

+

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

HEINRICH GUSZTÁV

FŐTITKÁR

HUSZONKILENCZEDIK KÖTET

1918. ÉVFOLYAM.

337—348 FÜZET.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1918.

HORNYÁNSZKY VIKTOR KÖNYVNYOMDÁJA BUDAPEST

50024

TARTALOM.

I. Előadások és czikkek.

	Oldal
<i>Angyal Dávid</i> : Jelentés Bezerédj életrajzáról	413
Balkán-expeditióról jelentések:	
1. Pécsi Albert (földrajz)	106
2. Buday Árpád (régészet)	107
3. Ernyey József (néprajz)	109
4. Ifj. Lóczy Lajos (geologia)	111
Bassarabits Sándor hagyománya	136
<i>Batta István</i> : Adalék Bolyai János életéhez	445
<i>Berzeviczy Albert</i> : Tompa letétjéről	405
Bolyai Farkas levele Kendeffy Ádámhoz (1824)	331
<i>Fejérpataky László</i> : Hiteleshely mint névmagyarázó	435
<i>Ferenczi Zoltán</i> : Még egyszer Zrínyi és Busbequius	100
<i>Heinlein István</i> : Spárta és Athén a 480-iki perzsa hadjárat után	309
<i>Heinrich Gusztáv</i> : Főtitkári jelentés	378
<i>Herczeg Ferencz</i> : A nap fia	390
<i>Ilosvay Lajos</i> : Az Akadémia újabb feladatai	369
<i>Kőrösi Sándor</i> : Az Átium vitás pontjai	37
Kossuth Lajos levele Gyurmán Adolphoz, 1851	150
<i>Magyary Géza</i> : A nemzetközi bíráskodás a magyar jogban	5
<i>Márki Sándor</i> : Thaly Kálmán emlékezete	387
<i>Pilch Jenő</i> : A budai katonai törvényszék működése 1775—1848	425
<i>Pintér Jenő</i> : Irodalomtörténetem befejezése	13
— — A Karátsonyi-jutalom 1858—1918	407
I. Rákóczi György levele Pázmány Péterhez, 1636	148
<i>Schmidt József</i> : Varuna és Jahve	298
Szapolyai János levele a szebeni espereshez, 1526	146
Széchenyi István gr. levele b. Berzeviczy Vinczéhez	437
<i>Szentpétery Imre</i> : Szent István pécsváradi és pécsi oklevele	19
Szivák Imre hagyománya a M. T. Akadémia könyvtára számára	46
<i>Takács Menyhért</i> : Tompa letétjéről	396
Tompa Mihály letétjének fölbontása	396
<i>Trócsányi Zoltán</i> : Régi magyar nyomtatványok változatai	323

	Oldal
Vargha Gyula: Három költemény	388
Zrínyi György levele II. Ferdinánd királyhoz, 1623	147
Zrínyi Péter rendelete, 1647	149

II. Jelentés a pályázatokról.

Bézsán-pályázat (<i>Istvánffy Gyula</i>)	260
Bezerédj életrajzáról (<i>Angyal Dávid</i>)	413
Bródy-díj (<i>Concha Győző</i>)	229
Bulyovszky-jutalom (<i>Császár Elemér</i>)	293
Egyetemi hallgatók részére kitűzött jutalmak	268
Farkas-Raskó-pályázat (<i>Tolnai Vilmos</i>)	96
Gorove-jutalom (<i>Alexander Bernát</i>)	298
Karátsonyi-pályázat (<i>Voinovich Géza</i>)	97
Kautz-Schreiber-pályázat (<i>Fellner Frigyes</i>)	301
Kóczán-pályázat, 1917 (<i>Szinnyei Ferencz</i>)	289
Lehr Albert-pályázat (<i>Vikár Béla</i>)	244
Lukács Krisztina-pályázat (<i>Winkler Lajos, Ilosvay Lajos</i>)	263
Nádasdy-pályázat (<i>Váczy János</i>)	241
Nagyjutalom és Marczibányi-mellékjutalom (<i>Kürschák József</i>)	226
Péczy-regénypályázat (<i>Bánóczy József</i>)	31
Rózsay-pályázat (<i>Preisz Hugó</i>)	265
Sámuel-díj (<i>Melich János</i>)	245
Széchenyi-életrajz (<i>Gaal Jenő</i>)	256
Sztrokay-jutalom (<i>Wlassics Gyula</i>)	256
Teleki-pályázat (<i>Ferenczi Zoltán</i>)	84
Tomory-pályázat (<i>Fejér Lipót</i>)	267
Vályi Gyula pályázat (<i>Beke Manó</i>)	268
Vojnits-jutalom (<i>Voinovich Géza</i>)	81
Wahrmann Mór-jutalom (<i>Matlekovits Sándor</i>)	236
Wodianer-jutalmak (<i>Heinrich Gusztáv</i>)	294

III. Akadémiai ügyek.

A M. Tud. Akadémia belső tagjai 1917 január 1-én	1
Beérkezett pályaművek	64
Belső tagok irodalmi munkássága	461
Értesítés az átalányfizet sről	368
Hirdetés (Budai basák magyar levelei)	367
Jelentés az Akadémia 1918. évi munkásságáról:	
I. Ülések	177
II. Állandó bizottságok	179
III. Az 1917-ik évben eldöntött pályázatok	205
IV. A M. Tud. Akadémia könyvkiadásai 1917-ben	206
V. A M. Tud. Akadémia megbízásából és segélyével meg-	
jelent munkák és folyóiratok	208

	Oldal
VI. Hazai intézetek, melyek az Akadémia kiadványait átalány fejében kapják	209
VII. Hazai és külföldi intézetek, melyeknek egyes akadémiai kiadványok hivatalból küldetnek	204
VIII. A M. Tud. Akadémia könyvtára	220
IX. A M. Tud. Akadémia pénztárának állása 1917-ben	223
X. A M. Tud. Akadémia halottjai 1917/18-ban	225
Jelentés a pályázatok eldöntéséről	226
Jelentés az akadémiai választásokról	270
A M. Tud. Akadémia jutalomtételei	271
Pályázási szabályok	284
Jegyzőkönyvek :	
I. osztály	129, 348, 363, 421
II. osztály	129, 349, 350, 363, 422
III. osztály	129, 350, 363, 421
Összes ülés	72, 126, 131, 351, 364, 454
Igazgató-Tanács	133, 361
Nagygyűlés	353, 359
Körlevél a nagygyűlés ügyében	176
Pályázati hirdetés (ásványtan)	80
A M. Tud. Akadémia pénztári számadása 1917-ről és költség- vetése 1918-ra	151

IV. Folyóiratok szemléje.

Budapesti Szemle	66, 113, 333, 419, 446
Egyetemes Philol. Közlöny	117, 338, 450
Irodalomtörténeti Közlemények	123, 285, 340, 452
Közgazdasági Szemle	67, 343

V. Nekrologok.

<i>Buday Kálmán</i> l. t. beszéde <i>Genersich Antal</i> r. t. ravatalánál 1918 június 6-án	460
<i>Concha Győző</i> r. t. beszéde báró <i>Láng Lajos</i> r. t. ravatalánál 1918 márczius 30-án	287
<i>Ilosvay Lajos</i> másodelnök beszéde <i>Lévay József</i> t. tag ravata- lánál Miskolczon, 1918 június 7-én	422
<i>Hutýra Ferencz</i> l. t. beszéde <i>Tangl Ferencz</i> r. t. ravatalánál 1917 december 22-én	78
<i>Sebestyén Gyula</i> l. tag beszéde <i>Váczy János</i> l. tag ravatalánál Kecskeméten, 1918 augusztus 3-án	423

TÁRGYMUTATÓ.

*A *-gal jelölt számok a jegyzőkönyvben foglaltakra utalnak.*

- Absolutizmus kora Magyarországon, BERZEVICZY ALBERT-től *351.
Adományok (hagyományok stb):
BASSARABITS SÁNDORNÉ (kéziratok, stb.) *136.
BOHÁTS KÁLMÁN *135.
DOBOS ISTVÁN *135.
ERSEK LAJOS *131.
HAJÓS JÓZSEFNÉ (kézirat) *77.
HERCZOG IGNÁCZ *362.
SZILY KÁLMÁN *134.
SZIVÁK IMRE (könyvtár) *46.
SZMRECSÁNYI LAJOS *131.
ZOLNAI GYULA *361.
Adulár a hazai andezitek érc-teléreiben, MAURITZ BÉLA-tól *364.
Afium, az — vitás pontjai. Kőrösi SÁNDOR-tól *37.
Ajándékok a könyv- és irattár részére *77, *133, *367, *457.
Akadémiai Album, I. Ferencz József örökösének ajándéka *365.
ALEXANDER BERNÁT Gorove-bíráló *75, 251, *356.
— jelentés a Gorove-jutalomról 254, *356.
— az intuitio lélektana *159.
ALTENRURGER GYULA a Bród-jelentésben 232.
AMBRIS ZOLTÁN Kőczán-bíráló 292, *352.
Ammianus Marcellinus-fordítás II. megjelent 180.
GR. ANDRÁSSY ALADÁR alapítványának kamatai *131.
— a Bród-jelentésben 231.
— előadást fog tartani a Zrínyi-émlék-ünnepen *157.
ANGYAL DÁVID: Az 1615-iki bécsi török békének titkos pontjai *349.
— székét foglal *349.
— jelentés Bezerédj életrajzáról 413.
— Bród-bíráló *75, 236, *354.
ANGYAL PÁL irodalmi munkássága 161.
ANTAL GEZA fordításában Frun R.: Tíz év a németalföldi szabadságharcból I., megjelent 188.
Aranyokban fizetendő jutalmak pénzértékükben folyósítatnak *73, *133.
Archaeol. Biz. új s. tagjai *75.
— 1917-ben 185.
ASBÓTH OSZKÁR Sámuel-bíráló 245, *355.
— a Nyelvtudomány szerkesztője 180
Átalány-fizetők 209.
BADICS FERENCZ: Gyöngyösi István ismeretlen elbeszélő költeményei *363.
Bakteriumspórák csirázásáról, PREISZ HUGO-tól *364.
BALÁS KÁROLY: A pénz csereértéke megjelent 186.
Balkán-expeditióról 189.
Balkán-expeditióról jelentések 106.
Balkán-félsziget pályázat hirdetése 272, *354.
BALLA KÁROLY meteorologiai megfigyelései *457.
BALLAGI ALADÁR hozzászólása a Wahrmann-jutalom vitájához *354.
— bemutatja OBÁL BÉLA értekezését *363.
BALOGH JENŐ Bród-bíráló *75, 236, *354.
Báni-hegység bazaltszerű kőzetei, MAURITZ BÉLA-tól *350.
BÁNKI DONÁT a nagyjutalmi bizottság tagja 228, *351.
— irodalmi munkássága 462.
BÁNÓCZI JÓZSEF Karátsónyi-bíráló 100, *131.
— jelentés az 1915—16. évi Péczelegény-pályázatról 31.
BÁNSZKY JÁNOS jelentései I. ügyviszi jelentések a. is *131, *362.
— a jutalmak ü. kiküldött biz. tagja *73, *133.
BARAKOVICH JÁNOS ajánlata a Wessellényi-u. házra *135.
— megveszi a Wessellényi-u. házat *362.
Bartfai Oklevéltár II., szerk. IVÁNYI BÉLA, kiadásra elfogadva 183.
BARTÓK GYÖRGY a Bród-jelentésben 229.
— Gorove-jutalmat nyer 251, *356.

- BASSARABITS SÁNDORNÉ, özv. hagyománya *70, 136.
- BATTA ISTVÁN: Bolyai Farkas levele Kendeffy Ádámhoz 331.
- : Adalék Bolyai János életéhez 444.
- Bécsi béke, Az 1615-iki bécsi török békének titkos pontjai ANGyal DÁVID-tól *349.
- BEKE MANÓ Vályi-bíráló 268, *357.
- Wahrmann-bíráló 241, *351.
- BEKE ÖDÖS fogolytáborokban tanulmányokat végez 180.
- a Nyelvtudományi Közlemények munkatársa 180.
- Békeegyesületek, Magyarországi — előadásaira meghívó *128.
- Békekötésnél a tudományos kutatások szabadságának biztosítása *156.
- Belső tagok 1918 január 1-én, 1.
- BENCZE KÁROLY Wodianer jutalmat nyer *131, 297.
- nak a Wodianer-jutalom postán küldetik meg *353.
- BENCZUR GYULA a kis ülésterem lunettei ii. kiküldött biz. tagja *361.
- BEÖTHY ZSOLT Bródy-bíráló 236, *351.
- tudomással veszi az első Igazgató-Tanács jegyzőkönyvét *361.
- Tompa letétjének felbontásánál *364.
- a kis ülésterem lunettei ii. kiküldött biz. tagja *361.
- indítványa Tompa Mihály márványmellszobra ii. *353.
- BERCELLER LÁSZLÓ: Physikai-chemiai vizsgálatok a Wassermann-reactionra vonatkozólag a Rézsán-pályázaton 260, *357.
- Rózsay-jutalmat nyer 265, *357.
- BERCZIK ÁRPÁD Teleki-bíráló 81, *131.
- BERNÁT ISTVÁN hozzászólása a Wahrmann-jutalom vitájához *354.
- BERZEVICZY ALBERT felkérte Villari Pasquale fölött emlékbeszéd tartására *75.
- a Wodianer-biz. tagja 296.
- beszéde Tompa letétjének felbontásánál *364, 405.
- megnyitja a nyári szünet után s Lévy József haláláról *451.
- indítványa a kis ülésterem lunettejeinek művészi kiképzése ügyében *361.
- : Az absolutismus kora Magyarországon *351.
- irodalmi munkássága 462.
- B. Berzeviczy Vinczéhez gr. Széchenyi István levele 437.
- BEZERÉD J. életjáról jelentés 413.
- PÁL meghalt *73.
- feletti emlékbeszédre Gaál Jenő kéri föl *133.
- Bézsán-pályázatról jelentés 260, *357.
- on Horváth Géza megbízást nyer 263, *357.
- Bibliographia, Történelmi — ügye 182.
- Bizottságok, Állandó — 179.
- Bizottságok személyi változásai 1917-ben 191.
- BLEYER JAKAB Bródy-bíráló 236, *354.
- BODISS JUSZTIN irodalmi munkássága 463.
- BOHÁTS KÁLMÁN hagyománya *135.
- Bolgár Tud. Akadémia köszönete kiadványainkért *366.
- BOLYAI FARKAS levele Kendeffy Ádámhoz 331.
- János életéhez adalék, dr. Batta István-tól 441.
- BOHOVSZKY SAMU-né háborús segélye *131.
- Bródy-jutalom bírálói *75, 236, *354.
- ról jelentés 229, *354.
- díjat Moldován Gergely nyeri el 236, *351.
- Bucolikus költők, Görög — fordítása 181.
- BUDAHÁZY IMRE a növényteni pályázaton megbízást nyer 187.
- Budai katonai törvényszék működése, Pilch Jenő-től *422, 425.
- Budapesti Szemle 66, 333, 334, 335, 337, 419, 416.
- BUDAY KÁLMÁN bícsúztatója Genersich Antal ravatalánál *455, 460.
- BUDAY LÁSZLÓ Schreiber-Kautz-bíráló *75, 255, *356.
- Jelentés a Schreiber-Kautz-pályázatról 254, *356.
- Bulyovszky-jutalomról jelentés 293, *361.
- jutalom nem adatik ki 294, *364.
- Busbequius és Zrinyi, Ferenczi Zoltán-tól 100.
- Bük-pályázat hirdetése 277, *356.
- Ceratium hirundinella növekedéséről ifj. EXTZ GÉZÁ-tól *361.
- CHERNA JÁNOS (UDVARD) alapítványa hadikölcsön-kötvényei *134.
- Class.-phil. bizottság 1917-ben 180.
- Concentrált oldatok hígításakor . . . beállító térfogatváltozások, Götz Imré-től *122.
- COXCHA Győző a jutalmak ii. kiküldött biz. tagja *73, *133.
- Bródy-bíráló *75, 236, *354.
- a Wahrmann-bizottság elnöke *75, 241, *354.
- : Jelentés a Bródy-díjról 229, *351.
- Sztrókay-bíráló 260, *356.
- a Wodianer-biz. tagja 296.
- beszéde b. Láng Lajos ravatalánál 287, *352.
- irodalmi munkássága 463.
- hozzászólása a Wahrmann-jutalom vitájához *351.
- : Eötvös első érintkezése Montalembert-vel *363.
- hozzászólása a Lederer-alapítvány ügyrendi szabályzatához *365.

Corpus Iacticorum Graecorum, folytatásban 190.

CSAGOLY JÓZSEF a Wodianer-jelentésben *132, 297.

CSÁNKI DEZSŐ levéltári kutatásai a háború miatt szünetelnek 182.

CSÁSZÁR ELEMÉR (vendég): Planck sugárzási elmélete stb. *350.

CSÁSZÁR ELEMÉR (I. t.): Jelentés a Bulyovszky-jutalomról 293, *361.

— Vojnits-bíráló (1917) *72, 83.

— irodalmi munkássága 463.

CSENGERI JÁNOS irodalmi munkássága 464.

Csereviszonyban levő intézetek 214.

Csizmaitmény, Szolgák — ének emelése *134.

CSTRI BALINT a Nyelvudományi Közlemények munkatársa 180.

DARKÓ JENŐ irodalmi munkássága 465.
DEGEN ÁRPÁD irodalmi munkássága 465

Gr. DESSEWFY AURÉL a gondnoki és széphalmi számadások felülvizsgálására fölkéretik *134.

— nak köszönet a számadások felülvizsgálásáért *361.

Diplomatariumok szaporodása 1917-ben 222.

DIVÁLD KORNÉL a kis ülésterem lünettei ii. kiküldött biz. tagja *361.

— : A bátfai szent Egyed-templom 185.

DOBOS ISTVÁN nagymánya *135.

DOMANOVSKY SÁNDOR az Archaeol. biz. tagja 185.

Dóra-pályázat hirdelése 279.

Egyenlőtlenségek következményei FARKAS GYULA tól *122.

Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár-pályázat hirdetése 281.

Egyetemes Philologiai Közlöny 338, 450.

Egyetemi hallgatók könyvjutalma 268, *358.

Élet vize, az —, költemény VARGHA GYULA-tól *353, 388.

Elnöki megnyitóbeszéd ILOSVAY LAJOS-tól *353, 369.

Első Budapesti Gözmalom r. t. részvényeinek elővételi joga értékesítettik *134, *362.

Emlékbeszéd tartására felkértek 1917-ben 192.

Emlékbeszéddek 1917-ben 191.

ENDRÖDI SÁNDOR Bulyovszky-bíráló 294, *361.

Id. ENTZ GÉZA a Wodianer-biz. tagja 296.

— Becsán-bíráló 263, *357.

Ifj. ENTZ GÉZA: A Ceratium hirundinella növekedéséről *364.

— irodalmi munkássága 468.

ENYER PÁSA b. Tóth Ferencz síremlékéhez régi ágyúkat följajánl *366.

Eötvös első érintkezése Montalembert-vel, CONCHA Győző-től *363.

B. EÖTVÖS LÓRÁND a pénztári számadások felülvizsgálására fölkéretik *134. — nak köszönet a számadások felülvizsgálásáért *361.

Erdély területi változásai LUKINICH IMRE-től, sajtó alatt 183.

ERDŐS JÁNOS hódmezővásárhelyi szögyültése 187.

Éremkedvelők Egyesületének 1916. évi tagsági illetménye *74.

ÉRSEK LAJOS hagyománya *134.

FARKAS GYULA a nagyjuttalmi bizottság tagja 228, *354.

— : Egyenlőtlenségek következményei *122.

Farkas-Raskó-bírálok 96, *126.

— jutalom nem adatik ki 96, *126.

— pályázatról jelentés 96, *126.

— pályázat hirdetése 273, *355.

Fáy-jutalom (sumir kérdés) hirdetése 276.

— (közgazdasági) hirdetése 280.

FEJÉR LIPÓT elnyeri a nagyjuttalmat 228, *354.

— bemutatja Fekete Mihály értekezését *350.

— Tomory-bíráló 267, *357.

— irodalmi munkássága 468.

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ a Wodianer-biz. tagja 296.

— beterjeszt a II. osztály jelentését a Széchenyi-életrajzról 256.

— : Hiteleshely mint névmagyarázó 435, *159.

Fekete könyv, Tompa Mihály letétje *364, 396.

FEKETE MIHÁLY: Ismert első egytt-hatókkal bíró algebrai egyenlet gyökeiről *350.

— a Vályi-pályázaton megbízást nyer 268, *357.

FEKETE-BLATTNY: Erdészeti jelentőségű fákról *457.

Feldúlt tűzhelyek felépítése ii. alakult Orsz. Bizottság ülés-re meghívó *133.

FELLNER FRIGYES Schreiber-Kautz-bíráló *75, 255, *356.

— irodalmi munkássága 468.

Felolvasási engedélyek 1917-ben 195.

FENYI GYULA: Profuberrantiák periódusa *459.

— irodalmi munkássága 469

FERDINÁND bolgár császár t. taggá választatik 270, *359, *360.

— értesítettik t. taggá választatásáról *365.

— válasza *365.

— születésének évfordulója alkalmából tartott hálaadó isteni tiszteletre meghívó *128.

- I. FERENCZ JÓZSEF örökös inek aján-
doka: akadémiái album *265.
— és Erzsébet királyné mellszobrai
elkészültek *456.
- FERENCZI ZOLTÁN a Széchenyi-életrajz
bírája *75.
— Teleki-bíráló 84, *131.
— Jelentés a gróf Teleki-pályázatról
81, *131.
— : Zrínyi és Busbeguinus 100.
— : Zrínyi jelszava *121.
- Feridun-alapítvány kamatai (Történel-
mi-Biz. része) 184.
- FILÁRSZKY NÁNDOR bemutatja RICHTER
ALADÁR értekezését *350.
- FINÁCZY ERNŐ a kis tilésterem lunettei
ii. kiküldött biz. tagja *361.
— hozzászólása a Lederer-alapítvány
ügyrendi szabályzatához *365.
- FINÁLY GÁBOR az Archaeol. Biz. s.
tagja *75.
— az Archaeol. Biz. segédtagja 185.
Fogolytábori tanulmányok 180.
- FOKOS DÁVID a Nyelvtudományi Köz-
lemények munkatársa 179.
- Folyóiratok szemléje 66, 285, 333, 419,
446.
- Folytonos függvény-operációról RIESZ
FRIGYES-től *422.
- F. FORSTER GYULA a Tört. Biz. tag-
jává választatik *132.
— a pénztári számadások felülvizsgálá-
sára fölkéretik *134.
— nak köszönet a számadások felülviz-
sgálásáért *361.
— nak, mint a Had.-tört. Bizottság el-
nökeinek jegyzőkönyvi köszönet 184.
— a kis tilésterem lunettei ii. kikül-
dött biz. tagja *361.
- Forster—Scitovszky pályázaton megbi-
zott Karácsonyi János újabb balasz-
tást kér a Sz. Ferencz-rend törté-
netének benyújtására *75.
- FÖLDES BÉLA irodalmi munkássága
469.
- Földművelésügyi miniszter könyvaján-
doka *457.
- FÖRSTER ACRÉL-nak felolvasási engé-
dély *353.
- Főtthkari jelentés HEINRICH GUSZTÁV-
tól *353, 378.
- FRANKÓI VILMOS a Bródy-jelentésben
231.
— irodalmi munkássága 469.
- FRÜHLICH ISIDOR a Wodianer-biz. tagja
296.
— bemutatja CSÁSZÁR ELEMÉR érteke-
zését *359.
- FRUN R.: Tíz év a németalföldi szá-
badságharczából 188.
- GAAL JENŐ fölkéretik a Bezerédj Pál
felett mondandó emlékbeszédre *133.
— A falu gondozása. Thessedik Sá-
muel élete sajtó alatt 186.
- GAAL JENŐ hozzászólása a Wahrmann-
jutalom vitájához *351.
— a Bezerédj életrajz-pályázatról 413.
— a Széchenyi-életrajz bírálója *75,
256, *356.
— Wahrmann-bíráló *75, 241, *351.
— : Jelentés a Széchenyi-életrajz-pályá-
zatról 256, *351.
— irodalmi munkássága 470.
- Gans Ednárd, Telfy contra dr. —,
GROSSCHMID BÉNI-től *349.
- GARAY ETTA könyvjutalmat nyer 269,
*358.
- GELEI JÓZSEF: A chromosomák hosz-
szanti párosodása sajtó alatt 186.
- GENERSICH ANTAL meghalt *455.
— ravatalánál BUDAY KÁLMÁN nekro-
logja *455, 460.
- Geológiai és földrajzi tényezők befo-
lyása az észak-albán törzsek fejlő-
désére, b. NORCSA FERENCZ-től *364.
- †GEÖCZE ZOÁRD elnyeri a Marczibányi-
mellékjutalmat 228, *354.
- GERÉB JÓZSEF: Pausanias fordítása
181.
- GEREVICH TIBOR: A krakkói Czarto-
ryski-keptár olasz képei 185.
- GERHAUSER ALBERT könyvjutalmat nyer
269, *358.
- GIESSWEIN SÁNDOR: Az Archaeol. Biz.
tagja 185.
— irodalmi munkássága 470.
- Goethe-gyűjtemény 1917-ben 221.
- GOLDSCHMID LÁSZLÓ elnöki megnyitója
a Körösi Csoma Sándor-emlék-ülésen
348.
— a Wodianer-biz. tagja 296.
- GOMBOCZ MIKLÓS készíti Csánki Ma-
gyarország Tört. Földrajza tárgy-
mutatóját 183.
- GOMBOCZ ZOLTÁN: A magyar őshaza
és a nemzeti hagyomány 349.
— és MELICH JÁNOS indítványa Csánki
Magyarország Tört. Földrajzának
névmutatója ii. 183.
— a Nyelvtudományi Közlemények mun-
katársa 179, 180.
- Gondnoki számadások felülvizsgálására
GR. DESSEWFFY ACRÉL kéri től
*134.
- Gondnoknak megtakarítási járnók *361.
- GORCSA LÁSZLÓ kilép a Róm. Tört.
Int. Bizottságból *132.
— nak köszönet érdeklődésért *132.
- Gorove-jutalom hirdetése (aesthet.)
274, *356.
- Gorove-pályázat (erkölcsi értékelmélet)
hirdetése 279.
— (humanizmus története) 280.
— pályázat bírálói *75, 254, *356.
— pályázatról jelentés 246, *356.
— pályázaton a jutalmat BARTÓK GYÖRGY
nyeri el 254, *356.
— PETRÁCS GÉZA dícséretet nyer 254,
*356.
- GÖTZ IRÉNE: Concentrált oldatok hig-

- tásakor ... beálló térfogatváltozások *422.
- GRÉR GYULA szerkeszti a Szepesi Német Tájszótárt 180.
- GROSSCHMID BÉNI: Telfy contra dr. Gans Ednár *349.
- GYENES LÁSZLÓ Teleki-bírálo *74, 81, *131.
- GYOMLAY GYULA a jeligés leveleket elhamvasztja *358.
- Gyöngyösi Művei II. kiadásra kész 180.
- István elbeszélő költeményei, BADCIS FERENCZ-től *363.
- HAAR ALFRED I. tagul ajánltatik *359.
- HADHÁZI FERENCZ könyvjutalmat nyer 269, *358.
- HADIKÖLESÖN (VII.) jegyzés: 200,000 K. *134.
- (VIII.) 200,000 K. *362.
- Hadtört. Biz. 1917-ben 181.
- Hadtörténelmi Múzeum ügye 184.
- Hagyományok I. adományok
- HADJÓS JÓZSEF-nek ajándéka a könyvtárnak *77.
- Halmos Izor-pályázat hirdetése 276.
- Halottak 1917-ben 191.
- 1917/18-ban 225.
- HANVAS JÓZSEF I. Kumlik Emil *75.
- HANKÓ VILMOS irodalmi munkássága 471.
- HANVAY GÉZA a Bródy-jelentésben 232.
- HARASZTI GYULA Nádasdy-bírálo 214, *355.
- HÁRSING ISTVÁN a Szótári Bizottság gyűjtője 187.
- Héderváry-oklevéltár, szerk. ZÁVODSZKY LEVENTE 183.
- HEDIN SYEN: Tibet cz. művének ajánldékozása *155.
- HEGEDŰS ISTVÁN Nádasdy-bírálo 214, *355.
- : Janus Pannonius epigrammái *158.
- HEGEDŰS LORÁNT a Bródy-jelentésben 232.
- HEGYFÖKY KÁROK: A virágzás ingadozásáról. kiadásra tervbe véve 186.
- a növényntani pályázaton megbízást nyer 187.
- HEINLEIN ISTVÁN: Spárta és Athén stb. 309.
- HEINRICH GUSZTÁV: Jelentés a Wodianer-jutalmakról. *131, 291.
- Közán-bírálo 292, *352.
- : Főtitkári jelentés *353, 378.
- Tompa letétjének fölbontásánál *361.
- a kis ülésterem lnnetjei ü. kiküldött biz. tagja *361.
- irodalmi munkássága 471.
- Hengeralakú szilárd test összenyomásáról, LAMM DEZSŐ-től *459.
- HERCZEG FERENCZ Karátsonyi-bírálo 100, *131.
- Tompa letétjének fölbontásánál *364.
- A nap fia *353, 390.
- HERCZOG IGNAZ adománya *362.
- Hitel állanásitása cz. pályátétel (külföldi) *457.
- Hiteleshely, mint névmagvarázó FEJÉRPATÁKY LÁSZLÓ-tól 435, *459.
- Hódmezővásárhelyi szögyűjtés 187.
- HOITSY PÁL ajándéka a kéziratárnak *157.
- HOLLENDONNER FERENCZ a növényntani pályázaton megbízást nyer 187.
- HÓMAN BALINT I. taggá választatik 270, *359, *360.
- irodalmi munkássága 472.
- HORVÁTH CYRILL Farkas-Raskó-bírálo 96, *126.
- HORVÁTH GÉZA: A Magyar Birodalom Hemiptera faunája cz. tervezete a Bézsán-pályázaton megbízást nyer 260, *357.
- : Kitáibél Pál állattani megfigyelései *422.
- irodalmi munkássága 471.
- HORVÁTH JENŐ: A balkáni kérdés története, balkáni pályamű 189.
- HULJÁK JÁNOS a növényntani pályázaton megbízást nyer 187.
- Huszita uralom története, Tóth-Szabó PÁL megjelent 183.
- HUTÉRA FERENCZ Tangi Ferencz ravatalánál *73, 78.
- : Rátz István emlékezete *352.
- Igazgató-Tanács ülésének jegyzőkönyve (márcz. 22.) több jelen nem lévő taggal közlendő *133.
- ülései 1917-ben 199.
- Igeidők, SIMONYI ZSIGMOND-tól *121.
- ILAKOVAC JELKA könyvjutalmat nyer 269, *358.
- ILLES JÓZSEF irodalmi munkássága 474.
- ILOSVAY LAJOS: Jelentés a Lukács Krisztina- (chemia) pályázatról 265, *357.
- a Wodianer-biz. tagja 296.
- hozzászólása a Wahrenmann-jutalom vitájához *354.
- beszéde Léway József ravatalánál 422.
- a kis ülésterem lnnetjei ü. kiküldött biz. tagja *361.
- tudomásul veszi az első Igazgató-Tanács jegyzőkönyvét *361.
- : Elnöki megnyitó beszéd *353, 369, — irodalmi munkássága 475.
- INCZE JÓZSEF ujjörög-magyar szótár írására megbízást nyer 189.
- Indítvány a jutalmak ü. *73, *133.
- Institut für Kultur- und Universalgeschichte (Lipsee) kéri a Tört. Biz. kiadványait 183.
- Intnitio lélektana, ALEXANDER BERNÁT-tól *459.
- Ipolyi-pályázat (politikai szónoklat) hirdetése 275, *356.
- (Hunyadi János) hirdetése 279.

Irodalomtörténetem befejezése. PINTER JENŐ-től 13.
 Irodalomtört. Biz. javaslata Zrinyi-ünnep ü. *71.
 — 1917-ben 180.
 Irodalomtört. Közlemények 285, 340, 452.
 Ismert első együttíthatókkal bíró algebrai egyenlet gyökeiről, FEKETE MIHÁLY-tól *350.
 ISTVÁNEFFY GYULA: Jelentés a Bészán-pályázatról 263, *357.
 — irodalmi munkássága 475.
 IVÁNYI BÉLA: Bártai Oklevéltár II. kiadásra elfogadva 183.
 Janus Pannonius epigrammái HEGEDŰS ISTVÁN-tól *458.
 JENDRASSIK ERNŐ r. taggá választatik 270, *359, *360.
 — irodalmi munkássága 475.
 Jogi monographia-sorozatból hirdetett pályázat 280.
 JÓNÁS KÁROLY fizetésemelése *134.
 — családi pótléka *362.
 JÓZSEF főherceg a Tört. Biz. tagjává választatik *132.
 — a Hadtört. Biz. elnöke 184.
 — közönete a Tört. Biz. tagjává választatásáért *352.
 „II. József-féle népszámlálás története“ későbbre marad 186.
 Jutalmak ü. indítvány *73.
 — szakbizottság *73, *133.
 Jutalmazottak közönete *366.
 Jelentés a M. Tud. Akadémia munkásságáról 177.
 — I. osztály 177. II. osztály 178. III. osztály 178.
 Jelentés a M. Tud. Akadémia munkásságáról Archaeologiai bizottság 185. Classica-philologiai bizottság 180. Hadtörténelmi bizottság 184. Irodalomtörténeti bizottság 180. Keleti bizottság 189. Könyvkiadó bizottság 188. Matematikai és Term. tud. bizottság 186. Nemzetgazdasági bizottság 185. Nyelvtudományi bizottság 179. Római M. Tört. Int. bizottság 189. Történelmi bizottság 181.
 — Bezerédj életrajzáról 413.
 — a Bészán-féle nyílt pályázatra beérkezett munkatervezetekről 260, *357.
 — a Bródy-díjról 229, *354.
 — a Bulyovszky-jutalomról 293, *364.
 — az egyetemi hallgatók könyvjutalmáról 268, *358.
 — az 1917. évi Kőcán-pályázatról 289, *352.
 — a Farkas-Raskó-pályázatról 96, *126.
 — a Gorove-pályázatról 246, *356.
 — a Karátsonyi pályázatról 97, *131.
 — a Lehr Albert-pályázatról 244, *355.
 — a Lukács Krisztina-pályázatról 263, *357.
 — a Marczibányi-mellékjutalomról 226, *354.

Jelentés a Nádasdy-pályázatról 241, *355.
 — a Nagyjutalomról 226, *354.
 — az 1915—16. évi Péczy-regény-pályázatról 31.
 — a Rózsay-pályázatról 265, *357.
 — a Sámuel-díjról 245, *355.
 — a Schreiber-Kautz-pályázatról 254, *356.
 — a Széchenyi-életrajz-pályázatról 256, *354.
 — a Sztrokay-jutalomról 276, *356.
 — a Gróf Teleki-pályázatról 84, *131.
 — a Tomory-pályázatról 267, *357.
 — a Vályi-pályázatról 268, *357.
 — az 1917. évi Vojnits-jutalomról *72, 81.
 — a Wahrmann Mor-jutalomról 236, *354.
 — a Wodianer-jutalmakról *131, 294.
 Jelentések a M. Tud. Akadémia Bálkán-expedíciójáról 106.

KALMÁR SIMON ERNŐ pályázik a Schreiber-Kautz-díjra 254, *356.
 Kánonjogi Kódex, KOVÁTS GYULA-tól *122.
 KARÁCSONYI JÁNOS újabb halasztást kér a Szent Ferenc-rend története cz. mű benyújtására *75.
 — irodalmi munkássága 476.
 Karátsonyi-bizottság 100, *131.
 — jutalom nem adatik ki 100, *131.
 — jutalom 1858—1918 PINTER JENŐ-től 407.
 — pályázatról jelentés 97, *131.
 — pályázat hirdetése 273, *355.
 KÁROLYI ÁRPÁD: M. Országgyűlési Emlékek XII. megjelent 183.
 KATONA JÓZSEF ISTVÁN a Szótári Bizottság gyűjtője 187.
 Kazinczy levelezés pót kötet 180.
 Keleti Biz. 1917-ben 189.
 Keleti Kulturaközpont előadásaira meghívó *128.
 KELLER IRENE könyvjutalmat nyer 269, *358.
 Kendeffy Ádámhoz Bolyai Farkas levele 331.
 KENYERES BALÁZS I. taggá választatik 271, *359, *360.
 Képzőművészeti Társ. Holló-Madarász-Molnár csoportos kiállítására meghívó *128.
 KERÉKGYÁRTÓ ÁRPÁD születésének százados évfordulója *366.
 Kézirattár 1917-ben 221.
 Kiadványaink *77, *458.
 Kistalud-Társaság Zrinyi-ünnepélyére meghívó *128.
 Kiss JÓZSEF a növényteni pályázaton megbízást nyer 187.
 Kitaibel Pál állattani megfigyelései, HORVÁTH GEZA-tól *422.
 KLANICZAY SÁNDOR a Sámuel-jelentésben dícséretet nyer 246, *355.

- KLELL ISTVÁN szolga meghalt *362.
Kőcán-pályázat csak viszonylagos becsű műnek nem adható ki *73, *133.
Kőcán-pályázat hirdetése 273, *355.
Kőcán-pályázatról jelentés 289, *352.
KONK FRIGYÉS I. taggá választatik 271, *350, *360.
— irodalmi munkássága 476.
KORNIS GYULA: A lelki élet I. megjelent 189.
— irodalmi munkássága 480.
KOSSÁNYI EÖRT könyvtulajmat nyer 269, *358.
KÖSZTOLÁNYI ZOLTÁN a Szótári Bizottság gyűjtője 187.
KOTTAUN NÁNDOR családi pótléka *362.
KOVÁCS DEZSŐ a Szótári Bizottság gyűjtője 187.
KOVÁTS GYULA: A kánonjogi kódex *422.
— irodalmi munkássága 479.
KOZMA ANDOR Bulyovszky-bíró *294.
Költségvetés *133, *135, 151.
Könyv- és irattár részére ajándékok *77, *133, *367, *457.
Könyvkiadó Biz. 1917-ben 188.
Könyvkiadásaink 1917-ben 207.
Könyvtár 1917-ben 220.
Körlevél tagajánlások ü. *73.
— irodalmi munkásság ü. *457.
— nagygyűlés ü. 176, *352.
KÖRÖSI SÁNDOR: Az Afium vitás pontjai 37.
KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR emléktűs 348.
Körös-jutalom (városi és vidéki lakosság) hirdetése 281.
KÖVESLIGETHY RADÓ Wahrmann-bíró 211, *351.
— előterjeszti FÉNYI GYULA értekezését 459.
Közzadási Szemle 67, 69, 70, 343, 345.
Közülés, Ünneplés — programja *353, *361.
KRENNER JÓZSEF: Egy ritka svédországi ásvány Magyarországon *459.
Kresznerics-féle szőlősgyűjtemény feldolgozása 188.
Krompecher Odön irodalmi munkássága 480.
KUMLIK EMIL Átirata a Pozsonyi irodalmi Társaság megalakulásáról *75.
KÜNS IGÁZCZ fogolytáborokban tanulmányokat végez 180.
KÜRSCHAK JÓZSEF: Jelentés a Nagyjutalomról és a Marczibányi mellékjutalomról 226, *354.
— Jelentés a Tomory-pályázatról 267, *357.
KVASSAY JENŐ Wahrmann-jutalmat nyer 211, *354.
LÁMM DEZSŐ: Hengeralakú szilárd test összenyomásáról *459.
B. LÁNG LAJOS meghalt *352.
B. LÁNG LAJOS ravatalánál CONCHA Győző beszéde 287, *352.
—ről emlékbeszéd tartására VARGHA GYULA kéri föl *366.
LEDERER ÁBRAHÁM alapítványának ügyrendi szabályzata *365.
LEHR ALBERT Farkas-Raskó-bíró *96, *126.
— a Szótári Bizottság gyűjtője 187.
— pályázatról jelentés 244, *355.
— pályadíj újból hirdetendő *355.
— pályázat hirdetése 275, *356.
LENDL ADOLF: A pókok izomrendszere I. megjelent 186.
Lenhossek Mihály Rózsay-bíró 267, *357.
— irodalmi munkássága 481.
LENKEI HENRIK: Kató bosszúja Teleki-jutalmat nyer 84, *131.
LENKEI SÁNDOR Kőcán-díjat nyer 292, *352.
LÉVAI IMRE a Wodianer-jelentésben *131, 297.
Lévay József ravatalánál ILOVAY LAJOS beszéde 422.
Lévay-pályázat (hazai szikések) hirdetése 283, *358.
— pályázat (birtokpolitika) hirdetése 281.
Lévay-pályázat (XVI. szepesi város hirdetése) 278.
LITTMERICZKY JÁNOS a Wodianer-jelentésben *131, 297.
LÓCZY LAJOS irodalmi munkássága 481.
LOSONCZI ZOLTÁN a Nyelvtudományi Közlemények munkatársa 180.
— Sámuel-díjat nyer 245, *355.
LÓSY JÓZSEF-PUNGÉR GYULA: Népies állatnevek gyűjteménye kőzirat megvásárlása 187.
Lukács Krisztina-pályázat (népi építéset) hirdetése 274, *355.
— pályázat (irodalmi nyelv) hirdetése 276.
— pályázat (Hegel) hirdetése 282.
— (chemia)-pályázatról jelentés 263, *357.
— pályázaton (chemia) MAUTHNER NÁNDOR megbízást nyer 263, *357.
LUCINICH IMRE: Erdély területi változásai sajtó alatt 183.
Lunettek, Kis illesteren lunettejeinek művészi kiképzése ügyében bizottság *361.
LUX KÁLMÁN az Archaeol. Biz. s. tagja *75, 185.
MÁGOCSY-DIETZ SÁNDOR irodalmi munkássága 492.
Magyar Néprajzi Társaság köszönete az illesteren-r *353.
Magyar Kereskedelmi Csarnok Széchenyi-adományának hirdetése 281.
Magyar őshaza és a nemzeti hagyomány. GOMBOSZ ZOLTÁN-tól 349.

- MAGYARY GÉZA: A nemzetközi bírások és a magyar jogban 5.
- MAKAI ERNŐ: Valutapolitika megjelent 186.
- Malthus agrárpolitikai dolgozatainak fordítása későbbre marad 186.
- MARCSA GYÖRGY a Wodianer-jelentésben *132, 297.
- Marczibányi-mellékjuttalmat † GEÖCZE ZOÁRD nyeri el 228, *354.
- Marczibányi-mellékjuttalomról jelentés 226, *354.
- pályázat (hangtörténet) hirdetése 274, *355.
- pályázat (összetett mondat) hirdetése 277.
- MAREK JÓZSEF I. taggá választatik 271, *359, *360.
- irodalmi munkássága 488.
- MARGALITS EDE: Szerb repertorium I. sajtó alatt 183.
- MÁRKI SÁNDOR: Thaly Kálmán emlékezete *353, 387.
- irodalmi munkássága 492.
- MAROSI ÁRNOLD: A székesfehérvári múzeum dunapentelei régiségei 185.
- MÁRTON BELA: A Balkán-félsziget leírása, balkáni pályamű 189.
- Mathem. és Természettud. Bizottság 1917-ben 186.
- Mathematikai és Természettud. Osztály működése 1917-ben 178.
- MATLEKOVITS SÁNDOR Wahrmann-bíráló *75, 241, *354.
- irodalmi munkássága 492.
- Jelentés a Wahrmann Mór-juttalomról 236, *354.
- MAURITZ BÉLA: A Báni-hegység bazaltszerű kőzetei *350.
- Adulár a hazai andezitek érc-teléreiben *364.
- MATTHNER NÁNDOR Lukács Krisztina-juttalmat (chemia) nyer 263, *357.
- Meddő pályázatok *358.
- Meghívók *77, *133, *353, *366, *458.
- MÉHELY LAJOS hozzászólása a Wahrmann-juttalom vitájához *351.
- MELICH JÁNOS a Nyelvtudományi Közlemények munkatársa 179, 180.
- Jelentés a Sámuel-díjról 245, *355.
- és Gombocz ZOLTÁN indítvánva Csánki Magyarország Tört. Földrajzának névmutatoja II. 183.
- MIHÁLYFI KÁROLY Teleki-bíráló 81, *131.
- Mészöly GEDEON a Nyelvemléktár munkatársa 180.
- a Szótári Bizottság gyűjtője 187.
- Jaszenovai Bassarabits Sándorné hagyománya 136.
- MIHÁLYFI KÁROLY Teleki-bíráló *74.
- Ifj. MIKSAZTH KÁLMÁN a Bródy-jelentésben 231.
- MOLDOVÁN GERGELY elnyeri a Bródy-díjat 236, *354.
- Montalembert. Eötvös első érintkezése — vel, CONCHA György-től *363.
- MOUSSONG GÉZA a Wodianer-bizottság tagja *74, *131, 296.
- MUNKÁCSI BERNÁT fogolytáborokban tanulmányokat végez 180.
- Vogul Népköltési Gyűjtemények egy új kötete sajtó alatt 180.
- Nádasdy-pályázatról jelentés 241, *355.
- juttalmat ZEMPLÉNI ÁRPÁD nyeri el 244, *355.
- pályázat hirdetése 273, *355.
- NAGY ERNŐ irodalmi munkássága 493.
- Nagyjuttalmat FEJER LIPÓR nyeri el 228, *354.
- Nagyjuttalom (physika-chemia) hirdetése 282, *357.
- Nagyjuttalomról jelentés 226, *354.
- NAGY KÁROLY a kis illesterem lunettei II. kiküldött biz. tagja *361.
- NAGY ZSIGMOND Átnezte Antal Géza fordítását 188.
- Nap fia, A —, HERCZEG FERENCZ-től *353, 390.
- Ne tovább, költemény VARGHA GYULÁLTól *353, 389.
- NÉGYESY LÁSZLÓ Vojnits-bíráló (1917) *72, 83.
- Teleki-bíráló 81, *131.
- r. taggá választatik 270, *358, *360.
- előadást fog tartani a Zrínyi-emléknapon *457.
- NÉMETH GYULA a Nyelvtudományi Közlemények munkatársa 180.
- NÉMETH JÓZSEF: Szerbia, balkáni-pályamű 189.
- NÉMETHY GÉZA irodalmi munkássága 493.
- Nemzetgazd. Biz. 1917-ben 185.
- Nemzeti Játékszín II. Széchenyi levele b. Berzevich Vinczéhez 437.
- Nemzetközi bíráskodás a magyar jogban, MAGYARY GÉZA-tól 5.
- Népies állatnevek gyűjteménye kézirat megvásárlása 187.
- B. NOPCSA FERENCZ széklet foglal *364.
- Geológiai és földrajzi tényezők befolyása az észak-albán törzsek fejlődésére *364.
- Növénytani pályázat eredménye 187.
- Nyelvemléktár új kötetei előkészületben 180.
- Nyelv- és széptud. osztály működése 1917-ben 177.
- „Nyelvtudomány“ szerkesztője ASBÓTH OSZKÁR 180.
- Nyelvtudományi Bizottság 1917-ben 179.
- Nyelvtudományi Közlemények munkatársai 180.
- Nyomdák áremelése *71, *366, *456.
- OBÁL BÉLA: Poroszország világi herczegségge alakulása *363.

OBERHUMMER JENŐ Sven Hedin: Tibet című munkájának ajándékozása ii. *455.

Oklevélszövegek kiadásánál követendő irányelvek 182.

OLTAY KÁROLY I. taggá választatik 271, *359, *360.

— irodalmi munkássága 493.

Oltványi-pályázat hirdetése 277, *356
OSZDY GUSZTÁV a Wodianer-jelentésben *132, 297.

Ormódy-jutalom hirdetése 275.

Országos dotatio fölemelése ii. indítvány *456.

Orsz. M. Bányászati és Kohászati Egyesület köszönete a teremért *353.

I. osztály működése 1917-ben 177.

II. osztály működése 1917-ben 178.

II. osztály javaslata az orsz. dotatio fölemelésére *456.

III. osztály működése 1917-ben 178.

Osztják Népköltési Gyűjtemény kiadásra kész 180.

Örök rejtély, költemény VARGHA GYULA-tól *353, 389.

Összes ülések 1917-ben 190.

Pályaművek, Beérkezett — 66, *73.

Pályázási szabályok 281.

Pályázati hirdetés (ásványtan és földtan) 80.

Pályázati jelentések 1917-ben 193.

Pályázatok ii. határozatok 1917-ben 192.

Pályázatok, Eldöntött — 1917-ben 205.

— Lejárt — újra hirdetése *358.

— Meddő — *358.

PÁLYI EDE a Bródy-jelentésben 230.

— a Wahrmann-jelentésben 236.

PÁPAY JÓZSEF: Osztják Népköltési Gyűjtemény kiadásra kész 180.

PAULER ÁKOS Gorove-bíró 75, 251, *356.

Pausanias fordítás, GERÉB JÓZSEF-től 181.

Pécsvári és pécsi oklevele, Szent István —, SZENTPÉTERY IMRE-től 19.

PECZ VILMOS irodalmi munkássága 494.

Pecz-jutalom (regény) hirdetése 275.

— pályázat (a diplomatika története) hirdetése 277, *356.

— pályázat (közgazd. viszonyok Mária Terézia korában) hirdetése 279.

— regénypályázatról jelentés, BÁNÓCZY JÓZSEF-től 31.

PEKÁR GYULA Karátsonyi-bíró 100, *131.

— indítványának megújítása b. Tóth Ferencz sírjának emlékekkel megjelölése ii. *366.

— irodalmi munkássága 494.

Pénztár állása 1917-ben 223.

Pénztári számadás *133, *135, 151.

Peperomia scandens stb., RICHTER ALADÁR-tól *350.

Petőfi-Társaság márciusi ünnepélyére meghívó *133.

PETROVICS ELEK a Zrinyi-ünnepély ii. *142.

PETZ GEDEON Sámuel-bíró 245, *355.

Philosophiai. Társadalom- és Történettud. Osztály működése 1917-ben 178.

PILCH JENŐ a Hadtört. Közl. szerkesztője 184.

— I. taggá választatik 270, *359, *360.

— széket foglal *422

— A budai katonai törvényszék működése *422, 425.

— irodalmi munkássága 494.

PINTÉR JENŐ: Irodalomtörténetem bevezetése (székfoglaló) 13.

— Karátsonyi-bíró 100, *131.

— a jelícs levelek elhervasztója *131, *352, *364.

— A Karátsonyi-jutalom 1858—1918. 407.

— irodalmi munkássága 495.

PIRCHALA IMRE: Ammianus Marcellinus II. fordítása megjelent 180.

Planck sugárzási elmélete, Császár ELEMÉR-től *350.

PLATZ BONIFÁCZ irodalmi munkássága 495.

PLÖSZ SÁNDOR a jutalmak ii. kiküldött biz. tagja *73, *133.

— tudomásul veszi az első Igazgatói Tanács jegyzőkönyvét *361.

— az ügyeszi számadások felülvizsgálására fölkératik *134.

— nak köszönet a számadások felülvizsgálásáért *361.

POGÁNY BÉLA I. taggá választatik 271, *359, *360.

— irodalmi munkássága 496.

POLIVKA MARGIT könyvjutalmat nyer 269, *358.

Pollák-bizottság *75.

Pollák-pályázat (Kőrösi József demographiai működése) hirdetése 282, *357.

POLNER ÖDÖN irodalmi munkássága 496.

POLONYI GÉZA a Bródy-jelentésben 232.

Poroszország világi hercezséggé alakulása, ORÁI BÉLA-tól *363.

PÖSCH JENŐ a Nyelvtudományi Közlemények munkatársa 180.

Pozsonyi Irodalmi Társaság megalakulása *75.

PRÁCSER ALBERT: Quintilianus II. sajtó alatt 181.

PREISZ HUGÓ fölkératik Tangl Ferencz feletti emlékezés tartására *133.

— Rózsay-bíró 267, *357.

— Bézsán-bíró 263, *357.

— Bakteriumspórák csirázásáról *364.

— irodalmi munkássága 497.

Protuberantiák periodusa, FÉNYI GYULA-tól *459.

PUNGUR GYULA—LÓSY JÓZSEF: Népies állatnevek gyűjteménye kézirat megvásárlása 187.

PETNOKY IMRE a Szótári Bizottság gyűjtője 187.
— tanári kötelezettségeinek egy része alól fölmentetett 188.

Quintilianus II., PRÁCSEK ALBERT-től sajtó alatt 181.

RADLOFF VILMOS meghalt *455.
RADNAI REZSŐ a Róm. Tört. Int. Biz. tagja *132.

RADOS GUSZTÁV hozzászólása a Lederer-alapítvány ügyrendi szabályzatához *365.

— hozzászólása a Wahrmaun jutalom vitájához *354.

— a nagyjutalmi bizottság tagja 228, *354.

— Jelentés a Vályi-pályázatról 268, *357.

Rákóczy László naplója, szerk. WALENTINYI D. — kiadásra elfogadva 183.

RÁKOS ISTVÁN a Wodianer-biz. tagja *74, *131, 296.

RÁTH GYÖRGY özvegyének hagyománya *135.

RÁTZ ISTVÁN emlékezete, HUTYRA FERENCZ-től *352.

Régi Magyar Költők Tára I. új kiadása 180.

Régi Magyar Könyvtár három kötete kiadásra kész 180.

Régi magyar nyomtatványok változatai. TRÓCSÁNYI ZOLTÁN-tól 323.

REJTO SÁNDOR a nagyjutalmi bizottság tagja 228, *354.

Reményi József-féle plakett *74.

RÉTHY MÓR előterjeszti Lamm Dezső értekezését *459.

RÉVAI MÓR a Bródy-jelentésben 231.

RÉZ MIHÁLY a Bródy-jelentésben 231.

Ricardo agrárpolitikai dolgozatainak fordítása későbbre marad 186.

RICHTER ALADAR: Maregraviaceák stb. cz. tervezete a Bézán-pályázaton 260, *357.

— a növényteni pályázaton megbízást nyer 187.

— Physiologiai-anatomiai tanulmány Peperomia scandens stb.-ről *350.

RIEHL FRIGYES a Lehr Albert-pályázat bírálója 245, *355.

RIEGER PÉTER szolga meghalt *362.

RISZ FRIGYES: Polytonos függvény operációkról *422.

— a Tomory-pályázaton megbízást nyer 267, *357.

RISZ MARCELL I. tagul ajánlatik *359.

Római Magyar Történeti Intézet állapota SCHWENDT jelentése 189.

— bizottságából GORCSA LÁSZLÓ kilép *132.

Római Magyar Történeti Intézet bizottságába RADNAI REZSŐ belép *132.

— bizottság 1917-ben 189.

ROMÁN FERENCZ hagyatéka *134, *135.

ROTH VIKTOR: Erdélyi oltárok 185.

Rózsay-pályázatról jelentés 265, *357.

— on BERCZELLER LÁSZLÓ jutalmat nyer 265, *357.

— hirdetése 283, *358.

RUHMANN ANDOR a Wodianer-jelentésben *132, 297.

RYBÁR ISTVÁN I. taggá választatik 271, *359, *360.

— irodalmi munkássága 499.

SÁGI ISTVÁN a Szótári Bizottság gyűjtője 187.

Sámuel-díj hirdetése 274, *355.

Sámuel-díjról jelentés 245, *355.

— díjat LOSONCZI ZOLTÁN nyeri el 245, *355.

SCHAFER KÁROLY: Újabb adatok a Tay-Sachs-féle betegség kórszövet-tanához *350.

— irodalmi munkássága 500.

SCHMIDT JÓZSEF a Nyelvtudományi Közlemények munkatársa 180.

— : Varuna és Jahve 298.

— irodalmi munkássága 500.

SCHNELLER ISTVÁN irodalmi munkássága 500.

Schreiber-Kautz-pályázatról jelentés 254, *356.

— pályázaton megbízás nem adatik 254, *356.

— pályázat bírálói *75, 255, *356.

SCHULEK FRIGYES a kis ülésterem hűtetelei II. kiküldött bizottság tagja *361.

SCHWENDT követségi irodatanácsos felüggel a Római M. Tört. Intézetre 189.

SERES GYULA: Románia, balkáni pályamű 189.

SEBESTYÉN GYULA a jelíges leveleket elhamvasztja *358.

— beszéde Váczy János ravatalánál 423.

— irodalmi munkássága 500.

Segélyezett munkák és folyóiratok 208.

— si képző eredete, ZOLNAI GYULÁ-tól *363.

SIGMOND ELEK irodalmi munkássága 501.

SIMAI ÖPÖN a Szótári Bizottság gyűjtője 187.

Simonyi Zsigmond Sámuel-bíró 245, *355.

SIMONYI ZSIGMOND: Az igeidők *421.

SÖRÖS PONGRÁCZ irodalmi munkássága 502.

Spárta és Athén stb. HEINLEIN ISTVÁN-tól 309.

STEINER LAJOS irodalmi munkássága 502.

- STUDINKA OTTÓNE ajánlata a Wesse-lényi-n. házra *135.
- SUPKA GEZA: A nagyszentmiklósi kincs revíziója 185.
- Svédországi ásvány. Egy ritka — Magyarországon, KRENNER JÓZSEF-től *459.
- Számadások benyújtása *74.
- Számadások felülvizsgálása *134.
- Számadások felülvizsgálásáért köszönet *361.
- SZÁSZY-SCHWARZ GUSZTÁV I. taggá választatik 370, *359, *360.
- Széchenyi-életrajz bírálói *75, 256.
- megbíráására az I. osztály FERENCZI ZOLTÁN r. tagot küldi ki *75.
- pályázatról jelentés 256, *354.
- on megbízás nem adatik 256, 351.
- pályázat hirdetése 271, *354.
- Gr. Széchenyi István levele b. Berze-viczey Vinczéhez 437.
- múzeum 1917-ben 221.
- SZEGEDY MIKLÓS a Bródy-jelentésben 231.
- SZEGH DEZSŐ: Albánia I—IV. balkáni pályamű 189.
- SZEGYI GYULA: Török Történetírók III. megjelent 188.
- SZEMERE SAMI: Giordano Bruno meg-jelent 188.
- SZENDREI JÁNOS: A magyarországi vá-rak története cz. műve munkában 184.
- Szent Ferencz-rend története cz. mű benyújtására újabb halasztás *75.
- Szent István pécsváradi és pécsi ok-levele. SZENTPÉTERY IMRE-től 19.
- SZENTPÉTERY IMRE: Szent István pécs-váradi és pécsi oklevele 19.
- levéltári kutatásai 182.
- Irodalmi munkássága 502.
- Szepes-Gömöri-érczhegyseg néhány py-ritjéről ZIMÁNYI KÁROLY-tól *422.
- Szepesi Német Tájszótárt GRÉB GYULA szerkeszti 180.
- Széphalmi számadások felülvizsgálá-sára Gr. DESSEWFY AUREL kéri ki *134.
- Szépművészeti Múzeum a Zrínyi-ünne-pélylyel kapcsolatos kiállítás ügyé-ben *132.
- Szerb repertorium, MARGALITS EDÉ-től sajtó alatt 183.
- SZIDAROVSKY JÁNOS a Szótári Bizott-ság gyűjtője 187.
- SZILY KÁLMÁN jelentése a könyvtár számára átvett ajándékokról *76, *457.
- 1500 K adománya *134.
- Weisz Maufredot ajánlja a Wahr-mann-jutalomra *354.
- a kis ülésterem lunettejéi ü. kikül-dött biz. tagja *361.
- irodalmi munkássága 503.
- SZINNYEI FERENCZ a jelítés levelek el-hamvasztója *131.
- SZINNYEI FERENCZ: Jelentés a Közán-pályázatról 289, *352.
- SZINNYEI JÓZSEF a Nyelvtudományi Közlemények munkatársa 180.
- a Wodianer-biz. tagja 296.
- Sámuel-bíráló 245, *355.
- irodalmi munkássága 503.
- SZIVÁK IMRE hagyománya (könyvtár) 46.
- SZMECSÁNYI LAJOS adománya 10,000 K *134.
- Szolgák eszmailletményének emelése *134.
- Szótári Biz. 1917-ben 187.
- gyűjtői 187.
- Sztrókay-pályázat hirdetése 278, *356, *357.
- jutalomról jelentés 256, *356.
- nem adatik ki 260, *356.
- SZÜTS ISTVÁN a Wodianer-biz. tagja *131, 296.
- Tagajánlások ü. körlevél *73.
- TAGÁNYI KÁROLY r. taggá választatik 270, *359, *360.
- Tagok, Belső — 1918 január 1-én 1.
- Tagok, Új. — 270, *358, *360.
- TAKÁCS MENYHÉRT beszéde Tompa le-tétjének fölbontásánál *364, 396.
- TAKÁTS SÁNDOR: Rajzok a török világ-ból III. megjelent 189.
- TANGL FERENCZ r. t. meghalt *73.
- ravatalánál HUTYRA Ferencz *73, 78.
- feletti emlékbeszéd tartására PREISZ HUGÓ kéri ki *133.
- TANGL KÁROLY: Új módszer a szilárd anyag határán fellépő felületi feszültség vizsgálatára *422.
- bemutatja GÖTZ IRENE értekezését *422.
- TARCAZAY GIZELLA könyvjutalmat nyer 269, *358.
- Tay-Sachs-féle betegség stb., SCHAFER KÁROLY-tól *350.
- Teleki-bírálok (színművészek) *74, 84, *131.
- Teleki-pályadíj viszonylagos becsű mű-nek nem adható ki *73.
- Teleki-pályázat hirdetése 272, *355.
- Teleki-pályázatról jelentés 84, *131.
- jutalmat LENKEI HENRIK nyeri el 84, *131.
- Gróf TELEKI PÁL irodalmi munkássága 503.
- Télly contra dr. Gans Eduárd, GROSCHMID BENI-től *349.
- Temesmegyei Monographia ügye 181.
- Termésriz stb. Gömör vm.-ből, ZIMÁNYI KÁROLY-tól *459.
- Thaly Kálmán emlékezete MARKI SÁN-DOR-tól *353, 388.
- Thessedik Sámuel élete GAAL JENŐ-től, sajtó alatt 186.
- THIRRING GUSZTÁV, a Pollák-bizottság tagja *75.

TOLNAI VILMOS: Jelentés a Farkas-Raskó-pályázatról 96, *126.

Tomory-pályázatról jelentés 267, *357.

— -on RIÉSZ FRIGYES megbízást nyer 267, *357.

Tompa Mihály márvány mellszobra ü. BEÖTHY ZSOLT indítványa *353.

— arcképének kifüggesztése elhatároztatik *358.

— letétjének fölbontása *364, 396.

TÓTH SZABÓ PÁL: A huszita uralom története megjelent 183.

Török történetirők III. megjelent 183.

Történelmi Bibliographia ügye 182.

— Biz. 1917-ben 181.

— Eletrajzok támogatása 183.

— Társulat támogatása 183.

TOLNAI VILMOS a Szótári Bizottság gyűjtője 187.

— irodalmi munkássága 505.

B. TÓTH FERENCZ sirjának megjelölése ü. PERKÁR GYULA indítványának megújítása *366.

Travers-Borjstroem Arthur alapítványa a „Hitel államosítása“ cz. pályafételre *457.

TRÓCSÁNYI ZOITÁN a Szótári Bizottság gyűjtője 187.

— : Régi magyar nyomtatványok változatai 323.

Udvardi Cherna János-alap L. Cherna *134.

Új módszer a szilárd anyag határán fellépő felületi feszültség vizsgálata. TANGI KAROLY-tól *422.

ULAIK FERENCZ a Bródy-jelentésben 231.

Ullmann-pályázat (közégségi üzemek) hirdetése 273, *356.

— (külkereskedelem) hirdetése 279.

Ügyészi jelentések *134, *362.

Ügyészi számadások felülvizsgálására PLÓSZ SÁNDOR kériük föl *134.

Ügyrend: Lederer Ábrahám alapítványának szabályzata *365.

Ülésterem, Kis — lunettejeinek művészi kiképzése *361.

Unnepélyes közlés programja *353, *361.

VÁCZY JÁNOS: Jelentés a Nádasdy-pályázatról 241, *355.

— meghalt *455.

— ravatalánál SEBESTYÉN GYULA beszéde 423, *455.

Vályi-pályázatról jelentés 268, *357.

— -on FEKETE MIHÁLY megbízást nyer 268, *357.

VARGHA DAMJÁN a Nyelvemléktár munkatársa 180.

VARGHA GYULA: Az élet vize; Örök rejtély; Ne tovább *353, 388.

VARGHA GYULA Tompa letétjének fölbontásánál *364.

— fölkériük b. LÁNG LAJOS fölött mondanó emlékbeszédre *366.

VÁRI REZSŐ folytatja a Corpus Tacticorum Graecorum-ot 190.

— irodalmi munkássága 506.

Varina és Jahve, SCHMIDT JÓZSEF-től 298.

VEGH ISTVÁN-nak a Wodianer-jutalom postán küldetik meg *353.

VELLEIDITS LAJOS a Szótári Bizottság gyűjtője 187.

VERESS ÉLEMÉR: Az izomnak meleggrel előidézhető megmerevedéséről kiadásra tervbe véve 186.

VERTESSY DEZSŐ: Görög Bucolikus költők fordítása 181.

Vizyázó-pályázat (a magyarság letelepedése) hirdetése 277, *356.

— (bandleralis szervezet) hirdetése 279.

— (Árpád-házi királyok) hirdetése 280.

— -pályázat (physikai műnyelv) hirdetése 283, *358.

VIKÁR BÉLA a jeligés leveleket elhánvasztja *352.

— : Jelentés a Lehr Albert-pályázatról 244, *355.

— fogolytáborokban tanulmányokat végez 180.

Villari Pasquale fölötti emlékbeszéd tartására BERZEVICZY ALBERT kériük föl *75.

VIZOTA GYULA a Lehr Albert-pályázat bírálója 245, *355.

Vitéz-pályázat: erdélyi boerság; hirdetése 280.

Vogl Népköltési Gyűjtemények új kötete sajtó alatt 180.

VOINOVICH GÉZA: Jelentés az 1917. évi Vojnits-jutalomról *72, 81.

— a jeligés leveleket elhánvasztja *364.

— : Jelentés a Karátsonyi-pályázatról 97, *131.

Vojnits-díj hirdetése 274, *355.

Vojnits-jutalomról jelentés Voinovich Gézátl *72, 81.

— jutalmat HERCZEG FERENCZ ÁRVA

— László király cz. darabja nyeri el *72, *81.

Wahrmann-jutalom bírálói *75, 241, *354.

Wahrmann Mór-jutalomról jelentés 236, *354.

— jutalmat KVASSAY JENŐ nyeri el 241, *354.

— jutalomra SZILY KÁLMÁN ajánlja Weisz Manfrédot *354.

WALLENTINYI DEZSŐ: Rákóczy László naplója kiadásra elfogadva 183.

Weisz Manfrédot SZILY KÁLMÁN ajánlja a Wahrmann-jutalomra *354.

WEKERLE SÁNDOR t. taggá választatik 270, *353, *360.

Wesselényi-u. ház eladása *135, *362.
WINKLER LAJOS: Jelentés a Lukács
Krisztina-pályázatról 263, *357.

B. WLASSICS GYULA a jutalmak ü. ki-
küldött biz. tagja *73, *133.

— a Bródy-jelentésben 231.

—: Jelentés a Sztrokay-jutalomról 256,
*356.

— irodalmi munkássága 506.

Wodianer-bizottság *131, 296.

— jutalmakról jelentés *131, 294.

— jutalmak nyertesei: BENCZE KÁROLY
és VÉGH ISTVÁN *131, 297.

— megdicsértjei *131, 297.

Wodianer-jutalmak kiadása *352.

Wodianer-pályázat hirdetése 271, *354.

Wolff Nándor a Wodianer-biz. tagja
*131, 296.

Zala vm. átengedi a Zrinyi-ereklyéket
a kiállításra *366.

ZÁVODSZKY LEVENTE: Héderváry-ok-
levéltár. II. kézirata 183.

ZEMPLÉNI ÁRPÁD Nádasdy-jutalmat nyer
244, *355.

ZICHY ANTALNÉ l. Studinka Ottóné
*135.

Zichy-féle ház eladása *362.

Gróf ZICHY ISTVÁN a Zrinyi-kiállítást
rendezi *132.

ZIMÁNYI KÁROLY: Termésrész és kris-
tályozott haematit Gömör vármegyé-
ből *459.

—: A Szepes-Gömöri-érczhegység né-
hány pyritjéről *422.

— irodalmi munkássága 507.

ZOLNAI GYULA: A -si képző eredete
*363.

— a Szótári Bizottság gyűjtője 187.

— alapítványa *361.

Zrinyi és Busbequius, FERENCZI ZOL-
TÁN-tól 100.

— jelszava, FERENCZI ZOLTÁN-tól *421.

— kiállításra Zala vm. átengedi a Zrinyi-
ereklyéket *366.

— Miklós születésének háromszázados
évfordulója alkalmából (1918 május
1) ünnepség *74.

— kiállításra javaslat *74.

— ünnepély ü. átirat a Szépművészeti
Múzeumhoz s ennek válasza *132.

— nyomtatványi, kézirati kiállításának
rendezésére FERENCZI ZOLTÁN föl-
kéretik *132.

— művészeti kiállításának rendezésére
a Szépművészeti Múzeum gr. ZICHY
ISTVÁN-t kéri ki *132.

— emlékünnepély programja *457.

ZSOLDOS KÁROLY a Wodianer-jelentés-
ben *132, 297.

Megjelenik
minden hó 15-én
három-négy ívnyi
tartalommal.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkesztő-
s kiadóhivatal a
Magyar Tudom.
Akadémiában.

SZERKESZTI

HEINRICH GUSZTÁV.

XXIX. KÖTET. 1918. január—február. 1—2. FÜZET.

A M. T. Akadémia belső tagjai 1918 január 1-én.

Elnökség:

Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök.
Hosvay Lajos r. t., másodelnök.
Heinrich Gusztáv r. t., főtitkár.

Igazgató-tanács:

Az Igazgató-Tanács választottai:

Gr. Desseffy Aurél.
Gr. Apponyi Sándor t. t.
Semsey Andor t. t.
József főherczeg t. t.
Gr. Apponyi Albert t. t.
Plósz Sándor t. t.
Herczeg Esterházy Miklós.
Wekerle Sándor.
Csernoch János.
Herczeg Batthyány-Strattmann
László t. t.
Gr. Károlyi Gyula.
12. Szmracsányi Lajos.

Az Akadémia választottai:

Gr. Széchenyi Béla t. t.
Szily Kálmán r. t.
Fraknói Vilmos t. t.
Beöthy Zsolt r. t.
B. Wlassics Gyula r. t.
B. Forster Gyula t. t.
Pauer Imre t. t.
B. Eötvös Lóránd r. t.
Entz Géza r. t.
Goldziher Ignác r. t.
Gr. Andrássy Gyula r. t.
12. Concha Győző r. t.

I.

Nyelv- és széptudományi osztály:

Osztályelnök: Goldziher Ignác ig. és r. t.

Osztálytitkár: Szinnyei József r. t.

Tiszteleti tagok:

Gr. Apponyi Sándor ig. t. Gr. Zichy Géza.
Lévay József. Herczeg Ferencz.
Rákosi Jenő. Berczik Árpád.
Benczúr Gyula. 8. Szilády Áron.

Nyelvtudományi alosztály:

Rendes tagok:

- Goldziher Ignác ig. t.
 Simonyi Zsigmond.
 Szinnyi József.
 Pecz Vilmos.
 Asbóth Oszkár.
 Hegedűs István.
 Munkácsi Bernát.
 8. Némethy Géza.

B) Széptudományi alosztály:

Rendes tagok:

- Beőthy Zsolt ig. t.
 Heinrich Gusztáv, főtitkár.
 Pasteiner Gyula.
 Badics Ferencz.
 Bayer József.
 Jánosi Béla.
 7. Ferenczi Zoltán.

Levelező tagok:

- Bánóczi József.
 Lehr Albert.
 Csengeri János.
 Kúnos Ignác.
 Petz Gedeon.
 Négyesy László.
 Zolnai Gyula.
 Gyomlay Gyula.
 Melich János.
 Gombocz Zoltán.
 Kégl Sándor.
 Vári Rezső.
 Pápay József.
 Tolnai Vilmos.
 Bleyer Jakab.
 Láng Nándor.
 Vikár Béla.
 Bódiss Jusztin.
 Schmidt József.
 20. Darkó Jenő.

Levelező tagok:

- Gr. Zichy Ágost.
 Bogisich Mihály.
 Riedl Frigyes.
 Endrődi Sándor.
 Kozma Andor.
 Haraszi Gyula.
 Dézsi Lajos.
 Szabolcska Mihály.
 Váczy János.
 Császár Elemér.
 Voinovich Géza
 Gárdonyi Géza.
 Pekár Gyula.
 Divald Kornél.
 Ambrus Zoltán.
 Horváth Cyrill.
 Viszota Gyula.
 Szinnyi Ferencz.
 19. Pintér Jenő.

II.

A bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok
osztálya.

Osztályelnök: Concha Győző ig. és r. t.

Osztálytitkár: Fejérpataky László r. t.

Tiszteleti tagok:

Gr. Apponyi Albert ig. t.	Fraknói Vilmos ig. t.
Darányi Ignác.	Gr. Tisza István.
B. Forster Gyula ig. t.	Pauer Imre ig. t.
Plósz Sándor ig. t.	9. Gr. Khuen-Héderváry Károly.
Berzeviczy Albert ig. t., elnök.	

A) Bölcs. és társad. osztály.

Rendes tagok :

B. Wlassics Gyula ig. t.
B. Láng Lajos.
Concha Győző ig. t.
Földes Béla.
Nagy Ferencz.
Gr. Andrássy Gyula ig. t.
Vargha Gyula.
Gaal Jenő.
Matlekovits Sándor.
Balogh Jenő.
Alexander Bernát.

12. Magyary Géza.

Levelező tagok.

György Endre.
Kozma Ferencz.
Kováts Gyula.
Óvári Kelemen.
Kolosvári Sándor.
Farkas Lajos.
Edvi Illés Károly.
Nagy Ernő.
Grosschmid Béni.
Reiner János.
Thirring Gusztáv.
Kunz Jenő.
Ferdinándy Géza
Balogh Artúr.
Bernát István.
Finkey Ferencz.
Polner Ödön.
Platz Bonifác.
Angyal Pál.
Prohászka Ottokár.
Réz Mihály.
Pauler Ákos.
Jankovich Béla.
Schneller István.
Giesswein Sándor.
Buday László.
Illés József.
Fellner Frigyes.
29. Kornis Gyula.

B) Történettudományi osztály.

Rendes tagok :

Károlyi Árpád.
Fejérpataky László.
Zsilinszky Mihály.
Csánki Dezső.
Karácsonyi János.
Ballagi Aladár.
Békefi Remig.
Szádeczky Kardoss Lajos.
Márki Sándor.
Fináczy Ernő.
11. Angyal Dávid.

Levelező tagok :

Szentkláray Jenő.
Csontos János.
Nagy Gyula.
Óváry Lipót.
Marczali Henrik.
Komáromy András.
Tagányi Károly.
Wertheimer Ede.
Kollányi Ferencz.
Szendrei János.
Erdélyi László.
Sebestyén Gyula.
Mihalik József.
Takáts Sándor.
Kuzsinszky Bálint.
Áldásy Antal.
Szeremlei Samu.
Mahler Ede.
Hornyánszky Gyula.
Sörös Pongrácz.
Barabás Samu.
Hodinka Antal.
Gr. Teleki Pál.
Éber László.
Domanovszky Sándor.
Varjú Elemér.
Jancsó Benedek.
28. Szentpétery Imre.

III.

Mathematikai és természettudományi osztály.

Osztályelnök: id. Entz Géza ig. és r. t.

Osztálytitkár: Fröhlich Izidor r. t.

Tiszteleti tagok:

Gr. Széchenyi Béla ig. t.	Bezerédj Pál.
Semsey Andor ig. t.	Hg. Batthyány-Strattmann
B. Podmaniczky Géza.	László ig. t.
Lenard Fülöp.	8. Schulek Frigyes.
József főherczeg ig. t.	

A) Math. és phys. alosztály.

B) Természettudományi alosztály.

Rendes tagok:

Rendes tagok:

Szily Kálmán ig. t., főkönyvtárnok.	Krenner József.
B. Eötvös Loránd ig. t.	Entz Géza ig. t.
Fröhlich Izidor.	Horváth Géza.
Schuller Alajos.	Koch Antal.
Kherndl Antal.	Lóczy Lajos.
Réthy Mór.	Lenhossék Mihály.
Ilosvay Lajos.	Genersich Antal.
Rados Gusztáv.	Mágocsy-Dietz Sándor.
Kövesligethy Radó.	Méhely Lajos.
Farkas Gyula.	Daday Jenő.
Kürschák József.	11. Schafarzik Ferencz.
12. Fabinyi Rezső.	

Levelező tagok:

Schulhof Lipót.	Bedő Albert.
Balló Mátyás.	Inkény Béla.
Zipernovszky Károly.	Paszlavszyk József.
Hankó Vilmos.	Bókay Árpád.
Winkler Lajos.	Franzenau Ágoston.
Tötössy Béla.	Ónodi Adolf.
Bugarszky István.	B. Kétly Károly.
Hoor-Tempis Mór.	Apáthy István.
Schlesinger Lajos.	Jendrassik Ernő.
Bodola Lajos.	Istvánffy Gyula.
Buchböck Gusztáv.	Hollós László.
Klupathy Jenő.	Zimányi Károly.
Tangl Károly.	Tuzson János.
Wittmann Ferencz.	Ifj. Entz Géza.
Fejér Lipót.	Hutýra Ferencz.
	Kertész Kálmán.

Szarvasy Imre.	Richter Aladár.
B. Harkányi Béla.	Preiszig Hugó.
Bánki Donát.	Buday Kálmán.
Rejtő Sándor.	Mauritz Béla.
Beke Manó.	Schaffer Károly.
Sigmond Elek.	Krompecher Ödön.
Fényi Gyula.	Böckh Hugó.
Rieszig Frigyes.	Pálffy Móricz.
24. Steiner Lajos.	Degen Árpád.
	Filarszky Nándor.
	B. Nopcsa Ferencz.
	28. Lendl Adolf.

A nemzetközi bíraskodás a magyar jogban.

(Részlet Magyary Géza r. t. 1917 október 8-án tartott székfoglalójából.)

Az első hágai békeconferentia 1899 május 18-án ült össze. Ezúttal nem foglalkozhatom e világtörténelmi jelentőségű tanácskozással részletesen. A conferentia II. Miklós orosz császár kezdeményezésére jött létre. Az az átirat, melyet a császár megbízásából az ő külügyminisztere, gróf Muravieff, 1898 augusztus 24-én a császári udvarnál accredítált követekhez intézett s melyben a conferentia tartását hozta javaslatba, az egész világnak nagy meglepetést okozott. Pedig az eszme nem érlelődött meg az orosz uralkodóban minden előkészület nélkül. A múlt század utolsó két évtizedében már igen élénk agitatio folyt a nemzetközi bíraskodás érdekében. Ekkor már széles körökben átértézték, hogy a háborús veszedelmek csökkentésére a nemzetközi bíraskodás egyik legjobb eszköz.

A mozgalom hullámai eljutottak mi hozzánk is. Most kitűzött célomhoz képest csak arról óhajtok szólni, hogy Magyarország miképen vett részt a nagy esemény előkészítő munkájában.

A magyar nemzet iránti tisztelete és hódolata jeléül az interparlamentáris unio VII. conferentiáját a magyar állam ezeréves fennállásának megünneplése évében, 1896 szeptember 23 és 24-én Budapesten tartotta meg. Az unio erre annál nagyobb készséggel határozta el magát, mert a magyar országgyűlés tagjai kezdettől fogva igen nagy rokonszenvet tanúsítottak az unio céljai és tanácskozásai iránt. Minden ülésén nagy számban jelentek meg és szellemi tevékenységében is nagyon számottevő módon vettek részt. A budapesti ülésen a magyar csoport indítványára¹ az

¹ Előadója Berzeviczy Albert volt.

unio kimondotta, hogy az egyes csoportok bizonyos határidőn belül az illetékes tényezőknél kérjék, hogy az államok különös és általános tartalmú választott bírósága szerződéseket kössenek, s hogy főleg sürgessék egy diplomatiái conferentia összehívását, amelynek feladata lenne, az unionak Brüsszelben tartott VI. conferentiáján hozott határozata értelmében egy állandó nemzetközi bíróság felállítását előkészíteni.¹ A magyar csoport a megbízásnak csakhamar meg is felelt; 1897 június 30-án, a hozott határozatnak megfelelően, nagy alapossággal írt és teljes tájékozottságra valló emlékiratot intézett a magyar kormányhoz a nemzetközi bíraskodás ügyének hathatós előmozdítása czéljából. Tudtommal ez volt magyar részről a legelső kezdeményező lépés a nemzetközi bíraskodás ügyében, s reánk nézve már ezért is nagy a fontossága.²

Az interparlamentáris unio budapesti conferentiáját még egy más körülmény is történeti jelentőségűvé tette. Oroszországnak ekkor még nem volt parlamenti képviselője, s így a conferentián nem is vett részt. A karzatról azonban a tanácskozást végig hallgatta Oroszország budapesti főkonzula, *Bazili*, a ki benyomásairól kormányának jelentést tett. A jelentés az irattárba került, s bizonyára ott is maradt volna időtlen időig, ha Muravieff nem kerül az orosz külügyek élére. Bazilit a külügyminiszterium rendelte be; ennek pedig volt gondja arra, hogy jelentése az irattár homályából napfényre jusson és az orosz uralkodó íróasztalára kerüljön. A jelentés az orosz uralkodóra rendkívül mély benyomást gyakorolt, s döntő szerepe volt az 1898 augusztus havában kelt czári manifestum kibocsátására. Ezeket az adatokat, melyek hitelességét nines okom kétségbe vonni, *Howard Evans* munkájából veszem, melyben *Sir Randal Cremer* életrajzát megírta.³ E kiváló férfiú egyszerű ácslegényből a nemzetközi bíraskodás lánglelkű és nagytekintélyű bajnoka lett. A budapesti conferentián egyébként ő maga is résztvett, s egy 1903-ban tartott beszédében, melyet azon ünneplése alkalmából mondott el, hogy a Nobel-békedíjat neki ítéltek oda, a budapesti conferentia döntő befolyását a czár elhatározására, s így az első hágai békeegyezmény létrejöttére ő is kiemeli.⁴

¹ Compte Rendu de la VIIème Conférence interparlementaire de Budapest 79. L. még Lange, Union interparlementaire. Résolutions des Conférences 1911. 59.

² A munkálatot *Széll Kálmán* mint elnök, *Pázmándy Dénes* mint titkár és *Berzeviczy Albert* mint előadó írták alá. A jeles munkálat e legutóbbi tollából került ki.

³ *Sir Randal Cremer. His Life and Work* 1909. 176—181. Kiegészítésül néhány adatra nézve l. még *W. T. Stead*, *La Chronique de la Conférence de la Haye* 1899. 7.

⁴ A beszédet közli *Evans* i. m. 272.

A czári manifestum napokon át foglalkoztatta a magyar közvéleményt és a magyar sajtót. A képviselőház 1898 szeptember 7-én tartott ülésén a miniszterelnökhöz igen megleghangú interpellatiót is intéztek a czári manifestum tárgyában.¹ A miniszterelnök szeptember 26-án válaszolt. Kijelentette, hogy a külügyi kormány a conferentiát szívesen fogadja, a lehetőség szerint támogatja és megtartása elé nehézségeket nem gördít. Ő is törvényben biztosított jogánál fogva „legerélyesebben hajlandó támogatni a conferentia megvalósítását“. Szükségesnek tartotta azonban hozzátenni, hogy „ismeri és nem kicsinyli azon nehézségeket sem, melyek a nagy eszme gyakorlati megvalósításának útjában állanak“.²

Az első hágai békeegyezmény, melyet e conferentia megalkotott, meghozta az általános nemzetközi bíraskodást állandó nemzetközi bírósággal, részletes eljárással s a vizályok békés kiegyenlítésének perenkívüli eszközeivel: a jó szolgálatokkal, a közvetítéssel és a vizsgáló bizottságokkal. A nemzetközi bíraskodásért lelkesülő békebarátok sok óhajtasát váltotta valóra, de nem kevés csalódást is okozott nekik. A conferentia többsége kívánta volna a kötelező nemzetközi bíraskodást, de ez iránt megegyezést nem sikerült létrehozni. Így csak a facultativ nemzetközi bíraskodással kellett beérni, mely szerint az államok a nemzetközi bíraskodást csak akkor veszik igénybe, a mikor jónak látják. A békebarátok nagy tábora egy valóságos, állandó bíróságot óhajtott volna; most azonban a Cour permanente d'arbitrage intézményében csak ennek árnyékával, a bírák listájával kellett megelégedniök.³ Egészben véve mégis az első hágai békeegyezmény általános megelégedést keltett. A király 1899 deczember 1-én a magyar delegációhoz intézett válaszában meleg hangon emlékezett meg az első hágai békeconferenciáról, s nagy jelentőséget tulajdonított munkálatainak.⁴ Magyarország és Ausztria részéről az egyezményt megerősítő okiratot 1900 szeptember 4-én tették le Hágában.⁵

Az első hágai békeconferenciát követte az 1907 junius 15-én kezdetét vett második hágai békeconferentia, melynek a nemzetközi bíraskodást illetőleg feladata volt az első hágai béke-

¹ 1896—901. Képvh. Nap. XVII. k. 50.

² U. o. 117.

³ A conferentia tárgyalásainak anyagát a következő hivatalos gyűjtemény tartalmazza: Conférence internationale de la Paix.

⁴ Magyar Országos Bizottság közügyi határozatai. Irományok 1900. 2.

⁵ L. a Conseil administratif de la Cour permanente d'arbitrage 1904. évi rapportját. L. még az 1913. XLIII. t.-cz. bevezető megjegyzését.

egyezményt tökéletesbíteni. A conferentiát röviddel az orosz-japán háború befejezése után szintén az orosz császár hívta össze.¹ Az ezen a conferentián megalkotott második hágai békeegyezmény a nemzetközi bíraskodás ügyét nem viszi ugyan lényegesen előbbre, mert annak csak néhány részletét fejleszti tovább, mégis a második hágai békeconferentia tárgyalásai rendkívül sok tanulságot nyújtanak a nemzetközi bíraskodás kérdésében. Az első hágai békeconferentiának idevonatkozó tárgyalásai nem voltak nagyon elmélyedők; még az obligatorium kérdése sem idézett fel nagyobb vitát, ezt kétségkívül a tárgy újdonságának kell tulajdonítanunk; addig a második hágai békeconferentián a nemzetközi bíraskodás minden részletét igen behatóan megvitatták, s ezért is történt, hogy a conferentia rendkívül elhúzódott, egészen október közepéig tartott. A vita központja az obligatorium volt, az egyik német delegatus ellenezte leküzdhetetlen kitaratással. Az ellentétek kiegyenlítésére számos közvetítő indítványt tettek, melyek közt igen jelentős volt az egyik magyar származású delegatusnak, *Mérey Kajetánnak* javaslata, a ki a tanácskozásokon különben is igen előkelő szerepet vitt. Végül azonban még sem ezt fogadták el, hanem *Tornielli* olasz delegatus elvi jelentőségű indítványát, melynek értelmében a conferentia egy *declaratio*-ban meleg rokonszenvét fejezte ki a kötelező nemzetközi bíraskodás iránt.² Ezenkívül igen behatóan megvitatták a nemzetközi bíróság ítéletének viszonyát a belföldi joghoz, főleg a belföldi igazságszolgáltatáshoz, s annak kihatását a perben részt nem vett idegen államokra. Nagy gondot fordítottak az állandó nemzetközi bíróság szervezésének kérdésére is. Németország és Nagybritannia javaslatai alapján egy valóságos, állandóan együttlévő bíróság szervezésére *cour de justice arbitrale* czíme alatt egy tervezetet is kidolgoztak, s azt a conferentián részt vett államoknak elfogadásra ajánlották. Egyik igen értékes eredménye a második hágai békeconferentiának az ú. n. *Porter*-egyezmény is, melyet Porter északamerikai delegatus javaslatára fogadtak el s melynek értelmében magánfeleknek az idegen államok elleni szerződésen alapuló pénzbeli követeléseinek behajtására nézve a nemzetközi bíraskodás kötelezően lett megállapítva.³ A második hágai béke-

¹ A tárgyalások anyagát a következő hivatalos gyűjtemény tartalmazza: *Deuxième Conférence de la Paix. Actes et documents. I—III. k. 1907.* Idézve A. D.)

² A. D. II. 194—196. és I. 338.

³ A második hágai békeegyezményt behatóan ismerteti *Wittmann E.* A nemzetközi viszályok békés elintézésének eszközei. 1912. A nagyon bőséges külföldi irodalmat sajtó alatt levő munkánkban idézzük.

conferentián egy nemzetközi zsákmánybírószág felállítását is elhatározták, de az erre vonatkozó egyezmény Nagybritannia vonakodása miatt ratificálva nem lett.

Vannak, a kik a két békeegyezmény értékét igen kevésre becsülik,¹ ez azonban csak elenyésző kisebbség; az írók és gyakorlati államférfiak tulnyomó része a nemzetközi jog legjelentősebb alkotásának tekinti. És nem ok nélkül. E két egyezmény egyenesen világtörténelmi jelentőségű. A legelső példa arra, mely egész lelkünket megragadja, hogy a világ összes culturállamai a nemzetközi ellentétek békés elintézése mellett tesznek ünnepélyes tanuságot. E tény jelentőségét nem szállítja le, hogy e két conferentián a nemzetközi bíráskodást nem sikerült oly tökéletes formában megvalósítani, mint tervezték és az sem, hogy a két békeegyezmény daczára is ráncszakadt az emberiség legnagyobb háborúja. Mert ezek az egyezmények arra a nagy feladatra, hogy ezt a világtusát elhárítsák, szerény kezdetről lévén szó, nem is vállalkoztak. Jogilag a két hágai békeegyezmény a legsajátszerűbb jelenségek közé tartozik. Tulajdonképen egyik sem „egyezmény“, azaz egyik sem „szerződés“, mert lekötélést egyik sem tartalmaz, sőt azt kifejezetten kizárja. Már pedig rendes jogi fogalmak szerint szerződés alatt csak azt az akaratmegegyezést értjük, mely legalább az egyik félre nézve foglal magában *lekötélést*, itt azonban erről nincs szó. Mind a kettő csak facultative, a felek akaratához képest állapítja meg a nemzetközi bíráskodást. A gondolat árnyalásában mégis van köztük több érdekes különbség. Az első hágai békeegyezmény csak annak kijelentésére szorítkozik, hogy a szerződő államok a nemzetközi bíráskodást „jogi természetű kérdésekben és pedig elsősorban a nemzetközi egyezmények értelmezésének és alkalmazásának kérdéseiben a leghathatósabb és egyszersmind a legméltányosabb módnak ismerik el a diplomatiái úton meg nem oldott vitás ügyek elintézésére“ (16. cz.). Attól azonban, hogy az intézményt a feleknek ajánlják, szigorúan tartózkodnak. Volt olyan indítvány, hogy az ajánló záradékot vegyék fel az egyezménybe, Németország delegatusa azonban már ebben is obligatoriumot látott, s azért elejtették.² A második hágai békeegyezménybe Magyarország és Ausztria delegatusának *Mérey*-nek javaslatára³ már felvették az ajánló záradékot is. „Kivánatos volna tehát — folytatja tovább az egyezmény czikke —, hogy az említett kérdésekre nézve felmerülő

¹ *Stengcl*, Weltstaat und Friedensproblem. 1909. 47. 49. és 71. s. k. II.

² Conf. internat. de la Paix. V. 56.

³ A. D. II. 418.

vitás ügyekben a szerződő Hatalmak előforduló esetben, a megnyílt körülmények engedik, a választott bíraskodást vegyék igénybe.“ (38. cz. második bek.)

A második hágai békeegyezményt, valamint a Porter-egyezményt megerősítő okiratot Magyarország és Ausztria részéről 1909 november 27-én tették le Hágában.¹

A kormány a két békeegyezményt a többi egyezményvel együtt 1913 június 2-án mutatta be a képviselőháznak. A törvényjavaslathoz kimerítő indokolás van csatolva, mely röviden a nemzetközi bíraskodás jelentőségét is vázolja.² A képviselőház 1913 június 19-én tárgyalta a törvényjavaslatot. Nehány igen rövid, de meleg felszólalás hangzott el a nemzetközi bíraskodás mellett.³ A főrendiház is meleg rokonérzéssel fogadta a két hágai békeegyezményt.⁴

A magyar törvényhozás a két békeegyezményt, nemkülönben a követelések behajtásáról szóló egyezményt az 1913: XLIII. t.-cz.-kel iktatta törvénybe. Ugyanezzel a törvényezikkel iktatták be a hágai békeconferenciákon alkotott többi egyezmények túlnyomó részét is, ezekről azonban itt most nem szólhatok. Mind a két békeegyezményt törvénybe iktatni azért volt szükséges, mert vannak államok, melyek az első békeegyezményt ratificálták, ellenben a másodikat nem, s így tekintettel rájuk az első egyezményt is mint érvényben levőt törvénybe kellett iktatni.

Az 1913: XLIII. t.-cz. az ország legjelentősebb törvényei közé tartozik. A magyar nemzetet bekapcsolja abba a nagy világmozgalomba, mely az államok közötti viszályok békés kiegyenlítésére törekszik. Abban az időben alkottuk meg ezt a törvényt, midőn a közelgő világkatasztrófa jelei már elég érezhetően mutatkoztak. Jelentőségét ez csak fokozza, mert ezzel a magyar nemzet a nagy vérzivatar közeledtekor is bebizonyította békeszeretetét s azt, hogy később csak megtámadott létének megvédésére ragadott fegyvert.

A két hágai békeegyezmény mélységes nyomokat vésett a nemzetek lelkébe. A történelemben nincs példa arra, hogy egy államokmány előtt oly őszinte és feltétlen tisztelettel hajolt volna meg az egész világ, mint a két hágai békeegyezmény előtt.

¹ L. a Conseil administratif de la Cour permanente d'arbitrage 1910. évi jelentését, valamint az 1913: XLIII. t.-cz. bevezető megjegyzését.

² 1910—15. Képvh. irom. XXVII. k. 33, különösen 419. l.

³ Közülök csak Nagy Ferencz beszédét kell kiemelnem, a ki arra utalt, hogy az egyezményeket előbb kellett volna törvénybe iktatni, mint ratifikálni. 1910—15. Képvh. nap. XIX. 183. különösen 185.

⁴ 1910—15. Főrend. irom. XV. 481.

Szelleméhez és rendelkezéseihez az államok oly nagy odaadással alkalmazkodnak, a minőre a legszigorúbban elvállalt jogi lekötélés sem indíthatná őket. A hágai nemzetközi bíróság, megalakulásától, 1901-től kezdve a világháború kitöréseig, tehát rövid tizenhárom év alatt tizenhat esetet bírált el, köztük néhány igen nehezett, a felek teljes megelégedésére. Az első hágai békeegyezménytől kezdve szintén a világháborúig az államok nem kevesebb mint 113 önálló külön egyezményben állapították meg, még pedig most már kötelezően, a nemzetközi bíráskodást, s majdnem valamennyiben a hágai állandó bíróságot teszik meg bíróságnak.¹ Ebben a számban azonban csak a hágai állandó bíróság irodájában bejelentett (második egyezmény 43. c.) egyezmények foglaltatnak benn, számuk valósággal valamivel több.

Ez a sok külön egyezmény mutatja, hogy a világegyezmény facultativ nemzetközi bíráskodása nem elégitett ki, az államok egymáshoz való különös vonatkozásaikban a nemzetközi bíráskodás szigorúbb formája után törekedtek.

A példát Magyarország és Ausztria is követte s az első hágai békeegyezmény óta nem kevesebb mint öt kötelező választott bírósági egyezményt kötöttek. Az államok, melyekkel egyezményre léptek, a következők: *Portugal* (1906 febr. 13; 1913: XLIV), *Északamerikai Egyesült-Államok* (1909 január 15; 1913: XLV), *Nagybritannia* (1910 július 16; 1913: XLVI), *Brazília* (1910 október 19; 1913: XLVII) és *Scájc* (1913 szept. 2).² A legutóbbi egyezmény még nincs törvénybe iktatva, ratificatioja azonban már megtörtént. Az első négyet, mint a felsorolásból látható, közvetlenül a két hágai békeegyezményt követő törvényezikk számok alatt iktatták törvénybe.

Mind az öt egyezmény szövege, némi kis eltéréstől eltekintve, egészen azonos. Az első három egyezmény három, a Braziliával kötött egyezmény négy cikkből áll. Valamennyi megállapítja az *obligatoriumot*. Tehát a szerződő államok kötelezik magukat arra, hogy az egyezmény értelmében a nemzetközi bíráskodást igénybe vegyék. Az *obligatorium* azonban csak korlátolt és feltételes. Ki van mondva, hogy a választott bíráskodást jogi természetű kérdésekben és a felek közt feunálló szerződések értelmezése tekintetében állapítják meg; ki vannak véve mégis oly kérdések, a melyek a felek életbevágó érdekeit, függetlenségét vagy becsületét, vagy pedig más államok érdekeit érintik. Bíróság gyanánt a hágai állandó bíróság van kikötve. Felmerülő vitás esetben a felek külön megállapodást kötnek, melyben pontosan megjelölik

¹ Lásd a Conseil administratif 1914. évi rapportját.

² Lásd Martens Triepel-féle Nouveau Recueil général des Traites. 3. sorozat VIII. 719.

a vita tárgyát, a bíróság hatáskörét, megalakulását és az eljárást. Az egyezmény időtartama öt év. Mind az öt egyezmény ezzel a tartalommal és beosztásával is teljesen megegyezik a francia-angol egyezményével,¹ melyet Franciaország és Nagybritannia 1903 október 14-én kötöttek.² Ez volt az első önálló egyezmény, melyet európai államok egymással kötöttek és mely sok államnak szolgált mintául.

Nem mutatnak tehát eltérést tőle annyiban sem, hogy a francia-angol egyezmény példájára oly oknak, a mely a bíraskodást kizárja, a harmadik állam érdekét is említik, a mi egyáltalában nem helyeselhető, mert teljesen fölösleges.

Jellemző körülmények még a következők. Portugállal kötött választott bírósági egyezményünket csak törvénybe iktatása után, 1913 október 16-án ratificálták. Voltaképen minden egyezménynél, melyhez a törvényhozás hozzájárulása szükséges, ezt kellene követni. Az Északamerikai Egyesült-Államokkal kötött egyezményünkben az Unio fenntartja magának, hogy a compromissum csak akkor válik hatályossá, ha a senatus is hozzájárul. Braziliával kötött egyezményben a compromissum hatályához általában az alkotmány által megkívánt intézkedések tartattnak fenn mind a két részről. A többiek erről egyáltalában nem intézkednek. Az Unióval kötött egyezményünk az öt év elteltével lejárván, azt 1914 május 6-án további öt évre megújították; a ratificáló okiratokat ugyanazon év május 28-án cserélték ki.³ Nagybritanniával és Braziliával kötött egyezményünkben ki van mondva, hogy az öt év elteltével újabb öt évre megkötötnék tekintendők, ha csak valamelyik fél a felmondás jogával nem él. A törvénybe iktatott egyezmény törvényjavaslatának indokolásából különösen azt a mozzanatot kell kiemelni, hogy az egyezmények becikkelyezése azért volt szükséges, mert a döntés alá bocsátandó kérdések közé olyanok is tartozhatnak, „a melyek tekintetében Magyarországon kétségtelenül csak a törvényhozás van hivatva intézkedni”.⁴ Ebből az következne, hogy más esetekben a törvénybeiktatás nem volna szükséges; ez azonban alig felel meg a magyar jog álláspontjának, melyet igazságszolgáltatási kérdések szabályozása tárgyában elfoglal.

¹ 1910—1915. képvh. irom. XXVII. 14.

² Martens-Triepel-féle Nouveau Recueil général des Traités. 2. sorozat, XXXII. kötet, 479. Az egyezményt 1913 okt. 14-én további öt évre megújították. N. R. G. 3. sor. VIII. 166.

³ N. R. G. 3. s. VIII. 726.

⁴ 1910—1915. képvh. irom. XXVII. 14, 19, 26, 32.

Irodalomtörténetem befejezése.

Kivonat *Pintér Jenő* I. tagnak 1917 október 22-én tartott székfoglalójából.

Tekintetes Akadémia! Hálásan köszönöm akadémiai taggá való megválasztásomat. Székfoglaló értekezésül bemutatom magyar irodalomtörténetem befejező kötetait és ismertetni fogom azon elveket, melyek most bevégzett munkám megírásában vezettek.

Egy ilyen nagyterjedelmű irodalomtörténet szerzőjének elsősorban arra kell törekednie, hogy szabályozni és fegyelmezni tudja érdeklődését. Ha nehezen éli magát bele egy-egy témába vagy ha nem tud idejében megválni kedves íróitól, aligha érheti meg műve befejezését s a mi ennél is fontosabb, könnyen veszélyeztetheti az egyedül helyes történeti szempontot és súlyos aránytalanságokat idézhet elő a mű szerves egységében.

Alaposság, pontosság és lelkiismeretesség: elemi föltételei minden tudományos munkásságnak. Alaposság az írók tanulmányozásában, pontosság az irodalomtörténeti anyag egybehordásában, lelkiismeretesség az esztétikai méltatásban. Hiányok, tévedések, hibák mindamellett becsúszhatnak egyes fejezetekbe, a mire számos meglepő példa volna idézhető a legjelesebb külföldi irodalomtörténetekből, olyan alaposan megbírált és a szakközönség által állandóan olvasott művekből, melyeknek már nem is egy kiadása forog közkezen.

Hogy milyen — szinte megmagyarázhatatlan — tárgyi tévedések és elírások bukkanhatnak elő a nagyobb szabású irodalomtörténetek egyes fejezeteiben, annak legszembeesőbb példáit a tartalmi elmondásokban előforduló hibák nyújtják. Látszólag igen könnyű dolog valamely munkának meséjét elmondani, de azért a legmegbízhatóbb külföldi munkák is nem egyszer cserben hagyják a bennük bizót. A tévedések oka az emlékezőtehetségben való túlságos bizakodás, a nagy anyag-halmaz súlya és a figyelem folytonos megfeszítésével járó pillanatnyi kimerülés.

Az összefoglaló irodalomtörténet szerzőjének, hacsak tudományos meggyőződése az ellenkezőt nem kívánja, czélszerű ragaszkodnia az általánosan elfogadott nézetekhez. Inkább ismé-

telje az előtte már nyilatkozó jeles kutatók megállapításait, semhogy gyöngén megalapozott tételeket s kiforratlan tanításokat hirdessen. Az a fő dolog, hogy igazat mondjon és nem az, hogy minden áron eredeti legyen. Némely embernek viselkedete az ellenmondás: sokan azt hiszik, hogy erőszakolt átértékelésekkel magukra vonhatják a figyelmet és így eredeti ítélkező gyanánt tűnhetnek föl. Mintha száz és száz hozzájuk hasonló vagy náluk jóval különb elme már nem gondolkodott volna ugyanazokon a problémákon s nem vetett volna számot egyes kérdések nehézségeivel.

Ne higgyük azonban, hogy az irodalomtörténet nem vitás kérdéseiben az összefoglaló irodalomtörténetíró megelégedhetik mások ítéletének pusztá közlésével. Önálló ítéletre mindig szüksége van s ítéletét az évek tapasztalatai fejlesztik. A rendszeres elméleti továbbképzés, külföldi remekírók olvasása, a régibb és újabb, magyar és idegen, irodalmi és kritikai jelenségek megfigyelése a legszükségesebb tapasztalatok körébe tartoznak. A tárggyal való huzamos foglalkozás folytán az évek számával növekedik az ítélkezés biztossága és a mérlegelésben való méltányosság. Nem mindenkinél növekedik, mert bizonyára vannak olyanok, akik fejlődésre nem képesek, hiába olvasnak, hiába tanulnak. Az egyik pusztá utánzó lesz, választ magának egy mestert, szellemben és stílusban azt követi. A másik lázasan eredetieskedik, fölényes modorban hirdet olyan igazságokat, amelyeket szerényebb hangon már régen elmondtak előtte. A pályakezdés fakó technikai egyhangúsága vagy rikító modorossága sokaknál mindvégig megmarad s a kezdet bizonytalanságából való kibontakozás kora sohasem köszönt be. Hozzájárul ehhez némelyik irodalomtörténetírónak és kritikusnak csekély fogékonysága azokkal az újabb vagy eddig nem méltatott irodalmi jelenségekkel szemben, melyek még nem kerültek bele az irodalomtörténetbe.

E bíráló részét tekintve, az irodalomtörténet voltaképpen tekintélyen alapuló tudomány. Amint a költők ezrei közül kiérzik a kortársak a legkiválóbbakat s a nagyobb írókhoz igazodnak a kisebb tehetségek, hasonló jelenség észlelhető az irodalomtörténetben is. Kiváló ítélok és alapos megokolók magukra vonják a figyelmet, tekintélyre emelkednek, szavuknak döntő súlya lesz. Ízlésükhöz egész nemzedékek igazodnak. Az olyan tudományokkal szemben, a minő a matematika, melyben a kellően iskolázott szakemberek könnyű szerrel dönthetnek az új tételek igazságáról: vagy a leíró természetrajz, melyben megfigyelés és kísérletek útján mindig ellenőrizhető a bárki által fölvetett igazság; az ilyen tudományokkal szemben az irodalomtörténet voltaképpen csak művészet: kitűnő ízlésű és nagy történeti érzékű

könyvbuvárok vallomásainak rendszerbe öntése. Művészi elemek és történeti mennyiségek mérlegbe dobásával dolgozunk s ebben a munkánkban a módszeres eljárás technikája mellett nélkülözhetetlen segítünk bizonyos ihlet. Költői megérzés és művészi fogékonyság nélkül nincs igazi irodalomtörténetíró.

Az irodalomtörténetírónak mindenekelőtt eleven történeti érzékének és jó ízlésének kell lenni. A legkényesebb és legfelelősebb munka mindenesetre a véleménymondás, az értékelés. Bármennyire tiszteljük is a nagy elődök nézeteit, főülvizsgálás nélkül egyetlen ítéletüket sem fogadjuk el, de nem habozunk magunkévá tenni a meggyőző, indokolt véleményét. Ebben az újraértékelésben fog leginkább mutatkozni az irodalomtörténetíró bölcsessége, higgadtsága, megállapodottsága. Újra értékelni nem annyit jelent, mint erőnek erejével újat mondani — ez a kiforratlan eljárás volna —; de azt sem jelenti, hogy kerüljessük az igazságot és hol jobbra, hol balra pillantva, habozva czélogzassunk a magunk igazságára. Az őszinte meggyőződés hiánya, politikai, felekezeti, társadalmi vagy egyéni érdekek legyezgetése megingatná a mű tudományos alapjait.

Mindenesetre egy tudós, a ki évek rendszeres munkájával kíséri végig egy nemzet irodalmának egész fejlődését s mintegy újból átéli az egymás után következő évtizedeket, másképen fog látni bizonyos irodalmi jelenségeket és írói pályákat, mint az, a ki a részletekbe mélyed el s egyes korszakok, műfajok, írói csoportok tanulmányozásával foglalkozik. A nagy egésznek rendszeres földolgozása módot nyújt arra, hogy a részleteket okozati összefüggésükben szemléljük: a korszakok fejlődését a maguk történeti folytonosságában fogjuk föl: s a különböző értékek arányait a valóságnak megfelelőbben lássuk.

Senmi sem árulja el szemléletesebben az értékbeli arányok helyes fölismerését, mint a térbeosztás tudatossága. Minden íróról csak annyit, a milyen terjedelmet megérdemel. Az olvasó nemcsak a méltánylás melegén keresztül nyer benyomást az írók jelentőségéről, hanem szinte önkénytelenül figyelembe veszi azt is, hogy milyen hosszan ír a szerző egy-egy íróról. És az olvasónak igaza van. Mert nemcsak az fontos, hogyan nyilatkozom valakiről, hanem az is, hogy mennyi ideig foglalkozom vele. Jelentéktelen írókat hamar el lehet intézni: fejlődésbeli fontossággal bíró, jelentékeny hatású írók, még ha esztétikai értelemben elavultak is, bővebb tárgyalást követelnek. Ha azonban valaki a térbeosztásban nem az értékekhez igazodik, hanem ahhoz, hogy kiről mennyi anyagot tudott összeszedni, azzal úgyszólván elárulja, hogy nem elvek vezetik, hanem csupán a véletlenség, hogy melyik íróról mennyi anyagot halmoztak föl addig a philológiai előmunkálatok. Nem írhatok le tetszésem

szerint mindent, hiszen akkor némelyik íróról, a kiről sok följegyzésem van, egész kis monographiát szöhetnék munkámba, holott az illető írónak, történeti és esztétikai jelentősége szerint s a többi íróhoz való viszonyát tekintve, nem juthat több hely fél oldalnál. Ha több jut, már félre van vezetve az olvasó. Ez az a pont, a melyen kudarcot vall igen sok irodalomtörténetíró s ugyancsak ebben rejlenek, tudományos szempontból, egy többek által készített irodalomtörténet nagy nehézségei is.

Az értékelésnek elejétől végig egységes szempont szerint kell történnie. Az a tudós, a ki évtizedeken keresztül egyébbel sem foglalkozik, mint a XVI. század történetével, lassankint annyira megszereti még legjelentéktelenebb íróit is, hogy bőven és áradozva ír róluk s ugyanakkor a gyűjteményes vállalatnak egy másik munkatársa röviden és ridegen nyilatkozik a XIX. század kitünőségeiről. Az egyik író szigorú szakszerűséggel, a másik inkább zsurnaliszta tollal ír; ez adatokat halmoz föl, amaz esztétizál; van, a ki könyvcímekben és évszámokban gyönyörködik: egyik-másik csak ismert és elfogadott véleményeket mer ismételni: — nincs az a szerkesztő, a ki egységet tudjon teremteni az ilyen gyűjteményben. Hogy csak egy példát említsék, a leghíresebb francia gyűjteményes irodalomtörténetek egyikében, melyet kitünő francia tudósok irtak gondosan kidolgozott program alapján, három szerző is szól Victor Hugóról: az egyik ötven lapon adja életrajzát, a másik már csak tíz lapon méltatja drámáit, a harmadik végül hét sort juttat regényeinek.

Alig van tudományág, melyben a compositio tökéletessége fontosabb tényező volna, mint az irodalomtörténeti munkákban. Nemesak az anyagon kell biztos tudással uralkodni, hanem világos fejjel kell ügyelni a csoportosítás áttekinthetőségére, a fejlődés minden jellemzőbb mozzanatának kidomborítására, általában a fölépítés logikus rendjére és a legapróbb részletekkel is számotvető, eredeti elgondolásra. Tervelő képesség és alkotó fantázia nélkül bajos olyan irodalomtörténetet írni, mely compositiojának befejezettségével is kiérdemelje az elismerést. A ki terv nélkül áll meg anyaghalmaz előtt, az aligha fog egyebet nyújthatni alaktalan fejezetsornál. Ha valahol, itt érteni kell a gazdálkodáshoz. Sőt bizonyos tekintetben nagy önmeztagadásra is van szükség. Hetek munkájába kerül például, míg végigolvasunk egy sereg drámát s a végén kiderül, hogy egyik sem érdemel említést. Máskor, hosszas olvasás után, meg kell elégednünk egy-két sorral, hogy értékeléseink egységét és compositiónkat meg ne rontsuk.

Sajnos, tudományos stílusunk még ma is oly fogyatkozássokat tüntet föl, melyeket nehéz szó nélkül hagyni. Igaz, hogy

valamennyi tudományszak művelői között az irodalomtörténetírók, történettudósok és nyelvtudósok irnak aránylag a legélvezhetőbben, de azért irodalomtörténeti prózáknak nagyok a fogyatékoságai. Sokan, a kik nem arra valók, az essay-stilust próbálgatják, a helyett hogy világosan, értelmesen, egyszerűen írnák le gondolataikat. Pedig a mi jól áll a mestereknek, az nagyon eltorzulva kerülhet ki az utánczók kezéből. Így alakul ki azután egy olyan stilus, mely a legzagyvább és leglelketlenebb közép-faj a költői lendületű, igazi nagy kritikusok és a tisztán tudományos czélt szolgáló irodalomtörténetírók egyszerű, szabatos írásmódja között.

Egyik irodalomtörténetírónk szerint: „Ha valamely szellemi alkotásnak, bizonyára egy irodalomtörténetnek, van joga arra a mentségre hivatkozni, hogy minden emberi munka eo ipso viszonylag tökéletlen... Most láttam először igazán, mennyi nehézségbe ütközik az irodalomtörténetírás még akkor is, ha a legkiválóbb mesterek vállalkoznak a feladat teljesítésére.“ Ha tekintetbe vesszük, hogy a német irodalomban a reformáció óta napjainkig 58 nagyobb összefoglaló teljes német irodalomtörténet jelent meg s ezzel szemben nálunk — a M. T. Akadémia egyik 1911. évi irodalomtörténeti bizottsági jelentése szerint — mindössze két tudományos magyar irodalomtörténet van, nevezetesen Toldy Ferenc 1865. évi középiskolai vázlata és Beöthy Zsoltnak szintén a középiskolák számára írt 1877. évi tankönyve: a nehézségek még szembeszökőbben tűnnek elő. Jórészt töretlen úton kellett haladnia a feladat elvállalójának; — ez mentse, sok egyéb mellett, munkájának esetleges hibáit.

*

Ezek után legyen szabad bemutatnom irodalomtörténetem befejezésének — az egész munka ötödik és hatodik kötetének — vázlatát. Ez a két kötet körülbelül ötven esztendő ötlet föl irodalmunk történetéből: azt a kort mutatja be, mely Kazinczy Ferencz halálától Arany János haláláig terjed. Mindkét kötet hat-hat fejezetre oszlik.

Az első fejezetben szólok a reformországygyűlések koráról, a szabadságharcz önkényuralom és kiegyezés időszakáról. A történeti áttekintés után áttérek a művelődés fejlődésére, sorra kerül az iskolázás és színészet állapota. Bőven szólok az újságokról és folyóiratokról, különösen azokról, a melyek szépirodalmi, irodalomtörténeti és kritikai vonatkozásúak. Áttérek a tudományos társaságok munkásságának ismertetésére. Rendszeresen ismertetem és bírálok a politikai irodalmat, a történetírást, az irodalomtörténetet, a kritikát és a nyelvtudományt.

Mind ebben a fejezetben, mind a következőkben a legnagyobb körültekintéssel iparkodtam egybegyűjteni az írói pályákra és irodalmi kérdésekre vonatkozó eddigi irodalmat. Távolról sem sorolom föl az összes könyv- és értekezés-címe-
ket — erre valók a bibliographiai munkák —, hanem csak azokat a munkákat, a melyekben igazán van valami új dolog, érték, hasznosság. Szóval megbírált könyvészetet adok: azt adom, a mit érdemesnek itélek megóvni a feledéstől, adom pedig a fejlődés időrendjében s ahol szükségesnek látom bíráló, helyreigazító és kiegészítő megjegyzésekkel kísérve.

A második fejezet Vörösmarty Mihályról szól. Életét, munkásságát s az életére és munkásságára vonatkozó irodalom fejlődését és bírálatát a legnagyobb teljességgel iparkodtam bemutatni.

Harmadik fejezet: a líra és epika fejlődése a szabadságharcz előtt.

Negyedik fejezet: a regény és dráma a szabadságharcz előtt.

Ötödik fejezet: Eötvös József.

Hatodik fejezet: Petőfi Sándor.

Mutatóba legyen szabad ezt a fejezetet kissé bővebben ismertetnem s egy kis szakaszát fölolvasnom, hogy ilyen módon közelebbi tájékozást nyujthassak földolgozó módszeremről.

A fejezet gépirásos ivoldalon 150 lapra terjed, körülbelül akkora, mint a Vörösmarty Mihályról vagy az Arany Jánosról szóló fejezet. Bevezetésül néhány mondatban éreztetem Petőfi munkásságának nagyszerűségét, azután áttérek Petőfi ifjúságára.

A főszövegben nem követem azoknak az íróknak a szokását, a kik hosszan ki-kitérnek, vitás kérdéseket fűznek fejtegetéseikbe, mindezt a jegyzetekben nyujtom, a melyek a lap alján nyomon kísérik a főszöveget, nem zavarva a fejezet compositióját. Maga a főszöveg tisztán és folyamatosan adja a megállapított igazságokat. A jegyzetekben természetesen kitérek minden vitás kérdésre, sőt azokra a kérdésekre is, a melyek ma már nem vitások, de valamikor vitások voltak. Természetesen itt minden szóval és kifejezéssel takarékoskodnom kellett, hogy a terjengősségnek még a határait is messze kerüljem.

[Következett a Petőfiről szóló szakaszok bemutatása, s néhány részlet fölolvasása.]

A második kötetet, mint hetedik fejezet, az Arany Jánosról szóló fejezet nyitja meg. (Tárgyalása, mint Vörösmartyé, Eötvösé, Petőfié.)

Nyolczadik fejezet: Kemény Zsigmond.

Kilenczedik fejezet: Jókai Mór.

Tizedik fejezet: Madách Imre.

Tizenegyedik fejezet: A líra és epika a szabadságharcz után.

Tizenkettedik fejezet: A regény és dráma a szabadságharc után.

A két utolsó fejezetben nemcsak azokat az írókat tárgyalom, a kiknek pályája már teljesen kibontakozott 1882 előtt, hanem futólagos pillantást vetek azokra is, a kik később fejlődtek ki, de írói munkásságuk — ha csekélyebb mértékben is — már 1882 előtt megkezdődött. Ezek mintegy sejtetései egy-egy jelesebb író későbbi pályafutásának.

*

Tekintetes Akadémia! Tíz esztendővel azelőtt, jászberényi tanár koromban, ért az a kitüntetés, hogy irodalomtörténetem két első kötete akadémiai jutalmat nyert. Ha tudományos téren azóta valamit használtam, ezt jórészt a Magyar Tudományos Akadémia ösztönzésének köszönöm. Az akadémiai jutalom s ennek nyomán az irodalomtörténetem iránt ébredt érdeklődés okozta, hogy munkakedvem mindvégig megmaradt. Szerencsémnek tartom az első sikert s örülök, hogy ott jelenthetem be munkám befejezését, ahol annak idején a szerény kezdet annyi jóakarattal fogadtatott.

Szent István pécsváradi és pécsi oklevele.

(Kivonat *Szentpétery Imre* l. t. 1917. évi december 3-án tartott székfoglalójából.)

A magyar tudományosságnak nem sok kérdése van, melyel annyit és oly sokoldalúlag foglalkoztak volna, mint első királyunk okleveleivel. A magyar királyság kezdeteinek ez a tiz emléke együttesen és külön-külön vizsgálat alá véve minduntalan megújuló viták tárgyául szolgált a XVIII. század közepétől napjainkig.

Nem egy ízben látszott már úgy, hogy a Szent István-féle oklevelek egyikének-másikának ügyében döntő fordulat történt, és így diplomatikánknak és történelmünknek is ez a nagyfontosságú problémája legalább egy-egy részében végre megoldáshoz jutott. Azonban néha hamarosan, néha hosszabb idő múlva megint új elmélet váltotta fel a régit, újra megváltoztatva az előzőleg már félig-meddig megszilárdult felfogást. A Szent István-féle oklevelek közül a legtöbb osztozott ebben a változatos sorsban.

Hazai diplomatikánk sokat nyert az első királyunk oklevelei ügyében folyt vitákkal, sőt jórészt éppen ezekben a vitákban fejlődött ki. A sok alapos tanulmány és hozzászólás ma-

gukra a kérdéses oklevelekre nézve sok részletet tisztázott, egyes oklevelekre nézve pedig bizonyos általános véleményt fejlesztett ki. Egészen véve azonban a Szent István-féle oklevelek hitelességének kérdése mindmáig nyílt kérdés maradt. Egy-egy oklevélre nézve máról holnapra egymással ellentétes nézetek merültek fel, és az elkeseredett viták után ott vagyunk, hogy az oklevelek többségének megítélésében ma is teljes a bizonytalanság.

Ily körülmények között jelentős eseményszámba megy, hogy az oklevéltannak egyik nagytekintélyű mestere, Bresslau Harry emelt legújabban szót a Szent István okleveleinek kérdésében, általános diplomatikai szempontok alkalmazásával kísérve meg a kérdés-complexum lényegének megoldását. Az *Archiv für Urkundenforschung* című folyóirat 1916. évi első füzetében a középkori okleveles gyakorlat nemzetközi vonatkozásait tárgyalva a német császárok okleveleinek a Szent István okleveleire gyakorolt hatására is kitér és ezzel kapcsolatban a Szent István-féle oklevelek hitelességét is kritika alá veszi. Megállapításainak lényege az, hogy Szent Istvánnak részben vagy egészben hiteleseknek vehető oklevelei III. Ottó császárnak azokkal az okleveleivel mutatnak rokonságot, melyeknek fogalmazását a német diplomatika a császári kancelláriának *Heribert C*-jegyű alkalmazottjának tulajdonítja. Minthogy pedig ez a *Heribert C* 1002-ben a német kancelláriából eltűnik, Bresslau hihetőnek tartja, hogy ez az írnok Szent István udvarába jött és itt fogalmazta a király okleveleit. Ezért ismerhetni fel a részben, vagy egészben hiteles Szent István-féle okleveleken a *Heribert C* fogalmazatának a sajátosságait. Az egyes oklevelekre nézve pedig Bresslau véleménye az, hogy a vespérmi és a pécsi oklevél hiteles, de rongált szövegű; a pannonhalmi és a pécsváradi oklevél hiteles eredeti alapján készült interpolált oklevél; a vespérműlgyi oklevélről nem szól; a többi öt oklevél hamis.

Bresslau ezen megállapításainak részletei közül több már előbb is kifejezésre jutott. Új azonban az egész anyagnak egységes szempontból való tárgyalása és új ennek következtében az a biztos alap, melyre helyezkedve az egész kérdéscsoport megoldása kétségtelenül elérhető. E tekintetben tehát a kérdés fejlődésében föltétlenül jelentős lépés történt.

Azonban a Bresslau fejtegetéseiből természetesen hiányoznak a tárgyi szempontok és az alakiak közül is mindaz, a mihez vizsgálódásai közben nem fért hozzá. Ennek következtében a tárggyal összefüggő fontos kérdések egy részét ő vagy egészen mellőzi, vagy legfeljebb csak érinti, de megoldásukra nem vállalkozik. Vizsgálatainak eredményei pedig, melyek az egész oklevélcsoport megítélése tekintetében döntő jelentőségűek,

a csoport egyes darabjaira nézve ugyanazon ok következtében tévesek és helytelenek. Már pedig igen fontos dolog, hogy a magyar királyság megalakulásának ezen becses emlékei közül mindegyik helyes megítélésben részesüljön, és hogy az idevágó kérdések lehetőleg mind megoldást nyerjenek.

A hazai diplomatikára vár tehát a feladat, hogy a kiváló mester megállapításait az általa mellőzött szempontok figyelembevételével ellenőrizze, kiegészítse és megfelelően helyesbítse. Ilyen módon remélhető, hogy elérjük azt, hogy a Szent István-féle oklevelek kérdésében a bizonytalanság legalább is enyhüljön. Ennek pedig már igazán a legfőbb ideje. Hiszen a magyar királyság alapításának és a magyar keresztény egyház szervezésének fontos kérdései nyugszanak ezeken az okleveleken és különböző, tetszetős elméleteknek egész sora épült fel rajtuk, a melyeknek szilárdsága, sőt fenntarthatósága tisztán a Szent István-féle oklevelek megbízhatóságától függ.

Ez alkalommal a Bresslau fejtegetései kapcsán a Szent István-féle oklevelek közül kettővel foglalkozunk, a pécsváradi és a pécsi oklevéllel, minthogy Bresslaunak ezekre vonatkozó megállapításai részben nem helyesek, részben pedig nem kielégítőek.

A pécsváradi apátság alapítólevelének hitelességét illetőleg a vélemények nagyon megoszlanak. Azok közül az írók közül, a kik a pécsváradi oklevélre vonatkozó nézetüket többé-kevésbé részletesen kifejtették, Knauz gyanúsna,¹ Horváth Mihály hamisnak tartotta az oklevelet,² ellenben Karácsonyi a Szent István okleveleiről írt munkájában részletes bizonyítás után hitelesnek nyilvánította a pécsváradi monostor alapítólevelét és az ő fejtegetéseit Pauler is a magáévá tette.³ Viszont Marczali Henrik⁴ és Erdélyi László⁵ tárgyi okok alapján a leghatározottabban állástfoglaltak az oklevél hitelessége ellen.

Tagadhatatlan, hogy a pécsváradi oklevélnek fennmaradási formája, tartalma és szerkezete egyaránt a legnagyobb mértékben alkalmas arra, hogy hitelességében való bizalmunkat megrendítse. Szövege többszörös átírásban maradt reánk, mely átírások egynek kivételével mind II. Géza királynak 1158-iki átíratára támaszkodnak. Ez az átírat pedig a II. Géza okleveleinek előadása szerint már maga sem az eredeti oklevél alapján jött létre, mert az eredeti elégett. Ámde egy másik átírat, I. Károly király 1329-iki oklevele mégis az eredeti oklevélre

¹ Monumenta ecclesiae Strigoniensis, I. 21.

² A kereszténység első százada, 201. sk.

³ A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt, I. 49. és 400.

⁴ Millenniumi történet I. 236.

⁵ Legrészletesebben a Pannonh. rendtörténet I. 79. és 103. l.

támaszkodik, vagy legalább is mítsem tud arról, hogy az eredeti oklevél elégett volna. Ez már maga is nagyon gyanússá teszi a dolgot.

Tárgyi tekintetben a szolgáló népeknek és a monostor birtokainak példátlanul gazdag felsorolása sehogy sem illik a szent István korának viszonyaihoz és inkább a jóval későbbi conscriptiókra emlékeztet. Annak felemlítése, hogy a monostor birtokainak határain belül lakó nemesek és nem nemesek a *jövendőben* azt állíthatják, hogy ők birtokaikat a királytól kapták, mindenesetre későbbi állapotoknak és surlódásoknak a visszatükröződése. A 41 falu birtokát részben azok határaival együtt felsoroló rész nyelvi tekintetben sem illik a szent István korába; a benne olvasható helynevek alakja — nem számítva természetesen az átírás következtében előállott, sokkal későbbi alakokat — nagyjában a XII. századra, vagy a XIII. század elejére mutat. Szerkezet tekintetében pedig az tűnik szembe, hogy a pécsváradi oklevél formulás részei feltűnő egyezést mutatnak a pannonthalmi oklevél formuláival. Az egész bevezető rész, továbbá a narratív eleje s a záradék is legnagyobb részében szószerint egyező a pannonthalmi oklevéllel. Tekintve, hogy szent István oklevelei közül azok, a melyeknek hitelessége részben vagy egészben fenntartható, aránylag elég változatos formákat mutatnak, a pannonthalmi oklevéllel való nagy egyezés éppen úgy árnyat vet a pécsváradi oklevél hitelességére, mint a mennyire gyanúkteltő a bakonybéli és zalavári apátságok okleveleinek ugyancsak a pannonthalmi oklevéllel való, nem is ilyen nagymérvű egyezése.

Ilyen körülmények között meglepő Bresslaunak a pécsváradi oklevélre nézve kifejezett, aránylag kedvező véleménye. Tárgyi tekintetben ő sem tartja elfogadhatónak azt, a mi az oklevél rendelkező részében van. A formulás részeket azonban szent Istvánnak a pécsváradi monostor részére szóló hiteles okleveléből valóknak állítja. Szerinte a pécsváradi monostornak is volt szent István királytól eredeti oklevele, a melyet azonban később *interpoláltak*. A bevezető és a befejező rész az eredeti oklevélből való, a középső rendelkező rész pedig későbbi betoldás. Ezt a nézetét Bresslau arra alapítja, hogy a pécsváradi oklevél záradékának egyik mondata, mely az intézkedés megsértőire mondott átkot tartalmazza, szószerint egyezik a pécsi püspökség alapítólevelének megfelelő mondatával. Ha tehát a pécsváradi oklevelet mindenestül hamisítványnak vesszük, akkor azt kell feltennünk, hogy a hamisító a pannonthalmi oklevél mellett egyidejűleg a pécsi püspökség oklevelét is ismerte és felhasználta, a mi pedig Bresslau szerint a legnagyobb mértékben valószínűtlen feltevés.

Bresslaunak ezt az érvelését kezdettől fogva nem tartottam meggyőzőnek. Azonban a határozott állásfoglalás előtt szükségesnek látszott bizonyosságot szerezni arról, hogy a pécsváradi oklevél átiratai mind egyeznek-e. Nevezetesen az az I. Károly-féle átirat, a mely nem a II. Géza átirata alapján, hanem állítólag az eredeti alapján tartotta fenn a pécsváradi oklevelet, szintén olyan, mindenképen gyanús és elfogadhatatlan szöveget tartalmaz-e, mint a II. Géza oklevelére támaszkodó átiratok. A kiadások ugyanis csak I. Károly átiró oklevelét közlik, az ebben foglalt pécsváradi oklevélre nézve azonban egyszerűen a II. Géza-féle átiratra utalnak, a miből persze nem következik, hogy a kétféle átirat egyforma szövegben tartalmazza a szent István-féle oklevelet.

Az esztergomi érsekség levéltárában megtalálva I. Károlynak kérdéses átiratát, illetőleg Zsigmond királynak ezt átiró 1399-iki oklevelét, meglepetve láttam, hogy sejtésem nem volt alaptalan. Az 1329-iki átiratban a pécsváradi oklevél szövege csakugyan nem azonos az alapítólevélnek eddig ismert szövegével, hanem annál rövidebb. Bevezető és befejező része szó szerint ugyanaz, de a rendelkező részből hiányzik a szolgáló népeknek és a birtokoknak részletes felsorolása, valamint a monostor jövedelmeit és ingóságait felsoroló rész is. A rendelkező részből csupán annak közepe van meg, a mely a dézmákról, a monostor egyházi kiváltságairól és az apát igazgatószolgáltatási jogáról szól. A szöveg azonban a jelzett két, terjedelmes szakasz nélkül is összefüggő és teljesnek látszik. Minthogy pedig éppen a rövidebb szövegből hiányzó két szakasz tartalmazza azokat az adatokat, a melyek ellen különösen súlyos kifogások merültek fel, az első gondolatnak annak kellett lennie, hogy ez a rövidebb szöveg a pécsváradi oklevél eredeti, interpolálatlan szövege.

Sajnos, hogy ez a remény alaptalannak bizonyul. A beható vizsgálat arra az eredményre vezet, hogy a pécsváradi oklevélnek ez a rövidebb alakja nem más, mint a hosszabbik szöveg megrövidítése. Mert bár a rövidebb szöveg első olvasásra teljesnek és kifogástalannak látszik, gondosabb megfigyelés mellett néhány olyan kifejezésre bukkanunk benne, melyek a hosszabb szövegben helyén valók, de a rövidebb szövegbe nem illenek. Ezek a kifejezések ugyanis a rövidebb szövegből hiányzó részekkel állnak kapcsolatban, azokra utalnak, mi kétségtelenné teszi, hogy nem a hosszabbik szöveg keletkezett a rövidebbiknek bővítése, interpolálása útján, hanem fordítva: a rövidebbik szöveg a másiknak a megkurtítása. Különben is az, a mi az oklevél rendelkező részében a két kihagyott szakasz mellőztével megmarad, nem kevésbé kifogásolható, mint az, a mi a rövi-

debb szövegből hiányzik. Így, bár ez a rövidebb forma az átiró oklevél szavai alapján is esetleg az eredeti szövegnek volna tekinthető, kénytelenek vagyunk ezt az erősen gyanús másik szöveg kivonatának tekinteni.

A mi mármost Bresslaunak azt a véleményét illeti, hogy az oklevél nem lehet pusztá hamisítvány, mert a pannonthalmi és a pécsi oklevelek egyidejű felhasználása a hamisító részéről fel nem tehető, ez a vélemény a körülmények nem ismerésén alapszik.

Hogy a pannonthalmi anyamonostor oklevelét Pécsváradon éppúgy ismerhették és ismerték is, mint a hogy ismerték azt a bakonybéli és a zalavári hamisítványok készítői, azt nem kell bővebben bizonyítani. De biztos adataink vannak arra is, hogy ismerték Pécsváradon a pécsi püspökség oklevelét is, és így annak a pannonthalmi oklevél mellett való felhasználásán nincs miért megütközni. A XIII. századból számos adatunk van a pécsváradon monostornak a pécsi káptalannal és a püspökséggel való érintkezéseire, mit a hely közelsége és a birtokok szomszédos volta önként érthetővé tesz. A XIV. századból pedig egyenesen arról tudunk, hogy a pécsváradon konvent több ízben is átirta a pécsi püspökség oklevelét. Éppen a pécsváradon konvent 1350-iki átirata őrizte meg számunkra a pécsi oklevél szövegét. De már előbb, 1347-ben is a pécsváradon átiratban mutatták be a nádor előtt a pécsi oklevelet, a mely átirat régebbi is lehetett. Ha pedig ezek szerint Pécsváradon ismerték a pécsi oklevelet, akkor semmiképp sem valószínűtlen az, hogy fel is használták egy részét a pannonthalmi oklevél mintájára készült hamisítványban.

Ellenkezőleg az a valószínűtlen, hogy szent István eredeti oklevelének készítője utánozta volna ily szolgáló módon a kérdéses két oklevelet. A német császárok oklevelei közt ugyan számos olyan oklevél van, mely korábbi oklevelek mintául vételével készült, s a mintaoklevelet jóformán lemásolja. De az adott esetben külön okunk van arra, hogy az ilyen eljárást a szent István okleveleinek szerkesztőjére nézve ne tartsuk valószínűnek.

Az a feltevés ugyanis, hogy szent István okleveleinek szerkesztőjét a német kancellária Heribert C jegyű volt alkalmazottjának személyében keressük, teljesen meggyőző és elfogadható. Bresslaunak erre vonatkozó vizsgálatai általában helytállnak és a Szent István-féle oklevelek kérdését új világításba helyezik.

Ámde ennek a bizonyos irnoknak a III. Ottó okleveleinek kiállításában követett szokásait ismerjük. Tudjuk, hogy szerette az oklevelek fogalmazásában a változatosságot és a kezéből kikerült nagyszámú oklevél között csak kevés van, mely egészen

valamely régibb oklevél mintájára van szerkesztve; és az utánzás akkor sem egészen szolgál. Szent István királynak minden valószínűség szerint Heribert C által fogalmazott oklevelei: a veszprémi, a pécsi és a pannonhalmi, formulás részeikben egészen elütnek egymástól, mi megfelel a nevezett irnok változatosság-kedvelő szokásainak. Ez mindenképen valószínűtlenné teszi azt a feltevést, hogy a pécsváradi oklevélben a saját maga által fogalmazott másik két oklevelet utánozta volna szolgailag és azokból tákolta volna össze a pécsváradi oklevelet. Ez a szent István eredeti okleveleinek szerkesztőjéről nem hihető, de annál nagyobb valószínűséggel tehetjük ezt fel a hamisítóról.

És hogy a pécsváradi oklevél formularis részei csakugyan nem az apátság részére szóló eredeti oklevélből valók, hanem a pannonhalmi és részben a pécsi oklevél utánzásának tekintendők, ennek bizonyítékául szolgál az oklevél keltezése is. A pécsváradi oklevélnek nincs is a szokásos értelemben vett keltezése, hanem ezt a monostor alapítására és felszentelésére vonatkozó elbeszélés helyettesíti. Ez teljesen ellenkezik az egykorú oklevelek szerkezetével. Nem származhatik ez a rész egykorú. a német oklevelek szerkesztésében jártas írótól, a milyennek pedig egyéb, a pannonhalmival egyező részekben a pécsváradi oklevél készítője mutatkozik. Ennek a szabálytalan oklevélrésznek a keletkezését a pannonhalmi oklevél záradéka világosítja meg. A pannonhalmi oklevél keltezése is elűt bizonyos fokig a rendes keltezési záradéktól. Nem kezdődik a szokásos *data* kifejezéssel és a napi kelettel, és az időadatok után nincs kitéve a hely. A pannonhalmi oklevélnek a keltezése így az utóíráttal együtt bizonyos elbeszélésszerű hatást tesz. Ilyesminek értette a pécsváradi oklevél szerkesztője is, és minthogy a pannonhalmi oklevélben látott adatokat más, megfelelő adatokkal kellett helyettesítenie, még tovább ment és az oklevél végére valóban egész elbeszélést komponált. Ezt a szent István eredeti okleveleinek az egykorú okleveleket jól ismerő szerkesztője nem tehette; az szabályos keltezést írt volna, mint a milyent a pécsi oklevélben látunk. Viszont pedig az interpolator, ha az eredeti pécsváradi oklevél alapján dolgozott volna (mint ahogy ezt Bresslau hiszi), bizonyára megtartotta volna annak szabályos keltezését és nem pótolta volna azt ilyen, a pannonhalmi oklevél hatását eláruló utóíratfélével.

Ennek következtében semmi ok sincs arra, hogy a pécsváradi oklevelet interpolálnak tartsuk. Hamisítvány az, valószínűleg a XIII. század huszas éveiből. —

A pécsi püspökség 1009-iki alapítóoklevele általánosan hitelesnek van elismerve. Horváth Mihály ugyan kétségbe vonta

az oklevél hitelességét, bár csak habozva és határozatlanul.¹ Érvei azonban a mellett, hogy nem eredetiek, elég gyarlók is, úgy hogy megczáfolásuk nem okozott nagy gondot Ortvay Tivárnak.² Karácsonyi sokoldalú vizsgálat alapján „teljes megnyugvással” nyilvánította az oklevelet hitelesnek,³ Pauler pedig egyenesen „kétségsbe nem vonható hitelességének” állította.⁴

Ezekhez a véleményekhez csatlakozik most Bresslau is. A pécsi oklevél szerinte is hiteles, leszámítva azokat a változtatásokat, a melyeket az átírás ejtett rajta. Ezekről a változtatásokról eltekintve a formulák ezt az oklevelet ugyanazon személy munkájának bizonyítják, ki szent István többi oklevelét is szerkesztette. Minthogy pedig (Bresslau szerint) a pécsi oklevél tárgyi szempontból semmi kifogásra nem ad okot, ő ezt az oklevelet, némileg megváltoztatott formában, szent István hiteles oklevelének tekinti.

Bresslaunak a pécsi alapítólevélre vonatkozó ezen fel fogása lényegében helyes ugyan, azonban igen alapos kiegészítésre szorul. Az oklevél fennmaradási formája és szerkezete bizony erős gyanúra ad okot; és az sem áll, hogy tárgyi tekintetben az oklevél egészen kifogástalan volna.

A pécsi püspökség oklevele tudvalevőleg a lehető leggyanúsabb körülmények közt maradt fenn. Egy kétségtelenül hamis oklevélbe, II. Endre király állítólagos 1235-iki oklevelébe foglalva olyan oklevelek társaságában találjuk, a melyek egyike kézzelfogható hamisítvány (a Radó nádor oklevele), a másik (a szent László király oklevele) szintén sok támadásban részesült már. Magának a szent István-féle oklevélnek a szerkezete annyiban szabálytalan, hogy az oklevélrészek sorrendje egészen fel van benne forgatva. A formulák ugyan kifogástalanok, de olyan sorrendben következnek egymás után, a hogy ez az egykorú oklevelekben soha sem fordul elő. Az oklevél tartalma pedig azért kifogásolható, mert eltérően a hasonló alapítólevelektől, semmi egyéb nincs benne, mint a püspökség határainak megállapítása: a birtokok és egyéb jövedelmek felsorolása hiányzik belőle. Viszont ez a határleírás a viszonyok ismerete és figyelembevételével mellett maga is eléggé feltűnő. A veszprémi püspökségnek mindenestre hiteles alapítólevele éppen ellenkezőt mutat: az egyházmegye területének s az adományoknak megjelölése mellett nincs benne határleírás, a mi a kezdetleges viszonyoknak jobban megfelel. Ezen kívül a pécsi határleírás

¹ A kereszténység első százada, 184. l. jegyzete.

² A pécsi egyházmegye alapítása és első határai, 17. l.

³ Szent István kir. oklevelei, 55. l.

⁴ A magyar nemzet története, II. 591. l.

formailag is gyanúsak tűnhetik föl, mert nálunk később, a XII—XIII. században használatos kifejezést találunk benne. Mindezek a szembevetendő körülmények alapos megfontolást igényelnek, annál is inkább, mert bár a pécsi oklevél tárgyalásában előzőleg már nagyobbrészt szóbakerültek, de kielégítő magyarázatot vagy megoldást eddigelé nem nyertek.

Ezekkel a tagadhatatlan nehézségekkel szemben álláspontunk röviden a következő.

Az oklevél szerkezetének kuszságából azért nem szabad hamisításra következtetnünk, mert az egyes részek magukban teljesen kifogástalanok, sőt szabályosabbak, mint a szent István-féle oklevelek bármelyikében. Ez különösen a keltezés formájára nézve áll, mely minden részében olyan, mint az egykorú német oklevelek dátum-sora: a mellett pedig a keltezés adatai egymással teljesen összevágók. Hasonló, formailag és tartalmilag tökéletes dátumsort szent Istvánnak egyetlen más oklevelében sem találunk. Az oklevél formularis részei részben ugyanarra a kancelláriai alkalmazottra vezethetők vissza, kinek sajátságait ismerhetjük fel a pannonhalmi oklevélben is, részben azonban korábbi okleveleknek. II. Ottó császár és különösen I. Ottó császár okleveleinek formuláira emlékeztetnek. Ennek magyarázatát abban találhatjuk, hogy a pécsi oklevél fogalmazója, ki azonos a szent István többi oklevelének a szerkesztőjével, itt régiebb okleveleknek, még pedig valószínűleg egy, I. Ottó uralkodása első feléből való oklevélnek a mintáját követte. de úgy, hogy a mellett a saját magyarázatának a sajátságai is előtűnnek. Ez bizonyossá teszi, hogy a pécsi oklevél formulás részei az eredeti, hiteles oklevélből valók: felforgatásuk tehát nem hamisításnak, hanem átdolgozásnak a következménye.

A tartalmi részben a püspökség alapításánál szereplő pápai követ megnevezése, valamint az első püspök kijelölése és a határok megállapítása azt mutatja, hogy valóságos alapítólevéllel van dolgunk. Azonban éppen ezért a birtokok és jövedelmek felsorolásának hiánya annál inkább feltűnik, minthogy ez a hasonló alapítóleveleknek szükséges alkatrésze. Észrevette ezt már Koller is, és e hiány magyarázatául azt tette fel, hogy a püspökségnek volt egy másik oklevele is, mely a birtokok és jövedelmek felsorolását tartalmazta: Ortway pedig csonkának hitte az oklevelet, az oklevélben olvasható „*privilegiis... ordinavimus*“ kifejezésből azt következtetve, hogy az oklevélből a püspökség kiváltságainak előszámlálása az átiratban kimaradt. Mind a két feltevés helytelen, bár az Ortway véleménye közelebb áll a valósághoz. Az alapítólevél mellett még egy oklevé feltevése az adományokról nem volna talán lehetetlen; hiszen II. Henrik császár egész sereg oklevelet adott ki az általa

alapított bambergi püspökség részére, mindenik birtokról külön oklevelet adva. Azonban a pécsi oklevél berendezése és a környezet, a melyben fennmaradt, azt mutatja, hogy itt nem az eredeti oklevélben is meglevő hiányról van szó, hanem az eredetinek czélzatos átdolgozásáról. Az a kétségtelenül hamis oklevél ugyanis, melybe a szent István oklevele bele van illesztve, nagy részletességgel sorolja elő a pécsi püspökség kiváltságait, jövedelmeit stb. A hamisítványnak erre a részére utal a szent István-féle oklevél „*privilegiis*” kifejezése, melyet éppen ezért az átdolgozó betoldásának kell tartanunk és az eredeti oklevél tartalmára ebből következtetést nem vonhatunk.

Az eredeti oklevélből nem a kiváltságokat, hanem a birtokokat hagyta ki az átdolgozó, vagy azért mert az adományozott birtokok régi s az ő korában már elavult neveinek felsorolását czéltalanannak tartotta, vagy pedig azért, mert a II. Endre-féle oklevél úgyszólván felsorolja a püspökség birtokait, igaz hogy II. Endre király adományaképen, részletes határleírással.

A mi a pécsi oklevélben a püspökség határainak megállapítását illeti, ez formailag szemet szúrhat ugyan szokatlanul hangzó kifejezései miatt (*donec perveniat, sicut terminatur*); azonban ezek a kifejezések II. Henrik császárnak közelegykörü, teljesen hiteles okleveleiben is előfordulnak 'és így a pécsi oklevélben sem kifogásolhatók. Más kérdés, hogy a püspökség határainak olyan, aránylag pontos megállapítása egyáltalán megfelel-e a viszonyoknak. A veszprémi alapítólevél nem állapítja meg a püspökség határait: megelégszik a négy megye megnevezésével, a melyre a püspökség hatósága kiterjed, s ez az első alapítások természetének és viszonyainak mindenesetre inkább megfelel. Azonban éppen azon fordul meg a dolog, hogy mikorra tesszük a pécsi püspökség alapítását. Mert ha a legelső alapításoknál az a természetes, hogy a kezdet primitív viszonyai közt nem gondolnak a határok pontos kijelölésére, viszont később, a már meglevő püspökségek közé vagy mellé felállított egyházmegyék határainak pontos megállapítása el nem maradhat. Így látjuk ezt pl. I. Ottónak a már meglevő püspökségek közé ekelt havelbergi és brandenburgi püspökség alapításáról szóló okleveleiben is. Nyilvánvaló ezek következtében, hogy a pécsi püspökség alapításának idejére nézve a közfelfogással szembe kell helyezkednünk.

Koller óta ugyanis mindmáig általánosan elfogadott nézet hogy a pécsi püspökség szent Istvánnak legelső alapításai közé tartozván, alapítása István uralkodásának elején, még a koronázás előtt történt. E miatt a felfogás miatt aztán sok fejtörésre és magyarázgatásra adott okot az a kérdés, hogy az ilyen korán alapított püspökség miért kapta oly későre, 1009-ben az alapító-

levelet. Pedig az egész felfogás olyan adatokon alapszik, melyek részint semmitmondók, részint hibásak.

Arra nézve ugyanis, hogy a pécsi püspökséget szent István még a koronázás előtt alapította volna. Thietmárnak és Hartviknak e tekintetben nagyon is merészen magyarázott elbeszélésén kívül Fulbert chartresi püspöknek az első pécsi püspökhöz, Boniperthez intézett levelét szokták felhozni. Azonban Thietmar előadása, hogy III. Ottó császár biztatására Henrik bajor herceg veje, Waic, országában püspökségeket alapítva koronát és áldást kapott, a pécsi püspökség alapítására nézve semmiképp se lehet bizonyíték: Hartvik előadását pedig, hogy István 10 püspökséget alapított, s azután küldte Astricot Rómába koronáért, senki sem veheti szó szerint, és így ebből sem következik a pécsi püspökség alapítására nézve semmi. A Fulbert-féle levélből viszont azt szokták kimagyarázni, hogy ő ezt püspökké szentelése előtt, vagyis 1007 előtt írta, minthogy a levélben nem nevezi magát püspöknek; tehát a pécsi püspökség már jóval 1007 előtt fennállott. De ez téves, mert maga Koller közli a levél helyes szövegét, melyben Fulbert Bonipertet *coepiscopus*-nak mondja, tehát már maga is püspök. Így a levél nem 1007 előtt, hanem 1007 után kelt.

E szerint tehát azok az adatok, a melyeket a pécsi püspökségnek korai, még a koronázás előtt történt alapításának bizonyítására szokás felhozni, éppen erre nézve nem használhatók fel bizonyítékkul. Sőt ellenkezőleg inkább úgy látszik, hogy a püspökség alapítása jóval a koronázás után, 1009-ben, vagy csak kevéssel előbb történt. Nevezetesen az a körülmény, hogy a veszprémi püspökség oklevele csak általában jelöli meg a püspökség területét, de határokat nem állapít meg, azt mutatja, hogy ennek az oklevélnek a kiállításakor a szomszédos pécsi püspökség még nem volt meg. Bizonyosra vehető, hogy a veszprémi püspökség az esztergomival együtt szent Istvánnak legelső alapítása volt, azért nem kellett akkor a határokat pontosabban megjelölni. Ellenben a pécsi oklevél már pontosan megjelöli a határokat a veszprémi püspökség felé, a miből az következik, hogy a pécsi püspökség alapításakor a veszprémi püspökség és az erről szóló alapítólevél már megvolt. A veszprémi oklevél, bár egyik átirata 1009-re teszi, valószínűleg 1002-ben kelt, s így a pécsi püspökség alapítása ennél későbbi időpontban történt. Minthogy pedig semmi okunk sincs feltenni azt, hogy a pécsi oklevelet a püspökség alapítása után évek múlva állították ki és viszont a pécsi alapítólevél keltezését sem tekinthetjük hibásnak, el kell fogadnunk, hogy a pécsi püspökség alapítása csak kevéssel 1009 előtt történt, ha ugyan nem éppen 1009-ben. Erre az időtájra mutat különben Azo

pápai követ szereplése is, kinek személyére nézve 1013 tájáról van adatunk, a mi a jelenlétében alapított pécsi püspökség keletkezésének sokkal korábbi voltát valószínűtlenné teszi. Ennek megállapításával az alapítólevél késői kibocsajtását magyarázató fölösleges találgatások egészen elesnek.

De a pécsi alapítólevél egy másik egyházmegye alapításának, a kalocsainak idejére is enged némi következtetést vonni.

A kalocsai érsekséget, illetőleg püspökséget is általánosan a szent István legelső alapításai egyikének szokás tekinteni. Csak Karácsonyi tartja azt 1005 táján, illetőleg (egyik újabb munkájában) 1010 táján keletkezettnek. A pécsi alapítólevélből arra lehet következtetni, hogy a kalocsai püspökség a pécsi püspökség alapításakor már megvolt, egyéb adatok figyelembevételével pedig a pécsivel egyidejű alapításnak látszik. A pécsi alapítólevélben ugyanis szó van a püspökség határai közt valami Kőárokról, melynek értelmezése sokféle találgatás után mindmáig bizonytalan. Még az sem bizonyos, hogy merre felé kerekendő: a veszprémi vagy a kalocsai egyházmegye felé. Mégis szent Lászlónak a pécsi püspökség határait megerősítő, 1093-iki oklevele inkább a mellett szól, hogy ez a határrészt a kalocsai püspökség felé esett. Ugyanis a szent László király oklevele egyéb határsértések közül különösen kiemeli a határoknak a kalocsai püspök által való megsértését és ezután, ezzel mintegy kapcsolatban első helyen a Kőárkot említi határ gyanánt, a szent István által megállapított többi határpont előtt, melyek a veszprémi püspökség felé esnek. Ez azt a benyomást kelti, hogy a Kőárók a kalocsai püspökség felé eső határ volt. Szent László korában tehát, vagy ha a szent László-féle oklevél nem hiteles, ennek hamisítása korában a kalocsai püspökség határának tudták a Kőárkot. Ebből pedig az következik, hogy e szerint a kalocsai püspökség a pécsi püspökség alapításakor megvolt. Viszont azonban alig hihető, hogy korábbi alapítás lenne, mint a nyugatibb és népesebb országrészben fekvő pécsi püspökség. Ez ellenkeznék azzal a ténnyel, hogy a magyar keresztény egyház megszilárdulása és szervezése nyugat-keleti irányban haladt, s az ország keleti részeiben fokozatosan később következett be. Különben is a kalocsai érsekség korai alapítását bizonyító források közül a Sylvester-bulla után a pécsváradi oklevél hamis voltával Astric kalocsai érsekségének legerősebb támasza dől meg. Hartvik tanúsága egészen magára marad; s az ő tekintélye a szent István nagyobbik legendájával szemben, mely Astric kalocsai érsekségéről mit sem tud, aligha bírhat elegendő súlylyal. Ezért nem valószínűtlen az a feltevés, hogy a kalocsai püspökség alapítása a pécsivel egyidőben, 1009 táján történt.

Így fonódnak össze egymással a magyar királyság és a magyar keresztény egyház kezdeteinek kérdései és így tűnik ki a szent István-féle oklevelek ügyének jelentősége ezeknek a kérdéseknek a megoldására nézve.

Jelentés az 1915—16. évi Péczely-regénypályázatról.

(Felolvasta Bánóczy József l. t. 1917 november 26.)

A művelt világban évről évre megjelenő regények ha nem is értékük, de minden esetre tömegük szerint igazolni látszanak Zola azon nézetét, hogy a regény volna a XIX. századnak egyetlen jogosított irodalmi műfaja. Az bizonyos, hogy már a mult század 30-as és 40-es éveiben Georges Sand és Honoré Balzac eldöntötték a regény hegemoniáját a költészet minden más faja fölött nemcsak Franciaországra nézve, hanem általában. A regény e nagy diadalútjának kezdőpontján, a század elején, Walter Scott áll. Sand és Balzac francia regénye társadalmi, az angol Scotté történelmi regény volt. Ez hódította meg legelőször a világ olvasó közönségét a regénynek.

Hatását, sikerét az a szellem magyarázza, a mely létrehozta — a romanticismus. Ez helyezi a nemzetközi, az általános helyébe a nemzetit és a sajátost, ez nyomozza először a régiséget és a népi elemet s ez teszi az Ént, az egyénit a poesis középpontjába s ezzel fölszabadítja a képzeletet a classicismus általánosságai alól. Mult és jelen, phantastikus és realis elemek ellentéte így a romantikus világnézetben mintegy kiegyenlítődve, kezdet fognak muló, de termékeny szövetségre, mely a költészetnek új szint és hihetetlen lendületet adott. Ennek az új szellemnek egyik legnagyobb képviselője Scott, s egyik legértékesebb terméke a Waverley-regény.

A romanticismus mindenütt Európában mély és maradandó hatást tett, nálunk is. Mi neki az irodalmi értékű magyar regényt köszönjük. Dugonics *Etelkája* ugyan félszázaddal előzte meg Abafit, s ha ez előtt kalapot emeltek, amazért rajongtak. De az Etelka nem történeti, hanem a magyar nemzeti érzéssel társult sentimentalis regény s mert akkori nemzeti és általános kultúrákkal kapcsolatos e két irány Dugonics e művében jelentkezik legpraegnansabban, éppen azért lett ő korának Jókaija. Irodalmi izlésünk e vaskorában, midőn a történeti érzék teljesen hiányzott, a történeti regény elő sem állhatott. De igenis előállott most, ötven évvel később, miután Bessenyei és Báróczy nehéz úttörése, Kármán és Kazinczy küzdelmes folytatása után Kisfaludy és Vörösmarty

az új, a romantikus szellem hatása alatt a hajlékonyná tett nyelv és immár kiművelt izlés örök értékeit producálták.

Modern regényirodalmunk e szerint a történeti regénynyel indult meg. De művelői közt nem akadt egy Walter Scott. A magyar regény velőkig ható és leghivatottabb kritikusa, Kemény Zsigmond, még erről is megállapítja, hogy „néhány regénye a történelemben történik ugyan, de még sem úgy nevezett történeti regény“. A forradalom előtti magyar regényirodalomról — tehát Jósikáról, Eötvösről, Jókairól — pedig azt mondja, hogy ennek mezején „szép mennyiségű, csinos és érdekes olvasmányt“ találunk, de egyetlen történeti regényünk sincs, melyben a jellemelek csak oly jól tartva, oly pontosan rajzolva lennének is, mint p. o. Eötvös *Falu jegyzőjében*. És olyan sincs egyetlen egy sem, mely abban az értelemben, minőben a jeles külföldiek, történetinek mondathatnék. Bennök hiányzik a kor szelleme. A mese alapja a régi évekből való, minden egyéb a csapongó képzeleté. Midőn e sorokat 1853-ban írta, *Gyulai Pál*ban már maga értékes kísérletet tett a történeti regény mezején s valószínűleg már foglalkoztatják a súlyos és tragikus idők és jellemelek, melyek a *Rajongókban* és a *Zord időkben* az elmélyedő olvasót megragadják és a magyar történeti regényt eddig el nem ért magaslatra emelik. Az igazi történeti regény — ez Kemény Zsigmond írói gondja és művészi becsvágya. Szakadozott, nehéz stílusa fényt és lendületet nyer, ha erre a kérdésre tér: „Néha a kéjek mámorában, a szórakozás repkedő, enyelgő perceiben is egy fájó vágy, egy szent elborulás von a mult felé vissza. Óhajtanók látni a század szellemét. A kihalt eszmék élettörténetét érdeklél hallgatnók meg. A ietűnt szokások és erkölcsök légkörében kívánnánk lélekzeni, játszani, sirni. A rég eltemetett családtűzhely előtt akarnánk melegedni, a rég ledöntött oltároknál imádkozni, a rég elhangzott dalok mellett szeretni és csalódní. Mindezt, te regényíró, könnyen megteheted. Támaszd fel nekünk a multat s a multban nem csak az emberit, az általánost, de azt is, mi oly sajátos, hogy csupán a művészileg előállított részletek által válik századunknak egészen más szelleme miatt megfoghatóvá, érdekessé és lélektanilag igazzá. Teremtsd tehát vissza a multat, a történetírónál hübben, mert művészileg“.

De ki hallgat ma Kemény Zsigmondra? Hányan tanulnak ma tőle? Herczeg Ferencz, Gárdonyi Géza, mások el-elvétve megörvendeztetnek történeti műzsájuk egy-egy szüleményével. Általában a történeti regény erős pangását kell megállapítanunk.

Igaz, a viszonyok sem kedveznek ennek az iránynak. A társadalmi kérdések súlya lenyűgözi az elméket. S nem a mult iránt érdeklődnek, hanem a ma és a holnap izgat bennünket. Hozzájárul, hogy a dráma, a színpad, mindenféle alakjában, egyre erősödő s

eddig nem sejtett mértékben lett világszerte versenytársa a regénynek, s minden jel arra látszik mutatni, hogy a XX. században a drámára száll át a hegemonia.

Ám a magyar regény művészi magaslata eddigelé a történeti regényhez van kapcsolva s azért érthető, hogy az Akadémia egyetlen regény-pályázata a történeti regényre hívja föl íróink figyelmét.

A kiküldött bíráló-bizottság — Herczeg Ferencz tiszteleti, Beöthy Zsolt rendes és Bánóczy József levelező tag — örömmel állapítja meg az 1915- és 1916-iki év terméséből, hogy a magyar társadalmi regény nem hanyatlott; friss és eleven az előadása, magyaros a nyelve s bár az egyetemi nőhallgatón és doctor-kisasszonyon kívül új típust nem igen lát, érdekes és gazdag a tárgyköre. A nőírók pedig határozottan előtérbe nyomulnak; az inaséveknek végük s nincs kizárva, hogy ma-holnap egyforma bizalommal választhatunk majd írók és írónők között.

De van az utolsó két év termése közt egy történeti regény, mely irodalmi értékre valamennyit felülmulja: *Attila*. Írója *Fáy András*. Tárnya: Attila viszonya Honoriához, III. Valentinián császár testvéréhez s e viszony fordulataiban a nagy hadverő élete és hirtelen halála.

Ez a szerelem nem sentimentalis érzésnek van bemutatva, mely ezer akadályon át romantikus módon érvényesülésre tör. Attila az V. század zordon hőse, de barbár volta mellett emberi kiválóság és lelki nagyság jellemzi. Népe körében igazságos bíró, harcosai között parancsostó vezér, ellenségeivel szemben hol kemény, hol engesztelő, feleségei és gyermekei közt szíves és gyengéd. Midőn Honoriával Rómában megismerkedik, az jut eszébe, ha feleségül venné, jogot formálhatna a birodalom ügyeire való beavatkozásra; midőn a hercegnő bájai meghódítják, azt is érzi, hogy benne méltó társra lelne. Így Honoriát, ki hozzá szenvedélyes szerelemmel vonzódik, nevére teszi. Mikor Rómából váratlanul távoznia kell, hogy Rugasz halála után a hún törzsek egy részének királya legyen, nem viheti Honoriát magával s midőn testőrsége parancsnokától, Ögyektől megtudja, hogy Honoria szökése nem sikerült, megindultan veszi a hírt, de azt mondja: Egyelőre nincs időnk asszonyi dologgal törődni, majd sera kerül annak is! Elhozzák neki a hadisten kardját, királylyá választják s ő szervezi a nagy hadjáratot a keleti birodalom ellen. Honoriát pedig azon közben foglyul Ravennába viszik s őrizetét egy léha lovagra bizzák, a ki beleszeret — ezt írónk finom lélektani okfejtéssel mutatja be — teljesen átalakít. Midőn Honoria állapota nyilvánvalóvá lesz, a rágalom azt híreszteli róla, hogy a loagnak volt kedvese Attila ezt a követségtől hallja s éktelen haragra gyúl: nem hiszi el, Honoriától magától fogja a

valót megtudni: ha pedig menyasszonyának egy haja szála görbül, kardélre hányatja Bizáncz minden lakóját. De idejét és elméjét megint országos ügyek foglalják el s csak akkor jut eszébe Honoria, midőn asztala mellett gúnydalt énekelnek róla. Mikor pedig Ögyek is megerősíti a kósza hirt, teljesen elhidegül iránta. Így az író végig megőrzi Attila képében a nagy és kemény vonalakat, a nélkül hogy Felix Dahn Attila-regényének túlzásaiba esnők. Attilának Honoria édes-kinos epizód, Honoriának Attila a sors, a megsemmisülés. Máskép a hún királyt el sem képzelhetnők. Honoria pedig egy szeretettel rajzolt alak, az örök nőiség, az ideális odaadás, a szenvedések kiszemelt martirja: oly tragikai alak, mint a Kemény Zsigmondéi, melyekről Gyulai Pál azt a tanulságot vonja le, hogy bűnhődésük nincs arányban tévedéseikkel s ezek nem csak őket sodorják örvénybe, hanem mindazokat, a kiket szerettek, a kik ragaszkodtak hozzájuk. Így pusztul el a római lovag, ki Honoria védőjévé szegődik és így Jóle, ki önként hagyja el érette otthonát és hazáját.

Tizennyolcz évvel utóbb Attila újra Róma előtt áll. Ürügye e hadjáratra: adják ki menyasszonyát, Honoriát. A megrettent császár szabadon bocsátja nénjét: mehet Attilához. Az elfonnyadt, öregedő Honoria és a király újra szemben állnak egymással. „Miért nem jöttél eddig?” kérdi tőle a nő. „Miért hagytál elsenyedni? Ki adja vissza az elveszett éveket, a letűnt ifjúságot, az elmulasztott szerelmet, mely magát emészté izzó, tüzes lázban? Miért hagytad elmulni, miért nem jöttél értem?”

Mire Attila hidegen válaszol: „Hagyjuk ezt, Honoria! Nem lehet feltámasztani, a mi egyszer meghalt, még az elkárhozott, nyughatatlan lélek sem jár fel örökké; az én kísérteteim már régen megpihentek!”

S midőn Honoria tovább nógatja: „Egy rög akadt az utamba, hitvány, haszontalan rög. Én botlottam meg benne, a világhódító, a vérbe gázoló... egy semmibe, egy nőbe, a ki csúfot mert üzni szerelmemből, a kinek mindegy volt, én csókolom-e, én szeretem-e, vagy a szolgálatára rendelt kamarás eselédje”.

„Lehetetlen, hogy hidd, a miket beszélsz...”

„Én beszélem?” nevetett Attila gúnyosan. „Mindenki beszélt; vendégfejedelmek kaczagva mulattak asztalomnál a ravennai botrányon, utcaénekesek rigmusba szedve dalolták a szép császárlányunk vidám történetét.”

„És te elhitted nekik?” kérdi Honoria a sirástól fojtogatott tompa, rekedt hangon.

„Nem könnyen. Még a római követeknek sem; a magam emberét járatтам utána, a ki nem szokott hazudni, csak annak hittem el.”

Honoria hiába védekezik a szörnyű vád ellen. De még egy

kérdése van: „Azt mondják, értem jöttél, azt mondják, engem követelsz fegyveres erővel... De hát miért jöttél?”

Mire Attila: „Önnönmagamnak tartoztam vele, nem neked! Valaha régen úgy búcsúztam tőled: ég, föld összeszakadhat, visszajövök érted... Hát szavamnak álltam: itt vagyok, eljöttem. De nem így akartam veled találkozni... azt akartam, hogy úgy hozzanak elém Róma nagy urai megalázott fővel, ünnepi menetel... Ott a letiport hatalmasok, a szolgálkká vedlett dicső urak előtt, ott vágtam volna a szemed közé: elmehetsz, nem kellesz!”

„Elég volt, Attila!... Leszámoltunk, megyek! Egy életet öltem bele az utánad való vágyakozásba, belehalt a lelkem a nagy szerelembe és — bálványt imádtam! Még egy nagy kötelességem van az életben: a gyermekemet kell fölkeresnem, a mi gyermekünket, Attila!... A hún táboron szeretnék keresztüljutni.”

„Ögyek!” kiáltott Attila hátra. „Gondoskodj kíséretéről, a meddig óhajtják.”

Még egyet fenyeget a tragikus végzet. Ögyek egy követségi útján ráakad egy csenevész kis lányra, megszánja és haza viszi feleségének. Ez az Ildikó bájos szüzzé fejlődik és Csaba királyfi, Buda árva fia, beléseret. A két fiatal szív vonzalma költői ecsettel van megfestve, fejlődésében, öntudatlanságában, tisztaságában. Attila egy ünnep alkalmával meglátja Ildikót — mintha Honoria állna előtte, akkor, Rómában. Megtetszik neki, megkívánja és kijelenti, hogy nejevé teszi. Honoria pedig Ögyek házában Ildikóban leányára ismer. A nászéjen Honoria a nagy terem benyilójába lopózik s midőn a király, szenvedélytől lihegve Ildikót karjaiba kapja, megmondja neki, hogy Ildikó tulajdon leánya. Attila ezt asszonyi bosszúnak gondolja s Csabát, az őrtálló kapitányt beszólítja, hogy az örültet kivezesse. Honoria kétségbeesve tört ragad, odaugrik Attilához s éppen a szív táján kebelébe dől.

Lefektették az ágyra, a diszes, felcziczomázott nászágyra. Ővegesedett szemei előbb Ildikóra, majd Csabára néztek; bele a szemükbe, bele a lelkükbe. Most ebben a nagy, ebben az utolsó pillanatban mindent megértett Attila. Elfehéredő kezével összefogta a Csaba s az Ildikó kezét. Aztán felnézett... Mintha keresne valakit a tekintetével, az elfáradttal, a legutolsóval. Honoriát kereste, de Honoria már eltűnt.

A soktornyú királyi palotában vigan szól a zene... Csak két fiatal lélek borul rá zokogva a halott királyra.

Lent a nádasok mellett örömtűzek égnek. Szép, fiatal leányok táncolnak körülte, énekelnek hozzá...

Egy sötét nőalak rohan el mellettük: libegő hajjal, égne emelt karokkal, sikoltozva fut be a nádrengetegbe, bele a rejtelmes sötét éjszakába.

Ez a regény vége.

Szerzőnk becsületesen készült föladatára. Ismeri Deguignes nagy munkáját a húnokról, merít Priscusból, Kézaiából, Thierryből, Arany Buda halálából, Szilágyi nagy magyar történetéből. Maga is költ hozzá adatokat: a hún lovasjátékot, a hún nők tavaszi ünnepét. Az áldozati szertartást részletesen és úgy tudja bemutatni, hogy valószínűnek tartjuk. Lehetőleg tudott dolgok mintájára írja le a hún szokásokat. Attilát, midőn királylyá választják, pajzsra emelik, a ki hadisten kardjával ezután a világ négy tája felé suhint. E kardnak szakasztott olyan hatalmat tulajdonít, mint mi a magyar szent koronának. A követekkel közlendő feltételeit Attila pálcázakra rovásírással jegyezteti. Magyarosan hangzó hún nevek kitalálásában pedig valósággal kifogyhatatlan. A római élet rajza is pontos tanulmányokra vall. Mindez a régiségi tudás azonban nem tolakodik az olvasó elé, írója nem fitogtatja, adatai úgyszólván sorjukra várnak, s többnyire feltűnés nélkül helyükre igazodnak. A tájak, városok leírása is szemléletes.

Fontosabb, hogy eleven képekben mutatja be Róma hazug, élvezetekbe és erkölcstelenségbe süllyedt korhadó társadalmát; épp így Bizánczot cselekvéseivel, vesztegetéseivel, árulásával. És e jelenetek a cselekvényhez tartoznak, előbbre viszik az eseményeket és bevilágítanak a szereplők lelkébe. Stílusa hol epikai, hol szenvedélyes és áradozó, a hogy a tartalom kívánja, csak a regény második részében lankad el többször. Nyelve gyökeres, színes, folyamatos. Úgyesen szövi a bonyolult szálakat és uralkodik történeti és mondai anyagán. Amabból átveszi, a mi hitelesnek bizonyult s föladatát szolgálja, emezzel szabadon bánik, de kiszemelésében a tudatos megokolás vezeti. Így két nevezetes helyen tér el ez elfogadott hagyománytól. Az elrómaiásodott Budát a hún nemzetségfők ölik meg, a mit — bár Attiláról így nagy foltot vesz le — idegenkedve fogadunk. Nem is tudja már senki ezt velünk Arany után így elhíttetni. Attila halálát is a szokottól eltérő módon, de erős lélektani megokolással és költői inventióval adja elő. Mint azelőtt, Attila most sem hihet Honoriának. sőt még kevésbé: viszont Honoriának minden áron meg kell mentenie gyermekét. Honoria egyben mint anya és mint bosszúálló nemes is jelenik meg; Attila is hibázott és végzete elkerülhetetlen. Erkölcsi és aesthetikai érzésünk így egyaránt megnyugszik az események vaskényszerűségében.

Az előadottak alapján tisztelettel javasoljuk, hogy az idei Péczely-regényjutalmat Fáy András *Attila* című magyar történeti regénynek méltóztassék kiadni.

Az Áfium vitás pontjai.

Irta: Kőrösi Sándor.

A modern állam- és hadtudományi elveknek a firenzei bölcsek az apjuk. Zrínyi ezeket, a Machiavelli tanításait — mint a Vitéz Hadnagy című műve is bizonyítja — a Busbeck Exclamatiójának olvasása előtt is ismerte és vallotta. Busbeck maga is a Machiavelli tanítványa. (Lásd a bizonyítékokat „Az Áfium és Busbeck“ cz. értekezésemben a Magyar Figyelő 1918 januári számában.) A Busbeck Exclamatiója a Machiavelli Exhortatiója (*Esortazione*) és *Arte della Guerra*ja elvei egy részének retorikailag gyönyörűen felépített alkalmazása.

A Busbeckből történt átvételre Marczali mutatott rá. A párhuzamosítható helyek egybeállítását Ferenczi Zoltán végezte (*Zrínyi és Busbequius*. Akad. Ért. 1917. 34. 1.).

Ferenczi azonban akadémiai felolvasásában elmulasztotta állításait az én tizenöt év előtt megjelent tanulmányom adataival egybevetni. Hogy mulasztását helyrehozza, egy újabb cikkben¹ az Áfiumnak azon részeivel foglalkozik, melyeket Busbeckkel nem sikerült egyeztetnie. Minthogy azonban akadémiai értekezése elején csakis Busbecket mondta volt az Áfium forrásának,² a végén (az 52. lapon) egy kibúvó ajtócskát hagyott nyitva, mondván: „Általában is, nagy olvasottsága és gazdag ismeretei miatt Zrínyi egyetlen művét sem lehet csak egy forrásból megfejteni“, most előveszi az Áfiumban előforduló sentenciákat, szálló igéket, bibliai citatumokat, fabulákat és ezeket nagy buzgósággal idézgetve és közben az Áfiumnak néhány, világosan Machiavellire valló pontját is említve, ezeket addig-addig vizsgálgatja, míg végül *hatá-*

¹ Ferenczi Zoltán: *Zrínyi „Az török áfium ellen való orvosság“ című művének forrásai*. Egyet. Phil. Közl. 1917. 331. 1.

² Ferenczi Zoltán: *Zrínyi és Busbequius*. Akad. Ért. 1917. 34. lap: „Zrínyi forrása nevezetes röpiratához Busbequius... Exclamatio... cz. műve“.

rozottan kimondja, hogy „Zrinyi e művében Machiavelliből körülbelül semmit sem vett”.¹

Eljárásának a tudományos igazsághoz való viszonya rögtön kiviláglik, ha állításait közelebbről szemügyre vesszük.

Előre kell bocsátanom, hogy Zrinyi a „Vitéz Hadnagy”-ban már előbb kifejtette, hogy nem a pénz a háború lelke, hanem a megbízható vitéz ember és a fegyver. Ez így olvasható Machiavelli *Discorsijában* is.² De azért, valamint Machiavelli is szükségesnek mondja a hadviseléshez a pénzt,³ úgy Zrinyi is inti honfitársait, hogy ezt a pénzt pedig bárhónnan, még ha az oltárról vesszük is, elő kell teremteni.

Zrinyinek a pénzre vonatkozó megjegyzései Busbeckben nem lelhetők fel. Machiavelliből azonban szóról szóra kimutathatók. A nagy és hatalmas német-római birodalom hadi theoretikusainak ugyanis ily kérdésekkel fölösleges lett volna foglalkozniok, ellenben a kis Magyarországra és a parányi Firenze városára nézve ezt a kérdést is tisztázni kellett. Ferenczi már most — nem tudom, mi okból — minden áron azt szeretné bebizonyítani, hogy Zrinyinek nem Machiavelli a forrása. Minthogy pedig ezt a pontot Ferenczi körülbelül hatszoros oldaltámadással igyekszik igazából kiforgatni, az ismétlések kikerülése céljából szükséges, hogy a megostromolt pontokat ide szószerint leírjam. Az Áfiumban (Zr. 113. l.) így szól Zrinyi:

„Azt mondják: *Pecunia est nervus belli*; ezt is meg kell találnunk, pengig fogyatkozhatatlanképen, annyit a mennyi szükség. Valaki azt mondja talám, hogy nincsen, én pengig azt mondom, hogy vagyon. Mikor Mahumet török császár Constantinápoly ellen készült volna, sohol sem találának az görögök költséget kirel hadat s segítséget fogadhattak volna, de mikor a törökök megvették vala a várost, annyi kéncsét találának benne, hogy az egész török hadnak, annyi sok ezer embernek elég vala töltözésére.”

Értsük meg Zrinyit: Azt mondják, hogy a pénz a háború lelke. De ez nem igaz. Pénzre föltétlenül szükség van ugyan, de ez csak másodrendű kérdés. („*Sen ben necessari i danari in secondo luogo*”: Szükséges ugyan a pénz másodsorban... mondja Machiavelli is. *Disc.* II. könyv, Cap. X.) A legelső és legfontosabb dolog a vitéz emberek és fegyver.

Ezt Zrinyi és Machiavelli-mben (VI. fejj.) a következő párhuzamos helyekkel fejttem ki:

¹ Egy. Phil. Közl. 1917 336. l.

² Mach., *Discorsi*, Libro II, Cap. X

³ Mach., *Sulla provvisione del danaro* (Villari, Niccolò Machiavelli e i suoi tempi. Firenze. 1877. I. 435. l.).

Zrinyi:

„Tehát non est nervus belli pecunia, hanem vitéz emberek és, fegyver; a pénz nem mindenkor talál embert és nem mindenkit, de a fegyveres ember megtalálja őket.“

Machiavelli:

„Ezért mondom — így folytatja Machiavelli a Discorsi II. könyve X. fejezetében —, hogy nem az arany a háború lelke (mint általánosan vélik), hanem a jó katonák: mert az arany nem mindenkor találja meg a jó katonákat, de a jó katonák mindig megtalálják az aranyat.“¹

Már most Ferenczi a Machiavelliből való átvételt tagadni akarván, kikeresi Büchmann *Geflügelte H'ortejából*, honnan származik a *nervus belli*-féle szálló ige és azután nagy tudományossággal idézi Cicero idevágó mondatait. Olvasván pedig az én munkámban, hogy „Machiavelli a Discorsi II. könyvének X. fejezetében azt bizonyítgatja, hogy Quintus Curtiusnak közmondásossá vált állítása (hogy ugyanis *Pecunia est nervus belli*) téves“,² nagy leleményességgel megtalálja Curtiusban a mondást és diadalmasan kimondja, hogy Zrinyi nem Cicero-ból, hanem Curtiusból vette: hogy e szerint „ennek az idézetnek Machiavellihez semmi köze“ és én „tévésen tulajdonítom Machiavellinek“.

a) Jegyezzük meg: Nekem eszem ágában sem volt a *nervus belli* forrását kutatni, a mely szálló ige, ha csak Machiavelli idézetét nézzük is, már 150 évvel Zrinyink előtt közszájon forgott, sőt Ciceroig is visszavihető. Én erre nézve egyáltalában semmiképen sem nyilatkoztam. Czáfogatása tehát egy nekem imputált, a Zrinyi elveivel nem is egyező, állítás megczáfolása. Én munkámban nem is a betűszerinti szókat, hanem az eszméknek és olveknek eredetét kutatom. Ferenczi maga mondja, hogy Zrinyi „sehol sem fordít szószerint. A párhuzamos helyek szabad átdolgozások, melyekből a gondolat van átvéve“,³ de midőn az igazság ellenében a maga állítását akarja érvényre juttatni, akkor a betűszerint való megegyezést állítja fel kritériumul.

b) És az az érdekes, hogy éppen ez a passus, melylyel az igazságot ki szeretné forgatni a sarkaiból, szószerint való átvétel Machiavelliből. Íme, mit mond Machiavelli: „*quella comune opi-*

¹ Mach., *Discorsi*, II. könyv, X. fej. 276. l. „Dico per tanto non l'oro (come grida la comune opinione) essere il nervo della guerra, ma i buoni soldati; perchè l'oro non è sufficiente a trovare i buoni soldati, ma i buoni soldati sono ben sufficienti a trovar l'oro“.

² Zrinyi és Machiavelli, 276. l.

³ Ferenczi, *Zrinyi és Busbequius*, Akad. Ért. 1917. 52. l.

nione che dice, che i danari sono il nervo della guerra“.¹ Ezt Zrinyi a maga latinos műveltségű közönsége szája ize szerint találóan így fordítja: „*Azt mondják: Pecunia est nervus belli*“. Zrinyinek, ki épp oly jól tudott olaszul mint magyarul — hisz még komornyikja is olasz fiú volt! —, nem kellett Ciceróhoz, Curtiushoz futkosnia, hogy ezt a mondatot: *i danari sono il nervo della guerra*, a magyar nemesség számára jól érthetően evvel a szálló igével fordítsa le: *Pecunia est nervus belli*.²

c) De lássuk tovább a Ferenczi érvelését: „Ő (azaz Machiavelli) itt szintén (azaz épp úgy mint Ferenczi!) Curtiusra hivatkozik, de tévesen. Curtiusnál e mondás nincs meg“.

Tíz sorral feljebb Ferenczi — mint mondtuk — a Machiavelli hivatkozása, vagyis az én magyarul írt munkám sorai alapján nagy diadalmasan kisütötte, hogy Zrinyi (recte: Machiavelli) ezt a mondást nem Ciceróból, hanem Curtiusból vette. Most meg Machiavelli tévesen hivatkozik „szintén“ Curtiusra. Vagyis Ferenczi szerint Zrinyi Curtiusból vette, de ugyancsak Ferenczi szerint Curtiusban ez a mondás nincs meg. Nem érted, nyájas olvasó? Tehát figyelj ide! Én hosszú gondolkodás után rájöttem a találós mesének a nyitjára:

Curtiusban megvan az, hogy a pénz a háború lelke; de nincs meg az, a mit Machiavelli mond, hogy ez az állítás nagyon téves.

Vagyis előbb, Zrinyiről lévén szó, az egész mondatból kiszakította az idézetet (*Pecunia est nervus belli*) és arra nézve czáfolt olyasmít, a mit senki sem állított: viszont most Machiavelli hivatkozása alapján csakugyan az idézetről lévén szó, nem az idézetről (a pénz a háború lelke), hanem Machiavellinek erre vonatkozó véleményéről³ beszél. Ez, a Machiavelli ítélete („Ez

¹ Machiavelli. *Discorsi*, Libro II., Cap. X., 274. l. alul: és a czimben is hasonlóképen: „*che è la comune opinione*“. (A Machiavelliből itt idézett helyek lapszámai, ha a kiadást külön nem jelölöm meg, a Magy. Tud. Akad. könyvtárában is meglevő 1769. évi nyolczkötetes kiadásra vonatkoznak. Néhányszor az Egyetemi Könyvtárban meglevő *Opere di Niccolò Machiavelli* cz. 1819. évi tizenegykötetes kiadásból is idézek, de ilyen esetekben mindig megjelölöm, hogy a lapszám az *Opere* czimű kiadásra vonatkozik.)

² Hogy Zrinyi ezt sem Ciceróból, sem pedig valami régi Büchmannból nem péczézi ki, hanem az akkori művelt magyarok részére általánosan érthető fordításként adja, mutatja az, hogy a Vitéz Hadnagyban az idevágó passzust szintén ezekkel a latin szavakkal fordította: „Tehát non est nervus belli pecunia, hanem vitéz emberek és fegyver“. Olaszul Machiavelliben: „*Dico per tanto non l'oro... essere il nervo della guerra, ma i buoni soldati*“.

³ Machiavelli. *Discorsi*, Libr. II., Cap. X., 274. l.: „Nè può essere più falsa quella comune opinione che dice, che i danari sono il nervo della guerra. La quale sentenza è detta da Quinto Curzio nella guerra che fu tra Antipatro Macedone e il Re Spartano“.

a vélemény nagyon téves^a), nincs meg Curtiusban. Persze, hogy nincs meg! nem is lehet!

Ez ... sophisma.

d) De gyerünk tovább! Itt, a mondat végén, még egy kis toldalék is van: „Zrinyi egészen másként használja itt, mint ő“. Az eddig mondottakból kitűnik, hogy Ferenczinek ez az állítása kissé zavaros; mert hisz Zrinyi a Machiavelliből vett mondást teljesen a Machiavelli szellemében használja, épp úgy, mint a hogy a *Discorso sulla Provvisione del danaro*ban Machiavelli is értelmezi. Zrinyi szövege így hangzik: „Azt mondják: *Pecunia est nervus belli*“. Főntebb kifejtettem, hogy ebben az „azt mondják“-ban benne van a pénzre vonatkozólag Zrinyinek Machiavelliből vett egész hitvallása; vagyis: „A Vitéz Hadnagyban már régebben kifejtettem volt, hogy nem a pénz a háború lelke. de azért pénzre mégis föltétlenül szükségünk van“. Mert ez az „azt mondják“ a Machiavelli hangoztatta „*comune opinione*“-nak magyarra való fordítása.

e) Bocsanatot kérek a türelmes olvasótól, hogy értekezésnek ebben a fejezetében vagy hatszor kell ugyanazon gondolatnak egy-egy részét vagy kifejezését más meg más szempontból bonczolgatnom. Nem én vagyok benne hibás. Nekem követnem kell Ferenczit, utána kell mennem fejtegetése mester-séges útvesztőjébe, hogy ki oda bejut, meg ne tévesztesse magát, hanem az igazság fonálára ügyelve, az egyenes útra kijusson.

Három sorral alább, még mindig a *nervus belliről* szólva, ezt mondja Ferenczi: „A fenti forrás (azaz Curtius) annál világosabb, mert Curtius megvolt Zrinyi könyvtárában“.

Tehát Ferenczi szerint:

1. Zrinyi a *nervus belli*-t Curtiusból vette.

2. Machiavelli „szintén“ (éppúgy mint Ferenczi) Curtiusra hivatkozva téved, mert Curtiusban ez a mondás nincs meg.

3. Körösi „téved, midőn Machiavelliből vettnek véli, mert Curtius megvolt Zrinyi könyvtárában“.

Nem időzöm tovább az erőszakolt okoskodás illetén jelen-ségeinél, hanem csak arra emlékeztetem a tisztelt hallgatóságot, mit mond Vergilius Danténak az *Inferno* III. énekében: „Non ragioniam di lor, ma guarda e passa“.

f) Ferenczi következő mondata ismét nagyon próbára teszi türelmünket. Azt mondja: „Egyébaránt Zrinyi Aphorismáiban czáfolja ezt s azt mondja, hogy non est nervus belli pecunia, hanem vitéz emberek és fegyver. Körösi e helyet Machiavellivel veti össze (Zr. és Mach. 276. l.) A hely kétségtelenül *hasonlít* (sic!) ; de Zrinyi könyvtárában meg volt Danaeus ... Ez jobban hasonlít Zrinyi szövegéhez“.

Mindenekelőtt megjegyzendő, hogy Zrinyi itt nem „ezt“ czáfolja, nem is önmagát, mert hisz tudjuk, hogy a Vitéz Hadnagyot és ebben az Aphorismákat előbb írta, mint az Áfiumot. Ő Machiavelli textusa szerint, azt szóról szóra lefordítva, ama nagyon elterjedt balhiedelmet czáfolja, mely azt tartja, hogy a pénz a háború lelke.

Ferenczi itt nagy kegyesen megengedi, hogy *ez a hely kétségtelenül hasonlít (sic!) a részemről Machiavelliből kimutatott eredetihez.* Hogy hasonlít-e? Hasonlít annyira, a mennyire a jó fordítás hasonlíthat az eredetihez. Főtebb szó szerint közöltem a Machiavelli szövegét és a Zrinyiét is. Látható, hogy a Zrinyi Aphorismája a Machiavelli idevágó passzusának szó szerint való fordítása. Hogy Danaeus is megvolt a Zrinyi könyvtárában, az mit sem bizonyít. Hisz megvolt a Bibliotheca Zrinyiánában Machiavelli is, ellenben Busbeck meg Tasso nincsenek meg; még a Zrinyi sajátkezűleg írt katalógusában sem fedezhetők fel; pedig Busbecket és Tassót csak olvasta? Továbbá a mit Danaeus a Ferenczi-citálta helyen a kérdésről mond, nem egyéb, mint Machiavelliből vett pár sornak latin fordítása. Machiavelli 1513-ban virágzik, Danaeus 1652-ben. Machiavelli nemcsak ezt az egy mondatot írja erről a kérdésről, hanem egy egész Discorso-ban alaposan fejtegeti az eszmét, a saját eszméjét, sajátos oknyomozó rendszeréből sarjadzó meggyőződését és így többhelyt, pl. az *Arte della Guerra* VII. könyvében is megemlékezik róla.¹ Machiavelli ugyanis a Discorsi III. könyvének I. fejezetében, lelkének a régi római köztársaság felé való vonzódásánál fogva, kimondja, hogy ha azt akarjuk, hogy valamely kormányforma vagy intézmény hosszú életet éljen, úgy kell megalkotni, hogy gyakran visszatéríthető legyen a kezdetéhez. Firenzének és Olaszországnak általában vissza kell térnie a köztársasági formához. A keresztény vallás is a romlás örvényébe jutott volna, ha Szt. Ferencz és Szt. Domonkos, rendjük alapításával a kezdet erkölcséhez vissza nem vezették volna. Feketlen népnek lelkére lehet beszélni, az igaz útra vissza lehet téríteni, de gonosz fejedelem ellen nincs más védekezés, csak a fegyver.² Fegyverrel alapítják meg az államot, tehát ha veszedelemben forog, ismét csak a fegyver az, ami megmentheti. A fegyver talál pénzt, ha szüksége van rá, de a pénz vitéz emberek és fegyver nélkül államot nem alapít.³

¹ „Az emberek, a fegyver, a pénz és a kenyér a háború lelke; de e négy közül ez első kettő a szükségesebb; mert az emberek s a fegyver megtalálják a pénzt és a kenyeret, de a kenyér és a pénz nem találják meg az embereket és a fegyvert.“ *Zr. és Mach.* 276. l.

² Villari. II. kötet 2. fejezet.

³ Hogy Machiavelli ez eszmétől annyira át van hatva, hogy a nyelvről szóló értekezésében, az orthologiai mozgalmat századokkal

A Danaeus és Zrinyi idevágó aphorismája külön-külön pontos fordítása a Machiavelli Discorsija idézett fejezete egyik mondatának; egyikük latinra, a másik magyarra fordítja. Miért esküdjünk már most arra, hogy Zrinyi, ki lelkének minden idegszálával a Machiavelli tanításán csügg, ezt az egy mondatot éppen a Danaeus kis korsójából öntötte át a magáéba és nem a bőségesen buzgó forrásból merítette, holott ő, írói munkássága egész irányánál fogva közelebb állt a szabadon csörgedező kútfejhez, mint az Aph.-író Danaeus és szövege épp oly szóról szóra való fordítása a Machiavelli kijelentésének, mint a Danaeusé?

Azt tehát, hogy a Danaeus szövege jobban hasonlítana Zrinyi szövegéhez, mint a Machiavellié, nem fogadhatjuk el. Úgy látszik, Ferenczi jól megértette a Danaeus latin sorait, de nem értette meg a Machiavelliből idéztem eredeti olasz szöveget. Nem vette tekintetbe, idézetéből ki is hagyta a Zrinyi Aphorismájának kezdő *tehát* szavát. Pedig legalább is furcsa, hogy olyan író mint Zrinyi egy különálló aphorismát *tehát* szóval kezdjen. A dolog nyitja az, hogy Zrinyi olasz tudása tökéletes és ha valamit fordít, pompásan eltalálja a megfelelő kifejezést. Machiavelli a Discorso-jában, a kérdésnek nála szokásos kifejtése és históriai példákkal való megvilágítása után értekezése közepe táján jut el ehhez a ponthoz: tehát következtetést von le a mondottakból. Ezért kezdődik mondata így: „*Dico per tanto*“, a mit Zrinyi nagyon helyesen és lakonikus rövideggel így fordít: „*Tehát...*“

Csakis így eshetett meg az a furcsaság, hogy Zrinyi ezt az Aphorismáját a *tehát* szóval kezdte, a mi másrésről esalhatatlanul bizonyítja, hogy Machiavelliből és nem Danaeusból vette.

g) Utolsó Machiavelli-ellenes kifogása Ferenczinek a Konstantinápoly ostromára való hivatkozás, ott, a hol Zrinyi a pénz szükséges voltát hangoztatja: „E helyről is Körösi azt véli, hogy Machiavelli a forrás. Ez ugyan nem lehetetlen; de a két szöveg oly eltérő, hogy ez nem valószínű“.

Lássuk csak azt a két szöveget! Machiavelli figyelmezteti polgártársait, hogy a városnak saját erejére támaszkodva kell védekeznie. Ehhez pedig pénz kell. Elmondja Konstantinápoly elfoglalásának históriai anekdotáját. Midőn a török a városhoz közeledik, a császár pénzt kért a védekezéshez alattvalóitól. Ezek kinevették. Midőn azonban az ágyúk a falak alatt megszólaltak, az urak, ölben hordva a rakás pénzeket, sirva futottak a császárhoz, a ki azonban elkergette őket, mondván: „Menjeteek meghalni avval a pénzzel, miután nem akartatok nélküle élni!“

megelőzve, azt is pontosan meghatározza, mikor és mennyiben van szükség a helyesen alkalmazott orthológiára, ezt megírtam már *Zrinyi és Machiavellum* III. fejezetében.

Zrinyi pedig azt mondja: „Mikor Mahumet császár Constantinápoly ellen készült volna, sehol sem találának az görögök költséget kívül hadat s segítséget fogadhattak volna, de mikor a törökök megvették vala a várost, annyi kéncsét találának benne, hogy... Ne járjunk mi is így...!”

Hát ez volna az a két annyira eltérő szöveg, hogy nem is valószínű, hogy Zrinyi innen meríthette volna állítását. Megfelekezett volna Ferenczi arról, a mit akadémiai értekezésében mondott, hogy „Zrinyi sehol sem fordít szószerint, a párhuzamos helyek szabad átdolgozások, melyekből a gondolat van átvéve s számos új magyar vonatkozással vagy kibővitve... vagy megfelelően átalakítva, vagy végre szükségszerűen megrövidítve?” Avagy a Zrinyi eljárás módjának ez a helyes megállapítása csak a Busbeckből való átvételekre vonatkozik?

Ha Busbeckről van szó, akkor Ferenczi szerint a következő két idézet nagyon szépen megfelelő párhuzamos helyek:

Busbeck:

Contra vero ab eorum benivolentia nos revocat, quos inermes imbellesque cuicumque obnoxios injuriae animadvertimus.

Zrinyi:

Mert ha mi zsebbe teszszük kezünket, senki sem gondol velünk; ha nem tudom is mint kérünk segítséget. ezt fogják szólani felőlünk: *Quaerunt gentem, cum qua cadant;* s maguk közt pedig azt: *Fatis accede, Diisque et cole felices, miseros fuge.*¹

Ezek tehát Ferenczi szerint nagyon szépen megfelelő párhuzamos helyek; de ha Machiavellire vonatkozik az utalás, akkor a szavak eltérése nagy baj.

h) „Különben is — így folytatja Ferenczi ezt a furcsa gáncsolást — oly közismert dologról van szó, hogy Zrinyinek lehetett több más forrása“.

Közismert dolog! Minden VI. osztályt végzett görög-pótlós diák ismeri. ha az Áfiumot évközben elolvasták. Én is ismerem úgy húsz éves korom óta, a mikor először gyönyörködtem az Áfiumban. Sőt Zrinyi is ismeri, miután Machiavelliben olvasta! Ez valóságilag Kolumbusz tojása! Hát világos, hogy több forrása is lehetett volna hozzá! Machiavellit szorgalmasan olvasgatta; világra szóló bölcs eszméi előtt teljesen kitért szívét, lelkét; tehát, ha ott találta a Konstantinápoly elfoglalásáról szóló

¹ Ferenczi, *Zrinyi és Busbeck*, Akad. Ért. 49—50. 1.

históriai adomát, miért engedte volna azt lelkébe beférközni? Nem jobb az ilyet valami Büchmann-féle gondos gyűjteményből ki-keresni?

*

De végezzünk evvel a sok sophismával! Látjuk, hogy Ferenczi állításai tarthatatlanok; mert:

α) Másoknak olyan állítást imputál, a mit senki sem mondott; csak azért, hogy megezzáfolhassa.

β) Ha gondolatot kell párhuzamba állítani, az idézet szavairól beszél; ha az idézetről van szó, a hozzáfűzött ítéletet állítja szembe a forrással. Néha pedig a legjellemzőbb szót is kihagyja az idézetből.

γ) Gyakran ellentmond önmagának: kijelenti, hogy Zrinyi csak a gondolatot veszi át és nem fordít szószerint, máskor meg nem ismeri el valamely helynek párhuzamos voltát, mert az csak a gondolatot adja vissza és nincs meg benne szószerint a vonatkozó hely.

δ) Eljárása önkényes, erőszakos: néha teljes bizonyíték nála az, hogy valamely könyv megvolt a Zrinyi könyvtárában és tekintetbe se veszi, hogy abban a könyvtárban más, eredetibb művek is megvoltak. Cicerótól kezdve Büchmannig minden író-t elismer Zrinyi forrásának, csak Machiavellit nem, a kiből Zrinyi állam- és hadtudományi elvei fakadnak. Ha pedig semmiféle más forrásra nem tud rámutatni és így kitűnnék, hogy a kérdéses pont csakugyan Machiavelliből van véve, akkor rámondja, hogy: „Köztudomású! Zrinyi máshonnan is vehette!”

Miért? Cui prodest?

Az imént idézett helyek tehát csakugyan Machiavelliből valók. Rá kell most még mutatnom arra, hogy az Áfiumnak azok a helyei, vagyis a Zrinyi buzdító beszédének jó nagy része, melyekről Ferenczi mit sem tud mondani, mert sem Busbeckre nem vezethetők vissza, sem Büchmannból nem lehet hozzá való szálló ígét citálni: mind, épp úgy mint Zrinyi egyéb munkáinak állam- és hadtudományi elvei, a Machiavellitől nyert hatásra vallanak. Nem átvételről szólok én, nem szolgai módon való fordításról, hanem olyan lelki hatásokról, melyek az apostolokban nyilvánulnak meg, midőn a mester tanítását a világ közkincsévé teszik.

Ferenczi abbeli nyilatkozata tehát, hogy Zrinyi az Áfiumban „körülbelül semmit sem vett Machiavelliből”, nagyon alaptalan, sajnálatosan téves vélemény. A mi Zrinyiben és Busbeckben közös, az mesterüknek, Machiavellinek, tanításából foly. De Zrinyi Áfiumában ezenkívül sok oly, Machiavelliből származó

hely is van, melyeknek Busbeckben nyoma sincs. Ilyen különösen az *általános hadkötelezettség* modern eszméjének alapja. (Lásd részletesen „Az Áfium és Busbeck“ című tanulmányomnak a Magyar Figyelőben levő III. fejezetében.)

Zrinyi Áfiumának tehát, épp úgy mint egyéb haditudományi munkáinak, a modern állam- és haditudomány atyja, a firenzei böles, a forrása. Busbeck Exclamatiója nem nevezhető az Áfium forrásának. Jelöljük meg az Áfiumban gondosan mindazokat a részeket, melyekről Ferenczi kimutatta, hogy Busbeckből valók és látni fogjuk, hogy Zrinyi Busbeckből csak a szónoki beszéd kezdetén és végén levő emphatikus részeket, az indulat élénkségét kifejező rhetorikai díszítéseket és a Machiavelliből is ismert elvekre vonatkozó eredeti idézeteket veszi át. Elveinek forrása Machiavelli; a Busbeck Exclamatiója csak minta és keret, melybe Machiavelliből eredő elvei alapján a nemzeti hadsereg felállítására vonatkozó javaslatát, az általános hadkötelezettség eszméjét, a hadszervezés mikéntjét, tetszetős formába belefoglalja, hogy így hathatósabban szólhasson a nemzet jobbjaihoz, midőn előttük kifejti, miképen lehetne az országot a török uralom alól felszabadítani, de egyúttal a némettől is függetleníteni és így a végső romlástól megmenteni.

Szivák Imre hagyománya a M. Tud. Akadémia könyvtára számára.

(V. ö. Akadémiai Értesítő, 1917. 419. I. 25. p.)

1. About Edmond. L'homme à l'oreille cassée. Paris, 1885.
2. Addison Jos. Selected essays . . . London, 1906.
3. Aeschylus. The lyrical dramas of . . . London (1906).
4. Ajam Maurice. La parole en public. Nouvelle ed. 3e mille. Paris, é. n.
5. Altenberg Peter. Wie ich es sehe. 4. Aufl. Berlin, 1904.
6. D'Amerval Éloy. La grande diablerie. Paris, 1884.
7. Arnold Edwin. The light of Asia . . . London, 1902. Fifty-seventh ed.
8. Arnold Matthew. Essays literary and critical. London, é. n.
9. Atherton Gertrude. American wives and english husbands. London, é. n.
10. Auspitz Leop. Das Buch der Bücher. 2. Aufl. Wien, 1878.
11. Austen Jane. Sense and sensibility. London, 1899.
12. Austerlitz Fritz. Das neue Wahlrecht. Wien, 1907.
13. Austin Alfred. A tale of true love and other poems. London, 1902.
14. Avebury Lord. Essays and Addresses 1900–1903. London, 1903.

15. Bacon Francis. The essays colours of good and evil... London, 1904.
16. — The wisdom of the ancients and New Atlantis. London, é. n.
17. Bagehot Walter. Physics and politics... New and cheaper edition. London, 1905.
18. Bahr Hermann. Das Konzert. Berlin-Westend, é. n.
19. Bain F. W. In the great god's hair. Second edition. London, 1905.
20. — The descent of the Sun. Third edition.
21. Balzac H. de. Béatrix. Paris, é. n.
22. — La recherche de l'absolu... Paris, 1908.
23. — Physiologie du mariage. Paris, 1901.
24. Baschet Jacques. Histoire de la peinture. Paris, é. n. (La peinture française au XVIIIe et XIXe siècle.) 2 köt. egyben.
25. Baudelaire Charles. Les fleurs du mal. Paris, 1910.
26. Bazin René. Les oberlé. Paris, é. n.
27. Beaconsfield. Coningsby or the new generation. London, 1905.
28. Beal Samuel. Texts from the buddhist canon. London, 1902.
29. Beardsley Aubrey. The later work of . London, 1912.
30. Beaumarchais. Oeuvres de . Coulommiers, 1906.
31. Beijermans Herm. Die Hoffnung auf Segen. Halle a. d. S., é. n.
32. Benoist Charles. Pour la réforme électorale. Paris, 1908.
33. Bentham Jeremy. An introduction to the principles of morals and legislation. Oxford, 1907.
34. — Theory of legtslation. New and cheaper ed. London, 1904.
35. Berg Leo von. Der Übermensch in der modernen Litteratur. München, 1897.
36. Bergson Henri. L'évolution créatrice. Troisième ed. Paris, 1907.
37. Berkeley George. The principles of human knowledge. London, é. n.
38. Besant Annie. The self and its sheaths. 2. ed. London, 1903.
39. Bethge Hans. Die chinesische Flöte. Leipzig, 1907.
40. Beyerlein Fr. Adam. Zapfenstreich. 10. Tausend. Berlin, é. n.
41. Bhagavad-Gita. Or the lord's song. London, 1905.
42. Biedermann Karl. Zeit- und Lebensfragen aus dem Gebiete der Moral. Breslau, 1899.
43. Binder Wilh. Briefe von Dunkelmännern... Gera, 1898. (hiányos).
44. Bierbaum O. Jul. Die Insel. 1. Jahrg. 1. Quartal. Nr. 1. Okt. 1899. Berlin, 1899.
45. Björnson Björnstjerne. Über unsere Kraft. 16—20. Tausend. München, 1901.
46. — Mary. Roman. München, 1907.
47. Blei Franz. Die Puderquaste. München, 1912.
48. Blake William. Songs of Innocence. London, é. n.
49. Bode Wilh. Die italienische Plastik. 4. Aufl. Berlin, 1905.

50. Bodenstedt Friedr. Sakuntala. Leipzig, é. n.
51. Bodnár Sigmund. Über den Bankrott der Wissenschaften. Budapest, 1895.
52. Boér Jenő. Az ember. Kolozsvár, 1906.
53. Boethius. The consolation of philosophy. London, é. n.
54. Bois Jules. L'eau dela et les forces inconnues. Deuxième ed.
55. Boreczky Elemér. A választójog kérdéséhez. Nagyszombat, 1910.
56. Bossuet J.-B. Discours sur l'histoire universelle. Paris, é. n.
57. Bourdeau J. Socialistes et sociologues. Deuxième ed. Paris, 1907.
58. Bourget Paul. L'eau profonde. Deuxième mille. Paris é. n.
59. — — Mensonges Paris, 1890.
60. — — Pastels. Paris, 1889.
61. — — Un divorce. Quatorzième mille. Paris, é. n.
62. — — Une idylle tragique. Édition définitive.
63. — — Un saint. Paris, 1894.
64. Boutroux Émile. De la contingence des lois de la nature. Sixième éd. Paris, 1908.
65. Böcklin's Spiritistische Selbstschau. Budapest, 1898.
66. Bölsche Wilh. Die Abstammung des Menschen. 20. Auflage. Stuttgart, é. n.
67. Bret Harte. Tales of the argonauts and selected verse. London, é. n.
68. Breysig Kurt. Der Stufen-Bau und die Gesetze der Welt-Geschichte. Berlin, 1905.
69. Browne, Sir Thomas. Religio Medici and other essays. Revised ed. London, 1898.
70. Browning, Elizabeth Barret. Poems. London, 1899.
71. — — Aurora Leigh. Fourteenth ed. London, 1867.
72. Browning Robert. Poems of —. London, 1907.
73. Browning Robert. Poems by —. London, 1907.
74. Brunetière Ferd. La Renaissance de l'Idéalisme. Paris, 1896.
75. Buch Das — der Bücher. Teschen, é. n.
76. Buckle Henry Thomas. The influence of women on the progress of knowledge. London, é. n.
77. Bungan John. The Pilgrim's progress. London, 1907.
78. Burke Edm. An essay on the sublime and beautiful. London, 1905.
79. — — Reflections on the french revolution. London, é. n.
80. — — Thoughts on the cause of the present discontents... London, é. n.
81. Burns Robert. The poetical works of —. London, 1902.
82. Büchner Ludwig. Am Sterbelager des Jahrhunderts. Giessen, 1898.
83. — — Darwinismus und Sozialismus. 2. Aufl.
84. Byron lord' élete 's munkái. Irta Petrichevich Horváth Lázár. 1., 2. rész. Pest, 1842.
85. Byron lord. Poems by —. London, é. n.

86. Byron lord. The poetical works of —, London, 1905.
87. Canning George. Selections from the Anti-Jacobin... London, 1904.
88. Carlyle Thomas. Arbeiten... 19—25. Tausend. Düsseldorf, é. n.
89. Carlyle Thomas. Essays on Goethe. London, 1905.
90. ———. Latter-day pamphlets. London, é. n.
91. — — Sartor resartus... London 1898.
92. Carneri B. Grundlegung der Ethik. Volks-Ausgabe. 6—10. Tausend. Stuttgart, é. n.
93. — — Der moderne Mensch. Volks-Ausgabe. 41—45. Tausend. Stuttgart, é. n.
94. Carpenter Edward. Socialism and agriculture. London, 1908.
95. Castle Agnes and Egerton. Incomparable Bellairs. London, é. n.
96. Cervantes Saavedre. Miguel de. Leben und Thaten des... Don Quijote von der Mancha. 5. Auflage. 1., 2. Band. Leipzig, 1893.
97. Challemeil-Lacour. Études et réflexions d'un pessimiste. Paris, 1901.
98. Chamberlain, Houston Stewart. Immanuel Kant. München, 1905.
99. Chamisso Adalbert von. Frauen-Liebe und Leben. Leipzig, é. n.
100. — — Peter Schlemihls wundersame Geschichte. Berlin, é. n.
101. Chateaubriand. Mémoires d'Outre-tombe. Nouvelle édition. Tome I—VI. Paris, é. n.
102. Chénier, André. Poésies de —. Paris, 1884.
103. Chesterfield lord. Letters written by —. London, é. n.
104. Clifford William Kingdon. Bibliothek der Aufklärung. Wahrheitigkeit. 2. Auflage. Frankfurt a. M., é. n.
105. Code électoral Belge... Bruxelles, é. n.
106. Coleridge, Samuel Taylor. Christabel. London, é. n.
107. Collins Wilkie. The Woman in White. London, é. n.
108. Comie. The english grammar. New edition. London, 1852.
109. Cooper Fenimore. The last of the Mohicans. London. 1914.
110. Cooper. Sir William Earnshaw. Socialism and its perils. London, 1908.
111. Coppée François. Contes pour les jours de fête. Paris, 1903.
112. Corelli Marie. The sorrows of satan... London, 1896.
113. Cotta'scher Musen-Almanach für das Jahr 1892. Stuttgart, 1892.
114. Coulevain, Pierre de. L'île inconnue. Paris, é. n.
115. Courtney Leonard. The working constitution of the United Kingdom. London, 1905.
116. Coutts Francis. The song of songs... London, 1906.
117. Craik Henry. Swift. In two volumes. Vol. II. Oxford, 1893.
118. Craik, Mrs. John Halifax, gentleman. London, é. n.
119. Dahn Ernst. Von Jena bis Versailles. Braunschweig, 1906.
120. Dahn Felix. Harald und Theano. 2. Auflage. Leipzig, é. n.
121. — — Rolandin. Leipzig, 1891.

122. Dahn Felix. Was ist die Liebe? 4. Auflage. Leipzig, 1893.
123. Dante Alighieri. The vision of hell. London, 1906.
124. — — The vision of purgatory and paradise. London, 1906.
125. Darwin Charles. On the origin of species. Leipzig, 1906.
126. Das 26. Jahr. S. F. V. Berlin, 1912.
127. Daudet Alphonse. Aventures prodigieuses de Tartarin de Tarascon. Paris, 1887.
128. — — Tartarin sur les Alpes. Paris, 1885.
129. Daudet Ernest. Coeur blassé. Troisième édition. Paris, é. n.
130. Davy, Sir Humphry. Les derniers jours d'un philosophe. Onzième éd. (Dixième éd.) Paris, é. n.
131. De Genlis, Mme. Mademoiselle de Clermont Lydie par Charles Nodier. Nouvelle éd. Berlin, é. n.
132. De la Brète, Jean. Un mirage. Troisième édition. Paris, é. n.
133. Delavigne Casimir. Poésies messéniennes... Paris, 1894.
134. De Maistre, Xavier. Voyage autour de ma Chambre. Paris, é. n.
135. Descartes. Oeuvres de... Nouvelle édition. Paris, é. n.
136. Dickens Charles. A tale of two cities. London, é. n.
137. — — Barnaby Rudge... London, 1841.
138. — — Bleak house. London, 1853.
139. — — The personal history of David Copperfield. London, 1850.
140. — — Dealings with the firm of Dombey and son. London, 1848.
141. — — Christmas Books and Hard Times. London, 1903.
142. — — Christmas Stories... London, 1903.
143. — — Little Dorrit. London, 1857.
144. — — Martin Chuzzlewit. London, é. n.
145. — — Master Humphrey's Clock. Vol. I—III. London, 1840.
146. — — Our mutual friend. Vol. I—II. London, 1865.
147. — — The life and adventures of Nicholas Nickleby. London, 1839.
148. — — The mystery of Edwin Drood. London, 1870.
149. — — The old curiosity shop. London, 1905.
150. — — The posthumous papers of the Pickwick Club. London, 1837.
151. — — The speeches of — 1841—1870. London, 1906.
152. — — The works of — Hard Times for these Times by —. London, 1899.
153. Diderot. Jacques le fataliste et son maitre... Paris, é. n.
154. — — La religieuse... Paris, 1886.
155. Dieter Kurt. Parlements- und Wahlrechts-Reform. 1. bis 5. Tausend. Hannover, 1906.
156. Dietzgen Jos. Sozialdemokratische Philosophie. Berlin, 1906.
157. Donnay Maurice. Le retour de Jérusalem. Treizième mille. Paris, 1905.
158. Dougall L. The Zeit-Geist. London, é. n.
159. Dreyer Max. Das Tal des Lebens. 4. bis 8. Tausend. Leipzig, 1903.
160. Dumas Fils, Alex. Les femmes qui tuent... Paris, 1880.

161. Durkheim Émile. Les regles de méthode sociologique. Quatrième éd. Paris, 1907.
162. Dutt, Romesh C. The civilization of India. London, 1901.
163. Eggenberger-féle utikönyvek. I. Velence. Budapest, é. n.
164. Eichendorff, Jos. Freih. von. Gedichte. Wien, é. n.
165. Eliot George. Adam Bede. London, é. n.
166. Ellis Havelock. John Ford. London, é. n.
167. Emerson, Ralph Waldo. Essays 1. 2. series. London, é. n.
168. — The conduct of life nature ... London, é. n.
169. — — English traits representative men ... London, é. n.
170. Epictetus. The golden sayings of —. London, 1905.
171. Erskine, Mrs. Steuart. London as an art Cily. London, 1904.
172. Eucken Rud. Die Lebensanschauungen der grossen Denker. 9. Aufl. Leipzig, 1911.
173. Europa. Wochenschrift für Kultur und Politik. I. Bd. (1905). II. Bd. (1906). Berlin.
174. Everyman. A moral play. London. é. n.
175. — — A morality. London, 1906.
176. Ewers Hanns Heinz. Die Besessenen. München, 1909.
177. Faraday Michael. The chemical history of a Canale ... London, 1904.
178. Fata morgana. Gegenwart und Zukunft der österr.-ungarischen Monarchie. Berlin, 1905.
179. Fechner Gust. Theod. Nanna oder über das Seelenleben der Pflanzen. 4. Aufl. Hamburg, 1908.
180. — — Über die Seelenfrage. 2. Aufl. Hamburg, 1907.
181. Ferrero Guglielmo. Grösse und Niedergang Roms. 1—6 Band. Stuttgart, 1908—1910.
182. Feszty Árpád. Az én parasztjaim. Budapest, 1897.
183. Fichte Joh. Gottl. Die Bestimmung des Menschen. Berlin, 1800.
184. Fichtes Reden an die deutsche Nation. Leipzig, 1909.
185. Flammarion Camille. Dans le ciel ... Paris, 1886.
186. — — La fin du monde. Paris, 1894.
187. Flaubert Gustave. Madame Bovary. Nouvelle éd. I, II. Paris, 1858.
188. Fleischmann Hector. La guillotine en 1793. Paris, 1908.
189. Fliess Wilh. Vom Leben und vom Tod. Jena, 1909.
190. Forster John. The life of Charles Dickens. London, é. n.
191. Fouillee Alfred. Histoire de la philosophie. Quatrième ed. Paris, 1883.
192. France Anatole. Histoire comique. Trente-neuvième ed. Paris, é. n.
193. — — La révolte des anges. Soixantième ed. Paris, é. n.
194. — — Les dieux ont soif. Paris, é. n.
195. — — Sur la Pierre Blanche. Paris, é. n.
196. Francé R. H. Das Liebesleben der Pflanzen. 2. Aufl. Stuttgart, é. n.

197. Frénssen Gust. Das Leben des Heilands. Berlin, 1907.
198. Freud Sigm. Der Wahn und die Träume in W. Jensens „Gravida“. Wien, 1907.
199. Galton Francis. Inquiries into human faculty and its development. London, é. n.
200. Garnet Richard and Chesterton G. K. Tennyson. London, é. n.
201. Gebhardt Károly. Jegyzetek a választói jog reformjának kérdéséhez. Budapest, 1906.
202. Geiger Albert. Roman Werners Jugend... Berlin, 1905.
203. Geijerstam Gustaf. Das Haupt der Medusa. 2. Aufl. Berlin, 1908.
204. Wald und See. Berlin, 1905.
205. Gellerts C. F. Briefe... Hermannstadt, 1780.
206. George Henry. Sociale Probleme. 3. Aufl.
207. George Stefan. Hymnen, Pilgerfahrten, Algabal. 3. Aufl. Berlin, 1905.
208. Gerard Dorothea. The eternal woman. London, 1903.
209. Gerhardt Gustav v. Sammlung des . I. Kunstgewerbe, II. Gemälde. Berlin, é. n.
210. Gerlach H. v. Die Geschichte des preussischen Wahlrechts. Berlin—Schöneberg, 1908.
211. Gerő Ernő. Az esküdtszék reformja az általános választói jog alapján. Budapest, 1906.
212. Gide André. Les nourritures terrestres. Paris, 1897.
213. Goethes Autobiographische Schriften. Bd. I III. Leipzig, 1908—1910.
214. Goethes Dramatische Dichtungen. Bd. II. Leipzig, 1910.
215. Goethes Kunstschriften. Bd. I. Leipzig, 1910.
216. Goethes Romane und Novellen. Bd. I—II. Leipzig. 1905, 1906.
217. Goethe's Faust. Berlin, é. n.
218. Goethe-Galerie. Neue Ausgabe. München, é. n.
219. Goldschmidt Ludwig. Kant und Haeckel. Gotha, 1906.
220. Goldschmith Oliver. The vicar of Wakefield. London, 1896.
221. Gomperz Heinrich. Die Lebensauffassung der griechischen Philosophen... Leipzig, 1904.
222. Goncourt E. et J. de. Armande. Paris, 1892.
223. Gordon, Nancy Mc Kay. Woman revealed. 2. ed. Chicago, é. n.
224. Gottschall Rudolf von. Pharos am Meere des Lebens. 4. Aufl.
225. Gourmont Remy de. Dante, Béatrice et la poésie amoureuse. Paris. 1908.
226. — Le livre des masques. Sixième éd. Paris, 1909.
227. Green W. C. Translations from the Icelandic. London, 1908.
228. Gray Thomas. An elegy in a Country Churchiard... London, 1903.
229. Guenther Konrad. Der Darwinismus und die Probleme des Lebens. 3 12. Tausend. Volksausg. Freiburg i. Br., 1905.

230. Gyp. Le Mariage Chiffon. Soixante-septième éd. Paris, é. n.
231. Haeckel Ernst. Die Lebenswunder. Ergänzungsband zu dem Buche über die Welträtsel. Volksausgabe. 31—40. Tausend. Leipzig, é. n.
232. Haggard, H. Rider. Ayesha. London, 1908.
233. — — Beatrice. London, 1890.
234. — — Eric Brighteyes. Seventh impression. London, 1905.
235. — — The Mahatma and the Hare... London, 1911.
236. — — The Way of the Spirit. London, 1906.
237. — — Fair Margaret. London, 1907.
238. — — Red Ever. Leipzig, 1911.
239. — — and Andrew Lang. The worlds desire. London, 1906.
240. Hamann Joh. Sibyllinische Blätter des Magnus. Jena, 1905.
241. Hamerling Robert. Der König von Sion. 8. unverbesserte Aufl. Hamburg, 1879.
242. — — Der König von Sion. Hamburg, é. n. (diszkiadás).
243. Hamilton. Sir William. Lectures on metaphysics and logib. Vol. I—IV. London, 1877. 1860.
244. Handbook. Historical and descriptive... H. n., 1908.
245. Hardy Thomas. Tess of the D'Urbervilles. London, 1908.
246. Hawthorne Nataniel. The scarlett letter. Boston, 1889.
247. Headlam, Stewart D. Socialism and religion. London 1908.
248. Hearn Lafcadio. Kokoro hints and echoes of japanese inner life. Popular ed. London, 1906.
249. Hegyi József. Hazánk történelmi nevezetességű helyei és meg-levő műemlékei. Gyöngyös, 1903.
250. Heine Heinrich. Der Doktor Faust. Hamburg, 1851.
251. Heine Margarete. Studierende Frauen. Leipzig, 1906.
252. Henne am Rhyn, Otto. Geschichte des Rittertums. Leipzig, é. n.
253. Herder I. G. Zerstreute Blätter. 2. Sammlung. Gotha, 1786.
254. Herich Károly. Iparművészeti tanulmányok. Budapest, 1885.
255. Hermann Georg. Jettehen Geberts Geschichte. Roman in 2 Bdn. 2. Bd. Henriette Jacoby. Berlin, 1908.
256. Hermant Abel. Eddy et Paddy. Paris, 1895.
257. Hesse Hermann. Peter Camenzind. 17. Aufl. Berlin, 1905.
258. Hesse Rich. Abstammungslehre und Darwinismus. 2. Auflage. Leipzig, 1904.
259. Hesslein Henrik. Hűségeskü az alkotmányra. Budapest, 1905.
260. Hanuš F. Der Zukunftsstaat. Leipzig, 1906.
261. Hevesy Edm. Die staatliche Industrieförderung in Ungarn. Freiburg i. B., 1907.
262. Hirschfeld Georg. Ein Requiem. Leipzig, 1906.
263. Hobbes Thomas. Leviathan... London, é. n.
264. Hoffmann's (E. T. A.) sämtliche Werke in 15 Bänden. 1—15. Bd. Leipzig, é. n.

265. Hoffmannsthal Hugo von. Ödipus und die Sphinx. Berlin, 1906.
266. — — Vorspiele. Leipzig, 1908.
267. Holmes, Olivier Wendell. The professor at the Breakfast-table. London, é. n.
268. Hood Thomas. Poems of —. Oxford, é. n.
269. Hope Anthony. The heart of princess Osra. New impression. London, 1900.
270. — — The King's Mirror. 2. ed. London, 1900.
271. Houssaye Arsène. Les légendes de la jeunesse. Paris, 1866.
272. — — 1815... Waterloo. Cinquante-septième éd. Paris, 1907.
273. Hönig István. Vadőr. Budapest, 1895.
274. Hugo Victor. L'art d'être Grand-Père. Paris, 1879.
275. — — La légende des siècles. Édition interdite pour la France. Tom. 1. 2. Leipzig, 1859.
276. — — Les feuilles d'automne. Paris, 1846.
277. Hume. Vizsgálódás az emberi értelemről. (Filozófiai Írók Tára, 3. köt.) Budapest, 1882.
278. Hume's Political discourses. London, é. n.
279. Hume David. Enquiries concerning the human understanding ... 2. ed. Oxford, 1902.
280. — — Essays. London, é. n.
281. Hunt Leigh. Essays. London, 1907.
282. Huysmans J.-K. La cathédrale. Paris, 1898. Vingt-unième éd.
283. Huxley Thomas Henry. Essays ethical and political. London, 1903.
284. — — Man's place in nature and other essays. London (1906).
285. Iron Ralph. Dream life and real life. Third ed. London, 1893.
286. James William. Psychologie. Leipzig, 1909.
287. Jász Géza. A fejlődés törvényei. Budapest, 1893.
288. Jellinek Georg. Das Pluralwahlrecht und seine Wirkungen. (Neue Zeit- und Streitfragen. II. Jhg. 5. Heft.) Dresden, 1905.
289. Jellinek Georg Dr. Verfassungsänderung und Verfassungswandlung. Berlin, 1906.
290. Jensen Wilhelm. Gradiva. Dresden u. Leipzig, 1903.
291. Jerome K. Jerome. Three men in a Boat. London, 1889.
292. Jerrold Douglas. Mrs. Caudle's curtain lectures ... London, é. n.
293. Jevons, W. Stanley. Logic. London, 1906.
294. Jölsen Ragnhild Rikka Gan. Leipzig, 1905.
295. Juvenalis et Persii Satyrae. Amstelædami, 1735.
296. Kalthoff Albert. Die Religion der Modernen. 1. und 2. Tausend. Jena u. Leipzig, 1905.
297. Kant Immanuel. Der Streit der Facultäten. Königsberg, 1798.
298. Kapadia S. A. The teachings of Zoroaster ... London, 1905.
299. Kassner Rud. Der Tod und die Maske. Leipzig, 1902.
300. — — Die Mystik, die Künstler und das Leben. Leipzig, 1900.
301. Kauffmann D. F. Northern Mythology. London, 1903.

302. Kautský Karl. Ethik und materialistische Geschichtsauffassung. Stuttgart, 1906.
303. Keats John. Poems by —. London, 1908.
304. Key Ellen. De l'Amour et du Mariage. Paris, é. n.
305. Keyserling Hermann Graf. Das Gefüge der Welt. 1906.
306. Kierkegaard Sören. Buch des Richters. Jena u. Leipzig, 1905.
307. — — Das Tagebuch des Verführers. Leipzig, 1903.
308. — — Entweder — oder. 3. Aufl. Dresden u. Leipzig, é. n.
309. — — Die Krankheit zum Tode. Jena, 1911.
310. — — 's Verhältnis zu seiner Braut. Leipzig, 1904.
311. Kipling Rudgard. Puck of Pook's Hill. London, 1908.
312. Klein Mór. A lélek tragédiája. Nagybecskerek, 1901.
313. Kmety György. Mein Leben und Wirken in Ungarn. Írta Görgei Arthur. Megbírálva — által. Pest, 1861.
314. Korolenko. Der Wald rauscht. Leipzig, 1903.
315. Kohn Maximilian. Also sprach Herakleitos. Hamburg, 1907.
316. Kriszhaber Adolf. A választói jog kiterjesztése. Budapest, 1907.
317. Kritik der Kritik. Monatsschrift für Künstler und Kunstfreunde. 1. Bd. 1905. II. Bd. 1906. Breslau.
318. Kronthal P. Metaphysik in der Psychiatrie. Jena, 1905.
319. Kultur. Die — der Gegenwart. Teil 1. Abteilung VI. Systematische Philosophie. 2. durchgesehene Auflage. Berlin u. Leipzig, 1908.
320. Kun Sámuel. Nemzeti kultúra és nyugoti civilizáció. Budapest, 1899.
321. Külföldi lant. II. kötet. Pest, 1862.
322. La Bruyère. Les caracteres de Théophraste... Paris, 1872.
323. La Fontaine. Les fables de —. Couloümmiers, 1907.
324. Lakatos Károly. Vadászati és madarászati emlékeimből. Szeged, 1891.
325. Lamartine, A. de. Histoire de la révolution de 1848. Quatrième éd. Tome 1. 2. Paris, 1859.
326. Lamb Charles. Rosamund Gray and Barbara S. London, é. n.
327. Lang Andrew. The book of Dreams and Ghosts. London, 1899.
328. Lázár Ernő. Vén asszonyok nyara és más elbeszélések. Kolozsvár, 1901.
329. Laxdaela saga. London, 1906.
330. Le Blond Maurice. Essai sur le maturisme. Paris, 1896.
331. Le Bon, Gustave. Psychologie des foules. Treizième éd. Paris, 1908.
332. Le Dantec Félix. La définition de la science. Paris, é. n.
333. — — Les limites du connaissable la vie... Deuxième éd. Paris, 1905.
334. — — L'individualité et l'erreur individualiste. Deuxième éd. Paris, 1905.

335. Lee Vernon. The spirit of Rome. London, 1906.
336. Lehmann Paul. Der sozialdemokratische Zukunftsstaat. Weida, 1905.
337. Leopardi Giacomo. Essays, dialogues and thoughts. London, é. n.
338. Lever Charles. Tom Burke of „Ours“. Dublin, 1844. Vol. I. II.
339. Lewes George Henry. The principles of success in literature.
340. Leyret Henry. Les jugements du président Magnaud. Deuxième éd. Paris. 1900.
341. Liädsi. Das wahre Buch vom quellenden Urgrund. Jena. 1911.
342. Lingg Hermann. Lyrisches. Wien u. Teschen, é. n.
343. Lipps Theodor. Die ethischen Grundfragen. 2. umgearbeitete. Aufl. Hamburg u. Leipzig, 1905.
344. — — Naturwissenschaft und Weltanschauung. Heidelberg, 1906.
345. Lisle, Leconte de. Poesies barbares. Paris. 1862.
346. Liszt Ferencz. Chopin. Budapest, 1873.
347. Lloyd George D. Better Times. London, 1910.
348. Locke John. Of civil government and toleration. London, 1905.
349. — — The works of . Vol. I, II. Philosophical works. London, 1885.
350. Longfellow, Henry Wadsworth. Hyperion. Second ed. London (1853).
351. Longfellow. The poetical works of —. London, é. n.
352. Longus. Hirtengeschichten von Daphnis und Chloe (Kulturhistorische Liebhaber Bibliothek. Bd. 13). Berlin u. Leipzig, é. n.
353. Loti Pierre. La Galilée. Trente-deuxième éd. Paris, é. n.
354. Louÿs Pierre. Aphrodite. Paris. 1896.
355. Lucas E. V. Her infinite variety. London (1908).
356. Lütgenau F. Darwin und der Staat. Leipzig, é. n.
357. Lytton, Lord. The las days of Pompeii. London, 1905.
358. Macaulay, Lord. Critical and historical essays. Vol. I, II. London. 1866.
359. — — Literary essays. London, 1905.
360. Macaulay Thomas Babington. Lays of ancient Rome. London, 1847.
361. Mc Carthy Justin. British political leaders. London, 1903.
362. Macfall Haldane. The renaissance in Venice. London, 1911.
363. Mackay John Henry. Die Menschen der Ehe. Berlin, 1892.
364. Macleod Fiona. The dominion of dreams. Fifth ed. Westminster, 1899.
365. Madách Imre. Az ember tragediája. Pest. 1861.
366. Maeterlinck Maurice. Joyzelle. Paris, 1903.
367. — — Monna Vanna. Paris, 1902.
368. Makai Emil. Újabb költeményei 1896—1898. Budapest, 1899.
369. Makower, Stanley V. Perdita. London, 1908.
370. Malory, Sir Thomas. The noble and joyous history of King Arthur. London, é. n.

371. Mann Thomas. *Der Tod in Venedig*. Berlin, 1913.
372. Marcus Aurelius. *The golden book of —*. London (1906).
373. Marivaux. *Théâtre choisi de —*. Tome 1. Paris, é. n.
374. Marlowe Christopher. *The tragical history of Doctor Faustus*. London, 1907.
375. Mathers Helen. *Comin thro the rye*. London, é. n.
376. Matz B. W. *The Dickensian*. Vol. IV. No. 9. 1908 sept. London.
377. Maupassant, Guy de. *Clair de lune*. Paris, 1894. Vingtième éd.
378. Mauthner Fritz. *Der letzte Tod des Gautama Buddha*. München, 1913.
379. Mead G. R. S. *The chaldean oracles*. Vol. II. London, 1908.
380. Meier-Gräfe. *Spanische Reise*. Berlin, 1910.
381. Melsted Henning von. *Georg Dahna*. Berlin, 1905.
382. Mendès Catulle. *Les monstres parisiens*. Paris, é. n.
383. Menger Anton. *Neue Sittenlehre*. 2. Abdruck 3. u. 4. Tausend. Jena, 1905.
384. Meredith George. *The egoist*. London, 1906.
385. Mérejkowsky, Dmitry de. *Le roman de Léonard de Vinci*. Paris, é. n.
386. Mérimée Prosper. *Colomba*. London, 1906.
387. Michelet J. *L'amour*. Troisième éd. Paris, 1859.
388. Miért kell az általános, egyenlő és titkos választójog?
389. Miessner Elisabeth. *Die erotische Strömung in der Frauenbewegung*. Berlin, 1907.
390. Mill, John Stuart. *Auguste Comte and positivism*. London, é. n.
391. — *Dissertations and discussions*. London, é. n.
392. — — *On liberty*. London, é. n.
393. — *The subjection of women*. London, 1878. Fourth ed.
394. Milton John. *The minor poems of —*. London, 1898.
395. — *The poetical works of —*. London, 1899.
396. Monatshefte. *Sozialistische —*. Herausgeg. von J. Bloch. 1907. 1—2. Bd. Berlin.
397. Montaigne, Michel de. *Essais de —*. Tome 1. 2. Paris, 1894, 1891.
398. Moore Thomas. *The poetical works of —*. London, é. n.
399. More, Sir Thomas. *Utopia*. London, 1907.
400. Morley John. *On compromise*. London, 1908.
401. Mourey Gabriel. *Gainsborough*. Paris, é. n.
402. Mörike Eduard. *Eines Dichters Liebe*. München, 1908.
403. Musset, Alfred de. *La confession d'un enfant du siècle*. Nouvelle éd. Paris, 1864.
404. — — *Poésies*. Tome I, II. Coulommiers, 1908.
405. Mükincsek. Magyar —. Kiadja a Műbarátok Köre. 1—3. kötet. Budapest, 1895—1901.
406. Nagy Olivér. *Eöttevényi. Az osztrák választójogi javaslatok*. Kassa, 1906.

407. Nagy Olivier von Eöttevény. Einige interessante Fragen des ungarischen Staatsrechts. München, 1909.
408. Nansen Peter. Gottesfriede. Berlin, 1896.
409. Neményi Ambrus. Kortörténelmi rajzok. 1., 2. kötet. Budapest, é. n.
410. Nergal J. M. Évolution des mondes. Paris, é. n.
411. Nespital Róbert. Sansara. Gedichte des Pessimismus. Hannover, é. n.
412. Neumann Karl Eugen. Die innere Verwandtschaft buddhistischer und christlicher Lehren. Leipzig, é. n.
413. Nordwälder Otto. Friedrich Paulsen und seine religiösen Anschauungen. Mainz, é. n.
414. L'Office de la quinzaine de pasques, selon l'usage de Rome, en Latin et en François. Paris, 1749.
415. Ohnet Georges. Les batailles de la vie. La dame en gris. 4. éd. Paris 1895.
416. Oliphant James. Victorian novelists. London, 1899.
417. Ovid's Art of love. London, 1709.
418. Palágyi Melchior. Der Streit der Psychologisten und Formalisten in der modernen Logik. Leipzig, 1902.
419. — — Neue Theorie des Raumes und der Zeit. Leipzig, 1901.
420. Palmer Smythe A. The perfect gentleman. 2. ed. London, 1895.
421. Panizza Oskar. Visionen der Dämmerung. München, 1914.
422. Pater Walter. Plato and Platonism. London, 1907.
423. — — The renaissance. London, 1907.
424. Paulsen Friedrich. Schopenhauer, Hamlet, Mephistopheles. 2. Aufl. Stuttgart, 1901.
425. Pauthier M. G. Confucius et Mencius. Paris, é. n.
426. Peladan Joséphin Mélusine. Deuxième éd. Paris, 1895.
427. Petzoldt Jos. Das Weltproblem... 2. vermehrte Aufl. Leipzig, 1912.
428. — — Einführung in die Philosophie der reinen Erfahrung. 1. Bd. 1900, 2. Bd. 1904. Leipzig.
429. Phillips Stephen. Faust. London, 1908.
430. — — Marpessa. London, 1907.
432. Pikler Gyula. Az emberi egyesületek és különösen az állam keletkezése és fejlődése. 5. jav. és bőv. kiad. Budapest, 1905.
431. Pissarro Lucien. Rossetti. London, é. n.
433. Pitt William. Orations on the French war, to the peace of Amiens. London, é. n.
434. Plotin. Enneaden in Auswahl übersetzt und eingeleitet von Otto Kiefer. II. Bd. Jena, 1905.
435. Poe. Edgar Allan. The poems of —. London, 1907.
436. Poincaré H. La valeur de la science. Paris, é. n. Dixième mille.
437. Poincaré Raymond. Questions et figures politiques. Paris, 1907.

438. Pope Alexander. The rape of the Lock. London, 1902.
439. Prévost Marcel. Les vierges fortes. Frédérique. Paris, é. n.
440. Proctor, Richard A. Myths and marvels of astronomy. New ed.
441. Punch and Judy. The tragical comedy or comical tragedy of —.
London, é. n.
442. Puskin S. és Lermontoff M. Északi fény. Ford. Zilahy Imre.
Pest, 1866.
443. Quevedo, Don Francisko Gomez de. Geschichte und Leben des
grossen Spitzbuben Paul von Segovia. Berlin, é. n.
444. Rabelais en Français moderne. Par J.-A. Soulaacroix. Tome II—VI.
Paris, é. n.
445. Ratzenhofer Gustav. Die Kritik des Intellekts. Leipzig, 1902.
446. Reade Charles. Peg Woffington. London, 1899.
447. Regnier, Henri de. Poèmes 1887—1892. Paris, 1895.
448. Renan, Ernest. Pages choisies des grands écrivains. Paris, 1907.
449. Reymond M. Exodus oder der Auszug des Menschengeschlechts
aus Lemurien. Bern, 1878.
450. Ribot Th. Les maladies de la volonté. Vingt-quatrième éd. Paris,
1908.
451. Richepin Jean. Quatre petits romans. Paris, é. n.
452. Richert Hans. Schopenhauer. Leipzig, 1905.
453. Rickaby Jos. Scholasticism. London, 1908.
454. Rilke, Rainer Maria. Die Aufzeichnungen des Malte Laurids
Brigge. 1—2. Bd. Leipzig, 1910.
455. — — Neue Gedichte. Leipzig, 1907.
456. Roberty E. de. Agnosticisme. Deuxième éd. Paris, 1893.
457. Robinson, Mary. Memoirs of — „Perzita“. London, 1894.
458. Rochefoucauld, Duc de la. Maximes... Paris, 1858.
459. Roda Roda. Eines Esels Kinnbacke. München. 1906.
460. Rooses Max. Die Meister der Malerei und ihre Werke... 1400—1800.
Berlin, 1908.
461. Rosegger P. K. Gedichte. Wien, 1891.
462. Rossetti Christina. Goblin Markett. London, é. n.
463. Rossetti D. G. The early Italian poets... 1100—1200—1300.
London, é. n. Part I—II.
464. Rostand Edmond. Cyrano de Bergerac. Cent dixième mille.
Paris, 1898.
465. — — L'Aiglon. Cinquante-sixième mille. Paris, 1900.
466. Rousseau J. J. Les confessions. Nouvelle éd. Paris, é. n.
467. Rudolf Hermann. Die Religion der Zukunft. Leipzig, é. n.
468. Rundschau. Neue Metaphysische —. Monatschrift für philoso-
phische, psychologische und okkulte Forschungen in Wissen-
schaft, Kunst und Religion. Probeband aus zwölf verschiedenen
Bänden. Berlin, é. n.
469. Ruskin John. Preraphaelitism. London, é. n.

470. Ruskin John. Sesame and lilies the two paths... London, é. n.
471. — — The ethics of the dust. London, é. n.
472. — — Unto this last. London, é. n.
473. Šacher-Masoch. Die Messalinen Wiens. 9. Aufl. Berlin, é. n.
474. Savine A. et Fr. Bourmand. Le 9 Thermidor. Paris, é. n.
475. Schack, Adolf Friedrich Graf von. Memnon. Stuttgart, 1885.
476. Scheerbart Paul. Kometentanz. Leipzig, 1903.
477. Schellenberg, Ernst Ludwig. Arabische Nächte. Weimar. 1914.
478. Schlaf Joh. Frühjahrsblumen. Berlin, 1901.
479. Schlegel Friedrich. Lucinde. Jena, 1907.
480. — — Fragmente. Jena, 1904.
481. Schmid Max. Kunstgeschichte des XIX. Jahrhunderts. 1. 2. Bd. Leipzig, 1904. 1906.
482. Schnitzler Arthur. Anatol. 1. bis 3. Auflage. Berlin, 1901.
483. Schopenhauer's Gespräche und Selbstgespräche... Berlin, 1898.
484. Schopenhauer Arthur. Parerga und Paralipomena. 7. Aufl. 1. 2. Bd. Leipzig, 1891.
485. Schönherr Karl. Erde. Berlin, 1908.
486. — — Glaube und Heimat. 1. bis 5. Tausend. Leipzig, 1910.
487. Schröder, Rud. Alex. Lieder an eine Geliebte. Leipzig, 1900.
488. Schultz Alwin. Einführung in das Studium der neueren Kunstgeschichte. 2. vermehrte Auflage. Prag, Leipzig, 1887.
489. Schultze Th. Die Religion der Zukunft. II. Theil. 3. Aufl. Frankfurt a. M. 1901.
490. Shaw Bernard. Man and superman. London, 1903.
491. Shakespeare William. Hamlet. London, é. n.
492. Shelley, Percy Bysshe. Poems by—. London, 1902.
493. Sheridan, Richard Brinsley. The school for scandal and the rivals. London. 1896.
494. Scott Walter. The lady of the Lake. London. 1898.
495. Schulze-Gaevernitz, Gerhart von. Thomas Carlyle's Welt- und Gesellschaftsanschauung. Berlin, 1894.
496. Silesius. Des Angelus—Chernbinischer Wandersmann. Jena u. Leipzig, 1905.
497. Simmel Georg. Die Probleme der Geschichtsphilosophie. 2. völlig veränderte Aufl. Leipzig, 1905.
498. — — Kant. Leipzig, 1905.
499. Simmons Albert. Agnostic first principles. London, é. n.
500. Simon Jules. La politique radicale. Deuxième éd. Paris, 1868.
501. Smedley Constance. Woman... New. ed. London, é. n.
502. Sombart Werner. Sozialismus und soziale Bewegung. 5. neugearbeitete Aufl. Jena, 1905.
503. Southey Robert. All for love; and the Pilgrim to Compostella. London, 1829.

504. Spence Lewis. The mythologies of ancient Mexico and Peru. London. 1907.
505. Spencer Herbert. Facts and comments. 2. ed. London, 1902.
506. Staël, Mme de. Pages choisies des Grand Écrivains. Paris. 1902.
507. — Delphine. Paris, é. n.
508. Staudiger Franz. Wirtschaftliche Grundlagen der Moral. Darmstadt, 1907.
509. Stead William. Little Masterpieces. Samuel Johnson. London, 1905.
510. — — Washington Irving. London, 1905.
511. Steele Richard. Essays and tales. London, 1905.
512. — — and Addison Jos. Sir Roger de Coverley and the Spectators' Club. London, 1902.
513. Steele Robert. Mediaeval lore from Bartholomew Anglicus. London. 1905.
514. — — The defence of guenevere and other poems by William Morris edited by — London, 1904.
515. Stein L. Die Anfänge der menschlichen Kultur. Berlin, 1906.
516. Stendhal (Henri Beyle). Pages choisies des Grands-Écrivains. Paris, 1901.
517. Stern Adolf. Aus dem achtzehnten Jahrhundert. Leipzig, 1874.
518. Sterne Laurence. The life and opinions of Tristram Shandy . . . and a sentimental journey through France and Italy. London, 1906.
519. Stevenson Robert Lous. Weir of Hermiston London, 1896.
520. Stopes, Charlotte Carmichael. British Freewomen. London, 1894.
521. Storm Theodor. Gedichte von —. Berlin, 1909. 17. Aufl.
522. Strindberg August. Die Beichte eines Toren. München, 1910.
523. — — Die gotischen Zimmer. München, 1908. 3. Aufl.
524. — — Schwarze Fahnen. 4. Aufl. München, 1908.
525. — — Die Kronbraut. Schwanenweiss. Ein Trauerspiel. Leipzig, 1903.
526. — — Schwedische Schicksale und Abenteuer. Leipzig, 1903.
527. Studio. Special number. Old english colour-prints. London, 1909—1910.
528. — — Portrait miniatures. London, 1910.
529. — — Pen, pencil and chalk. London, 1911.
530. Sully Prudhomme. Oeuvres de —. Poésies 1879—1888. Paris, é. n.
531. Swinburne, Algernon Charles. Selections from the poetical works of —. Eleventh impression. London. 1907.
532. Swiney Frances. The awakening of Women or woman's part in evolution. Third edition. London, é. n.
533. Szentgyörgyi Lajos. Egy év a délmagyarországi tanítóegylet fehértemplomi főkegyletének életéből. Millenáris emlékfűzet. Fehértemplom, 1896.
534. Szivák Imre. Országgyűlési képviselőválasztás és curiai bíráskodás codexe. Budapest, 1901.

535. Szabó Endre. Orosz költők. Budapest, 1891.
536. Sztura Szilárd. Az akaratszabadság problémája. Temesvár, 1908.
537. Taine H. Notes sur l'angleterre. Douzième éd. Paris, 1903.
538. — Voyage en Italie. Douzième éd. Tome I. II. Paris, 1905.
539. Takaishi Shingoro. Women and wisdom of Japan. London, 1905.
540. Tarde G. Les lois sociales. Cinquième éd. Paris, 1907.
541. — — Les transformations du droit. Cinquième éd. Paris, 1906.
542. Teichmann Ernst. Fortpflanzung und Zeugung. Stuttgart, 1907.
543. Tennyson Alfred. Idylls of the King. London, 1859.
544. — — Idylls of the King. London, 1907.
545. — — Poems by . London, 1907.
546. Tennyson Alfred. The poetical works of —. New-York, é. n.
547. — — The princess and other poems. Vignette ed. New-York, 1890.
548. Thakeray W. M. The history of Henry Esmond . . . London, 1903.
549. — The chronicle of the drum. New-York, 1882.
550. — The Paris sketch book and art criticism. London, é. n.
551. — — The Newcomes. Vol. I. II. London, 1854.
552. — — Vanity fair. London, é. n.
553. Thiers M. A. De la propriété. Nouvelle éd. Bruxelles, 1849.
554. Thomson James. The seasons. London, é. n.
555. Tinayre Marcelle. La rebelle. Paris, é. n.
556. Tolstoj L. gróf. Chopin prélude-je. Kolozsvár, 1902.
557. — — Korunk rabszolgasága.
558. — Leo N. Shakespeare. Eine kritische Studie. Hannover, 1906.
559. — gróf. Úr és szolga. Budapest, 1895.
560. Tolstoy Leo. What is art? London, é. n.
561. Tolsztoj Leó gróf. Dolgozzatok, a míg mécesetek ki nem alszik. Bpest, 1891 (esonka).
562. Tomson Graham R. Selections from the greek anthology. London, é. n.
563. Trollope Anthony. Thackeray. London, 1882.
564. — — The Warden. London, é. n.
565. Türek Hermann. Der geniale Mensch. 6. verbesserte Aufl. Berlin, 1903.
566. Twain Mark. The adventures of Tom Sawyer. London, é. n.
567. — — The Jumping Frog . . . London, 1906.
568. Új Század. Az —. I. évf. 1905. Kolozsvár.
569. Underhill John. „The Athenian Oracle“. London, é. n.
570. Vajda János. Költemények. Pest, 1856.
571. Van Gennep, Arnold. Religions moeurs et légendes. Paris, 1908.
572. Verhaerep Emile. Les heures du soir. Leipzig, 1911.
573. Verlaine Paul. Choix de poésies . . . Trente-sixième mille. Paris, 1909.
574. Verne Jules. Le village aérien. Paris, é. n.

575. Verworn Max. Rede zur Feier des Geburtstages... des Kaisers und Königs am 27. Jan. 1906 im Namen der Georg-August-Universität gehalten von — Göttingen, 1906.
576. Viallate Achille. J. Chamberlain. Paris, 1899.
577. Villey Edmond. Législation électorale comparée des principaux pays d'Europe. Paris, 1900.
578. Vischer Friedr. Theod. Lyrische Gänge. Stuttgart, 1909.
579. Voltaire. Dictionnaire philosophique. Paris, é. n.
580. Wagner Hermann. Der Tod, beleuchtet vom Standpunkte der Naturwissenschaften. Bielefeld. 1855.
581. Wallace Lew. Ben-Hur. New-York and London, 1900.
582. Walpole's Horace Letters. London, 1904.
583. Webb Sidney, ... Socialism and individualism. London, 1908.
584. — — The basis and policy of socialism. London, 1908.
585. Webster and Tourneur. London, é. n.
586. Wedekind Frank. Der Erdgeist. München, 1895.
587. — — Die Büchse der Pandora. Berlin, é. n.
588. — — Frühlings Erwachen. 8. bis 10. Auflage. München, 1907.
589. — — Hidalla. München, é. n.
590. Weertz Heinrich. Der Kölner Karneval des XX. Jahrhunderts. Hamm in Westfalen, é. n.
591. Weininger Otto. Geschlecht und Charakter. 11. Auflage. Wien u. Leipzig, 1909.
592. Wells H. G. Socialism and the family. London, 1907.
593. Wendt Georg von. Die Proportionalwahl zur finnischen Volksvertretung. Leipzig, 1906.
594. Weston Jessie L. Morien. London, 1901.
595. — — Sir Cleges... London, 1902.
596. Wetzsl György. A magyar műkritika. Budapest, 1906.
597. Whittaker Thomas. Comte and Mill. London. 1908.
598. Whitman Walt. Democratic vistas and other papers. London, é. n.
599. — — Poems of —. London, é. n.
600. Wilde Oscar. Sebastian Melmoth. London. 1908.
601. — — The ballad of reading gaol. London, 1899.
602. Wille Bruno. Lebensweisheit. Berlin, 1913.
603. Willems C. Die Erkenntnislehre des modernen Idealismus. Trier (1906).
604. Windholz, J. L. Ritter. Tod und Teufel. Berlin, 1896.
605. Wollstonecraft Mary. A vindication of the rights of woman. London, é. n.
606. Woltmann Alfred. Geschichte der Malerei. I. II, III₁, III₂, Bd. Leipzig 1879—1888.
607. Wood Henry. East Lynne. London, é. n.
608. Wordsworth. By Andrew Lang. London, 1897.

609. Wordsworth William. The excursion being a portion of the recluse. London, 1904.
 610. Worms René. La morale de Spinoza. Paris, 1892.
 611. Xenophon. The memorable thoughts of Socrates. London. 1904.
 612. Zemlinszky Rudolf. Arányos képviselő. Budapest, 1910.
 613. Zola Émile. Les quatre évangiles. Vérité. Quarante-huitième mille. Paris, 1903.

Összesen 613 munka, 659 kötet.

Beérkezett pályaművek.

A meghosszabbított határidőig, 1917 deczember 31-ig a következő pályaművek érkeztek a főtávkari hivatalhoz. (A jellegük zárjelben.)

I. Teleki-pályázat (Vigjátékok): 1. *A Messiás*, vagy a Jézus Krisztus. Vallásos drámai színmű 5 fv. (Miatyánk). — 2. *Kató bosszúja*. Vigj. 3 fv. (Az avoni hattyú). — 3. *Pázmán lovag*. Tört. vigj. 3 fv. (Éjféltkor kopognak az özvegy ablakán stb.). — 4. *A műg a király vadászik*. Tört. vigj. 3 fv. (Vigjáték). — 5. *A talján*. Vigj. 3 fv. (Fortuna szekerén stb.). — 6. *Egy szép komédia*. (Arkádiában éltem én is). — 7. *Végzetes nap*. Vigj. 3 fv. (Borúra derű). — 8. *A pártosok*. Verses vigj. 3 fv. (Költői verseny). — 9. *Évike házassága*. Vigj. 3 fv. (Nullus est liber tam malus stb.).

II. Karátszonyi-pályázat (Szomorújátékok): 1. *Öreg isten népe*. Egy darab történelem 5 fv. (Emlékezzünk régiekről). — 2. *Pátyol*. Drámai színmű 4 fv. (Quem diu oderunt [!], paedagogum facerunt [!]). — 3. *Mandané*. Assyr dráma 3 fv. (Sanherib). — 4. *Petőfi*. Szomorúj. 5 fv. (Csak egy szál virágot). — 5. *A leomlott bálvány*. Színmű 3 fv. (A boldogság mellett stb.). — 6. *Arany-balladák*. Szomorújátékok. Ágnes asszony. Árva tiú. (Arany jubileumára). — 7. *Ave Caesar*. Szomorúj. 3 fv. (Salve Imperator!). — 8. *Krimhilda csatája*. Tragédia 5 fv. (A mult idők homályán stb.). — 9. *Az astrologus*. Drámai költ. 4 részben. (Ad astra). — 10. *Prima vera*. Tragikus költ. 3 fv. (Nil admirari). — 11. *Az utolsó sumirok*. Szomorúj. 5 fv. (Nihil sub sole novum). — 12. *A forradalom*. Dráma 3 fv. (Az eszme). — 13. *Coelibatus*. Szomorúj. 3 fv. (Alea jacta est). — 14. *Buda és Etele*. Trag. 5 fv. (Hiszszük, hogy minden népet stb.). — 15. *Korona és babér*. Trag. 5 fv. (Nem a Caesarok stb.). — 16. *Élő hidak*. Szomorúj. 3 fv. (Neoromantika). — 17. *A vágy*. Szomorúj. (Mesejáték) 3 fv., előjátékkal. Az elért vágy tragédiája). — 18. *Izabella*. Tört. dráma 5 fv. (Siralma nagy vala stb.). — 19. *Bűnhődés*. Tört. dráma 3 fv. (Eskütrőést nagy bűnhődés követ). — 20. *Zsigmond király*. Szomorúj. 3 fv. (A tiszta erkölcs stb.). — 21. *Tempefői*. Színjáték 4 fv. (Az élet a nagy drámaíró). — 22. *Letört titánok*. (Alkottak és meghaltak). — 23. *Napkelet birodalma*. (Ex oriente lux). — 24. *A tartozás*. Színjáték 3 fv. (Szeretem azt stb.).

III. Kóczán-pályázat (Történeti színművek): 1. *Fogadásból*. Vigj. I. Ferencz korából. (Elj az idővel). — 2. *Mind a sűríg*. (Emlékezzünk az úttörőkre). — 3. *A magvetők*. Tört. színmű 3 fv. (Gradus ad...). — 4. *Hafiz dala*. Színj. 4 fv. (Bor, szerelem, dicsőség). — 5. *Katonaszerelem*. Színmű 3 fv. (Színyszerűség).

IV. Farkas-Raskó-pályázat (Hazafias költemény): 1. *A koronás halotthoz.* (Hálaadással tartozunk). — 2. *A kis Mózes.* (En vagyok az Úr). — 3. *Herodes Antippas.* (Keresztelő János halála). — 4. *Szent tavasz.* (Ver sacrum). — 5. *Király-óda.* (A legelső magyar ember stb.). — 6. *Óda a Kárpátokhoz.* (Nagy Magyarországot). — 7. *Júliusi éj a Dunán.* (Magister vitae). — 8. *Majd ha visszajönnek.* (Kik tanúi voltak stb.). — 9. *Az új világ útja.* (A hazának fáradj). — 10. *Látomány és valóság.* (Pustomyty). — 11. *Üzenünk a hősöknek.* (Hőskorban élünk). — 12. *A székezy pap.* (Csak nem fajult el stb.).

V. Bulyovszky-pályázat (Óda): 1. *I. Ferencz József halálára.* (Királyért és hazáért). — 2. *Király-óda.* (A legelső magyar ember stb.). — 3. *Óda a Kárpátokhoz.* (Nagy Magyarországot stb.). — 4. *Óda a magyar népről.* (Vagy üstökök vagy stb.). — 5. *A doberdói hős.* (Lant és kard). — 6. *Angliához.* (Békét!).

VI. **Nádasy-pályázat** (Elbeszélő költemény): 1. *Leánydalom.* (Higgy és bízva bizzál). — 2. *Csillagok.* (Régi dal régi dicsőségről). — 3. *A béke.* Tört. elbeszélő költ. 4 r. (A béke). — 4. *Vasfő és Ime.* Vogul rege. (Né vine mojt.). — 5. *Az önkéntes úr.* (Isten áld [!] meg a magyart stb.). — 6. *Gyermek nélkül.* (A bölcső). — 7. *Fetlközben.* Regényes hősi elbeszélés 12 énekben. (Mostan immár Mársnak stb.). — 8. *Margót.* (Juventus ventus). — 9. *Ott temetés, itt kaczagás.* (Mind hősök ök stb.). — 10. *A trencséni vár kútja.* Monda. (Fű kizöldül új sírshanton). — 11. *Csalabér szereleme.* Szittya éposz. (Ha a ravatalon nvugszom).

VII. Lehr Albert-pályázat (A népiesség elmélete): 1. Czime: a pályatétel. (Grau ist alle Theorie).

VIII. Schreiber-Kautz-pályázat (Kis- és nagyközségek adózási viszonyai): 1. *Kalmár Simon Ernő*: czíme a pályatétel.

IX. Gorove-pályázat (Kant etikája): 1. *Kulturánk mint ész és akarat* (ἡ ἀνθρώπου ἐκείνη δύναμις). — 2. *Kant etikája és ezen etikánk történeti hatása.* (Az erkölcsi törvény bennem). — 3. *Kant etikája és annak hatása.* (Sapere aude). — 4. *Kant etikájának és az etika történelmi hatásának kritikája.* (Cogito ergo sum).

X. Széchenyi-életrajz: 1. Czime: a pályatétel. (Hitel, Világ, Stadium stb.).

XI. Sztrokay-pályázat (Közigazgatás): 1. *Közigazgatási fórumok.* (A jó közigazgatás áldás).

XII. Tomory-pályázat (Mathematika: 1. *Riesz Prigyes*: Ajánlkozás a lineáris integrál-egyenletek elméletének kidolgozására. (Négyoldalas beadvány).

XIII. Vályi-pályázat (Mathematika): 1. *Dr. Fekete Mihály:* Az algebrai egyenletek gyökeinek helyzetére vonatkozó újabb vizsgálatok. (Három oldal).

XIV. Besán-pályázat (Biologia): 1. *Horváth Géza*: A magyar birodalom hemiptera-faunája. (A „Nabididae” fejezet, 20 lap). — 2. *Richter Aladár*: A Magrégyvécseák isomorph tagjainak származástani kapcsolatairól. (Tervezet, 3 lap). — 3. *Berczeller László*: Physikai-chemiai vizsgálatok a Wassermann-reactióra vonatkozólag. (Csatolva német különnyomattal).

XV. Bródy-jutalom (Publicistika): 1. *Pályi Ede*: Az új ember erkölestana. — 2. *Ú. az*: Magyarország a háború után. — 3. *Ú. az*: Deutschland und Ungarn. — 4. *Ú. az*: Das mitteleuropäische Westreichbündnis. — 5. *Podhradský György*: Magyar-ukrán történeti kapcsolatok I. II. — 6. *Ú. az*: Csehek-e a tótok? — 7. *Ú. az*: Csehek és tótok. — 8. *Ú. az*: A cseh-tót összekötőte-

sek. — 9. *U. az:* Czikkek a Magyarországból (fűzve). — 10. *Bartók György:* Háború, közművelődés, nemzetnevelés.

XVI. Wahrmann-jutalom (Kereskedelmi érdemek): 1—4. *Pályi Ede* a Bródy-jutalomra is beküldött művei.

XVII. Meddön maradt pályázatok: 1. *Gorove-pályázat:* A stílus a művészetben és az irodalomban. — 2. *Olványi-pályázat:* A vránai perjelség története. — 3. *Forster János-pályázat:* Burgonya-termelés. — 4. *Pollák Henrik-pályázat:* Cholera- és typhus-elleni oltások statistikája.

Folyóiratok szemléje.

1. A BUDAPESTI SZEMLE augusztusi füzetében Márki Sándor tanulmányt kezd, melyben *Az 1849. évi osztrák-orosz szövetség felbontásával* foglalkozik. Ebben a magyarországi beavatkozás epilogusát és az oroszok kivonulását Moldvából és Olaszországból tárgyalja. — Jánosi Béla *Brassai a művészi hatás okairól* szóló cikkében Brassainak a Nemzeti Társalkodó 1832. évfolyamában megjelent „a gyönyörűségről, melyet a szépművek szemlélé-e vagy hallása okoz bennünk” értekezését bonczolja. Brassai a tapasztalást vallja az aesthetika egyetlen forrásának. A művészi szép szerinte egészen más, mint a természeti szép, s ezt egészen mellőzi tárgyalásában. A művészet hatásának oka — szerinte — nem gyökerezhetik az utánzásban és eszményítésben. Az aesthetikai tetszést két alaptörvényre akarja visszavinni. Az első szerint a lelki képességek foglalkoztatása és gyakorlása már magában is gyönyörködtet. Élvezetünket hatványozza egy második gyönyörűség: a meggyőzött nehézség jóleső érzése. — Berde Mária: *Gáspár János hagyatékából.* A múlt század jeles paedagogusa és tankönyvírója korának csaknem minden kiváló emberével összeköttetésben állott. Élményeit följegyezte, levelezett, a följegyzésekből, melyek jellemzően világítanak rá korának szellemi mozgalmaira, közül Berde M. kivonatokat. — Bodrogi Lajos *Shakespeare első tetralogiája* címmel Shakespeare négy történelmi drámájának szerkezetét tárgyalja. — Dékány István *A történelmi cultura eszméi Nietzsche korában* című tanulmányában adalékot közöl a történelem társadalom-culturális szerepének kérdéséhez. A XIX. század művelődésének egyik legérdekesebb jelenségével, a historizmussal foglalkozik. Kutatja főbb okait, vázlatot nyújt a probléma belső életéről. A historismus fejlődésmenetét fejtegeti, különösen Nietzsche alapján. — Bán Aladár *Észt elbeszélőkből*, három észt elbeszélő, Liiv, Wilde és Trun dolgozatát fordította le. A *Költemények* rovatában találjuk Hegedűs István *Csalogánydal-tárogató* című eredeti versét. Somkuti Leijno Eino finn költő *Ifjak hite* és *Ibsen Henrik* egy költeményét fordította le. — A *Szemlé*-ben A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet szervezeti és első félévi működése.

dését ismerteti egy névtelen író. — Az *Értesítő*-ben Illés József: A magyar czimer és a királyi czim története (Kun Józseftől), Szögyény Marich emlékiratai, Hajnik M.: A gyémánthintó, Móricz P.: A fergetegből, Dézsi L.: br. Jósika Miklós (ez utóbbi Elek Oszkártól) című munkák vannak ismertetve.

2. A KÖZGAZDASÁGI SZEMLE 1917. évi március havi számában Balás Károly *Megjegyzések két új pénzértékelmületről* cz. dolgozatában J. Fisher és J. A. Hobson pénzértéktheoriáit veszi vizsgálat alá. — Kovács Jenő *A balkán államok jegybankjai* című értekezésének I. részében a bankok történetét 1879—1911-ig közli, II. részében a bankok gazdasági és pénzügyi viszonyait a balkán-háború alatt; végül a *Banque Nationale de Bulgarie* állami hitelintézet szervezetét ismerteti részletesen. — Szabó Gyula *Az ipari szövetkezetek sorsa* című hozzászólásának Méhely Kálmán „Az ipari szövetkezetek szerepe az iparfejlesztésben” című tanulmányához, a mely több említett dolgozat a „Közgazdasági Szemle” 1917 januári számában jelent meg, az a célja, hogy a Méhely tanulmányában megtámadott azon törekvéseket védelmezze, a melyek az ipari szövetkezetek továbbfejlesztése érdekében új intézkedéseket sürgetnek. — A *Közlemények és ismertetések* rovatában Kircz Andorné *A vakok Magyarországon* cím alatt röviden ismerteti a Magyar Statisztikai Közlemények 55. kötetét, mely a vakságügyi statisztika eredményeit tartalmazza. — (p. p.) pedig szintén *Vakságügyi statisztika* cím alatt e statisztika létrejvetelének körülményeiről és a felvétel főbb eredményeiről számol be. — A *Társadalomgazdaságtani Bibliographia* 1916. évi október—december havi füzete szintén e számhoz tartozott.

Ugyane folyóirat 1917. évi áprilisi száma első helyen közli a folyó évi április hó 11-én elhunyt Hozspotzky Alajos miniszeri tanácsosnak, a ki Társaságunknak három éven át volt elnöke, életrajzi adatait. — Lengyel Samu: *A könyvrevizorok képzése*. Cikkében a szerző ismerteti az Ausztriában, Németországban, Svájcban, Franciaországban, az Északamerikai Egyesült-Államokban és Angolországban fennálló könyvrevizorképző és képesítő intézményeket és azután azt a szervezeti javaslatot is, a melyet néhány év előtt e tárgyban a Magyar Revizori Szövetség készített. A kérdés lehetséges megoldási módzatai közül szerző a legalkalmasabbnak azt tartaná, ha a Műegyetem közgazdasági szakosztálya kebelében folynának a szükséges előadások, a képesítést pedig egy külön e célra szervezendő vizsgáló bizottság adná. — Popper György *Háborús népesedési és szociális problémák* czimen értekezik. A háború leg súlyosabban a népesedést érinti. Főleg a Magyar birodalomban. Az évi házasságkötések a békeidők egyharmadára, a születések felénél is alább estek. A háború után, a veszteségek következtében, a fiatalabb korosztályokban emelkedvén a nöttöbblet, már mielőbbi béke

esetén is a 15—47 éves házasságban nem élő nők közül több mint minden harmadik férjtelen marad. Még kedvezőtlenebb a fiatalabbaknál. Százvezrek maradnak támasz nélkül, elsősorban a háborús, s családos özvegyek. Mivel a férfiak java pusztul, az utódok degenerációja bizonyos. Rendkívül kevesbednek a fennálló házasságok is. Többesednek azonban a törvénytelen viszonyok s aránylag a természetes születések s gyermekelhajtások. A férfimunka erős csökkenése, s más okok folytán rendkívül szaporodnak a kereső nők. S ez okok következtében a feminizmus terjedésére is számítanak. A prostitutio szám-beli stagnálása mellett a venereás betegségek terjednek. A kár: ez év október 1-ig 1¼ millión felüli polgári születési felesleg elmara-dása, ezenfelül az elhalt katonák százezrei, s a további nagy szüle-tési hiányok a háború után. E mellett 70 ezeren is felül becsülhető a súlyosan, s még sokkal többre a kevésbé rokkant katonák száma. Az ország 50 év múlva is sínyleni fogja a productiv korú férfikor-osztályok gyengeségét. A kép sötétebb, ha az óriási anyagi károkat is tekintjük: a szenvedések pedig számokban ki sem fejezhetők. Az állapotok a háború előrehaladtával rosszabbodnak, s nem vizagszal-hat, hogy azok más hadviselőknél is kedvezőtlenek. A népmozgalom (termékenység, születés stb.) különben békében is általában romlik; egyébként különböző vidékek, osztályok szerint. Igen kedvezőtlen a városokban, kivált Budapesten; főként az intelligentiánál (átl. két-gyermekekrendszer). Sok a népesedéspolitikai terv (és intézkedés). Köz-tük képtelen javaslatok is. Némely erőszakos, felháborító katonai rendszabály terve pedig éppenséggel káros. Be nem vallott céljukat: a forszírozott katonaszaporítást a jövő háborúkra, különben el nem érhetik. Hiábavaló erőlködés-ek, mert a népesedés veszteségei semmi-kép sem pótolhatók. Így pl.: a nálunk kevés agglegény igazságtalan adóval való megnyomorítása szaporíthatná ugyan a kivándorlást, de nem hozna házasságot a nők százezreinek. Házasulásunk egyébként békében elég kedvező, s a hol nem, ott a gazdasági helyzet, s nem a közvetítés hiánya az oka. Képtelenség egyebek közt az általános egészségi vizsgálat is, s (plane most) a túlzott nővédelem a férfi rová-sára. Ellenben, főleg ezután, igazságtalan megvetés helyett jobban kell védeni a társadalomnak a pusztulástól a leányanyát és gyer-mekét. Legfontosabb s elegendő is a (békében elég kedvező) nata-litás lehető fenntartása mellett a rendkívül nagy halálozás és kiván-dorlás csökkentése. Lehető visszatelepítés mellett az egészség védelme, cultura, jóléti és minőségi politika; az egyéni szabadság tiszteletben-tartásával. kulturális intézmények s eszközökkel. Előbb azonban meg kell alkotni a világ békéjét, mert népesítésre csak a boldogulás batá-ráig s nem katonai versengés céljából szabad törekedni. Csak ez a politika hozhatja meg az új generációk és az ország boldogabb jöve-nődjét. — *A szövetkezeti biztosítás hazánkban és Ausztriában* czim-mel Fehér Gyula rövid történeti áttekintés után statisztikai össze-

állítás keretében kimutatja, hogy a kölcsönös biztosító intézetek a Lajtán túl összehasonlíthatatlanul nagyobb eredményt értek el, mint hazai biztosító szervezetekünk, a minnek okát egyrészt az ausztriai nagyobb gazdasági érettségben és a szervezetekzetek erős társadalmi és hatósági támogatásában, másrészt azon visszaélésekben látja, melyek nálunk a szervezetekzetekbe vetett bizalmat évtizedeken át megrendítették. A szervezetkezeti biztosítás nagyobb térhódítását kívánatosnak tartja főleg azért, mert az szerinte a fizetési mérleget kedvezően befolyásolja. Társadalom és hatóság által támogatott és megerősödött biztosító szervezetekzetek arra készítetik a belföldi részvénytársasági biztosítókat, hogy a rájuk nézve megnehezített hazai verseny folytán a külföldi és indirekt (átvállalt) üzletet nagyobb mérvben karolják fel, viszont külföldi intézeteknek a belföldön való térhódítását a szervezetekzetek erősen megnehezítik, mely körülményekre vonatkozólag ezikkiró az osztrák, német, svájci és francia viszonyokra utal. — *A Közlemények és ismertetések rovatában (p-i) Háborús ármaximálisokat Németországban és Ausztriában*, Goll Aladár a *Rokkantügyet Németországban* ismerteti. — (p. p.) *A világ gabonatermeléséről* közöl érdekes, összehasonlító adatokat. — Schlesinger Domány Gyula: *A háborús valuta* című könyvéről közöl rövid bírálatot és mutatja ki hiányait. — (p. p.) *Az ipari lakosságunk népmozgalma az 1909—1912. években* című közleményében az ez években dúló ipari válságok hatását dokumentálja figyelemre méltó adatokkal.

Ugyane folyóirat 1917. évi májusi számában első helyen Ferenczi Imre *Rokkantpolitikánk eredeti fejleményei* című tanulmányát négy fejezetre osztja. Az első fejezetben „A hadigondozó tanács”, a másodikban „Rokkant-tanácsadás és rokkant-tanácsadók”, a harmadikban „Rokkant-munkaközvetítés” és a negyedikben a „Rokkant-telepek” kérdéseivel különböző szempontokból foglalkozik. — Mattyasovszky Miklós *A gazdasági eltolódás és a háború* címen értekezik. A gazdasági eltolódás alapja az, hogy mennél közelebb van valaki a fogyasztóhoz, annál erősebb a gazdasági pozíciója, mert annál inkább van befolyása az érték és ár képzésére. Az érték ott a legnagyobb, a hol a szükséglet a legközvetlenebb, vagyis a fogyasztónál. Miután pedig a fogyasztóhoz legközelebb a kereskedő, legtávolabb a földmivelő áll, annak értékképző hatalma a legnagyobb, emezé a legkisebb. A kereskedő foglalkozása ügyletkötésekből, a földmivelőé növényi és állati organismusok termesztéséből áll. A kettő közt áll az iparos, a ki a földmivelés által termelt anyagokat feldolgozza. A kereskedő mindkettővel szemben fölénynben van, mert a sok ügylet révén centralisált hatalomra tesz szert. A sok üzlet, a termelési költségek, a kereslet és kínálat ismerete a kereskedőnek adják a legnagyobb szervezett gazdasági hatalmat. A gazdasági eltolódás nem a háború eredménye, a háború azt csak kirívóbbá tette. A földmivelés, ipar és kereskedés különböző gazdasági súlya

e három főfoglalkozás gazdasági természetéből következik. Ezt észre kell vennie az elméletnek is, mely e tekintetben messzire eltávolodott Smith Ádám tanításától. — Rényi Artur *A tüzezlápok ipari és mezőgazdasági hasznosítása Németországban* című tanulmányában ismerteti a tüzezlápok combinált mezőgazdasági és tüzelestechnikai kihasználásával Németországban elért eredményeket; közli, hogy Magyarországon hol s milyen kiterjedésű tüzeztelemek vannak, kritikailag megvilágítja a magyar tüzezlápok különböző értékesítési módjainak kilátásait és egy esetleges közgazdasági célú tüzezmonopolium lehetőségét; végül sürgeti a tüzezkérdésnek egy az illetékes miniszteriumok és tudományos testületek kiküldötteiből megszervezendő többtermelési tudományos bizottság hatáskörébe való utalását. — Petricskó Miklós *Az áralakulás elméletéhez* című értekezésében a javak árait abból vezeti le, hogy az árak arra szolgálnak, hogy a termelt javak az effectiv szükségletek szerint lehetőleg helyesen oszljanak el. Minden termelő osztály által termelt javak pénzbeli értéke egyenlő ugyanezen osztály szükségleteinek pénzbeli értékével. Ezen feltételekből egy egyenletrendszert állít fel, melyből az árak viszonyai megállapíthatók. Ha a termelés vagy fogyasztás megváltozik, az árak úgy alakulnak, hogy ezen változást ellensúlyozni törekednek. Tárgyalja ezenkívül azokat a hatásokat is, a melyeket a concurrentia, monopolium gyakorol az árakra. — A *Közlemények és ismertetések* rovatában elsősorban Nagy Dénes F. W. Taussig: *Ösztönök a gazdasági életben* című könyvét ismerteti. — Papp Antal *Az adókezelés reformjáról* értekezik röviden. — Kovács Alajos *A születési számunk alakulásáról a háború után* cím alatt közöl a népességünk gyarapodására vonatkozó érdekes adatokat. — (t. s.) *Középeurópa víziútja* címmel Henrik Ferdinánd főherceg a tervezett Duna—Odera csatornáról írt füzetét ismerteti. — (L. S.) *A magyar egyenesadókról* ír, röviden felsorolja az érvényben levő törvényeket, melyekről összefüggően dr. Klug Emil ügyvéd és dr. Soltész Adolf igen használható kézikönyvet adtak ki.

Ugyane folyóirat 1917. évi júniusi számában első helyen Kovács Gábor *A magyar népmozgalom és a Malthus-féle elmélet* címen hosszabb statisztikai tanulmányt ad, a melyben abból indul ki, hogy Malthus elméletének harmadik tétele nem tudja a születések számának általában tapasztalt csökkenését kielégítő módon megmagyarázni. Malthus hívei a születési arányszámok vizsgálatával nem elégszenek meg s azt állítják, hogy a népszaporodást csak a születések és a halálózások különbözete alapján lehet igazában megítélni. Ezért a szerző a halálózások és a természetes szaporodás statisztikai adatait is feldolgozza hazánkban 1881-től, az európai államokban pedig 1851—1860. közti évtizedektől kezdve; ismerteti a vallás és anyanyelv, országrészek, járások és rendezett tanácsú városok, majd vármegyei és városi törvényhatóságok szerinti hazai adatokat. A mint

az elveszületések kérdésének vizsgálatánál tette. a halálozás és a természetes szaporodás kérdésének tárgyalásánál is felbontja a hazai népességet rétegeire s táblázatos kimutatásaiból eredményül azt szűri le, hogy a természetes szaporodás nem egyenlő az egyes rétegekben. Az 1900—1901. és az 1910—1911. évek átlagát véve legnagyobb az iparforgalmi népesség segédszemélyzeténél és az östermelés proletár rétegénél; az ismeretlen foglalkozásúak adatait figyelembe nem véve, legkisebb a természetes szaporodás a véderő és az értelmiségi foglalkozások körében. Szerző végül felveti azt a kérdést, hogy ellentét-e e statisztikai eredmény a szaporodást gátló hármastényezőről Malthus által mondottakkal? Véleménye az, hogy azok a hatalmas gazdasági okok, a melyek az osztályhelyzet szerint a szaporodást hol elősegítő, hol pedig gátló irányban működnek közre, azok a nagy és hatalmas erkölcsi, vallási, politikai, nemzeti szempontok, a melyek mind befolyanak a népesedés alakulására egy bizonyos pszichikai milieun keresztül, nem skatulyázhatók be valamennyien az erkölcsi tömegtartóztatás, a bűn és a nyomor fejezete alá. — Balás Károly *Csupán termelési fogalom-e a töke?* című dolgozatában azt az irodalmi controvertiát veszi vizsgálat alá, mely a körül forog, vajjon a töke csak termelési, vagy egyúttal fogyasztási kategória is? Szerző kimutatni igyekszik, hogy a köznapi élet tökefogalmával egyező tudományos tökefogalom — mely szerinte az elmélet feladata is, ha a valóságos élet tökéjét akarjuk megmagyarázni — csak akkor valósítható meg, ha azt termelési és fogyasztási kategóriának egyaránt tekintjük. Ebbeli gondolatmenetében főleg Jevonsre hivatkozik. — Ifj. Weiss Vilmos: *Háborús pénzügyviszonyok, különös tekintettel a pénzbőségre. A pénzügyintézetek alaptökeemelési.* Háború kitörésekor pénzügyi törekvés észlelhető, csakhamar azonban egyéb javakra irányul a kereslet s így olcsó lesz a pénz és drága az árú. A meglevő pénzmennyiség nem elégséges — a vásárló erő csökkenése miatt — az árúkészlet fedezésére, pótolni kell azt új bankjegykibocsátásokkal. A diszágióknak azonban ennél sokkal közvetlenebb oka — különösen nálunk — a bel- és külkereskedelemben beállott fennakadás. Epp így a pénzbőségnek is csak részben oka a bankjegykibocsátás. Okai ezenkívül: a pénz az országban marad, csak készpénzügyletek szerepelnek, a vállalkozások kiadásai az államot sújtják s kevés pénz folyik az állam pénztárába. A pénzbőség által megnehezedett helyzetükön segíthetnek a pénzügyintézetek az alaptökeemelésekkel. A betéteknek a befizetésekre fordított része mint saját töke felett szabad kezét nyerne s megszabadulnak az idegen töke elhelyezésének nehézségeitől. Indokolja még az alaptökeemeléseket ezenkívül: a nagy pénzügyi szükséglet, mire a háború után számítani lehet, az aránytalanság a saját és idegen töke között, végül felkészülés azoknak a nagy feladatoknak megvalósítására, melyek háború után a pénzügyintézetekre várnak. — A *Közlemények és ismertetések* rovatában Hegedűs

Lóránt ismerteti Méhely Kálmán *A munkáskérdés lényege* című most is aktuális és statisztikai adatgyűjtésének kiváló módszerével bíró könyvét. — Ismerteti továbbá Rathenau könyvét „Von kommen den Dingen“, mely politikai részével aratott nagy feltűnést és a háború után nagy gazdasági súlyedést jövendől. — Ugyancsak Hegedűs Lóránt *Háborús adópolitika* címmel Szende Pál e témáról írt könyvét ismerteti, ki a progressivitas minden téren való keresztülvitelének híve. — Kircz Andorné a mostan nagyfontosságú *Népesedési kérdések a háborúban* cím alatt azon németországi mozgalmakkal foglalkozik, melyek a népesség szaporodását előmozdítják. — *Lakásépítés* cím alatt a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet országos értekezletének javaslatai vannak röviden ismertetve. — *K. P. Államvasutaink-ról* Szabolesy Antaltól írt füzetet ismerteti. — A kereskedelmi és iparkamarák országos értekezlete *A katonai leszerelés gazdasági kérdéseit* tárgyalta széleskörű programmal. — *A Hieronymi-könyvtár katalógusa* cím alatt Köhalmi Béla számol be arról a nyereségről, hogy a Műegyetemi Könyvtár részére sikerült az első magyar mérnök-miniszter szakkönyvtárát megszerezni.

A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei.

ELSŐ AKADEMIAI ÜLÉS.

Első összes ülés.

1918 január 28-án.

BERZEVICZY ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: báró Forster Gyula, Plósz Sándor t. tt. — Angyal Dávid, Badics Ferencz, Balogh Jenő, Beóthy Zsolt, Concha Győző, Csánki Dezső, id. Entz Géza, b. Eötvös Loránd, Fejérpataky László, Fináczy Ernő, Fröhlich Izidor, Gaal Jenő, Goldziher Ignác, Hegedűs István, Horváth Géza, Ilosvay Lajos, Koch Antal, Kövesligethy Radó, Munkácsi Bernát, Némethy Géza, Rados Gusztáv, Schafarzik Ferencz, Szily Kálmán, Szinnyei József, Vargha Gyula, b. Wlassics Gyula r. tt. — Áldásy Antal, Angyal Pál, Buday László, Császár Elemér, Eber László, ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, Gombocz Zoltán, Gyomlay Gyula, György Endre, b. Harkányi Béla, Ilutýra Ferencz, Illés József, Kertész Kálmán, Komáromy András, Mahler Ede, Mauritz Béla, Melich János, Négyesy László, Pálffy Móricz, Pauler Ákos, Pintér Jenő, Preisz Hugó, Reiner János, Rejtő Sándor, Szendrei János, Szinnyei Ferencz, Tolnai Vilmos, Tötössy Béla, Vikár Béla, Viszota Gyula, Voinovich Géza l. tt. — Paasonen Heikki k. t. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtthkar.

1. VOINOVICH GÉZA l. t. fölolvassa a bizottság jelentését az 1917. évi Vojnits-jutalomról. A bizottság (Császár Elemér, Négyesy László és Voinovich Géza l. tt.) egyhangúlag HERCZEG FERENCZ „Arva László király“ cz. szomorújátékát ajánlja a jutalomra. — Az összes ülés a bizottság javaslatát egyhangúlag elfogadja.

2. Főtitkár mély megilletődéssel jelenti, hogy az Akadémia az utolsó összes ülés óta ismét súlyos veszteségeket szenvedett: 1917 december 19-én elhunyt TANGL FERENCZ r. t., a kitűnő természettudós, a ki főleg az élettan sokoldalú és bonyolódott problémáinak megoldásán pihenést nem ismerő munkával fáradozott és kutatásaihoz külön intézetet alapított, melyben a tudomány számára értékes szakferfiakat nevelt. Az Akadémia fájdalmas részvétét a ravatalnál Hutýra Ferencz l. tag tolmácsolta; — f. évi január hó 21-én pedig meghalt Hidján (Tolna m.) BEZEREDJ PÁL t. t., a hazai selyemtenyésztés megteremtője, az önzetlen, hazafias kötelességteljesítés mintaképe, kinek temetésén a mai közlekedési nehézségek miatt az Akadémia nem képviseltethette magát, de részvétét táviratban tolmácsolta a gyászoló családnak: — végül január 10-én meghalt JIRRECK KONSTANTIN k. t., a kiváló történettudós, a ki különösen a balkáni népek multjának földerítése körül szerzett elévülhetetlen érdemeket. Az elnökség az Akadémia őszinte részvétét közölte az özvegygyel, a ki ezért meleg sorokban mondott köszönetet. — Az összes ülés e bejelentéseket őszinte részvéttel veszi tudomásul és fölkéri az illetékes III. ill. II. osztályt, hogy emlékbeszédek tartása iránt intézkedni szíveskedjenek.

3. Főtitkár jelenti, hogy január 22-én a tagajánlások ügyében körlevelet intézett az Akadémia összes belfogajaihoz. — Tudomásul van.

4. Főtitkár bejelenti, hogy a december 31-éig beérkezett pályamunkákat (l. fönt 64. l.) bírálat végett áttette az illetékes osztályokhoz. — Tudomásul van.

5. Főtitkár jelenti, hogy az Igazgató-Tanács részéről kiküldött szakbizottság (Plósz Sándor t. t., Concha Győző, b. Wlassics Gyula r. tt. és Bánszky János akadémiai ügyész) a jutalmakra vonatkozó kétrendbeli indítványról a következő jogi véleményt terjeszti az Akadémia elé (fönt Akad. Ért. 1917. 205. l. 73. p. és 208. l. 14. p.):

Az indítványok a következők:

1. Az Akadémia megújítja azt az ismételve hangoztatott óhaját, hogy ne legyen kénytelen továbbra is értéktelen pályaműveknek kiadni a jutalmat.

2. Megfontolandónak tartja az Akadémia, hogy a mostani viszonyok között is köteles-e az egyes pályázatoknál a jutalmakat továbbra is aranykaban kifizetni?

I. Az első indítvány kizárólag a gróf Teleki József és a Kócán Ferencz által tett alapítványokra vonatkozik.

A jutalmak odaitélése tekintetében mind a két alapítvány akként rendelkezik, hogy a jutalom a viszonylag legjobb műnek is mindig kiadandó; még pedig megosztatlanul.

A dicsőült alapítók szeme előtt alapítványaik létesítésénél nyilvánvalóan a hazai irodalom és a nemzeti színügy ápolása és gyarapítása lebegett, de ezen szempontokkal kapcsolatosan az akkori kedvezőtlen viszonyok között az írók serkentése és buzdítása is. És ha az alapítványok keletkezési idejét tekintjük, 1854-ben, a mikor a Teleki-alapítvány keletkezett, sőt még 1887-ben is, a Kócán-alapítvány létesítésekor, az írók serkentése, buzdítása és anyagi gyámoltatása valóban fontos tényezőkként szerepelhettek a hazai irodalom és a nemzeti színügy emelése szempontjából.

Az alapítók eme szándékát tartva szem előtt, nem tételezhető fel, hogy ők az irodalmilag értéktelen és a színpadon való előadásra is a szokásos értelemben alkalmatlan pályamunkákat jutalmazni kívánták volna. Ily feltételezés mellett egy alapítványnak nem volna czélja és az a magyar színügynek egyáltalán nem szolgálna javára. Hogy

egyébiránt az alapítók a teljesen értéktelen pályamunkát nem kívánták jutalomban részesíteni, az alapítványi levelek ama rendelkezéséből is következik, hogy a jutalmat a viszonylag legjobb műnek kell kiadni, a mi kizárja azt, hogy a jutalom absolute rossz, minden becs nélkül való munkának is kiadassék.

Ehhez képest az alapítók valódi szándékának az a jogilag nemcsak megengedett, de követelt értelmezés felel meg, hogy a jutalom a minden irányban, tehát mind irodalmilag, mind színi előadás szempontjából értéktelen pályamunkának ki nem adható.

Magától érthető, hogy a ki nem adott jutalmak nem vonatnak el rendeltetésüktől, hanem jövőre is a Teleki-, ill. Kóczán-alapító-levelekben meghatározott célra fordíthatnak.

II. Az a kérdés, vajon az Akadémia a mostani viszonyok közt is köteles-e egyes pályázatoknál a jutalmat továbbra is aranyakban kifizetni, a m. kir. Ministeriumnak 9420/914. M. E. szám alatt kelt rendeletével, legalább egyidőre, már megoldást nyert.

Ezen rendeletnek 2. §-a értelmében ugyanis a magyar szent korona országainak területén teljesítendő kereskedelmi ügyleten, váltón, vagy más magánjogi czímen alapuló oly pénztartozásokat, a melyeknek fizetése arany forintban, körmüeci vagy császári aranyakban, vagy külföldi aranyértékben van kikötve, e rendelet hatályának ideje alatt névértékben, a koronaérték bármely törvényes fizetési eszközével lehet teljesíteni.

Ezen rendelettel kapcsolatban a m. kir. Pénzügyministerium a hivatalos lapban félékenként közzétett hirdetményével állapítja meg azon összeget, a melyvel a megfelelő aranyérmék koronaértékben beváltatnak.

Az 1917. évi június 27-én megjelent legutóbbi hirdetményével egy arany forint értéke 2 korona 53 fillérben állapított meg. — Egyhangú helyesléssel az Igazgató-Tanács elé terjesztetik.

6. Főtítkárral jelenti, hogy a nyomdák újabb 30%-kal emelték a nyomtatványok előállítási árát. — Tudomásul van.

7. Főtítkárral jelenti, hogy a vallás- és közoktatásügyi ministerium megküldte az Akadémiának az Éremkedvelők Egyesületének 1916. évi tagsági illetményét, a Reményi József-féle plakettnek egy vas példányát. — Köszönettel fogadtatik és a könyvtárban elhelyeztetik.

8. Főtítkárral jelenti, hogy a Nemzeti Színház igazgatósága a Teleki-dráma-bíráló-bizottságba GYENES LÁSZLÓ és MIHÁLYFI KÁROLY színművészeket küldte ki. — Tudomásul van.

9. Főtítkárral jelenti, hogy a Magyarországi Tanítók Országos Egyesülete a Wodianer-bíráló-bizottságba ez évre is MOTSSONG GEZA és RAKOS ISTVÁN budapesti igazgató-tanítókat küldte ki. — Tudomásul van.

10. Főtítkárral jelenti, hogy az osztályoktól és bizottságoktól f. évi január hó 31-ére bekérte az 1917. évi számadásokat és a f. évre szóló költségelirányzatokat, — továbbá, hogy a f. évi nagygyűlésen hirdetendő pályázatok ügyében fölkérte az osztályokat a pályakérdések megszövegezésére. — Tudomásul van.

11. Az I. osztály bemutatja az Irodalomtörténeti Bizottság következő javaslatát:

„Az Irodalomtörténeti Bizottság — válaszolva a T. Osztálynak 1914 május 14-én kelt átiratára — tisztelettel javasolja.

1. az I. osztály írjon át a Szépművészeti Múzeum igazgatóságához, hogy Zrínyi Miklós születésének háromszázados évfordulója alkalmával (1918 május 1.) rendezzen kiállítást Zrínyi Miklósról vonatkozó metszeteiből, képeiből és kézírataiból;

2. a M. Tud. Akadémia ezévi nagygyűlésén tartasson előadást Zrinyi a költőről... Javaslatunkat a t. Osztály legyen szíves az Elnökséghez továbbítani. Budapest, 1918 január 21.^a

Az osztály a javaslatot magáévá tette és pártolólág terjeszti az összes ülés elé. — Az Elnökség ezzel szemben (a javaslat első pontjának elfogadása mellett) javasolja, hogy Zrinyi Miklós születésének évfordulója alkalmából az Akadémia ősszel külön ünnepélyes ülést rendezzen, melynek tárgysora később állapítandó meg. — Az összes ülés az osztály indítványának első pontjához hozzájárul, a második pontra vonatkozólag az Elnökség javaslatát teszi magáévá.

12. Az I. osztály jelenti, hogy a beérkezett Széchenyi-életrajz megírására kiküldendő vegyes bizottságba a maga részéről FERENCZI ZOLTÁN r. tagot küldi ki. — Tudomásul van.

13. A II. osztály az Archaeologiai Bizottság segédtagjainul ajánlja dr. FINÁLY GÁBOR főgymnasiumi igazgatót és LUX KÁLMÁN műépítész. — Megválasztatnak.

14. A II. osztály jelenti, hogy a Villari Pasquale k. t. fölötti emlékbeszéd tartására BERZEVICZY ALBERT t. tagot kérte föl. — Tudomásul van.

15. A II. osztály személyes felolvasási engedélyt kér PILCH JENŐ honvédelezredes részére. — Megadatik.

16. A II. osztály jelenti, hogy KARÁCSONYI JÁNOS r. tagnak a „Szent Ferencz-rend története“ című Forster-Seitovszky-pályaműve benyújtására 1919 szeptember 30-ig újabb halasztást adott. — Tudomásul van.

17. A II. osztály bejelenti az egyes pályázatokhoz kiküldött bírálókat:

1. **Schreiber-Kautz**: BUDAY LÁSZLÓ és FELLNER FRIGYES I. tt.

2. **Gorove**: ALEXANDER BERNÁT r. és PAULER ÁKOS I. tt.

3. **Széchenyi-életrajz**: előzetes véleményezésre GAAL JENŐ r. t.

4. **Sztrokay**: br. WLASSICS GYULA és CONCHA GYÖZŐ r. tt.

5. **Bródy**: CONCHA GYÖZŐ osztályelnök elnöklété alatt az osztály részéről ANGYAL DAVID és BALOGH JENŐ r. tt.

6. **Wahrmann**: CONCHA GYÖZŐ osztályelnök elnöklété alatt az osztály részéről MATLEKOVITS SANDOR és GAAL JENŐ r. tt.

7. **Pollák**: az osztály részéről THIRRING GUSZTÁV I. t. — Tudomásul van.

18. Főtitkár bemutatja dr. KUMLIK EMIL pozsonyi egyetemi könyv-irigazgatónak és HAMVAS JÓZSEF pozsonyi lyceumi tanárnak következő értesítését:

„Nagytekintetű Elnökség! Legmélyebb tisztelettel alulírottak ezennel szíves tudomásukra hozzuk, hogy 1917 november hó 19-én Pozsonyban megalakult a Pozsonyi Irodalmi Társaság, melynek céljait és eszközeit alább közöljük:

A Pozsonyi Irodalmi Társaság célja a magyar szépirodalom és népszerű tudományos irodalom művelése, általában pedig a műizlés nemesítése. Erkölesileg és anyagiilag támogat minden érdemes munkát, mely szépirodalmi, tudományos vagy művészeti téren szerzőjénél, vagy tárgyánál fogva Pozsony városával és a vármegyével vonatkozásban van.

E cél érdekében a Társaság figyelemmel kíséri a magyar szépirodalom fejlődését, nyilvános felolvasásokat rendez, jutalmakat hirdet szépirodalmi és tudományos dolgozatokra, eredeti és fordított szépirodalmi és ismeretterjesztő munkákat kiad, vagy ilyenek kiadását elősegíti.

A rendes tagok pozsonyi vagy munkásságuknál fogva pozsonyi vonatkozással bíró magyar írók közül választandók. Pártoló tag lehet mindeki, a ki évente legalább 5 koronával támogatja a Társaságot. Örökös pártoló taggá válik, a ki egyszerre vagy öt esztendő leforgása alatt 500 koronával gyarapítja a Társaság alaptőkéjét.

A Társaság tisztviselői az elnök, alelnök, a kiadóbizottság elnöke, a titkár és a pénztáros.

A Pozsonyi Irodalmi Társaság első nyilvános felolvasása decz. hó 9-én volt a Városi Színházban és bemutatkozását a pozsonyi művelt magyar közönség igen szívesen fogadta. Ennek a felolvasásnak tiszta jövedelme vetette meg a Társaság alaptőkéjét. Kisebb és nagyobb méretű felolvasások egész sorozata erre az évadra készen van. Működésünk első évének végén évkönyvet adunk ki. 1919-ben kezdjük meg sorozatos kiadványaink közrebecsátását.

Kötelességünknek ismertük, hogy alakulásunk és munkásságunk iránya felől a Nagytekintetű Elnökség vezetése alatt álló intézményt értesítsük. Szíves jóindulatukat kérve, maradtunk kiváló tisztelettel

Pozsony, 1917 deczember 17.

készséges hívei:

Dr. Kunlik Emil,
egyetemi könyvtárigazgató, elnök.

Hamvas József,
lyceumi tanár, titkár.

— Az összes ülés örömmel fogadja az új irodalmi társaság megalkulását és készséges támogatásáról biztosítja

19. SZILY KALMAN főkönyvtárnok két nagybecsű ajándékról tesz jelentést, melylyel az Akadémia kézirattára újabban gazdagodott, ú. m.:

a) ÖZV. JASZENOVAI BASSARABITS SÁNDORNÉ szül. Fürster Irma boldogult férjének, nyugalmazott honvéd-ezredesnek, a Ludovika-Akadémia egykori igazgatójának kézirategyűjteményét végrendeletében Akadémiánknak hagyományozta. E kézirategyűjtemény 350-nél több eredeti oklevélből, magánlevélből, kéziratból, autogrammból áll. A XIII. századból van 2 német oklevél, a XIV. századból 1 német (II. Albrecht császár), a XV. századból 5 db. olaszországi latin, 1 db. francia, 4 db. német oklevél (az aláírók között találjuk I. Miksa és III. Frigyes német császárt, V. Miklós pápát). A XVI. századból 34 db. kézirat van a gyűjteményben latin, német, francia, olasz, spanyol, cseh, ó-szláv nyelven, többek között a következő történelmi személyektől: V. Károly, I. Ferdinánd, II. Rudolf, II. Miksa német császárok, Szapolyai János, II. Fülöp spanyol király, IV. Henrik francia király, II. Zsigmond lengyel király. A XVII. század 61 kézirattal és ilyen nevekkal szerepel: I. Lipót, Bethlen Gábor, Rákóczi György, Zrínyi Ilona, Zrínyi Péter, Eszterházy Pál, Bethlen István, Tilly, Caraffa, Montecuccoli, XIII. Lajos, Medici Mária, Gusztáv Adolf és felesége, Oxenstierna, III. Zsigmond, II. János Kázmér, I. Mihály lengyel királyok, Krisztina svéd királyné. A XVIII. századból 61 db. (XII. Károly svéd király, III. Agost, II. Katalin cárné, XIV., XV., XVI. Lajos, Marie Antoinette, Talleyrand). XIX. századbeli kézirat 200 körül van (Ferencz császár, V. Ferdinánd, Ferencz József, Erzsébet királyné, Görgei, Klapka, Aulich, Leiningen, Hentzi, Windischgrätz, Schlick, Szechenyi, Kossuth, Deák, a reichstadti herceg, III. Napoleon, Eugénie császárné, III. Frigyes Vilmos, Humboldt, Bismarck, Moltke, Palaczki stb. kéziratai). A kéziratok mellékletül gyakran találunk a gyűjteményben értékes nyomtatványokat is, így több érdekes kiáltványt, plakátot a szabadságharc idejéből.

Ugyancsak Bassarabits Sándorné az Akadémiára hagyott 15 darab vízfestésű miniatűr-arczképet, köztük több nagyértékű művet egykorú művészekről.

A végrendelező úrnő Gráciban halálozott el s a hagyománynak az Akadémia számára való biztosítása és átadása körül dr. Planer Jenő cs. kir. udvari tanácsos úr Akadémiánknak nagy szolgálatokat tett, miért is Elnök úr Ó Nagyméltósága dr. Planer úrnak az Akadémia köszönetét átíratilag már ki is fejezte.

Indítványozom, hogy a Bassarabits-féle kéziratgyűjtemény czimjegyzéke az Akadémiai Értesítőben tétessék közzé.

b) ÖZV. HAJÓS JÓZSEFNÉ boldogult férjének, a Pesti Első Hazai Takarékpénztár elnökének s a Főrendiház tagjának nagy szeretettel és szakértelemmel, évek hosszú során át egybegyűjtött „Népdalok“ czimű gyűjteményét Akadémiánknak ajándékozta. Tizenket kötetből és egy kötetnyi tartalommutatóból áll. Együtt látjuk e gyűjteményben régibb és újabb magyar dalainknak, énekeinknek dallamait a szöveg kezdő soraival együtt, népi eredetűeket úgy, mint műszerzeményeket. Legtöbbje — mint a forrásidézetek mutatják — megjelent kiadványokból vagy ismert kéziratokból való, de vannak élő szó után lejegyzettek is. 11,108 darabból áll e hatalmas gyűjtemény, mely bizonyára páratlan a maga nemében s eddigelé legnagyobb magyar dallamgyűjteményünk.

Kérem a Tökletes Akadémiát, fejezze ki a mai ülés jegyzőkönyvében özv. Hajós Józsefné Ó Méltóságának e nagybecsű ajándekért mély köszönetét. — Az összes ülés meleg köszönettel fogadja az értékes ajándékokat s özv. Hajós Józsefné ő méltóságának halálját jevelben is kifejezésre fogja juttatni.

20. Főtitkár jelenti, hogy az utolsó összes ülés óta a következő meghívók érkeztek: a) a Deutscher Verein für Buchwesen, Lipse, 1917 decz. 16.; — b) a Petőfi-Társaság ünnepélyes közülsére, január 27. (számos tag); — c) az Osztrák-magyar Hadikiállítás megnyitására, Berlinben január 23. — Tudomásul van.

21. A M. Tud. Akadémia könyv- és irattára az október 1. tartott összes ülés óta a következő könyvadományokat kapta: 1. Görgői Albert: Görgői Arthur 1818–1916. Iglo, 1917. — 2. Thüring Gusztávné: Gyermekvédelem. Budapest, 1917. — 3. Baltazár Dezső—Haypál Benő: Igazság és erő. — Kegyelem és megújulás. — 4. Köpeczi Boóz-Deák Albert: En és a nagyvilág. Kolozsvár, 1917. — 5. Meisel-Hess Grete: Die Bedeutung der Monogamie. Jena, 1917. — 6. Csekey István: Über das handschriftliche Original der ungarischen Pragmatischen Sanktion. — 7. Plósz Sándor: Zwei Vorträge aus dem ungarischen Zivilprozessrecht. — 8. Haberlandt Arthur: Kulturwissenschaftliche Beiträge zur Volkskunde von Montenegro, Albanien und Serbien. Wien, 1917. — 9. Veröffentlichung der Doktor-Herrmann-Thorning Gedächtnis-Stiftung. Heft 1: Türkische Urkunden aus Ungarn. Kiel, 1917. — A német főkonzulátustól (Budapest): 10. Les intrigues anglaises contre l'Islam. — 11. Englische Dokumente zur Erdrosselung Persiens. 12. Scheich Saleh Scherif und Scheich Ismail Sefaihl: Tunesien und Algerien. — Köszönettel fogadtatnak.

22. A M. Tud. Akadémia kiadásában 1917 október-december havában a következő művek és folyóiratok jelentek meg: Magyar országyűlési emlékek. XII. — Akadémiai Értesítő. 8–10. — Irodalomtörténeti Közlemények. XXVII. 4. — Történeti Szemle. VI. évf. 3., 4. füz. — Értekezések a nyelvtud. köréből. XXIII. köt. 7. sz. — Emlékbeszédek. XVII. 15., 16. — Mathem. Term. Értesítő. XXXV. 3., 4. — Nyelvtudományi Közlemények. XLV. köt. 1. sz. — Hadtör-

ténelmi Közlemények. XVIII. 3., 4. — *Al-Shakespear*i drámák. V. sz. — *Leonis Tactica*. Ed. R. Vári. I. — *Tóth-Szabó*: Huszita mozgal. mak. — Tudomásul van.

23. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére BALOGH JENŐ és KRENNER JÓZSEF r. tagokat kéri föl.

Nekrolog.

Hutýra Ferencz l. t. beszéde Tangl Ferencz r. t. ravatalánál 1917 deczember 22-én.

Tisztelt gyászoló közönség!

Nem ért váratlanul halálának szomorú hire. Szorongó aggodalommal, melyet csak időről-időre enyhített a gyógyulásába vetett remény egy-egy bágyadt sugara, hosszú hónapok óta láttuk hatalmas életenergiájának korábban lobogó lángját fokról fokra halványodni; mégis egész bensőnkben megrendített szomorú sejtésünk valóra válása s midőn a sötét ravatalon magunk előtt látjuk kihült tetemét, szívünk mélységes szomorúsággal telik meg a fölött, hogy elvesztettük társunkat, a kinél kevesen mivelték hivebben, melegebb odaadással, rajongóbb lelkesedéssel és nagyobb eredményekkel az orvosi és mezőgazdasági tudományokat.

Nehéz időben, a midőn mindenki munkaerejének teljes megfeszítésére van szükség, hogy hazánk megállja a helyét a világháború romboló forgatagában és egy új, szebb jövőnek megteremtse az előfeltételeit, időnek előtte megroskadt és most kidőlt a szellemi munkások közül egyike a legkiválóbbaknak, a ki arra volt hivatva, hogy tudásával, tanácsaival és útmutatásaival irányítóan részt vegyen a küzdelemben és az újjáalkotás nehéz munkájában.

Láttam Őt közvetlen közelből pályája legkezdetén, a mint az egyetem körboncztaní intézetében szárnyait bontogatta és lebilincselte szellemének elevensége, fölfogásának önállósága, a tudományos kutatásra már akkor megnyilvánult reátermettsége.

S tanuja voltam később önálló munkásságának, a midőn külföldi tanulmányai után új irányt választva, az állatorvosi akadémia élettani intézetében folyton új meg új biológiai problémák megoldásán fáradozott, egyben pedig lelkesen hirdette tanítványainak a tudomány ígét s bámultam nagy munkabírást, sokoldalúságát, minden tudományos és gyakorlati kérdés iránt való élénk érdeklődését és nemes ambícióját, mely arra sarkalta, hogy már amúgy is széleskörű tudását folyton gyarapítsa és munkakörét tágítsa.

Nem csoda, hogy szűknek találta tanszéke kereteit nagy-

szabású terveinek megvalósítására. A semmiből új intézetet teremtett, előbb kicsinyben, majd nagyobb arányokban, és felszerelte eszközökkel és készülékekkel, melyek a legbonyolultabb anyagcserévizsgálatokat tették lehetővé. Közben az egyetem élet- és kórvegytani intézetében is rendezett be laboratóriumokat, mesterrüket megértő és őt lelkesen követő munkatársakat gyűjtött maga köré s azután új, fokozottabb erővel indult meg a munka s folyt, haladt tovább a korábbinál még szélesebb alapon, lázasan, megszakítás nélkül s rendre jelentek meg az értékesnél értékeesebb tudományos dolgozatok, melyek világszerte ismertté, tiszteltté és nagyrabecsültté tették szerzőjük vagy irányítójuk nevét.

Az emberi és az állati testben végbemenő életfolyamatok és az ezekben érvényesülő energia törvényeit kutatta különös előszeretettel, de tanulmányaiba elmélyedve, sajnos, megfedkezett arról, vagy legalább nem számolt azzal, hogy csak a világegyetem energiája állandó, ellenben véges az egyes ember életenergiája, melynek annál hamarabb apad el forrása, minél kiadóbb módon és kíméletlenebbül merít belőle.

A pihenést nem ismerő s folyton magasabbra törekvő, önmagát nem kímélő munka végül is megtörte szívós szervezetét. Összeroskadt férfikora delén, a jövőnek szánt munkatervei közepette, a mikor még sokat várt és remélt tőle a tudomány és az ország.

Kedves Barátunk! Elszorult szívvel, fájdalmas megnyugvással a megmáshíthatatlan végzetben, búcsút veszek tőled örökre a Magyar Tudományos Akadémia nevében, melynek tagjai olyan sokszor és mindenkor elismerő méltánylással vették tudomásul vizsgálódásaid és tanulmányaid legújabb eredményeit; az Állatorvosi Főiskola tanári karának nevében, melynek körében arattad első tudományos sikereidet és mely büszkén vallott tagjának pályád első évtizedében és a Természettudományi Társulat nevében, melynek választmányja az élettani tudományok nagyérdemű képviselőjét, élettani szakosztálya pedig buzgó elnökét gyászolja.

Emlékedet soha el nem évülő kegyelettel fogjuk őrizni és élni fog emléked életed munkájának maradandó eredményeiben, melyek révén új eszmékkel és új vívmányokkal gyarapítottad a tudományt. De meg fogja őrizni emlékedet legsajátosabb alkotásod is: a szép intézet ott a budai hegyek tövében, mely színhelye volt tüneményes munkásságodnak s egyben, most mély gyászba borult szeretett hitvesed és kedves gyermekeid körében, családi boldogságodnak is. Isten Veled!

Pályázati hirdetés.

A M. Tud. Akadémia Matematikai és Természettudományi Bizottsága az 1918-ik évben 2000 koronát olyan tudományos munkálatok előmozdítására kíván fordítani, melyek az **ásványtan és földtan** körébe vágnak. A munkálatok lehetnek elvont, elméleti irányúak vagy olyanok, a melyek hazánk természeti viszonyainak kutatását tűzik ki céljokul. — Mindenkinnek egyenlő alkalmat akarván nyújtani, hogy a föntebb említett szakba vágó munkával versenyre kelhessen, a Bizottság ezennel felhívja az érdekelteket, hogy tervezetöket (esetleg kész munkájokat) küldjék be, magukat megnevezvén és kijelentvén, hogy a kitűzött egész összegre, vagy annak milyen részére tartanak számot. A megszavazott összeg rendszerint a munkálat befejeztével adatik ki. Az így készülő munkálat a Magyar Tud. Akadémia tulajdona; de ez a kiadás jogát a szerzőnek — ha kívánja — esetről-esetre át is engedheti. A tervezetek vagy kész munkák ugyancsak **f. évi márczius 31-ig** a bizottság előadójához, **Dr. Méhelly Lajos** egyetemi tanárhoz (VIII., Mehmed szultán-út 4. a) küldendők be.

Budapest, 1918 január 1.

A Magyar Tudományos Akadémia
Főtítkári-Hivatala.

A szerkesztésért felelős Heinrich Gusztáv főtítkár.

Megjelenik
minden hó 15-én
három-négy ívnyi
tartalommal.

AKADÉMIAI ÉRTESITŐ

Szerkesztő-
s kiadóhivatal a
Magyar Tudom.
Akadémiában.

SZERKESZTI
HEINRICH GUSZTÁV.

XXIX. KÖTET. 1918. március—április. 3—4. FÜZET.

Jelentés az 1917. évi Vojniťs-jutalomról.

Voinovich Géza I. tagtól.

Szinirodalmunk a háború alatt nagyon kiterjedt, mert szinpadjainkat azóta egészen a magyar szerzők töltik be, zajos és tartós sikereket aratva a közönség szinbázlátogató kedvétől. A tavalyi bő termésben nem egy ötletes és szellemes darab merült fel; kivált kettő a szini hatást irodalmi értékkel párosította, s éppen ezért külföldre is megtalálta az utat. Sőt van egy, mely a történelmi dráma ritkán művelt mezején mozog, komoly és magas célra törekszik, bő tanulmány alapján történetünk egy szakát eleveníti meg, fölkeltve a nemzeti érzést s az idők tanulságát. Az Akadémia koszoruját e műnek kívánjuk nyújtani. Herczeg Ferencz *Arva László király* című történelmi tragédiája ez, melyet szerzője Akadémiánk egyik ülésén bemutatott.

„Arva László” V. László király; a darab az ő és a Hunyadi László sorsát rajzolja. A Hunyadi-ház dicsősége és gyásza állandó ihletője költészetünknek, melynek százados becsvágya egy Hunyadi-tragédia. Azonban e tárgynak tragikái, sőt csak szinpad feldolgozása is roppant nehézségeket rejt magában. Első mindjárt az, hogy a Hunyadiak fölemelkedése, László balsorsa és Mátyás dicsősége majd három emberöltőre terjed. Ezért gondolt Vörösmarty trológiára — a mi ma szinpadon képtelenség — s Arany epos helyett csak laza ballada-körre. Ezt a nehézséget Herczeg szerencsésen oldja meg; a szálakat, melyek jobbra-balra önkénytelenül a trilogia felé ágaznak ki, összefonja a darab hangulatában. Mindenütt Hunyadi János nagysága és emléke él; róla dudol altató dalt a dajka az ellenséges Gara leányának; özvegye seregeket mozgat; a nép, még az udvar népe is, csupa Hunyadi-párti; köztük a király bolondja, a ki végül megnyitja Mátyás és Rozgonyi börtönét, s maga is fegyvert fog „az öreg magyar” ügyéért. Ezzel s Szilágyi Mihály menekülésével olyan formán esik pillantás a jövőbe, mint Arany V. László balladájában. Így nyit a költő kilátást a múlt és jövő távlatába, így sűriti össze a tárgy trilogiai tagozódását.

A másik nehézség a tárgy természetében gyökerezik. A Hunyadiak története nemcsak terjedelménél, hanem belső magvánál fogva is inkább epikai feldolgozásra való. János és Mátyás a nemzeti és egyéni dicsőség szobrai. Történetük nyugodt folyama csak László halálával vet drámai hullámot. De ez sem igazán tragikai, mert László bukását nem maga, nem valamely tragikai vétség, nem a történelmi igazság idézi fel csak az urak ármánya s a király gyöngesége; nem a Nemezis sujt le rá; atyja nagyságának s a főurak versengésének ártatlan áldozata. Herczeg ezt a veszedelmet is művészi érzékkel kerüli ki, midőn Lászlót atyja harcziás politikájának örökösévé és hirdetőjévé teszi, mit a főurak az ország kimerültsége miatt is, főképezonban azért elleneznek, nehogy a Hunyadi-név, új dicsőséggel övezve, ismét régi hatalmára emelkedjék. Ez meggyőző lélektani és drámai motivatio, mely Lászlót az udvarnál rettegett Hunyadi fiának s egyúttal egy nagy nemzeti eszme képviselőjének mutatná. Ebben megvan az összeütközés kényszere, egy történelmi, nemzeti tragédia csirája. De csakis csirája: egyrészt, mert ez a történelemhez híven nem igen élezhető ki; másrészt, mert Lászlóval nem ütközik össze más eszme, más szenvedély, másik hatalmas egyéniség. Csak az udvari ármány áll vele szemben, s a féltékeny, ingatag, esküszegő király gyöngesége. Ez dönti el az ifjú Hunyadi sorsát s így e ponton V. László emelkedik egyelőre győztes főalakká. Igaz, Arany is az ő lelkében tükrözi ez eseményeket s ebben Herczeg megint egy úton jár vele: de Arany csak bűnhődését, lakolását rajzolja, a Nemezis sujtó karját, a darabban pedig a drámai hős helyere lép. Válthatik-e valóban azzá ily gyöngélelkű, mondhatni degenerált egyén, kit csak a gyöngeség és félelem kormányoz? Herczeg sok engesztelő vonással enyhíti ez alakot, s mellette érvel az események fejlődésének logikájával, hogy tetteit természetessékké, sorsát megindítóvá tegye. — A darab Nándorfehérvárott kezdődik. Hunyadi László nyomára jő Cillei ármányának s leszúrja. Ezzel személyes érzelmeiben sérti a királyt, mert Cillei nagybátyja volt, s meg is félemlíti. A Hunyadi-párt Temesvárra viszi V. Lászlót, a hol Szilágyi Erzsébet jóra fordítja, a mit a férfiak elrontottak: kibékíti fiával a királyt, a ki azt testvéreül fogadja. Az árva király ellágyul az anyai szív melegén s lelke önkényt megnyílik. A korona rabjának látjuk, kinek élete ez aranypánthoz tapad. Ez érdekes fölfogás, megneemesíti a királyt, illik jelleméhez s jól indokolja tetteit. Mikor a korona varázsáról beszél, mely holt szüleinek halántékáról szállt az övére, s magát mint a korona fanatikusát és askétáját rajzolja: az a magyar színpad legszebb jelenetei közé tartozik. Később Budán maga elé hozatja Hunyadi Lászlóval a koronát, kiemeli burkából s elébe tartja.

Egy új korona és kard-próba ez, a született király és a királynak született hős közt. Mint érezni e próbából a harapódzó gyanut, a megnyugodni nem tudást a folytonos megnyugtató mellett! Az örvény egyre mélyül; az ármány vetése nő. A király palotájából látja, hogy a Hunyadi-pártnak egész serege táboroz a Rákoson, s midőn kiderül, hogy Buda várában is csapataik rejtőznek, — feltve a koronát, mely neki mindene, a Hunyadiaktól, a kiké itt minden — érthetően sodródik a halálítélet aláírásáig, melyet Gara tart elébe, a ki hatalma kedvéért eljegyezte ugyan leányát Hunyadival, de még inkább óhajt megszabadulni tőlük, mint velők békében élni. Míg az ítéletet a palota ablakai alatt végrehajtkák, odaát a pesti parton felriad a Hunyadiak tábora; a király felájultan roskad széke karjára s fejéről lecsuszik a korona abroncsa. Ebben van tragikuma kifejezve. Hogy éppen féltésével veszti el, hogy rettegésével zúditja magára a vihart, az természetes és megrázó.

Mint a vázlatból is látni, Herczeg finom érzékkel kereste az archimedesi pontot, honnan a gyöngeség tragikai bűnné emelhető. A király gyöngeségében egy macbethi elhatározás érlelődik; természetével ellenkező szerepbe sodródik: ezzel kihívja végzetét s megpecsételi sorsát. De mindez a drámai hősnak inkább csak külső véteze rajta. Míg gyöngesége egyfelől menti s rokonszenvesebbé teszi alakját, másfelől csökkenti drámaiságát, mert belső viharai sincsenek. Egy külső körülmény is ellene fordul. Az érdeklődést tőle már pusztá nevével Hunyadi László hódítja el; ő feléje fordul a közönség figyelve és részvéte. A költő hiába írja a darab címébe V. Lászlót, hiába adja az ő gyöngé kezébe az események kulcsát, a közönség egy része csak némi csalódás árán nyugszik bele, hogy ő a hőse egy tragédiának, melyben a Hunyadiak szerepelnek. A hagyományos nemzeti érzés ő érettök lobog, s V. László ellen fordul, bárha részvétünket nem tagadjuk meg tőle.

A fő azonban az, hogy e tragédia föllobbantja a nemzeti érzést, a látó és fájó hazaszeretetet e szenvedő és vérző baba iránt, melyet idegen ármány és közöny s versengő és egymás ellen áskálódó fiainak pártossága szaggat és tép. A pártosság eredendő bűne, ősi átkunk oly elevenen, oly erővel jelenik meg itt, hogy az örök jelent érezni benne, s szinte napjainkhoz szól, mint költőnk *Byzancez*-a is. Ebben van e mű költői ereje és nemzeti vonása, ez a történelmi levegő emeli nemzeti tragédiáink közé. A műnek nemcsak szépségei lebegnek előttünk, hanem ez a mély nemzeti érzése is, midőn azt bíráló társaimmal, Négyesy Lászlóval és Császár Elemérrel együtt egyhangúlag ajánljuk az idei Vojnits-jutalomra.

Jelentés a gr. Teleki József-pályázatról.

(Felolvasta Ferenczi Zoltán r. t. az Akadémia összes ülésén 1918 márczius 18-án.)

A M. T. Akadémia pályázati hirdetése szerint (*Akadémiai Értesítő*, 1917. 332. l.) „A gr. Teleki József-jutalomért 1917-ben vigjátékok pályáznak. A verses forma előnyéül tekintetik a műnek, hasonló vagy közel hasonló becsü társak fölött“. E feltételekhez az Akadémia Ügyrendje (137. §) azt teszi hozzá, hogy csak „tisztá vigjátékok“ fogadtatnak el, „tehát a bohózatok mellőzésével“. Ezek voltak az irányadó elvek, melyek szerint a bírálók eljártak. Az Akadémia I. osztálya a bírálat tagjaiul Berczik Árpád tiszteleti, Ferenczi Zoltán rendes és Négyesy László I. tagokat, a Nemzeti Színház Gyenes László és Mihályfi Károly tagokat küldte ki. A bizottság f. évi márcz. 8-án tartotta meg együttes ülését Berczik Árpád tisztt. tag elnöklete alatt, melyen előadónál alólírtat küldte ki és döntött a pályaművek fölött. Az eredményről jelentésemet tisztelettel a következőkben teszem meg.

Beadatott 1917 decz. 31-ig, a pályázati határidőig, összesen kilencz mű. A bírálók mindenekelőtt megállapítják, hogy az 1. sz. pályamű: *A Messiás vagy a Jézus Krisztus*, „vallásos drámai színmű 5 felvonásban“, nem vigjáték, hanem egy versekben írt dráma, mely Krisztus életét a Jordánban való megkeresztelkedéstől az ördög (Belzebub) különböző, különben inkább nevetséges és durva, mint komoly beavatkozásával egész a mennyországba befogadtatásig tárgyalja. Ezt a művet tehát, mint már csak tárgyánál fogva sem vigjátékot, a pályázat szabályai szerint nem vehettük figyelembe, noha elolvastuk. A pályázat azonban tartalomban nem vesztt vele semmit.

Nem vigjáték a 6. számú, *Egy szép komédia* cz. pályamű sem, hiában írta rá a szerző, hogy „tört. vigjáték 4 felvonásban“. E mű Csokonai életét tárgyalja 4 képben. Ezek elseje a debreczeni nagy erdőn, második Komáromban, Bédj János házában, a harmadik és negyedik özv. Csokonainé lakásán foly le, amaz a nagy debreczeni tűz előtt, az utolsó e tűz után. A szerző gonddal tanulmányozta Csokonai életét és költeményeit s utóbbiakkal szószerint telezsúfolja művét, mely a legkülönbözőbb

versalakokban van írva, prózával elegyítve. Arra, hogy a cselekvénybe némi egységet hozzon be, azt gondolta ki, hogy Csokonai az I. fv.-ban egy nagyon is vidám deákmultság keretében ismerkedik meg a debreczeni nagyerdőben Vajda Juliánnával, ki köz tudomás szerint sohasem járt Debreczenben. Csokonai megszabadítja őt ittás mulatóktól s rögtön beleszeret. A II. felv. szerint Komáromban eljegyzi Juliánnát némileg az apa akarata ellen s elmegy, hogy Csurgón állást szerezzen magának; de megígérik Juliánnával, hogy állandóan levelezni fognak. Csokonainak nem sikerül állást nyernie s hazatér Debreczenbe, honnan szorgalmasan írja leveleit, de válasz egyre sem jön, mert Juliánna apja és nagynénje elfogják a leveleket; de egyébként Csokonai állásszerzés végett semmit nem tesz. Itt Csokonai szobájában újra egy diákmultság kerekedik s éppen ekkor lép be Vajda, Juliánna és nagynénje, meg Lévy István, kit a szerző a szövegben Farkasnak keresztel s látva a mulatozást, Juliánna lemond Csokonairól és Lévy Farkasnak nyújtja kezét. A IV. felvonás Csokonai halálos küzdelmét tárgyalja. Látható, hogy ebben bizony, a lényegre tekintve, semmi vig nincs, hacsak az nem, hogy Lévy Farkast és anyját szerző dadogóknak rajzolja. Ellenkezőleg a mű tartalma nagyon szomorú. A szerző mindenképp lényeges változtatásokat tesz Csokonai élettörténetén. Tudjuk, hogy Csokonai és Juliánna szerelmi ügye már eldőlt végleg, mielőtt Csokonai még Csurgóra ment volna. Mi célja volt szerzőnek ezt pár évre nyújtani, nem értjük, legfőlebb akképen, hogy szerző egy melodramát akart írni Csokonai halála belevételével s erre a hangulat folytatásáért volt szüksége. Természetesen, megtömi művét több más irodalomtörténeti való és nem való adatokkal. A műben, melynek részletesebb taglalásába menni nem akarunk, mivel nem vigjáték, kétségtelenül vannak értékes részletek s Csokonai versein kívül is nem egy szebb gondolat: de sok olyan is, mi elidegenít, sőt visszatetsz. Cselekvénye alig van, a szó rendkívül bőven árad benne s ezért minden részében hosszadalmas. Szerzőnek nincs elég mondani- valója. Feltűnő a felvonások egyenlőtlensége is. Az I. felvonás a 87 lapra terjedő műből 37 lapra terjed, tehát az egésznek majdnem felére. Ennyit róla, mert, mint mondtam, pályaműnek nem tekinthetjük. Megjegyezzük, hogy az 1908/1909. évi Karácsonyi-pályázaton is szerepelt egy *Csokonai* című színmű, de a mint az akkori bírálat röviden jelzi a mű tartalmát, az nem ez a mű volt. (*Akad. Ért.* 1910. 313. l.)

A többi mű már mind vigjátékszámba megy.

Ezek közül egygyel pár sorban végezhetünk. Ez a 8-ik számú pályamű: *A pártosok* („Lantosi házassága vagy Ármány bukása“ alcímmel) „verses vigjáték 3 felvonásban“. Ez valami

teljesen zavaros észjárás terméke. A Balaton partján, tündérek a szereplők s legyen elég ennyit erről a galimatiásról megjegyezni. Elég baj volt, hogy el kellett olvasni.

Már számbavehetőbb a *Végzetes nap* (7. számú pályamű) „vigj. 3 felvonásban“. Erről szerző azt mondja, hogy „történik egy vidéki városban; idő: jelenkor“. A darab ú. n. háborús háttérű. E szerint Horváth Ádám pénzügyi titkár, hivatkozva arra, hogy a törvényszéki bírák a drágaság miatt maguk talpalják meg családjuk czipőit, szabósággal foglalkozik, a mit sem neje, sem ennek öcsese nem helyeselnek s ezek egyetértve úgy tréfálják meg, hogy mint igazi szabóhoz, megrendelőket küldenek, a másik tréfa meg az, hogy a két fiúra természetesen rosszul illik az így készült ruha. Ezzel nemcsak az I. felvonás, hanem a darab is be volna fejezve, mert Horváth ugyan elhatározza, hogy ő meg a sógorát szintén megtréfálja, de ebből a darabban nem lesz semmi. A II. felv. már új bonyodalmat ad, melynek lényege az, hogy Horváth visszásan intézi el feleségének három megbízását s hogy egy kokottot fogad el, mint felesége unokahugát, miért az asszony válni készül. Ebben a felvonásban van élet és mozgás, az tagadhatatlan: de bohózatos valószínűtlenségekkel. A pár oldalnyi III. felv.-ban persze minden kiderül s a béke helyreáll; de itt meg az a színvadi lehetetlenség, hogy a szerző ezt a pár oldalt két színen akarná lejátszatni. A darab kevés értékű, de nincs némi humor vagy jó kedv nélkül írva s Horváthban a szórakozott ember komikuma elég jól van érzékeltetve. A darab teljesen bohózat, magassabb igények nélkül. Legyen róla elég e pár szó.

A 3-ik számú pályamű *Pázmán lovag* „történelmi vigjáték 3 felvonásban“. A mű már régibb pályázatokról ismert s alólírt is olvasta. Arany balladáján alapszik s ezt mindenben elég híven követi, de hoz bele pár új helyzetet és alakot, mint Pázmánné hugát, Klárit és Mátyás egy poétáját, kik a darab végén egymáséi lesznek. Ezt a poétát szerző, a mi alig érthető, nagyon gyávának rajzolja s kivel végül maga a bolond viv meg, ki mint a balladában, a királyt helyettesíti. A mű trocheusokban van írva s bővebben nincs miért szólni róla, inkább csak azért említjük meg ennyiben is, hogy következő pályázatoknál a bírálók róla tájékozva legyenek.

A 4-ik számú pályamű, *A míg a király vadászik*, „történelmi vigjáték 3 felvonásban“. Ez III. Károly idejéből van véve s mint szerző mondja, „történik az I. és III. fv. Féltoronyban, a király vadáskastélyában, 1734 szeptemberében, a II. fv. Chernei magyar nemes házában“. A mű tárgya röviden az, hogy a király vadászatot rendez Féltorony környékén s ott van leánya, Mária Thérézia és ennek jegyese, Lotharingi Ferencz is. A cse-

kély történelmi háttér az, hogy ebbe az időbe esik II. Rákóczi Ferencz fiának, Józsefnek, forradalmi kísérlete, melynek előkészítésében részt vett Chernei fia is, ki ezért Bécsben fogságba kerül s ennek megkegyelmezése végett nővére, Fruzsina. Mária Théréziához folyamodik, még pedig sikerrel. Egyébként ez az így a műbe másként nem foly be, Chernei fia nem is fordul elő mint szereplő személy s a mit még a forradalomról beszélnek, alig lényeges a mű szempontjából. A főcsomó inkább az, hogy ebbe a leánykába egyelőre öntudatlanul szerelmes Bicskádi Tamás magyar nemes, ki hivatalos a kir. vadászatra, de elkésik. Így megjelenve a királyi vadászkastélyban, udvarol az ismeretlen M. Théréziának, ki ennek azért örvend, mert ebből meggyőződik szépségéről, meg arról, hogy Lotharingi Ferencz őt mint nőt is s nemcsak mint királyleányt szeretheti. Ez az I. fv. a mű legjobb része. Van benne udvari levegő s van benne kedvesség is; csak azt nem értjük, hogy ha Bicskádi Fruzsínát, kivel együtt nevelkedett fel, valóban szereti, mint ezt a II. fv. átmenet nélkül mutatja, hogyan udvarolhat első látásra oly hévvel az addig sohasem látott M. Théréziának s ajánlhatja fel neki kezét, miben szerinte csak az az akadály, hogy a magát Seilern bárónőnek mondott (udvarhölgyének neve) M. Thérézia r. kath. és német? A II. felvonásban a szerző pár ismert ürügygyel (zivatár, lóról való leesés) Chernei házánál hozza össze a főszemélyeket. Itt Lotharingi Ferencznek amúgy futólag megtetszik a csinos Fruzsina, mi természetesen M. Théréziát féltékenynyé teszi. Itt aztán az a bonyodalom, hogy M. Thérézia Lotharingi Ferencznek, emez M. Théréziának tesz szemrehányást. Ez a jelenet kicsit közönséges s nem méltó egyikhez sem. Már itt a személyek kölcsönösen felismerik a helyzetet, természetesen Bicskádi is megtudja, kinek udvarolt s megtalálja szívét Fruzsina iránt. Itt hát végződhetnék is a mű. A III. felv. a kibontakozás rajza. M. Thérézia kibékül jegyesével s Bicskádi M. Thérézia kezéből megkapja Fruzsínát, Chernei fia kegyelmet kap, a király pedig örvend, hogy a leendő királyné oly tapintatosan tud bánni a magyarokkal, miről egyébként más helyt is van szó a műben s úgy látszik. szerzőnek ezélja volt ezt bemutatni. A mű gyengéje a II. és III. felvonás csekély értéke, a bőbeszédűség csekély tartalommal s a gyöngé verselés. A rossz jambusok csak úgy hemzsegek benne.

Sehogysem bírjuk megérteni, hogy az 5-ik számú pályamű szerzője *A talián* (vigi. 3 felvonásban) ez. mű tárgyát hogyan gondolta ki s hogy volt kedve erre a csekély értékű tárgyra oly, minden tekintetben nagy és áldatlan munkát szentelni, t. i. hogy versekben dolgozza fel meglehetősen fáradtsággal és gonddal. Ugyanis az I. fv. tárgya ennyi: Acsay Mihály köznemes és neje

fenn vannak Budán, midőn II. Ulászlót királynak választják, de Acsay nem vesz benne részt s a választás is csak másnap fog megtörténni. Fenn van leánya, Ilona és fia, László is. A leány, szerelmes Ermaccora Viktor olasz festőbe és ő adja a mű címét, t. i. ő „a talián“. Ez hosszabb huzavona után most végre megkéri Ilonkát. A szülők nem akarják odaadni, de könnyen meg-egyeznek, mert Ermaccora beszerzi Lászlót apródnak Beatrixhez, mire az öregek nagyon büszkék. A II. felvonás vagy egy évvel később játszik. E szerint Ermaccoraéknak már gyermekek van s mert „a talián“ kicsuppen az udvartól s Beatrix nem lesz királyné, el akar menni Beatrix kíséretében Rómába, hogy ott művészetét tökéletesitse s hogy meg bírjon élni. Acsayék újra Budán vannak s azt, hogy leányuk ne kísérje el férjét, úgy akarják meggátolni, hogy Acsayné ellopja a gyermeket s magával viszi. Erre Ilonka egyedül is útnak indul férjével. A III. fv. Berencsyné palotájában foly le. Ez a gazdag ifjú özvegy bele-szeret Acsay Lászlóba s éppen eljegyzéseket tártják. Ide vissza-jön Ilonka is, ki férjét Sz.-Fejérvárt elhagyta kis fia iránti vágya és férje durvasága miatt. Most a szülők elhatározzák, hogy a leányt férjétől elválasztják s itthon tartják. De hogy ezt a válást miként gondolják, arról nem értesülünk. Azonban közben vissza-jön Viktor is, nejétől bocsánatot kér durvaságáért. A szerelmes nő újra elszánja magát a római útra s most már nemcsak fiát viszi magával, hanem anyját is ráveszi, hogy kísérje el. Acsay már-már kétségbeesik; de minden bajt elsimít az, hogy László menyasszonya Babocsa várnagyává teszi Ermaccorát s így ez itthon maradhat. Ennyi van a három felvonásban. Valami össze-függő cselekvényről itt nincs szó, annál kevésbé mesefejlesztésről; nincsenek komikus jellemek vagy helyzetek sem. Az egész műben nincs jóformán semmi vidámság, legfőlebb pár naiv megjegyzés a tengeri útról, melyeket természetesen Acsayék tesznek. A műben ez a két alak van egyedül némiképp érzékel-hetőleg megrajzolva. Ermaccora, Ilonka teljesen zavarosak. László s a többi teljesen elmosódnak s alig is szerepelnek. Egy pár más mellékalak sokkal világosabb, mint a kulcsárné, udvar-mester, Bianka. Tulajdonképen ez nem is vígjáték. Maga a kör, melybe szerző belehelyezte e vékony cselekményt, oly sivár és szomorú, hogy hangulatunkat elrontaná még egy kiváló cselek-ménynyel is és a vígjáték kellemes hangulatát sehogy sem bírnök élvezni vagy elfogadni. Aztán mért Ermaccora a darab hőse, ha semmit sem tesz? Van-e benne humor vagy komikum? Távolról sincs. Szenvedélyesnek gondolt olasz, semmi más. Sokat szaval aránylag Rómáról s a saját művészi hivatásáról, de szó nélkül lemond álmairól, mihelyt Babocsa várnagya lesz. Ennyit érnek hát művészi vágyai s tehetségébe vetett reményei?

Mindaz, mi a műben még van, csak elbeszélés tárgya, belőle semmit sem látunk, a színpadon alig történik valami. Ezért mondtuk, hogy ily tárgy választását vagy kigondolását alig bírjuk megérteni, mert ez a kidolgozás fáradtságát, nem hiszszük, hogy megérdemelte volna.

Nagyobb figyelmet érdemel a még hátralevő két pályamű. Közülök a 9. sz. pályamű *Évike házassága*, „vigjáték 3 felvonásban“, vagy mint szerző írja: „fölvonásban“. A mű cselekvénye, melynek I. felvonása Páva Kajetán Balaton melletti nyaralójában, II-ika Ibolyai Ádám lakásában s a III-ika Páva szintén budapesti lakásában foly le, a következő. Pávának két leánya van, Klotild, kinek férje Kabók műépítész s a még hajadon Évi, ki azonban már szerelmes Ibolyaiba és viszont, Klotild válni akar férjétől, noha alapjában szereti, mert jó és gyöngéd férj, Kabók pedig, a ki meg éppen szerelmes, ezt sehogysem akarja. Klotild válasának oka, a mint utóbb megtudjuk, az, hogy egy Fulgurator nevű szerzőnek elolvasta *Konzervált illúziók* című könyvét s ennek tana az, hogy a férjnek s feleségnek nem kell együtt élniök és lakniök, mert ez okvetetlenül az illúziók kihalását vonja maga után, tehát külön kell lakniök s csak időnként találkozniök. Ez tehát a válni akarás oka. Ez a Fulgurator nem más, mint dr. Ibolyai Ádám ügyvéd, kivel a Balaton mellett Évi megismerkedik s kölcsönösen megszeretik egymást, de természetesen ekkor Évi még nem tudja, hogy Ibolyai és Fulgurator egy és ugyanaz. Boldogságuk útjában nem is áll más, csak Ibolyai (Fulgurator) könyve és elvei, meg Klotild, ki ezeket szintén vallja. Megtudjuk azt is, hogy Évi ezeket az elveket nem vallja, de aláveti nekik magát, hogy nénje segélyével Ibolyai neje lehessen; mert majd aztán ő úgyis kigyógyítja Ibolyait zavaros elveiből, a ki természetesen a házasságnak ezt a formáját kénytelen kívánni, ha következetlen lenni nem akar s még ekkor ezekről az elvekről meg is van győződve. Ugyancsak az I. felvonásban tanui vagyunk Kabók és Klotild párbeszédének, melyből megtudjuk, hogy Kabók válni nem akar s ezt Klotild csak a nő hibájával, hűtlenségével érhetné el. Az I. és II. felvonás közti időben, mivel Páva, ki folyton gutaütéstől fél, nagykorúsította Évit, ez nénje segélyével Ibolyai neje lesz, de apja mitsem tud róla, mert a Fulgurator tanai szerint otthon él s csak olykor, titokban megy el férje lakására, hová nénje érte szokott menni. Ez történik most is. Ibolyai már érzi, hogy tanai helytelenek s szívesen lemondana rólok; de könnyen érthető női furfangból egyelőre éppen Évi ragaszkodik hozzájuk. Itt szövédik most a bonyodalom. Páva, ki biztosítani akarja Évi sorsát s azt hiszi, hogy Ibolyai csak aggályból nem akar nyilatkozni, maga ajánlja fel Ibolyainak leánya kezét, ki persze, nem fogad-

hatja el, mert már nős és neje ugyan éppen Évi, de ezt, a közte és Évi közt az ő tanai alapján történt megállapodás értelmében nem vallhatja be, hanem előadja azt a különös elméletet, mely szerint nős állapotát folytatja. Páva a maga egyszerű eszével elképed. Jön azonban Klotild Éviért, kit Páva jöveletekor Ibolyai az egyik szobában elrejtett, most meg Pávát rejt el a másikban. Azonban Klotild nem viheti el Évit, ugyanis Kabók, a ki figyeli neje útjait, berohan, mert azt hiszi, hogy hűtlenségen kapta rajta. Most hát Klotild is elrejtőzik egy szobába Évivel. Kabók most nejét követeli. Heves vita támad, ekközben Kabók meglátja az asztalon Fulgurator könyvét, a *Konzervált illúziók*-at s ebből kitalálja, hogy Ibolyai a könyv szerzője. Most feldühödik ellene, mint ki házaseletét feldúlta, nejét most már annál inkább követeli, mert tudja, hogy csak itt lehet. Ebből nagy zaj támad, mire kilépnek jobbról és balról Páva, meg Klotild és Évi, ki ekkor tudja meg, hogy férje éppen maga Fulgurator s Kabók, ki nem hisz nejének, mert a látszat ellene szól, párbajra hívja házassága megrontóját. A III. felvonás másnap reggel a kibonyolódást hozza meg, de kissé zavarosan. Kora reggel a már teljesen kigyógyult Klotild és Évi együtt sietnek el férjeik megmentésére s a nevetséges párbaj meggátolására. Nemsokára jön Kabók levele, a ki elkeseredésében megírja Klotildnak, hogy nem párbajozik, de boldogsága útjába sem áll, hanem megöli magát. Jön Ibolyai levele is, hogy ő a párbajban nem védekezik, hanem a levegőbe lö. Ezt a két levelet Páva bontja fel s most elmegy a levélhozó hordárral s a másik levélhozó fiúval felkeresni Kabókot. Ekkorra visszajön a két nővér, kik semmit sem tudtak végezni s kétségbe vannak esve. Szerencsére jön Kabók némi magyarázatokért s azért, hogy megmondja Klotildnak, hogy ártatlannak tartja s nem akar úgy meghalni, hogy neki előbb ezt tudtára ne adja. Most minden kisül, a baj csak az, hogy Kabók nem jelenvén meg a párbaj helyén, bizonyára disqualifikálni fogják s ezt ő túl nem élheti. Szerencsére jön Ibolyai, ki haladékokat eszközölt ki a segédektől, jön Páva is, a két nő férje nyakába borul, Páva megnyugszik. Kabók még mindig azt hiszi, hogy őt disqualifikálják; de midőn elolvassák levelét öngyilkossági szándékáról, ez rehabilitálja. Most még az van hátra, hogy Ibolyai lemond elveiről s elhatározza, hogy megírja első műve ellenirátát s ezzel szent a béke.

Látható e vázlatból, hogy a mű szerzője a házaseletnek azzal a problémájával foglalkozik, melyről már nagyon sokat írtak s néhány évvel ezelőtt egy francia és két magyar szindarab és egy, talán több regény is foglalkozott vele. Themája tehát nem új, de így egy könyvre alapítva, ennek egy újabb változata. A főkérdés azonban az, hogy hihető-e, mely szerint

egy nő, a ki különben szereti férjét, egy ily elmélet miatt válni akarjon? Mi ezt kissé valószínűtlennek találjuk, viszont éppoly valószínűtlen, hogy egy okos leány, milyennek Évit a szerző rajzolja, ilyes házasságba apja tudta nélkül belemenjen, mikor úgy sincs férjhez menetelének semmi komoly akadálya. Azt sem hiszszük valószínűnek, hogy egy apa így felajánlja egy fiatal embernek leánya kezét. Továbbá nem értjük, hogy a két nő mért nem leplezi le a helyzetet már a II. felvonás végén, a mit úgyis szó nélkül megtesznek a III. felvonásban az első kínálkozó alkalommal? Ezek mindenesetre lényeges hibáknak tetszenek. De azt el kell ismerni, hogy szerző ügyesen és színpadismerettel, noha kissé vonatottan oldotta meg feladatát, kivált az I. és II. felvonásban. Párbeszédei jól folynak, csak nem kiválóan tartalmasak s nem ötletesek; nyelvezete néhány ú. n. modernizmust kivéve, jó és magyaros. Ezek a tulajdonok okozták, hogy a jutalmazásra szóba jött és két szavazat erre a műre esett.

Megjegyzem, hogy ez a mű *Konzervált illúziók* czim alatt részt vett az 1915. évi Karácsonyi-pályázaton, melyről a jelentést szintén aláírt írta. (*Akad. Ért.* 1916. 247. l.) Akkor még több más megjegyzést is fűztem a darabhoz, melyek részben nyelvi különösségekre vonatkoztak. Ezeken szerző sokat javított s úgy találom, hogy némileg az indokoláson is itt-ott helyesbített. Ugyanott megjegyeztem róla azt is, hogy nem igazi vigjáték, inkább valami középfaj felé hajlik, mert kevés benne az igazi vidámság. A mi komikum van benne, az inkább a helyzeteken, mint a lényegen vagy jellemeken alapul. Ezek az utóbbi megjegyzések a műre most is illenek. Így talán elég lett volna röviden az akkori jelentésre utalni: de most részletesebben s újra azért foglalkoztunk vele, mert a jutalmazásnál szóba került, 1916-ban pedig egyáltalában nem s indokolnunk kellett, hogy a bizottság többsége mért foglalta el ezt az álláspontot a mű mai alakjával szemben is.

Egyébaránt érdekes, hogy minden bírálótnak kell azzal foglalkoznia, hogy a darabok némelyike szívós kitartással jelenik meg újabb pályázatokon. Ennek természetes magyarázata az, hogy ír valaki egy-két szomorú- vagy vigjátékot, melyeket a kellő változat szerint háromszor, sőt négyszer is benyújt s a bírálatok alapján addig javítja őket, míg egyik-másik jobb híján elnyeri a jutalmat. Néha a szerző nem is módosít művén, mert számít rá, hogy más bírálók más szemmel nézik, a mint ez a sokféle emberi izlés miatt megesik s az egyik évben szigorúan megbírált mű a következő évben jutalmat nyer. Ilyen eset többször fordult elő a mi tudomásunk szerint is. Ez az, mi a pályázatokon némely művet oly hosszan éltet, melyek azonban jutalmazva sem kerültek soha színre s emberi számítás szerint nem

is fognak, sőt gyakran nyomtatásban sem jelennek meg. Sem az Akadémia, sem a szerző nem adja ki őket, kiadójuk pedig nem akad. Így van az, hogy már sok esetben Akadémiánk jutalmi sem a színpadnak, sem az irodalomnak hasznót nem hoztak.

Végül a 2-ik számú pályaműről szólunk, melynek czíme *Kató bosszúja*, „vigj. 3 felvonásban“. Ez a mű, mint a szerző is mondja, „húsz évvel későbbben játszik, mint a *Makrancos hölgy*“. Tehát Shakespeare e vígjátékának folytatása, melyben a vígjátéki czél az, hogy miként adja vissza urának a kölesönt Katalin s miképen mutatja ki, hogy ő uralkodik s nem Petruccio, mint ez eddig hitte. Voltaképen erről már a bevezető beszélgetésből meggyőződünk, hogy már régóta az történik, mit Katalin akar, mert, mondja Petruccio:

Ötven év körül az ember többre tart
Egy jó pohár bort lefekvés előtt,
Mint vászonnépen bármi diadalt!

De hozzátesszi:

Azért ne félj, ha itt a percz dülöre,
Felébred bennem az alvó oroszlán
S a végső szó mindenben az enyém.

Ekképen előre tudjuk, hogy a szerző terve mi, t. i. Katalin győzelmének és tréfás megtorlásának megmutatása. Erre a szerző a következő mesét alkalmazza. Petruccionak egyetlen gyermeke Bianka, kinek két kérője van, a gazdag Adolfo és a szegény, de tudós és költő Orlando, ki egyszersmind Bianka tanítója a latin nyelvben, mely nagyon divatos lett. T. i. a humanismus korába kell gondolnunk magunkat. Az író Adolfót önhitt, hányaveti, Orlandót szerény, derék ifjúnak rajzolja. Az I. felvonásban mindkettő fellép mint kérő. Adolfót Petruccio, Orlandót Katalin és Bianka pártolják. Természetesen, Petruccio elutasítja Orlandót s a női könnyek, ájulás és efféle fogások semmit sem segítenek, s midőn a két nő ellentáll annak, hogy Adolfo legyen Bianka férje, Petruccio dühösen elmegy hazulról s bemegy haragjában Velenczébe mulatni.

A II. felvonás Velence egyik kocsmájának különszobájában foly le tíz nap múlva. Mit tett s hol volt Petruccio ez idő alatt, arról nem értesülünk; de ez mellékes. Petruccio mulatótársa egy megrögzött agglegény, az 55 éves Angelo, kinek e mulatás alatt Diána, egy romlott hölgy, ellopja erszényét és elillan. Most a két mulatónak nincs, miből fizetni. Odajön Adolfo s ő, a mi elég feltűnő, nem akarja Petrucciót pár arannyal kisegíteni. Ekkor Angelo elmegy Diána felkutatására, Petruccio pedig szorultságában jegygyűrűjét zálogosítja el, hogy kocsmái tartozását kifizesse. Ekkor jelenik meg Orlando pompás lovagi

öltözetben, viszont díszesen kiöltözve s kendőzött arczczal megifjodottabb alakban Katalin. Katalin Orlandónak pénzt ad, ki segíti Petrucciót, a ki visszaveszi jeggyűrűjét. Orlando magát Giuseppe-nak, Katalint meg Beatricének, nővérének adja ki s Petruccio meghívja őket vacsorára. Természetesen, Petruccio felismeri Orlandót s nejét is, de ezek oly határozottan állítják, hogy nem ők azok s hogy Petruccio téved, hogy Petruccio végre kétélyei ellenére is elhiszi a dolgot, mert hiszen a természet hasonló alakokat, ú. n. alteregókat tényleg alkot. A vacsora vigan foly, miközben Orlando elmegy Angelo felkeresésére s Petruccio maga marad Katalinnal. Katalin ekkor kaczer játékot kezd, elforgatja a már mámoros Petruccio fejét, ki késznek igérkezik rá, hogy nejétől, ki úgys felbőszítette, elválik s nőül veszi őt, már t. i. Orlando nővérét, Beatricét. Ekkor Katalin-Beatrice ennek bizonyítékául jeggyűrűjét kéri, de Petruccio egyelőre megtagadja. Jön azonban Orlando-Giuseppe Angelóval, ki ekközben némi verést is kapott egy utczai csete-patében, mikor Dianát el akarta fogni s most ő is meghódol Katalin-Beatricének, úgy hogy Petruccio most csakugyan ujára húzza jeggyűrűjét s mire észreveszi magát, Katalin Orlandóval együtt távozik. Petruccio ekkor némileg kijózanodva, belátja, hogy lefőzték, leszidja Angelót s tíz napi távollét után tüstént haza siet.

A III. felvonás újra Petruccio otthonában foly le, hová Katalin és Orlando előbb megérkezve, várják Petrucciót. Most azt a cselt főzik ki, hogy úgy viselkednek, mintha most ők megadták volna magokat s Bianka csakugyan Adolfo neje akarna lenni apja akarata szerint; mert Katalin fölteszi helyes ösztönével, hogy a fősvény Adolfótól férje úgys elidegenedett Velenczében. Megjön Petruccio s most Katalin és Bianka játszsza el vele megfordítva azt a jelenetet, hogy minden ételt, italt elvisznek az éhes Petruccio elől, mint ő tette Katalinnal 20 évvel azelőtt s végre még a kérőnek újra fellépő Adolfóval étetik meg az étel javarészét. E miatt természetesen Petruccio még dühösebb lesz, mert hiszen, hogy Adolfo kicsinyes ürügyből megtagadta volt a kölesönt Velenczében, már is kiábrándult belőle; most meg annál dühösebb, mert nem bírja megérteni, hogy a hölgyek mért pártoltak el Orlandótól. Ekkor azonban a nők éppen azokat az érveket idézik Adolfo mellett, melyeket az I. felvonásban Petruccio mondott el. Petruccio most, midőn a nők valódinak vélt pártfogása miatt Adolfo még önhittebben lép fel, kereken megtagadja tőle Bianka kezét s midőn az éppen csak erre váró Orlando megjelenik, ő maga kényszeríti Biankát, hogy elfogadja Orlandót, mit természetesen annál inkább megtesz, mert úgys éppen ezt akarta anyjával együtt elérni. Petruccio visszakapja jeggyűrűjét is és most belátja, hogy lefőzték:

De hiszen akkor mind komédia!
 A reggeli — — Adolfo — a ruha...
 (Katóhoz): S mit te akartál, történt voltaképp.
 (Kató és Bianka nevetve ráít a fejével.)
 Hisz akkor ez csúf összeesküvés!
 Gonosz furfang! Galád lóvátetés.

Kató (hízelegye odasimul Petruccióhoz):
 Ne haragudjál, hogy bosszúm elért
 Húsz év előtti hunczutságodért!
 Igaz asszony ezt nem felejtethi,
 Míg kamatostul meg nem fizeti.
 De most örökre rád bizoni magam,
 Mert újra láttam: szived szinarany. (Ölekezés.)

Petruccio elneveti magát s szent a béke.

Ebből a vázlatból is kiviláglik, hogy ha a darab színre kerülne, ez csak úgy volna lehető, ha az előbbi estén Shakespeare művét adnák s másnap ezt, mert ez magában nem mindeuki előtt (t. i. kik Shakespeare művét nem ismerik) volna megérthető, vagy legalább is nem eléggé. Egyik bíráló legalább is egy felvilágosító prologót javasolna hozzá. Ámde, ha Shakespeare műve után adnák, nagyon is szembe ötlenék a mű ötletekben való szegénysége a Shakespeare művének gazdagsága és tartalmassága mellett s szembe ötlenék humorban való fogyatékos-sága amannak teljessége és szélessége mellett. Ez az ötletben való szegénység vitte rá szerzőt arra a fogásra, hogy a régi s megszokott színpadi gyakorlat szerint Katalint és Orlandót összehozza a kocsmában Petruccióval a II. felvonásban s megpróbálja elhíttetni, hogy lehető az, mely szerint Petruccio végre is belemenjen abba, hogy nem nejével ül egy asztalnál s nem nejének udvarol. Azonban itt még más észrevételünk is van. Nem értjük, hogy Petruccio miként nem visz pénzt magával, midőn a kocsmába megy mulatni? Ez legalább is szokatlan oly gazdag embernél. Másfelől Adolfo, ki veje akar lenni, hogyan tagadhatja meg ily gazdag embertől s leendő apósától a pár arany hitelt, hiszen ily kedvező alkalmon ellenkezőleg kapnia kellene? Ez még kevésbé valószínű. Egészen más volna az eset, ha erre az ő pártjára színleg áttért Katalin kérné fel; de ennek nincs nyoma s talán éppen ez, vagy ilyesmi volna a helyes indok, mert a mit szerző felhoz úgy odavetve, hogy már máskor is rosszul járt pénzügyekben Petruccióval, nem valószínű. Adolfo-nak hányiveti föllépése sem indokolt, mert hát minden józan számítás szerint tudhatja, hogy ezzel éppen ellenkezőt ér el, a mit akar. Itt is talán a nők biztatása volna helyes indok és magyarázat. A nőknek azt a fogását is, hogy csak a III. felvonásban váratlanul tudjuk meg, hogy Adolfót látszanak pártolni, mert előre tudják Petruccio nézetváltoztatását, előre semmisen

jelzi. Kérdjük: miként mehetnek hát bele ebbe a legalább is bizonytalan fogásba? Ezt mi nem értjük. Mert igaz ugyan, hogy a vigjáték nem kíván oly erős logikai indokolást, mint a tragédia, de nem is lehet el a valószínűség és számítás helyesége nélkül.

Azonban azt el kell ismerni, hogy az egésznek kedves és magasabb vigjátéki hangulata van. Az egész elég jól van elgondolva és mindvégig bizonyos kedves hangulat van benne túlzás és erőszakosság nélkül. Ezek mellett jó, folyamatos jambusokban van írva, szabatos, jó magyar nyelven. Utóbbira csak pár megjegyzésünk van. Szerző a kérdő *e*-t mindig a *nem* után teszi így: „Gazdasszonyom *nem-e* kaparja hátam?” Aztán a „villásreggelit” ő „villásuzsonná”-nak nevezi, milyenről eddig nem hallottunk s bár ezután se hallanánk. Mondja ezt is: „Biankát én irigyeném?” Magyarul nem lehet *valakit* irigyleni, csak *valakire* irigykedni, vagy *valakitől* irigyelni valamit. Ezt is írja: „odabök Petruccióhoz”, e helyett: „megböki Petrucciót”. Ezt is írja: „Mínthogy vecsernyénk külön költsük el”, e helyett: „vacsoránk”; „hát nem szabad volt” e helyett „hát nem volt szabad”. Ezt a rossz szórendet természetesen a jambus miatt alkalmazza, de lehetne így: „Nem volt szabad tán egyszer nekem is” stb. „Előbb hadd *lakjon* jól apád”, „*lakjék*” helyett; „*nyilatkozzon*” „*nyilatkozzék*”, „*vacsorázzon*” „*vacsorázzék*” helyett.

A bírálók többsége azonban e kisebb hibák mellett is, tekintve e mű tiszta vigjátéki levegőjét, meglehetősen hibátlan verselését, hivatkozva a Teleki-pályázat szabályainak azon rendelkezésére, hogy „tiszta vigjáték” jutalmazandó s hogy „a jutalom a viszonylag legjobb műnek is mindig kijár, még pedig megosztatlanul” (Ígyrend, 137. § 4.), arra kéri a T. Akadémiát, hogy a jutalmat a 2-ik számú, „*Az aroni hattyú*” jeligéjű műnek méltóztassék kiadni. Megújítja azonban a mult évben tett azt az indítványát, hogy a pályázati szabályok e pontját úgy méltóztassék módosítani, hogy a jutalom mindig ne csak a viszonylag, hanem a magában is irodalmi értékű műnek legyen kiadható.

* * *

A márczius 18-án tartott összes ülésen a jeligés levél felbontatván, abból *Lenkei Henrik* budapesti tanár neve tünt elő.

Jelentés a Farkas-Raskó-pályázatról.

Tolnai Vilmos l. tagtól.

A kitűzött díjért ez évben tizenkét pályamű versenyzett. A bizottság (Lehr Albert, Horváth Cyrill l. t. és a jelentéstevő) mindjárt eleve kénytelen volt két művet (*A kis Mózes* és a *Heródes* címűeket) kirekeszteni, mivel a pályázati föltételek határozottan hazafias költeményt kívánnak, ezek pedig sem tárgyban, sem célzatukban nem mondhatók azoknak.

A többi tíz pályamű ennek a föltételnek eleget tett s ezért a bírálóknak alapjául szolgálhatott. Tárgyukat a jelenből, a közelmúltból és a közel jövőből veszik. A világháború eseményei, a harctér hőseinek alakjai, az idegenben sýnlódó foglyok szenvedései, a közeledő béke reményei, a jelen s a jövő hazafias aggodalmai, a szent koronának sirbaszállott viselője, az új király felmagasló egyénisége: ezek azok a tárgyak, gondolatok és érzelmek, melyek a pályaművekben kifejezést keresnek.

De sajnos, csak keresnek, és nem találnak. Mindenekelőtt a belső forma hiánya az, melyet e művekben nélkülöznünk kell. A legtöbbnek egységes, összetartó tengelye sincsen, hanem lazán kapcsolódó ötleteknek, elkoptatott közhelyeknek egymás mellé való sorozása. Az érzelmi elemek hullámlásában rendszertelenség és zűrzavar. Ha itt-ott fölesillan valami, ha nekilendülni látszik, a következő sorok lerontják, elhomályosítják. Az egyik nehezen indul, majd féktelenül rohan; a másik sehogy sem bír célhoz vergődni. Az egyik tárgyaltan érzélgésben olvad széjjel, a másik hangulat nélkül kopogó rhythmusú krónikát ír.

A belső forma hiányához járul aztán az előadás fogyatékossága. Nincs meg bennük a költői nyelv lendülete, az előadás szemléletessége és hangulatossága; hiába keresünk erőt, hiába gyöngédséget. Nyilvánvalóan iskolai gyakorlatoknak első zsengei, melyek a kötelező olvasmányok mintái alól még nem bírnak fölszabadulni; vagy régi emlékeknek nehézkes fölélesztései, önálló lelemény, független lelkivilág nélkül.

A legtöbbnek ezenfelül még a verselése is nagyon gyarló; alig egy-kettőben enyhíti a külalaknak jobb gyakorlatra mutató gördülékenysége a tartalomnak és előadásnak hiányait.

Egészben véve a pályaművek legjobbjai is alig ütnek meg a közepes átlagot; önálló költői értékről, mit a pályázatétel megkövetel, szó sincsen.

A bizottság ennélfogva egyik művet sem ajánlhatja pályadíjra érdemesnek.

Jelentés az 1917. évi Karátsonyi-pályázatról.

(Felolvasta Voinovich Géza l. t. 1918 márcz. 18.)

A tavalyi Karátsonyi-pályázatra 24 szomorújáték érkezett, e nagy szám a pályázat egyetlen eredménye. Nem csoda: a pályaversenyek kora általában lejárt, de leginkább a színműveknél: hiszen minden valamelyest előadható darab után négy-öt fővárosi színház nyújtja ki a kezét, rögtöni és zajos sikerrel s busás anyagi javakkal kecsegtetve. A pályázat bizonytalan útjára csak azok a darabok indulnak, a melyek előtt nem nyílik meg előre valamelyik színház kapuja.

A beérkezett pályaművek túlnyomó része valóban örökre távol esik minden színpadi reménységtől. Van itt „történelmi tragédia“, mely a hatodik világrészben játszik, az arany-, ezüst- és vasnép közt, a hol Ezüstököl feleségét Ezüstalmának nevezik, a fiukat Ezüstkulcsnak; egy másikban — a *Faun* változata-képen — egy villi jó az emberek közé; a szerző attól várja a sikert, hogy a villi mindig trikóban lesz; a szöveg lapos próza, de a szerző kész olyan versekbe önteni, mint a zene-szerző kívánja.

A *történelmi darabok* általában örömet fordulnak a történelem előtti idők szabad képzelgéséhez (ilyen három is van), de a történelmi korok és személyek dolgában is hallatlan szabadsággal élnek. Édua történetében például Éduát, hogy László királytól elszakítsák, férjhez adják Árbuczhoz, a ki a krónikák s az eddigi feldolgozások szerint is: atyja. Egy másik darab Zsigmond király udvarát Borbála királyné és mostoha-leánya közt folyó örökös durva czivódással tölti be, a királyné házasságtörésével, s mindehhez ósdi romantikával, mely a királyné halálra ítélt kegyenczéről az utolsó pillanatban kideríti, hogy — Zsigmond fia. E darabok közül kettő, a *Buda és Etele* s a *Krinhilda csatája*, szolgálai módon követi Arany János concep-tióját, az első *Buda halála*-ét, a másik a *Csaba királyfi* terv-vázlatát. Kivált az elsőben minden részlet is Arany kidolgozá-sára támaszkodik; megvan itt a hatalom felosztása, a görög követtség, mely megsérti Budát, isten kardja, a sólyom-pőr s a két királyné viszálya, éppen az alatt, míg Etele megmenti bátyját

a bölénytől; az egész motivatio, fejlesztés Aranyé: a kifejlés is ugyanaz.

A történelmieket mellett irodalomtörténeti tárgyú darabok is vannak, számszerint öt. Egyik Petőfi életét foglalja melodrámába, diákkorán kezdve, színészkedésén s erdői édes napjain át házaseletéig Pesten, hol Arany és Tompa meglátogatják s (ekkor!) beszélnek a költői „triumviratus”-ról, midőn Bem levele Petőfit egyszerre a harczterre szólítja. Az utolsó szín a segesvári csata-tér, hol a költőt addig is állandó segítője s üzenetvivője, Pila Anikó védelmezi testével, de hiába. Az egész szétfolyó, a hatást pusztá külsőségeiben keresi s e részben a színpad lehetőségeivel sem számol; tele van nemtővel: a Múza, az álom tündére, a szabadság nemtője buzdítja s vezetik a költőt. Nyilván fiatalkori kísérlet.

Egy másik szerző Arany két balladáját dramatizálja, *Ágnes asszony*-t s az *Árva fiú*-t. Ágneshez egyhetes asszony korában átjő a szomszéd faluból régi kedvese, s fényes nappal, vasárnap délután, úgyszólván az egész falu szeme előtt meggyilkolja urát. A törvényszéki tárgyaláson ott van a költő is, s — mint Shaw Shakespeareje a londoni örfárat beszélgetését *Hamlet*-je számára — ott jegyzi föl az eseményeket, mindjárt balladává.

A kinek e szerencsétlen kísérlet terve eszébe ötlött, az nemcsak saját tehetetlenségével nincs tisztában, hanem a bevégzett műalkotások „Noli me tangere” szavát sem érti.

Még kevésbé sikerültek természetesen a *társadalmi színművek*, hol az emberismeret és jellemzés hiánya leginkább szembeötlő. Van, mely egy képviselő-választás, van, mely a coelibatus és elfojthatlan szerelem körül forog; a harmadiknak „hőse” egy fiatal ember, a ki nyomorában pénzt fogad el lakásadónője leányától; később megházasodik, jó sorsba jut, de mindig boldogtalan, mert tartozását nem adta meg és mást vett feleségül. Mindez ily pörén, üresen, gyermekesen.

A nagy tömegből mindenik nemből kiemelkedik egy-kettő, mely ha jutalomra nem is, némi elismerésre méltó. Ilyen a társadalmiak közül *A lemlott bálcány* című családi tragédia. A férj mindenét elkártyázta; szükségében pénzbeli segílyt fogad el feleségének régi imádójától; mikor a bajokból kikászolódik, az asszony megvallja, hogy viszont szereti, a ki őt oly régóta szereti; a férj egy golyóval megszabadítja őket magától. — A beszéd lapos és szellemtelen, a jellemzés kezdetleges, sekély, de abban az elgondolásban, hogy az egész drámát három szereplőre próbálja fölépíteni, van némi figyelemreméltó. — Kiemelkedik még társai közül az *Élő hidak* című is. Egy orvostanár legjobb tanítványához hozzáadja idősb leányát; e hírre a fiatalabb, Éva, elárulja titkolt szerelmét. Az új asszonyt apja csak-

hamar Meránba viszi: távollétükben a férj s az ép és eszes Éva egymásra talál. A fiatal asszony mindent megérez s váratlanul itthon terem. Azok nem is védekeznek: a férj kész világgá menni Évával, idegen emberek közé. A bánat s az izgalom válságossá teszik a feleség állapotát. Az apa közbe lép leánya életéért, s vejét, az orvost, rábírja, hogy a beteg asszony mellett maradjon. A fiatal ember a tudományba temetkezik, dolgozva a jobb jövőért, melyet nem egyesek érnek el, hanem az emberiség. Éva külföldre megy s ő is azon fáj, hogy a jövőendő asszonya okos, erkölcsös és önállóbb legyen. Az ilyen emberek élő hidak a jövő partjára; innen a darab különös címe. Mind ennek alapja s fejlődése kétségtelenül drámai, de egyes jelenetek nehezen lendülnek előre; a jellemek rajzában is van egy-egy szerencsés vonás, kivált Éva titkolt s kitörő szerelmének festése sikerült: de az egészben sok az elmélkedés, az elvont cél, a hideg okoskodás. Még sem pusztá kísérlet, mint társainak legnagyobb része.

A történelmiek között egy van említésre érdemes: *Primavera*. Arany László *Elfrida*-jának esetét viszi színre. Primavera unatkozik férje várkastélyában. Egy hírnök a király érkezését jelenti. A férj erre mindent bevall nejének: őt a király küldte volt hozzá leánynézőbe, de maga gyuladt szerelemre, a királynak torzképet festett róla, s maga vette feleségül; azért őriz most várában, hogy csalfasága ki ne tudódjék. Feleségét is kéri, hogy folytassa a hazugságot: torzítsa el magát. Az asszony rá les, de mikor a király unokahugának, Máriának teszi a szépet, hiúsága föltámad, s felfüdi szépségét. Minden kiderül; a király párbajra kényszeríti a férjet s leszúrja. A nő föllázadásában van lélektan, a párbaj jelenete drámai, — de mindez nehezen illik az előzményekhez, a vidám cselhez, mely inkább vigjáték anyagául kínálkozik. Azonban a harmadik felvonás is a tragédia útján halad. A csélesap király már elhagyta nejét, Primavera-t, s Máriával éli világát. Hector lovag megígéri az elhagyott feleségnek, hogy bosszút áll érte s leszúrja a királyt. Primavera mérget iszik, hogy mire lovagja a jutalomért jön, holtan találja. De még meghallja, hogy Hectornál előbb szúrták le a királyt testőrei. Itt a romantika már a rém-romantikába hajlik. Az egész nem egységes. Az angol anekdota vidám földolgozást kívánna, a szerző tragédiává csavarja el; e rész sehogy sem illik össze a kiinduló pontul szolgáló cselvigjátékkal. A rimelő bánat után nagyon is durva a valódi vér. Van benne egy pár csinos jelenet, verselése is sok helyütt csinos, néhol több is annál, de az egész csak két hatásos szerep inkább, mint jó színdarab.

Az irodalomtörténetiek közül felemlíthető a *Letört titánok* című, mely Kazinczyt, Kármánt, Lavottát szerepelteti a Marti-

novics-féle összeesküvés háttére előtt, s a kezdő magyar színészet küzdelmei közt. Hosszabb szerepet csak Lavotta vállal, a ki lemond szerelméről, mert barátja, Szentmarjay is ugyanazt a lányt szereti. Szentmarjayt azonban elfogják. Lavotta sejti, hogy feladójuk Sehy, a színész; később meg is bizonyosodik erről, s addig üldözi, míg végre eléri boszúja. Az egészben inkább a kor s a nevek érdekesek, de legalább tanulmányon épül. A szándék mindenesetre többet ér kivitelénél.

E körbe való *Tempefői* is, mely Csokonai életét rajzolja. Valóban, szinte életrajz; tíz évre terjed. Az első felvonás a debreczeni diákok mulatozását festi a nagy-erdőn, korhíven és valódi vidámsággal; itt látjuk Csokonai első találkozását Lillával, majd Komáromban kölesönös szerelmüket. A III. felvonás Lilla férjhezmenetelének hírére hozza; a IV. a költő halálát rajzolja.

A főalak szellemessége, csalódott szerelme s megnyugvással várt halála *Cyranó*-t juttatják eszünkbe. Az egész mű szakadozott, egység nincs benne, de egyes jelenetei sikerültek, a kor rajza és hangulata találó. Egy pár modern kifejezést leszámítva, a nyelv is korhű; jól vannak beleszöve egész sorok és szakok Csokonai verseiből. Általában sok benne a vers és az ének, egy kissé operetteszerű, vagy inkább a népszínmű és operette vegyülete; ünnepi játék-féle, melyet Csokonai halála nem tesz tragédiává, de az egész kedves, s gyakorlott írói kézre vall.

A bíráló-bizottság tagjai, Herczeg Ferencz, Bánóczi József, Pekár Gyula. Pintér Jenő és a jelentésttevő, egyetértének abban, hogy a pályaművek tömegéből csak ez öt műben van egy vagy más vonás, mely írói tehetségre vall: ezek közül is kiemelik *Primaverá*-t és *Tempefői*-t. De egyetértének abban is, hogy a jutalomra ezeket sem tartják érdemesnek, s éppen azért a jutalom ki nem adását javasolják.

Még egyszer Zrínyi és Busbequius.

Ferenczi Zoltán r. tagtól.

I. *Zrínyi és Busbequius* cz. értekezésemben (*Akad. Ért.* 1917. 34—54. l.) azt mondtam, hogy Zrínyi teljesen ugyanazon részeket idézi latinul *A török Afum* stb. művében Sallustiusból, Vegetiusból, Arrianusból és Diodorus Siculusból, mint a melyeket Busbequius és teljesen ugyanazon sorrendben. A mint Busbequius egyes részeket kikapva és egymás mellé helyezve idézi őket úgy, a mint terve igényelte, akkép tesz Zrínyi is. Ez mutatja, hogy e helyeket innen írta ki. Nem édektelen

azonban, hogy midőn Sallustiusból idéz egy részt (*Catilina*. LII.), ő megjelöli az idézet helyét, Busbequius nem. csak így: „Nec male . . . Cato apud Sallustium, senatum adhortavit“ stb. Az idézet aztán azonos, de nem mindenben. Eltér a mondatjelzésekben és egy, bár az értelemre nem lényeges szóban. Busbequiusnál ez áll: „Non votis neque *suppliciiis* muliebribus“ . . . Zrinyinél: „Non votis, neque *suspiriis* muliebribus“ . . . Itt *suppliciiis* a. m. *supplicationibus*, könyörgésekkel; *suspiriis* a. m. sóhajokkal. Az értelemre tehát nem lényeges a változtatás. Mindenesetre a „caput“ meghatározása azt mutatja, hogy Zrinyi felkereste ezt a helyet Sallustiusban: de számos kiadásban megneveztem és mindenütt „*suppliciiis*“ van. A változtatás tehát Zrinyié, talán mert e szót hatásosabbnak vélte a maga céljára. Hasonlóan Busbequiusnak Vegetiusból való idézeteiben Busbequius minden kiadása és minden Vegetius-kiadás e helyet így adja: si pluribus stipendiis *moretur* in castris? Zrinyi így: si pluribus stipendiis *mercatur* in castris? A szöveg mindkét esetben jó s vannak codexek, melyek *meretur* és *mercat* alakot ismernek, de *moretur* a leggyakrabbi. Ez is Zrinyi változtatása, ha ugyan nem a másolóké. Lényeges változtatás végre ez: Busbequius így idéz: et hoc est in quo totius reipublicae salus vertitur. Zrinyi ezt. bizonyára célzatosan így adja: Et hoc est in quo totius salus *militiae* et reipublicae vertitur, t. i. a *militia* fogalmat ki akarta emelni: mert itt Busbequius idézete a helyes.

Az idézeteknek ez a pár helyen való eltérése azt kívánja, hogy a többit is megvizsgáljuk. Említettük a fent idézett értekezésben, hogy Zrinyi Vegetiusból ugyanazon részeket és ugyanazon sorrendben idézi latinul, mint Busbequius.¹ Ez idézetekből csak két mondat maradt ki. E mondat után: „Melius enim est ut exercitatus juvenis causetur aetatem nondum advenisse pugnaudi, quam doleat praeterisse“, kimaradt ez: „Habeat etiam *spatium universa discendi*“. Továbbá e mondat után: „Sed hujus rei usum, dissimulatio longae securitatis abolevit“, kimaradt: „(Quem invenias qui docere possit quod ipse non didicit?“ Ki van hagyva azonban több szó, vagy meg van változtatva, melyek közül pár a mondatok értelmét is módosítja, pl. „Scientia enim rei bellicae *dimicandi* nutrit audaciam“. (*dimicandi* Zrinyinél kimaradt.) . . . „cervorum aprorumque venatores *conveniunt in societate militiae*“, e helyett Zrinyinél: „conveniunt

¹ Megjegyzendő, hogy Busbequius a saját terve szerint összeválogatva idéz hol innen, hol amonnan s meg is változtatja a szöveget, ha szüksége van rá. Természetes, hogy már Busbequius idézeteibe is csúsztak be filológiai hibák, a Zrinyi idézeteiben ezekhez mérve is sok a kisebb-nagyobb hiba, mint azt pontos összehasonlításból megállapítottam, de ezekre most nem térek ki.

assumere in societatem militiae“ . . . A többbit itt mellőzzük. az idézet egyéb hibái lehetnek a másolókéi is, vagy egy-egy szócsere, más mondatjelzés, mely az értelmet alig vagy éppen nem módosítja, eredhet Zrinyitől is.

II. Jelentősebb az, hogy az idézetekben Busbequius különböző kiadásai is eltérnek egymástól. Ezek közül kiemelendők a következők:

1581., 1633. kiadás: *incipientem pubertatem ad delectum cogendam.*

1605. kiadás: *incipientem pubertatem ad dilectum cogendam.*

1581., 1633. kiadás: *Sed qui delectum acturus est;*

1605. kiadás: *Sed qui dilectum acturus est . . .*

1581., 1633. kiadás: *In delectu atque exercitatione tyronum.*

1605. kiadás: *In dilectu etc.*

1581., 1633. kiadás: *in prima delectorum examinatione consistunt . . .*

1605. kiadás: *in prima dilectorum examinatione consistunt . . .*

1581. kiadás: *Nec leue putetur hoc officium, aut passim quibuscunque mandandum . . .*

1605., 1633. kiadás: *Nec leue putetur hoc officium, aut passim quibuscunque mandatum, . . .*

1581. kiadás: *Sed hujus rei usum, dissimulatio longae securitatis aboleuit.*

1605., 1633. kiadás: *Sed hujus rei usum, dissimulationem longae securitatis aboleuit.*

1581., 1605. kiadás: *usum varietatemque pugnandi praeceperunt edocere.*

1633. kiadás: *usum varietatemque pugnandi praeceperunt.*

E változatok közül Zrinyi a következő alakokat használja: a *delectum, delectu, delectorum* szókat mind a négy esetben úgy adja, mint az 1581. és 1633-iki kiadás: a *mandandum* [*mandatum* helyett] alakot úgy használja, mint az 1581. kiadás; a *dissimulatio* szót [*dissimulationem* helyett] úgy adja, mint az 1581-iki kiadás; a *praeceperunt edocere* kifejezést úgy adja, mint az 1581. és 1605-iki kiadás.¹

E helyekből tehát azt a következtetést lehet s kell kivonni, hogy Zrinyi előtt az 1581-iki kiadás állott; mert éppen a két leglényegesebb pontban egyezik az ő szövege az 1581-iki Busbequius-kiadás szövegével, melynek címe ez: *Itinera | Con-*

¹ Megjegyzem, hogy Vegetiusnak Teubner-féle kiadása a *mandandum* és *praecipere* *edocere* alakot helyesli. Így adják a régebbi Vegetius-kiadások is.

stantinopolitanum | *et* | *Amasiunum* | *ab* | AugerioGislenioBusbe-
quij, etc. D. | *ad Solimannum Turcarum Impe- | ratorem C. M.*
oratore confecta. | *Ejusdem Busbequij de Acie Contra | Tur-*
cam Instruenda | Consilium. | *Antverpiae, | Ex officina Christo-*
phori Plantini, | Architypographi Regij, | M. D. LXXXI. | 8r.
167. l. E szerint nem áll az, a mit irtam *Zrinyi és Busbequius*
cz. értekezésében, hogy „itt csak az . . . 1633-iki Elzevir-
kiadásról lehet szó“. Így ezt helyreigazítom.

III. Meg kell még jegyeznünk, hogy Busbequius kiadásai
az 1581-ikitől magában Busbequius szövegében is több helyt
eltérnek. A főbbek a következők:

1581. kiadás (128. l.): Nobis inter nos, cum vicinis & paene
popularibus nostris, errare licuit, *ut libuit*; paria enim,
ut dixi, vitia . . .
1605. (305. l.), 1633. (408. l.): Nobis inter nos, cum vicinis
& paene popularibus nostris, errare licuit: paria enim
vitia . . .
1581. (130. l.): aut statua Imperatoris, avelli se *nullo pacto*
patiuntur.
1605. (310. l.), 1633. (410. l.): aut statua Imperatoris, avelli
se *non* patiuntur.
1581. (131. l.): Quod si qua pacis spes *relinquatur*;
1605. (310. l.), 1633. (411. l.): Quod si qua pacis spes *sit*;
1581. (132. l.): quae ad exitium nostrum *praecipitandum* per-
tineant;
1605. (311. l.), 1633. (412. l.): quae ad exitium nostrum
maturandum pertineant;
1581. (133. l.): quorum è numero unum praeterire . . .
1605. (312. l.), 1633. (414. l.): quorum e numero unum *silen-*
tio praeterire . . .
1581. (137. l.): aut *cur rei familiaris partem melius absume-*
mus, quàm ut totum conseruemus?
1605. (315. l.), 1633. (417. l.): aut *qua in re bonorum nostro-*
rum partem melius consumemus . . .
1581. (138. l.): *collecticius* miles conducitur.
1605. (316. l.), 1633. (419. l.): *tumultuarius* miles conducitur.
1581. (151. l.): respondere non *verebor*.
1605. (326. l.), 1633. (432. l.): respondere non *dubitabo*.
1581. (152. l.): Sic illi liberum est, seu *rusticus* sit siue
urbanus.
1605. (327. l.), 1633. (433. l.): Sic illi liberum est, sive
agrestis sive urbanus sit, . . .
1581. (153. l.): tale specimen *de se* dedit, . . .
1605. (328. l.), 1633. (434. l.): tale specimen *sui* dedit, . . .

1581. (154. l.): quod *quatuor* ducatorum in Gianizaro summum est.
1605. (328. l.), 1633. (435. l.): quod *singulis mensibus octo ducatorum* in Gianizaro summum est.
1581. (159. l.): qua *afflictae* Reipubl. nostrae navem retinere, *ingum à ceruicibus, caelem à capitibus nostris depellere queamus*. Unaquaeq. res qua ratione *acquiritur*, . . .
1605. (332. l.), 1633. (440. l.): qua *fluitantem* Reipubl. nostrae navem retinere & *servare possimus*. Unaquaeque res qua ratione *paratur*, . . .
1581. (160. l.): nonnihil *interdum* deflectere liceat.
1605. (333. l.), 1633. (441. l.): nonnihil deflectere liceat.
1581. (160. l.): ubi *apertissimum communis salutis praecipitium* ante oculos positum sit, constanti animo, *per eam semitam quae sola ad arcem & praesidium patet intendendum* . . .
1605. (333. l.), 1633. (441. l.): ubi *patriae excidium* ante oculos positum sit, constanti animo eo *praesidio quod solum ostenditur, salus eius fulcienda est* . . .
1581. (161. l.): *ad eos pertinere* possunt.
1605. (333. l.), 1633. (441. l.): *adigi eo* possunt.
1581. (161. l.): ad quemcumq. fortunae *motum conatumque* . . .
1605. (334. l.), 1633. (442. l.): ad quemcumq. fortunae *impetum & excipiendum* . . .
1581. (162. l.): tanquam ad arcem, *ubi rebus suis*, dubiis temporibus, *perfugium paratum sit*.
1605. (334. l.), 1633. (443. l.): tanquam ad arcem, & *certum* dubiis temporibus *perfugium* :
1581. (U. o.): quem ita semper instructum & *paratum* norit, . . .
1605. (U. o.), 1633. (u. o.): quem ita semper *armis* instructum norit, . . .
1581. (U. o.): ex *aliena* tantum *ope* pendemus; *omnes prope modum* . . .
1605. (U. o.), 1633. (u. o.): ex *alienae* tantum *opis spe* pendemus; *non modo*.
1581. (163. l.): eo quidem animo, *quo decet*.
1605. (335. l.), 1633. (443. l.): *quemadmodum* decet.
1581. (163. l.): non deesse *cognorint*.
1605. (335. l.), 1633. (444. l.): non deesse *cognitum fuerit*.
1581. (U. o.): hoc institutum nostrum non *modo vicinorum &* . . .
1605. (U. o.), 1633. (u. o.): hoc institutum nostrum *divulgatum* non *tantum* . . .
1581. (166. l.): Nihil postremò nobis debere videri tanti sciamus, quod ut huc perueniatur, non cupidè subeamus. [Az 1605. és 1633. kiadásban hiányzik. V. ö. 336. és 447. l.]

1581. (166. l.): *relictum iri aliud nihil*. . . .
 1605. (338. l.), 1633. (447. l.): *restabit aliud nihil*. . . .
 1581. (166. l.): *multi saepe fecerunt populi*. . . .
 1605. (U. o.), 1633. (447. l.): *multae saepe fecerunt gentes*. . . .
 1581. (167. l.): *aut certè ad unum pereamus omnes. Sed migremus potius*. . . .
 1605. (338. l.), 1633. (448. l.): *aut certè moriamur, aut turpissime serviamus. Nos vero migremus citius*. . . .
 1581. (U. o.): *sitque idem prorsus rerum nostrarum*. . . .
 1605. (U. o.), 1633. (u. o.): *sitque idem rerum nostrarum*. . . .
 1581. (U. o.): *mitemus potius*. . . .
 1605., 1633. (U. o.): *imo mitemus*. . . .
 1581. (U. o.): *virtute nostra*. . . .
 1605., 1633. (U. o.): *ut nostro nomine*. . . .

Ezek között van néhány olyan hely, melyeket Zrinyi is, de nem szószerint átvész. Ezért bajos ezekből következtetni rá, hogy Zrinyi melyik szövegből dolgozott. Lehetne ugyan pár helyet összevetni; de ezek nem oly bizonyítók, mint a Vegetius-ból idézett helyekben kimutatott eltérések.

Lehetne azt is kérdezni, hogy Busbequiusra honnan nyert figyelemztetést Zrinyi? Ha figyelembe vesszük, hogy Zrinyi különös gonddal gyűjtötte a törökök katonai intézményeire vonatkozó műveket, Busbequiust lehetetlen volt kikerülnie. Busbequius, mint a török intézmények szemtanuja és leírója, híres volt halála után még sok ideig. Emlékezetben maradt nevezetes követsége s ebben az, hogy miképen kell a törökökkel tárgyalni. Ezért a későbbi politikai és történeti művek, olyanok is, melyeket Zrinyi olvasott, nem egyszer hivatkoznak rá. Legyen itt elég csak Istvánfi Miklósról hivatkoznunk, ki ismételve említi őt így: „Ad extremum Augerius Busbequius, ingenio, fide, et solertia singulari, oneri par, ut remaneret, consensit“ (t. i., hogy visszamaradt Konstantinápolyban a béke ügyében 1557-ben: *Historiarum libri XX*); továbbá így: „Interea Augerius Busbequius, qui jam Byzantii octennium ferè tractandae pacis causa transegerat, . . . Viennam rediit“. Ugyane helyen bővebben ír Busbequius sikereiről és Frankfurtba tett útjáról. (1562. U. o. liber XXI. l. még a liber XXI. elején is „Augerius“ név alatt.) Így nem lehetetlen, sőt valószínű, hogy először is figyelmét éppen Istvánfi hívta fel. De e mellett B. műve ismert volt hazánkban már csak azért is, mert e művében elbeszéli törökországi útjának leírásában több, hazánkat s az akkori viszonyokat érintő részlet van: mert természetesen, Magyarországon át utazott Törökországba s ugyanerre tért vissza.

Jelentések a M. T. Akadémia Balkán-expeditiójáról.

I.

Dr. Pécsi Albert ideiglenes jelentése 1917 április—augusztus havában végzett balkáni tanulmányútjának eredményeiről.

Pécsi Albert dr. a mellékelt térképen feltüntetett útvonal mentén a megszállott területek physikai és közlekedési földrajzát tanulmányozta. 104 közet- és talajminta meg kb. 150 használható fénykép jelzi útjának anyagi eredményét. Negyedfél hónap alatt lovon 1000, gyalog 500 km-t járt be és fölemelkedett az Észak-Albán Alpokban a Gerlachfalvi csúcs magasságáig. Tanulmányaiban különös súlyt helyezett a lejtők egyensúlyának vizsgálatára, a mi nemcsak physikai szempontból fontos a vidék jövő kialakulására, hanem a közlekedés, útépités számára is tanulságokat szolgáltat. Megfigyelte a víznek szilárd és folyékony halmaz-állapotban, a föld szintjén és a föld alatt, függőleges és vízszintes irányban végzett építő és romboló munkáját. Az erózió mellett különösen az omladékok jelentőségét igyekezett kimutatni és e két jelenségnek egymásra való kölcsönös hatását, valamint a táj kialakításában való szerepüket megállapítani. A Mokra planinán, a Lim vidékén és a Novipazari szandzsák mészköves részein alkalma volt a Karszt-cyculus különböző phasisait egymás közelében látni és ebből a vidék átváltozásait, multját és jövőjét levezetni. A források rendkívül nagy száma és a vidék fölépítésének egyszerűsége megkönnyítette a vizek felbukkanásának magyarázatát. Az Észak-Albán Alpokban a jégkorszak némi nyomait sikerült kimutatni. Az 500 m tsz. f. magasságban fekvő ipeki feltöltött medenceze fiatalos vízmosásaival és folyómedreivel érdekes összehasonlítást enged meg a mi Alföldünk érettebb formáival. A medenceze nyugati szélén, az Albán-Alpok keleti lábánál, a nagy és hirtelen szint-különbségek (1500—2000) homorú lejtő-törésében a törmelékkúpok keletkezésének oly classikus példája tárul az utazó elé, a melyhez foghatót messze földön nem lehet találni.

A nagy magasságkülönbségek, a különböző szintek sokféle terjedelme nemcsak érdekes physikai földrajzi összehason-

lításokra adnak alkalmat, hanem sokoldalú termelést is vonnak maguk után és bő csapadékkal párosulva hatalmas energiát képviselnek. Sajnos, a jelentékeny természeti kincsek kiaknázásától a műveletlen, elhanyagolt, rosszul kormányzott lakosság még nagyon távol áll. Annál erősebben éreztetik a természeti tényezők kedvezőtlen hatásukat a közlekedésben. Az ú. n. szandzsávasút valamennyi tervezett nyomának bejárása arról győz meg bennünket, hogy ebből soha sem lehet világforgalmi út. A szandzsák egyetlen természetes útja az Ibar és Kolubara völgyein át vezet Magyarországon át Közép-Európa felé. Itt a vasútépítés sem ütközik nagy akadályokba, de ez a vonal is messze van attól, hogy a Morava-Vardar völgyön át Szalonikiba vezető úttal versenyre kelhessen.

A szandzsák természeti kincsekben nem szegény vidék, hadászatiilag is fontos, de közlekedési szempontból alárendelt jelentőségű.

II.

Buday Árpád egyet. magántanár, osztályarchaeologus jelentése 1917 május 10-től július 14-ig a Balkánon végzett régészeti tanulmányútjáról.

Az expeditio archaeologusa munkásságának súlypontja a Metochia vagy Metoja területére esett. Arra a medenczére, melynek délnyugati sarkában Gyakova, ettől majdnem egyenesen északra Ipek a legjelentékenyebb hely. Nyugati határát körülbelül az e két várost összekötő s észak felé egész a Mokra Goráig megnyújtott vonal alkotja. Északon az utóbbi hegység határolja, míg keleti határát nehéz dolog ilyen pontosan megállapítani. Az expeditio archaeologusának kiszabott feladat szempontjából leghelyesebb volna az Istok vizét, majd ennek a Fehér-Drinbe való torkollásától ez utóbbinak folyását venni határául egészen addig, a hol eléri a Gyakovából Prizrenbe vezető utat, vagyis addig, a hol az utóbbi folyó a Bastrik-hegység keleti nyúlványai alá ér.

Az így körülhatárolt terület ös- és ókori — napfényen levő — azaz hosszadalmasabb és költséges ásatás nélkül megállapítható — a szakirodalomban még ismeretlen — emlékeinek számbavétele volt a feladat. Azonban nem maradt meg szigorúan e határok között, mint az alább kitűnik.

A Metochia az egész középkor folyamán nagy szerepet játszott, éppen úgy, mint a tőle keletre fekvő, nagyjában vele párhuzamos Rigómező. Dečani gyönyörű kolostora és temploma, Ipek mellett a rongáltsága mellett is gyönyörű patriarchai székes-

egyház, Studenica templomromjai, melyek nagyszabású építkezésre vallanak, — hirdetői e terület egykor jelentékeny szerepének. Mindezekről már régebben tudtunk egyes — egészen feltételes, de annyira mégis kiterjedő útleírásokból, hogy maguk e tények megállapíthatók voltak.

Arról is olvashattunk, hogy az ókori érmeek meglehetősen gyakoriak ezen a területen, még pedig úgy a makedon királyok érmei s ezek barbarus utánzatai, mint a görög városi és római érmeek.

Mindezek alapján jogos lehetett a feltevés, hogy ókori emlékeknek kell a felszínen is lappanganio k s ha már ezeket megtaláljuk, remélhetünk őskori emlékeket is. Az utóbbi reménység azonban nem vált be: egyetlen őskori emléket volt alkalma látnia: esiszolt, átfürt kőbalta ez, az ipeki francziskánus-barát, Clement páter tulajdonában; lelőhelye azonban ennek is Skodra vidéke.

Valamivel több az, a mi ókori — közelebbről római — emlékekben napfényen van. Ipek, Studenica, Crkolez, Zlokučani, Budisalce szolgáltattak eddig nem ismert római kori síremlékeket, erről a területről: mind olyan helyek, melyek a peremhegység lábánál, a síkság szélén fekszenek. Ezenkívül megállapíthatta, hogy az Evans által annak idején — hallomás után — régi ezüst bányáknak elfogadott gödrök Suhogrlo mellett, aligha mások mint — talán nem is nagyon régi — mészkőbányák: míg a neki szintén régi bányákként figyelmébe ajánlott „bánya” nem más, mint egy kisebb és egy nagyobb barlang. Utóbbi azonban kutatásai szempontjából nagyon érdekes, mert falában a római columbariára emlékeztető temetkezési mód halvány, de kétségtelen nyomai állapíthatók meg.

Ezen az eredményeken kívül, nem hagyandó figyelmen kívül az sem, hogy néhány olyan helyről, mely az irodalomban — laikusok bemonddása alapján vagy egyéb okokból feltételezetten — mint esetleges római lelőhely szerepelt (Glina vagy Klina, Skifiani, Gyakova) megállapította, hogy ott semmi római nyom nincs. Végül Ipek közvetlen közelében egy tábor romjait vette fel. E romok az alaprajz után, — ásatás nélkül, — ítélve származhatnak a késő római vagy byzantinus korból is; nem lehetetlen azonban, hogy ennél későbbi koriak. Ez utóbbi esetben újabb bizonyítékát szolgáltatnák annak a nagyfokú conservativismusnak, a mely egyébként lépten-nyomon tapasztalható e területen.

Még egy feladatot tűzött maga elé: annak a római útnak egy részét kívánta nyomozni, a mely Lissusból (ma Alessio) Ulpianán (ma Liplyan) át vezetett Naissusba (ma Nis). Ennek az útnak irányát, ha nem is pontosan — de legalább nagyjá-

ban — megállapítottnak veszi Evans — és vehetjük mi is. — még a krasniči-i kerületben is. Jelentéstevő igazoltnak veszi azt a véleményt, hogy sikerült az út folytatását megtalálnia Vau-Spasittól északra egészen Lupavesig, vagyis a Bastrik-hegység északkeleti széléig. Ezen útnyomozás során Čar falu közvetlen közelében olyan árok- és töltésrészletre akadt, mely teljesen megfelel a római limestöltés és árok szokásos alakjának.

Másik, a Metochia területén kívül eső, megállapításhoz is jutott. Az Ibar-völgyében, Slatina mellett olyan terjedelmes római városromokat állapíthatott meg, melyek kétségtelenül a régtől fogva keresett municipium D. D. maradványai.

Nem tartoztak feladata körébe, de előrelátásból, igyekezett számbavenni a művészi és egyéb szempontból fontosabb középkori emlékeket is; az egyéb szempontok alatt azt kell érteni, hogy az olyan emlékeket, helyesebben emlékrészleteket, melyek mint a középkorban tovább élő motívumok az archaeologust is méltán érdeklik. Ilyenek pl. a hanjskai romok közt s a dečani-i templomban levő oszloptartó oroszlánok s az ipeki Szt. Száva-templom és kolostor udvarán levő kút kerítését alkotó domborúműves márványlapok, végül két hid, melyeket — joggalanel — szeretnek rómainak is mondani az ott lakó előkelők.

A dečani-i templom- és kolostorról és arról, hogy megfelelő monographikus felvételének mik volnának az előföltételei, szóval tett jelentést az expeditio fejének.

III.

Ernyey József jelentése.

Mivel a M. Tud. Akadémia Balkánexpeditiójában szerencsém volt kültagul szerepelni, most utam befejeztével kötelességemnek tartom erről előzetes, rövid beszámolót adni.

Augusztus 14-ikétől december 1-ig tartó utazásomban rajtam kívül eső okokból történt késedelem miatt, nem hajthattam végre a hivatalosan megállapított nagy úti programot, azért tervszerűleg csak Szerbia területére szorítkoztam, főleg arra a vidékre, hol hazánk balkáni érdekeltségének legfőbb mozzanatai lejátszódtak: a régi várak, bányavárosok, monostorok vidékére és ezen a területen archaeologiai és néprajzi tanulmányokat végeztem.

Miként katonai útlevelem hivatalos láttamozásai igazolják, e rövid idő alatt legtöbbször gyalog bejártam a seregünk megszállta szerb terület 13 kerületének legnagyobb részét, 10 kerület 25 járását. Ez a terület keleten Szendrőtől kezdődőleg terjed a nyugati határszélén levő Lozniczáig, innen a Drina jobb- és

balparti vidékén eljutottam Bajina-Bastáig, délkeleten elértem a Jávör-hegységet, Ivanicza Guca vidékét, innen a bányavidéken és Macsván át tértem vissza Belgrádba. Utam tervszerűleg tehát azt a területet öleli fel, a hol legtöbb magyar vonatkozású emlék, épület, sir beszél a mult időkről.

Tanulmányaim érdekében már Belgrádba érkeztemkor átnéztem az egyetemi és állami szerb könyvtárak néprajzi anyagát, tanulmányoztam a múzeumokat és tapasztalataim alapján bibliographiát, majd kézi szakkönyvtárt állítottam össze olyan hazai vonatkozású balkanikákból, melyek könyvtárainkban tudomásom szerint hiányoztak. Így jutott a N. Múzeum Széchenyi-könyvtára 160 tételben mintegy 200 szerb mű birtokába, míg a további 250 kötetre menő könyvgyűjteményem, Kragujevac és Csacsak vidékéről való archaeologia, folklór és balkáni hungaricum köréből való könyveim még útban vannak.

A régiségtár számára megszereztem a belgrádi régészeti egyesület teljes kiadványsorozatát, a könyvárúsi forgalomból hiányzó *Starinar* 1884—1914 összes folyamait és 15 tételben más archaeologiai művet ingyen. Kiterjesztettem figyelmemet a régi várak, templomok tanulmányozására, ezekről tervrajzokat és photographiákat szereztem. Összeállítottam a bejárt területen levő, kúnhalomszerű régi sírok, bogumil-temetők, és főleg az úgynevezett madzsarszkie groble, régi magyar temetők jegyzékét. Ezeken a vidékeken próbaásatásokat is végeztem, így Gorni Milanovác, Jarmirovci, Rudnik és Zajacsa régi sírhalmain. A milanováci. ú. n. magyar sírban minden melléklet nélkül lett koponyát az egyetem anthropologiai intézetébe küldtem be, a zajacsa bogumil - temetőnek bizonyult, a többiekről részletes jelentésben fogok beszámolni. E munkálatok során szerzett 16 tétel műtörténelmi tárgyat, köztük pl. a pécsi karmeliták első, XV. századbéli tipariumát a régiségtár vette át.

Az éremtár 8 darab éremmel és pénzzel, a levéltár 3 XVI. századi darabbal, a hadigyűjtemény 2 darabbal, az ásványtár 34 db kövülettel és ásványnyal gyarapodott utam eredményeképen. Néprajzi gyűjtésem 26 db himzés, ruhanemű, ékszer, továbbá 150 db szövés-fonás és faragást illusztráló eredeti rajz, fénykép és dörzssrajzot tesz ki.

Tudom, hogy a relative kedvező körülmények közt végzett utam tárgyi eredménye nagyobb lehetett volna, mert alkalom nyílt a gyűjtésre, de erre dotatióm nem volt, szerény útiköltségem egyéni kiadásaimra sem volt elegendő, ezért gyűjtéseim és utam nagyobb részét sajátomból pótoltam. Utam tudományos eredményéről a Keleti-bizottság kiadványaiban fogok beszámolni.

IV.

Csiki Ernő n. múzeumi igazgatóór jelentése.

1916. évi balkánfélszigeti kutatásaim folytatására a tek. Bizottság megbízásából a folyó 1917 év májusában újra elindultam és bejártam Szerbia és Maczedonia érintésével az albánoklakta föld — a régi Albánia — keleti felét és pedig a Szandzsák déli csücskétől az Ochrida-tótól északnyugatra fekvő hatalmas Korab-hegységig. Minthogy a gyűjtött állattani anyag kikészítése még folyamatban van, arról ezidőszerint pontos adatokkal még nem szolgálhatok, csak jelezhetem, hogy az tudományos szempontból felette érdekes és becses és a bejárt ezideig teljesen ismeretlen vidékek állatvilágának ismeretéhez becses adatokkal szolgál. A gyűjtött gazdag anyagot, úgy mint a mult évit, a Magyar Nemzeti Múzeumnak fogom átadni, a feldolgozásáról pedig gondoskodni, hogy az utazás tudományos eredményei mielőbb közkinccsökké válhassanak.

V.

Ifj. dr. Lóczy Lajos egyet. tanársegéd jelentése.

Geológiai szempontból dr. ifj. Lóczy Lajos tud. egyetemi tanársegéd utazta be Szerbia nyugati részeit a m. kir. Pénzügyminiszterium dotációjával. Kitérőként czélja volt annak felderítése, hogy Nyugat-Szerbia neogénje a horvátországihoz hasonlóan gyűrött szerkezetű és mint ilyen a földi olaj és földgáz szempontjából szóba jöhet-e. Eme gyakorlati jelentőségű dolog kipróbálása nyomán azonban bő alkalma nyílt tudományos geológiai megfigyeléseket is végezni.

Ifj. Lóczy Lajos dr. két ízben volt lenn Szerbiában. Első útjában 1917 június hó 22-től július 24-ig terjedő időben főleg Északnyugat-Szerbia neogén képződmények felépítette részeit tanulmányozta. Belgrádból kiindulva Obrenovacra, majd innen a Kolubara-völgyében felfelé haladva Lazarevacra ment. E vidéket többnyire pannóniai-pontusi congeriás lerakódásokat talált többnyire vízszintes nyugodt elhelyezkedésben. Mali Borak közelében nagyobb vastagságú lignitlepeket tartalmaz a pontusi lerakódás, melyek bányászatra is érdemesek.

Lazarevacnál a kristályos pala alaphegység egykori pannóniai-pontusi tenger partjait tanulmányozta, majd innen a jó feltárásokat szolgáltató most épülő Laikovac-čačaki vasútvonal mentén Gorni Milanovacon Čačakon át Užicere utazott, a hol

csatlakozott dr. Lóczy Lajos földtani intézeti igazgató és Timkó Imre főgeológus urakhoz és velők együtt résztvett az áttekintő geológiai térkép készítésében.

Užicéről, elválva társaitól, a boszniai Tuzlára utazott az ottani mediterrán sötetek és schilir-képződmények, valamint a Majevice planina olajtartalmú eocénjének tanulmányozására. Tuzláról Loznica Koviljača, Lešnica és Šabac vidékére ment, a hol azt a meggyőződést merítette, hogy a Majevice planina eocénje, valamint a schilir-képződmények nem folytatódnak keleti csapásukban Szerbiában, hanem a drina-völgyi törésnél hirtelen kiékelődnek.

Bejárva Loznica széles területét, Šabac-on keresztül Wladimircire, majd innen Crniljevon át a neogén és idősebb mezozói rétegeket tanulmányozva Valjevora utazott és onnét Belgrádon át hazatért.

Második útjában, mely 1917 szeptember hó 11-től október hó 15-ig tartott, ifj. Lóczy a m. kir. földtani intézet dotációjával többnyire apjának dr. Lóczy Lajosnak kíséretében a drinamenti szerb hegyvidékeket járta be a végből, hogy a már megjelent boszniai átnézetes geológiai térképhez csatlakozó nyugatszerbiai átnézetes térképnek elkészítésében résztvegyen.

Sarkotić generális boszniai katonai kormányzó legmesszebbmenő szíves intézkedése folytán a bosznia-szerbiai határ-hegységek csendőrállomásain kitűnő szállásban és ellátásban részesültek a kutatók, minek folytán a máskülönben hozzá nem férhető félreeső vidékek tanulmányozása lehetővé vált. Uvač, Priboj, Vardistje Kremna, Užice, majd a Tara planina 1300 m-en felül emelkedő platószerű serpentin-, kréta- és triasképződmények képezte hegyvidékeket nagyobb részletességgel járták be a kutatók.

Usiće Kosjerići Mačkoviste vidékeit tanulmányozva a Bukovica planinán keresztül mindenütt kartirozva Valjevora, majd onnét a Bukovica-hegység északi lejtői mentén a gazdag antimon ércztelepekről híres Krupanje hegyvidékekre utazott.

A post-vulkánikus eredetű antimonérczek előfordulásait tanulmányozva Ljubovijára és onnan a Drina mentén lefelé haladva ugyancsak résztvett a vidék geológiai kartirozásában. Második útjából Loznicán, Šabac-on keresztül tért vissza Budapestre.

Gyakorlati eredményei közül felemlíthetők a különböző vidékeken kimutatott antimon, ólom, ezüst, cinn-, chrom-, bauxit- és vasérczek, valamint lignit- és barnaszéntelepek.

Tudományos eredményei közül már most kiemelhető, hogy a szerb geológusoktól eddig krétának és eocén físnak jelzett képződmények nagy kiterjedésben Valjevo és Krupanj között a

belőlük gyűjtött kövületek alapján a triasz werfeni rétegeinek bizonyultak, míg a krupanjei hegyekben a triasz mellett a paleozoikumot is sikerült feltalálni. Ennek és több hasonló adatnak alapján az eddigi Žujović-féle szerb geológiai térkép paleontológiai bizonyítékok nyomán alapos változtatásokat fog szenvedni.

Ifj. Lóczy gyakorlati és tudományos eredményeiről a begyűjtött anyag feldolgozása után fog az öt kiküldő forumok előtt jelentéseiben beszámolni.

Folyóiratok szemléje.

1. A BUDAPESTI SZEMLE szeptemberi füzetében gróf Vay Péter *Az élet és gondolkodásmód átalakulása a háború folyamán* című cikket közöl, melyben a semleges és hadviselő területeken szerzett megfigyeléseit írja le. Futólagosan vázolja, hogy mily átalakulásokon mentek keresztül a jelen világháború alatt a nemzetek és tagjaik felfogása, érzései hogyan jegeződtek. A szellemi élet nyilvánulása nagyon szenvedett. A természetes fejlődés útjai megszakadtak. Az irodalom termékei egyoldalúak, sőt hézagosak lettek. Különösen a francziáknál volt a részrehajlás, egyoldalúság a legmértéktelenebb. A főtörekvés az volt, hogy kifejthessék a közép-európai lelkület vadságát. A francia nép lelki állapota változott meg. Ellenben a vallásos élet váratlan lendületet nyert. Rajzolja Svájc és Közép-Európa képét 1914–17-ben. A három év alatt gyökeresen megváltoztak a viszonyok. Átalakult maga az élet, sőt az emberiség gondolkozása is. — Moldován Gergely történeti visszaemlékezéseket közöl *I. Károly román király s a román nemzeti ideál* címmel. Jellemzi I. Károly király uralkodó tetteit. Nagy erényei mellett sok hibája volt. Gyöngye apja volt Romániának. Uralkodása kimerült a „jó szív” humanistikus cselekedeteiben. Jósága miatt nem tudott az embereken, azok szenvedélyein uralkodni; e miatt nem tudta saját eszméit másokba önteni. Böven ír a román nemzeti ideálról és a feléje való törekvésekről. Ennek eszméje Klein Innocentius erdélyi román püspök (1729–54) agyában fogamzott meg. Határozottabb alakot Cura Sándor fejedelem idejében öltött, s a legnagyobb szédelgést Romániában orosz befolyásra üzték. 1882-ben Carpatii címmel társaság alakult, a melynek célja segélyt és támogatást nyújtani az Erdélyből kiözönlő, csupán nationalismusból élő dologtalan elemeknek. 1884-ben e társaság forradalmi nyomtatványokat küldött Erdélybe, melyben a magyar királyt detronizálják, a magyarok ellen irtó háborút hirdettek. Bemutatja a legkimagaslóbb román alakoknak hullámosan változó politikai erkölcsvilágát. Ismerteti az 1891-ben Bukarestben megalakult Cultur-Liga célját és ténykedését. — N a v r a t i l Á k o s

Gazdasági politikánk a háború után című czikkében megállapítja azokat a következményeket, a melyek monarchiánk és a német birodalom szorosabb gazdaságpolitikai kapcsolatából hazánk gazdasági életére nézve előállának. — Márki Sándor folytatja *Az 1849. évi osztrák-orosz szövetség fölbontásáról* szóló tanulmányát. Jókay Lajos *Pia fraus* elbeszélését, Vargha Gyula pedig *Vázamosás* eredeti költeményét közli. A *Szemlé*-ben S. Gy. báró Szalay Imréről szóló megemlékezését találjuk. Az *Értesítő*-ben Lakatos L.: „Tavaszi játék“, „Két regény“ műve, Das Englische Gesicht, Fontane Th.: Der englische Charakter, Sil-Vara: Englische Staatsmänner, Manz G.: Das Englandbuch der Täglichen Rundschau, Gineverné: Angolok cz. munkák (ezutóbbi öt Rózsa Dezsőtől) ismertetése zárja be a füzetet.

Ugyane folyóirat októberi füzetében Fraknói Vilmos *A magyar országgyűlések befolyása a külpolitikára* czímmel tanulmányt kezd, melyben ismerteti az országgyűlés befolyását, a külpolitika irányítására. E közleményében a Hunyadiak és Jagellók korából fennmaradt emlékek tanúságait adja elő. — Barabási Kun József *Széljegyzetek a szent korona tanához* czímmel a szent korona elméletét közjogi és politikai szempontból tárgyalja. Mindenekelőtt a „korona“ szónak értelmét magyarázza. Míg a nyugati államokban a korona a király fejét díszítő ékszer, mint a királyi hatalom tulajdonképeni jelképét, továbbá magát a királyi hatalmat és végül alanyát, vagyis méltóságát jelenti, addig Magyarországon az állam souverainitását és magát az államot, mint a souverainitás alanyát, a király és a nemzet közös állami főhatalmát, az igazi alkotmányos monarchia lelkét öleli fel. Ezután áttér azon meglepő hasonlatnak vázolására, mely a szent korona tanának keletkezése és a középkori német birodalom: az „Imperium“, a „Reich“ jogalanyiségének kifejlődése között mutatkozik. Végül a szent korona elméleteinek Werbőczy formulázta föelvéit tárgyalja. — Márki Sándor befejezi *Az 1849. évi osztrák-orosz szövetség fölbontásáról* szóló tanulmányát. E részben az 1855-iki háborúval, az osztrák békejavaslatokkal és a párisi békével foglalkozik. — Moldován Gergely I. *Károly román király s a román nemzeti ideál*-ról szóló tanulmányát folytatja. Ebben a bukaresti liga s a román irredentizmus mozgalmát ismerteti. Urechea, a liga elnöke, a román tanuló ifjúságot igyekezett az ügynek megnyerni. Sikerült is. Elvonta hivatásától, s a politizálásba kergette. Még a román Akademiát is, melynek élén Károly király állott, hatalmába kerítette, s egy Európához intézendő felhívást fogadott el a magyar nemzet és állam megrágalmazására. A liga befolyásának tulajdonítható, hogy a mi román tulzó politikusaink is az aktivitás terére léptek, 1905-ben nyolcz román képviselő került a magyar parlamentbe, s megalakították tót és szerb képviselőkkel együtt a nemzetiségi pártot, a memorandum-perben elítélt Mihályfi Tivadar elnökelete alatt. Ők irányították a román sajtót, rendezték a nemzeti-

ségi botrányokat. A ligában levő komolyabb elemek tiltakoztak e veszedelmes játék ellen, mire az erdélyi árulók Lukács László elnöklése alatt megalakították a Liga pentru actiunea nationala-t, melynek bevallott célja a román nemzeti ideál megvalósítása volt. A dolgok ilyen elfajulásáért Károly király hibás. Ő nem szeretett bennünket. Károly király beleélte magát abba a tudatba, hogy a magyarok a világ összhangjában zavaró elemek. Így érthető csak, hogy még azt a közjogi viszonyt sem ismerte, vagy nem akarta ismerni, a melyben a magyar önálló királyság az 1867-iki kiegyezés alapján Ausztriával élt. Uralkodása alatt egyszer jött Budapestre, akkor is mint a liga eszköze, hogy a memorandista rabokat a szegedi börtönből kiszabadítsa. Károly király apránként elveszítette nyugateurópai államkormányzati tisztultabb fogalmait és beleilleszkedett a balkáni világfelfogásba. — Trócsányi Zoltán Turgenyev *Aszja* elbeszélésének fordítását kezdi meg. — Vargha Gyula *Hazafelé. Vörös hajnal* című eredeti költeményét közli. — A *Szemlé*-ben Fekete Miklós *Schmoller Gusztáv* német közgazdász munkásságát, D. dr. *Zempléni Tivadar* festőművész jellemzését adja. — Az *Értesítő*-ben Gundolf: Goethe (Mészleányi Richardtól), Villányi Andor három elbeszélése. Gunyor P.: Tövises és rózsák, Kner I. aforizmái (e két utóbbi Baros Gyulától), Balló E.: Az olajfestés mestersége című munkák vannak ismertetve.

Ugyane folyóirat novemberi füzetében Berzeviczy Albert *Tompa Mihály emlékezete* címmel a Kisfaludy-Társaság Tompa-ünnepélyén felolvasott elnöki beszédét közli, melyben költői jelentőségét elemezi, s ráter költői hatásának legdusabb forrására: szerepére a hazafias lyra terén. Br. Wlassics Gyula *Az udvartartás jogi természetéről* írt tanulmányában behatóan foglalkozik Žolger Iván „Der Hofstaat des Hauses Österreich” című könyvével Žolger munkájában célul tűzte ki, hogy feleljen arra a kérdésre, hogy az udvartartásnak minő a jogi állása a dualistikus monarchiában? Van-e joga Ausztriának és Magyarországnak külön udvartartásra? Vagy jogi szempontból is az udvartartás csak egységes, illetve közös lehet? Másrészt a szerző azért írta, hogy megvilágítsa az Ausztria és Magyarország között létrejött 1867-iki kiegyezésnek az udvartartásra vonatkozó hatásait. Žolger szerint az udvartartás egysége a királyi Felső egységes személyének szükségszerű következménye. Az udvartartásnak jogi természete is egység, mert az a monarchiáé, mint az uralkodó jogokkal felruházott egyéné, s ennél fogva osztja annak az alanynak jogi természetét, a kihez tartozik. Behatóan tárgyalja az 1867: XII. t.-cz.-et, mely nem beszél elkülönített magyar udvartartásról. Wlassics szerint ez nem jelenti azt, mintha az elkülönített magyar udvartartásról a törvényhozás lemondott volna. Ellenkezőleg, fölöslegesnek tartotta a souverain magyar királyságtól elválaszthatlan királyi udvartartáshoz való jogot kiemelni. — Fraknói

Vilmos A tolnai országgyűlés külügyi actiója 1518-ban címmel az ország befolyását a külpolitika irányításában ismerteti. E jog legszembetűnőbben nyilvánul az országgyűlésen, a mely a király nélkül érvényesítette befolyását a külügyekre. — Takáts Sándor Zrinyi Miklós gyámjai-ról szóló értekezésében kimutatja Fraknóival szemben, hogy nem Pázmány Péter volt a gyám, hanem Sennyey püspök intézkedik teljhatalmúlag a Zrinyi-árvák minden ügyében. — Fellner Frigyes *Az átmeneti gazdaság kérdéséről* ír. Agrár jellegű államban, mint a miénk, a termelési tevékenység a háború után sokkal nagyobb arányokban indulhat meg az állami beavatkozás nélkül, mint egy iparállamban, a hol a nemzeti termelés kifejtése a nyersanyagok és félgyártmányok hiánya miatt nem lehetséges. Az állami befolyás csak bizonyos mértékig és időtartamig legyen korlátozva. A háború alatt létesült kényszerszervezetek megszüntetendők. Az átmeneti gazdaságnak az állam hatáskörébe eső feladatai: a katonai leszerelés, a nyersanyag beszerzése és a valuta helyreállítása lesz. — Moldován Gergely I. Károly román király s a román nemzeti ideál-ról szóló tanulmányát folytatólag közli, se részben különösen azzal a kérdéssel foglalkozik: mi haszna volt Károly fejedelemnek abból, hogy beavatkozott az 1877-iki orosz-török háborúba? — Trócsányi Zoltán Turgenev *Aszja* elbeszélésének fordítását folytatja. — Lévy József *Tompa emléke* című költeményét közli. — A Szemlé-ben Bernát István *A mezőgazdaság a háború után* címmel a háború utáni feladatokról ír. — Az *Értesítő*-ben Heinrich Gusztáv Wittner D.: *Die Geschichte der kleinen Fliege* cz. regényről irt ismertetést. Továbbá Török történetírók V. köt., Laczkó Géza: Noémi fia, Ábrahám E.: *Csillagok a Tiszában*, Komáromi A.: *Csanak András Bécsben és Tilinkó*, Mariay Ö.: *Aranyhajú Zongh* cz. regények vannak ismertetve.

Ugyane folyóirat deczemberi füzetében Hegedűs Loránd *A tőke-concentratio problémái Magyarországon* című tanulmányát közli, melyben néhány adalékot nyújt a fenti problémához gyakorlati példa alapján. Magyarország legrégebb bankintézetének, a Pesti Kereskedelmi Banknak 75 éves történetét megírván, ennek adataiból von következtetéseket a tőke-concentratio jelentőségére, s iparkodik részleges megvilágítást adni. — Négyesy László *Tonysá*-ról irt tanulmányt, melyben költészetét jellemzi, s érzésvilága költői ábrázolásának pszichológiai fejlődésmenetét főbb vonásokban ismerteti. Tompa költészetében Arany három phasist állapított meg. Az első időszakban a kedély és képzelet ifjonti játéka virágról-virágra csapong és csillogó képekben dúslakodik. Később természet és kedély, külső és belvilág, fény és homály elringató dallamú harmóniába olvad zengzetes soraiban. Végül az óda mélysége és magassága uralkodik, az élet, haza, világ nagy érdekeinek mélyen átértett gondolata. Az első fok képekben és érzelmekben túljajong, a máso-

dik tiszta harmoniává higgad le, a harmadik ódáva tömörül. A pszichologiai fejlődéssel lépést tart a költői formálás és kifejezés művészetének fejlődése. — Somló Bódog *A nemzetközi jog mibenlétéről* írt cikkében azt fejtegeti, mi tulajdonképpen a nemzetközi jog. Szerző szerint a nemzetközi jog az államok felett álló hatalomból az államokhoz intézett szabályokat jelent. Ha tehát az a kérdés, hogy a világháborúban meglazult s megtépett nemzetközi kötelekek helyébe minő új szabályok fognak lépni és hogy fognak-e egyáltalában lépni, e kérdés eldöntése attól a másiktól függ, hogy az új európai concert milyen tényezőkből fog alakulni és hogy ezek mit fognak rendelni. — Schneller Károly *A gyermekhalandóság problémájával* foglalkozik. — Szentirmai Gizella *Toldi szerelme és a Frithjof-rege* címmel azt vizsgálja, hogy az ó-skandináv saga-k közül a Frithjof-rege minő hatással volt Aranyra költészetére, s különösen a Toldi szerelmére. — Moldován Gergely *I. Károly román király s a román nemzeti ideál*-ról szóló tanulmányának befejező részét adja. Ebben különösen a bukaresti békének káros következményeivel foglalkozik. Végül megállapítja, hogy a román nálunk, magyar alkotmányos szempontból, soha sem lesz megbízható elem a politikában. Voltak, vannak és lesznek sokan a jövőben is, a kik méltányolják a magyar nemzet céljait és törekvéseit s románságok megőrzése mellett is együtt fognak érezni a nemzettel; de a tömegben mindig azok fognak uralkodni, a kik a románság ábrándjairól nem mondtak le. Továbbá az általános, titkos községenkénti választójog a nemzetiségi izgatók kezében végzetessé válhatik Magyarországra nézve. — Trócsányi Zoltán Turgenev *Aszja* elbeszélésének befejező fordítását adja. — Szaboleska Mihály *Emlékezés Tompa Mihályra* című költeményét közli. — A *Szemlé*-ben Molnár Géza *A zenei Walrmann-díj* címmel mint a jury előadójának jelentését adja, a mely díjat 1917-ben a jury Mihalovich Ödönnek ítélte oda. — Az *Értesítő*-ben ifj. Mikszáth K. Az általános választójog (Concha Győzöttől), Révai M.: Magyar demokrácia, magyar választójog (Memortól), Vándor I. Balassa Bálint szerelmei, Surányi M.: A trianoni páva, Coubé: Alsace, Lorraine et France rhénane; Welterlé: Ce qu'était l'Alsace-Lorraine et ce qu'elle sera (mindkettő Petrich Bélától). Leibniz- emlékkötet (Rózsa Dezsőtől) című munkák vannak ismertetve. — Fraknoi Vilmos nyílt levelet írt a szerkesztőhöz, melyben Takáts Sándor Zrinyi gyámjairól szóló tanulmányával szemben fenntartja azon állítását, hogy Zrinyi gyámja Pázmány Péter volt. — *Egy cikk körül* címmel egy névtelen író válaszol Gyöngyössy Lászlónak Arany ifjúságáról s Szalontai éveiről szóló tanulmányáról a Budapesti Szemle áprilisi füzetében megjelent helyreigazító megjegyzésre az Irodalomtörténetben közzétett feleletére.

2. Az EGYETEMES PHILOLOGIAI KÖZLÖNY 1917 november-decemberi kettős füzetének vezető helyén Trostler József

A *Bánk-bán* német tárgytörténetéhez című értekezésének negyedik, befejező közleménye olvasható. Szervesen illeszkedik bele a *Bánk-bán* német tárgytörténetébe Vertot francia feldolgozása („Ilistoires des Chevaliers hospitaliers” stb.), ki Franciscinak valamely francia feldolgozásából merített, hozzákapcsolódik Lillo „Elmerick”-je s d’Uiseux elbeszélése, az utóbbihoz pedig J. L. Klein „Eleonore”-ja és az ismeretlen szerzőjű „Leithold”. Klein regényéből s Vertot művéből meríti Nicolay „Bank-ban” című parodisztikus balladája anyagát, ugyane forrásokból való J. Fr. E. Albrecht „Trümmer”-je, mely dictio s a drámai külső forma tekintetében Lillo hatását is mutatja. Grillparzer drámájának forrásaihoz való viszonya ma is még a problémák egész sorával szolgál. — Benigny Gyula *A jelentésváltozás egy faja a görögben* című dolgozatának hetedik közleményében a hajó és részei, a kötél, a háló, a hadügy, a vallási élet és a művészet körébe tartozó szavak jelentésváltozásait teszi vizsgálat tárgyává. — Maróth Károly *Madách és a Byron-féle Don Juan*-ról értekezésén, megállapítja, hogy Madách „Csak tréfa” című drámájának jellege („A nő élete a szerelem, a férfiban egy epizód”), a Don Juan egy helyének fordítása, s e gondolat végighúzódik Madách egész életén, s később e gondolata teljes kifomálódásában a férfi előbbvalóságának gondolatát határozottan a kiválóság, vagyis az írói öntudatának positivumára alapozza. E felfogás már élt benne a „Don Juan” ismerete előtt is s így ez az utánzás egészen jogos és jöhiszemű. — Németh Gyula *Thomsen a nagyszentmiklósi kincs felíratairól* czímen ismerteti Thomsen Vilmosnak a kérdéses felirat eddigi ismertetőinek eredményeiről való nézetét, majd közli, hogy a jeles dán tudósnak sikerült az egyik edényen olvasható görög-betűs felírást megfejtenie. A török nyelvű felírás szabad fordítása: „Boila zsupán fejezte be ezt az ivóedényt s Butual zsupán tette alkalmassá a felakasztásra”. — A *Hazai Irodalom* rovatát Horváth Jánosnak Schöpplin Aladár *Magyar Írók* című kötetéről írott bírálata vezeti be. Schöpplin célja az írói egyéniség pszichológiai és társadalmi alkatanak vizsgálatával deríteni világot az irodalmi műre; figyelmét azonban inkább az ember, mint az író köti le. jobban érdekelvén a társadalom s az ezt képviselő ember, mint maga az irodalmi mű. Jellemző negatívum kritikai irányában az esztetikai érdeklődés hiánya, a minek következtében az irodalmi értékeléstől idegenkedik. Érdeme a türelmesség, elfogulatlanság. — *Szent Agoston vallomásainak* Vass Józseftől való fordítása Huszti József szerint sikerült, bár a latin mondatok tagolásához szigorúan nem ragaszkodik, s előadása az eredetinel is szónokiasabb. — Gondán Feliciánnak *A középkori magyar pálosrend és nyelvemlékei* című dolgozata, mint Vargha Damján megállapítja, nagy fáradsággal készült és szépen átdolgozott tanulmány, kiváló érdeme a bőven alkalmazott jegyzetbeli forrás-utalás. — Weber Arthurnak *A szepesi nyelvjárás-tanulmányo-*

zás története című dolgozatát Gréb Gyula ismerteti s különösen szerzőnek az adatok összegyűjtésében kifejtett buzgalmát s a pragmatikus feldolgozásukban való ügyességét emeli ki. — Király György Shakespeare *Viharjának* Babits Mihálytól való fordítását ismertetvén, összeveti az új áttüztetést Szász Károlyéval s megállapítja, hogy philológiai szempontból mindkettő kiállja a kritikát, Szász inkább a pathetikus emelkedésű részekben válik ki, Babits a könynyebb, lírai helyek mestere. — Karl Lajosnak *Magyarország a spanyol nemzeti és a francia klasszikus drámában* című dolgozatában, mint Hankiss János megállapítja, figyelemreméltó az a megállapítás, hogy a francia drámaírók csak spanyol hatás alatt foglalkoztak Magyarországgal. — A *Külföldi Irodalom* vezető helyén Schmidt József H. Schuchardtnak *Sprachverwandschaft* című cikkéről ad számot. A kicsiny, de rendkívül gazdag tartalmú cikk nem könnyű olvasmány, mivel a szerző az általános nyelvtudománynak egyik alapvető problema-complexusával, a nyelvrokonsággal, foglalkozván, a legsúlyosabb problémákkal vívódik s rendkívül tömören ír. Thesisai részben feltűnőek s mindig új gondolatot keltők. — Fridericus Moering *De Petronis mimorum imitatore* című disszertációjában, melyről Révay József ír, kellően hangsúlyozza a satiriconnak a mindennapi élettel való összefüggését s óvást emel a mimus Petroniusra gyakorolt hatásának egyoldalú túlbecsülése ellen, kellő értékre szállítván le Rosenblüth elméletét. — Rácz Lajos az *Annales de la Société Jean-Jaques Rousseau* X. kötetét ismerteti s különösen magyar vonatkozású cikkeire hívja föl a figyelmet. — Huszti József Richard Heinze *Virgils epische Technik* című terjedelmes művének ismertetésében részletesen vázolja a tartalmat, hogy kimutassa, mennyi paedagogiai szempontból is értékesíthető ismeretet meríthet az olvasató tanár a könyvből. — Weber Arthur a *Schriften des Literarischen Vereins in Wien* következő kötetéről ad számot: R. F. Arnold und K. Wagner: „Achtzehnhundertneun“; R. Payer von Thurn: „Wiener Haupt- und Staatsaktionen“; Moritz Neckar: „Hermann von Gilms Familien- und Freundesbriefe“; A. von Weilen: „Der Spielplan des neuen Burgtheaters 1888 1914“. — Conradus Huebner *De belli Hispaniensis commentario questiones grammaticae* című művében, Révay József szerint, megállapítja, hogy a bellum Hispaniense ügyetlenül rhetorizáló és kezdetleges nyelvének különlegességei nagyobbbrészt a szerző gyenge képzettségéből és feltűnő nagyotakarárásából magyarázhatók s csak részben vonandók a vulgáris nyelvi jelenségek sorába. — Wilhelm Dibeliusnak *Charles Dickens* című monographiájáról Fest Sándor ír: Dibelius kimutatja, hogy a korabeli olcsóbb irodalom is hatott Dickensre, nemcsak a nagy regényírók, a mi pedig Dickens socialpolitikai hatását illeti, egy társadalmi vagy politikai reformot sem lehet műveiből származtatni. — László Zsigmond Franz Saran-

nak *Das Hildebrandslied* című tanulmányát ismerteti. Saran a Sievers-Rutz-féle elmélettel elemzi a Hildebrandsliedet s arra az eredményre jut, hogy e művön két költő dolgozott, nyelvének főeleme a bajor, kevesebb benne a frank és ószász elem. — A *Programmerkekezések* rovatában Tolnai Vilmos ismerteti Fejér Józsefnek *A biblia hatása az Ember Tragédiájára* című dolgozatát (nagy vonásokban összegyűjti az eddigi kutatások eredményeit); Alszeghy Zsolt Fögel Sándornak *Széljegyzetek Eötvösnek „Magyarország 1514-ben“ cz. regényéhez* című munkáját (megállapítja, hogy a regény történeti jellemei hívek); Szentirmai Gizella Kádár Jolánnak *Fáy András és a nemzeti nevelés* cz. dolgozatát (formás, komoly munka); Gombocz Zoltán Klemm Antalnak *A vogul alárendelő viszony* cz. értekezését (gazdag anyaggyűjtemény a finn-ugor összehasonlító mondattan számára); Alszeghy Zsolt Kovács Gézának *Kazinczy egyik epigrammájához* cz. értekezését (rendszeres, gondos tanulmány); Zsigmond Ferencz Petrován Oszkárnak *Arany János epikai töredékri* cz. tanulmányát (positív eredményekre nem jut); Heinrich Gusztáv Suszter Oszkárnak *A magyar irodalom külföldön* cz. dolgozatát (nem bír a rengeteg anyaggal s adatai nem megbízhatók); Bleyer Jakab Trostler Józsefnek *Magyar elemek a XVII. századi német irodalomban* (elismerésre méltó tájékozottsággal készült összeállítás és ismertetés). — A *Vegyesek* között Császáz Elemér Cserhalmi Samuról, Gréb Gyula pedig Kövy Imréről ír nekrológot. — Heinrich Gusztáv *A Tolli monda alaprétge* címmel Bán Aladár e című dolgozatához szó hozzá. Bán végeredménye, hogy a magyar Toldi-mondában három réteg van: az óriásról szóló hagyomány, egy népmese és az Ilosvától feldolgozott monda. Bán a Panzer-féle túlzó elmélet áldozata. — Sörös Pongrácz Csúzy Imre életéhez szolgál adatokkal. — Marót Károly pótlásokat közöl a *Homerus Comparatus IV.* című értekezéséhez. — Elek Oszkár Victor Hugo „Les derniers bardes“ cz. költeményét ismerteti, összevetvén Th. Gray „The bard“ jával és Arany balladájával. — A rovatot az *Új könyvek* és a *Be-küldött könyvek* — közöttük rövidebb ismertetések — felsorolása, az az egész füzetet pedig a név- és tárgymutató fejezi be.

Ugyane folyóirat f. évi január-februári kettős füzetét Hegedűs István Apponyi Balázs latin zoltárkönyve című értekezése vezeti be. A Bécsben 1624-ben megjelent psalterium szerzője Apponyi Balázs a XVII. század elején Barsmegye főispánja volt s Nagy-Apponyi várában, a harminczéves háború első éveiben írta három 50—50 zoltárt tartalmazó részből álló művét. Dávid gondolatvilágát a megfelelő classicus reminiscenciákkal törekedett visszaadni. Gazdagon kihasználja Horatius versformáit, sőt újabb formákat is kombinál; tehetsége főként a refraineik alkalmazásában tűnik ki, nyelve teljesen classicus színezetű. Nem annyira fordít, mint inkább

paraphrasist alkot, s az értekező e szempontból párhuzamot von közte s több régi átültető között. Önálló felfogása legjobban érvényesül a CXVIII. zsoltárban, melyben a 22 betű szerint csoportosított erkölcsi gnómákat mintegy külön-külön költeménynyé dolgozza fel. Igen érdekes még a XLII., XLIV., XC. zsoltárok feldolgozása. — Pósch Jenő *A metaphoráról* értekezvén megállapítja, hogy a metaphora olyan távoleső hasonlat, a melyet a hallgató a kifejezendő gondolat szempontjából nyereségnek érez. Vannak reális (tettleges) és szóbeli, elbeszélt metaphorák, sokszor az utóbbi nem egyéb, mint egy reális helyettesítője, de nem lehet minden elbeszélt metaphorát cselekvés-alakúval pótolni. A megcselekedett metaphorák közé tartozik többek között a zene is, azonban a zene oly módon jelöli csak meg a tárgyát, hogy más természetű eszközökkel (szinpad, szöveg) jelöli meg a hallgató számára. A mondatalakú beszédnek legelső megkezdésére is már olyan erőlködő észjárásra volt szüksége az ősemlőknek, a milyen a mai metaphorákat teremti meg. A hosszadalmas körülírásokat pótolni tudó metaphorák átmehetnek a nyelv szókincsébe, azaz elkopnak. A metaphorikus mondat existenciális. Hogy valamely mondatot metaphorikusnak nevezhessünk, az is kell, hogy a beszélő maga hasonlatnak szánja és érezze. — Eckhardt Sándor *Plágiumvád Ronsard ellen* cz. cikkében Florent Chrestien azon vádját teszi vizsgálat tárgyává, hogy Ronsard Folengo (Merlino Cocai) makaróni-verseiből kölcsönzött azon fölül, hogy eclogáiban Theokritos szószerinti másolása mellett egy barátja eclogáit elplagizálta. A vád első fele igaz: a négy évszak himnuszainak inventiója nem Ronsard érdeme, hanem M. Cocaié. — Kallós Ede *Mutatvány Archilochos-kommentárom készülő II. részéből* czímmel három részletet közül említett munkájából. — Hollitzer Gyula *Liszt Ferenc és a weimari Goethestiftung* című értekezésének első közleményében az 1849.-i weimari Goethe-ünnepet, a berlini szellemi vezetők felhívását, Károlyi Sándor szándékát ismerteti, majd részletesen tárgyalja Liszt Ferencnek idevágó terveit, vázolja a berlini Goethe-egyesület célját, Schöll Gusztáv javaslatát, végül Wagner Richard állásfoglalását. — Kerényi Károly *Görög tragédiánk* című dolgozatában Ungvárnémeti Tóth László 'Narcisz' című tragédiájának görögségét teszi vizsgálat tárgyává s megállapítja, hogy Tóth Lászlót Klopstock 'Ádám'-ja ihlette meg, maga a dráma tárgya alexandrin. Ovidiusból vette a mesét s a római költő is hatott rá; drámájában, mely az idill költészet hatása alatt keletkezett egy kardal van, az sem tragikus, hanem operai. E kardalnak legközelebbi rokona Poliziano 'Orfeo'-jának dryas-kardala: mindkét mű barokk-tragédia, mely az athéni tragédiától egyformán messze van. — A *Hazai Irodalom* rovatának élén Négyesy Lászlónak *Arany* című művéről olvasunk ismertetést Zlinszky Aladártól. A szerző fényesen oldotta meg kettős feladatát: összefoglalja, a mit Aranyról a tudomány mai álláspontján

tudni lehet, és mindezt világosan, a tanulók számára érthető nyelven adja elő. — Révay József Josephus Kerkainak *Quomodo Horatius Lucili vestigia presserit?* című latinnyelvű dissertatióját bírálja; a dolgozat első fejezetét, mely a satyra eredetével foglalkozik, az alapos készültség hiánya, a többiekét, melyeknek Horatius és Lucilius viszonya a tárgya, a módszertelenség jellemzi. — Kékylajos *A Kisfaludy-Társaság Évlapjainak* XLIX. és L. kötetéről számol be. — László Zsigmondnak *A kurucballadák* című értekezését Haraszti Emil ismerteti. A mű első fele a Sievers-féle nyelvmelódiaelméletet és Rutz hangtípusát mutatja be, második fele ezeknek alapján kísérli meg Thaly és a kurucz balladák viszonyát megállapítani; kritikai érzéke azonban mindvégig szunnyad, s nem áll módunkban kísérleteit ellenőrizni. — Gálos Rezső Salgó Ernőnek *Írók és szindarabok* című kritikagyűjteményét ismerteti. Az íróban első sorban az ember érdekli, az alkotásokban pedig egy-egy problémát keres meg s ebből a szempontból bírálja őket; az aesthetikai értékelést kerüli. Kritikái azonban érdekesek. — Zoltvány Irénnek *Arany János emlékezete* című emlékbeszédéről Brisits Frigyes szól elismeréssel. — A *Külföldi Irodalom* rovatában Révay József Theodor Mayrnak *Studien zu dem Paschale Carmen des christlichen Dichters Sedulius* című értekezését bírálva, megállapítja, hogy Mayr az első, a ki modern apparatussal mélyedt Sedulius munkájába, módszerén és higgadt ítéletein Weymann iskolájának szelleme érzik. — U. ő ad számot elismeréssel A. Lohmannak *De Graecismorum usu Vergiliano quaestiones selectae* című dolgozatáról, melynek eredményei abban foglalhatók össze, hogy nincs oly fordulat Vergiliusnál, melynek létrejöttére a latin nyelv maga is nem adhatott volna lehetőséget, azonban tagadhatatlan, hogy Vergilius tudatosan gazdagította nyelvét egyes görögös fordulatokkal. — Szentirmai Gizella Emil Luckának *Grenzen der Seele* című kötetéről ír, számot adván ezen essaygyűjtemény anyagáról. — Paul Würthenek *Die Monodie des Michael Bellos auf den Einsturz der Hagia Sophia* című műve, Czebe Gyula ítélete szerint, egyike a legélvezetesebb és legtanulságosabb philologiai dolgozatoknak. Kétségtelenül megállapítja, hogy a monodia szerzője nem a VI. századi Prokopios, hanem a XI. századbeli Psallos; ennek rhetori művészetéről adott kép értékes adalék a XI. század bizánczi rhetorikus jellegű irodalmának ismeretéhez. — A H. Timotheus Kroebertől kiadott *Idyllen von Salomon Gessner* című műről Trostler József is megállapítván Gessner Idylljeinek irodalomtörténeti jelentőségét, rámutat, hogy a jelen kiadás épp azt az anyagot öleli fel, mely a magyar irodalomtörténet szempontjából is a legérdekesebb. — Sas Andor a Julius Zeidler szerkesztette *Goethe-Handbuch* I. kötetét ismerteti. E szótárformájú mű első része 850 czimszót tartalmaz 37 dolgozótárs tollából; a munka tudományos színvonala és alapossága már a most megjelent

kötetből megállapítható. — Alfrednek *Liebeszauber der Romantik* című könyvéről Hollaender Rózsai számol be. — O. Waser *Volkskunde und griechisch-römisches Altertum* című füzetében, mint Lajti István megállapítja, vázaltszerűen rendszerezi az antik néprajzra vonatkozó eddigi kutatásokat s ezzel kapcsolatban rámutat a főbb problémákra és hiányokra, melyek még feldolgozásra várnak. — Gábrriel P. Gottfried ismerteti A. Fischernek W. Tümpeltől befejezett nagy munkáját: *Das deutsche evangelische Kirchenlied des XVII. Jahrhunderts*. A munka nagy szorgalommal Wackernagel módszerének követésével készült, de a gyűjtők nem utánozták szolgai módon mesterüket. — A *Vegyesek között* Angyal Dávid Bethlen Miklósról és Prévost abbéról írván, utal rá, hogy Bethlen francia nyelvű emlékiratait nem ő írta, hanem Abbé Révérend, s a Bethlen szerelméről s egy párisi nővel való ismeretségéről szóló anekdota tisztán Révérend találmánya. — Sebestyén Gyula Németh Gyula cikke kapcsán Thomsennek a nagyszentmiklósi kincs feliratai megfejtéséhez szól hozzá. — Karl Lajos Alfieri 'Misogallo'-jának francia fordításához közöl adalékot. — Pfeifer János kimutatja, hogy Jókai 'Petki Farkas leányai' című 'regényes képének' meséjét Apor Péter Metamorphosisaiból, illetőleg Cserei egy 'megjegyzéséből' vette, s közölvén e helyeket, rámutat Jókai művének pszichológiai szempontból való fogyatékosására. — Körösi Sándor Zrinyi Miklós Áfiumának egy, az eddigi kiadásokban eltorzítva közölt olasz közmondását igazítja helyre. — Gaál László elítélően ír Veér Imrének műfordításáról: Ovidius, A szerelem művészete. — A füzetet az *Új könyvek és Beküldött könyvek* sora rekeszti be, melyek között szintén találunk rövidebb ismertetéseket.

3. Az IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK 1917. évi IV. füzetének élén Szegedy Rezső értekezése olvasható: *A Toldi-trilógia szerb fordítása*. Arany e művét Jovanović János fordította le szerbre, még pedig a 'Toldi' 1857-ben jelent meg, a harmadik rész 1870-ben, a 'Toldi Szerelme' 1896-ban, de ez a rész már csak prózai áthidalásokkal. Szegedy a fordítás páratlan sikerének okait kutatván, megállapítja, hogy már maga a tárgy is igen népszerű volt a szerb költészetben, s kiemeli azokat a motívumokat, melyeknek párja gyakori a délszláv népköltészetben. Ezt a népszerűséget még fokozza a Jovanović-féle fordítás, mely a népszerű tárgyat a délszláv epika stílusában, sőt szerb szellemben dolgozza fel. E fordítás nem oly hű, mint Voss Homerosa, de nem is oly szabad, mint Zrinyi Péter horvát Zrinyiasza. Az eltérések egy kis része az eredetinek teljes meg nem értéséből fakad, más részük pedig a fordító egyéniségéből, sokkal nagyobb számúak és fontosabbak azok az eltérések, melyekben némi szerbesítés mutatkozik. Felsorolván az e nemű nevezetesebb eltéréseket, kimutatja Szegedy, hogy főként a lovagvilág szellemének a szerb népepikától való idegen volta tett szükségessé egyes változ-

tatásokat. A versforma tekintetében Jovanović ragaszkodott az eredetihez, de felette gyakori a sorközépnek a sorvéggel rimelése, vagy a következő sor első felével. — Császár Elemér befejezi *Toldy Ferencz kritikai munkássága* című értekezését. Toldy bírálatának a tárgyiaság mellett érdeme az alaposság, sebtiben készült kritikái kevés számmal vannak, főként a lírai gyűjteményekről szólók között. Néha az alaposság terjengőségbe vész. Elméleti kritikái munkásságában a tanulmány elsőbbségét hangsúlyozza a tehetséggel szemben s a költőktől a műfajok ismeretét s alapos aesthetikai és philosophiai tájékozottságot követel; kiemeli a műgond jelentőségét s a költészet legértékesebb ágának a tanító költészetet tartja; gyakran emlegetett elve a költői igazságszolgáltatás dogmája. Utolsó kiváló bírálatával — Arany Toldijáról — letette a kritikusi tollat. Élete végén el is maradt kora mögött s még 1872-ben is Révait, Kazinczyt, Vörösmartyt tartja irodalmunk három legnagyobb büszkeségének. — Alszeghy Zsolt *Epigon lírikusaink a XIX. századig* című értekezésében az epigonok irodalomtörténeti jelentőségének fejtegetése után megállapítja, hogy Balassi, ki a virágénekek az irodalmi jogot megszerezte, a humanista szerelmi líra poétikáját vette át; hatása elsősorban a főúri körökben volt, a középnemesek többségének ízlését a gajd kielégítette, s náluk Balassi humanista színezete elhalványodott. A XVII. században Amadé volt az ünnevelt költő, bár követői nem voltak, hatása, elsősorban a stílusra és verselésre, nyilvánvaló, már számosabb követőre talál Faludi, kinek mesterkélt versei megfeleltek a kor ízlésének. Csokonai pajzán énekei, Lilla-dalai, anakreoni versei úgy a motivumok, mint a feldolgozás módja, költői szólamkines tekintetében számos követőre talált, de a legnagyobb hatást a magyar költők közül Kisfaludy Sándor érte el. Berzsenyi hatása elsősorban az ünneplő versek hangjának sablonjában érzik; hatásának eltérő fokait Szentmiklóssy Alajos, Lukács István és Hoblik Mátyás versei jelzik. P. Horváth Ádám és Csiki körének működése nem bír jelentőséggel. — Az *Adattár* rovatában Kristóf György befejezi *P. Thewrewk József leveleinek* közzétételét. A közlemény, mely 16 Fogarasi Lészay Dánielhez írt levelet ölel fel, elsősorban Kazinczy hatásának s az erdélyi irodalom száz év előtti életéhez szolgál adatokkal. A levelekbe Thewrewknek több epigrammja és egyéb rövid verse is bele van szöve. — Király György *Laskai János verses levele a Charicleáról* című közleményében kimutatja, hogy Laskai nem a Chariclea történetét akarta feldolgozni e levélben, hanem valóssággal lemásolta a Czobor Mihály-féle töredéket ifj. gróf Bethlen István számára s e másolatot egy hosszabb kíséreléssel elküldötte. — Gálos Rezső *Szentmiklóssy Alajos életrajzához* szolgál adalékokkal, közölve a nagyszombati benedek-rendi gimnáziumnak 1807/8. iskolai évi conscriptióból a rá vonatkozó följegyzéseket. — Pitroff Pál *Garay János két levelét Kovács Pálhoz teszi közzé* Kovács Pál

hagyatékából, melyek egyképen jellemzők Garayra a szerkesztőre és emberre, meg Kovácsra az idealistára. — Császár Elemér P. Thewrewk Emil kéziratgyűjteményéből *A Berzsenyi-kritika eredeti fogalmazványa* czimen közli Kölcey a 'Tudományos Gyűjtemény'-ben megjelent bírálatának azt a részét, melyet a szerkesztőség belőle kihagyott. Az a rész ez, melyet Horváth István a bírálat másodszori fölküldése után ki akart Kölceyvel hagyni. A kihagyás különben egészen jelentéktelen. — U. ő közlésezi *Amade László egy kiadatlan latin versét*, melynek címe magyarul 'Amade László sóhaja' lehetne. s formája szerint párvers, két külön darab: a költő fohásza szent Peregrinushoz s a szent felelete. — *Institoris Gábor egy levele* czimen Baros Gyula Institorisnak Radvánszky III. Jánoshoz 1769-ben írt levelét közli. — *A Könyvismertetések* során Király György számot ad az 1916-ban megjelent következő magyar irodalomtörténeti tárgyú doktori értekezésekről: 1. Juhász Vincze: *Desericzky Incze élete és művei* (helyesen mutat rá Desericzky 'Pro cultu litterarum in Hungaria' cz. művének irodalomtörténeti jelentőségére); 2. Bayer Alice: *Marmontel hatása Magyarországon* (teljesen eredetiség nélkül való, feladatát meg sem közelíti); 3. Borz Gyula: *Kazinczy írói összeköttetése fogsága idejéig* (közismert adatok egy eléggé külső szempontból csoportosítva); 4. Antalfy Gizella: *Lessing a magyar színpadon* (szép készületségről tanuskodó munka, kiterjed Lessing drámáinak fordításaira is); 5. Gyöngyösi Nándor: *Gróf Szechenyi István szentenciái* (értéktelen összeállítás); 6. Ujhely Gizella: *Kossuth Lajos a magyar művelődéstörténelemben* (merőben vázlatos munka); 7. Hettesheimer Ernő: *Arany uralomrajutása a magyar irodalomban* (gondos és alapos dolgozat, de nem jut el tulajdonképeni céljáig); 8. Petrovan Oszkár: *Arany János kisebb epikai töredékei* (sem Aranyt, sem a hozzáfüződő irodalmat nem ismeri eléggé); 9. Valter Vilmos: *A magyar népdal kezdőképe* (széleskörű olvasottsággal készült, még sem viszi előbbre tárgyát). — Schöpplin Aladár *Magyar írók* című művéről, melyben essay-szerű kritikáit gyűjtötte össze, Szathmáry Imre számol be, megállapítván, hogy Schöpplin a régi írókat nem ismeri eléggé, a modernekkel szemben pedig elfogult. — Alszeghy Zsolt Firtos Ferencznek *A Debreczeni Disputa* című munkáját ismerteti. Értékes azoknak az adatoknak összeállítása, melyek a darab előadása mellett szólnak, a drámafejlődés általános menetéről és a magyar dráma fejlődéséről szóló rész elnagyolt. — Császár Elemér Gulyás Józsefnek *A sárospataki kéziratok népmesegyűjtemény* című értekezéséről ír. Az értekezésben ismertetett népmesék németből való fordítások s azért sem irodalmi, sem folklorisztikai értéke nincs. — Az *Új könyvek és füzetek* rovatában rövidebb ismertetéseket olvashatunk. — A füzetet Irodalomtörténeti repertorium rekeszti be.

A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei.

MÁSODIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

Második összes ülés.

1918 február 25-én.

BERZEVICZY ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Illosvay Lajos r. t. másodelnök. — B. Forster Gyula t. t. — Angyal Dávid, Badics Ferencz, Balogh Jenő, Beöthy Zsolt, Concha Győző, Csánki Dezső, id. Entz Géza, b. Eötvös Loránd, Fejérpataky László, Fináczy Ernő, Fröhlich Izidor, Gaal Jenő, Goldziher Ignác, Hegedüs István, Koch Antal, Kövesligethy Radó, Krenner József, Kürschák József, Lóczy Lajos, Mágocsy-Dietz Sándor, Méhelly Lajos, Némethy Géza, Rados Gusztáv, Schafarzik Ferencz, Simonyi Zsigmond, Szily Kálmán, Szinnyi József, Vargha Gyula, Zsilinszky Mihály r. tt. — Áldásy Antal, Bernát István, Császár Elemér, Csengeri János, Eber László, ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, Filárszky Nándor, Giesswein Sándor, Grosschmid Béni, Gyomlay Gyula, György Endre, Haraszi Gyula, b. Harkányi Béla, Ilutýra Ferencz, Komáromy András, Kovács Gyula, Kuzsinszky Bálint, Lehr Albert, Mauritz Béla, Melich János, Négyesy László, Pálffy Mór, Pintér Jenő, Reiner János, Sebestyén Gyula, Tangi Károly, Tolnai Vilmos, Tötössy Béla, Viszota Gyula, Wittmann Ferencz l. tt. — Paasonen Heikki k. t. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

24. Elnök úr megnyitja az ülést és melegen üdvözlí az Akadémia jelenlévő külső tagját, Paasonen Heikki urat, a ki mint az önálló, új Finnország diplomatiái ügyvivője tartózkodik Budapesten. Annak a reményének és óhajának ad kifejezést, hogy a rokon nemzet új önállóságában zavartalanul fogja folytathatni tudományos és kulturális munkásságát, melylyel már eddig is kiérdemelte a művelt nemzetek elismerését és nagyrabecsülését. Paasonen Heikki megköszönte az elnök úr meleg szavait, melyeket az összes ülés általános élénk tetszéssel fogadott.

25. CSENGERI JÁNOS l. t. felolvassa emlékbeszédét P. Thewrewk Emil t. tagról. — Az Emlékbeszédek során fog megjelenni

26. Öt perc szünet után elnök úr újból megnyitván az ülést, TOLNAI VILMOS l. t. felolvassa a Farkas-Raskó-bizottság (Horváth Cyrill, Lehr Albert és Tolnai Vilmos l. tt.) jelentését, mely szerint a hazafias költeményre hirdetett pályázat eredménytelennek tekintendő és a jutalom nem adható ki. — A bizottság javaslata elfogadtatik.

27. Elnök úr a jeligés levelek elhamvasztására PINTÉR JENŐ és SEBESTYÉN GYULA l. tagokat kéri föl, a kik még az ülés folyamán jelentik, hogy megbízatásukban eljárak.

28. Főtitkár mély megilletődéssel jelenti, hogy gróf KHUEN-HEDERVÁRY KÁROLY t. t. a tudománynak őszinte barátja és minden

tudományos törekvésnek lelkes istápolója, az Országos Levéltár fényes új épületének megteremtője. f. évi február hó 16-án elhunyt. Ravatálánál, mely az Akadémia oszlopcsarnokában volt fölállítva, gr. TISZA ISTVÁN t. t. a M. Tud. Akadémia nevében is elbúcsúztatta a nagyérdemű férfiút. — Az összes ülés őszinte részvétellel fogadja a jelentést és felhívja a II. osztályt, hogy emlékbeszéd tartása iránt intézkedjék.

29. Főtitkár bemutatja a II. osztály 1918 január 19-én tartott zárt ülésének jegyzőkönyvéből a következő pontot: „5. Osztálytitkár felolvassa a Történelmi Bizottság jelentését Harry Bresslau k. t. levele fölől, melyben arról értesít, hogy a levéltári, könyvtári és múzeumi hivatások szabadságának biztosítása érdekében a németországi akadémia és tudományos társulatok együttes beadványt szándékoznak intézni a német külügyi hivatalhoz, hogy a békeszerződésekbe egy pont vételessék fel. melylyel a kutatás szabadsága, kéziratok, könyvek kikölcsönzése, a háború előtt érvényben volt szabályzatok szellemében biztosíttassék. A levélíró kívánatosnak itéli, hogy a Magyar Tud. Akadémia hasonlóképen járjon el a cs. és kir. Külügyminisztériumnál, és jelzi, hogy hasonló eljárásra felszólítja a bécsi Tud. Akadémiát is. — Az osztály a Történelmi Bizottság határozatát magáévé téve, megkéri az Elnök urat, hogy a mennyiben a német akadémia és tudományos társulatok jelzett együttes beadványukat illetékes helyre benyújtának, hasonló beadványt szíveskedjék Akadémiánk részéről is a cs. és kir. Külügyminiszter úrhoz intézni és addig is alkalom adtán a Külügyminisztérium illetékes tényezőinél az ügyre vonatkozólag közelebbi információkat szerezni méltóztassék.”

— Főtitkár jelenti, hogy az Elnök úr ez ügyben már eljárt és remélhetjük, hogy a békeszerződések biztosítani fogják a tudományos kutatások szabadságát.

30. Az I. osztály az Irodalomtörténeti Bizottság segédtagjánál ajánlja BAROS GYULA főgymn. tanárt. — Megválasztatik.

31. A II. osztály jelenti, hogy JIREČEK KONSTANTIN k. t. fölött HODINKA ANTAL I. t. fog emlékbeszédet tartani. — Tudomásul van.

32. A II. osztály a Hadtörténeti Bizottság javaslatára kéri az Akadémiát, hogy JÓZSEF FŐHERCEG Ő Penségét, Akadémiánk t. tagját, a nevezett Bizottság tagjává választani és Ő Penségének a Bizottság elnökévé történt választását tudomásul venni méltóztassék. — Ő Pensége egyhangú lelkesedéssel megválasztatik, a bejelentés pedig tudomásul szolgál.

33. A III. osztály utolsó zárt ülésében KÖVESLIGETHY RADÓ r. t. fölhívta az osztály figyelmét arra, hogy Hell Miksa hazánkia, hírneves csillagász, születésének 200-ik évfordulója 1920-ban lesz. SZILY KÁLMÁN ig. és r. t. indítványára az osztály fölkerlte KÖVESLIGETHY RADÓ r. tagot, hogy ez évforduló alkalmából 1920-ban az Akadémia valamelyik összes ülésén a Kitaibeléhez hasonló nyilvános ünnepi emlékbeszédet tartson. — Helyeslő tudomásul van.

34. A III. osztály bejelenti a f. évi pályázatokhoz kiküldött bizottságokat:

a) Nagyjutalom és Marczibányi-féle mellékjutalom (matematikai és technikai tudományok): Farkas Gyula, Kürschák József, Rados Gusztáv r., Bánki Donát, Rejtő Sándor I. tt.

b) A Lukács Krisztina-pályázatra (az 1916. évi nagygyűlés megbízása folytán elkészült és beérkezett: Mauthner Nándor, A glukosidok szintetikus előállítás): Bugarszky István és Winkler Lajos I. tt.

c) A Rózsay-pályázat (az 1916. évi nagygyűlés megbízása folytán elkészült és beérkezett: Berczeller László: „A felszíni feszültség

biológiai jelentősége“ czimű pályamunkája elbírálására): Lenhossék Mihály r. és Preisz Hugó l. tt.

d) A Tomory nyílt pályázatra (Riesz Frigyes l. t. négyoldalas tervezete: „A lineáris integrál-egyenletek elmélete“): Kürschák József r. és Fejér Lipót l. tt.

e) A Vályi nyílt pályázatra (Dr. Fekete Mihály háromoldalas tervezete: „Az algebrai egyenletek gyökeinek helyzetére vonatkozó újabb vizsgálatok“): Rados Gusztáv r. és Beke Manó l. tt.

f) A Bésán nyílt pályázatra beérkezett három tervezet elbírálására: id. Entz Géza r., Istvánfi Gyula és Preisz Hugó l. tt.

g) A Wahrmann-jutalom vegyes bizottságába: Kövesligethy Radó r. és Beke Manó l. tt.

h) A Széchenyi-bizottságba: Szily Kálmán ig. és r. t.

i) A Pollák-bizottságba: Beke Manó l. t. — Tudomásul van.

35. Főtitkár jelenti, hogy a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium a f. évi Wodianer-Bizottságba Wolff Nándor miniszteri és Szűts István osztálytanácsos urakat küldte ki. — Tudomásul van.

36. Főtitkár bemutatja dr. Takács Menyhértnek, a premontrei kanonokrend jászóvári prépostjának következő átiratát:

„Nagyméltóságú Elnök úr! A premontrei kanonokrend jászóvári országos levéltárában 1868. évi május hó 15-én elhelyezett Tompa Mihály-letét a megdicsőült akaratahoz képest ötven évi megőrzés után a folyó évben lesz felbontható.

A letét tulajdonosául a nagy költő a Magyar Tudományos Akadémiát nevezte meg.

Nagy örömmre szolgálna, ha a felbontás Jászóvárbán Nagyméltóságodnak és a Tudós Akadémia küldöttségének becses jelenlétében volna eszközölhető. A felbontás napja május hó 21-ike (a pünkösdi ünnep harmadik napja) volna. Excellentiádat és az elnöki vezetése alatt ide érkező küldöttséget a megelőző estére várnám.

Midőn tiszteletteljes meghívásomat megismételni szerencsém van, kérem Excellentiát és a Tudós Akadémia nagybecsű elhatározását.

Mély tisztelettel

Jászóvárbán, 1918 február hó 9.

Dr. Takács Menyhért s. k.
főpap és prépost.“

— Az elnökség melegen megköszönte a szíves meghívást és idejében közölni fogja a küldöttség tagjainak névsorát.

37. Meghívók érkeztek: 1. A Kisfaludy-Társaság Zrinyi-emlékezetének szentelt évi közgyűlésére (február 10); 2. A Képzőművészeti Társulat Holló-Madarász-Molnár csoportos kiállítására; 3. A Kéleti Kulturközponttól rendezett sorozatos előadásokra; 4. A Magyarországi Békeegyesületek sorozatos előadásaira; 5. Ferdinánd bolgár király születésének évfordulója alkalmából tartandó hálaadó istentiszteletre (február 27). — Tudomásul van.

38. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére Csanki Dezső és Hegedűs István r. tagokat kéri föl.

HARMADIK AKADEMIAI ÜLÉS.

Az I. osztály első ülése.

1918 márczius 4-én.

GOLDZIHER IGNÁCZ osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak: Badics Ferencz, Hegedűs István, Heinrich Gusztáv, Munkácsi Bernát, Némethy Géza, Simonyi Zsigmond r. tt. — Császár Elemér, Gyomlay Gyula, Négyesy László, Pintér Jenő, Schmidt József, Szinnyei Ferencz, Tolnai Vilmos l. tt. — Paasonen Heikki k. t. — *A II. osztályból:* Vargha Gyula r. t. — Jegyző: Szinnyei József osztálytitkár.

39. SCHMIDT JÓZSEF l. t.: Varuna és Jahve.

40. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére SIMONYI ZSIGMOND r. és SCHMIDT JÓZSEF l. tagokat kéri föl.

NEGYEDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

A II. osztály első ülése.

1918 márczius 11-én.

CONCHA GYÖZÖ osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak *az illető osztályból:* b. Forster Gyula t. t. — Angyal Dávid, Balogh Jenő, Csánki Dezső, Fináczy Ernő, Gaal Jenő, Magyary Géza, Matlekovits Sándor, b. Wlassics Gyula, Zsilinszky Mihály r. tt. — Áldásy Antal, Angyal Pál, Bernáth István, Domanovszky Sándor, Komáromy András, Mahler Ede, Illés József, Pauler Ákos, Reiner János l. tt. — *A másik két osztályból:* Berczik Árpád t. t. — Goldziher Ignác, Hegedűs István, Heinrich Gusztáv, Illosvay Lajos, Némethy Géza, Szily Kálmán r. tt. — Gyomlay Gyula, Melich János, Vári Rezső, Viszota Gyula, Voinovich Géza l. tt. — Jegyző: Fejérpataky László osztálytitkár.

41. GAAL JENŐ r. t.: „Egy elfelejtett nagy emberünk, Thessedik Sámuel emlékezete“.

42. ANGYAL DAVID r. tag bemutatja Heinlein István vendégnek „Sparta és Athén a 480-diki perzsa hadjárat után“ cz. dolgozatát.

43. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére GAAL JENŐ és ANGYAL DAVID r. tagokat kéri föl.

ÖTÖDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

A III. osztály első ülése.

1918 márczius 18-án.

ENTZ GÉZA osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak *az illető osztályból:* Illosvay Lajos másodelnök, Farkas Gyula, Kövesligethy Radó, Krenner József, Kürschák József, Lenhossék Mihály, Lóczy Lajos, Mágocsy-Dietz Sándor, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Schafarzik Ferencz, Schuller Alajos, Szily Kálmán r. tt. — Beke Manó, ifj. Entz

Géza, Fejér Lipót, Filárszky Nándor, Franzenau Ágoston, Hankó Vilmos, b. Harkányi Béla, Hoór Mór, Istvánffy Gyula, Kertész Kálmán. Mauritz Béla, Pálffy Móricz, Preisz Hugó, 'Sigmond Elek, Szarvasy Imre, Tangl Károly. Wittmann Ferencz, Zimányi Károly l. tt. — *A másik két osztályból:* Berzeviczy Albert t. t., Heinrich Gusztáv r. t. — Erdélyi László, Vikár Béla l. tt. — Jegyző: Fröhlich Izidor osztálytitkár.

I. Az 1917. évi december hó 10-ére kitűzött, de meg nem tartott felolvasó ülésre bejelentett előterjesztések utólagos bemutatása:

44. KRENNER JÓZSEF rendes tag: „A Tellur felfedezése Magyarországon“.

45. KONEK FRIGYES vendég: „Adalékok az α -chloracetyl-eczet-aether sajátágaihoz“. Bemutatja ILOSVAY LAJOS rendes tag.

46. HAAR ALFRED vendég: „A linearis egyenlőtlenségekről“. Bemutatja FARKAS GYULA rendes tag.

47. SZEGŐ GÁBOR vendég: „A Hankel-féle formákról“. Bemutatja FEJÉR LIPÓT levelező tag.

II. Az 1918. évi január hó 21-ére kitűzött, de meg nem tartott felolvasó ülésre nem érkezett bejelentés.

III. Az 1918. évi február hó 18-ára kitűzött, de meg nem tartott felolvasó ülésre bejelentett előterjesztések utólagos bemutatása.

48. RADOS GUSZTÁV rendes tag: „Körosztási egyenletek resultansa“.

49. SUTÁK JÓZSEF vendég: „A d'Alembert-féle elv dinamikai alkalmazása“. Bemutatja KÜRSCHÁK JÓZSEF rendes tag.

50. CSORBA GYÖRGY vendég: „A binaer algebrai alak convariansainak irreducibilis alapszerkezere“. Bemutatja RADOS GUSZTÁV rendes tag.

IV. Az 1918. évi márczius hó 18-ára bejelentett előterjesztések:

51. MAURITZ BÉLA levelező tag székfoglalója: „A botesi chalkopyrit“.

52. FARKAS GYULA rendes tag: „Egyenlőtlenségek alkalmazásának új módjai“.

53. GROSSCHMID LAJOS vendég: „Adalékok a négyzetes maradékok és nem-maradékok eloszlásának elméletéhez“. Bemutatja BEKE MANÓ levelező tag.

54. GÓZONY LAJOS vendég: „Összehasonlító vizsgálatok a vérsavó keményítő oldó és vérdoldást completáló hatásáról“. Bemutatja PREISZ HUGÓ levelező tag.

55. TIHANYI MIKLÓS vendég: „Periodusok cyclikus determinansa“. Bemutatja RADOS GUSZTÁV rendes tag.

56. ILOSVAY LAJOS r. t. jelenti, hogy néhai Wartha Vincez r. t. másodelnök felett tartandó emlékbeszéd elkészítésével lévén elfoglalva, felbontotta azt a *lepecsételt levelet*, a melyet Wartha Vincze, elsőbbségi jogának megóvása végett 1892 december 13-án az Akadémia levéltárba helyeztetett el. Ebben Wartha Vinczének egyik tanulmányára vonatkozó két eljárása foglaltatik: *A rézoxgydullal vörösrre festett fémlüszteres kerámiai tárgyak előállítására*“.

57. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére FARKAS GYULA r. és PREISZ HUGÓ l. tagokat kéri föl.

HATODIK AKADEMAI ÜLÉS.

Harmadik összes ülés.

1918 márczius 18-án.

BERZEVICZY ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Ilosvay Lajos r. t. másodelnök. — Angyal Dávid, Badics Ferencz, Balogh Jenő, Concha Győző, Csánki Dezső, id. Entz Géza, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fröhlich Izidor, Gaal Jenő, Goldziher Ignác, Hegedűs István, Horváth Géza, Ilosvay Lajos, Kövesligethy Radó, Krenner József, Lenhossék Mihály, Lóczy Lajos, Matlekovits Sándor, Munkácsi Bernát, Némethy Géza, Rados Gusztáv, Schafarzik Ferencz, Schuller Alajos, Simonyi Zsigmond, Szily Kálmán, Szinyei József, b. Wlassics Gyula r. tt. — Áldásy Antal, Angyal Pál, Bánóczy József, Beke Manó, Császár Elemér, Domanovszky Sándor, Eber László, Erdélyi László, ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, Grosschmid Béni, Gyomlay Gyula, Illés József, Jendrassik Ernő, Kertész Kálmán, Komáromy András, Mahler Ede, Melich János, Nagy Gyula, Négyesy László, Pálffy Móríc, Pekár Gyula, Pintér Jenő, Reiner János, Szentpétery Imre, Szinyei Ferencz, Tolnai Vilmos, Vikár Béla, Vízota Gyula, Voinovich Géza, Wittmann Ferencz l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

58. FERENCZI ZOLTÁN r. t. felolvassa jelentését az 1917. évi Teleki-pályázatról. A bíráló-bizottság az Akadémia részéről Bereczik Árpád t., Ferenczi Zoltán r. és Négyesy László l. tt., a Nemzeti Színház részéről Gyenes László és Mihályfi Károly urak) a beérkezett 9 darab közül a 2. számú „Kató bosszúja“ című, „Az avoni hattyú“ jellegű 3 felvonásos vígjátékot találta viszonylag legjobbnak és javasolja, hogy a jutalom ennek adassék ki. — A bizottság javaslata elfogadottnak, a felbontott jeligés levélből LENKEI HENRIK budapesti tanár neve tűnt elő.

59. VOINOVICH GÉZA l. t. előterjeszti jelentését az 1917. évi Karátsonyi-pályázatról. A bíráló-bizottság (Herzeg Ferencz t., Bánóczy József, Voinovich Géza, Pekár Gyula, Pintér Jenő l. tt.) nem talált a meghosszabbított határnápig, 1917 december 31-ig beérkezett 24 pályamunka között jutalomra, sőt még dicséretre méltó darabot sem, miért is a jutalomnak ki nem adását javasolja. — E javaslat elfogadtatik.

60. Elnök úr a jutalmat nem nyert pályaművek jeligés leveleinek elhamvasztására Pintér Jenő és Szinyei Ferencz l. tagokat kéri föl, a kik még az ülés folyamán jelentik, hogy megbízatásukban eljártak.

61. Főtitkár jelenti, hogy a Wodianer-jutalmak ügyében kiküldött bizottság (az Akadémia részéről az elnökök és titkárok, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium részéről Wolff Nándor miniszteri és Szűts István osztálytanácsos urak, a Tanítók Orsz. Bizottsága részéről Moussong Géza és Rákos István székesfevárosi igazgatótanítók) f. hó 14-én tartott ülésében a következőknek kitüntetését javasolja: BENCZE KÁROLY áll. isk. igazgató-tanító Széken, Szolnok-Doboka vármegyében, a ki 1857-ben született és 1875 óta, tehát 43 év óta működik; és VEGH ISTVÁN ref. isk. igazgató-tanító Vámosladányban, Bars vármegyében, a ki 1861-ben született és 1878 óta, tehát 40 év óta szenteli erejét a népnevelés ügyének. Ezekon kívül a következő nagydíjdemű tanfériakat ajánlja a vallás- és közoktatásügyi miniszterium figyelmébe: LITTMERICZKY JÁNOS (Győr), LÉVAY IMRE

(Hajduböszörmény), MARCSA GYÖRGY (Komárom), ZSOLDOS KÁROLY (Nagytapolcsány) CSÁGOLY JÓZSEF (Kaposvár), RUHMANN ANDOR (Nyíregyháza), ÖNÖDY GUSZTÁV (Erzsébetfalva). — A javaslat egész terjedelmében elfogadjatik.

62. Főtitkár jelenti, hogy az összes ülésnek f. évi január 28-án hozott határozata értelmében a tervezett jubiláris Zrinyi-ünnepély ügyében megkereste a Szépművészeti Múzeum igazgatóságát, mely az Akadémia fölhívására a főtitkárhoz intézett következő átirattal válaszolt:

„Méltóságos Uram! Válaszul Méltóságodnak f. é. január hó 31-én kelt becses levelére van szerencsém közölni, hogy a Zrinyi Miklós, a költő, emlékére rendezendő kiállítás eszméjét örömmel üdvözlöm és intézetünk készségesen fog a nagy költő és hadvezér születésének háromszázados ünnepéhez egy ily emlékkiállítás rendezésével hozzájárulni.

32 drb. közvetlenül Zrinyire vonatkozó egykorú metszete van a történelmi képcsarnoknak. Ez az anyag kiegészíthető lesz a Zrinyi Miklós életében fontos szerepet játszott helyek és személyek képeivel, s egyes akkori fontos történeti események ábrázolásaival, így pl. a IV. Ferdinánd és I. Lipót koronázására vonatkozó lapokkal.

Néhány nálunk hiányzó lapot bizonyára sikerül ez alkalomra kölcsön útján megkapnunk.

A kiállítást legjobban vélem rendezhetőnek a M. T. Akadémia épületében és pedig a Történelmi Képcsarnoknak abban a második emeleti helyiségében, melyben jelenleg a ki nem állított képek vannak elhelyezve. s a mely mind nagyság, mind világítás tekintetében megfelelő. A Szépművészeti Múzeumnak grafikai kiállítási terme, mely különben szintén rendelkezésre állana, nem alkalmas erre a célra, mert berendezései csak grafikai művek kiállítását teszik lehetővé, holott ez esetben másnemű tárgyakról is szó van. S különben is legjobbnak látszik, ha az emlékkiállítás ugyanabban az épületben lesz, hol egyébként is végbemegy az ünneplés, melynek közönsége mindjárt a kiállítást is megtekintheti.

A képzőművészeti ábrázolásokon és kéziratokon kívül, azt hiszem, érdekes lenne a költő munkáinak különböző kiadásait is összegyűjteni és kiállítani. A kéziratok és nyomtatványok összegyűjtésére és rendezésére természetesen a M. T. Akadémia részéről kellene valakit felkérni.

Kérem tehát, méltóztassanak intézkedni; hogy az utóbbi feladattal megfelelő szakember megbizassék, s aztán méltóztassék az illető urat arra kérni, hogy a rendezés ügyeinek megbeszélése végett szíveskedjék velem és gróf Zichy István ez. múzeumi ör. úrral, a Történelmi Képcsarnok vezetőjével érintkezésbe lépni. Budapest, 1918 márczius 2. Kiváló tisztelettel Petrovics Elek s. k., az O. M. Szépművészeti Múzeum igazgatója.

Az összes ülés a Szépművészeti Múzeum vállalkozását meleg köszönettel fogadja. a Zrinyire vonatkozó nyomtatványok és kéziratok összegyűjtésére pedig FERENCZI ZOLTÁN r. tagot kéri föl, a ki a megbízást készséggel elfogadja.

63. A II. osztály a Történelmi Bizottság tagjaiul ajánlja József Töhrerczeg és b. FORSTER GYULA t. tagokat. — Megválasztatnak.

64. Főtitkár jelenti, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a Római Magyar Történeti Intézet bizottságába dr. GORCSA LÁSZLÓ min. tanácsos visszalépése folytán RADNAI REZSŐ min. tanácsost küldte ki. — Tudomásul van, egyúttal az Akadémia GORCSA LÁSZLÓ min. tanácsos úrnak az Intézet ügyei iránt tanúsított élénk érdeklődéséért és jóakarataért meleg köszönetét nyilvánítja.

65. A III. osztály jelenti, hogy BEZEREDJ PÁL t. tagról GAAL JENŐ r. t., TANGI FERENCZ r. tagról pedig PREISZ HUGÓ l. t. fog emlékbeszédet mondani. — Tudomásul van.

66. Meghívók érkeztek a Petőfi-Társaság márciusi ünnepélyére (márczius 17) és a Feldült Tűzhelyek Felépítése ügyében alakult Orsz. Bizottság ülésére (márczius 13). — Tudomásul van.

67. A M. Tud. Akadémia könyv- és irattára a legutóbbi összes ülés óta a következő könyvadományokat kapta: 1. Bogdánfy Ödön, Budapest: A m. Földtani Társ. histológiai szakosztályának munkaköre. — 2. Radó Antal, Budapest: Magyar Homér-fordításokról. — 3. Poór J., Budapest: Mitteleuropa und die Privatversicherung in Ungarn. — 4. a) Német főkonzulátus, Budapest: Suchomlinow. Die russische Mobilmachung im Lichte amtlicher Urkunden stb. b) Stadtbibliothek. Hamburg, Bericht über die Verwaltung im Jahre 1916. c) Bang, W. (Darmstadt): Vom Kökürkischen zum Osmanischen. — Köszönettel fogadtatnak.

68. A nyilvános összes ülést Zárt ülés követte, melyben a főtitkár bemutatta az Akadémia pénztári számadását 1917-ről s költségvetését 1918-ra, melyet az Elnökök és Titkárok értekezlete a Pénzügyi és Építési Bizottsággal f. évi márczius 14-én részletesen letárgyalta és egyes lényegtelen javításokkal elfogadott volt. — Az összesülés szintén elfogadja a költségvetést és pártolólág terjeszti az Igazgató-Tanács elé.

69. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére FERENCZI ZOLTÁN és GAAL JENŐ r. tagokat kéri föl.

AZ IGAZGATÓ-TANÁCS ELSŐ ÜLÉSE.

1918 márczius 22-én.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklése alatt jelen voltak: Concha Győző, Entz Géza, b. Forster Gyula, Szily Kálmán, ig. tagok. — Bánszky János akad. ügyész. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

Távolmaradásukat kimentették: Goldziher Ignác, Plósz Sándor, Szemerecsányi Lajos, Wekerle Sándor, b. Wlassics Gyula ig. tagok.

1. Elnök úr az ülés megnyitása után megjegyzi, hogy az Igazgató-Tanács mai ülése nem határozatképes, mert nincsen jelen kilencz igazgató-tag. Mégis javasolja, hogy a napirendnek néhány sürgősebb természetű ügyére való tekintettel, tartassék meg a mai ülés, melynek jegyzőkönyve majd néhány távollevő igazgató taggal tudomásvétel és hozzájárulás czéljából közlendő lesz. — Az ülés e javaslatához hozzájárul.

2. Főtitkár bemutatja az Igazgató-Tanácsnak 1917 márczius 29. tartott üléséből a Teleki- és Kóczán-jutalom ügyében kiküldött szakbizottságnak (Concha Győző, Plósz Sándor, b. Wlassics Gyula ig. tagok. Bánszky János akad. ügyész l. Akadémiai Értesítő 1917. 208. l. 14. p.) véleményét (l. fönt 73. l. 5. p.), mely szerint a kérdéses alapítványok azon rendelkezése, hogy a jutalom a viszonylag legjobb pályaműnek mindig kiadandó, olyképp értelmezendő, hogy ez csak oly esetben eszközlendő, ha ez a viszonylag legjobb pályamű egyúttal irodalmi vagy színi szempontból értékes munka. — Az Igazgató-Tanács e szakvéleményt magáévá teszi, egyúttal a javaslat utolsó bekezdését, félreértések elkerülése végett következőleg módosítja:

„Magától érthető, hogy a ki nem adott jutalmak nem vonatnak el rendeltetésüktől, hanem jövőre is a Teleki- ill. Kóczán-

alapítólevelekben meghatározott célra fordíttatnak, olyképen, hogy a jutalom ki nem adása esetében, valamely következő alkalommal, a mennyiben a jutalomra érdemes több mű pályázik, több pályamunka is jutalmazható lesz“.

3. Főtitkár jelenti, hogy SZMRCSÁNYI LAJOS ig. tag az Akadémia alaptőkéjének gyarapítására 10.000 (tízezer) koronát adományozott. — Meleg köszönettel fogadtatik.

4. Főtitkár jelenti, hogy SZILY KÁLMAN ig. tag a M. T. Akadémiának folyó kiadásai fedezésére 1500 (egyezeröttszáz) koronát adományozott. — Meleg köszönettel fogadtatik.

5. Főtitkár jelenti, hogy a Pénzügyi Bizottság JÓNAS KÁROLY akadémiai gondnok évi fizetésének (4800 kor.) 1918 január 1-től 5400 (ötezerhatszáz) koronára emelését javasolja. — Elfogadtatik.

6. Főtitkár előterjeszti az 1917. évről szóló beérkezett számadásokat. — Elnök úr javaslatára főkérletnek az Akadémia számadásainak főülvizsgálására b. EÖTVÖS LORÁND és b. FORSTER GYULA, a gondnoki és széphalmi számadásokra gr. DESSEWFY AURÉL, az ügyészi számadásokra PLÓSZ SÁNDOR ig. tagok.

7. Főtitkár bemutatja özvegy BOROVSKY SAMUNÉ f. évi január 4. kelt beadványát, melyben háborús segílyt kér. Elnök úr az államnál megállapított kulcs szerint folyamodónak 240 (kettőszáznegyven) koronát utalványozott. — Helyeslő tudomásul van.

8. Főtitkár bemutatja az akadémiai szolgálknak f. é. márczius hó 4-én kelt beadványát, melyben csizmailletményüknek (évi 48 kor.) fölemelését kéri. — Az Igazgató-Tanács a kérdéses illetményt 100 (egyszáz) koronára emeli föl.

9. A Magyar Földhitelintézet jelenti, hogy gr. ANDRÁSSY DÉNES szabadrendelkezési hagyatékából a M. T. Akadémia részére 5336 (ötezerháromszázharminczhat) kor. 24 fill.; — gr. ANDRÁSSY ALADÁR alapítványának 1917 II. félévi kamata fejében 50 (ötven) korona; — Nyiregyháza alapítványának 1917. évi kamata fejében 126 (egyszázhuszonhat) korona; — a Román Ferencz hagyatéka ügyében 105 (egyszázöt) kor. 30 fill. folyt be, mely összegeket a M. T. Akadémia folyószámlája javára könyvezett. — Tudomásul van.

10. A Magyar Földhitelintézet 1917 november 14. jelenti, hogy az Igazgató-Tanács határozata értelmében a m. kir. adómentes állami járadékkölesönből (VII. hadikölesön) az Akadémia részére 200.000 (kettőszázezer) névértéket jegyzett. — Tudomásul van.

11. A Magyar Földhitelintézet jelenti, hogy a M. T. Akadémia birtokában levő 3 darab Első budapesti gőzmalom r. t. részvényen alapuló elővételi jogot 1422 (egyezerhatszázhuszonkettő) kor. 77 fill.-ért értékesítette és a befolyt összeget az Akadémia folyószámadása javára könyvezte. — Helyeslő tudomásul van.

12. A Magyar Földhitelintézet jelenti, hogy Udvardi Cherna János jubiláris alapítványa részére a VII. hadikölesőnre 150 (egyszázötven) kor. névértéket jegyzett. — Tudomásul van.

13. Dr. Bánszky János akad. ügyész a következő ügyekről tesz jelentést:

a) Érsek Lajos volt tordai lakos 20.000 korona névértékű 6%-os hadikölesön-kötvényt hagyományozott az Akadémiának azzal a rendelkezéssel, hogy az mint „Ersek Lajos alapítványa“ kezeltesse és évenkénti kamataival szépirodalmi művek jutalmaztassanak.

A hagyományozott érték mindaddig, míg az örökhagyónak most 72 éves öcsese, Érsek József váradlesi lakos él, Kimpel Flóri pénzügyintézi igazgató, végrendeleti végrehajtó által kezelendő és az évenkénti kamatai Érsek Józsefnek életfogytáig kiadandók és csak ezen

haszonélvezeti jog megszűnte után szolgáltatható ki a hagyomány a Tud. Akadémiának.

A hagyatéki eljárás folyik.

b) Özv. Ráth Györgyné 10,000 korona névértékű záloglevelet hagyományozott az Akadémiának a „Ráth György-könyvtár” kiegészítése céljából. A hagyatéki bíróság az Akadémiát a törvényes örökösökkel szemben perre utasította, ennélfogva az ügy lebonyolítása ezáltal egyelőre halasztást szenved.

c) Román Ferencz hagyatéki ügyében a hagyatéki bíróság 105 korona 30 fillért utalványozott ki az Akadémiának, mint újabban befolyt hagyatéki követelést. Az összeg 1917 november 28-án befolyt a Magyar Földhitelintézethez.

d) Az 1918 január 28-án elhalt Dobos István domoszlói plébános 20 koronát hagyományozott az Akadémiának. A hagyatéki eljárás folyamatban van.

e) Az Akadémia tulajdonát tevő Wesselényi-utczai 74. számú házra két vételi ajánlat érkezett: és pedig: Barakovics János felajánlott érte négyszöglenként 625 koronát, vagyis összesen 95,106 kor. 25 fillért, — és Studinka Ottóné, néhai Zichy Antal volt özvegye felajánlotta, hogy fizet érte készpénzben 50,000 koronát és ezenfelül végleg lemond a házra vonatkozólag öt életfogytáig megillető évi 2000 korona járadékáról. Studinkánéval az ügyész személyesen is tárgyalt, hogy nem emelné-e fel ajánlatát, de ő erre nem volt hajlandó.

Tekintettel arra, hogy Barakovics ajánlata így is jelentékenyen előnyösebb az Akadémiára Studinkáné ajánlatánál, az igazgató-tanács megbízta az ügyészt, hogy amennyiben Barakovics ajánlatát 100,000 koronára felemelni hajlandó, — az eladás tekintetében a szükséges lépéseket tegye meg, oly értelemben, hogy a Studinkánét illető 2000 koronás évjáradék részére továbbra is biztosítva maradjon.

f) Boháts Kálmán hevesi földbirtokos, a mint már jelentve volt, magyar történelmi tárgyú értekezések vagy színdarabok jutalmazására 200,000 koronát hagyományozott az Akadémiának. Boháts ezen intézkedését utóbb megváltoztatta és hagyományok levonása után mutatkozó összes vagyonánnk ugyancsak a fentjelzett célra, az Akadémiát nevezte örökösül.

Boháts ellen egyik unokahuga eljárást indított gondnokság alá helyezés iránt, a melyvel kapcsolatban szükségesnek mutatkozott, hogy informatió-szerzés céljából személyesen Egerbe utazzék.

Ma azt az értesítést kaptuk a végrendeleti végrehajtótól, hogy Boháts Kálmán meghalt; ennélfogva az ügy most már a hagyatéki eljárás rendes útjára kerül.

Az ügyészi jelentések (az e alatti ügyre vonatkozó határozattal) tudomásul szolgálnak.

14. Főtitkár előterjeszti az Akadémia 1917. évi pénztári számadását és költségvetését 1918-ra, melyek minden lényegesebb módosítás nélkül elfogadtatnak.

15. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére ENTZ GEZA és b. Forster Gyula ig. tagokat kéri föl.

Jaszenovai Bassarabits Sándor hagyománya.

(Lásd a főkönyvtárnoknak erről való jelentését fűnt 76. lap. 19. pont.)

I.

Abd-el-Kader (1807—1883). Arab kézirat.

III. Ágost (lengyel király). Varsó, 1758 jún. 16. Német oklevél.

Albani, Giuseppe. Róma, 1806 decz. 20. Olasz levél.

II. Alberico (massai herceg). Massa, 1627 jan. 15. Olasz levél.

Albrecht (osztrák főherceg). a) Scheweningen 1856 júl. 8. Német levél. b) Arco, 1886 márcz. 28. Német levél.

III. Albrecht („mit dem Zopfe“). Bécs, 1376. Német oklevél.

Alfonso (marchese di Montecchio). Modena, 1582 aug. 20. Olasz levél.

Allard, Julie (Daudet Alfonz felesége). Francia levél.

B. Alvinczy József. Buda, 1806 aug. 3. Német katonai ügyirat.

Anna (I. Ferdinánd felesége), 1522. Német oklevél.

Anthelmus (seitzl perjel). Seitz, 1764 márcz. 14. Német okirat.

Aspre, Constantin Frh. d' (1789—1850). Német levél.

Asserman Ferencz. Szegeden 1871 nov. 19-én tartott zászlószentelő beszéde. Nyomtatvány aláírással.

Augustin, Vinzenz Frh. v. Bécs, 1844 szept. 23. Német levél.

Aulich Lajos. Nagyszombat, 1838 jan. 1. Német levél.

Baillet-Latour, Theodor Franz, Gr. v. 2 névalírás.

Barbara (ferrari hercegnő). Ferrara, 1572 jan. 17.

Bartsch, Adam Ritter v. (1757—1821). Névalírás.

Básthy József (Ö. és Egyházas Básthi). Budapest, 1839 jún. 30. Előfizetési fölhívás. Nyomtatvány. maga keze írta betoldással.

Gr. Batthyány Lajos. Pest, 1842 febr. 22. Német levél.

Behr, v., auf Schmoldow, 1888. Német levél.

Bellegarde, Friedr. Heinr. I., Reichsgr. v. a) Villafranca 1800 decz. 2. Francia levél. b) Milánó, 1815 ápr. 5. Olasz emléksorok.

Benedek Lajos. a) Német levél. b) 2 névalírás.

Bernát (szász-meiningeni herceg). Meiningen, 1881 nov. 22. Német levél.

Berry, Marie Caroline. 1854 nov. 22. Francia levél.

Bethlen Gábor. Gyulafehérvár, 1614 jún. 9. Magyar levél Kendi Istvánnak.

Gr. Bethlen István. Fogaras, 1624 szept. 9. Latin levél Sennyey Istvánnak.

Beust, Friedr. Ferd. Gr. v. Névalírás.

Bismarck-Schönhausen, Otto Hg. Berlin, 1875 ápr. 7. Német levél.

- Blanca* (savoyai hercegnő). Turin, 1495 márcz. 17. Latin levél.
Blum, Robert. 2 facsimile.
Bombelles, Karl Gr. Bécs, 1876 febr. 18. Német levél.
Borghese, Scipio. Róma, 1616 márcz. 30. Olasz levél.
Borgia, Stefano. Fermo, 1756 máj. 20. Olasz levél.
Botzen-beli czéh felszabadító-levele 1779 aug. 7.
Bournonville, Alex. Hippol. Balthas. 1673 ápr. 13. Német levél.
Brehm, Alfred Edm. Renthendorf, 1883 jún. 21. Német levél.
Brera, Valeriano Luigi. Pádua, 1810 decz. 28. Az egyetemről kiadott oklevélen aláírása.
Bruck, Karl Ludwig Frh. v. (1798—1860.) Német levél.
Bubna-Litzitz, Ferd. Gr. 1803. Német hivatalos irat.
Buchaim, Joh. Christ. Gr. v. III. 1646 aug. 21. Német levél.
Buol-Schauenstein, Karl Ferd. Gr. v. Bécs, 1856 febr. 8. Német hivatalos levél.
Gr. Buttler János. a) Pest, 1796 febr. 4. Magyar nyelvű szerződés.
 b) Baja, 1796 máj. 17. Magyar nyelvű szerződés.
Canning, Georges. 1 facsimile.
Canova, Antonio. Róma, 1816 ápr. 4. Olasz levél.
Caraffa, Anton Gr. v. Augsburg, 1690 jan. 15. Német nyomtatott rendelet aláírással.
Clairfayt, Karl Josef de Croix, Gr. v. Bokenheim, 1795 ápr. 21. Német levél.
Clam-Gallas, Eduard Gr. 1872 júl. 16. Német levél.
Colloredo, Wenzel Joseph, Reichsgr. Rastadt, 1794 jún. 2. Francia levél.
Coronini, Johann Gr. a) Bukarest, 1856 jún. 4. Német levél; b) Temesvár, 1854 febr. 5. Német hivatalos irat.
Cseh imádságos könyv töredéke. 1500 kör.
Csergheő Géza. 1884 jún. 6. Német levél.
Csorich, Anton Frh. v. Monte Creto. Bécs, 1850 márcz. 1. Német hivatalos irat.
Gr. Czobor Ádám. Holics. 1690 júl. 13. Cseh nyelvű nyugta.
Dau, Leop. Jos. Maria Reichsgr. v., Fürst zu Tiano. Königgrätz, 1757 decz. 30. Német levél.
Deák Ferencz. a) Pest. 1872 decz 2. Magyar levél. b) 1848 jún. 22. Névalírás.
Leyenfeld-Schonburg, August Franz Jos. Christoph Gr. v. a) Pádua, 1850 júl. 21. Német levél; b) Bécs, 1851 ápr. 29. Német hiv. körlevél.
Demidoff. Anatol. Páris, 1838 decz. 21. Francia levél.
Dillmann, Ferd. R. v. Dillmont. 4 német levél Bécsből: a) 1898 máj. 12. b) 1898 aug. 29. c) 1898 szept. 16. d) 1899 ápr. 15.
Dóczy Lajos. Német költeménye alatt névalírás. 1884 decz. 31.
Doge-választás rendje. Nyomtatvány.
Don Juan d'Austria I. 1576 decz. 16. Francia levél.
Don Juan d'Austria II. Brüssel, 1658 máj. 31. Francia oklevél.

- Dreihann*, Ignaz Frh. v. Mauer. 1854 szept. 16. Német levél.
- Dumbu*, Nicolaus. 1879 decz. 15. Német levél.
- Dusчек* Ferencz. Buda, 1849 jún. 24. Magyar hivatalos levél.
- Erzsébet* királyné. Mr. Allenhez czeruzával írt angol levél.
- Este*, Eleonora d'. Modena, 1628 márcz. 11. Olasz levél.
- Este*, Ferdinand d' (főhg.). 1841 febr. 22. Olasz levél.
- Este*, Rinaldo d'. Modena, 1719 decz. 31. Olasz levél.
- Gr. Eszterházy* Pál, Galántai. Fraknó, 1668 aug. 25. Latin levél Montecuccoli Rajmundnak.
- Eugen*, Prinz v. Savoyen. a) Zimony, 1717 szept. 18. Német levél b) Zumsungenhez. b) Bécs, 1729 decz. 3. Német levél.
- Eugénia* (francia császárné). Páris, 1857 febr. 15. Francia levél Clarelli érsekhez.
- Farnese*, Alessandro. 1579 ápr. 11. Olasz levél.
- Farnese*, Margarita. 1562 ápr. 3. Olasz kéziratföredék.
- Farnese*, Ottavio. Parma, 1570 júl. 22. Olasz levél.
- Ferdinánd* (calabriai herceg). 1541 febr. 14. Olasz levél.
- Ferdinánd* (spanyol infáns). 1636. Spanyol levél.
- I. Ferdinánd* (német császár). Prága, 1527. Cseh oklevél.
- I. Ferdinánd* (osztrák császár). a) Bécs, 1835 aug. 12. Német oklevél. b) Bécs, 1840 máj. 6. Német oklevél. (V. ö. V. Ferd. magy. kir.)
- II. Ferdinánd* (német császár). a) Grác, 1616 máj. 9. Német levél. b) 1628. Német czimeres nemeslevél Gothard Gritscher számára.
- III. Ferdinánd* (magyar király). Pozsony, 1673 decz. 31. Latin adománylevél Zaluszky János és Marsovszky Mihály számára.
- V. Ferdinánd* (magyar király). Bécs, 1843 márcz. 15. Országgyűlési meghívó. (Vö. I. Ferd. osztr. cs.)
- I. Ferencz* (osztrák császár): a) 1800 márcz. 9. Joh. Georg. v. Stöger számára lovagi rangot adományozó czimeres német okmány; b) Bécsből kelt német oklevelek: 1820 máj. 31., 1827 júl. 18., 1828 márcz. 19., 1828 decz. 3., 1830 ápr. 14., 1831 okt. 26., 1832. júl. 25., 1833 szept. 18.
- I. Ferencz* (francia király). 1538 szept. 14. Francia oklevél.
- I. Ferencz József*: a) 1846 aug. 20. Olasz levél olasz nyelvmesterének, Bolzának. b) Fiatalkori német levele Lajos főherceghez. c) Czeruzával írt német sorok adjutánsához, Spinettehez, egy dinerre való meghívás dolgában. d) 1849-ből érdemrend-adományozó német oklevél alsószopori Nagy László számára.
- Ferstel*, Heinrich Frh. v. Bécs, 1868 aug. 12. Német levél.
- Fiequelmont*, Carl Ludwig Gr. v. Német sorok aláírással.
- Freytzsauerwein*, Max v. Ehrentreitz. 1508 júl. 9. Német ügyirat.
- II. Frigyes* (német császár). a) 1435. Német oklevél. b) 1438. Német oklevél.
- II. Frigyes* (porosz király). Berlin. 1778 márcz. 28. Német oklevél.
- III. Frigyes Vilmos*. Berlin, 1824 júl. 6. Német oklevél.

- Frimont*, Johann Gr. v. Palota. Verona, 1821 máj. 21. Német levél.
- I. Fülöp* (savoyai herceg). 1482 előtt, júl. 7. Francia levél.
- II. Fülöp* (savoyai herceg.) 1504 előtt, márcz. 11. Latin levél.
- II. Fülöp* (spanyol király). *a)* Pardo. 1575 nov. 12. Latin oklevél.
b) Badajoz, 1580 jún. 20. Francia levél.
- Gablenz*, Ludwig Frh. v. Gablenz. Kiel. 1865 szept. 20. Német levél.
- Gamba*, Bartolomeo. Bassano, 1794 decz. 24. Olasz levél.
- Gonzaga*, Ferdinando I. 1548 júl. 30. Latin levél.
- Gorzkowski*, Karl R. v. Gorzkow. Prága, 1858 márcz. 22. Német hivatalos irat.
- Görgei* Arthur. Klagenfurt, 1850 márcz. 18. Német levél.
- Götzi* konvent. Götz 1741 decz. 12. Német okmány.
- Grimm*, Jakob. Bécs, 1815 júl. 1. Német levél.
- Grünne*, Karl Ludwig Gr. v. Bécs, 1855 nov. 4. Német levél.
- Gsell*, Fels. Münchenben kelt német levél.
- Gusztáv* (szász herceg). *a)* Bécs, 1884 febr. 29. Német utalvány.
b) Bécs, 1884 febr. 29. Német levél.
- Gusztáv* Adolf. Stockholm. 1624 aug. 22. Latin levél V. Frigyes pfalzi választó fejedelemtnek.
- Gr. Gyulay* Ignác. Zágráb, 1818 nov. 25. Német hivatalos irat.
- Hudzi* Loja. Internáltága idejéből egy névalírás.
- Hanslab*, Franz R. v. 1853. Német levél.
- Hardegg-Glatz*, Ignaz Gr. Bécs, 1845 febr. 15. Német katonai ügyirat.
- Harrach*, Karl Gr. v. *a)* Brugg, 1617 szept. 2. Német levél. *b)* Bécs, 1620 febr. 29. Olasz levél.
- Heine*, Heinrich. Sirjéről emlék egy borítékban.
- Heister*, Sigbert Gr. Lőcsei tábor, 1709 nov. 25. Latin menlevél Zmeskál János számára.
- IV. Henrik* (francia király). Francia nyelvű parancs.
- I. Henrik* Kristóf (Hayti császára). Francia hivatalos irat.
- Hentzi*, Heinr. v. Arthurm. Mántua, 1837 ápr. 28. Német katonai ügyirat.
- Herberstorff*, Adam Frh. v. *a)* Linz, 1624 aug. 7. Német okmány.
b) Linz, 1628 febr. 1. Német okmány.
- Hess*, Heinrich Frh. v. Névalírás.
- Hessen-Homburg*, Philipp Aug. Friedr. Landgr. v. Névalírás.
- Heyne*, Christian Gottlieb. Göttinga, 1802 decz. 1. Német kézirat.
- Hofer*, Andreas. Innsbruck, 1809 szept. 25. Hivatalos felhívás (német nyelvű nyomtatvány).
- Hohenhausen*, Elise Frederike. Berlin, 1889 febr. 20. Német levél.
- Hufnagel*, Georg (1545—1618). Codex-töredék.
- Humboldt*, Alexander Frh. v. 1855 jan. 18. Német levél.
- Hübner*, Josef Alexander Frh. v. Páris, 1850 aug. 30. Klinkowström Józsefnek német levél.
- Hügel*, Karl Frh. v. (1796—1870). Német levél.
- Innsbrucki* egyetemről doctori oklevél. 1756 szept. 12.

István Ferencz Victor (osztr. főherceg). a) Hannover, 1843 aug. 31. Német levél. b) Prága, 1846 júl. 29. Német levél. c) Bécs, 1847 máj. 4. Német levél.

Jacomini, Caspar Andreas Edl. v. Reifenstein, 1778 decz. 27. Német okmány.

Jankovich György. Budapest, 1857 ápr. 1. Német nyelvű szerződés. Id. *Jankovich* Miklós. Pest, 1829 júl. Német levél.

I. János (szász király). Pillnitz, 1840 júl. 25. Német levél Dante-fordítása ügyében.

II. János Kázmér. a) Varsó, 1650 szept. 28. Lengyel. levél. b) 1655 márcz. 8. Latin levél.

Jellačić, Joseph Gr. Bécs, 1850 aug. 26. Német levél.

Jókai Mór. Budapest, 1884 nov. 11. Német levél Forster Jánoshoz.

I. József (magy. király) a) 1706 febr. 11. Latin oklevéltöredéken sajátkezü „Placet“-je és névaláírása. b) Bécs, 1708 ápr. 25. Latin oklevél.

József (későbbi német császár). Keszthely, 1770 ápr. 30. Német levél gr. Eszterházyhoz.

József (nádor). a) 1842 máj. 5. Néhány sajátk. sor. b) Bécs, 1823 nov. 12. Német levél.

I. Károly (savoyai herceg). 1489 előtt, nov. 20. Latin levél a berni tanácsához.

III. Károly (magyar király). Bécs, 1715 márcz. 31. Vásári engedély Székelyhida számára (latin nyelvű). (Vö. VI. Károly.)

III. Károly (savoyai herceg). 1520 szept. 14. Francia levél.

V. Károly (német császár). 1517 ápr. 1. Francia levél.

V. Károly (Lothar. hg.). 1687. Olasz levél.

VI. Károly (német császár). a) Bécs, 1717 júl. 14. Német adomány-levél Franz Bernhard v. Föhrern számára. b) Grác, 1727 márcz. 5. 2 db. német oklevél.

X. Károly (francia király). Párizs, 1817 ápr. 22. Névaláírás.

XII. Károly (svéd király). Heilsberg, 1704 febr. 1. Német levél.

Károly Ferdinánd (osztrák főherceg). Selowitz, 1858 júl. 21. Német levél.

Károly Lajos János József (osztrák főherceg). 1790 júl. 7. Német levél.

II. Katalin (czárnő). Szentpétervár. 1765 szept. 30. Német levél.

Kaunitz-Rittberg, Wenzel Anton. Bécs, 1756 nov. 12. Német levél.

Kherenhüller, Franz Christoph Reichsgr. v.: a) Madrid, 1628 decz. 22. Német levél; b) 1653. Német levél.

Klapka György. Bécs, 1876 márcz. 7. Német levél.

Klein, Johann Adam. Nürnberg, 1836 júl. 27. Német levél.

Kossuth Lajos. Gibraltár, 1851 okt. 15. Angol levél Gyurman Adolfnak.

Königsaker, Leopold Gr. v. a) 1791 júl. 28. Német adásvételi szerződés. b) 1784 jan. 7. Német adásvételi szerződés.

- Krisztina* (svéd királyné). Stockholm, 1649 máj. 7. Svéd levél.
- Lacy*, Franz Moritz Fr. v. Bécs, 1768 nov. 26. Német katonai hivatalos irat.
- Lafayette*, marquis de. Lagrange, 1827 máj. 14. Francia levél.
- XIII. Lajos* (francia király). 1615 szept. 28. Francia oklevél.
- XIV. Lajos* (francia király). Versailles, 1711 febr. 16. Francia levél.
- XV. Lajos* (francia király). Versailles, 1758. Francia nyelvű okmány.
- XVI. Lajos* (francia király). a) 1779 január 1. Francia oklevél.
b) Versailles, 1787 jan. 24. Francia hivatalos levél. c) *Voyage de St. Cloud*. 1790 jún. 2. Francia iraton sajátkezű rájegyzés.
- XVIII. Lajos* (francia király). Calmar, 1804 okt. 8. Francia levél.
- Lajos Fülöp* (francia király). Párizs, 1843 febr. 16. Francia levél Spinola érsekhez.
- Lamboy*, Wilhelm Gr. Prága, 1658 ápr. 6. Német levél.
- Lambruschini*, Luigi (érsek). Névaláírás.
- Landau*, Hartmann Frh. v. 1625. Egy albumtöredéken névaláírás.
- Landau*, Georg Frh. v. 1629. Német levél Enns város tanácsához.
- Lang*, Matthaeus v. Wellenburg. Salzburg, 1505. Sajátkezű német irat névaláírással.
- La Valette*, Jean Louis (1554—1642). Francia oklevélen sajátk. névaláírás.
- Gr. Lénningen-Westerburg* Károly. 1849 máj. 28. Német nyelvű katonai ügyiraton névaláírása.
- Leisser*, Christoph. 1632 máj. 12. Német nyelvű számadás.
- Liechtenstein*, Friedrich Fürst v. 1882 decz. 30. Német levél.
- Ligne*, Charles Pr. de. Töplitz, 1800 aug. Francia ny. fölhatalmazás.
- I. Lipót* (osztr. császár, magy. király). a) Grác, 1679 szept. 13. Német ny. adománylevél Abbt Adalbert számára. b) 1688. Mátyásszovszky nyitrai püspök fölterjesztésén sajátkezű elintézés és aláírás (latin).
- Lipót* (osztr. főherceg 1823 -1898). Krakkó, 1855 jún. 8. Német katonai ügyirat.
- II. Lipót* (magyar király). Gr. Balassa Ferencznek 1791 ápr. 5. kelt német nyelvű kérvényén sajátkezű jegyzet és aláírás.
- Ljubibratić* Mihály. 1879 júl. 13. Olasz levél Nikolics Jánosnak Belgrádba.
- Lobkowitz*, Ferd. Jos. Joh. Nep. Reichsgr. v. Eisenberg, 1837 jan. 21. Német adásvételi szerződés.
- Loudon*, Ernst Gideon Frh. a) Bécs, 1763 decz. 22. Német levél.
b) Bécs, 1790 ápr. 12. Német hivatalos irat.
- Löwenhaupt*, Gustav Adolf Gr. 1647 jan. 18. Német hivatalos irat.
- Ludovisi*, Nicolo (tianói herceg). Piombino, 1641. Olasz levél.
- Machold*, Joseph. 1874 jan. 2. Német levél.
- Majláth* György (Székelyi). Pest, 1847 aug. 27. Magyar hivatalos irat.
- Gr. Majláth* János. Bécs, 1821 júl. 15. Német levél.

Mamming, Georg Frh. v. Kirchberg. Linz, 1564 ápr. 6. Német levél.
Mamming, Wolf Christoph. Fridau, 1586 máj. 27. Maga keze írásában
 próza és vers (német).

Manzano, Francisco Ramos de. Madrid, 1637 aug. 21. Spanyol kéz-
 irat, aláírással.

Mária (II. Lajos magyar király felesége). 1547 szept. 7. Franciaia levél.

Mária Antónia. Versailles, 1783 decz. 30. Franciaia hivatalos irat.

Mária Casimira (lengyel királyné). Varsó, 1698 jan. 7. Olasz levél.

Mária Eleonóra (Gusztáv Adolf felesége). Wohlgast, 1633 júl. 20.
 Német okmány.

Mária Lujza. Persenbeug, 1818 szept. 17. Franciaia levél Bécsbe
 Mária főhercegnőhöz.

Mária Terézia. a) Bécs, 1754 nov. 30. Német oklevél. b) Schönbrunn.
 1756 szept. 7. Német oklevél.

Marmont, Aug. Fréd. Louis de. Párizs, 1816 jan. 28. Franciaia levél.

Martinitz, Max Valentin Reichsgr. v. Prága, 1669 aug. 10. Német
 okmány.

Mátyás (német császár). Bécs, 1615 ápr. 7. Német levél.

Max Franz (Bischof zu Lavant). Lavant, 1698 aug. 24. Német oklevél.

II. Maximilian (német császár). Augsburg, 1566 ápr. 25. Német levél.

Medici, Ferdinánd (I.). 1601 máj. 24. Olasz levél.

Medici, Mária (franciaia királyné). Lyon, 1622 nov. 10. Franciaia levél.

Medici, Victoria. Flórencz, 1681 decz. 30. Olasz levél.

Meiakh, Mathias. 4 db. német oklevél. a) Grác, 1686 október 30.

b) Grác, 1693 jan. 2. c) Grác, 1696 decz. 16. d) Grác.
 1701 márcz. 9.

Menou, Jacques François baron de (1750—1810). Franciaia levél.

Metternich-Winneburg. Clement Wenzel Nepom. Lothar Reichsf. v.
 Bécs, 1845 okt. 8. Német levél.

Mietzloff, Joachim. 1635 nov. 9. Német levél.

Mezzofanti. Giuseppe. Róma, 1834 jan. 21. Olasz levél.

I. Mihály (lengyel király). Krakkó, 1669 nov. 15. Latin levél.

I. Miklós (czár). Egy egyenruha-tervezeten sajátkezű francia meg-
 jegyzései.

V. Miklós (pápa). Róma, 1448 szept. 3. Latin oklevél.

Miksa (mexicói császár). Néhány német sor névaláírással.

I. Miksa (német császár). 1499. Német oklevél.

Mollinary, Anton Frh. v. Monte Pastello. a) Camerlata, 1894 ápr. 25.
 Német levél. b) Camerlata, 1894 máj. 31. Német levél.

Moltke, Helmuth Karl Bernhard Gr. Berlin, 1872 okt. 27. Német levél.

Montaigne. Caspar Cornelius. 1636 nov. 6. Német hivatalos irat.

Montecuccoli, Raimondo Fürst v. Bécs, 1664 máj. 1. Német hivatalos
 irat.

Montrichier, Johann Gr. v. 1638 aug. 15. Franciaia levél.

Mölki czéhtől fölszabadító-levél 1713 jún. 23.

- Mullawr*, Jorg. Innsbruck, 1474. Német okmány.
- Müller*, Ulrich. 1584. Német levél.
- Müncheni* czéhtől fölszabadító-levél 1778 júl. 5.
- III. Napoleon*. Ham, 1844 decz. 2. Francia levél.
- Német oklevelek. a) 1298. b) 1299. c) 1545. d) 1563.
- Ney*, Michel. Párizs, 1811 jan. 28. Francia levél Napoleon megbízásából Pinter kapitánynak Bécsbe.
- Nugent-Westenrath*, Laval Gr. 1847 máj. 15. Német levél.
- Oxenstierna*, Axel Gr. Frankfurt, 1634 aug. 25. Német hivatalos levél.
- Ottó* (görög király). Athén, 1840 márcz. 22. Francia levél.
- Öttinger*, Eduard Maria. Berlin, 1835 aug. 22. Német levél.
- Palacky*, Franz. Prága, 1849 ápr. 7. Cseh hexameter névaláírással.
- Pallavicini*, Emilio, di Priola. 1881 szept. 6. Olasz levél.
- Pattatlehillchin*, Catharina Dominica Fr. v. Studenitz, 1743 július 3. Német adásvételi szerződés.
- Pellegrini*, Carlo Clemente, Conte. Bécs, 1778 márcz. 6. Német katonai ügyirat.
- Piccolomini*, Octavio, Herz. v. Amalfi. Pilsen, 1634 ápr. 17. Német levél katonai ügyben.
- IX. Pius*. Imola. 1834. Olasz levél.
- Plaschizka*, József. Mántua, 1788. Katonai végbizonyítványa.
- Porte-Melleraie*, Charles de la. 1649 máj. 26. Francia nyelvű nyugta.
- Questenberg*, Gerhard Frh. v. 1619 ápr. 30. Német katonai ügyirat.
- Radetzky*, Joh. Jos. Wenceslaus Anton, Gr. Milánó, 1848 aug. 10. Német katonai ügyirat.
- Id. Rainer* (osztr. főherceg). Velence, 1840. Névalírás.
- Rákóczi György*. Gyulafehérvár, 1636 decz. 18. Magyar levél Pázmány Péternek.
- Reichstadt*, Napoleon Franz, Hg. v. Bécs, 1831 aug. 25. Német katonai ügyirat.
- Reventlow*, Christian Detlef Gr. v. Névalírás.
- Richter* Kristóf. Klagenfurt, 1773 ápr. 30. Katonai végbizonyítványa.
- Rindtschadt*, Sigmund, zu Fridtberg. 1580. Német oklevél.
- Ringhofer*, Franz. Riegersburg, 1805 ápr. 24. Német adásvételi szerződés.
- Robinson* (Talvj), Therese. Német levél.
- Rohonczy* Gedeon. Budapest, 1895 aug. 11. Magyar levél.
- Rovere*, Francesco Maria II., della. Casteldurante, 1607 febr. 2. Olasz levél.
- II. Rudolf* (német császár). Bécs, 1582 márcz. 11. Német levél Enns városához.
- St.-Pölten*-beli czéhtől fölszabadító-levél 1735.
- I. Sándor* (czár). Szentpétervár, 1803 szept. 25. Orosz levél.
- Sándor* (hesseni herceg). Heiligenberg, 1883 szept. 30. Német levél.
- Sassoon*, David. Hongkong, 1892 ápr. 8. Zsidó üzleti levél arab betűkkel.

- Schack*, Adolf Friedr. Velenceze, 1883 febr. 11. Német levél.
- Scherr*, Johannes. Zürich, 1884 jan. 10. Német levél.
- Schiller*, Friedrich. *a)* 1782 nov. 6. Német levél testvéréhez; *b)* Weimar, 1803 jan. 24. Német levél.
- Schlegel*, August Wilhelm. Bern, 1829 márcz. 3. Német levél.
- Schlick*, Franz Heinr. Reichsgr. v. *a)* Krakkó, 1855 máj. 28. Német katonai ügyirat. *b)* Schloss Kopidlno, 1856 jún. 13. Német levél.
- Schmidt*, Margaretha, Witwe. Grác, 1822 febr. 5. Német felségfolyamodvány.
- Schroniz*, Karl Leopold. 1728 júl. 4. Német igazolvány.
- Schwarzenberg*, Adam Franz Karl, Fürst. Bécs, 1707 jún. 22. Német hivatalos irat.
- Schwarzenberg*, Felix, Fürst. Bécs, 1851 jún. 7. Névaláírás.
- Schwarzenberg*, Friedr., Fürst. 1859 márcz. 5. Német levél.
- Schwarzenberg*, Joh. Nepom., Fürst. Murau, 1784 máj. 23. Francia levél.
- Schwarzenberg*, Karl Philipp Joh. Nepom., Fürst. Töplitz, 1813 szept. 1. Német levél.
- Seyffrid*, Adam Reichsgr. Klagenfurt, 1724 júl. 27. Német okmány.
- Sforza*, Bona (Lengyel királyné). 1553 szept. 27. Olasz levél.
- Sforza*, Francesco II. (milánói hg.). Zürich, 1515 aug. 27. Német levél a berni tanácsához.
- Sforza*, Ludovico Maria (milánói hg.). Milánó, 1496 jún. 16. Latin oklevél.
- Sforza*, Massimiliano (milánói hg.). Milánó, 1513 jan. 1. Latin levél a berni tanácsához.
- Sobieski* Jakab Lajos. Varsó, 1691 decz. 20. Latin levél.
- Sobieski* János. *a)* Varsó, 1685 márcz. 6. Lengyel oklevél; *b)* Varsó, 1694 nov. 30. Latin levél.
- Spork*, Johann Gr. Mühlhausen, 1637 máj. 20. Német levélzáradék névaláírással.
- Steno*, Michael (velencezi doge). Doge-palota. 1409 máj. 22. Latin oklevél.
- Stettenheim*, Julius. Berlin, 1871 szept. 1. Német levél.
- Strauss*, Richard. Marquarstein, 1906 júl. 29. Német levél.
- Stroblin*, Magdalena. 1665. Német szerződés.
- Strossmayer* (diakovári püspök). 1895 okt. 3. Névaláírás.
- Succovaty*, Eduard R. v. Vezza. 1899. Német levél.
- Szapolyai* János. Szászsebes, 1526. Latin levél a szebeni esperesnek.
- Gr. Széchenyi* István. Pozsony, 1843 decz. 15. Német levél Pyrker érsekhez.
- Szcmere* Bertalan. *a)* Miskolcz, 1849 ápr. 10. Magyar hivatalos levél a hadügyministeriumhoz. *b)* Debreczen, 1849 máj. 16. Magyar nyelvű föltérjesztés a kormányzóhoz főispánok kinevezéséről.

Talleyrand, Charles Maurice. „Paris, le 16. Germinal de l'an 7. de la Républ.* Francia hivatalos levél.

Tegetthoff, Wilhelm v. 1868 márcz. 17. Német levél.

Gr. Teleki László. Brüsszel. Francia levél.

Thun-Hohenstein, Franz Gr. Laibach, 1864 aug. 27. Német levél.

Tilly, Johann Gr. Rosshaupt 1621. okt. 4. Német levél.

Toledo, Ferdinand de (Alba hercege). Brüsszel, 1568 márcz. 25. Spanyol levél.

Tomalschek, Gregor v. Tomesleck. Klagenfurt. 1775 okt. 1. Katonai végbizonyítványa.

Traun-Abensberg, Otto Ferd. Reichsgr. v. a) Milánó, 1739 ápr. 15. Olasz levél katonai ügyben. b) Neuburg, 1745 máj. 19. Német levél katonai ügyben.

II. *Ulászló*. 1503. Cseh oklevél.

Vámbéry Ármin. Pest, 1873 okt. 17. Német levél.

Varnhagen, Karl Aug. v. Ense. a) 1830 nov. 20. Német levél. b) 1839 febr. 28. Német levél.

Vernet, Horace (1783–1863). Francia levél.

I. *Vilmos* (német császár). Berlin, 1831 júl. 3. Német katonai hivatalos irat.

Vöcklen-beli czéhtől fölszabadító-levél 1744 jún 4.

Wallmoden-Gimborn, Johann Ludwig Gr. v. Hannover, 1795 júl. 27. Francia levél.

Weizi czéhtől fölszabadító-levél. 1726 júl 9.

Welden, Ludwig Frh. v. Innsbruck, 1847 márcz 28. Német levél.

Wimpffen, Franz Gr. Névaláírás.

Windischgrätz, Alfred, Fürst (1777–1857). Névaláírás.

Württemberg, Karl Eugen Hg. v. Stuttgart, 1755 decz. 18. Német levél.

Württemberg, Alexander Hg. v. Bécs, 1851 okt. 21. Német hivatalos irat.

Gr. Zrinyi György. Csáktornya, 1623 júl. 16. Latin levél a királyhoz.

Zrinyi Ilona. Munkács, 1681 nov. 18. Magyar levél Orbán Istvánhoz.

Gr. Zrinyi Péter. Kőszeg, 1647 aug. 12. Magyar nyelvű okmány, melyben Balf lakosait föhmenti a beszállásolás alól.

Zsidó kézirat 2 db.

I. *Zsigmond* (lengyel király). 1509. Oklevél (ó-szláv).

III. *Zsigmond* (lengyel király). Varsó, 1624 máj. 21. Latin levél II. Ferdinánd német császárhoz.

IV. *Zsigmond* (lengyel király). Varsó, 1623 ápr. 25. Latin levél Károly osztrák főherceghez.

II.

E gyűjteményből itt közlünk 5 darabot, melyek hazai történelmünk szempontjából érdekesek.

1.

*Szapolyai János levele a szebeni espereshez Szászsebesről
1526 június 10.*

(A papok és tanítók hadba szólításáról.)

Venerabilis do[m]ine amice nobis honoran[de] satis formidabiles ex p[ar]te Thwrcor[um] habemus Nouit[a]tes, et licet no[n] dubitamus p[er] Reue[re]n[dum] q[uo]que do[m]i[nu]m Jochannem Goftho[n] Ep[iscopu]m Tranffy[luani]en[sem] p[rae]latum v[est]rum, que[m] no[n] minus eque optimu[m] decet p[ar]thorem salutem patrie desiderare, scimus vobis et vnicuique v[est]rum c[om]missum fore, vt p[ro]mpti et parati ad bellu[m] c[on]tra tocius x[ri]stiane Religionis hostem Immanissimu[m] p[ro] Regni defensione v[est]rosque plebanos sub [archidiaconatu]¹ decanatu v[est]ro existent[es] p[ar]atos tenere deberetis, nichilominus adhuc vobis cum Nouit[a]tes ip[s]e dietim magis magisque innouant[ur] et increbescunt, in p[er]fona d[omi]ni n[ost]ri gratissim[us] Regis firmissime c[om]mittim[us], quatenus v[est]ris p[re]sentibus p[er]fonalit[er] parati esse et v[est]rosque plebanos sub arch[i]diaconatu² decanatu v[est]ro residen[tes] v[est]rum ip[s]orum scolasticis horis c[on]tinuis ita paratos et p[ro]mptos tenere debeatis vt dum et qu[ando] p[er] alias l[itte]ras n[ost]ras ma[n]dauerim[us] statim et Incontinente v[est]rum ip[s]is monere et ad Regni deffensionem venire valeatis et possitis, et aliud nulla ratione facere audeatis, ex Zaazsebes die do[m]inico p[ro]ximo ante festum B[eat]i Barnabe ap[osto]li anno do[m]ini 1526

Johannes Comes et

Waꝗuoda Tranffy[luani]ens[is]³

Kivül pecsét és czimzés: Venerabili domino Decano Cibinien[si] etc.
Amico Nobis honoran[dissimo]

¹ Keresztül van húzva s fölébe írva ugyanazon kézzel a következő szó.

² Keresztül van húzva s fölébe írva ugyanazon kézzel a következő szó.

³ Sajatkezű aláírás.

2.

*Zrinyi György levele II. Ferdinánd királyhoz (Sáktornya-
ról 1623 július 16.*

(Zrinyi védelmezi annak jogos voltát, hogy muraközi birtokairól
elűzte a prédikátorokat.)

Sacratissima Caesarea Regia[ue] Maiestas Domine,
domine mihi semper clementissime.

Fidelium ac perpetuorum meor[um] seruitiorum in gratiam
Sacr[atissi]mae Caesar[ae] Regiaeq[ue] Ma[ies]t[ati]s V[est]rae de-
missam subiectionem, Ad sinistram haereticorum Insulae n[ost]rae
huius Murakeoz Concionatorum, inductus informationem Illustr[is-
si]mus Dominus Regni Hungariae Palatinus, ad me scribit, quasi
ego Concionatores huius praedictae Insulae n[ost]rae, ex bonis
meis exturbassem poss[ess]ionarijs et qu[o]d ipsi possedissent
bonis suis priuasset; mihi demandans, ut ab eorum interturbat-
ione supersederem, quiete potius in meis paterer residere bonis
eisdem Concionatores. Fieri posse existimo, si nondum, imposter-
um tamen Sacratissima[m] Caesaream Regiamq[ue] Ma[ies]t[ati]em
Ve[est]r[am], aut per D[omi]num Palatinum, aut nero per eosdem
Concionatores adinueniendam, quod ego huiusmodij aliquid prae-
tensae informationis sinistrae tentassem. Vt meam V[est]ra S[acra-
tissima] Maiestas innocentiam, et tuerj benigne, si quid super
hoc negotio intimatum fuerit, contra sinistram informationem
possit eorundem, et se se resolvere illis clementer: statum negotij
illius, ita uelim benigne cognoscat. Non ita pridem cum Domino
fratre meo Comite Nicolao a Zrenio, talem in bonis nostris huius
Insulae p[rae]dictae mutuo consensu. et unanimi uoto iniuimus
deliberationis conclusionem (quam et l[itte]ris n[ost]ris, manus-
q[ue] subscriptione corroboratam muniuimus) quod nimirum Eccl[es]-
ias] seu templa, in Insula hac n[ost]ra, existentia in duas coe-
quales sequestrentur partes, ac quae eorum in portionem cesserint
meam, prouti et quae illius D[omi]ni portionem f[rat]ris peruene-
rint. ad libitum uniuscuiusq[ue] n[ost]rum directioni subiacebunt,
illisq[ue] quales placuerint Concionatores praefacere, liberum erit
nobis. Iuxta quam mutuam conclusionem, meis Ecclesijs seu
templis ut pote iurisdictioni meae subiectis, fidei meae personas
spirituales praefeci; Concionatores nero haereticos, qui ante
ibidem dogma corruptum seminarant, honeste dimisj, loco illo-
rum meos collocans, qui modo gratia Dej Catholicae Religionis
professionem in gloriam Dej omnipotentis, et augmentum fidej
n[ost]rae propagant, plebem miseram. et ab ouili Chrifti ante
seductam. in sinum Eccl[es]iae reducu[n]t.

Quare Clementissime Domine, ego hoc meo facto, non uideo, aut Regni Sanctiones, aut Regnicolarum Statuta, si quidpiam V[est]rae Sacratissim[ae] Maj[est]at[is] perscriberetur contra me, quo quo modo, me uiolasse aut impediuisse, si quidem liberum est unicuique in bonis suis proprijs Concionatorem, qualis sibi placuerit, Eccles[ie] suae praeficere fonere atque intertenere. Dominus frater meus pro uelle suo suae professionis Concionatorem, in portione sua intertenet, quid impedit, quominus ego quoque in portione bonorum meorum, meae fidei personam spiritualem interteneam. Liberum Religionis exercitium est, iuxta Regni Statuta, liberum quoque me in bonis meis proprijs et seruo et ab alijs seruari uelim.

V[est]rae Sacratissim[ae] Maj[est]at[is], me, ubi contra me aliquid eidem allatum fuerit, innocentiamque meam unice deuouens, gratiae eiusdem elementj humiliter commendo.

Quandoque diutissime saluam florentem et incolumem ualere exopto.

Dat[um] Chakthornia. 16. Dje Julij. Anno 16. 23.

Sacratissim[ae] Caesar[ae] Regiaequ[ae] Maj[est]at[is] V[est]rae
Humillimus ac perpetuus Seruitor

Georgius Comes a Zrenio.

m[anu]p[ro]p[ri]a.¹

(Kivül czimzés: Sacratissimae Romanorum Imperatoriae Caesar[ae] Regiaequ[ae] Maj[est]at[is] ac Domino domino mihi elementissim[ae]o. Viennam.)

3.

*I. Rákóczy György levele Gyulafehérvárról 1636 decz. 18-ról
Pázmány Péterhez.²*

(Bethlen Istvánnal való megegyezésről.)

Eminentissim[ae]. Princeps D[omi]ne.

Amice et Vicine nobis obse[r]vandissim[ae].

Keg[el]med 20. die Nouembris Cifrakkal írt böcsületes leuelét, 7. Decembris: 24. die Nouembris, 9. die Decembris: Es 28. die Nouembris, Vízont 15. Decembris vettük mind az ő felsége méltóságos leuelel egygüt; kire most ő Felfegének választ nem írhattunk, mivel rövid nap magunk emberünket kell ő felségéhez expedialnunk. My az ő felsége kegyelmességet alázatossan vöttük s-megis akariuk szolgálnj, s-az k[e]g[el]med

¹ Sajátkezű aláírás.

² V. ö. Szilágyi S.: Rákóczy és Pázmány. 175. l.

jó-akarattyáért, tanacsadásaértis, nem akarunk haladatlanok lenni. Most k[e]g[e]lmednekis bőuen nem irunk, mivel Réz Andráft alá várjuk, s-eő általa k[e]g[e]lmedne]k mind irunk, s-mind bőuebben izennijis akarunk, ez mostani Tractanak okairól s-modgyairólis. Most hamarjaban akarok (sic!) k[e]g[e]lmedet tudostanj, hogy itkin az Budaý vezérel, s-Betthlen Iftuannal végben kelle mennj az Tractanak. ki-js jütt Betthlen Iftuan, és már Illýej házánalis uolt, s-az kétt Innep között Echjedj hazahozis megýen. Az Porta fogjaé. Confirmalnj azt, a mire magát az Budaý Vezér beöche-ötte (sic!) s-az Statusokis kiuanýák. arról k[e]g[e]lmedne]k (sic!) most femmi bizonyíost nem írhatunk, az üdö meg-mutattýa. s-mýs k[e]g[e]lmedet tudostanj el-nem mulattýuk. Ajanluan ezek után k[e]g[e]lmedne]k minden üdöbéli jó-akarattal való szolgálataunkat. Tartsa meg Iften k[e]g[e]lmedet fokáig kedues jó-egessegbe]n]. Datum in Ciuitati nostra Alba Julia, die 18. Decembris. A[nn]o 1636.¹

Stud[iosiss]imus et dev[otiss]imus Ser[vus]

G[eorgius] Rakocy
m[anu] p[ro]pria]

(Czimzés nines.)

4.

Gróf Zrinyi Péternek Kőszegen 1647 aug. 12. kelt rendeleto.

(Balf helységnek katonaság beszállásolása alól való fölmentéséről.)

My groff Zerený Peter Romaj ezazar Urunk eő feőlsige, bizonios szamu Nemett es horvatt regimentinek Colonellusa, komornikia, es horvatt orzagi raczsagnak feő kapitannia Adom tudására, minden en hozam tartozando kapitanioknak es vitezleő seregeknek, hogý tekintven Beseniej Iftvan Uram teőrekedeset, megh engedtem soproný varashoz tartozando Boliff neü falut, hogi az mi regimentunk közül: se nemett se horvatt seregek keözul, senki reia ne zallion se feőlj menett se ala iövelt, se penig semminemü contributiora ne ereőltetsek az most írt Boliff neü falut !

Tinektek pedig Bolifiak: azt hagiom es paranczolom, hogý Beseniei Ur[n]ak ezen io akarattiaert, es mellettetek valo teőrekedeseert hazahoz piuniere keövett horgiatok es segeczigel legietek, mert ha azt nem ezelekeözitek, s Iften adgia hogý viza ieövök az hadbul, mind ez maftani Quartirozast. s pedig akkor beliet megh vezzem raitatok, ebben bizoniossak legietek. Iften velunk. Keölt Kűfzeőgeőn 12da Auguſti Anno 1647.

(Pecsét.)

Groff Zrini Peter.²

¹ Innét kezdve maga kezével.

² Sajátkezű aláírás.

5.

*Kossuth Lajos levele Gyurman Adolphez Gibraltárból 1851
okt. 15-ről.*

(Az amerikai sajtó útján az amerikai közvélemény tájékoztatásáról.)

Sir!

You having been the editor of the official organ of my government during our war of independence in Hungary, being in consequence fully acquainted with all particularities of our past and knowing Your sincere attachement to the cause of our downtrodden but still not broken fatherland, I inform You Sir, that I will request Your faithful offices in the U. S. in those relations, which I intend to knit with the public press there, for the benefit of the cause and principle I have the honour to represent.

The most important duties forcing me, to let You procede (sic!) to the U. S. on board the Mississippi directly, while I visit England and join You again at New York taking passage on board a steam vessel from Liverpool, it is not impossible that You should arrive before me in the U. S. — For that event I entreat You, to await Yourself of the opportunity of Your earlier arrival, to enter in precious communication with the editors of the leading New-York papers, which were kind enough to honor me and my country with thear (sic!) protection and sympathies, and making use of these lines, as a letter of introduction, to contribute all You can, that the public opinion of the highminded people of the U. S. may be prepared for that political direction which may lead to some practical result of the sympathies of the U. S. to the benefit of our native land.

I am Sir

Your sincere friend

Kossuth.

(A levél alján: To M. Adolf Gyurman, late counsellor in the Home departm. of Hungary.)¹

¹ Az egész levél Kossuth kezeírása.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
PÉNZTÁRI SZÁMADÁSA 1917-RŐL ÉS
KÖLTSÉGVETÉSE 1918-RA.

A Magyar Tudományos Akadémia

[illegible]

Budapest, 1917

A Magyar Tudományos Akadémia

Magyar föld-

Hoyos s. k.

vagyonomérlege 1917 december 31-én.

Polgárszám	P a s s i v u m	Kor. értékben			
		korona	fl.	korona	fl.
1	Alapítványok :				
	a) alapítványok pályadíjakra, jutalmakra és segélyezésekre	1780456	33		
	1917. évben hozzájött	501304	59	2281760	92
	b) alapítványok, melyeknek kamatai tőkésítendőek			97292	34
	c) alapítványok, melyeknek kamatai felett az akadémia szabadon rendelkezik			4658720	56
	d) Feridun-ösztöndíj-alap (az Akadémia rendelkezésére álló 80.000 korona kihasítása után):				
	értékpapírban	246200	—		
	készpénzben	90	10	246290	10
	e) fel nem használt kamatok 1917. december 31-én tehát			77383	21
	Összesen			7361447	13
2	Hitelezők			273194	62
3	Magyar Földhitelintézet			1313620	91
4	Előre fizetett házbér, mely az 1918. évi			7608	33
5	Vagyonomérleg :				
	Vagyon a, b, c és d alapítványokon felül 1917. december 31-én	611444	67		
	a vagyonrészek 1917. évben történt új értékelésből előállott különbözet leírásáért	12200	—		
	maradt mint vagyon	599244	67	599244	67
	1917. évi rendkívüli bevételek	2600	—		
	1917. évi vagyonkezelési hiány	5129	46		
	1917. évi vagyonszőkenés összesen	2529	46	2529	46
				596715	21
				9552586	20

december 31-én.
 vagyonának kezelője :
 hitelintézet.

Könyvvezetésért:
 Sipőcz s. k.

Simon s. k.

A Magy. Tud. Akadémia veszteség- és

Folyósz.	K i a d á s	Kor. értékben	
		korona fil.	korona fil.
1	a) Főbb tisztviselők fizetése	22400 16	
	b) Többi tisztviselők fizetése	34056 09	
	c) Szolgák fizetése és ruházata	12953 89	
	d) Nyugdíjak	3808 04	
	e) Segélyezés, drágasági pótlék, nyugdíj- járulék és jutalmak	30459 40	
	f) Napidíjak, biztosítás, őrzési díjak	2757 54	106435 12
2	Almanach és Értesítő		18332 82
3	Az I. osztály és bizottságai részére		37000 —
4	A II. osztály és bizottságai részére		70574 60
5	A III. osztály és bizottságai részére		30400 —
6	Szótári bizottság részére		8400 —
7	Könyvkiadó-bizottság: az Akadémiai, Ter- mészettudományi és Orvosi könyvkiadó- vállalatok segélye		16025 78
8	Széchenyi-múzeumra		800 —
9	Jutalmakra		36630 —
10	Később esedékessé váló jutalmakra, pálya- díjakra és segélyekre		17424 94
11	Határozott rendeltetésű alapítványok és alapok kamatai		3621 53
12	Budapesti Szemle segélyezése		8000 —
13	Magyar irodalom ismertetése külföldön		11250 —
14	Könyvtárra: a) vásárlásokra	10427 19	
	b) diplomatariákra	2000 —	12427 19
15	Az Akadémia épületeire:		
	a) rendes fenntartási költségek	22162 04	
	b) rendkívüli javítási és átalakítási ki- adások	9290 28	31452 32
16	Irodai, ügyvédi és vegyes kiadásokra		11544 89
17	Lombard-kölcsön kamatai		46117 96
18	Adó		32651 75
19	Előre nem látott szükségletekre		5550 —
			504638 90

Budapest, 1917

A Magyar Tudományos Akadémia

Magyar Föld-

Hoyos s. k.

nyeremény-számlája 1917 december 31-én.

Folyósz.	B e v é t e l	Kor. értékben	
		korona fl.	korona fl.
1	Bevételezett kamatok:		
	a) befizetetlen alapítványok kamatai . . .	2410 —	
	b) különféle követelések után . . .	1652 49	
		4062 49	
2	Értékpapírok után	246926 50	
3	Házbér:		
	a) palota és bérház után . . . 88233 34		
	b) Wesselényi-utczai ház után . . . 280 56	88513 90	
4	Könyvek eladásából	21106 55	360609 44
5	Országos dotatio:		
	a) történelmi és irodalomtörténeti czélokra	30000 —	
	b) régészeti közleményekre	10000 —	
	c) természettudományi czélokra	10000 —	
	d) classica-philologiai czélokra	3000 —	
	e) könyvtára:		
	1. vásárlásokra 10000 —		
	2. diplomatáriákra 2000 —	12000 —	
	f) szótári munkásságra	4000 —	
	g) az akadémia összezejaira	60000 —	
	h) a Honvédelmi Minisztertől hozzájárulás a Hadtörténelmi Közlemények kiadására	9000 —	138000 —
6	Régészeti és embertani társulat járuléka		900 —
	Összesen rendes bevételek		499509 44
	<i>Rendkívüli bevételek:</i>		
7	Értesítő rovatában	600 —	
8	Adományok	2000 —	2600 —
	Összesen		502109 44
9	Az Akadémia bevételeivel szemben	502109 44	
	a kiadások tettek	504638 90	
	az 1917. évi vagyonkezelési hiány	2529 46	2529 46
			504638 90

december 31-én.

vagyonának kezelője:

hitelintézet.

Simon s. k.

Könyvvezetésért: Sipőcz s. k.

FÜGGELÉK.

„A“ alapítványok,

melyeknek kamatai pályadíjakra, jutalmakra és segélyezésekre
fordítandók, vagy külön rendeltetéssel bírnak.

	Tőkében koronaértékben	Kamat
Gróf Andrássy Dénes	212.231'31	24.649'07
Bésán József	80.000'—	
Bródy Zsigmond	40.000'—	
Bulyovszky Gyula	4.000'—	
Bük László	14.000'—	
Dóra Szilárd	4.000'—	
Duka Tivadar	2.000'—	
Edl—Holczner	32.000'—	
Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár pályadíj-alapítványa	8.000'—	1.115'84
Dr. Elischer Gyula „Goethe-alap“	4.000'—	
Első Magyar Általános Biztosító-Társaság	22.000'—	
Fabrizzy Sámuel emlékére tett alapítvány	277.000'—	22.598'50
Farkas István	4.000'—	
Feridun bey (akadémiai rész)	80.000'—	
Gróf Festetics László	21.000'—	
Flór Ferencz és neje	40.000'—	
Forster János	24.000'—	
Fraknói Vilmos	63.600'—	102'65
Gorove László és István	22.000'—	
Ipolyi Arnold	26.837'—	
Kanizsai Károly	2.800'—	
Gróf Karátsonyi Guidó	63.000'—	
Kautz Gyula	4.000'—	
Kóczán Ferencz	28.000'—	
Kőrösi József alapítványa	8.000'—	2.778'88
Lederer Béla	10.000'—	
Lehr Albert	2.000'—	252'88
Lévay Henrik	20.000'—	
Lukács Móricz	40.000'—	
Marczibányi-nemzetség	8.400'—	
Ifj. gróf Nádasdy Ferencz	10.500'—	
Oltványi Pál	2.400'—	1.080'—
Ormódy Vilmos	10.000'—	
Ortvay Tivadar	50.000'—	
Péczei József	10.500'—	
Pollák Jakab	12.000'—	
Rózsai József	8.400'—	
Rökk Szilárd	20.000'—	
Sámuel Alajos	2.100'—	
Schossberger Zsigmond	20.000'—	
Schreiber Ignác által néhai Kautz Gyula emlékezetére alkotott alapítvány	10.000'—	2.498'60
Seitovszky János	31.000'—	
Semsey Andor	200.000'—	8.999'57
Székelly kivándorlási alap	49.678'61	
Átvitel	1.603.446'92	64.075'99

	Tőkeben koronaértékben	Kamat
Áthozat	1,603.446.92	64,075.99
Szemző István alapítványa	356.814.—	
Szilágyi István	4.000.—	600.—
Szitányi Ullmann testvérek	10.000.—	
Szőnyi Pál	60.000.—	7.200.—
Sztrókay Lujza	10.000.—	
Gróf Teleki József	24.000.—	
Tomori Anasztáz	20.000.—	
Ullmann Imre és testvérei	6.000.—	
Vályi Gyula	10.000.—	
Bojári Vigyázó Sándor	77.000.—	5.507.22
Vitéz-alap	2.100.—	
Özv. Vojnits Tivadarné	20.000.—	
Wahrmann Mór	20.000.—	
Wodianer Albert	58.400.—	
„A“ alapítványok összege:	2,281.760.92	77.383.21

Ezenkívül a Pesti Hazai Első Takarékpénztár kezelése alatt van:
 Pesti Takarékpénztár (Fáy-alap) K 40.000.—
 A Pesti M. Keresk. Bank alapítványa saját kezelésében „ 10.000.—
 mely utóbbi alapítvány kamata minden öt évben
 a M. Földhitelintézetnél 2000 K összegben fizet-
 tetik be.

„B“ alapítványok,

melyeknek kamatai tőkésítendőek.

	Koronaértékben
Gróf Kuun Géza	12.641.15
Ordódy István	4.797.73
Udvardi Cherna János: a) értékpapirban	2400.—
b) készpénzben	34.28
Hg. Czartoryski-féle alapítvány	5.678.30
Reguly-alap	4.431.13
Tisztviselők nyugdíjalapja	48.016.34
Kovács Ferencz pályadíj-alapítványa	15.216.31
Galgóczy Károly	2.405.85
Hollós László	1671.25
„B“ alapítványok összege:	97.292.34

„C“ alapítványok,

melyek az Akadémia szabad rendelkezésére vannak: évenként közli
 az akadémiai Almanach.

E „C“ alapítványok összege K 4,658.720.56

Könyvvezetésért: Sipőcz s. k.

Budapest, 1917 december 31.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

Magyar Földhitelintézet.

Hoyos s. k.

Simon s. k.

Értékpapírok.

Darab- szám	A c t i v u m		Kor. értékben	
			korona	fl.
	Magyar földhitelintéz. 3,422.200— n. é. 4 ⁹ / ₁₀ szab. tj. zgl. K 2,960.203— kamat okt.—decz. 31-ig „ 34.222—		2994425—	
	Magyar földhitelintézeti 619.200— n. é. 4 ⁹ / ₁₀ k. é. zgl. K 541.800— kamat júl. 1—decz. 31-ig „ 12.384—		554184—	
	Magyar földhitelintézeti 4000— n. ért. 3 ¹ / ₂ k. é. zgl. K 3.240— kamat okt.—decz. 31-ig „ 35—		3275—	
	Magyar földhitelintézeti 22.800— n. é. 4 ¹ / ₂ kor. é. zgl. K 21.432— kamat nov. 1.—decz. 31-ig „ 171—		21603—	3573487—
	Egyesült budapesti fővárosi takarékpénz- tár 6000— n. é. 4 ¹ / ₂ zgl. K 5.400— 4 ¹ / ₂ kamat nov. 1—decz. 31-ig „ 45—		5445—	
3	Első budapesti gőzmalom-részvény 4 ⁰ / ₁₀ -os magyar koronajáradék kötvény. 89.700— n. é. K 68.441.10 4 ⁰ / ₁₀ kamat decz. 1—31-ig „ 299—		3000— 6874010—	
12	Kisbirt. orsz. földhitelint. alapító-okmány.		21000—	
9	Tiszaszabályozási sorsjegy		2400—	
	Pesti hazai első takarékpénzt. részvény Kisbirt. orsz. földhitelint. 11.000— n. é. 4 ¹ / ₂ zgl. K 9.900— kamat nov.—decz. 31-ig „ 82.50		130500— 9982.50	
	Magyar 4 ⁰ / ₁₀ földteherment. 7.000— n. é. kötvény K 5.792.50 kamat nov.—decz. 31-ig „ 46.67		583917—	
50	Belvárosi takarékpénztár részvény		25000—	
	6 ⁰ / ₁₀ -os m. kir. állami 1,210.000— n. é. járadékkölcsön (Hadi kölcsön) K 1,113.200— kamat nov. 1.—decz. 31-ig „ 18.100—		1131300—	
	5 ¹ / ₂ os m. kir. 1915. évi állami 200.000— n. é. járadékkölcsön (Hadi kölcsön) . . K 174.000— kamat december 1-től 31-ig „ 916.66		17491666—	43
2	Bereg munkácsi takarékpénztári részvény		800—	1578923—
	Átvitel			5152410.43

Budapest, 1917

A Magyar Tudományos Aka-
Magyar Föld-

Hoyos s. k.

Elkülönítve kezelt értékpapírok.

Folyó- szám	A c t i v u m	Kor. értékben			
		korona	fl.	korona	fl.
	Átthozat			5152410	43
1.	Néhai Fabriczy S. emlékére tett alapítvány:				
	Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért. záloglevélben	K	58.400		
	Magyar földhitelintézeti 4% szab. és telekjavítási záloglevélben	"	146.600		
	20 darab Borsodmiskolci gőzmalom- részvény	"	4.000		
	6 darab Szepesti első takarékpénztári részvény	"	2.400		
	Badische Anilin- & Sodafabrik részv.	Mrk.	9.600		
	Württembergische Vereinsbank részv.	"	7.200		
	1 drb Kötelezvény	"	10.000	204469	
2.	Dr. Ortway Tivadar alapítványa:				
	Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért. záloglevélben	K	40.000		
	5 1/2%-os magyar hadikölcsön-kötvény- ben	"	10.000	43700	
3.	Fraknói Vilmos alapítványa:				
	Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért. záloglevelekben	K	44.000		
	Magyar földhitelintézeti 4 1/2% kor. ért. záloglevelekben	"	16.000		
	Magyar földhitelintézeti 4% szab. és telekjavítási záloglevelekben	"	3.600	54854	
4.	Feridun bey alapítványa (akadémiai rész):				
	Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért. záloglevelekben	K	80.000	70000	
5.	Néhai gróf Andrássy Dénes alapítványa:				
	4% -os magyar koronajáradék-kötvény	K	108.000	82404	
6.	Feridun Kiamil Zade ösztöndíj-alapítvány:				
	Magyar földhitelintézeti 4 1/2% kor. ért. záloglevelekben	K	22.600		
	Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért. záloglevelekben	"	206.800		
	Magyar földhitelintézeti 4% szab. és telekjavítási záloglevelekben	"	16.800	216726	
7.	Udvardi Cherna János jub. alapítványa:				
	6% magy. hadikölcsön-kötvényben . .	K	2.400	2208	674361
	A mérlegben felvett összes értékpapírok árfolyamértéke 1917. december 31-én				5826771 43

december 31.

démia vagyonának kezelője:

hitelintézet.

Simon s. k.

Könyvvezetésért: Sipőcz s. k.

Adományok határozott rendeltetés nélkül

1917. évben:

1. Szily Kálmán adománya	K 1500.—	
2. Magyar Országos Központi Takarékpénztár adománya	„ 500.—	2000.—
Összesen	K	2000.—

Budapest, 1917. december 31-én.

Könyvvezetésért: Sipőcz s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

Magyar Földhitelintézet.

Hoyos s. k.

Simon s. k.

Előirányzat 1918-ra.

Bevétel.

<i>Rendes bevételek:</i>	Előirányzat 1917-re	Tényleg befolyt 1917-ben	Előirányozva 1918-ra
I. Befizetetlen alapítv. kamatai	2.848.22	2.410.—	2.410.—
II. Különféle követelések	1.658.32	1.652.49	1.652.—
III. Értékpapírok kamataiból	234.529.19	246.926.50	260.926.—
IV. Házbérekből	84.945.—	88.513.90	88.513.—
V. Könyvek eladásából	18.276.31	21.106.55	21.108.—
VI. Országos dotatio:			
a) Tört. és irodalomtört. czélokra	30.000.—	30.000.—	30.000.—
b) Régészeti közleményekre	10.000.—	10.000.—	10.000.—
c) Természettud. kutatásokra	10.000.—	10.000.—	10.000.—
d) Classica-philologiai czélokra	3.000.—	3.000.—	3.000.—
e) Szótári munkásságra	4.000.—	4.000.—	4.000.—
f) Könyvtára a belügyminisztérium befizetésével együtt)	12.000.—	12.000.—	12.000.—
g) Az Akadémia szabad rendelkezésére	60.000.—	60.000.—	60.000.—
VII. A Honvédelmi Minisztertől hozzájárulás a Hadtörténelmi Közlemények kiadására	9.000.—	9.000.—	9.000.—
VIII. Régészeti és Embertani Társulat járuléka	900.—	900.—	900.—
IX. Rendkívüli bevételek	—	2.600.—	—
Összes bevétel	481.157.04	502.109.49	513.509.—

Kiadás:

	Előirányzat 1917-re	Tényleg. kiadás 1917-ben	Előirányozva 1918-ra
I. Személyes járandóságok .	98.508·40	106.435·12	117.000·—
II. Általános kiadások:			
Értesítő	10.000·—	18.332·82	18.000·—
Almanach			
Helyesírási szabályok . .			
III. I. osztály	37.000·—	37.000·—	37.000·—
IV. II. „	70.574·60	70.574·60	70.574·—
V. III. „	30.400·—	30.400·—	30.400·—
Va. Szótári bizottság	8.400·—	8.400·—	8.400·—
VI. Könyvk. vállal. segélyezésére	6.000·—	16.025·78	12.000·—
VII. Széchenyi-múzeumra . . .	800·—	800·—	800·—
VIII. Jutalmakra	50.000·—	36.630·—	30.000·—
VIIIa. Határozott rendeltetésű ala- pok kamatai	15.000·—	17.424·94	16.000·—
IX. Később esedékessé váló ju- talmakra	3.971·32	3.621·53	3.621·—
X. Budapesti Szemle segélye.	8.000·—	8.000·—	8.000·—
XI. A magyar irodalom ismer- tetése külföldön	12.000·—	11.250·—	12.000·—
XII. Könyvtárra és diplomata- riumokra	12.000·—	12.427·19	13.000·—
XIII. Az Akadémia épületeire:	28.710·72	31.452·32	29.516·—
a) rendes fenntart. költségek			
b) rendkív. javítási „			
XIV. Irodai kiadások és folyó számla kamatai	50.000·—	11.544·89	10.000·—
XIVa. Lombard-kölcsön kamatai.	—	46.117·96	60.117·—
XV. Adó	34.000·—	32.651·75	32.651·—
XVI. Előre nem látott szükség- letekre	5.792·—	5.550·—	4.430·—
Összesen	481.157·04	504.638·90	513.509·—

Megjegyzések az 1917. évi vagyonmérleghez, zárszámadáshoz és a jövő évi költségelőirányzathoz.

Az Igazgató-Tanács 1917. évi november 15-iki ülésében elhatározta mérlegszerinti activumainknak újra való értékelését.

E határozat értelmében az akadémiai telek, palota és bérház. úgyszintén az abban elhelyezett könyv- és egyéb készletek értékét 2,000.000 koronáról 3 millió koronára emelte fel, mely érték annak valóságos értékén jóval alul marad.

Ezzel kapcsolatban az értékpapírok értékelését, melyek az 1916. évi mérlegbe pari-árfolyammal vették fel, arányosan leszállítottuk. E leszállítás összege: 832.811 kor. 40 fill.

Leírtuk ezenkívül a múlt évi vagyonmérlegben kitüntetett vagyonszaporulatot is, mert az olyképen állott elő, hogy a múlt évben vett értékpapírok vételi árfolyama és a pari-árfolyam közötti különbséget, mint rendkívüli bevételt számoltuk el. Ennek folytán a múlt évi vagyonszaporulat helyébe vagyonesökkenés lépett, melyet az idei számlában ezámszerűleg is kimutatunk.

Ugyancsak leírtunk az idei mérlegben:

a Széphalmi birtok és Kazinczy-mauzoleum értékéből 19.000— K-t, a be nem folyt alapítványokból: — be nem hajthatóságuk okából —

Glatz József alapítványát 168— K és hátralékos kamatait, összesen	302.40 „
Szadovai Elek alapítványát	50— „
br. Vécsey Lajos „	420— „
Kornéli Sándor „	100— „
Thanhoffler Pál „	800— „
a Könyvkiadó-bizottság deficitjéből, 53.978.12 K-ból	43.978— „
Borovszky Samu előlegtartozását	480— „
özv. Takáts Istvánné „	400— „
a Zsivora György-féle követelésünkből, 26.295.08 K-ból	4.305.54 „

A Könyvkiadó-bizottság számláján maradó 10.000— kor. activummal szemben áll a könyvkészlet, mely ca. 2,000.000 kor. értékű és így a kitett összeget teljesen fedezi.

Így a Könyvkiadó-bizottság valóságos deficitjét, mint a Zsivora-féle követelés teljes összegét könyveinkben külön nyilvántartjuk.

Ugyancsak az idén rendeztük több alapítvány ügyét.

Így a Szőnyi Pál alapítványét is. Ezen alapítvány a múlt évi mérleghez csatlakozó A) alapítványi kimutatásban 23.000— korona tőkével volt kitüntetve. Ennyi volt ugyanis az alapítvány annak megtelekekor. Az ügyrend 135. §-ában foglalt rendelkezés szerint azon-

ban ezen alapítvány kamatai tőkésítendőek lettek volna, mi azonban az idők folyamán elmulasztatott, pedig ha az megtörtént volna, akkor ezen alapítvány tőkéjének már 1914. évben 60.000 — koronára kellett volna felnövekednie. Ezen alapítvány tőkéjéhez hiányzó 37 000 — koronát, úgyszintén a kamatok kiegészítésére szükséges 893·26 koronát az Akadémia vagyonából pótoltuk.

A Vigyázó Sándor-féle alapítvány tőkéjét 59·28 korona átengedésével egészítettük ki 76.400 — koronára, mihez az idei kamatból tőkésítendő $\frac{1}{3}$ rész, azaz 600 — kor. is járult, úgy, hogy ezen alapítvány tőkéje ma 77.000 — kor. lett, mi az Ügyrend 141. §-ában foglalt rendelkezésnek megfelel.

A mi a fentiek után a ház értékeléséből megmaradt, azt a passivák között szereplő különféle hitelezők rovatában, mint az értékpapírok árfolyamvesztéségre rendelt tartalékalapot állítottuk be a mérlegbe. Ennek összege — az 1917. évi tartalékolással együtt — 100.193·93 korona.

A vagyonmérlegben az idén szerepel először teljes beállításában gróf Andrássy Dénes alapítványa, melyre nézve utalunk az Igazgató-Tanács 1913. évi október 27-én kelt határozatára. Ezen alapítvány részben még nem folyt be, tehát a „Be nem folyt alapítványok“ activ tételében beállítottuk azon összeget, melyet a hitbizományi örökösök a nekik adott halasztás folytán 1920 január 5-éig kötelesek betízetni.

Úgyszintén az idén állítottuk be a Szemző István-féle alapítványt is. Az activumban szerepel a ránk hagyott és telekkönyvileg tulajdonunkul biztosított kossuthfalvi és duboka-pusztai ingatlan, míg a passivumban az azt terhelő utóhagyomány és árvapénztári kölcsön. Erre nézve hivatkozunk az Igazgató-Tanács idevágó határozatára.

Új alapítvány még a B) csoportban Hollós László dr. alapítványa, mely egyelőre egy, általa el nem fogadott jutalomtételtől folyt vissza hozzánk.

A Román Ferencz-alapítványhoz tartozó ingatlant eladtuk, így ezen alapítvány tőkéje készpénzben és értékpapírokban áll rendelkezésre.

Az értékpapírállomány *saporodott* a folyó évben újabb beszerzés által:

- 400.000 — K 6° -os m. kir. állami hadikölcsön-kötvénnyel,
- 2.400 — „ 6° -os m. kir. állami hadikölcsön-kötvénnyel, Udvardi Cherna János jub. alapítványhoz csatolva,
- 2.600 — „ Magyar földhitelintézeti záloglevéllel, a Fraknoi Vilmos-alapítványhoz csatolva,
- 10.600 — „ Magyar földhitelintézeti záloglevéllel, mely a Feridun bey ösztöndíjalapítványhoz csatoltatott.
- 415.600 — K (a szaporulat összege névértékben).

*Csökken*t az értékpapírállomány kisorsolás folytán:

20.000—	K Magyar földhitelintézeti 4%-os szab. záloglevéllel,
2 000—	„ Magyar földhitelintézeti 3½%-os záloglevéllel,
400—	„ névértékű Tiszaszabályozási sorsjeggyel.
22.400—	K (a csökkenés összege névértékben).

A zárszámadás szerint volt az 1917. évben

a kiadás	504.638 90 K
a bevétel	502.109 44 „
miáltal az idei eredmény	2.529 46 K
csökkenést mutat, melyet az Akadémia vagyonából kellett leírunk.	

Az előirányzathoz képest több volt a be-
vétel 30.952 40 K-val.

Ezen többlet

az értékpapírok kamatainál	kb. 22.400— K-t,
a házbérjövdelemnél	3.500— „
a könyvek árából befolyt összegnél	2.800— „
tett ki és a rendkívüli bevételek	2.600— „
összegében leli magyarázatát. Csökkent ellenben	
a befizetetlen alapítvány kamata	400— K-val.

Az előirányzathoz képest több kiadás volt 33.481 86 K-val.
Egyes rovatokban több kiadásunk volt:

I. Személyes járandóságoknál	kb. 8.000— K-val,
II. Értesítő és Almanachnál	8.300— „
VII. Könyvkiadó-bizottságnál	5.200— „
IX. Jutalmaknál	600— „
X. és XI. Később esedékes és a határozott ren- deltetésű alapítványok kamatainál	2.000— „
XIV. Könyvtár és diplomatariák rovatában	2.400— „
XV. Az akadémiai épület rovatában	700— „
XVI. és XVII. Az irodai kiadások és folyószámla- kamatok rovatában	7.700— „
XIX. Előre nem látott kiadásoknál	500— „

Megjegyezzük, hogy a személyzet drágasági pótlékára 23.500
koronát adtunk, mely az I. pontban: a személyes járandóságok rova-
tában bennfoglaltatik.

Kevesebb kiadás volt:

XIII. A magyar irodalom külföldi ismertetésénél kb. 750— K-val.
XVIII. Az adónál 1.400— „

Áttérve az 1918. évi költségelőirányzatra, az egyes tételekhez
a következő megjegyzéseket kell tennünk:

Ad I. A Személyes Járandóságoknál az 1917-ben mutatkozó kiadástöbblet onnan származott, hogy az Igazgató-Tanács a törvény-megállapította segélyeket és pótlékokat évközben kiutalta a tisztviselőknek és szolgálóknak.

Ad II. A túlkidást 1917-ben a nyomdaárak ismételt tetemes emelkedése okozta.

Ad III—V. Az osztályok maradványai a fenti 1918. évi költség-előirányzatban nincsenek feltüntetve, de az alább következő részletezett előirányzatban kimutatott maradványok az osztályoknak és bizottságoknak rendelkezésére állanak, azonban óhajtható volna, hogy ebben az esztendőben csak a 11. lap III—V. száma alatt kimutatott összeget vegyék igénybe.

Ad VI. A túlkidást e tételnél is a nyomdák tetemes áremelkedése okozta.

Ad VII. A Széchenyi-Múzeum tételének a háború előtti javadalmazásához mért leszállított költségelőirányzata csak ideiglenesnek tekintendő.

Ad VIII. A folyó 1918. évben esedékes jutalmak: Farkas-Raskó 200, Bulyovszky 800, Lehr Albert 400, Schreiber-Kautz 1200, Széchenyi-életrajz 8000, Tomori 2000, Vályi 1200, Bésán 2400, Bródy 6000, Wahrmann 2000, Wodianer 2000. Összesen 26.200 kor.

Aranyakban: Teleki 100, Karátszonyi 400, Kóczán 100, Nádasdy 100, Nagyjutalom 200, Marczibányi 50, Gorove 100, Sztrokay 100. Összesen 1150 arany.

Ebhez járulnak az Igazgató-Tanáctól megszavazott segélyek: Petrik könyvszerző 1000, Ballagi Géza műve 2000, Philologiai Közlöny 2000, Keleti Szemle 1500, Böhm Károly műve 2500, Zelovich Kornél műve 4000, Zemplén Győző árvái 2000, Toldy Ferenc leányai 600, Néprajzi Társaság 500, Numizmatikai Társaság 600, Barlangkutatás 500, Magyar Paedagogia 1200, Athenaeum 3000, Magyar Jogászegylet Könyvkiadó-Vállalata 1000, Jogi Monographiák 2000, Philosophiai Írók Tára 1000. Összesen 25.400 kor.

Minthogy sem a jutalmak, sem a segélyek nem fognak 1918-ban mind kifizetésre kerülni, az előirányzatba felvett összeg meg fog felelni.

Ad XIV. és XIVa. E két tételt a költségvetés áttekinthetőbbé tétele végett választottuk szét, míg eddig a XIV. tétel alatt együttesen volt kimutatva.

ELSZÁMOLÁS 1917-RŐL ÉS KÖLTSÉGVETÉS 1918-RA.

I. Első osztály és bizottságai.

I. Első osztály.

Rendelkezésre állott 1917-ben 10.325,34 K.

	Kiadás 1917-ben	Előirányzat 1918-ra
1. Értékezesek	950.10	
2. Emlékbeszédek	200.35	
3. Bírálok díjazása	480.—	
4. Kisebb nyomtatványokra	36.	
	<hr/>	
Összesen	1666.45	
Maradék 1917-ről		8.658.89
Evi dotatio		6.500.—
	<hr/>	
Összesen		K 15.158.89

Az Osztály az 1918-ra előirányzott 15.158.89 K-t a következő tételekre bírálja fordítani: *a)* értekezések, *b)* emlékbeszédek, *c)* pályaművek bírálóinak díjazása, *d)* a Nyelvtudományi Bizottság segélyezése, *e)* kirelő nyomtatványok).

II. Nyelvtudományi bizottság:

Rendelkezésre állott 1916-ban	14.213·39 K.
s évközből e rovat javára iratott a Feridun-alapból	2.500·— „
	16.713·39 K.
1. Nyelvtudományi Közlemények	4194·50
2. Nyelvtudomány	1808·90
3. Új Nyelvenléktár	1000·—
4. Vogul Népköltési Gyűjtemény	600·—
5. Osztyák Népköltési Gyűjtemény	1000·—
6. Szepesi Német Tájszótár	500·—
7. Fogolytábori tanulmányok	1500·—
8. Budai basák levelei I.	2827·—
(Feridun)	1900·—
9. Előadó tiszteletdíja	800·—
10. Török-magyar szótár (Feridun)	600·—
Összesen	16 730·40
Evi dotatio	11.000·—
Az I. osztály járuléka 1918-ra	2.000·—
Összesen	K 13.000·—
Levonva a múlt évi túlkadás	„ 17·01
	K 12.982·99

Ezen felül az osztály a Rökk Szilárd-alap kamataiból költött a Vogul Népköltési Gyűjtemény nyomdai számlájára 1000 K-t.

A bizottság a rendelkezésre álló 12.982'99 K-t a következő tételekre kívánja fordítani: *a)* Nyelvtudományi Közlemények, *b)* Nyelvtudomány. *c)* Új Nyelvemléktár, *d)* Vogul Népköltési Gyűjtemény, *e)* Magyarországi Német Nyelvjárások, *f)* Szepesti Német Tájéskötár, *g)* Fogolytábori tanulmányok, *h)* Előadó tiszteletdíja.

III. Classica-philologiai bizottság:

Rendelkezésre állott 1917-ben 11.603 K.

	Kiadás 1917-ben	Előirányzat 1918-ra
1. Ammianus Marcellinus I. kötetének nyomdai subventiója	1890'—	
2. Ugyanazon mű írói díjára	1045'—	
3. Előlegek folyamatban lévő munkák írói díjaira, és pedig:		
<i>a)</i> Quintilianus II. kötetéért 2. részletül . .	700'—	
<i>b)</i> Cicero de Oratore cz. művéért 2. részletül . .	300'—	
<i>c)</i> Laonikos Chalkondyles kiadásáért 1. részletül	300'	
<i>d)</i> Az Összehasonlító Tropika pótkötetének írói díjára Módi Mihálynak	300'—	
<i>e)</i> A de Oratore átnézéséért Vértessy Dezsőnek	200'	
4. Előadó tiszteletdíj 1917-re	800'—	
Összesen	5535'—	
Maradék 1917-ről		6.068'—
Évi dotatio 1918-ra		7.000'—
Összesen		K 13.068'—

A 6068 korona maradék azonban csak az évforduló napján volt érvényes. Ammianus Marcellinus régóta készülő II. kötete 1918 január hó elején végre megjelenván, még a költségvetést megállapító bizottsági ülés előtt (még 1918 január 7-én) ennek a kötetnek nyomdai subventiója: 1155 korona, továbbá egy időközben esedékessé vált bírálói díj fejében (ugyancsak január 7-én) 100 korona is kiutalva-nyoztatott.

Ezen két tétel levonása után tehát a tényleges maradék a költségvető ülés napján (január 19-én) 4813 korona.

Azonban valamint tavaly, úgy az idén is, ez a maradék csupán csak a háború okozta nyomdai nehézségeknek tulajdonítandó. A kiadásra váró munkáknak a tavalyi költségvetés záradékában (I. Akad. Ért. 1917. 224. l.) kimutatott hosszú sora csak Ammianus II. kötetével fogyott meg, ellenben új kiadványokul beérkeztek: a görög bukolikus költők teljes fordítása bold. Vértessy Dezső hagyatékából, és Pausanias három kötetre tervezett fordításából az I. kötet szövege Geréb Józseftől. Azért a nyomdai nehézségek megszűnése vagy enyhülése esetén a bizottságnak nemcsak a jövő évi 7000 koronás dotációjára lenne szüksége, hanem maguk a már sajtóra egészen készen álló kiadványok is három évnek rendes dotációját teljesen kimerítenék.

A bizottság tehát előre is jelezni bátorodik, hogy arra az esetre, ha 1918. évi dotatiója csökkentetnék, a békekötés után a különbözet megtérítését lesz kénytelen kérni a tek. Akadémiától, ha sajtóra régen kész kiadványait még tovább hevertetni nem akarja.

IV. Irodalomtörténeti bizottság :

Rendelkezésre állott 1917-ben a Kazinczy-kiadásokkal együtt
14.388.12 K.

	Kiadás 1917-ben	Előirányzat 1918-ra
1. 1916. évi tartozás törlesztése (a Régi Magyar Könyvtár 37. füzetének nyomdai költsége)	2287.25	
2. Az Irodalomtörténeti Közlemények költsége 1917-ben	8207.38	
3. Az előadó I. félévi tisztelődíja 1917-ben.	400.—	
4. Kazinczy-kiadások 1917-ben (Mausoleum gon- dozása, díjak, ösztöndíjak)	1600.	
Összesen.	K 12.494.63	
Maradék 1917-ről		1.893.49
Évi dotatio		9.500.—
Kazinczy-kiadások		3.000.—
Összesen.		K 14.393.49

A bizottságnak rendelkezésére álló 14.393.49 K-t 1200 K előadói díj terheli (400 K mint az 1917. évi előadói díj II. részlete) s az 1600—2000 K-ra rúgó Kazinczy-kiadások. A fennmaradó összeg legfőlegb arra lesz elég, hogy az Irodalomtört. Közleményeknek füzet-ről füzetre növekvő nyomdaköltségét fedezze. Egyéb irodalomtörténeti munkák kiadására így a bizottság az 1918. évben nem gondolhat s ez annál szomorúbb, mert a bizottság még a háború előtt (1913-ban) nyomdába adta a Régi Magyar Költők Tára I. kötetének gyökeresen javított második kiadását és Gyöngyösi műveinek II. kötetét, s ezek a művek nagyrészt ki vannak szedve, úgy hogy megjelenésük küszöbön áll. A reájuk fordítandó költséget a bizottság a maga jövedelméből nem lesz képes fedezni, úgy hogy a háború okozta előre nem látható vis maiorral szemben kénytelen lesz az Akadémia jóindulatához folyamodni. A bizottságnak régebben elfogadott munkálatai közül még kettőt emelünk ezúttal ki, melyek nemcsak hézagot pótolnak, hanem Kazinczy levelezésének az Akadémiától kiadott XXI. kötetét ezek teszik valóban használhatóvá, a XVIII. és XIX. század fordulója irodalmi és művelődési adatainak kincses bányájává : a Levelek XXII. pótlékkötetére s az I—XXII. kötet anyagát felölelő Név- és tárgymutatóra czélzok. Ezt a két kötetet ki kell adnunk (már készülnek is), hogy az eddigi XXI kötetbe fektetett tőke meghozza tudományos gyümölcseit.

Az I. osztály és bizottságai előirányzata összesen : 55.603 K.

II. Második osztály és bizottságai.

I. Második osztály.

Rendelkezésre állott 1917-ban 17.232·90 K.

	Kiadás 1917-ben	Előirányzat 1918-ra
1. Értekezések	5910·72	
2. Emlékbeszéddek	2757·92	
3. Történeti Szemle	6487·71	
4. Athenaeum	2000—	
5. Bírálati díjak	650—	
6. Apró kiadások	172—	

Összesen . . . K 17.978·35

Évi dotatio	22.000—
Rökk Szilárd-alap	1.000—

Összesen . . . K 23.000—
Hiány 1917-ben . . . „ 745·45

22.254·55

Az osztály kéri, hogy az Igazgató-Tanács határozata értelmében múlt évi túlkiadása engedtessék el. — Az 1917-re előirányzott segélyek: M. Jogászegylet könyvkiadó-vállalatának segélye 1000 K, Jogi monographiák 2000 K, Philosophiai Írók Tára 1000 K fedezet hiánya miatt nem utalványoztattak ki. Tekintettel arra, hogy az osztály dotatiójának a változott árviszonyokhoz mért fölemelésére az 1918. év folyamán alig nyílik kilátás, az osztály megkeresi az Igazgató-Tanácsot, hogy e segélyeket, valamint az Athenaeum kiadására megállapított hozzájárulást az 1918. évtől kezdve az összes Akadémia költségvetésébe illeszse be.

Az osztály a rendelkezésére álló 22.254·55 K összeget a következő tételekre kívánja fordítani: *a)* Értekezések, *b)* Emlékbeszéddek, *c)* Történeti Szemle, *d)* Bírálati díjak, *e)* Meghívók nyomása és apróbb kiadások, *f)* az 1917-ben fedezet hiánya miatt ki nem utalt segélyek (4000 K: 1. az előző bekezdést).

II. Történelmi bizottság.

I. Rendes évi dotatio.

Rendelkezésre állt 1917-ben:

1. az 1916. évi maradvány	96·29
2. az 1917. évi dotatio	22.000—

Összesen . . . K 22.096·29

	Kiadás 1917-ben	Előirányzat 1918-ra
1. Az Árpád-kori királyi oklevelek regestáinak előmunkálataira	1200—	
2. Történelmi bibliographia előmunkálataira	1000—	
3. Margalits Ede: Szerb repertorium újabb írói és nyomdai előleg	3200—	

Átvitel . . . 5.400—

	Kiadás 1917-ben	Előirányzat 1918-ra
Áthozat. . .	5.400.—	
4. Károlyi Árpád: Magyar Országgyűlési Emlé- kek XII. kötet írói tiszteletdíj és nyomda- számla törlesztése	9594.20	
5. Závodszy L.: Héderváry-Oklevéltár II. köt. nyomdaszámlája	2035.28	
6. Másolásokra	1600.—	
7. A Történeti Eletrajzok segélye	1000.—	
8. Előadó tiszteletdíja	800.—	
9. Bizottsági kisebb kiadások	200.—	
Összesen	K 20.629.48	
Maradék 1917-ről		1.466.87
Évi dotatio.		22.000.—
Összesen	K 23.466.87	

A bizottság az 1918-ban rendelkezésére álló összeget a követ-
kező tételre óhajtja fordítani: 1. az Árpádkori királyi oklevelek
regestáinak előmunkálataira, 2. a Történelmi Bibliographia előmunká-
lataira, 3. Margalits Edé: Szerb Repertorium hátralékos írói tisztelet-
díja és nyomdaköltségére, 4. Tóth-Szabó Pál: A husszita uralom tör-
ténete írói tiszteletdíja és nyomdaköltségeire, 5. Károlyi Árpád:
Magyar Országgyűlési Emlékek XII. kötet hátralékos nyomdaköltsé-
geire, 6. Lukinich: Erdély területi változásai hátralékos nyomdakölt-
ségei és írói tiszteletdíjára, 7. Ballagi Aladár: XII. Károly és a svédek
itineráriuma Magyarországon című művére, 8. Névmutatóra Csánki
Dezso Magyarország Történeti Földrajza cz. művéhez, 9. Hunyadiak
korára vonatkozó levéltári kutatásokra, 10. Másolásokra, 11. a Törté-
neti Eletrajzok segélyére, 12. Előadó tiszteletdíjára, 13. Bizottsági
kisebb kiadásokra.

II. Flór-alap.

Ez alapnak 1917. és 1918. évi kamatait, hivatkozással az Ügy-
rend 106. §-ára, a bizottság valamely kisebb kiadvány költségeinek
esetleg részbeni fedezésére kívánja felhasználni.

III. Feridun bey-féle alapítvány.

Rendelkezésre állt:

1. Az 1916. évi maradvány	7.748.08
2. Az 1917. évi kamat.	1.600.—
Összesen	K 9.348.08

Ez összeg a következő kiadások fedezésére fordított:

1. Török Történetírók III. kötetének nyomdaszámlájára	3.467.66
2. Szentkláray Jenő: Délmagyarország a török hódolt- ság korában cz. értekezésének írói tiszteletdíja és nyomdaszámlája	671.97
3. Lukinich Imre: Erdély területi változásai cz. művének nyomdaszámlája I. részlete és mellékletei rajzoló- sáért	5.208.45
Összesen	K 9.348.08

De minthogy a Földhitel-Intézet kimutatása szerint csak 7684·30 K állott a Történelmi Bizottság rendelkezésére, 1663·78 K a folyó év folyamán visszatízetendő.

III. Hadtörténelmi bizottság.

Rendelkezésre állott 1917-ban	15.616·42
Megtérítés (l. Akadémiai Értesítő 1917. 608. l. 34. p.)	907·05
Összesen K	16.523·47

	Kiadás 1917-ben	Előirányzat 1918-ra
1. Hadtörténelmi Közlemények nyomása	5312·23	
2. Ugyanennek írói díjai	1875·18	
3. Klisékért	181·02	
4. Kisebb kiadások, portók, szolgálók díjai	690—	
5. Kisebb nyomtatványok	150—	
6. Előadó és szerkesztő tiszteletdíja	800—	
Összesen K	9008·43	

Maradvány 1917-ről	7515·04
M. kir. Honvédelmi Minisztérium évi támogatása	9000—
M. kir. Honvédelmi Minisztérium előfizetése a Had- történelmi Közleményekre	1580—
Festetich-alap kamatai	1200—
Összesen K	19.295·04

A bizottság a rendelkezésére álló 19.295·04 K összeget a fenti 1—6. tételre kívánja fordítani.

IV. Archaeologiai bizottság.

Rendelkezésre állott 1917-ben 18.524·83 K.

1. Az Archaeologiai Értesítő 1916. évfolyamá- nak nyomdai költségei	5430—
2. Szerkesztői költségek az Értesítő 1916. év- folyamának 4—5. füzetekre	1760—
3. Szerkesztői költségek az Értesítő 1917. év- folyamára	4400—
4. A szerkesztői honorárium 1916-ra	800—
5. Ugyanaz 1917-re	800—
6. Sebestyén Gyula tiszteletdíja „A magyar ro- vásírás” megírásáért	2250—
7. Az előadó tiszteletdíja 1917-re	800—
8. A képes dúcok kezelőjének	360—
9. Újévi ajándék az Akadémia szolgálóinak 1916-ra és 1917-re	64—
Összesen K	16.664—

Maradvány 1917-ről	1.860·83
Állami dotatio	10.000—
Az Akadémiától kérendő összeg (1917-ben 4130 K)	4.200—
Az Orsz. Régészeti és Embertani Társulattól	900—
Összesen	K 16.960·83

A bizottság a rendelkezésre álló 16.960·83 összeget 1. az Archaeologiai Értesítő 1917. évfolyamának nyomdai költségeire, 2. az Értesítő 1918. évfolyamának kiadására, 3. a szerkesztő tiszteletdíjára, 4. az előadó tiszteletdíjára és 5. a dűczok kezelésére kívánja fordítani.

V. Nemzetgazdasági bizottság.

Rendelkezésre állott 1917-ben 13.792·28 K.

	Kiadás 1917-ben	Előirányzat 1918-ra
1. Közgazdasági Szemle segélye	4880—	
2. Közgazdasági Könyvtár XIX. kötetének (Makai: A valuta) nyomdaköltsége	3474—	
3. Közgazdasági Könyvtár XX. kötetének (Balás: A pénz csereértéke) nyomdaköltsége	3107—	
4. Írói díjak	660—	
5. Előadói tiszteletdíj	200—	
6. Kisebb kiadások	60—	
Összesen	K 12.381—	

Maradvány 1917-ről	1411·28
Évi dotatio	7200—
Schossberger-alap	800—
Első Magyar Általános Biztosító Társaság	1000—
Összesen	K 10.411·28

A bizottság a rendelkezésre álló összeget a következő tételre kívánja fordítani: a) Közgazdasági Szemle segélyezése, b) Közgazdasági Könyvtár és Remekírók Tára újabb kötetének kiadására, c) Előadói tiszteletdíjra. A Közgazdasági Könyvtár és Remekírók Tára című vállalatban számos közérdekű munka vár kiadásra, de a mai rendkívül magas nyomdai árviszonyok mellett, azért mert a bizottság akadémiai dotatiója a többi bizottságéhoz viszonyítva igen csekély, a bizottság egyelőre, ha csak dotatiója nem emeltetik, kénytelen kiadványainak számát korlátozni, jóllehet éppen a háború által fölvetett gazdasági problémák a kiadványok szaporítását tennék szükségessé.

A II. osztály és bizottságai összesen: 92.388·57 K.

III. Harmadik osztály és bizottságai.

I. Harmadik osztály.

Rendelkezésre állott 1917-ben 22.807·92 K.

	Kiadás 1917-ben	Előirányzat 1918-ra
1. Matematikai és Természettudom. Értesítő	17.353·54	
2. Emlékbeszédek, apró kiadások	789·47	
3. Matematikai és Fizikai Társulat segélye	1.000·—	
4. Orvosi Hetilap segélye	1.200·—	
5. Nemzetközi Természettud. Bibliographia .	—·—	
6. Euleri Opera Omnia 1917. évi kiadványok beszerzésére	—·—	
7. Ónodi Adolf I. t.: Fejanatomiai vizsgálatok segélye II. részlet	1.000·—	
8. Zelovich Kornél: A budapesti lánczhíd története I. részlet	—·—	
9. Tudományos vizsgálatokra, segélyekre, előre nem látható kiadásokra (vegyes kiadásokra)	460·—	

Összesen . . K 21.803·01

Maradvány 1917-ről	1.004·91
Évi dotatio	20.400·—

Összesen . . K 21.404·91

Az osztály a rendelkezésére álló 17.504·91 K összeget a következő tételre óhajtja fordítani: *a)* Matematikai és Természettudományi Értesítő, *b)* Emlékbeszédek, apró kiadások, *c)* Matematikai és Fizikai Társulat segélye, *d)* Orvosi Hetilap segélye, *e)* Nemzetközi Természettud. Bibliographia, *f)* Euleri Opera Omnia, *g)* Zelovich: A lánczhíd története, *h)* König Dénes: Analysis situs (I. részlet), *i)* Lenhossék Mihály orosz hadifoglyok anthropologiai vizsgálatai, *j)* Bartucz Lajos anthrop. vizsgálatok föltételeesen, *k)* P. Hell Miksa iratai kiadása, *l)* Tudományos vizsgálatokra, előre nem látható kiadásokra, segélyekre.

II. Math. és Természettud. Bizottság.

Rendelkezésre állott 1917-ben	15.726·41
Hozzáadva (lent 11., 12. számú tétel)	5.407·16

Összesen . . K 21.133·57

1. Richter A.: „A víztartó szövet” nyomtatási költségei	2725·—
2. Ugyanannak írói tiszteletdíja	510·—
3. A Matematikai és Phys. Társulat segélye	1000·—
4. Hulják Jánosnak megbízására előleg	100·—
5. Richter A.-nak megbízására előleg	200·—
6. Budaházy Imrének megbízására előleg	300·—
7. Lendl A.: „A pókok izmai” nyomása	1899·44
8. Ugyanannak cinkographiái	219·43

Átvitel . . 6953·87

	Kiadás 1917-ben	Előirányzat 1918-ra
Áthozat . . .	6953'87	
9. Ugyanannak írói tiszteletdíja	404'—	
10. A Math. és Természettudományi Közlemé- nyek XXXIII. köt. tartalomjegyzéke. . .	58'60	
11. Lendl A.: „A pókok izomrendszere“ táblái .	4607'16	
12. Előadó tiszteletdíja	800'—	
Összesen . . . K	12.823'63	
Évi dotatio		10.000'—
Maradvány 1917-ről		8.309'94
Összesen . . . K		18.309'94

Jegyzet. A 11., 12. sz. tétel 1916 decz. 29-én utalványoztatott, de csak 1917 januárjában volt kifizethető. E két tétel a bizottság 1916. évi elszámolásában is ki van mutatva, de minthogy csak 1917-ben fizettük ki, teljes összegüket a bizottságnak 1917-re rendelkezésére állott összeghez hozzáadtuk.

A bizottság a rendelkezésére álló 18.309'94 K összeget a követ-kező tételekre kívánja fordítani: *a)* Gelei J.: A chromosomák hoszszanti párosodása, *b)* Veress E.: Az izomnak meleggel előidézhető merevedéséről, *c)* Hegyfokj Kabos: A virágzás ingadozásáról, *d)* Lendl A.: A pókok izmai II., *e)* Előadó tiszteletdíja.

Az III. osztály és bizottságai összesen 39.714'85 K.

Szótári Bizottság.

Rendelkezésre állott 1917-ben 19.962'74 K.

1. Adatgyűjtés.	11.898'50
2. Adatrendezés	500'—
3. Könyvkötő: czédula, kötés	344'—
4. Könyvkereskedő	145'86
5. Előadó tiszteletdíja	800'—
Összesen . . . K	13.688'36
Maradvány 1917-ről	6.274'38
Állami dotatio	4.000'—
Az Akadémia évi dotatiója	4.400'—
A Semssey-alap kamatai	8.000'—
Összesen . . . K	22.674'38

A bizottság a rendelkezésére álló 22.674'38 K-t a fönti 1—5. tételekre óhajtja fordítani.

Személyes járandóságok részletezése.

	Előirányzat 1917-re	Előirányzat 1918-ra
I. Tisztviselők:		
Főtitkár	6.000 kor. . . .	6.000 kor.
Három osztálytitkár	6.000 "	6.000 "
Főkönyvtárnok	6.000 "	6.000 "
" lakáspénze	2.400 "	2.400 "
Akadémiai ügyész	2.000 "	2.000 "
Hellebrant Árpád alkönyvtárnok	4.800 "	5.400 "
" lakáspénze	1.200 "	1.600 "
Jónás Károly gondnok	4.800 "	5.400 "
Trócsányi Zoltán irodaigazgató	3.800 "	4.200 "
" lakáspénze	1.200 "	1.300 "
Mészöly Gedeon könyvtártiszt	2.880 "	3 600 "
" lakáspénze	1.200 "	1.300 "
Kottaun Nándor, a könyvkiadóhiva- tal vezetője	3.600 "	3.600 "
Kottaun Nándor lakáspénze	1.200 "	1.200 "
Munkácsi Mihály könyvtártiszt	2.600 "	2.600 "
" lakáspénze	1.000 "	1.000 "
Főtitkári segédteendőkért (Jónás, Trócsányi)	2.400 "	2.400 "
Szentes Károly irodatiszt	4.080 "	— "
" lakáspénze	1.200 "	— "
Tisztviselők családi pótléka	— "	1.200 "
" hadi drágasági pótléka	11.800 "	20.900 "
" ruhasegélye	— "	4.300 "
	70 160 kor. . . .	82.400 kor.
II. Szolgák:		
9 szolga fizetése	9.300 kor. . . .	10 920 kor.
Künnlakó szolgák lakáspénze	2.000 "	2.000 "
Szolgák korpótléka	650 "	650 "
Drágasági pótlék	6.010 "	10.800 "
Családi pótlék	— "	1.400 "
Ruházat	2.500 "	2.500 "
	20.460 kor. . . .	28.270 kor.
III. Nyugdíjak:		
Borovszky Samu özvegye	2.000 kor. . . .	2.000 kor.
Tiringer Béla	3.264 "	— "
" özvegye	— "	2.880 "
Berecz Károly árvái	200 "	— "
Knoll Károly özvegye	600 "	600 "
Emődi Mihály özvegye	200 "	200 "
Horn Antal szolga	1.008 "	1.008 "
Nyugdíj-alap	320 "	320 "
Fizetés-járu. a Bukovinszky-alapból	196.40 "	196.40 "
	7 788.40 K. . . .	7.204.40 K.
	98.408.40 K. . . .	117.874.40 K.

Körlevél a Magyar Tudományos Akadémia tagjaihoz.

A Magyar Tudományos Akadémia elnöksége az 1918. évi LXXVIII. nagygyűlés napjait következően tűzte ki:

I.

Április 30-án, kedden d. u. 5 órakor az osztályok ülése. *Tárgyai:*

- a) A pályázatok eldöntése.
- b) Új pályázatok kihirdetése.
- c) Szavazás az ajánlott tiszteleti, rendes, levelező és külső tagokra.

A III. osztály javaslatot tesz a Nagyjutalom és a Marczibányi-mélt. jutalom odaitélése iránt.

II.

Május 1-én, szerdán délután 5 órakor nagygyűlés. *Tárgyai:*

- a) Az ünnepélyes közülés programjának bemutatása.
- b) Az osztályok jelentései a pályázatok eldöntéséről, új pályakérdésekről és a választásokról.
- c) A jutalmat nyert pályamunkák jelígis leveleinek felbontása, a többi levelek elégetése.
- d) Szavazás elhunyt tagok arcképének kifüggesztése ügyében.

III.

Május 2-án, csütörtökön déli 12 órakor az Igazgató-Tanács ülése.

IV.

Május 2-án, csütörtökön délután 5 órakor tagválasztó nagygyűlés. — *Tárgya:*

Az Akadémia tiszteleti, rendes, levelező és külső tagjainak megválasztása.

V.

Május 5-én, vasárnap délelőtt 11 órakor ünnepélyes közülés.

Budapest, 1918 márczius 22.

Elnöki megbízásból:

Heinrich Gusztáv
főtitkár.

A szerkesztésért felelős Heinrich Gusztáv főtitkár.

Megjelenik
minden hó 15-én
három-négy ívnyi
tartalommal.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkesztő-
s kiadóhivatal a
Magyar Tudom.
Akadémiában.

SZERKESZTI

HEINRICH GUSZTÁV.

XXIX. KÖTET.

1918. május.

5. FÜZET.

Jelentés a M. Tud. Akadémia 1917. évi munkásságáról.

I. Ülések.

A M. Tud. Akadémiának 1917 január 8-ától bezárólag decze-
mber 17-éig egy ünnepélyes közgyűlése, egy rendes nagygyűlése, 10
rendes és egy rendkívüli összes ülése, 25 osztályülése és 3 igazgató-
sági ülése, összesen tehát 41 ülése volt.

* * *

Az I. azaz Nyelv- és Széptudományi Osztály 8 nyilvános
és 6 zárt ülést, összesen tehát 14 ülést tartott.

A nyilvános ülések tárgyai a következő fölolvadások voltak:

Január 8-án: KOZMA ANDOR I. t.: „Faust II. részéből a harma-
dik fölvonás görög jelenetei”. — Február 5-én: SCHMIDT JÓZSEF I. t.:
„Buddha az Avestában.” (Kivonata az Akad. Értesítőben.) — Április
16-án: CSÁSZÁR ELEMÉR I. t.: „Toldy Ferencz kritikai munkássága”.
(Kivonata az Akad. Értesítőben); FEST SÁNDOR (vendég): „Angol
irodalmi hatások hazánkban Széchenyi István föllépéséig”. (Megj. az
Értekezések sorozatában.) — Május 7-én: FERENCZI ZOLTAN I. t.: „Egy
elfeledett regényről”. (Székkfoglaló. Egy részlete megj. az Akad. Érte-
sítőben); SEBESTYÉN KÁROLY (vendég): „Shakespeare és az angol
renaissance”. — Június 4-én: VIKAR BÉLA I. t.: „Analógiai hatások
a népköltésben”; VARGHA DAMJÁN (vendég): „Codex-forrástanulmányaim
eredményei”. — Október 1-én: HEGEDŰS ISTVÁN I. t.: Apponyi
Balázs latin zsoltárkönyve”. — Október 22-én: PINTER JENŐ I. t.:
„Irodalomtörténetem befejezése”. (Székkfoglaló. Megj. az Akad. Érte-
sítőben.) — November 19-én: TOLNAI VILMOS I. t.: „Gertrudis”. (Megj.
a Budapesti Szemlében.)

A zárt ülésekben az osztály a rendes folyó ügyeket intézte el,
gondoskodott a pályamunkák és a kiadásra benyújtott dolgozatok
megbírálásáról s az elhunyt tagokról mondandó emlékbeszédekről.

* * *

A II. azaz Philosophiai, Társadalom- és Történettudományi Osztály a nagygyűlési zárt ülésen kívül 9 nyilvános és 10 zárt ülést, összesen tehát 19 ülést tartott.

A nyilvános üléseken a következő 15 dolgozat került bemutatásra:

Január 15-én: FRANKÓI VILMOS t. t.: „A Habsburg-ház első érintkezései Magyarországgal 1269—1274“ (bemutatta FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ r. t.); VARJÚ ELEMÉR l. t.: „A szent korona“. — Február 12-én: GRÓF TELEKI PÁL l. t.: „A földrajzi gondolat története“ (Székfoglaló); KÁROLYI ÁRPÁD r. t.: „A bécsi békét megerősítő királyi oklevél meg- hamisítása“ (bemutatta ÁLDÁSY ANTAL l. t.). — Március 12-én: KORNIS GYULA l. t.: „A viszonyító lelki actusok“ (Székfoglaló); Dr. LUX KÁLMÁN (vendég): „A budai királyi vár Mátyás király korában“. — Április 23-án: SZENTKLARAY JENŐ l. t.: „Újabb részletek a délmagyarországi török hódoltságából“. — Május 14-én: ALEXANDER BERNÁT r. t.: „Spinoza etikája“; LUKINICH IMRE (vendég): „Erdély a speyeri szerződés után“ (1571—1574). — Június 11-én: GROSSCHMID BÉNI l. t.: „Az intestat örökösödési rendről Solon-törvényeiben“ (Székfoglaló); ÁLDÁSY ANTAL l. t.: „Zsigmond császár koronázása és a német városok“. — Október 8-án: MAGYARY GÉZA r. t.: „A nemzetközi bíráskodás a magyar jogban“ (Székfoglaló). — November 5-én: BALLAGI ALADÁR r. t.: „XII. Károly svéd király Magyarországon“. — Deczember 3-án: SZENTPÉTERY IMRE l. t.: „Szent István király pécsváradi és pécsi alapító oklevele“ (Székfoglaló); CONCHA GRÖZÖ r. t.: Szabó Béla, elfeledett közjogászunk“.

A zárt üléseken az osztály a rendes folyó ügyeket intézte el; bírálókat jelölt ki a körébe tartozó pályamunkákra, egyéb benyújtott kéziratok megbirálása felől intézkedett és gondoskodott, hogy elhunyt tagjairól az Akadémiában emlékbeszéd tartassék.

* * *

A III., vagyis Matematikai és Természettudományi Osztály 8 nyilvános felolvasó és 10 zárt, összesen 18 ülést tartott.

A nyilvános osztályüléseken az osztály tagjai 26 munkálatot terjesztettek elő, a melyek közül 16-nak a szerzője volt akadémiai tag, 10-é pedig vendég. Az értekezések közül székfoglaló volt egy.

Az értekezések sorrendje a következő volt: Január 22-én: FÉNYI GYULA S. J. l. t.: „A Nap légkörének physikája“; SCHAFFER KÁROLY l. t.: „Az agyvelő barázdálódásáról“; BEKE MANÓ l. t.: „Differential- és integrálszámítás“ című két kötetes munkájának bemutatása; MIKOLA SÁNDOR (vendég): „Az elektromos condensator impulzív és corpuscularis sugárzásáról“. — Február 19-én: SZILY KÁLMÁN r. t.: „A pythagorasi alakok gyakorisága az egész számok során“; ÓNODI ADOLF l. t.: „A mesterséges hangképzésről és beszédéről“; KROMPECHER ÖDÖN l. t.: „Az adamantinoma eredetéről és szöveti szerkezetéről“; SCIPIADES ELEMÉR (vendég): „Az osteomaláciáról“. — Március 19-én:

LENHOSSEK MIHÁLY r. t.: „A fogszerű hajdan és ma“; FRÖHLICH IZIDOR r. t.: „Az elektromágnességi energia-áramlás a fényelméletben“. — Április 30-án: RICHTER ALADÁR l. t.: „Physiologiai-anatomiai tanulmány a Peperomia pereskiaefolia H. B. K.-ról, a botanikai mikrotomtechnikára való észrevételekkel“; FEJÉR LIPÓT l. t.: „Carathéodory Constantin egy értekezése a Fourier-sorról“; LENDL ADOLF (vendég): „A pókok izomrendszere. II. Az izmoknak más szövetekkel való összeköttetése“; SZÁSZ OTTÓ (vendég): „Végtelen láncztortek irrationalitása“. Május 21-én: SIGMOND ELEK l. t.: „A sziktalajok képződésében szereplő chemiai átalakulások“; BACER MIHÁLY (vendég): „Vizsgálatok az algebrai számtest discriminansáról“. — Június 18-án: POGÁNY BÉLA (vendég): „A vas Faraday-effectusának módosulása nem ferromágneses fémrétegek jelenlétében“; FRÖHLICH PÁL (vendég): „Újabb észleletek a teljes fényvisszaverődésnél megtört sugár poláriságáról“. — Október 15-én: Ifj. ENTZ GÉZA l. t.: „A Ceratium hirundinella osztódásáról“; RICHTER ALADÁR l. t.: „Physiologiai-anatomiai tanulmány a Peperomia pereskiaefolia H. B. K.-ról“. II. rész; SCHAFFER KÁROLY l. t.: „Az agybarázdálódási folyamat tényezőiről“; BRÓDY IMRE (vendég): Egyatomos ideális gázak chemiai constansának elméleti meghatározása“; VERES PÁL (vendég): „Egy Arzeli-féle tétel általánosítása és annak alkalmazása“. — November 12-én: MEHÉLY LAJOS r. t.: „A Planariák elterjedése a Magas-Tátrában és a Kőszegi-hegységben“; FRÖHLICH IZIDOR r. t.: „Gömbhullámok kialakulása és elterjedése egynemű, egyöntetű közegekben“; GROSSCHMID LAJOS (vendég): „Egy Lagrange-féle tétel általánosítása“.

Ez értekezések legnagyobb része az Osztály folyóiratában, a Matematikai és Természettudományi Értesítőben jelent meg, illetőleg fog megjelenni.

A zárt osztályüléseken a rendes folyó ügyek elintézésén kívül gondoskodott az osztály a hozzá benyújtott értekezések és más tudományos munkák megírásáról és kiadásáról, továbbá, hogy az elhunyt tagok felett emlékbeszédek tartassanak. Ezeken kívül a helyesírási szabályok revisiójával foglalkozott és költség-előirányzatát állapította meg.

II. Állandó Bizottságok.

1. A Nyelvtudományi Bizottság kiadványai közül az 1917. év folyamán csak a nyelvészeti folyóiratok füzetei jelentek meg: egyéb munkálatai részint sajtó alatt, részint előkészítésben voltak. A bizottság elhatározta, hogy a míg a jelenlegi nyomdai drágaság tart, a folyóiratokon kívül semmit sem ad szedés alá.

A *Nyelvtudományi Közleményekből* a 44. köt. 4. s a 45. köt. 1. füzete jelent meg. Ezekben MELICH JÁNOS és GOMBOCZ ZOLTÁN akad. tagok közöltek nagyobb cikkeket, FOKOS DÁVID, a Nyelvtudományi

Bizottság segédtagja folytatta zürjén szövegközléseit, s értekezéseket közöltek még NÉMETH GYULA és LOSONCZI ZOLTÁN. Ismertetéseket és apróbb cikkeket adtak SZINNYEI JÓZSEF, MELICH JÁNOS, GOMBOCZ ZOLTÁN és SCHMIDT JÓZSEF akad. tagok, továbbá BEKE ÖDÖN, NÉMETH GYULA, CSÜRI BALINT és PÖSCH JENŐ.

A *Nyelvtudomány* című indogermanista folyóiratból egy füzet jelent meg ASBOTH OSZKÁR r. tag szerkesztésében.

A nyomda alól nemsokára kikerül a *Vogel Népköltési Gyűjtemény*nek egy további kötete MUNKÁCSI BERNÁT r. tagtól. Készen vannak és kiadásra várnak: az *Osztják Népköltési Gyűjtemény* egy kötete PÁPAY JÓZSEF l. tagtól s az új *Nyelvemléktár* egyes részei VARGHA DAMJÁNTól és Mészöly GEDEONTól. A *Szepesi Német Szótárt* a bizottság megbízásából GRÉB GYULA szerkeszti.

1917-ben is, mint a megelőző évben, főgondja volt a bizottságnak a nyelvészeti *fogolytumlományok* előmozdítása. MUNKÁCSI BERNÁT r. t. osztét és votják, KUNOS IGNÁCZ l. t. tatár, VIKÁR BÉLA l. t. grúz, BEKE ÖDÖN pedig cseremisiz foglyokkal foglalkozott, s mindnyájan gazdag aratásra tettek szert.

2. Az Irodalomtörténeti Bizottság 1917-ben a rendelkezésére boesátott összegből csupán az *Irodalomtörténeti Közlemények* nyomdai és írói költségeit tudta fedezni, mihez az előadó tiszteletdíja és egy 1916-ról ki nem fizetett nyomdai számla járult. A bizottság munkásságát elsősorban évi dotatiójának csekély volta, azután a nyomdai árak folytonos emelkedése jóformán teljesen megbénítja. Pedig nagyszámú munkákat készített elő, melyeknek mielőbbi megjelenése nagyon kívánatos volna. Így teljesen elkészült és már sajtó alatt van a *Régi Magyar Költők Tárának* évtizedek óta elfogyott és a szakköröktől ismételve sürgetett, teljesen átdolgozott első kötete; elkészült *Kazinczy Levelezésének* befejező, pótkötete és a monumentális nagy munkához tartozó név- és tárgymutató, mely nélkül irodalomtörténetünknek e páratlan forrásműve voltaképen nem is használható; — készen van *Gyöngyösi műveinek* második kötete és a *Régi Magyar Könyvtár*nak három kötete, melyek igen érdekes és értékes irodalomtörténeti anyagot tartalmaznak. Mind e vállalatoknak kiadását az évi dotatio nem fedezheti. Ha az Akadémia nem talál módot arra, hogy a bizottságnak nagyobb összeget boesáthasson rendelkezésére, az Akadémia további irodalomtörténeti munkássága csakhamar lehetetlenné válik.

3. A Classica-philologiai Bizottság 1917. évi munkássága a háború okozta nyomdai nehézségek miatt 1917-ben is inkább csak a jöendőbeli kiadványok sajtó alá készítésére szorítkozott.

Megjelent csak egy kiadvány: Ammianus Marcellinus fordításának II. (befejező) kötete PIRCHALA IMRÉToL. A tavalyi kimutatásban

1. Akad. Értesítő XXVIII. 237. l.) szereplő, már sajtóra kész kiadványok hosszú sora tehát csak ezzel az egygyel fogyott meg. Ellenben beérkezett a Görög Bukolikus Költők teljes (mértékes) fordítása bold. VÉRTESY DEZSŐTŐL és Pausanias első három könyvének fordítása GERÉB JÓZSEFTŐL.

Már nyomdában van a Quintilianus-fordítás II. (befejező) kötetének kézírata PRÁCSER ALBERTTŐL, de ennek munkabavételére nézve a Franklin-Társulat igazgatósága f. évi február 4-én az előadóhoz intézett átiratában előre jelezte, hogy (az 1912. évi nov. 11-én kötött és fel nem mondott szerződés ellenére is): „a jelen háborús viszonyok közt nincs módjában e művet szedésbe adni”.

4. A Történelmi Bizottság az 1917. évben üléseit a következő napokon tartotta meg: január 5, február 9, márczius 23, május 11 és október 5. Ez üléseken a bizottság már korábban megállapított munkaprogramjának megvalósításával, az Akadémia által hozzá áttalt ügyek elintézésével, valamint a történettudomány körébe vágó pályakérdések formulázásával foglalkozott. A bizottság munkaprogramjának teljes megvalósítását az immár negyedik esztendejében dúló világháború az elmúlt évben sem engedte meg. A háború következtében a nyomdásziparban beállott technikai nehézségek a sajtó alatt lévő munkák megjelenését késleltették, a nyomdai áraknak hihetetlen megnövekedése pedig a kiadásra már régebben elfogadott munkák sajtó alá adásának elhalasztását tette szükségessé. Pedig a sajtókész munkák egész sora vár megjelenésre és azonkívül több munka is közel áll már befejezéséhez, melyeknek kiadását a bizottság már régebben elvbén elhatározta.

A bizottság tagjainak sorában az elmúlt évben annyiban állott be változás, hogy dr. SZENTPÉTERY IMRE, a bizottság segédtagja, miután az 1917. évi nagygyűlésen levelező taggá választatott, a bizottság rendes tagjainak sorába lépett.

A bizottsághoz áttett szakkérdések közül a Történelmi Bizottság mondott véleményét a Bük László-, Léway- és Vigyázó-alapítványból kiírandó pályakérdésekre nézve. Ezek közül a Bük László-alapítványnak soron lévő 8. számú pályatételére a Rákóczi-felkelés történetére a bizottság egyenes megbízatást javasolt, MÁRKI SÁNDOR r. tagot hozva javaslatba. Ugyancsak egyenes megbízatás adását javasolta a bizottság a jövőben esedékes 9. számú utolsó pályatételre Magyarország és Erdély történetére a szatmári békétől II. József trónra léptéig, MARCZALI HENRIK levelező tagot hozva erre javaslatba. A bizottság mindkét irányú javaslata az Akadémia által el is fogadtatott.

A bizottság az elmúlt évben is foglalkozott a Temesmegyei monographia folytatásának kérdésével és ezirányban több szakférfiúval folytatott tárgyalást, azonban eredmény nélkül, minthogy a folytatásra felkért szakférfiúk előrehaladt koruk, és másoldalú elfoglaltságuk

miatt a munkára nem vállalkoztak, az általuk ajánlott fiatalabb szak-erők pedig jelenleg a katonai szolgálat által vannak lekötve. Ilykép a bizottság a monographia folytatására megfelelő szakértőt az elmúlt évben sem tudott Temesvár városának és a megyének javaslatba hozni.

Az oklevélszövegek kiadásánál követendő irányelvekről szóló javaslatot a kiküldött bizottság tárgyalta és a javaslat szövege az elmúlt év végén a bizottság tagjainak tanulmányozás céljából megküldetett. A bizottság plenumában a javaslat 1918 elején fog tárgyalás alá kerülni.

A bizottság által az 1913. évben megindított két nagyszabású vállalat, az Árpádkori királyi oklevelek repertoriuma és diplomatikai feldolgozása, valamint a Történelmi Bibliographia előmunkálatai az elmúlt évben sem szüneteltek. Az előbbi munkával megbízott dr. SZENTPÉTERY IMRE bizottsági tag tovább folytatta munkálatait, melyek a háborús viszonyok miatt nem jártak a remélt eredménnyel, mint-hogy a vidéki levéltárak vagy egyáltalában nem hozzáférhetőek, vagy más körülmények gátolják a kutatást, úgy hogy a vidéki levéltárak átbúvárlása sokszor leküzdhetetlen akadályokba ütközik. E nehézségek dacára a múlt évi kutatások mégis öröndetes eredménnyel jártak. Feldolgozás alá kerültek a zágrábi levéltárak úgymint a horvát országos, a városi, a délszláv akadémiai és az érseki levéltár Árpádkori részei, természetesen kizárólag a királyi oklevelek szempontjából, azonkívül a turopoliai nemes község és Varasd város levéltára. Befejezést nyert a Magyar Nemzeti Múzeumban letéteményezett családi levéltárak Árpádkori részének feldolgozása. E levéltárak közül harminceznél több tartalmaz Árpádkori oklevelet, eredetiben vagy átiratban. Minthogy a múzeumi levéltár törzssanyagának Árpádkori része már 1916-ban feldolgozást nyert, a törzssanyag többi részének feldolgozása pedig az átiratok megállapítása miatt folyamatban van, a múzeumi levéltár anyagának feldolgozása nemsokára befejezést fog nyerni, mire a magyar királyi Orsz. Levéltárban megkezdett munkálatok folytatására fog a sor kerülni.

A királyi oklevelek diplomatikai feldolgozása IV. Béla uralkodásának közepéig haladt előre. E munkálatok eredményei részben a II. Endre pecsétjeiről, a topuszkói oklevelekről és a Szent István okleveleiről szóló, az 1917. év folyamán megjelent, illetve bemutatott tanulmányok.

A Történelmi Bibliographia előmunkálatai az elmúlt esztendőben is tovább folytak. A hazai folyóiratok, hírlapok és gyűjteményes munkák közül újabb 227 kötet (évfolyam) került feldolgozás alá. A munkálatok intenzívebb folytatását a fűtés és világítás terén beállott nehézségek és korlátozások azonban meggátolták.

CSÁNKI DEZSŐ bizottsági elnök a háború miatt az 1917. évben is kénytelen volt elhalasztani a Hunyadiak kora érdekében évek óta rendszeresen végzett levéltári kutatásait. A bizottság másolat-gyűjte-

ménye az elmúlt évben gyarapodást nem nyert, minthogy a háborús viszonyok következtében főleg a külföldi levéltárakban kutatások és másoltatási munkálatok nem voltak eszközölhetők.

A lipesei egyetemmel kapcsolatos Institut für Kultur- und Universalgeschichte a bizottságot kiadványainak megküldésére kérte fel. A bizottság ez irányban előterjesztést is tett az akadémiánál, mely a régebbi és újabb kiadványokból tekintélyes számút küldött meg a nevezett intézetnek, a mely ennek segítségével a magyar történelem tanulmányozását is intensívebben fogja üzhetni.

A bizottság az elmúlt évben is megszokott támogatásban részesítette a Történelmi Életrajzokat, a Magyar Történelmi Társulat kiadványát.

A bizottság gondozásában az 1917. év folyamán, daczára a fentebb említett nyomdatechnikai nehézségeknek, a következő kiadványok láttak napvilágot:

1. *Török Történetírók* III. kötet, SZEKFÜ GYULA szerkesztésében.
2. KÁROLYI ÁRPAD: Magyar Országgyűlési Emlékek. XII. kötet.
3. TÓTH SZABÓ PÁL: A huszita uralom története Magyarországon. Befejezéshez közel állanak a következő munkák:

1. MARGALITS EDE: Szerb Repertorium I. kötet, melyből jelenleg az index utolsó ívei vannak munkában.

2. LUKINICH IMRE: Az erdélyi fejedelemség területi változásai a török hódoltság korában, melyből hasonlóképp az index utolsó része van munkában. E kiadvány a Feridun bey-féle alapítvány támogatásával lát napvilágot.

A ZAVODSZKY LEVENTE szerkesztette Héderváry-oklevéltár II. kötete bevezetésének és név- és tárgymutatójának elkészítéséhez a szerkesztő az elmúlt évben hozzáfogván, ezek kéziratát 1918 folyamán fogja a bizottsághoz benyújtani.

A Szerb Repertorium II. kötetének kéziratát dr. MARGALITS EDE 1917 utolsó hónapjában benyújtotta. A kézirat jelenleg szakbírálat alatt áll.

MELICH JÁNOS bizottsági és GOMBOCZ ZOLTÁN levelező tag indítványt nyújtottak be, hogy CSÁNKI DEZSŐ Magyarországi Történelmi Földrajza a Hunyadiak korában című művének eddig megjelent kötetéhez egy névmutató készüljön. A bizottság az indítványt magáévá tette, és a névmutató elkészítésével GOMBOCZ MIKLÓS nyugalmazott főgymnasiumi igazgatót bízta meg, a ki a megbízatásnak már eleget is tett és a kész kéziratot 1918 elején a bizottsághoz be is fogja nyújtani.

Kiadásra el vannak fogadva még 1916-ról:

1. Rákóczy László naplója WALLENTINYI DEZSŐ szerkesztésében.
2. IVÁNYI BELÁ-tól a bártfai oklevéltár II. kötete.

A bizottságnak munkálatai és kiadványai czéljaira 1917-ben rendelkezésére állt a rendes évi dotatióból 22,096 korona és 29 fill.,

a miből a bizottság igénybe vett 20,629 K 48 fillért, úgy, hogy az 1918. év javára 1466 kor. 81 fillért visz át.

A Feridun bey-féle alapból a bizottságnak 1917-ben rendelkezésre állt 9348 kor. 03 fillér, a mely összeg a maga egészében kiutaltatott. Ez összegből nyert fedezést a Török Történetírók III. kötetének nyomdászamlája, SZENTKILÁRAY JENŐ levelező tag Délmagyarország a török hódoltság korában című akadémiai értekezésének tiszteletdíja és nyomdászamlája, valamint LUKINICH IMRE sajtó alatt lévő munkája nyomdaköltségeinek egy része.

A Flór-alap 1917. évi kamatai az 1918. évi kamatokkal együtt — az ügyrend 106. §-ának értelmében — valamely kisebb bizottsági kiadvány céljaira fognak 1918-ban fordíthatni.

5. A Hadtörténelmi Bizottság 1917. évi működése.

A közélet-, tudomány- és irodalomnak a háborús viszonyok okozta pangása e bizottság működésére az 1917. évben is bénítólag hatott.

A nyomdai árak még folyton tartó emelkedése nemcsak lehetetlenné tette több tervbe vett munka kiadását, hanem e miatt folyóiratának, a Hadtörténelmi Közleményeknek ivszámát ez évben is újból le kellett szállítania.

Ily körülmények között tehát folytatta a bizottság a világ-háború emlékeinek gyűjtését s foglalkozott a béke beállta utáni teendők terveivel, hogy majdan miként örökíthesse meg méltó módon és mentül szélesebb alapokon a magyarság hősi szereplésének e vérzivataros korszakban való történetét.

A bizottság ezévi történetének legjelentősebb eseménye volt, hogy annak elnöki tisztét JOZSEF FŐHERCZEG Ő cs. és kir. Fensége, Akadémiánk tiszteleti és igazgatósági tagja elfogadta.

Ez alkalomból a bizottság jegyzőkönyvileg örökitette meg lelépő elnöke, báró FORSTER GYULA val. belső titkos tanácsos, tiszteleti tag négy évi buzgó és eredményes tevékenységét és mondott azért meleg köszönetet.

A honvédelmi miniszter úr a bizottságot ez évben 9000 koronával támogatta és 1440 koronával előfizetett a Hadtörténelmi Közleményekre.

E folyóirat ez évben XVIII. évfolyamában jelent meg PILCH JENŐ alezredes szerkesztésében. A 25 ívnyi terjedelmű kötet 8 nagyobb tanulmányt és értekezést és 16 kisebb cikket közölt.

Folyó ügyeinek intézése végett a bizottság ez évben négy ülést tartott. Ezek egyikében SZENDREI JÁNOS előadó részletes jelentést tett „A magyarországi várak története“ című műve munkálatainak haladásáról.

A Hadtörténelmi Múzeum ügyének kérdésével a bizottság az idén is megfelelő módon foglalkozott.

6. Az **Archaeologiai Bizottság** 1917. január 4-én tartott első ülésében az 1917. évi költségvetést a következőképp állapította meg: Maradvány 3494·83 korona, az állami dotatio 10,000 korona, az Országos Régészeti és Embertani Társulattól 900 korona és az Akadémiától 4130 korona. Az Akadémia összes ülése a költségjavaslatot elfogadta és a Bizottságnak így 18,524·83 korona állott rendelkezésre. Ebből a Bizottság az előadó és szerkesztő rendes tiszteletdíján és a dúcok kezelési díján kívül kifizette SEBESTYEN GYULÁNAK „A magyar rovásírás emlékei” című munkája után járó írói honoráriumot (2250 koronát) és az Archaeologiai Értesítő 1916. évfolyamának nyomdai költségeit (5430 koronát). Az Archaeologiai Értesítő 1917. évfolyamára a szerkesztő csak a szerkesztőségi átalányt (4400 koronát) vette igénybe. A nyomdai költségek kifizetése, miután az Értesítő 1917. évfolyamának megjelenése késett, az idei évre maradt. A maradvány 1917-ről 1860·83 korona; ehhez hozzájárul a szerkesztőnek az 1915–1916. évek szerkesztőségi átalányából megtakarított 1718·71 korona, a mely összeget az előadó az Értesítő 1917. évfolyamáért fizetendő nyomdai költségek javára 1917. december 28-án befizette a Franklin-Társulat pénztárába.

Az Archaeologiai Értesítő 1917. évfolyama 17 és fél ívnyi terjedelemben és 32 melléklettel jelent meg. Nagyobb cikkei, melyek között terjedelmes tanulmányok vannak: MAROSI ARNOLDTÓL „A székesfehérvári múzeum dunapentelei régiségei”, SUPKA GÉZÁTÓL „A nagyszentmiklósi kincs revisiója” (2. közlemény), ROTH VIKTORTÓL „Erdélyi oltárok”, DIVALD KORNÉLTÓL „A bártfai szent Egyed-templom” (4. közlemény), GEREVICH TIBORTÓL „A krakkói Czartoryski-képtár olasz képei” (4. befejező közlemény).

A Bizottság még a januári ülésében DOMANOVSKY SÁNDOR és GIESSWEIN SÁNDOR akadémiái lev. tagokat a bizottság rendes tagjai közé való megválasztásra hozta javaslatba. Az 1917. év folyamán elvesztette a Bizottság báró SZALAY IMRE és RADISICS JENŐ segédtagjait, a kiknek elhunytá fölött a bizottság 1917. december 22-én tartott második ülésében fájdalmának és részvételének jegyzőkönyvi kifejezést adott. Helyökbe FINÁLY GÁBOR főgymnasiumi igazgatót és LUX KÁLMÁN műépítést ajánlotta új segédtagoknak.

Ugyanczen ülésében a Bizottság tárgyalta az 1918. évi költségvetést, melynek bevételei között az Akadémiától kért összeg (a tavalyi 4138 korona helyett) 4200 korona. A Bizottság reméli, hogy a nyomdai árak újabb emelkedése dacára az Archaeologiai Értesítőt 1918-ban is 17–18 ívnyi terjedelemben kiadhatja.

7. A **Nemzetgazdasági Bizottság** 1917-ben az Akadémia által reábizott teendőkön, pályakérdések kitűzésén és a Közgazdasági Szemle kiadása körüli teendőkön kívül a „Közgazdasági Könyvtár és Remekírók Tára” című kiadványsorozatának továbbfejlesztésével fog-

lalkozott. Az év folyamán e kiadványsorozatból két újabb kötet jelent meg, az egyik MAKAI ERNŐ: „Valutapolitika” című munkája, a másik dr. BALÁS KÁROLY: „A pénz csereértéke” című kötete. Tárgyát mind a két új kiadvány már a háború folyamán tett tapasztalatok alapján dolgozta fel. A bizottságnak egyéb, korábban tervbe vett kiadványai a megbízott szerzőknek harcztéri szolgálata, vagy a háború miatti nagy elfoglaltsága miatt nem készülhettek el, így különösen a „II. József-féle népszámlálás” történetének kiadása, valamint Ricardo és Malthus agrárpolitikai dolgozatainak fordítása sem. Sajtó alá került GAAL JENŐ r. tag munkája „A falu gondozása. Thessedik Sámuel élete, művei és alkotásai”. A bizottság működését ebben az évben érezhetően korlátozta a nyomdai áraknak nagy emelkedése. E miatt szenvedett halasztást a korábban megszünt Gazdaságtörténeti Szemlének újabb megindítása is, jöllehet a bizottság egyik elsőrendű feladatának tekinti a gazdaságtörténeti anyag összegyűjtésére egy ily közlemény megindítását és támogatását. Az év folyamán fontos személyi esemény volt, hogy FÖLDEN BÉLA r. tag, a bizottságnak közel 20 éven át előadója, átmenetgazdaságügyi m. kir. miniszternek nevezetvéen ki, előadói tisztéről lemondott. Helyére a bizottság előadóul BUDAY LÁSZLÓ l. tagot választotta.

8. A **Mathematikai és Természettudományi Bizottság** a lefolyt esztendőben is zavartalanul folytatta működését s a háború visszahatását csak annyiban érezte meg, hogy kiadványai kissé vontatottabban és hasonlíthatatlanul drágábban jelentek meg. A Bizottság költségvetése ugyan ennek ellenére is jelentékeny maradvánnyal záródik, ez azonban csak látszat, mert a kiadásra kerülő munkák műmellékleteinek máris folyamatban levő sokszorosítása nemcsak a tavalyi maradványt, hanem az idei dotatiót is jórészt fölemésztí.

A bizottság a lefolyt esztendőben három rendes ülést tartott és pedig január 22-én, április 30-án és december 10-én, melyek közül az utolsó ülést — a súlyos idők jeléül — azért kell kiemelnünk, mert az emeleti termek sem fűthetők, sem világíthatók nem lévén, az akadémikusok számára fenntartott földszinti kis olvasószobában, téli kabátban, egy szál gyertya mellett tanácskoztunk.

A bizottság tevékenysége alább kiemelt intézkedéseiből tűnik ki.

Kiadásában megjelent LENDI ADOLF l. tagnak „A pókok izomrendszere I.” című, 9 kettős táblával illusztrált szép munkája, mely célra a bizottság 7130 koronát fordított.

Sajtó alatt van GELEI JÓZSEF-nek „A chromosomák hosszanti párosodása” című, a bizottság megbízásából írt munkája, melynek hat kettős tábláját a majna-frankfurti Werner és Winter-czég már elkészítette. úgy hogy a mű csakhamar megjelenhetik.

A folyó évre még VERESS ELEMÉR „Az izomnak meleggel előoldódézható megmerevedéséről” és HEGYFÖKY KÁROLY „A virágzás

ingadozásáról“ czimű munkájának kiadása van tervbevéve, továbbá LENDL ADOLF I. tag „A pókok izomrendszere“ czimű munkája II. részéhez tartozó műmellékleteket óhajtja a bizottság elkészíttetni.

Az ezidén sorra került növényteni pályázatra 10 szerzőtől 11 ajánlkozás érkezett, melyek mérlegelése után a bizottság abban állapodott meg, hogy megbízza

1. RICHTER ALADÁR I. tagot a „Miként nyilatkozik meg a külső és a belső szerkezet közt fennálló correlatio a különböző növények levelein tapasztalható isomorphia esetében“ cz. mű megírásával.

2. Támogatja HOLLENDONNER FERENCZ fővárosi tanárt a magyarországi praehistorikus fa- és faszénleletek mikroszkópi vizsgálatában.

3. Támogatja HULJÁK JÁNOS perezeshányai tanítót a lipthói havasok flórájának tanulmányozásában.

4. Megbízza HEGYFÖKY KÁBOS turkevei plebánost „A virágzás ingadozásáról“ czimű mű megírásával.

5. KISS JÓZSEF budapesti egyetemi tanársegédet a magyarországi cseskeszek (*Festuca-félék*) monographiájának elkészítésével.

6. BUDAHAZY IMRE gazdasági akadémiai tanárt pedig „A dohány betegségei“ czimű mű megírásával.

A bizottság utolsó ülésében behatóan foglalkozott a PUNGOR GYULA által megkezdett, majd LÓSY JÓZSEF által folytatott, de újból árvaságra jutott „Népies állatnevek gyűjteményének“ a sorsával is, azonban végleges megállapodásra még nem jutott. Egyelőre LÓSY JÓZSEF unokanővéreitől magához váltotta a mű eddigi kéziratát.

9. A Szótári Bizottság munkássága 1917-ben. A gyűjtések az elmúlt esztendőben rendszeresen tovább folytak. bár a háborús körülmények igen kedvezőtlenül hatottak rájuk. Több gyűjtőnk a harcztéren van; mások ideiglenesen kénytelenek voltak abbahagyni a gyűjtést, mert a távollévők helyettesítése az iskolában annyi munkát rótt rájuk, hogy sem idejük, sem kellő nyugalomuk nem volt. Gyűjtőink az elmúlt esztendőben a következők voltak: Hársing István, Katona József István, Kosztolányi Zoltán, Kovács Dezső, Lehr Albert, Mészöly Gedeon, Putnoky Imre, Sági István, Simai Ödön, Szidarovszky János, Tolnai Vilmos, Trócsányi Zoltán, Velledits Lajos, Zolnai Gyula. Az év folyamán a Magyar Nyelvtudományi Társaságtól megvásároltuk Erdős János igen értékes és nagy gyűjteményét, mely Hódmező-Vásárhely nyelvjárásának szókincsét foglalja magában.

Feldolgoztunk 158 művet; begyűlt (az Erdős-féle gyűjteményt beleszámítva) 124,111 adat, melyekkel az adatok teljes száma 2.174,209-re emelkedett. Gyűjtőink egyenként átlag 8179 adatot szolgáltattak be.

A feldolgozott művek leginkább a múlt század ötvenes éveinek szépirodalmi művei, beleszámítva a divatos évkönyveket és alkalmi emlékkönyveket, az úgynevezett albumokat.

Feldolgoztattunk továbbá sok kéziratos tájszógyűjteményt a.

M. T. Akadémia irattárából; ezek legtöbbször a régi tájszótár és a Czuczor-Fogarasi-féle Nagy Szótár kiegészítéséhez beküldött adalékok, melyek eddig vagy csupán részben, vagy egyáltalán nem jelentek meg nyomtatásban; ide számítható a Kresznerics-féle szőlásgyűjtemény is (16.000 adat), melynek anyaga csak igen kis részben volt eddig kiaknázva.

A gyűjtés részletes számadatai kezdettől fogva a következők:

Év	Feldolgozott művek száma	Gyűjtők száma	Átlagos gyűjtés egyenként	Évi gyűjtés összege	A gyűjtések teljes végösszege
1899	65	36	2761	100,000	100,000
1900	293	107	1682	180,000	280,000
1901	259	150	1026	154,000	434,000
1902	189	71	1650	117,000	551,000
1903	129	46	1744	80,238	631,238
1904	99	38	2695	102,394	733,632
1905	80	40	3787	151,482	885,114
1906	128	38	3349	127,097	1,012,211
1907	56	24	3004	72,099	1,084,310
1908	65	9	7106	63,744	1,148,054
1909	129	12	6096	73,147	1,221,201
1910	111	11	7553	83,089	1,304,290
1911	120	12	8798	105,586	1,400,876
1912	80	11	6788	74,666	1,484,542
1913	191	12	12,996	155,952	1,640,495
1914	210	12	12,288	147,463	1,787,957
1915	212	15	11,543	140,480	1,928,437
1916	146	16	9,358	121,661	2,050,098
1917	158	14	8,179	124,111	2,174,209

A személyi ügyek közül föl kell említenünk, hogy a Szótári Bizottság folyamodására a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1917 július hó 28-án 104.177/V. sz. a. kelt leiratával PUTNOKY IMRE-t, a VIII. ker. áll. főgymnasium tanárát, a Szótári Bizottság segédtagját kötelező óráinak egyharmada alól ismét fölmentette, hogy a bizottság belső munkálataiban segédkezhessék.

10. A Könyvkiadó Bizottság Vállalatának 1917. évi jelentése (az 1917—1919. évi ciklus első évi folyama) a következő műveket tartalmazza:

I. FRUIN R.: Tíz év a németalföldi szabadságharcból. Második kötet. Hollandból fordította ANTAL GÉZA. A fordítást átnézte NAGY ZSIGMOND.

II. SZEMERE SAMU: Giordano Bruno élete és bölcselete.

III. KORNIS GYULA : A lelki élet. Első kötet.

IV. TAKÁTS SÁNDOR : Rajzok a török világból. Harmadik kötet.

A Könyvkiadó Bizottság az 1917. év folyamán két ülést tartott, melyeken folyó ügyekkel foglalkozott.

11. A Keleti Bizottság számos apróbb folyó ügy elintézésén kívül két fontosabb ügyben fejtett ki nagyobb tevékenységet. Döntött a pályázatok fölött és folytatta az 1916-ban megkezdett balkáni expeditiót. A Balkán-félsziget pályázatára a következő pályaművek érkeztek be : 1. SZEGH DEZSŐ : Albánia I-IV. — 2. NÉMETH JÓZSEF : Szerbia. — 3. HORVÁTH JENŐ : A balkáni kérdés története. — 4. SEBES GYULA : Románia. — 5. MÁRTON BÉLA : A Balkán-félsziget leírása. — A bizottság beható bírálat alapján NÉMETH JÓZSEF Szerbia cz. művét kiadásra elfogadta és nyomdába is adta, úgy hogy ez a f. 1918. évben meg is fog jelenni, HORVÁTH JENŐ művét pedig áttette a Könyvkiadó-Bizottsághoz azzal a megjegyzéssel, hogy a mű mielőbbi megjelenését a maga részéről szükségesnek találja. A többi művek részben átdolgozásra szorulnak még, vagy egyáltalán nem feleltek meg a pályázat tudományos színvonalának. A Balkán-expeditio költségeire a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1917-re 20,000 kor. segélyt folyósított és a bizottság megbízásából geographus, geologus, ethnographus, zoologus stb. szakférfiak nagyon értékes kutatásokat végeztek, melyeknek anyaga egyelőre a Nemzeti Múzeumhoz kerül letétbe, a kutatások eredményei pedig a bizottság kiadványai közt fognak megjelenni. — A bizottság egyéb határozatai közül kiemelendő még, hogy INCZE JÓZSEF felső leányisk. igazgatót megbízta egy újjörög-magyar szótár kidolgozásával.

12. A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának jelentése 1917. évi működéséről.

A Római Magyar Történeti Intézet állapotában az 1917. évben sem történt nevezetesebb esemény. A cs. és kir. külügyminiszterium részéről az elmúlt évben nyert információk szerint az intézet római épülete, berendezése és könyvtára teljesen ép és sértetlen állapotban van. Az olasz kir. kormány az intézet lefoglalására a múlt évben sem tett lépést és remélhetőleg erre talán nem is fog sor kerülni.

Az intézet érdekeit védő spanyol kir. nagykövetséghez beosztott SCHWENDT cs. és kir. követségi irodatanácsos a múlt év folyamán több ízben tett jelentést az intézet állapotáról, melyet kéthetenként szokott megvizsgálni. Utasításainak megfelelőleg az intézet portása gondoskodott a helyiségek időközönkénti kitakarításáról, a szőnyegek felszedése és kiporolásáról stb., a minthogy általában SCHWENDT követségi irodatanácsos úr jelentése szerint az intézet portása teendőit lelkiismeretesen és pontosan látja el.

Az intézet után Rómában teljesítendő fizetésekről a spanyol kir. nagykövetség, illetve nevezett irodatanácsos úr gondoskodik, mely célból nekik a múlt év folyamán is megfelelő összegek utaltattak át a cs. és kir. külügyminisztérium útján.

Az intézet portása, tekintettel a Rómában uralkodó rendkívüli drágaságra, 300 lira rendkívüli drágasági segélyben részesült, egyelőre egy évi időtartamra.

A vámkülföldön lévő ingatlan és ingó vagyon bejelentését elrendelő m. kir. kormányrendeletnek megfelelőleg az elnökség a bejelentést az intézet házára és berendezésére nézve az országos statisztikai hivatalnál megtette. Az intézeti épület e bejelentésben 200.000, a bútortzat 10.000, a könyvtár pedig 40.000 koronára értékeltetett.

Az intézet ügyeit vezető akadémiai bizottság az 1917. évben három ülést tartott, melyeken a folyó ügyek elintézésével foglalkozott. Felterjesztése alapján a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 69476/IV. 1917. szám alatti leiratával hozzájárult ahhoz, hogy mindaddig, a míg az intézet működését meg nem kezdi, az évi költségvetésben az ösztöndíjakra előírányzott összeg az intézeti kiadványok céljaira fordíttassék, hozzájárulva egyúttal ahhoz is, hogy az 1916/17. év II. felére eső ösztöndíjösszeg máris erre a célra fordítható legyen.

VÁRI Rezső intézeti titkár az elmúlt évben tovább folytatta a Corpus Tacticorum Graecorum kiadásának munkálatait. Az 1917. év utolsó hónapjában jelent meg az általa sajtó alá rendezett Böles Leo-féle Taktikának I. kötete 45¹/₄ iv terjedelemben. A kötet az I—XI. constitutiókat foglalja magában. A munka typographiai kiállítását a budapesti tud. egyetemi könyvnyomda eszközölte. A nyomdaköltségek 18,872 korona 60 fillért tettek ki, mely összegből 11,100 korona az Első Magyar Általános Biztosító-Társaságnak 1915-ben tett nagylelkű adományából és annak időközi kamataiból nyert fedezetet, míg a hátralékos összeg az állami dotatiót fogja terhelni.

VÁRI Rezső továbbá benyújtotta a II. kötet kéziratának I. felét, mely a Leo-féle Recensio Constantiniana szövegét adja az eddigi kiadásoknál hasonlíthatatlanul teljesebb alakban. A kézirat legközelebb fog szakbírálat alá kerülni. Hozzáfogott továbbá egy jobbára ismeretlen Taktika, az úgynevezett Praecepta Nicephori Rec. Constantiniana szövegének megállapításához, minthogy Leo Taktikájának további szövegét mindaddig nem rendezheti sajtó alá, míg Rómában maradt collatiós kézírataihoz hozzá nem férhet és a Bibliotheca Vaticana egyik kéziratának összevetését nem eszközölheti.

* * *

Az Akadémia az elmúlt 1917. évben 10 rendes és 1 rendkívüli összes ülést tartott: január 29-én, február 5-én (rk. összes ülés), február 26-án, március 26-án, április 30-án, május 29-én, június 18-án, október 1-én, október 29-én, november 26-án és december 17-én.

Tagjaink sorából az év folyamán a következők hunytak el : még 1916 december 13-án elhunyt SALEMAN KÁROLY k. tag, a hírneves orientalista, a szentpétervári cs. Akadémia tagja, a ki főleg az ó- és közép-perzsa philologia terén fejtett ki jelentékeny munkásságot. Haláláról azonban az Akadémia csak 1917 január havában értesült s így csak az 1917. évi első összes ülésen intézkedhetett emlékbeszéd tartása iránt: — február 3-án b. HORNIG KÁROLY ig. t., biboros, veszprémi püspök, kinek gyászszertartásán Békefi Remig r. t. képviselte az Akadémiát; — február 8-án DĚCHY MOR I. t. a kiváló geographus, kinek kaukázusi expedíciója és a Kaukázusról írott nagy műve az egész világon méltó elismerésben részesült. Minthogy az Akadémia a család intézkedése folytán a gyászsesetről csak utólag értesült, a koporsóra koszorút nem helyezhetett s a temetésen sem képviseltethette magát, ellenben a gyásznisén az Akadémia tagjai közül számosan megjelentek; — február 23-án P. THEWREWK EMIL, a classica-philológiának hazánkban legkitünőbb munkása, a ki több művével külföldön is nagy elismerést aratott és tudománya számára számos kiváló és képzett szakférfiút nevelt. A gyászszertartáson Hegedűs István r. t. tolmácsolta az Akadémia fájdalmas részvétét; — február 28-án RÁTZ ISTVÁN I. t., az állatorvosi főiskola kitűnő tanára és szak-tudományának nagyérdemű. a külföldön is elismert művelője, kinek ravatalánál Hutýra Ferencz I. t. tolmácsolta az Akadémia fájdalmas részvétét; — márczius 1-én CsOMA JÓZSEF I. t., a magyar heraldika legkiválóbb munkása, kinek ravatalára (Abaúj-Devecserre) koszorút küldtünk, de a háborús viszonyok miatt gyászszertartásán az Akadémia nevében senki sem jelenhetett meg; — márczius közepe táján JEAN GASTON DARBOUX k. t., a kitűnő francia matematikus, a ki néhány évvel ezelőtt személyesen üdvözölhettünk palotánkban; — június 4-én PHILIPPOVICH JENŐ k. t., a nemzetgazdaságtan világhíri munkása; — augusztus 13-án váratlanul, tragikus körülmények közt elhunyt LÖRENTHEY IMRE I. t., szaktudományának, a palaeontológiának elismert munkása, kinek ravatalánál Horváth Géza r. t. intézett az Akadémia nevében búcsúszavakat az elköltözöthöz; — június 15-én HELMERT FRIGYES ROBERT k. t., a potsdami geodesiai intézet igazgatója; — június 27-én SCHMOLLER GUSZTAV k. t., a berlini egyetem világhírű tanára; — szeptember végén LIARD LAJOS k. t., a jeles francia bölcsele, a párisi tanulmányi kerület rectora; — december havában VILLARI PASQUALE k. t., a jelenkor egyik legnagyobb történetírója, a ki a külső tagok között a legidősebb és legrégebben megválasztott tag volt; — december 19-én TANGEL FERENCZ r. t., ki főleg az élettan sokoldalú és bonyolódott problémáinak megoldásán pihenést nem ismerő munkával fáradozott. Az Akadémia fájdalmas részvétét Hutýra Ferencz I. t. tolmácsolta a ravatalnál.

Az összes üléseken emlékbeszédeket tartottak : január 29-én PAULER ÁKOS I. t. Medveczky Frigyes r. t. fölött; — február 5-én

a Trefort Ágoston emlékezetének szentelt rendkívüli összes ülésén BERZEVICZY ALBERT t. t. elnök, a ki Trefort Ágoston jelentőségét születése századik évfordulója alkalmából méltatta; — június 18-án ALDÁSY ANTAL l. t. Csoma József l. t. fölött; — október 1-én HORNYÁNSZKY GYULA l. t. Schvarcz Gyula r. t. fölött; — október 29-én VACZY JÁNOS l. t. Tompa Mihály l. t. fölött; — december 17-én TUZSON JÁNOS l. t. Kitaibel Pálnak, a nagy magyar botanikusnak emlékezetét újította meg.

Emlékbeszéd tartására felkérettek: KÁROLYI ÁRPÁD r. t. Thallóczy Lajos r. tagról; — LOCZY LAJOS r. t. gróf Teleki Samu t. tagról; — SCHAFARZIK FERENCZ r. t. Déchy Mór l. tagról; — KÉGL SÁNDOR l. t. Saleman Károly k. tagról; — HUTYRA FERENCZ l. t. Rátz István l. tagról; — KERTÉSZ KÁLMÁN l. t. Chyzer Kornél l. tagról; — FEJÉR LIPÓT l. t. Darboux Jean Gaston k. tagról; — PÁLFY MÓRICZ l. t. Lörenthey Imre l. tagról; — BODOLA LAJOS l. t. Helmer Frigyes k. tagról; — FELLNER FRIGYES l. t. Philippovich Jenő k. tagról; — ALEXANDER BERNÁT r. t. Liard Lajos k. tagról.

A pályázatok ügyében az első összes ülésen a főtítkár bemutatta az 1916 december 31-én lejárt pályázatokra érkezett pályaműveket, melyeknek jelígis levelei az ülés folyamán lepecsételtettek és bejelentette az osztályok részéről az egyes pályázatokhoz kiküldött bírálókat. — A második összes ülés fölkérte az osztályokat, hogy a nagygyűlésen kihirdetendő új pályáteleket mielőbb állapítsák meg és a főtítkári hivatalhoz április első napjaiban küldjék be. — A harmadik összes ülésen főtítkár szóba hozta az 1917-ben lejáró pályázatok határidejét és az összes ülés, tekintettel a még folyton tartó háborús viszonyokra, az összes pályázatok határidejét december 31-re halasztotta el. Ugyanezen az összes ülésen zárt ülésben a főtítkár előterjesztésére az 1916. évi számadásokat és az 1917. évi költségelőirányzatot, melyeket az összes ülés minden módosítás nélkül elfogadott és az Igazgató-Tanács elé terjesztett. A jutalmak rovatánál FERENCZI ZOLTÁN l. t. kettős indítványt tett: 1. megújította azt az ismételve hangoztatott óhajt, hogy az Akadémia ne legyen kénytelen egyes jutalmakat akkor is kiadni, ha a pályaművek közt jutalomra méltó nincs, — és 2. megfontolandónak tartja, vajjon az Akadémia a mostani viszonyok közt is köteles-e egyes pályázatoknál a jutalmakat aranyakkal fizetni. — BRÖTHY ZSOLT, RADOS GUSZTÁV, az elnök és főtítkár hozzászólása után az összes ülés kimondta, hogy mind a két javaslatot igen fontosnak és figyelemre méltónak tartja és fölhívta az akadémiai ügyészt, hogy a felvetett kérdésekről jogi véleményt mondjon, mire az ügy felterjesztendő az Igazgató-Tanács elé. Az ötödik összes ülésen a II. osztály bejelentette, hogy a befejezetten benyújtott Bezerédj-életrajz bírálatára GAAL JENŐ és ANGYAL DÁVID r. tagot kérte föl. — A hatodik összes ülésen GRAGGER RÓBERT berlini egyetemi tanár kérésére határozathat ment, hogy a hazai egye-

temi hallgatók részére megállapított könyvjutalmat a berlini magyar seminarium egy-egy kiválóan szorgalmas hallgatójának is meg fogja adni, ha a vezető tanár, ajánlását az Akadémia elé terjeszti. — A kilencedik összes ülésen az I. osztály bejelentette a december 31-én lejáró pályázataihoz kiküldött bírálókat, majd a III. osztály előterjesztésére tudomásul vette az Akadémia, hogy THAISZ LAJOS botanikus a legelő-kérdésről TREITZ PÉTER-rel együtt elvállalt pályaművétől visszalép, — továbbá, hogy KÖNIG DÉNES-nek egy régibb pályázaton elfogadott kéziratát, az „Analysis situs elemei“ című művét kiadásra elfogadta.

A pályázati jelentések sorát SZINNYEI FERENCZ nyitotta meg, a ki a Vojnits-jutalomról szóló jelentését a január 29-én tartott első összes ülésen terjesztette elő. A jutalom odaitélésére kiküldött bizottság egyhangúlag MOLNÁR FERENCZ „Fehér felhő“ című egyfelvonásos drámai költeményét ajánlotta a jutalomra, mihez az összes ülés hozzájárult; — február 26-án HEINRICH GUSZTÁV r. t. terjesztette elő az 1916. évi Kóczán-jutalomról szóló bírálati jelentést. A beérkezett három pályamű közül a bizottság az „A háló“ című, „Mária Terézia“ jeligéjű darabot találta a viszonylag legsikerültebbnek, melynek az összes ülés a jutalmat odaitélte. A felbontott jeligés levél szerint a pályanyertes vigjáték szerzője LAMPÉRTH GÉZA; — ugyanezen az ülésen terjesztette elő NÉGYESY LÁSZLÓ l. t. a Farkas-Raskó-pályázatról szóló jelentést, mely szerint a pályaművek között egyetlen egy sem méltó figyelemre és azért a jutalom kiadását nem javasolhatja; — márczius 26-án FERENCZI ZOLTÁN l. t. előterjesztette jelentését a Teleki-pályázatról. A bizottság a beérkezett 18 darab közül nem talált értékes, jutalomra érdemes művet; mivel azonban a jutalmat a viszonylag legjobb műnek ki kell adni, a bizottság három szóval kettő ellen az 1. számú „Ősi átok, szomorújáték 5 felv.“ című, „Oh női szív, ki fejt meg tégedet“ jeligéjű, jó versekben írt pályaművet ajánlta jutalmazásra. A bizottsági kisebbség a 7. sz. „Messalina“ 3 felvonásos tragédiát (jeligéje „Applaudite“) tartotta inkább figyelemre méltónak. — Az összes ülés a bizottsági többség javaslatát fogadta el, mire a felbontott jeligés levélből POLGAR JÓZSEF neve tűnt elő, a ki, a mint később értesültünk róla, még 1916 szeptember havában hősi halált halt. — Ugyanekkor a főtitkár jelentette, hogy a Wodianer-jutalmak odaitélésére megalakított bizottság letárgyalta a 67 tanfelügyelő által ajánlott 68 érdemes tanférfi minősítési táblázatát, melyet mint előadó MOUSSONG GÉZA igazgatótanító terjesztett elő. Hosszabb eszmecsere után a bizottság a Wodianer-jutalmakra PORÁZIK GYÖRGY salgótarjáni társulati iskola igazgató-tanítót (a ki 66 éves és 48 év óta működik a tanügy terén) és TÖRKÖLY JÓZSEF rimaszombati állami iskolai igazgató-tanítót (a ki 67 éves és szintén 48 év óta működik a népoktatás terén) ajánlta a jutalomra. Az összes ülés a bizottság javaslatát elfogadta. — Április 30-án az elnök úr a személyesen megjelent PORÁZIK

GYÖRGY és TÖRKÖLY JÓZSEF igazgató-tanítóknak átadta a Wodianer-jutalmakat. A jelen nehéz időkből — mondta egyebek között Elnök úr kétszeres melegséggel kell a magyar tanítói kar érdemeiről megemlékezni. Mert hiszen az a fiatalság, a mely ma a harcztéren küzdve vérét ontja a hazáért és igazi magyar hősiességének bámulatos jeleit adja, az a régi, öregebb tanítói nemzedék kezei alól került ki és hazafiúi erényeire az öregebb tanítói nemzedék avatta, nevelte. Szíve egész melegével üdvözlö a kitüntetetteket és kívánja, hogy további működésük is ily áldásos legyen annak az új nemzedéknek fölnevelésében, a mely majd az új békés korszak munkáját lesz hivatva elvégezni. Azután átadta a jutalmat a két tanítónak, kik az összes ülésnek lelkes tetszése közepette meghatottan mondanak érte köszönetet. — Ugyanekkor terjesztette elő KOZMA ANDOR l. t. a bíráló-bizottság jelentését az Ormódi Ormódy Amélie-jutalomról. A jelentés 10 beküldött pályaműről számol be, melyek közül a bizottság néhai SOMLO SÁNDOR-nak „A király leánya“ című költői szomorújátékát ajánlta megjutalmazásra. A darab hőse IV. Béla királyunk leánya, Boldog Margit, kinek megható alakja a legmagasztosabb női erényeknek megragadó eszményítése. Mellette dícséretre ajánlta a jelentés LAZÁR ISTVÁN-nak „Hágár“ című regényét. Az összes ülés elfogadta a bizottság javaslatát s a jutalmat SOMLO SÁNDOR családjának kifizetni rendelte. LAZÁR ISTVÁN regényét pedig dícsérettel tüntette ki. — Majd az I. osztály bejelentette, hogy VARGHA DAMJÁN cist. r. főgymn. tanár, a ki 1902-ben a magyar codexek forrásairól írt pályaművével föltétlenül megnyerte az Ipolyi-jutalmat, kiegészítve és befejezve újra benyújtotta munkáját, melyet az osztály elfogadott, úgy, hogy a pályázónak a jutalom most már kifizetendő: — november 26-án BÁNÓCZI JÓZSEF l. t. jelentést tett az 1915/1916. évi Péczely-regénypályázatról. — A bizottság javaslata, hogy a jutalom FAY ANDRÁS „Attila“ című történeti regényének ítéltessek oda, elfogadtatott. — Ugyanez az ülés GRAGGER ROBERT berlini egy. rk. tanár előterjesztésére az egyetemi hallgatók könyvjutalmát NORDON AURÉLIA berlini egyetemi hallgatónak odaitélte, a ki tanára jelentése szerint a magyar irodalomban és nyelvészetben igen szép eredményt ért el.

Az egyes bizottságokban a következő személyi változások történtek: január 29-én a főtitkár bejelentette, hogy MAHLER EDE l. t. az Archaeologiai Bizottságból kilépett és ugyanezen bizottság tagjaivá választotta GRESSWEIN SÁNDOR és DOMANOVSKY SÁNDOR lev. tagokat; — ugyanez az ülés a Keleti Bizottság segédtagjává választotta BAJZA JÓZSEF múzeumi őrt. — A május 29-én tartott ülés a Történelmi Bizottság r. tagjává választotta SZENTPÉTERY IMRE biz. segédtagot; — a Keleti Bizottság r. tagjaivá JANCsó BENEDEK és b. NÓPCSA FERENCZ l. tagokat; — november 26-án tudomásul vétetett, hogy a Nemzetgazdasági Bizottság a lemondott FÖLDÉS BÉLA r. t. helyébe BUDAY LÁSZLÓ l. tagot választotta meg előadójává.

Felolvasási engedélyt nyertek: január 29-én dr. LUX KÁLMÁN műépítész, dr. SEBESTYÉN KÁROLY főgymn. tanár; — április 30-án dr. LUKINICH IMRE főgymn. tanár; — május 29-én NÉMETH JÓZSEF min. osztálytanácsos.

Az összes ülések **egyéb tárgyai** közül kiemelendők a következők: Az első összes ülésen BERZEVICZY ALBERT elnök úr jelentette az összes ülésnek, hogy a miniszterelnök úrtól vett értesülés szerint Ő Felsége köszönettel vette tudomásul az Akadémiának dicső emlékü Ferencz József király halála alkalmából kifejezett mély részvétét. Együttal jelentette, hogy IV. Károly király Ő Felségénél kihallgatáson megjelenvén, ezt az alkalmat fölhasználta arra is, hogy az Akadémia hódolatát bemutassa s mint a törvény értelmében különös királyi oltalom alatt álló intézetet, Ő Felsége kegyeibe ajánlja. A király kegyesen fogadta az Akadémia hódolatát, élénken érdeklődött viszonyai és működése iránt s kilátásba helyezte, hogy mihelyt nyugodtabb idők állanak be, az Akadémiát legmagasabb látogatásával fogja megtisztelni. Elnök úr jelentését az összes ülés általános élénk tetszéssel és igaz köszönettel fogadta. — Ugyanezen az ülésen jelentette a főtitkár, hogy a nyomdák a nyomtatványok előállításí árát 40%-kal fölemelték, majd a helyesírási javaslat ügyében az osztályok fölkértek, hogy minél előbb tárgyalják le a javaslatot és terjeszszék jelentésüket az összes ülés elé. — A második összes ülésen a főtitkár bejelentette, hogy gr. SZÉCHENYI BÉLA, az Akadémiának köz-tiszteletben álló ig. és t. tagja február 3-án töltötte be 80. életévét. Az elnökség testületileg óhajtotta az Akadémia nagyérdemű, kitűnő tagját ez alkalommal üdvözölni, de nemes társunk ezt szerényen elhárította magától, úgy hogy az elnök úr csak táviratilag tolmácsolhatta az Akadémia mély tiszteletét és meleg szerencsekívánatait; — majd bejelentette a főtitkár, hogy az elnökség a magyar kormány rendelete értelmében a felolvasó üléseket az Akadémia palotájában megszüntette, úgy azonban, hogy a folyó ügyek elintézésére az összes Akadémia, valamint osztályai és bizottságai ezentúl is ülésezhetnek. — Április 30-án a főtitkár bejelentette, hogy az akadémiai tisztviselők nestora, SZENTES KÁROLY, a könyvraktárak kezelője, folyó évi április 22-én, életének 82. évében elhunyt. A megboldogult 1870 február 1. óta volt kinevezett tisztviselője az Akadémiának, s mindenkor a legnagyobb buzgalommal és odaadással felelt meg a reábizott teendőknek. Az Akadémia koszorút helyezett ravatalára, a gyászszertartáson pedig az Elnökön és Főtitkáron kívül több tag jelent meg. Az összes ülés a bejelentést kegyeletes megilletődéssel vette tudomásul. — Azután bejelentette, hogy Ő Felsége HELLEBRANT ÁRPÁD akadémiai alkönyvtárnoknak a királyi tanácsosi czímet adományozta. Hellebrant, a ki 1878 január 1. óta kinevezett tisztviselője az Akadémiának, szaktudásával és kötelességeinek lelkiismeretes teljesítésével büven kiérdemelte a legfelsőbb kitüntetését. — Majd a II. osztály javaslatot

terjesztett elő egyik néhai kiváló tagjának, a tragikus körülmények között elhunyt THALLÓCZY LAJOS r. t. arcképének megfestése és ki-függesztése ügyében. A javaslatot az összes ülés a nagygyűlés elé terjesztette, a mely az arckép megfestetését elhatározta. — Ezután a főtitkár tett jelentést a Kemigraphiai Üzemek Egyesületének s az Akadémia könyvkötő czégének újabb áremeléséről, melyek miatt az elnökség kénytelen volt a Könyvkiadó-Vállalat négy kötete kötött példányának árát egy koronával fölemelni. — Május 29-én HERCZEG FERENCZ t. t. bemutatta „Árva László király” czimű négyfelvonásos szomorújátékát, mely az utolsó nagygyűlés ünnepi közülésén az idő előrehaladottsága miatt a napirendről leszorult. Az ülés végén a főtitkár bejelentette, hogy a Koronázást Rendező Bizottság megküldötte az Akadémiának a koronázást megörökítő filmet, mely megörzés végett a könyvtárban helyeztetett el. — A hatodik összes ülésen a főtitkár mély fájdalommal jelentette, hogy ZEMPLEN Győző l. tagnak, a ki mint a cs. és kir. 7. számú 24 cm-es mozsárúteg főhadnagya 1916. évi június hó 29-én 37 éves korában a Monte Doloro-n hősi halált halt, földi maradványai f. hó 16-án adattak át a honi földnek. A fényes katonai temetésen a másodelnök, főtitkár és főkönyvtárnok vezetésével tagtársaink nagy számban jelentek meg. Az Akadémia koszorúját RADOS GUSZTÁV r. t. tette le a ravatalra és szép beszéd-ben adott kifejezést az Akadémia mélyen érzett fájdalmának. — E bejelentés után felolvastatott JANKOVICH BÉLA lemondott vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr átirata, a ki meleg hangon mon-dott köszönetet az Akadémiának miniszteri működése alatt kifejtett hathatós támogatásáért. — Majd a főtitkár indítványára az összes ülés köszönetet szavazott SPITZER MÓR budapesti műgyűjtőnek, a ki 16 darab Goethe- és Schiller-érmét és 10 darab ritka modern nyom-tatványt ajándékozott az Akadémiának. — Ugyanezen az ülésen a főtitkár jelentette, hogy VARGA FERENCZ, a 37. honvéd táborig taraczkos ezred főhadnagya, emléktáblával akarván megörökíteni harcztéri állá-sukat, fölkérte az Akadémiát, hogy a következő föliratot latinra fordíttatni szíveskedjék: „Bélbor völgyét gondtalanul járó utódunk, állj meg és emlékezz meg őseidről, kik egykor ezen a helyen golyó, srapel sivitása, gránát áradata közepette rendületlen, érczfalképen álltunk, haltunk az új Magyarországért! Magyarok Istene, légy velünk és ójad a hazát! Állíttatott a m. kir. 37. honvéd táborig taraczkos ezred 3. ütegétől, tüzelő álláshelyén az Úr 1917. esztendejében.” A latin szöveg, melyet az Elnökség fölkérésére NEMETHY GÉZA r. t. készítet, így hangzik: „Consistite, posteri, qui securi peragratis val-lem Bélboriensem, et memores estote maiorum, qui olim hoc ipso loco tormentis bellicis tonantibus, in imbre globorum igneorum velut murus aheneus stetimus occidimusque pro Hungaria nova! Deus Hun-garorum, ades nobis et protege patriam! Posuit hanc tabulam ordo III. cohortis tormentariae XXXVII. regii exercitus Hungarici ad tute-

lam patriae destinati, in statione sua, anno Domini MCMXVII.“ — VARGA FERENCZ meleg köszönetet mondott a szöveg lefordításaért és a bélbóri emléktábla fényképét a nyár folyamán meg is küldte az Akadémiának. — Ezután az összes ülés köszönetét fejezte ki a Kriegsarchiv (Bécs) igazgatóságának, a mely ajándékol megküldte az Akadémiának a „Mappa Geographica über die grosse Insul Csepeliense... 1728“ című térkép egyik ritka rajzának másolatát, — és hálával vette tudomásul, hogy özv. BASSARABITS SÁNDORNÉ szül. FÖRSTER IRMA férje gyűjteményéből értékes autogrammok és miniature-rajzokat hagyományozott könyvtárunknak.

A nyári szünet utáni első összes ülésen, október 1-én elnök úr üdvözlőlvén az Akadémia tagjait, megnyitó beszédében rámutatott arra, hogy immár negyedizben a háború zajában s még mindig kilátás nélkül a békekorszak fölvirradtára üdvözli tagtársait; első kötelességének tekinti — úgymond — megemlékezni arról, hogy a magyar nemzet ezekben a napokban nagy költőnk, Tompa Mihály születésének századik évfordulóját ünnepli. Az Akadémia, melynek a „Virágregék“ költője tiz éven át tagja volt s mely nagyjutalmát — sajnos — már csak a haldoklónak nyujthatta, egyik összes ülését a Tompa emlékének fogja szentelni. „De már ma is földézzük emlékezetét itt, a magyar tudomány és irodalom csarnokában, s kegyelettel hódolunk a sorsüldözött, nemeslelkű költő szellemének, a kinek kora, hona, élete oly keveset nyujthattott s a ki cserében a költői érzellemnek és képzeletnek oly gazdag kincseivel ajándékozta meg nemzetét, melyek annak vigasztalói voltak egy sötét korszak nehéz éveiben és nem csökkenő értékkel gazdagítják azóta is és fogják gazdagítani mindig a váltakozó nemzedékek lelki világát.“ A jelen volt tagok az elnök úr szavait általános tetszéssel fogadták. — Ennek az ülésnek folyamán a főtítkár bemutatta gr: APPONYI ALBERT vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter átiratát, a ki hivatalba lépéséről értesítette az Akadémiát és támogatását kérte, mit az összes ülés a legnagyobb készséggel megígért. — A nyolczadik összes ülést teljesen Tompa Mihály emlékezetének szenteltük. Az ülés tárgyai voltak: BERZEVICZY ALBERT elnöki megnyitója: — VÁCZY JÁNOS: Tompa Mihály emlékezete: — SZABOLCSKA MIHÁLY: Emlékezés Tompa Mihályra (vers). Az ülés végén Beöthy Zsolt r. t. indítványt terjesztett elő Tompa márványmellszobrának elkészíttetése ügyében, melyet az összes ülés helyesléssel fogadott s a nagygyűlés elé utasított. — A kilenczedik összes ülésen a főtítkár bejelentette, hogy az elnökök és titkárok értekezlete, tekintettel a túl magas nyomdai árakra, javasolja, miszerint további intézkedésig az osztályok és bizottságok ne adjanak új kéziratot sajtó alá, az Akadémiai Almanach és Akadémiai Értesítő kivételével, melyek az összes Akadémiának hivatalos közlönyei. — Az összes ülés elnök, főtítkár, FRÖHLICH IMROR, SZILY KÁLMÁN, id. ENTZ GEZA, b. EÖTVÖS LORÁND, HEGEDŰS ISTVÁN r. tt. és BUDAY LÁSZLÓ l. t. felszólalása után a javas-

lathoz szótöbbséggel nem járult hozzá. — Majd tudomásul vették, hogy az Elnök úrnak és az akadémiai gondnoknak ismételt fáradozásai ellenére sem sikerült az Akadémiának annyi szemet kapnia, a meny-nyire a téli időszakban okvetlenül szüksége van. S ezért az Akadémia palotájában ülésező tudományos és irodalmi társulatok az Akadémia üléstermeit mindaddig nem használhatják, míg a szénszükséglet megfelelő kielégítést nem nyer. — Ezután az Elnök úr jelentette, hogy GRAGGER ROBERT berlini egyetemi rk. tanár, egy ottani Magyar Tudományos Intézet létesítésén fáradozván, ezen eszméje előkészítésére nagyszabású értekezletet hívott össze, melyre a M. Tud. Akadémia képviseltetését is kéri. (A tervezett intézet részletes programját az indítványozó november 7-én küldte be.) Mithogy a nehéz közlekedési viszonyok miatt innen senki sem volt hajlandó Berlinbe utazni, az Elnök úr a német fővárosban lakó kitiűnő külső tagtársunkat, WALDEYER VILMOS egyet. tanárt, a porosz Akadémia főtítkárát kérte fel Akadémiánk képviselésére. Elnök úr intézkedése egyhangú helyesléssel fogadtatott. Ugyancsak GRAGGER ROBERT kérésére elhatározatott, hogy az Akadémia a berlini magyar Seminariumnak díjtalanul meg fogja küldeni összes kiadványait, majd a főtítkár bejelentette özv. gróf KUHN GEZÁNE és HOLLÓ BARNABÁS halálát, kik közül az első számtalanszor adta tanujelét Akadémiánk iránt érzett tiszteletének és joakarátának, az utóbbi pedig az Akadémia megbízásából több szobrot és domborművet készített, a melyek méltó díszai az Akadémia palotájának. Az összes ülés a két bejelentést őszinte részvétellel vette tudomásul és jegyzőkönyvében mind a kettőnek megörökítette emlékeztét. Végül helyesléssel vette tudomásul az Akadémia a főtítkárnak azt a jelentését, hogy BATSÁNYI JÁNOS és BAUMBERG GABRIELLA sírjának rendben tartása ügyében, intézkedett s a szükséges költségeket előre kifizette 1924-ig a linzi polgármesteri hivatalnak. Az utolsó összes ülést, december 17-én KITAIBEL PÁL emlékeztetének szenteltük. 1917-ben volt százéves fordulója e világhírű botanikus halálának. Az ülést az elnök úr nyitotta meg, kegyeletes szavakkal emlékezve meghalhatatlan emlékeztető jelesünkről s üdvözölte a kormány és a tudományos testületek megjelent képviselőit. TUZSON JÁNOS nagyszabású emlékbeszéde után a főtítkár leleplezte Kitaibelnek a kormány megbízásából a budapesti egyetem növényrendszertani intézete számára készült mellszobrát, melyet KOPITS JÁNOS szobrász készített. A leleplezés után dr. GÖPCSA LÁSZLÓ min. tanácsos átadta a szobrot a növényrendszertani intézet vezetőjének, TUZSON JÁNOS I. t., egy. tanárnak, a ki fogadalmat tett, hogy a szobrot az Egyetem mindenkor kegyelettel fogja megőrizni. A lélekemelő ünnepély után elnök úr köszönetét fejezte ki mindazoknak, a kiknek munkája, gondoskodása, áldozatkészsége a nagy magyar tudós nemes alakjának szobrát munkája folytatónak buzdítására és lelkesítésére létre hozta. Öt percz szünet után elnök úr újból megnyitván az ülést, sajnálattal jelentette, hogy az Akadé-

miának nem sikerült elegendő szemet kapnia s így a felolvasó-osztály-ülések a tél folyamán nem tarthatók meg, mire boldog ünnepeket és újévet kívánva, a tagok lelkes éljenzése közt berekesztette az 1917. évi utolsó ülést.

Az Akadémia az elmúlt 1917. évben a következő ünnepélyeken képviseltette magát: a budapesti egyetemnek I. Ferencz József elhunytá alkalmából rendezett gyászünnepélyén (1916 december 21. Számos akadémiai tag); — a Petőfi-Társaság ünnepélyes nagygyűlésén (január 6. Főtitkár); a Szent István-Akadémia Shakespeare- és Cervantes-ünnepén (január 21-én. Elnök és főtitkár); — a budapesti tudományegyetemnek a koronázás alkalmából rendezett ünnepélyes hódoló díszközgyűlésén (január 22. Számos tag); — a nagyszalontai Arany-ünnepélyén (márczius 2); — a Kisfaludy-Társaság ünnepélyes közülésén (február 11); — a Magyar Tanítók Országos Eötvös-ünnepélyén (február 2); a Petőfi-Társaság Arany-ünnepén (márczius 18. Számos tag); — a József-Műegyetem Ferencz József-gyászünnepén (márczius 25. Számos tag); — a Szent István-Akadémia Arany-ünnepén (április 22. Számos tag); — a budapesti Tudomány-Egyetemnek május 14-én megtartott ünnepélyes közgyűlésén (főtitkár); — az Országos Középiskolai Tanáregyesület közgyűlésén (június 24); — a Tanítóképzőintézeti Tanárok közgyűlésén (június 28); — a Margitszigeti Hadikiállításán (szept. 15); — a Műegyetem tanév megnyitó-ünnepén (szeptember 23); — a debreczeni Tudományegyetem tanév megnyitó-ünnepén (szept. 17); — a rimaszombati Tompa-ünnepélyén (szept. 28), melyek közül a Műegyetem megnyitó-ünnepén a főtitkár képviselte az Akadémiát, a rimaszombati Tompa-ünnepélyre pedig táviratot és koszorút küldtünk; — a budapesti Egyetem megnyitásán (okt. 9); — a Bányászati és Kohászati Egylet közgyűlésén (okt. 24. SCHAFARZIK FERENCZ r. t.; — a Kisfaludy-Társaság Tompa-ünnepélyén (okt. 28. Számos tag); — a Protestáns Irodalmi Társaság által a reformatio 400 éves fordulójá alkalmából rendezett jubiláris ünnepélyén (okt. 31. BERKOVICZY ALBERT, BRÜTHY ZSOLT, HEGEDŰS ISTVÁN, NEGYESY LÁSZLÓ); — a temesvári Arany János-Társaság Tompa-ünnepélyén (nov. 4. Távirat); — a M. Keleti Gazdasági Központ ülésén (nov. 23. gr. TELEKI PÁL); — Kelety Gusztáv néhai tagtársunk síremlékének leleplezésén (nov. 1), melyen ILLOSVAY LAJOS másodelnök képviselte az Akadémiát és tette le koszorúnkat az emlékre.

* * *

Az Igazgató-Tanács 1917-ben három rendes ülést tartott: márczius 29-én, május 3-án és november 15-én. Fontosabb tárgyai és határozatai a következők: az első ülésen az elnök úr mély megilletődéssel jelentette be báró HORNIG KÁROLY ig. tagnak 1917 február 9-én bekövetkezett elhunytát. A nagyműveltségű főpap, egyházának disze, előrehaladott kora és tartós gyengélkedése következtében nem

vehetett részt az Igazgató-Tanács munkálkodásában, de mindig a legnagyobb érdeklődéssel viseltetett az Akadémiának, mint általában a tudománynak érdekei iránt. Gyászszertartásán BÉKEFI REMIG r. tag képviselte Akadémiánkat. Az Igazgató-Tanács egyhangú helyesléssel fogadta az elnök úr megemlékezését és jegyzőkönyvében megöröktette kitünő tagjának emlékeztétét. — Ezután a főtitkár SZENTES KÁROLY és TIRINGER BÉLA akadémiai tisztviselők nyugdíjaztatása ügyében tett előterjesztést s az Igazgató-Tanács mindkét érdemes tisztviselőnek az állami nyugdíjszabályokban megállapított nyugdíjat szavazta meg. de TIRINGER BÉLA kiskorú gyermekeinek a nyugdíjon felül kegydíjképen neveltetési járulékot is engedélyezett. — Majd az 1916. évre szóló számadások és 1917-re szóló költségvetés tárgyalása következett, melyet az Elnökök és Titkárok Értekezlete, valamint a Pénzügyi Bizottság és az Összes Ülés is már részletesen átvizsgált és megállapított. Az Igazgató-Tanács a költségvetést elfogadta és az ennek keretében javasolt segélyeket a mutatkozandó fedezethez képest megszavazta. Az Igazgató-Tanácsnak azon 1916. évi határozata, hogy az elnök, főtitkár és SZILY KÁLMÁN ig. tagokból, továbbá a M. Földhitelintézet könyvelőjéből alakítandó bizottság a költségvetés szerkezetének áttekinthetőbbé és részletezőbbé tételére vonatkozólag javaslatot terjeszsen elő, a háborús viszonyok okozta pénztári és nyomdai nehézségek miatt csak részben volt érvényesíthető, de a f. 1918. évben teljes mértékben megvalósult. — Ezzel kapcsolatban az elnök úr javaslatára fölkértek az Akadémia számadásainak felülvizsgálására báró EÖTVÖS LORÁND és gróf SZÉCHENYI BÉLA, a gondnoki és széphalmi számadásokra báró FORSTER GYULA, az ügyészi számadásokra PLÓSZ SÁNDOR ig. tagok. — A költségvetés tárgyalása közben a főtitkár bemutatta a II. osztály beadványát, melyben 1916. évi túlkiadásainak, melyeket a nyomdák rendkívüli áremelése okozott, levonását mellőztetni kérte. Az Igazgató-Tanács, a túlkiadások ügyében hozott határozata értelmében, a kérést nem találta ez alakjában teljesíthetőnek: de megígérte, hogy készséggel fog az osztály óhajának eleget tenni, ha az év végén e célra elegendő fedezet fog az Akadémia rendelkezésére állani. — Majd az Igazgató-Tanács köszönettel vette tudomásul, hogy a M. Orsz. Központi Takarékpénztár márczius 24-én tartott közgyűlése alkalmából 500 korona adományt szavazott meg az Akadémiának. — Ezután a főtitkár bemutatta a budapesti ottomán császári Főkonzul átiratát, melyben ez kormánya megbízásából sürgeti a Feridun bey-hagyaték ösztöndíjalapjának mielőbbi életbeléptetését. E célból kérte az Akadémiát, nem volna-e hajlandó a hagyatékna őt megillető részéről addig lemondani, míg az ösztöndíj-alap a megkövetelt 12,800 korona kamatot meg nem hozza. Az Igazgató-Tanács — tekintve az alapítótól kitűzött nemes célt és azt a benső baráti és szövetségi viszonyt, mely minket a rokon török nemzethez csatol — az Elnökök és Titkárok Értekeztetének meleg ajánlására

kimondja, hogy az ottomán kormány óhajához a legnagyobb készséggel hozzájárul. E szerint az Akadémia négy éven keresztül (1918-1921) lemond az irodalmi Feridun-alapítvány kamatairól, melyeket ez idő alatt az ösztöndíj-alap tőkéjéhez csatol. — FERENCZI ZOLTÁN I. tagnak a jutalmakra vonatkozó indítványa ügyében, melyet az összes ülésekről szóló jelentésünk egész terjedelmében közöl, az Igazgató-Tanács teljes mértékben méltányolta a kettős indítvány indokolt és fontos voltát és a kérdéses ügyeknek főleg jogi szempontból megvitatására és előkészítésére bizottságot küldött ki, melynek tagjaiul (az akadémiai ügyészen kívül) CONCHA GYÖZÖ, PLÓSZ SÁNDOR és báró WLASSICS GYULA ig. tagokat jelölte meg. — Ülés végén az ügyész bejelentette, hogy az Akadémia tulajdonát tevő, a Bereg-megyei Fornos község határában fekvő, úgynevezett szernyei mocsárrészt, a melynek telekkönyvi területe 46 kat. hold és 403 □ öl s a melyből 19 hold értéktelen lápterület, a többi pedig legelőnek használható fűzes, annak jelenlegi bérlője, dr. Fenyves Lajos munkácsi ügyvéd értesítése szerint készek volnának 7000 koronáért megvásárolni. Tekintettel arra, hogy a jelzett ingatlan évi haszonbérjövödelme 100 korona, évi vízszabályozási járuléka pedig 208 korona s eszerint az Akadémia arra évről évre ráfizet, az ügyész az eladást kívánatosnak tartotta s kérte ahhoz az Igazgató-Tanács hozzájárulását. Az Igazgató-Tanács a javaslatához hozzájárult s megbízta az ügyészt az eladás előkészítésével, az Elnökséget pedig fölkérte annak foganatosítására.

A második ülésben, május 3-án, az elnök fölhívta a tanácsot, hogy a kebelében megüresedett tagsági helyet töltsse be. Ez alkalommal elnök mindenekelőtt az Igazgató-Tanács helyeslésével megállapította, hogy miután Plósz Sándornak, mint az Akadémia részéről az Igazgató-Tanácsba már régebben beválasztott tagnak másodelnökké lett megválasztásakor tagsági helyét az Akadémia új taggal töltötte be s most Plósz választás útján nyert helyét jogosan visszafoglalta, az Akadémia részéről választott tagok száma ezidőszert az alapszabályszerű 12 helyett 13-ra rúg, s így az Igazgató-Tanács a saját választottjainak sorában beállott két hely közül az alapszabályszerű létszám túllépése nélkül csak egyet tölthet be. Miután azonban az Igazgató-Tanács szívesen tekinti Plósz Sándort a saját választottjának is, beenyugodott e körülménybe s a legközelebbi üresedésig egy helyet átengedvén az Akadémiának, a maga részéről ez alkalommal csak egy tag megválasztására szorítkozott. Ezután titkos szavazással 10 szóval megválasztott ig. tagnak SZMRECSÁNYI LAJOS egri érsek; egy szavazat PROHÁSZKA OTTOKÁR püspökre esett. — Majd a főtitkár bejelentette, hogy az Akadémia számadásainak, valamint a gondnoki, széphalmi és ügyészi számadásoknak megvizsgálására fölkért igazgató-tagok eljárak tisztükben és beadták jelentéseiket, melyek szerint a kérdéses számadások mind kifogástalanok. Az Igazgató-Tanács a jelentést tudomásul vette, elnök úr pedig báró EÖTVÖS LORÁND, báró FORSTER GYULA,

PLÓSZ SÁNDOR és gróf SZÉCHENYI BÉLA ig. tag uraknak, a kik e számadásokat átvizsgálni szivesek voltak, az Akadémia meleg köszönetét tolmácsolta. Ugyancsak meleg köszönetet mondott az Igazgató-Tanács ez alkalommal is a Magyar Földhitelintézetnek az Akadémia vagyonának gondos és önzetlen kezeléseért. — Szóba kerülván a VI. hadikölesőn, az Igazgató-Tanács elhatározta, hogy erre is 200,000 (kettőszázezer) korona névértékű hatszázalékos kötvényt jegyez. — Ezután SZILY KÁLMÁN főkönyvtárnok bejelentette, hogy ifj. SZIVÁK IMRE 1916. december 31-én kelt végrendeletében atyja könyvtárának azt a részét, a mely nincs meg az Akadémia könyvtárában, könyvtárunknak hagyományozta. Összesen 612 munka 658 kötetben (többnyire újabbkori francia és angol essay-k és első kiadások) már át is vétetett a könyvtár számára és ennek részéről a főkönyvtárnok köszönetet is mondott dr. POSCH DEZSŐ végrendeleti végrehajtónak szíves előzékenységeért. A végrendelező csak annyit kötött ki, hogy minden könyv „Dr. id. Szivák Imre adománya“ jelzéssel láttassék el. Az Igazgató-Tanács köszönettel vette tudomásul a nemeslelkű hagyományt. Az átvett könyvek jegyzéke az „Akadémiai Értesítő“-ben megjelent. — Ugyancsak SZILY KÁLMÁN főkönyvtárnok szóba hozta néhai dr. DECHY MÓR I. t. könyvtárát, a melynek egy részét, a Kaukázusra vonatkozó munkákat az örökösök megvételre följánlották azon esetre, ha a vallás- és közoktatásügyi miniszterium nem lenne hajlandó az egésznek megvásárlására. ILÓSVAY LAJOS másodelnök megjegyezvén, hogy a kormány részéről ez ügyben a tárgyalások még folyamatban vannak, az Igazgató-Tanács a bejelentést tudomásul vette, de kimondotta, hogy érdemlegesen csak a vallás- és közoktatásügyi miniszterium döntése után fog határozni. — Az ügyészi jelentések során dr. BÁNSZKY JÁNOS akadémiai ügyész jelentette aztán, hogy dr. Streitman Gyula jászapáti kir. közjegyző beküldötte Boháts Kálmán birtokos, hevesi lakos végrendeletének hiteles másolatát — a még életben levő végrendelező akaratának megfelelően —, a mely végrendelet szavai szerint Boháts Kálmán „a Magyar Tudományos Akadémia történelmi osztálya javára 200,000 (kettőszázezer) koronát hagy, a melynek kamataiból magyar történelmi tárgyú értekezések vagy szindarabok jutalmazandók. A fenti természetű értekezésekre és szindarabokra minden évben nyilvános pályázat hirdetendő és a 200,000 korona alapítványi összeg kamatai a legjobbnak ítélt műnek, illetve írójának mint jutalomdíj minden évben kiadandók“. Az alapítvány „Boháts János és neje Völgyi Zsuzsánna volt egri lakosok alapítványa“ czímét viselje, azon megjegyzéssel, hogy ezt az alapítványt az ő emlékeztükre Boháts Kálmán fiúk, birtokos, hevesi lakos tette. Az ügy nyilvántartásba vétetett. — Az Igazgató-Tanács a bejelentést örömmel és végrendelező iránt kifejezett meleg köszönettel vette tudomásul; de egyben azon óhajnak adott kifejezést, hogy a még életben levő végrendelező az alapítvány kamatainak hovaafordítását illetőleg az

elnökség részéről fölvilágosító útbaigazítást nyerjen. — Majd jelentette, hogy néhai LEDERER ÁBRAHÁM, volt budapesti lakos, az Akadémiának 4000 (négyezer) koronát hagyományozott, hogy ennek kamataiból minden négy évben egy pszichológiai vagy socialpedaegogiai pályázati kérdést irasson ki. A legjobb munkát a négyévi kamatok $\frac{3}{4}$ részével jutalmazza, a további $\frac{1}{4}$ részt pedig valamely akadémiai czél előmozdítására, talán a pályázati bírálók fáradozásának díjazására kívánja fordítani. Az Igazgató-Tanács a jelentést tudomásul vette és megbizta az ügyészt a további teendők intézésével.

A harmadik igazgatósági ülésen a főtítkár bemutatta SZMRECSÁNY Lajos egri érsek levelét, melyben az Igazgatóság tagjává történt választásáért meleg köszönetét fejezi ki. — Majd tudomásul vétetett, hogy a M. Földhitel-Intézet az Igazgató-Tanács megbízásából az Akadémia részére a VI. Hadikölcsönre 200,000 K névértékű 6%-os adómentes állami járadékkölcsönt jegyzett. Ezzel kapcsolatban a főtítkár javasolta, hogy az Akadémia a VII. Hadikölcsönre is 200,000 K névértékű 6%-os kölcsönkötvényt jegyezzen, a mit az Igazgató-Tanács egyhangúlag elfogadott. Ezután az Igazgató-Tanács az Akadémia tisztviselői részére ruhasegélyt és hadi drágasági pótlékot szavazott meg és az Akadémia okleveles tisztviselőinek kérésére, hogy javadalmazásukat illetőleg ugyanolyan elbánásban részesüljenek, mint az állami középiskolai tanárok, a kiknek szolgálati és nyugdíjszabályzata az akadémiai tisztviselőkre nézve mindenkor irányadó volt, az ügyet részletes tárgyalásra kiadta a Pénzügyi Bizottságnak, a melynek véleményezése alapján folyamodók kérését egész terjedelmében elfogadta. — Majd a főtítkár bejelentette, hogy HELLEBRANT ÁRPÁD alkönyvtárnok befejezte az akadémiai könyvraktárak rendezését, melylyel az Igazgató-Tanács őt megbizta. A könyvraktárak állományának névértéke 2.626,742 K 40 f. és 18,093 márká.

Az ülés végén dr. BANSZKY JÁNOS akadémiai ügyész a következő ügyekről tett jelentést.

a) Az 1917-iki igazgatótanácsí ülésen nyert megbízás alapján jelentette, hogy a Román-féle hagyatékhhoz tartozó Szernye-mocsár területet, dr. Fenyves Lajos munkácsi ügyvéd közbenjárása mellett sikerült eladni Jakober Benjamin munkácsi lakosnak 9200 koronáért. A vevő a vételárat a Földhitel-Intézethez befizette és a birtok nevére át is iratott.

b) Az 1917 május 23-án elhalt özv. Ráth Györgyné 10,000 korona névértékű záloglevelet hagyományozott az Akadémiának azzal a rendeltetéssel, hogy az az Akadémia könyvtárához tartozó „Ráth György-könyvtár” kiegészítésére, régi magyarországi könyvek és nyomtatványok megszerzésére fordíttassék s azzal a „Ráth György-könyvtár” gyarapíttassék. (Hungaricák legyenek.) E czélra nem csak a szelvény-jövedelem, hanem, ha kell, a tőke is felhasználható.

c) Néhai Léderer Ábrahám 4000 koronás hagyománya psychologiai vagy social-paedagogiai pályázatokra, befolyt.

d) Grácban 1916 márczius 26-án elhalt öz. Bassarabits Sándorné Förster Irma, a Magyar Tudományos Akadémiának hagyományozott tíz darab 100 korona leltári becsértékű miniatűrt, 1000 korona becsértékű régi okiratokat és autogrammokat tartalmazó tíz darab dobozt, továbbá II. Józsefnek és Mária Teréziának 20 korona becsértékű viaszképmását. A hagyományozott tárgyak az Akadémia által már át is vétettek.

e) A Szegeden 1917 április 27-én elhalt Czintula Mihály 1914 június 16-án kelt végrendeletében 82.972 korona készpénzből és 20 darab Osztrák-magyar bank-részvényből álló vagyonának örököséül a Magyar Tudományos Akadémiát nevezte meg.

Az 1917 július 24-én Szegeden megtartott hagyatéki tárgyalás alkalmával, a melyen, tekintettel az ügy fontosságára és arra, hogy a helyettesítés még több költséget okozott volna, Akadémiánk ügyésze személyesen megjelent, megállapíttatott, hogy a végrendelet nem bír a törvény szabta alaki kellékekkel, a mennyiben azt a végrendelező maga írta és írta alá ugyan, de tanúk alkalmazása nélkül, minek következtében a bíróság a végrendelet félretételével a hagyaték fél részét közszerzemény, fél részét pedig hitvestársi öröklés, czímen özvegyének adta át.

f) Dr. Hollós László főreáliskolai nyugalmazott czimzetes igazgató, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, székszárdi lakos, folyó évi május 7-én kelt levele szerint a „Magyarország földalatti gombái” czímű munkájáért részére odaitélt 50 darab aranyból álló Marczibányi-mellékjutalmat átengedte a Magyar Tudományos Akadémiának, azzal a rendeltetéssel, hogy ezen összeg az ő halála napjáig kamatoztatván, ebből, valamint jelenleg mintegy 140,000 koronát tevő készpénzvagyonából, a melyre nézve a leveléhez csatolt eredeti végrendeletben a Magyar Tudományos Akadémiát nevezte örökösévé. „Hollós Alajosné-alapítvány” czímen alapítvány létesíttessék, a melynek évi kamatai *Magyarország gombászati kutatására* lesznek felhasználók. Eredeti végrendeletét, mely az írásbeli magánvégrendelet kellékeivel bír, egy vagyonkimutatással együtt az Akadémia őrzetére bízta.

Az Igazgató-Tanács köszönettel vette tudomásul a nemeslelkű adományokat, melyek Akadémiánkat tudományos feladatainak megoldásához közelebb segítik.

Óhajtható volna, hogy a nagylelkű adományozók sora, kiknek áldozatkészségéből Akadémiánk létre jött, újabbakkal bővüljön. mert a mai drága nyomdai árak mellett a tudományos munkásság és termelés máris jelentékenyen csökkent, minthogy kiadványaink az eddigi ívszámnak voltaképp csak egyötödében állíthatók elő.

III. Az 1917. évben eldöntött pályázatok.

1. *Gróf Teleki-pályázat* (szomorújáték), 100 arany.

A harmadik összes ülés a jutalmat az 1. számú, „Ösi átok” czimű (jeligéje: „Oh női szív, ki fejt meg tégedet”) pályaműnek ítélte oda, melynek szerzője a felbontott jeligés levél szerint POLGÁR JÓZSEF, a ki 1916 szeptemberében a harsztéren hősi halált halt.

2. *Ormódi Ormódy Amélie-jutalom* (női eszmény szépirodalmi művekben) 1000 korona.

A negyedik összes ülés a jutalmat SOMLO SÁNDOR: „A király leánya” czimű drámájának ítélte oda és dicsérettel tüntette ki LAZÁR ISTVÁN „Hágár” czimű regényét.

3. *Wodianer-jutalom* (néptanítói jutalom), 1000—1000 korona.

A harmadik összes ülés a jutalmakat PORÁZIK GYÖRGY salgótarjáni társulati iskolai igazgató-tanítónak és TÖRKÖLY JÓZSEF rimaszombati áll. iskolai igazgató tanítónak ítélte oda.

4. *Farkas-Raskó-pályázat* (hazafias költemény), 200 korona.

A második összes ülés a jutalomdíjra érdemesnek egy pályaművet sem talált.

5. *Vojnits-jutalom* (dráma), 800 korona.

Az első összes ülés a jutalmat MOLNÁR FERENCZ: „Fehér felhő” czimű egyfelvonásos drámai költeményének ítélte oda.

6. *Péczeley-jutalom* (történeti regény), 1000 forint aranyban.

A kilencedik összes ülés a jutalmat FAY ANDRÁS: „Attila” cz. regényének ítélte oda.

7. *Kóczán-jutalom* (történelmi színmű), 100 arany.

A második összes ülés a jutalmat az 1. sz. „A háló” czimű, „Mária Terézia” jeligéjű pályaműnek ítélte oda, melynek szerzője — a felbontott jeligés levél szerint — LAMPÉRTH GÉZA.

8. *Nagyjutalom és Marczibányi-mellékjutalom*. 200, illetőleg 50 arany.

A nagygyűlés a nagyjutalmat LÓCZY LAJOS r. t.: „A Balaton geológiája” cz., — a Marczibányi-mellékjutalmat pedig HOLLÓS LÁSZLÓ: „Magyarország földalatti gombár” cz. művének ítélte oda.

9. *Sámuel-díj* (nyelvészeti értekezés), 15 arany.

A nagygyűlés a jutalmat SEBESTYEN IRÉN: „Finn jelzős szerkezetek” czimű művének ítélte oda s dicsérettel tüntette ki BENIGNY GYULA, PÁVEL ÁGOST és KILÁR ISTVÁN egy-egy művét.

10. *Bük-pályázat* (történelem).

A nagygyűlés megbízta MÁRKI SÁNDOR r. t., kolozsvári egyetemi tanárt a Rákóczi-felkelés történetének, MARCZALI HENRIK I. t., budapesti egyetemi tanárt pedig Magyarország és Erdély történetének 1711-től II. József trónraléptéig megírásával.

11. *Gorove-jutalom* (II. Lajos udvartartása), 100 arany.

A nagygyűlés a jutalmat az egyetlen beérkezett pályaműnek ítélte oda, melynek szerzője — a felbontott jeligés levél szerint — FÖGEL JÓZSEF budapesti áll. főgymn. tanár.

12. *Kautz-Schreiber-jutalom* (List Frigyes viszonya Magyarországhoz), 1200 korona.

A nagygyűlés a nyílt pályázatra beérkezett egyetlen tervezet szerzőjét, FODOR LAJOS veszprémi áll. felsőkeresk. iskolai tanárt tervezete kidolgozásával megbizta.

13. *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank jutalma* (közgazdaság és pénzügytan), 2000 korona.

A nagygyűlés az 1912—1916-ban megjelent közgazdasági és pénzügytani munkák közül — több munka dícsérettel említése mellett — FELLNER FRIGYES: „Ausztia-Magyarország nemzeti jövedelme“ és CZETTLER JENŐ: „Magyar mezőgazdasági socialpolitika“ cz. műveknek ítélte oda a megosztott jutalmat.

14. *Lukács Krisztina-pályázat* (mathematika), 2000 korona.

A nagygyűlés „A trigonometriai sorok elmélete“ cz. tervezet szerzőjét, RIESZ MARCELL stockholmi egy. m. tanárt tervezete kidolgozásával megbizta.

15. *Rózsay-pályázat* (természettudomány), 1000 korona.

A nagygyűlés dr. POGÁNY BÉLA kolozsvári egy. m. tanárt megbizta „A ferromágneses fémek Faraday-effectusa“ cz. tervezete kidolgozásával.

16. *Marczibányi-pályázat* (nyelvészet), 40 arany.

A nagygyűlés „A magyar nyelv művelődéstörténeti emlékei“ czimű pályaműnek, melynek szerzője KERTESZ MANÓ budapesti községi főreáliskolai tanár, a jutalmat odaitélte.

17. *Ullmann-pályázat* (háború és külkereskedelem), 800 korona.

A nagygyűlés a jutalmat nem adta ki.

18. *Halmos Izor-pályázat*, 1000 korona.

A nagygyűlés a jutalmat nem adta ki.

19. *Egyetemi hallgatók könyvjutalma.*

A nagygyűlés a nyelvészeti könyvjutalmat VENDL JÓZSA budapesti, POPOVICS MARGIT kolozsvári, TARCZAY GIZELLA zágrábi, a történelmi jutalmat pedig TÓTH JENŐ budapesti, GYÖNGYÖSI ROZÁLIA kolozsvári, MOLNÁR ANDRÁS debreczeni, VANINO MIROSLAV zágrábi egyetemi hallgatóknak ítélte oda.

IV. A M. Tud. Akadémia könyvkiadásai 1917-ben.

*M. Tud. Akadémiai Almanach. Polgári és csillagászati naptárral 1917-re. 224 lap. Ára 2 kor, kötve 3 kor.

**M. Tud. Akadémiai Értesítő.* Szerkeszti: HEINRICH GUSZTÁV fűtitkár. XXVIII. évf. 1- 12. füzet. (325—336. sz.) XXVII és 656 lap. Az évfolyam ára 6 kor.

**Archaeologiai Értesítő.* Új folyam. XXXVI. köt. 1—5. szám. Szerkeszti: VÁRJÚ ELEMÉR. 275 és XXXVII lap, 17 tábla. — XXXVII. köt. 1—5. szám. 277 lap, 32 tábla. Az évfolyam ára 10 korona.

Hadtörténelmi Közlemények. Évnegyedes folyóirat. Szerkeszti: PILCH JENŐ. XVIII. évf. 1—4. füz. 388 lap. Az évfolyam ára 10 kor.

Irodalomtörténeti Közlemények. Évnegyedes folyóirat. SZILÁDY ÁRON közreműködésével szerkeszti: CSÁSZÁR ELEMÉR. XXVII. évf. 1—4. füzet. Az évfolyam ára 10 kor. Egyes füzet ára 3 kor.

**Mathematikai és Természettudományi Értesítő.* Szerkeszti: FRÖHLICH IZIDOR. XXXV. köt. 1—4. füz. 592 lap, 9 tábla. A teljes kötet ára 10 kor.

Nyelvtudomány. Szerkeszti: ASBÓTH OSZKÁR. VI. köt. 3. füzet. 161—240 lap. Ára 1 kor. 50 fill.

**Nyelvtudományi Közlemények.* Szerkeszti: SZINNYEI JÓZSEF osztálytitkár. XLV. köt. 1. füz. 1—128 lap. A füzet ára 1 kor. 50 fill.

Történeti Szemle. Szerkeszti: ANGAL DÁVID. VI. évf. 1—4. füz. 384 lap. Az évfolyam ára 12 kor. Egy füzet ára 3 kor.

**A M. Tud. Akadémia alapszabályai és ügyrendje.* 1917. 174 lap. (Az Almanachchal egybekötve.)

Al-Shakespearei drámák. Szerkeszti: HEINRICH GUSZTÁV. V. Szép Emma. Színmű 5 felv. 1586. Fordította RÓZSA DEZSŐ. 86 lap. 3 kor.

**Berzeviczy Albert:* Trefort Ágoston emlékezete. (Emlékbeszédek. XVII. köt. 14. sz.) Arczképpel. 21 lap. 1 korona.

Divald Kornél: A Magyar Tudományos Akadémia palotája és gyűjteményei. Magyarázó kalauz. 143 lap. 2 korona.

**Fest Sándor:* Angol irodalmi hatások hazánkban Széchenyi fellépéséig. (Nyelv- és Széptudom. Értekezések. XXIII. köt. 7. szám.) 111 lap. 3 korona.

**Fraknoi Vilmos:* A Habsburg-ház első érintkezései Magyarországgal. 1269—1274. (Történeti Értekezések. XXIV. köt. 8. szám.) 43 lap. 4 korona.

**Fruin Róbert:* Tíz év a németalföldi szabadságharcból (1588—1598). II. köt. Fordította ANTAL GEZA. (A Könyvkiadó-Vállalat 1917. évi illetménye.) Füzve 6 kor., kötve 8 kor.

**Hornyánszky Gyula:* Schvarcz Gyula rendes tag emlékezete. Arczképpel. (Emlékbeszédek. XVII. köt. 15. sz.) 77 lap. 4 korona.

Illés József: A magyar címér és a királyi cím története 1804-től kezdve. Székfoglaló. (Történeti Értekezések. XXIV. kötet. 6. szám.) 100 lap. 4 korona.

**Ilosvay Lajos:* Lengyel Béla rendes tag emlékezete. Arczképpel. (Emlékbeszédek. XVII. köt. 13. szám.) 29 lap. 1 korona.

**Károlyi Árpád:* Magyar országgyűlési emlékek. Történeti be-

vezetésekkel. XII. köt. 1606. (Magyar Történelmi Emlékek, III. oszt.) VIII, 812 lap. 20 korona.

Kazinczy Ferencz tübingai pályaműve a magyar nyelvről. 1808. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV. (Régi Magyar Könyvtár. 37.) 194 és I lap. 3 korona:

**Kornis Gyula*: A lelki élet. I. kötet. (A Könyvkiadó-Vállalat 1917. évi illetménye.) 391 lap. Füzve 6 kor., kötve 8 kor.

**Lendl Adolf*: A pókok izomrendszere. I. A tipikus izomrost szövettani szerkezete. (Mathematikai és Természettud. Közlemények. XXXIV. köt. 1. szám.) 108 lap. 9 tábla. 15 korona.

**Magyary Géza*: A nemzetközi bíráskodás a magyar jogban. Székfoglaló. (Philos. és Társad. Értekezések. II. köt. 2. szám.) 48 lap. 2 korona.

**Mahler Ede*: Naptárunk újjáalakítása és a husvétkérdés. (Történettud. Értekezések. XXIV. köt. 7. sz.) 40 lap. 1 kor. 50 fill.

**Pauler Ákos*: Medveczky Frigyes rendes tag emlékezete. Arcképpel. (Emlékbeszéd. XVII. köt. 16. sz.) 14 lap. 1 korona.

**Szemere Samu*: Giordano Bruno. (A Könyvkiadó-Vállalat 1917. évi illetménye.) VIII, 391 lap. Füzve 6 kor., kötve 8 kor.

**Szentkláray Jenő*: Újabb részletek a délmagyarországi török hódoltság történetéből. (Történettud. Értekezések. XXIV. köt. 2. sz.) 30 lap. 2 korona.

**Takáts Sándor*: Rajzok a török világból. III. köt. (A Könyvkiadó-Vállalat 1917. évi illetménye.) 457 lap. Füzve 6 kor., kötve 8 kor.

**Török Történetírók*. Fordította és jegyzetekkel kísérte KARACSON IMRE †. III. kötet. 1566—1659. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta SZEKFI GYULA. (Török-magyarkori Történelmi Emlékek. II. oszt. Írók. V.) VII, 446 lap. 12 korona.

Tóth-Szabó Pál: A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon. XVI, 474 lap. 16 korona.

Vári Rezső: Leonis Imperatoris Tactica Ad librorum MSS. fidem edidit, recensione Constantiniana auxit. fontes adiecti, praefatus est. (Sylloge Tacticorum Graecorum. Vol. III.) XXXIX, 322 lap. 50 kor.

Összesen 32 munka 587 $\frac{1}{4}$ iv.

A *csillaggal jelölt munkákat az intézetek átalány fejében kapják.

V. A M. Tud. Akadémia megbízásából és segélyével megjelent munkák és folyóiratok.

1. *Folyóiratok*: Budapesti Szemle, Ethnographia, Keleti Szemle, Közgazdasági Szemle, Egyetemes Philológiai Közlöny, Magyar Paedagogia, Mathematikai és Physikai Lapok. Athenaeum, Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte, Ungarische Rundschau, Orvosi Hetilap, Hungary.

2. *Könyvkiadóvállalatok*: Természettudományi könyvkiadó-vállalat, Orvosi könyvkiadó-vállalat, Philosophiai Írók Tára, Közgazdasági Remekírók Tára, Magyar Közgazdasági Könyvtár, Jogtudományi monographiák, Nemzetközi matematikai és természettudományi katalógus.

3. *Munkák*: a) Magyar Történelmi Életrajzok, b) GOMBOS F. ALBIN: Középkori Krónikások. c) Akadémiák Szövetségének kiadványa: az Iszlám Encyklopaediája. d) Corpus Nummorum. e) Corpus de Musica. f) Philosophiai Bibliographia. g) Euler Összes Munkái. h) Bibliothèque Hongroise.

Az Igazgató-Tanáctól megszavazott segélylyel készülnek: BALLAGI GÉZA: XIX. századi névtelen röpiratok, PETRIK GÉZA: Magyar Könyvészet, BÖHM KÁROLY: Philosophiai művei V. kötet.

VI. Hazai intézetek, melyek az Akadémia kiadványait átalány fejében kapják.

Ács, Kaszinó.	Budapest, Állatorvosi főiskola.
Alsókubin, Csaplovits-könyvtár.	" Angolkisasszonyok Intézete.
Arad, Kir. főgimnázium.	" Bölcsészettan hallgatók segítő egyesülete.
" Állami főreáliskola.	" Orsz. Chemiai Intézet.
" Felsőkereskedelmi iskola.	" Cisztr. r. Tanárképző.
" Közs. polgári fiúiskola.	" Tud. Egyet. Könyvtára.
" Tanítóegyesület könyvtára.	" Tud. egy. aesth. gyűjt.
" Kulturpalota könyvtára.	" Tud. egy. class. phil. sem.
Aranyosmarót, Áll. polg. leányisk.	" Tud. egyet. földr. semin.
" Áll. főgimnázium.	" Tud. egyet. philol. semin.
Aszód, Gimn. könyvtár.	" Tud. egyet. tört. semin.
Baja, Csisztercei főgimn.	" b. Eötvös-Collegium.
" Áll. tanítóképző.	" Áll. felső Építőiparisk.
Bánffy-Hunyad, M. kir. áll. iskolák.	" VII. ker. Erzsébet-nőisk.
Békés, Ev. ref. főgimnázium.	" I. ker. Szt. Imre főgimn.
Békéscsaba, Ev. Rudolf-főgimn.	" I. ker. áll. főgimnázium.
Belényes, Gör. kath. főgimnázium.	" I. ker. főgimnázium Széchenyi-önképzőkör.
Beregszász, Állami főgimnázium.	" II. ker. kath. főgimn.
Besztercze, Ev. főgimnázium.	" III. ker. állami főgimn.
Besztercebánya, Ág. h. ev. gimn.	" IV. ker. Kegyesrendi főgimnázium.
" Áll. fels. leányisk.	" V. ker. áll. főgimn.
" Áll. polg. fiúisk.	" VI. ker. áll. főgimn.
" Állami főgimn.	" VII. ker. ág. h. ev. főgimn.
Bonyhád, Ev. főgimn.	" VII. ker. áll. főgimn.
Brassó, Evang. gimnázium.	
" R. kath. főgimnázium.	
" M. kir. áll. főreáliskola.	
" Áll. fels. keresked. iskola.	

<i>Budapest</i> , VII. ker. külső áll. főgimn.	<i>Budapest</i> , Országos Levéltár.
" VIII. ker. áll. főgimn.	" Pesti Szent Imre-kollegium.
" VIII. ker. áll. főgimn. zium fiókja.	" Pesti izr. elemi és polg. fiúiskola.
" VIII. ker. Tanárképző-intézeti főgimnázium.	" Kath. Sajtóegyesület.
" IX. ker. áll. főgimnázium.	" I. ker. áll. elemi iskolai Tanítóképző.
" IX. ker. Ref. főgimn.	" I. ker. áll. polgári iskolai Tanítóképző.
" X. ker. köbányai állami főgimnázium	" Orsz. izr. Tanítóképző-intézet.
" X. ker. áll. főgimnázium Tisztviselőtelep.	" II. ker. állami Tanítónő-képző.
" II. ker. áll. főreáliskola.	" Kath. tanítónők országos egyesülete.
" IV. ker. közs. főreálisk.	" Technológ. iparmúzeum
" V. ker. áll. főreáliskola.	" Ref. Theológiai Akad.
" VI. ker. áll. főreáliskola.	" Csáktornya, Áll. elemi népiskola.
" VIII. ker. áll. főreálisk.	" Áll. tanítóképzőintézet.
" Fővárosi nyilv. könyvtár.	<i>Csikszereda</i> , Róm. kath. főgimn.
" Iparostanoncziskola.	<i>Csorna</i> , Premontr. könyvtára.
" József-Műegyetem	<i>Csurgó</i> , Ref. főgimn.
" Könyvtár.	" Áll. tanítóképzőintézet.
" Kegyesr. Kalazantinum.	<i>Czepléd</i> , Áll. főgimnázium.
" Keresked. Akadémia.	<i>Debreczen</i> , Ref. Főiskolai anyakönyvtár.
" VII. ker. áll. felső kereskedelmi iskola.	" Közművel. könyvtár.
" Képzőművészeti főisk.	" R. kath. főgimnázium.
" II. ker. áll. polg. leányiskola.	" Állami főreáliskola.
" IV. ker. leánygimn. orsz. nőképző-egylet.	" Ref. collegium könyvt.
" VI. ker. áll. leánygimn.	" Keresk. tanintézet.
" VI. ker. áll. felső leányiskola.	" Csokonai-kör.
" Lipótvárosi Casinó.	" Tud. egyet. könyvtár.
" Ludovika-Akadémia.	" Tud. egyet. magyar történeti seminarium.
" Magyar Gyermektanulm. társaság.	" Ev. ref. főgimnázium.
" Meteorológiai Intézet.	" Ev. ref. fels. leányisk.
" Mezőgazd. Múzeum.	<i>Dés</i> , Kir. állami főgimnázium.
" M. Mérnök- és Építészegylet.	<i>Detta</i> , Áll. polgári fiúiskola.
" Norbertinum kormányzósága.	<i>Déva</i> , Állami főreáliskola.
" Növendékpapság egyházirod. iskolája.	" Áll. főreálisk. ifj. könyvtára.
	" Áll. tanítóképző.
	<i>Dicső-Szt.-Márton</i> , Olvasó- és társaskör.

<i>Eger</i> , Érseki joglyceum.	<i>Jászberény</i> , Állami főgimnázium.
„ Kath. főgimnázium.	„ Tanítóképző-intézet.
„ Érsekmegyei könyvtár.	<i>Jászóvár</i> , Premontr. közp. könyvt.
„ Állami főreáliskola.	<i>Kalocsa</i> , Érseki főgimnázium.
<i>Eperjes</i> , Ág. ev. collegium.	„ Érseki főgimn. ifjúsági könyvtár.
„ Kath. főgimnázium.	„ Főszékesegyh. könyvtár.
„ Széchenyi-kör.	<i>Kaposvár</i> , M. kir. áll. főgimn.
<i>Érsekújvár</i> , Közs. kath. főgimn.	„ Somogyvárm. könyvt.
<i>Erzsébetváros</i> , Áll. főgimnázium.	<i>Karánsebes</i> , Áll. főgimnázium.
<i>Esztergom</i> , Kath. főgimn. tanári könyvtár.	<i>Karczag</i> , Ev. ref. főgimnázium.
„ Szt. Benedek-rendi főgimnázium.	<i>Kassa</i> , Kir. jogakad. könyvtára
„ Főgimnáziumi Mária-congregatio.	„ Prem. r. főgimnázium.
„ Érsekmegyei könyvtár.	„ Állami főreáliskola.
„ Áll. közs. seg. főreáliskola.	„ Áll. felső keresk iskola.
„ Városi könyvtár.	„ Püspökség könyvtára.
<i>Fehértemplom</i> , Áll. főgimnázium.	„ Állami felső leányiskola.
<i>Felső-Lövő</i> , Ev. tanint. igazg.	„ Múzeum könyvtára.
<i>Fiume</i> , Áll. főgimnázium.	<i>Kecskemét</i> , Állami főreáliskola.
„ Áll. felső keresk. iskola.	„ R. kath. főgimnázium.
<i>Fogarás</i> , Áll. főgimnázium.	„ Városi könyvtár.
„ Szt. Ferenczrendi zárda.	„ Ref. jogakadémia.
<i>Gödöllő</i> , Minorita főgimnázium.	<i>Késmárk</i> , Ág. h. ev. liceum.
<i>Gyergyószentmiklós</i> , Áll. főgimn.	„ Felső keresked. iskola.
<i>Gyöngyös</i> , Állami főgimnázium.	<i>Keszthely</i> , M. kir. gazd. Akadémia.
<i>Gyöngk</i> , Ev. ref. gimnázium.	„ Kir. kath. főgimnázium.
<i>Győr</i> , Kath. főgimnázium.	„ Balatoni múzeum-egyesület.
„ Áll. főreáliskola.	<i>Kézdivásárhely</i> , R. kath. főgimn.
„ Városi közkönyvtár.	<i>Kisbér</i> , Áll. Ménesbirtok igazg.
<i>Gyula</i> , Kath. főgimnázium.	<i>Kiskunhalas</i> , Ref. főgimnázium.
<i>Gyulafehérvár</i> , R. kath. főgimnázium.	<i>Kiskunfélegyháza</i> , Állami tanítóképző.
<i>Hajdúnánás</i> , Ev. ref. főgimn.	„ Kath. főgimnáz.
<i>Hátság</i> , Polg. iskola.	„ Városi múzeum.
<i>Hódmezővásárhely</i> , Ev. ref. főgimnázium.	<i>Kismarton</i> , Katonai főreáliskola.
„ Városi közkönyvtár.	<i>Kispest</i> , Áll. polg. fiúiskola.
<i>Igló</i> , Ág. h. ev. főgimnázium.	<i>Kisszeben</i> , Kegyesr. főgimnázium.
„ Áll. elemi népiskola.	<i>Kisujzállás</i> , Ev. ref. főgimnázium.
<i>Ipolyság</i> , Áll. főgimnázium.	<i>Kolozsvár</i> , Gazdasági Akadémia.
<i>Jászapáti</i> , Kath. főgimnázium.	„ Egyetemi könyvtár.
	„ Ev. ref. theol. facultas.
	„ R. kath. főgimnázium.
	„ Áll. főreáliskola.
	„ Ev. ref. Collegium.

<i>Kolozsvár</i> , Unitárius főgimn.	<i>Mezőtúr</i> , Áll. felső leányiskola.
„ Tud. egyet. állattani int.	<i>Miskolcz</i> , Ev. ref. főgimnázium.
„ Keresk. Akadémia.	„ Kir. kath. főgimnázium.
„ Magyar irodalomtörtén. seminárium.	„ Áll. felső-keresk. isk.
„ Marianum női felsőkereskedelmi iskola.	„ Áll. főreáliskola.
„ Áll. polg. fiúiskola.	„ Ev. ref. felső leányisk.
„ Áll. tanítóképzőintézet.	„ Borsodm. Múzeum.
„ Áll. polg. leányiskola.	<i>Modor</i> , Áll. tanítóképző.
„ Erdélyi múzeum-egylet.	<i>Munkács</i> , Állami főgimnázium.
„ Egyet. class. phil. sem.	<i>Nagybánya</i> , Áll. főgimnázium.
<i>Komárom</i> , Kath. főgimnázium.	<i>Nagybecskerek</i> , Közs. főgimn.
„ Vármegyei könyvtár.	„ Torontál vm. levéltári könyvtára.
<i>Körmöcbánya</i> , Áll. főreáliskola.	<i>Nagyenyed</i> , Bethlen-főiskola.
<i>Köszeg</i> , Gimn. tanári könyvtára.	<i>Nagykálló</i> , Állami főgimnázium.
„ Kath. polg. isk. tanítónőképző.	<i>Nagykanizsa</i> , R. kath. főgimn.
<i>Kotor</i> , Áll. elemi népiskola.	<i>Nagykirály</i> , R. kath. főgimn.
<i>Kúnszentmiklós</i> , Ev. ref. gimn.	<i>Nagykikinda</i> , Áll. főgimnázium.
<i>Léva</i> , Áll. tanítóképző.	„ Szentháromság kólostor.
„ Kath. főgimnázium.	<i>Nagykörös</i> , Ref. főgimnázium.
<i>Liptószentmiklós</i> , Áll. polg. iskola.	„ Közs. polg. leányisk.
„ Áll. főgimn.	„ Ref. tanítóképző.
<i>Losonc</i> , M. kir. áll. főgimn.	<i>Nagyrócz</i> , Áll. felső keresk. isk.
„ Áll. tanítóképző.	<i>Nagyszalonta</i> , Közs. polg. leányisk.
<i>Lőcse</i> , Kir. főgimnázium.	<i>Nagyseben</i> , Áll. főgimnázium.
„ M. kir. állami főreáliskola.	„ Ág. h. ev. főgimn.
<i>Lugos</i> , Áll. főgimnázium.	<i>Nagyszentmiklós</i> , Áll. polg. fiúisk.
<i>Magyaróvár</i> , M. kir. gazd. akad.	<i>Nagyszombat</i> , Érseki főgimn.
„ Kegyesrendi főgimn.	<i>Nagyvárad</i> , Kir. jogakadémia.
<i>Makó</i> , Állami főgimnázium.	„ Kath. főgimnázium.
<i>Máramarossziget</i> , Ref. lyceum.	„ M. kir. áll. főreálisk.
„ Róm. kath. főgimn.	„ Felső keresk. iskola.
„ Áll. polg. fiúiskola.	„ Városi könyvtár.
„ Áll. tanítóképző.	<i>Naszód</i> , Alapítványi főgimnázium.
„ Áll. elemi iskola.	<i>Nyíregyháza</i> , Ág. ev. főgimn.
<i>Marosvásárhely</i> , Ev. ref. Colleg.	„ Ág. ev. népiskola.
„ Közművelődési ház könyvtára.	<i>Nyitra</i> , Kath. főgimnázium.
„ Áll. polg. fiúisk.	<i>Ógyalla</i> , Csillagvizsgáló-intézet.
„ R. kath. főgimn.	<i>Oravicabánya</i> , Közs. főgimnázium.
<i>Medgyes</i> , Ev. főgimnázium.	<i>Orosháza</i> , Ág. ev. népiskola.
„ Szt.-Ferenczrendi zárda.	<i>Ózd</i> , Gyári Tiszti Casino.
<i>Mezőtúr</i> , Ev. ref. főgimnázium.	<i>Pallag</i> , M. kir. gazdas. Akadémia.
	<i>Pancsova</i> , Állami főgimnázium.
	„ Népbank.

<i>Pannonhalma</i> , Főapátsági könyvt.	<i>Sopron</i> , Honvéd főreáliskola.
<i>Pápa</i> , Ref. főiskola.	<i>Sümeg</i> , Állami főreáliskola.
" Kath. gimnázium.	<i>Szabadka</i> , Községi főgimnázium.
" Áll. tanítóképzőintézet.	" Közkönyvtár.
<i>Pécs</i> , Püspöki joglyceum.	" Felső leányiskola.
" Kath. főgimnázium.	" Keresked. iskola.
" Pius alapítv. főgimnázium.	" Nemzeti Kaszinó.
" Szent Pál-társulat.	<i>Szakolecza</i> , Kir. kath. gimnázium.
" Áll. főreáliskola.	<i>Szamosújvár</i> , M. kir. áll. főgimn.
<i>Petrozsény</i> , Áll. főgimnázium.	" Örmény muzeum-
<i>Poprád</i> : Kárpátgyesület.	egyesület.
<i>Pozsony</i> , Ev. theol. akadémia.	<i>Szarvas</i> , Ág. h. ev. főgimnázium.
" Eötvös József kör.	" Ev. tanítóképző.
" Áll. tanítónőképző.	<i>Szászrégen</i> , Ág. hitv. ev. gimn.
" Kir. kath. főgimnázium.	<i>Szászcsébes</i> , Ev. gimnázium.
" Ág. h. ev. liceum	<i>Szászváros</i> , Ev. ref. Kún-collegium.
" Állami főreáliskola.	<i>Szatmár</i> , Ev. ref. főgimnázium.
" Ev. theol. otthona.	" Kir. kath. főgimnázium.
" Áll. felsőbb leányiskola.	<i>Szatmárnémeti</i> , R. kath. tanítónő-
" Erzsébet-tudományegye-	képző.
tem könyvtára.	<i>Szeged</i> , Kegyesrendi vár. főgimn.
<i>Pozsonyszentgyörgy</i> , Kath. gimn.	" Városi főgimn. önképzők.
<i>Privigye</i> , Kath. gimnázium.	" Áll. főgimnázium.
<i>Rimaszombat</i> , Egyes. prot. főgimn.	" Állami főreáliskola.
<i>Rozsnyó</i> , Ág. ev. főgimnázium.	" Kereskedelmi iskola.
" Kath. főgimnázium.	" Somogyi-könyvtár.
<i>Ružtka</i> , Polgári iskola.	" Áll. felső leányiskola.
" Vasúti tiszti társaság.	" Polgári fiúiskola.
<i>Sarajevo</i> , Magyar középiskola.	<i>Székelykeresztúr</i> , Unit. gimnázium.
<i>Sárospatak</i> , Ev. ref. főiskola.	" Áll. tanítóképző-
" Áll. tanítóképző-int.	intézet.
<i>S.-A.-Ujhely</i> , Kath. főgimnázium.	<i>Székelyudvarhely</i> , Ev. ref. Colle-
<i>Segesvár</i> , Ev. gimnázium.	gium.
" Ev. tanítónőképző.	" R. kath. főgimn.
<i>Selmeczbánya</i> , Kir. kath. főgimn.	<i>Székesfehérvár</i> , Kath. főgimn.
" Közkönyvtár.	" Főreáliskola.
" Ev. kerületi lyceum.	" Felső keresk. isk.
<i>Sepsiszentgyörgy</i> , Ev. ref. Coll.	" Fejérvármegye
" Székely nemz. múz.	könyvtára.
<i>Sopron</i> , Sz.-Benedek-rendi főgimn.	" Múzeum.
" Ág. h. evang. lyceum.	<i>Szekszárd</i> , Állami főgimnázium.
" Ev. lyc. ifj. m. társaság.	<i>Szentes</i> , Állami főgimnázium.
" M. kir. állami főreáliskola.	" Casino-egyet.
" Állami felső leányiskola.	<i>Szentgotthárd</i> , Áll. főgimnázium.
" Ev. tanítóképző-intézet.	" Olvasóegyesület.

<i>Szepeshely</i> , R. kath. tanítóképző.	<i>Újpest</i> , Áll. polgári fiú- és leányiskola.
<i>Szilágysomlyó</i> , R. kath. főgimn.	<i>Ujverbász</i> , Közs. főgimnázium.
" Kath. főgimn. Vörösmarthy-Önképzőköre.	<i>Újvidék</i> , Kir. kath. főgimnázium.
<i>Szolnok</i> , Állami főgimnázium.	" Gör.-kel. szerb főgimn.
" Felső keresk. iskola.	<i>Ungvár</i> , Kir. kath. főgimnázium.
<i>Szombathely</i> , Főgimnázium.	" Áll. polg. leányiskola.
" Áll. főreáliskola.	" Áll. polg. fiúiskola.
" Culturegyesület.	" Siketnémák intézete.
<i>Tata</i> , Kegyesrendi főgimnázium.	<i>Vác</i> , Kegyesrendi főgimnázium.
<i>Temescvár</i> , Kath. főgimnázium.	<i>Vágujhely</i> , Áll. segély. izr. reálisk.
" Kath. felső leányiskola.	<i>Versecz</i> , Állami főreáliskola.
" Áll. főgimnázium.	" Városi könyvtár.
" Áll. főreáliskola.	<i>Veszprém</i> , Kath. főgimnázium.
" Áll. felső leányiskola.	<i>Zágráb</i> , Magyar társaság.
" Áll. tanítóképző.	<i>Zalaegerszeg</i> , Felső keresk. isk.
" Felsőkeresk. iskola.	" Áll. főgimnázium.
<i>Torda</i> , Áll. főgimnázium.	<i>Zenta</i> , Községi főgimnázium
<i>Törökbence</i> , Állami polgári fiú- és leányiskola.	<i>Zilah</i> , Ev. ref. Wesselényi-kollegium.
<i>Trencsén</i> , Kir. kath. főgimnázium.	" Áll. Tanítóképző.
<i>Turócszentmárton</i> , Múzeumi tót társaság.	<i>Zombor</i> , Állami főgimnázium.
" Áll. polg. iskola.	<i>Zombor</i> , Városi könyvtár.
<i>Újpest</i> , Áll. főgimnázium.	" Bács-Bedrogm. Történ.-társulat.
	<i>Zsolna</i> , Áll. főreáliskola.

VII. *Hazai és külföldi intézetek, melyeknek egyes akadémiai kiadványok hivatalból küldetnek.**

<i>Aix</i> , Bibliothèque de l'Université.	<i>Athén</i> , Kais. Deutsches Archaeologisches Institut.
<i>Akron, Ohio</i> , Magyar közművelődési egyesület.	<i>Augsburg</i> , Histor. Kreisverein.
<i>Albany</i> , New-York State library.	<i>Austin</i> , (Texas), Acad. of Sciences.
<i>Alsó-Kubin</i> , Csaplovics-könyvtár.	<i>Baltimore</i> , John Hopkins Univers.
<i>Alleghany</i> , Observatory.	<i>Basel</i> , Naturforschende Gesellsch.
<i>Altenburg</i> , Geschichts- und Altertumsforschende Gesellschaft.	<i>Bécs</i> , Altertumsverein
<i>Amsterdam</i> , K. Akad. v. Kunsten en Wetenschappen.	" K. k. Hofbibliothek.
<i>Athén</i> , Biblioth. Nation. de l'Univ.	" K. k. Universitätsbibliothek.
	" K. k. Geh. Haus-, Hof- u. Staatsarchiv.

* Az ellenséges államokban levők számára a cserépéldányok a szükséges mennyiségben félretétettek.

<i>Bécs</i> , K. u. k. Kriegsarchiv.	Kunstgewerbe und Altertümer.
" Seminar f. öst. Geschichtsforschung.	<i>Brünn</i> , Mährische Landesbiblioth.
" K. k. Geograph. Gesellsch.	" Bibliothek d. mähr.-schles. Landesausschusses.
" Kais. Akad. der Wissensch.	<i>Brüssel</i> , Acad. R. des Sciences et Belles Lettres.
" Kais. kön. Geol. Reichsanst.	" Société Numismatique.
" Zentralkommission zur Erhaltung d. Baudenkm.	" Société d. Hollandistes.
" Naturhist. Verein an d. Univ.	<i>Budapest</i> , M. k. miniszterelnökség.
" „Nachrichten“ szerkeszt.	" Vallás- és közokt. min.
" Zoolog.-botan. Gesellsch.	" Képviselőház könyvt.
" Akad. Verein der Naturhistoriker.	" Egyetemi olvasókör.
" Ungar-Verein.	" M. kir. földtani intézet.
" Pázmány-intézeti magyar irodalmi iskola.	" Magyarhoni föld. társ.
" K. k. Naturhist. Hofmuseum.	" Magyar Nemz. Múzeum.
" Bécsi magy. nemz. szövetség.	" M. N. Múzeum ásvány-öslénytani osztálya.
<i>Békés-Gyula</i> , Békésmegyei művelődéstörténeti egyesület.	" M. Nemz. Múzeum érem-és régiség-osztálya.
<i>Belgrád</i> , Société Savante Serbe.	" Magy. Nemzeti Múzeum növénytani osztálya.
<i>Bergen</i> , Bergens Museum.	" Műegyetemi olvasókör.
<i>Berkeley</i> (California), University Library.	" MagyarTörtén.Társulat.
<i>Berlin</i> , Kön. preuss. Akademie der Wissenschaften	" Népszerű főiskolai tanfolyam.
" Gesellschaft für Erdkunde.	" Nemz. színház könyvt.
" Kais. preuss. Stat. Bureau.	" Orsz. m. iparegyesület.
" Physikalisch-technische Reichsanstalt.	" Földm. min. mezőgazd.-statiszt. oszt.
" Bibliothek d. Seminars für orientalische Sprachen.	" M. kir. országos levéltár.
" Ungarisches Sem. d. Universität.	" Országos m. k. statiszt. hivatal.
<i>Bern</i> , Schweizerische Naturforschende Gesellschaft.	" Föv. statisztikai hivatal.
<i>Bologna</i> , Reale Accademia delle Scienze di Bologna.	" Műemlékek országos Bizottsága.
<i>Bonn</i> , Verein der Altertumsfreunde im Rheinlande.	" Magy. mezőgazd. szöv.
<i>Bordeaux</i> , Société des Sciences Physiques et Naturelles.	" Kereskedelmi múzeum tudakozó intézete.
<i>Boroszló</i> , Verein für Geschichte u. Altertümer Schlesiens.	" Petőfi-ház könyvtára.
" Schlesisches Museum für	<i>Bukarest</i> , Academia Romana.
	<i>Calcutta</i> , Asiatic Society of Bengal
	" Indian Museum.
	" Department of Commerce and Labor.

- Calcutta*, Indian Association for the Cultivation of Science.
- Cambridge* (Angolorsz.), Cambridge Philosophic. Society.
- " Museum of Comparative Zoology.
- Catania*, Accademia Gioenia di Scienze Naturali.
- Cherbourg*, Société des Sciences Naturelles et Mathématiques.
- Christiania*, Société des Sciences.
- " Univers. R. d. Norvège.
- Cincinnati* (Ohio U. S. A.), Office of the Lloyd Library.
- Colombo* (Ceylon), Museum.
- Csernovitz*, Universitätsbibliothek.
- Danzig*, Naturforsch. Gesellschaft.
- Darmstadt*, Histor. Verein.
- Déva*, Hunyadmegyei régészeti és történ. társulat.
- Dijon*, Acad. des Sciences et Belles Lettres.
- Dorpat* (Jurjev), Estnische Gelehrte Gesellschaft.
- " Meteorol. Observatorium.
- Drezda*, Kön. Sächsischer Altertums-Verein.
- Dublin*, Royal Dublin Society.
- Edinburg*, Royal Society.
- " R. College of Physicians.
- Erlangen*, Physik. medicinische Societät.
- " Kön. Universitäts-Bibliothek.
- Florenz*, Accademia della Crusca.
- " Società Italiana di Antropologia e di Etnologia.
- " Bibl. Nationale centrale.
- " R. Soprintendenza degli Archivi Toscani.
- " R. Istituto di Studi Superiori storico-pratici di Firenze.
- Frankfurt a/M.*, Physikal. Verein.
- Frankfurt a/O.*, Naturwissenschaftlicher Verein.
- Genf*, Société de Physique et d'Histoire Naturelle.
- Giessen*, Grossherz. Univ.-Biblioth.
- Glasgow*, Library of university.
- Görlitz*, Oberlausitzische Gesellsch.
- Göttingen*, Kön. Gesellschaft der Wissenschaften.
- Graz*, Hist. Verein f. Steiermark.
- " Universitätsbibliothek.
- " Akademischer Leseverein.
- " Hist. Sem. an. d. k. k. Univ.
- " Bibliothek der k. k. Technischen Hochschule.
- Gyulafehérvár*, Batthyányi-könyvtár.
- " Alsófehérm. tört. rég. és természettud. egylet.
- Halle a/S.*, Bibliothek d. Deutschen Morgenl. Gesellsch.
- " Bibliothek der ungar. Studierenden.
- Harlem*, Société Hollandaise des Sciences.
- " Fondation de P. Teyler van der Hulst.
- Heidelberg*, Grossherzogliche Bibliothek.
- Helsingfors*, Finnländische Societät der Wissensch.
- " Finnische Literarische Gesellschaft.
- " Societas pro Fauna et Flora Fennica.
- " Finnische Altertums-Gesellschaft.
- " Suomalais Ugrilainen Seura
- " Kotikielen Seura.
- " Société de Géographie.
- Herény*, Observatorium.
- Innsbruck*, K. k. Universitäts-Bibliothek.
- " Ferdinandeum f. Tyrol.

- Irkutsk*, Observatoire Magnétique et Météorologique.
- Jena*, Thüring. Verein f. Gesch. u. Altertumskunde.
- „ Statistisches Bureau der Vereinigten Thüring. Staaten.
- „ Bibliotheca Hungarorum.
- Kasan*, Société Physico-Mathémat.
- „ Société d'Archéologie, d'Histoire et d'Ethnograph.
- „ Séminaire Pédagogique.
- Kassa*, Felsőmagyarorsz. Múzeum-egylet.
- Kharkov*, Société Mathématique.
- Kiel*, Gesellsch. f. Schleswig-Holstein-Lauenburg. Geschichte.
- Klagenfurt*, Historische Gesellschaft für Kärnten.
- Kolozsvár*, Máv. műhely „Összhang“ önképző, dal- és zeneegylet.
- Königsberg*, Physikalisch-ökonomische Gesellschaft.
- Konstantinápoly*, Magy. egyesület.
- Kopenhagen*, Académie Royale.
- „ Société R. des Antiquaires du Nord.
- Krakkó*, K. Gelehrte Gesellschaft.
- „ Universitätsbibliothek.
- Laibach*, Hist. Verein für Krain.
- Lansing*, Agricultural College.
- Leiden*, Musée néerlandaise d'Antiquités.
- Lemberg*, Ossolinskisches Institut.
- „ Universitäts-Bibliothek.
- „ Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften.
- Liège*, Institut Archéologique Liégeois.
- Linz*, Mus. Francisco-Carolinum.
- Lipscse*, Museum für Völkerkunde.
- „ Kön. S. Gesellschaft der Wissenschaften.
- Lisszabon*, Académia Reale des Sciencias.
- London*, Society of Antiquaries.
- „ R. Inst. of Great Britain.
- „ R. Astronomical Society.
- „ R. Geographical Society.
- „ Royal Society.
- „ Anthropological Institut.
- „ „Jon“ a Journal of Electronics, Jonology, Radioactivity and Chemistry
- Losoncz*, Közkönyvtár.
- Lőcse*, M. orsz. Kárpát-egylet.
- Lüneburg*, Museums-Verein.
- Luxembourg*, Section Historique de l'Institut.
- Lyon*, Bibliothèque de l'Université.
- Madrid*, Acad. Reale de Sciencias exactas.
- Magyar-Óvár*, Mosonmegyei történelmi és régészeti társulat.
- Mainz*, Verein für Erforschung rheinischer Gesch. u. Altertüm.
- Manchester*, Literary and Philosophical Society.
- Manila*, Departement of the Interior. The Ethnological Survey for the Philippine Islands.
- Maros-Vásárhely*, Teleki-könyvt.
- Marseille*, Faculté des Sciences.
- Mecklenburg-Schwerin*, Verein für Mecklenburgische Geschichte u. Altertumskunde.
- Modena*, Archivio di Stato.
- Montana*, Biological Station.
- Montevideo*, Museo Nacional de Montevideo.
- Montpellier*, Acad. des Sciences.
- Montreal*, Natural History Society.
- „ Numismatie and Antiquarian Society.
- Moszkva*, Société d'Archéologie.
- „ Société Imp. des Naturalistes.
- „ Observatoire magnétique et météorolog. de l'Université impériale.

- Moszkva*, Lazarevskij Institut.
Mosztár, Magy. culturegyesület.
München, K. Bayerische Akad. der Wissenschaften.
 „ Histor. Verein von Oberbairern.
 „ Kön. Techn. Hochschule.
Nagy-Szeben, Verein f. Siebenbürg. Landeskunde.
 „ Siebenb. Verein für Naturwissenschaft.
 „ Szász nemz. levéltár.
 „ Erdélyi rom. irod. s népmív. egyeslet.
 „ Magy. kaszinó könyvtára.
Nagy-Várad, Biharmegyei régész. egyeslet.
Namur, Société Archéol. de Namur.
Nápoly, Reale Accad. di Archeol.
 „ Grande Archivio di Stato.
 „ R. Accad. delle Scienze Fisiche e Matematiche.
 „ R. Accad. delle Scienze morali e politiche.
 „ Bibliotheca Nazionale.
 „ Società Napoletana di Storia Patria.
New-Haven, Yale Univers. Library.
New-York, Academy of Sciences.
 „ Amer. Geogr. Society.
 „ New-York St. Library.
 „ Americ. Mathem. Society.
 „ Americ. Museum of Natural Sciences.
Nürnberg, Germanisches Museum.
Nyitrabajna, Róm. kath. polgári fiúiskola.
Odessza, Société des Naturalistes de la Nouvelle Russie.
Oldenburg, Altertumsverein.
Ó-Szentanna, R. k. elemi népiskola tanítói és ifjúsági könyvtára.
Paderborn, Verein f. Geschichte u. Altertumskunde Westphalens.
Paris, Bibl. de l'Institut de France.
 „ Annuaire Géolog. Universal.
 „ Muséum d'Histoire Naturelle.
Penango-Monferrato, Deutsches Don Bosco-Institut S. Bonifacius.
Philadelphia, Philos. Society.
 „ Acad. of Nat. Scienc.
 „ Geographic. Society.
Porto, Academia Politechnica.
Pozsony, Természettudósok és orvosok egyesülete.
Prága, Museum des Königreichs Böhmen.
 „ K. Böhm. Gesellschaft der Wissenschaften.
 „ Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen.
 „ Universitätsbibliothek.
 „ Verein böhm. Philologen.
 „ Český Lid.
 „ Česka Akad. Cisare Fr. Joz.
 „ Historisches Seminar der k. k. böhm. philos. Facultät.
Regensburg, Historischer Verein für die Oberpfalz.
Rennes, Faculté des Sciences.
Riga, Gesellsch. für Geschichte u. Altertumskunde der russischen Ostseeprovinzen
Rock-Island, Illinois. Denkmann Memorial Library
Róma, Kais. deutsch. arch. Institut.
 „ Accademia dei Lincei.
 „ Bibliotheca Apost. Vaticana.
 „ Specola Vaticana.
 „ Società Geografica Italiana.
 „ Reale Società Rom. di Storia Patria.
 „ Direction générale de la Statistique.
 „ Società Italiana per il progresso delle Scienze.
 „ Institut Internat. d'Agricult.
Rostock, Naturforsch. Gesellschaft.
Salzburg, Museum Carol.-August.

- San-Francisco*, Acad. of Sciences.
San-Louis, Academy of Sciences.
 „ Missouri botan. Garden.
São Paulo (Brazilia), Museo Paulista.
Sarajevo, Landesmuseum.
 „ Bosn.-Hercegov. Institut für Balkanforschung.
Sendai, Jahaku Imperial University.
Simla (India), Archaeolog. Survey Departm. of India.
Spalato, K. kön. Archaeologisches Museum.
Stanford University, Cal. U. S. A.
Stockholm, Académie des Sciences.
 „ Institut R. Géologique.
Stockholm, Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien.
Strassburg, Kais. Universitäts- u. Landesbibliothek.
 „ Histor. Literarischer Zweigverein des Vorgesellschafts.
Stuttgart, Königliche öffentliche Bibliothek.
Szeged, Somogyi-könyvtár.
Szent-Pétervár, Académie Imp. des Sciences.
 „ Comm. Imp. Archéol.
 „ Observ. Phys. Cent.
 „ Société Imp. Géographique de Russie.
 „ Császári egyetemi könyvtár.
Szombathely, Régészeti egyesület.
Temesvár, Délmagyarországi Természettud. társulat.
 „ Délmagyarországi Történ. és Régész. Társ.
Tokio, Imperial Univers. of Japan.
Torda, Magy. közművelődési ház.
Triest, Museo civico di Storie Naturali.
Triest, Società Adr. di Scienze Nat.
- Ujvidék*, Matica Srpska.
Ulm, Verein für Kunst und Altertümer.
Upsala, Universitäts-Bibliothek.
Urbana, U. S. A. Library of the University of Illinois.
Varsó, Mathemat. - physikalische Abhandlungen.
 „ Société Scientifique.
 (Towarzystwo Naukowe Warszawskie.)
Velence, R. Archivio di Stato.
 „ Istituto R. Veneto delle Scienze ed Arti.
Vaskoh, Görög-keleti román esperesség könyvtára.
Washington, United States Geological Survey.
 „ Department of Agriculture of the United States of America.
 „ Smithsonian Institution.
 „ Indian Museum Nat. History Section.
 „ National Geographic Society.
 „ Department of Commerce and Labor. Bureau of Standards.
Weimar, Statist. Bureau d. Vereinigten Thüringischen Staaten.
Wiesbaden, Verein f. Nassauische Altertumskunde u. Geschichtsforschung.
Zágráb, Akadémia könyvtára.
 „ Egyetem könyvtára.
 „ Múzeum könyvtára.
 „ Horvát arch. társaság.
 „ Horvát-szlavon-dalmát országos levéltár.
Zombor, Görög-keleti szerb tanítóképző.
Zürich, Bibl. des Ung. Vereines.
 „ Concilium Bibliographicum.
 „ Naturforsch. Gesellschaft.

VIII. *A Magyar Tudományos Akadémia könyvtára.*

A.

A háború hatását a könyvtár ez évben is megérezte, még jobban, mint a múlt évben. A könyvtár gyarapodása hanyatlást mutat. A külföldi csereviszony csak a németországi és ausztriai tudományos társulatokkal és akadémiákkal állott fenn. A háború a nyomdákra is nyomasztólag hatott, úgy hogy a könyvtár gyarapodása a kötelespéldányok beküldésével is korlátolt volt. Az olvasóterem látogatása is visszaesést mutat, a mit az is okozott, hogy szénhiány miatt a könyvtár a látogatók elől november óta zárva volt.

A könyvtár személyzeti ügyeiben megemlítendő, hogy HELLEBRANT ÁRPÁD alkönyvtárnoknak 40 évi szolgálata alkalmából ő Felsője a királyi tanácsosi címet adományozta. Mészöly Gedeon könyvtartiszt a kéziratár öre címet kapta.

A könyvtári munkálatok egyebekben a mostoha viszonyok között is folytak, s a könyvtár gyarapodásáról, forgalmáról a következő adatok tanuskodnak:

I. A könyvtár rendezéséről szóló adatok a következők: A rendezett tudományszakok száma 55. Ezek 110,034 munkát foglalnak magukban, és pedig: Bibliographia 1532, Encyclopaedia 177, Philosophia 2302, Mythologia 169, Theologia 5006, Paedagogia 5467, Iskolai könyvek 9841, Széptudomány 1759, Anthropologia 835, Jogtudomány 1525, Magyar Jogtudomány 3133, Politika 3290, Magyar Politika 5331, Magyar Országgyűlések irományai 371, Történelem 7188, Magyar Történelem 4469, Életírás 4812, Földrajz 1194, Magyar Földrajz 961, Térképek 969, Utazás 1633, Statisztika 1501, Schematismus 445, Hadtudomány 1275, Régészet 1796, Éremtudomány 269, Matematika 1938, Természettudomány 289, Természettan 1171, Vegytan 519, Természettörténet 147, Állattan 825, Növénytan 860, Ásvány- és Földtan 617, Gazdaságtan 5509, Orvostudomány 2829, Nyelvtudomány 3445, Classica-Philologia 1370, Görög irodalom 1016, Latin irodalom 1124, Új-latin irodalom 945, Magyar nyelvészet 951, Régi Magyar irodalom 703, Magyar irodalom 7574, Germán irodalmak 2637, Francia irodalom 1646, Olasz-spanyol irodalom 673, Szláv irodalmak 542, Keleti irodalmak 2165, Incunabulumok 476, Akadémiák és tudom. társulatok kiadványai 778, Magyar Tud. Akadémia kiadványai 440, Magyar folyóiratok 468, Külföldi folyóiratok 225, Bolyaian 90, Rajner-könyvgyűjtemény 809.

A szakkatalogus áll 130 kötetből és 58 czédulatokból. Az általános czédula-katalogus 255 tokban van elhelyezve.

A könyvtár gyarapodása a járulék-napló kimutatása szerint a következő: Vétel útján 291 mű 393 kötetben, 75 füzetben. Kötelespéldányképen 231 nyomda 5796 művet 1283 kötetben, 4805 füzetben,

87 zeneművet 93 füzetben, 18 térképet 18 lapon küldött be. Magánosok ajándékából 147 művel 143 kötetben, 71 füzetben gyarapodott a könyvtár. 117 hazai és külföldi tudományos társulat, Akadémiák, testületek és batóságok útján a gyarapodás 351 mű 206 kötetben, 298 füzetben. Az Akadémia saját kiadványaiból 21 művel 29 kötetben, 22 füzetben növelte a könyvtár állományát.

A könyvtár olvasóterme a múlt évben 7 hónap alatt 171 napon volt nyitva, s ez idő alatt 1168 olvasó 1675 művet használt, míg házi használatra 233 kölcsönző 715 művet vett ki a könyvtárból.

Az Akadémia tagjairól készített érem- és plakettgyűjtemény az elmúlt évben ARANY JÁNOS két plakettjével gyarapodott.

A kéziratár a könyvtárral együtt zárva volt a téli fűtetlenség idején s azonkívül nyáron harmadfél hónapig a kéziratár örének katonáskodása miatt. 24 szám alatt elhelyezett kisebb iratsomón kívül elrendeztetett és lajstromoztatott a Bassarabits-féle kéziratgyűjtemény és Wittnyédy István levelezése, mely rendezés eredményéről bővebben az Értesítő legközelebbi számaiban lesz szó, továbbá zárt szekrényünknek, az úgynevezett tárlónak egész tartalma, mely legértékesebb, legféltettebb kincseinket tartalmazza. 32 kutató 111 szám alatt elhelyezett művet, illetőleg gyűjteményt tanulmányozott. Szaporodott az állomány vétel útján a következőkkel: 1. Görgey Arthurról szóló iratok. 2. Görgey Arthurtól való levelek. 3. Görgey Arthurnak írt levelek. Ajándékozás útján a következőkkel: 1. Jaszenovai Bassarabits Sándor kéziratgyűjteménye (özv. Jaszenovai Bassarabits Sándorné úrasszony hagyatéka; lásd Akad. Ért. XXIX: 76). 2. Dömsödi Hajós József „Népdalok” című gyűjteménye (özv. Dömsödi Hajós Józsefné úrasszony ajándéka; lásd Akad. Ért. XXIX: 77). 3. Görgey István: Görgey Arthur ifjúsága (Görgey István hagyatéka). 4. Baksay Sándor nyelvészeti jegyzetei (kunszentmiklósi ref. egyház ajándéka). 5. Szontagh Sándor: a) Dr. Szontagh Ábrahám életrajza; b) Szontagh Ádám életrajza; c) Szontagh Béla életrajza; d) Szontagh Bertalan életrajza; e) Szontagh Boldizsár életrajza; f) Jegyzetek Szontagh Ferencz életrajzához; g) Szontagh Gusztáv Adolf önéletrajza (1793—1858); h) Zabari Szontagh Gyula életrajza; i) Szontagh Lajos életrajzához; j) Szontagh Márton életrajza; k) A sasos ágból származó II. Szontagh Pál (1695—1745) életrajzához (mindez Szontagh Sándor ajándéka). 6. Tompa Mihály: A gólyához (Fabók Bertalan ajándéka).

II. A Goethe-gyűjteményt a háború miatt az idén is kevesebben látogatták. Összesen mintegy 40-en tekintették meg. Vétel útján mintegy 10 munkával gyarapodott a könyvgyűjtemény.

III. A Széchenyi-múzeumot megtekintették 78-an és négy iskolának növendékei tanári vezetés mellett. A múzeum anyaga ajándékozás útján 2 ereklyével, vásárlás útján 4 metszettel, 1 fényképpel, 1 eredeti levéllel 8 művel, 15 ujságszámmal és 5 folyóiratszámmal gyarapodott.

B)

Diplomatariumok, melyek az Akadémia könyvtára számára 1917-ben vásároltattak:

Akten und Briefe zur Kirchenpolitik Herzog Georgs von Sachsen. Herausgegeben von Felician Gess. II. Bd. 1525—1527. Leipzig, 1917.

Heidingsfelder, Franz. Die Regesten der Bischöfe von Eichstätt. 3. Lief. Innsbruck, 1917.

Monumenta Boica. 60. Bd. N. F. 14. Bd. Orts-, Personen- und Sachregister zu den Monumenta Episcopatus Wirzburgensis. München, 1916.

Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum Saec. VI—IX. Hannoverae, 1878.

Publikationen der Gesellschaft für rheinische Geschichtskunde. XXX. Bd. Noss, Alfred: Die Münzen von Trier. I. Teil. 2. Abschnitt. Beschreibung der Münzen. 1307—1555. Bonn, 1916.

Publikationen aus den k. preussischen Staatsarchiven. 89. Bd. Meinardus, O.: Protokolle und Relationen des brandenburgischen geheimen Rates aus der Zeit des Kurfürsten Friedrich Wilhelm. VI. Bd. Von Dezember 1659 bis Ende April 1663. — 90. Bd. Droysen, H., Caussy, F. und Volz, G. D.: Nachträge zu dem Briefwechsel Friedrichs des Grossen mit Maupertius und Voltaire nebst Verwandten Stücken. Leipzig, 1917.

Quellen zur Schweizer Geschichte. Neue Folge. III. Abt. Briefe und Denkwürdigkeiten Bd. III, IV. Der Freistaat der III. Bünde und die Frage des Veltlins. 1., 2. Bd. Basel, 1916—17.

Regesten der Markgrafen von Baden und Hochberg. 1050—1515. Bearbeitet von Albert Krieger. IV. Bd. 3—5. Lief. Innsbruck, 1913—15.

Urkundenbuch der Abtei Sanct-Gallen. VI. Teil, 1. Lief. Bearbeitet von Traugott Schiess. St.-Gallen, 1917.

Urkundenbuch der Stadt und Landschaft Zürich. X. Bd. 2. Hälfte. Zürich, 1916.

Veröffentlichungen der historischen Kommission für Hessen u. Waldeck, XIII. 1. Quellen zur Rechtsgeschichte der hessischen Städte. I. Bd. Quellen zur Rechtsgeschichte der Stadt Marburg. I. Bd. Bearbeitet von Friedrich Kuch. Marburg, 1918.

IX. A M. Tud. Akadémia pénztárának állása 1917-ben.

1917 december 31-én a szabad rendelkezésre álló alapítványok összege volt K 4,658.720·56
 ehhez járul még az Akadémia tiszta vagyona „ 596.715·21
 úgy hogy összesen . K 5,255.435·77
 vagyon felett rendelkezik az Akadémia 1917 december 31-én.

Ezenkívül az Akadémia kezelése alatt állanak a következő határozott rendeltetésű alapok:

„A“ alapítványok,

melyeknek kamatai pályadíjakra, jutalmakra és segélyezésekre
 fordítandók, vagy külön rendeltetéssel bírnak.

	Tőkében	Kamat koronaértékben
Gróf Andrássy Dénes	212.231·31	24.649·07
Bésán József	80.000·—	
Bródy Zsigmond	40.000·—	
Bulyovszky Gyula	4.000·—	
Bük László	14.000·—	
Dóra Szilárd	4.000·—	
Duka Tivadar	2.000·—	
Edl—Holezer	32.000·—	
Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár pályadíj-alapítványa	8.000·—	1.115·84
Dr. Elischer Gyula „Goethe-alap“	4.000·—	
Első Magyar Általános Biztosító-Társaság	22.000·—	
Fabrizy Sámuel emlékére tett alapítvány	277.000·—	22.598·50
Farkas István	4.000·—	
Feridun bey (akadémiai rész).	80.000·—	
Gróf Festetics László	21.000·—	
Flór Ferencz és neje.	40.000·—	
Forster János	24.000·—	
Fraknoi Vilmos	63.600·—	102.65
Gorove László és István	22.000·—	
Ipolyi Arnold	26.837·—	
Kanizsai Károly	2.800·—	
Gróf Karátsonyi Guidó	63.000·—	
Kautz Gyula	4.000·—	
Kóczán Ferencz	28.000·—	
Kőrösi József alapítványa	8.000·—	2.778·88
Lederer Béla.	10.000·—	
Lehr Albert	2.000·—	252·88
Lévay Henrik	20.000·—	
Lukács Móricz	40.000·—	
Marczibányi-nemzetség	8.400·—	
Ifj. gróf Nádasdy Ferencz	10.500·—	
Átvitel	1,177.368·31	51.497·82

	Tőkében koronaértékben	Kamat
Áthozat	1,177.368'31	51.497'82
Oltványi Pál	2.400'—	1.080'—
Ormódy Vilmos	10.000'—	
Ortvay Tivadar	50.000'—	
Péczely József	10.500'—	
Pollák Jakab	12.000'—	
Rózsay József	8.400'—	
Rökk Szilárd	20.000'—	
Sámuel Alajos	2.100'—	
Schossberger Zsigmond	20.000'—	
Schreiber Ignác által néhai Kautz Gyula emlékezetére alkotott alapítvány	10.000'—	2.498'60
Scitovszky János	31.000'—	
Semsey Andor	200.000'—	8.999'57
Székely kivándorlási alap	49.678'61	
Szemző István alapítványa	356.814'—	
Szilágyi István	4.000'—	600'—
Szitányi Ullmann testvérek	10.000'—	
Szőnyi Pál	60.000'—	7.200'—
Sztrókay Lujza	10.000'—	
Gróf Teleki József	24.000'—	
Tomori Anasztáz	20.000'—	
Ullmann Imre és testvérei	6.000'—	
Vályi Gyula	10.000'—	
Bojári Vigyázó Sándor	77.000'—	5.507'22
Vitéz-alap	2.100'—	
Özv. Vojnits Tivadarné	20.000'—	
Wahrmann Mór	20.000'—	
Wodianer Albert	58.400'—	
„A“ alapítványok összege: 2,281.760'92		77.383'21

Ezenkívül a Pesti Hazai Első Takarékpénztár kezelése alatt van:

Pesti Takarékpénztár (Fáy-alap)	K 40.000'—
A Pesti M. Keresk. Bank alapítványa saját kezelésében mely utóbbi alapítvány kamata minden öt évben a M. Földhitelintézetnél 2000 K összegben fizet- tetik be.	„ 10.000'—

„B“ alapítványok,

melyeknek kamatai tőkésítendőek.	Koronaértékben
Gróf Kun Géza	12.641'15
Órdódy István	4.797'73
Udvardi Cherna János: a) értékpapirban	2400'—
b) készpénzben	34'28
Hg. Czartoryski-féle alapítvány	2.434'28
Hg. Czartoryski-féle alapítvány	5.678'30
Reguly-alap	4.431'13
Tisztviselők nyugdíjalapja	48.016'34
Kovács Ferenc pályadíj-alapítványa	15.216'31
Galgóczy Károly	2.405'85
Hollós László	1671'25
„B“ alapítványok összege: 97.292'34	

Bevétele volt az Akadémiának 502.109 kor. 44 fill. (ebből országos dotatio 138.000 kor.), *kiadása* pedig 504.638 kor. 90 fill. A kiadási többlet 2529 kor. 46 fill. az Akadémia vagyonából pótoltatott. Adományokból befolyt 2000 korona; pályadíjakra fordítottatott 36.630 kor.

Mindezekre nézve részletes kimutatás található az Akadémiai Értesítő f. é. 340. füzetében.

X. Az Akadémia halottjai 1917/1918-ban.

Tiszteleti tagok:

BEZERÉDJ PÁL. *Meghalt 1918 január 21.*

GR. KHUEN-HÉDERVÁRY KÁROLY. *Meghalt 1918 febr. 16.*

Rendes tagok:

TANGL FERENCZ. *Meghalt 1917 december 19.*

BÁRÓ LÁNG LAJOS. *Meghalt 1918 márczius 28.*

Levelező tag:

LÖRENTHY IMRE. *Meghalt 1917 augusztus 13.*

Külső tagok:

PHILIPPOVICH JENŐ. *Meghalt 1917 június 4.*

HELMERT FRIGYES. *Meghalt 1917 június 15.*

SCHMOLLER GUSZTÁV. *Meghalt 1917 június 27.*

LIARD LAJOS. *Meghalt 1917 szeptember havában.*

VILLARI PASQUALE. *Meghalt 1917 december 13.*

JIREČEK KONSTANTIN. *Meghalt 1918 január 10.*

Jelentés a pályázatok eldöntéséről.

I.

Jelentés a Nagyjutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról.

A Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom a folyó évben az 1911—1917. évkörben megjelent matematikai és technikai munkák jutalmazására fordítandó.

A III. osztály által kiküldött bizottság a jutalmazásra a következő két matematikai értekezést ajánlja:

Nagyjutalomra: *Fejér Lipót: Interpolációról.* (Mathematikai és Természettudományi Értesítő, 34. kötet, 209—229. lap, 1916.)

Mellékjutalomra: *Geöcze Zóárd: A felület területének Peano-féle definitiójáról.* (Ugyanott, 35. kötet, 325—358. lap, 1917.).

Mindkét szerző a lefolyt évkörben a kitüntetésre ajánlott értekezésén kívül más értékes vizsgálatokkal is gazdagította tudományos irodalmunkat. A bizottság a jutalmak odaitélésénél ezt a munkásságot egész terjedelmében tekintetbe vette, ennél fogva e jelentésben sem szorítkozhatik a szerzők érdemeinek méltatásánál pusztán a kitüntetésre ajánlott művekre.

Fejér Lipót vizsgálatai, mint eddig, úgy a jelen évkörben is leginkább a trigonometrikus sorokra vonatkoztak.

„A függvény szakadásának meghatározása *Fourier*-féle sorából“ (Math. és Term. Értesítő, 31. köt., 1913) című értekezése a *Fourier*-féle sorok egyik legjobban ismert eredményéhez fűződik és ennek lényeges kiegészítését tartalmazza. Ha $f(x)$ a $(0, 2\pi)$ számközben kielégíti a *Dirichlet*-féle föltételeket és x_0 a függvénynek egy szakadásos helye, akkor *Dirichlet* alapvető tétele megadja az $f(x_0+0)$ és $f(x_0-0)$ határértékek számtani közepét, de nem adja meg a két határértéket külön-külön. *Fejér* e határértékek különbségének meghatározására is ad módszereket, úgy hogy most már mind a két határérték meghatározható.

Fejérnek „Conjugált trigonometrikus sorokról“ (Math. és Term. Értesítő, 32. köt., 1914) című értekezésének főeredménye ez: Ha valamely trigonometrikus sor a $(0, 2\pi)$ számközben egyenletesen convergens, akkor conjugált sora ebben az intervallumban egy 0-mértékű pontthalmaz kivételével mindenütt convergens.

„Bizonyos, a *Fourier*- és *Laplace*-sorokkal értelmezett középgörbéről és középfelületekről“ (Math. és Term. Értesítő, 32. köt., 1914) című értekezésében oly convex tartományokat jelöl ki, melyek a szóbanforgó középgörbét és középfelületet teljesen magukban foglalják.

A jutalomra ajánlott dolgozat merőben más körből meríti tárgyát. Benne a következő interpolatio-feladathoz fűződő kérdések vannak megvizsgálva:

Meghatározandó az a $(2n-1)$ -ed fokú parabola, mely az

$$(x_1, y_1), \dots, (x_n, y_n)$$

pontokon keresztül megy és melynek ezekben a pontokban vont érintői az x -tengellyel párhuzamosak.

Fejérnek a lépcsőparabolákra vonatkozó tételei közül legyen szabad a következőkre szorítkoznunk.

Jelentse $f(x)$ az x -nek a -1 helytől a $+1$ helyig terjedő intervallumban értelmezett függvényét és legyen

$$y = G_n(x)$$

az

$$(x_1, f(x_1)), \dots, (x_n, f(x_n))$$

pontcsoport által meghatározott $(2n-1)$ -ed fokú lépcsőparabola, hol x_1, \dots, x_n a $P_n(x)$ Legendre-polynom gyökei.

Ha $f(x)$ értéke a mondott intervallumban mindenütt az m és M korlátok közé esik, akkor ez a tulajdonsága megvan $G_n(x)$ -nek is.

Ha $f(x)$ a $(-1, +1)$ intervallumban folytonos, akkor:

1. ennek az intervallumnak bármely (x) belső helyén a

$$G_1(x), G_2(x), \dots, G_n(x), \dots$$

sorozatnak van limese és e limes egyenlő $f(x)$ -szel;

2. a

$$G_1(x), G_2(x), \dots, G_n(x), \dots$$

sorozatnak convergentiája egyenletes bármely oly intervallumban, melynek határai a $(-1, +1)$ intervallum belsejébe esnek;

3. végre a

$$G_1(1), G_2(1), \dots, G_n(1), \dots$$

$$G_1(-1), G_2(-1), \dots, G_n(-1), \dots$$

számsorozatokban

$$G_n(1) = G_n(-1),$$

és e számsorozatok közös limese egyenlő az $f(x)$ függvénynek a $(-1, +1)$ intervallumra vonatkozó középértékével.

Ezek a tételek eléggé mutatják azt, hogy itt az interpolációnak igen figyelemreméltó esetével van dolgunk és hogy *Fejér* evvel a dolgozatával az interpolatio elmélete számára a vizsgálódásnak egy különösen termékenynek ígérkező új mezejét nyitotta meg. Üttörő vizsgálatait a Nagyjutalomra ajánljuk.

*Geöcze Zoárd*tól a lefolyt évkörben a „Mathematikai és Természettudományi Értesítő”-ben őt, a „Mathematikai és Fizikai Lapok”-ban három értekezés jelent meg. Mindannyian a felületek területének (felszínének) meghatározására vonatkoznak. A terület fogalmának szigorú, általános megállapításának és részletes elemzésének szentelte az immár elhunyt tudós egész életét. Midőn a haza védelmében szerzett gyilkos betegség már erősen megtámadta szervezetét, még mindig páratlan lelkesedéssel végső erejét e fogalom vizsgálatára szentelte.

Utolsó nagyobb dolgozata, melynek megjelenését már nem érte meg, a terület *Peano*-féle definitiójával foglalkozik. Ez a definitio eredeti alakjában csak specialis felületekre alkalmazható. *Geöcze* dolgozatának célja ezt a definitiót oly módon általánosítani, hogy minden felületre alkalmazható legyen.

Midőn ezt a dolgozatot a *Marczibányi*-féle mellékjutalomra ajánljuk, e pálmával egyszersmind egy nyomasztó körülmények között, nemes idealismussal, az utolsó leheletig a tudomány sikeres művelésének szentelt élet emlékét akarjuk megkoszorúzni.

Budapest, 1918. évi márczius 31.

Rados Gusztáv r. t.,
mint bizottsági elnök.

Kürschák József r. t.,
mint bizottsági előadó.

Farkas Gyula r. t.,

Bánki Donát l. t.,

Rejtő Sándor l. t.,
bizottsági tagok.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

II.

Jelentés a Bródy-díjról.

Ügyrendünk értelmében az 1915—17. évkörben megjelent művekről teszszük meg előterjesztésünket, mivel ennek 94. §-a 3. a) pontja szerint elsősorban ily publicistikai mű (könyv, röpirat, tanulmány, cikksorozat) jutalmazandó.

Ezek közül mindenekelőtt azokról számolunk be, melyeket szerzőik a pályázati hirdetés alapján maguk küldöttek be az Akadémia főtítkári hivatalához.

Ügyrendünk 94. §-ának 1. pontja szerint egyáltalán nem foglalkozhattunk *Podhradszky Györgynek* 5—9. sz. alatti ethnographikus és történelmi tárgyú cikkeivel és tanulmányaival, az ethnographia körébe tartozó művek ki lévén zárva a pályázatból.

Részben hasonló tekintet alá esik *Bartók Györgynek* „Háború, közművelődés, nemzetnevelés“ című 90 lapra terjedő, 10. sz. alatt beérkezett munkája, melynek központját a paedagogia alkotja. A mi pedig a munka publicistikai részét, vagyis a nemzet állami létének a közművelődéssel és a közneveléssel kapcsolatos viszonyait, a nemzet mint összlety önakarátának és jellemének formálását illeti, e tekintetben a munka az államtan terén teljes tájékoztatanságot mutat. Csak ebből magyarázhatni azt a tételét, hogy „az egész államtudománynak és politikának át kell alakulnia, mely eddig az államnak csak jogi jellegével foglalkozott és nem vette észre, vagy ha észre vette, nem hangsúlyozta, hogy az államnak a gyökereit a nép lelkében kell keresnünk és elsősorban pszichológiai alkatát kell vizsgálat tárgyává tennünk“. (49. l.) Csak ebből magyarázhatni, hogy novumot lát Menzelnek 1915-iki bécsi rectori beszédében Kolozsvárt, a hol a hazai tudományban rég dívó pszichológiai elméletnek Kuncz Ignác 1893-tól 1903-ig a kolozsvári katedráról, 1888 óta pedig már „A nemzetállam tankönyvé“-ben a lelkek mélyéig ható erővel, országosan ismert hirdetője lett és utóbbi jelentős munkája 1900-ban éppen Kolozsvárt, második kiadásában editio principis-esének kétszere-sére bővült.

Betétézik Bartók dolgozatának államtani fogyatékoságát publicistikai javaslatai. A publicistika az állam egy konkrét időben adott viszonyainak alakításán, a toll fegyverével, az államtan igazságainak nevében s ezek alkalmazásának követelésével dolgozik. Bartók a nemzet létezését, jövőjét helyesen az eredeti, sajátos magyar culturától teszi függővé. Ámde úgy találja, hogy a magyar szellem „eredeti jellemvonásait“ csak Schneller igyekezett először (Athenaeum, 1902-iki évfolyam) megállapítani,

azóta azonban irodalmunk ez irányban semmit sem tett. „A míg tehát a magyar népszellem előttünk olyan ismeretlen, a milyen ismeretlen most, addig kénytelenek leszünk nevelésünkben és közművelődésünkben . . . idegen clichék szerint magyarítani és kölcsönvevett portékákkal tengetni életünket.“

Napjaink szellemi állapotainak ily méltatása minden realitástól megfosztja pályázó adott publicistikai indításait és tanácsait.

A pályázók harmadikának, dr. Pályi Edének munkáit sem találtuk a Bródy-alapítványból jutalmazhatónak.

Pályázó munkáihoz csatolta több német birodalmi lap illető számát, mely munkáival foglalkozik. Naumann Fr. levelét, melyben ez köszönetet mond Pálynak gr. Andrássy Gyulához és gr. Apponyi Alberthez való beajánlásáért s átadott érdekes emlékiratáért. Ezenkívül mellékelve vannak a német császári nagykövetségnek s a bajor királyi kabinetnek levelei, Pálynak fejedelmekhez küldött iratai elfogadásáról s az érték nyilvánított köszönetről. Végül Budapest főpolgármester-helyettesének levele, melyben közli, hogy Pályi Ede „Magyarország a háború után“ című, gróf Berchtold L. főkamárásnak ajánlott munkája „tartalmának legkegyelmesebb tudomásulvétele iránt legfelsőbb helyen benyújtott felségfolyamodványára a főkamarási hivatal a legmagasabb köszönetet azzal a hozzáadással hozza folyamodó tudomására, hogy a főkamarás úr a munkáról Ö Felségének behatóbban is fog szólni“.

A munkák közül az első számú „Az új ember erkölcs-tana. Időszertű államregény“ 1916. 207 l., mint címe is jelzi, nem tartozik a publicistika körébe s ennél fogva kiesik az alapítvány értelmében a jutalmazható munkák sorából. A mi a munka érdemleges tartalmát illeti, ennek bírálatra, illetőleg kiadásra beküldött kéziratával az Akadémia II. osztálya egyébként már az 1916. év folyamán foglalkozott s a Bródy-bizottság még ha az alapítvány szabályait másként értelmezhetné is, abban a fellebbezésben, melyet dr. Pályi Ede ezután az akadémiai bírálat után kiadott a munkája függelékében (202—207. l.), az Akadémia ítélete ellen előterjesztett, nem talál semmi oly bizonyítékot, a mi az ügy újrafelvételét megokolná.

Második számú munkája „Magyarország a háború után.“ Budapest, 1917. 179 l. átveszi az előbbi munka több részletét s mivel az oláhkérdést a magáénál hozzáértőbb kézzel óhajtja megfesteni, az „Orsz. közművelődési tanács“-hoz fordul s titkárának, Szilágyi Sándornak a tanács megbízásából irt munkáját iktatja be (101—122. l.) könyvébe.

A mi ezen részekén kívül e munkában a közgazdasági, az államháztartás, a népesedés tekintetében tárgyalatik, vagy

a közismert bajokat és ezeknek szintén közismert orvosszereit illeti, vagy ha eredeti, új, meglepő eszközöket, megoldási módokat hoz javaslatba, s igen sok ilyennel találkozunk a munkában, megelégszik azok föltevésével a nélkül, hogy kivihetőségük bizonyításával törödnék, a mint erről a Wahrmann-díj-bizottság, mely díjért dr. Pályi Ede egyidejűleg pályázott, bővebben nyilatkozik.

A harmadik számú „Deutschland und Ungarn“ 1915, Leipzig, 70 l., a negyedik számú „Das mitteleurop. Weltreichbündniss“ 1916, München u. Leipzig, 1916. 25 l. című munkák érveit a bizottság nem találja alkalmasaknak az aggályok eloszlatására, melyek a középeurópai vámunió ellenében az elmélet és gyakorlat oldaláról fölmerültek.

A bizottságnak ennél fogva az 1915—17. évkörben megjelent, pályázatra nem jelentkezett irodalmi termékek fölött kellett az alapítványi szabályzat szerint szemlét tartani.

Főadata nem volt könnyű. A nemzetnek élet-halálharcza, belügyi bonyodalmai igen gazdag publicistai termést adtak. Másfél százat meghaladja az évköri ilyenmű munkák, röpiratok, cikksorozatok, nagyobb cikkek száma. S a termés minőségre nézve is elsőrendű.

Tartalmilag értékes, bevégzett, tökéletes formájú iratok jelentékeny számával találkozunk.

Gróf Andrássy Gyulának, Fraknoi Vilmosnak világpolitikai cikkei és nagyobb iratai, báró Wlassics Gyulának a nemzetközi jog, az osztrák közjogi irodalom kritikájának területén mozgó írásai hazai publicistikánk és tudományunk biztos nyereségei.

Réz Mihály az államférfiúi lélektannak Széchenyivel megkezdett s évek óta végzett bűvárlatát Bismarck jellemzésében új adalékokkal gazdagította s a politikai művészet elveit iparkodott Machiavelli tanulmányával tisztázni.

A választójog égető kérdésében Ulain Ferencznek (A választójogról) a közvádoló támadó élességével, rohamozó szoros logikájával, ifj. Mikszáth Kálmánnak a tudomány alaposságával, a történetbölcsélet mérlegével készített munkája (Az ált. szavazatjog) keltenek figyelmet. Révai Mór a nemzeti lét föltétlen igényeit helyezve előtérbe, ennek szempontjából az adatok nagy bőségével, egyszerű, tiszta logikával, könnyed, finom irányával emelkedik ki a választójogi irodalomban (Választójog és magyar demokratia). De ezen kívül is „A magyarság ügye külföldön“ című gondos utánjárás szülte munkájával tett a nemzet ügyének szolgálatot.

A választójog vidékét érinti Szegedy Miklós a „Magyar Holnapunk“-ban. Röpirata mégis a maga egészében a magyarság jövőjének szélesebb mezején tekint szét, a hol Hegedüs

Lorándnak és Altenburger Gyulának egy évvel előbb megjelent munkáival találkozok. Hegedüs Loránt briliáns fegyverzetű, megkapó eredetiségű, nagy távlatú, erőktől duzzadó iratában (A magyarság jövője a háború után) jövőnk archimedesi pontját életünk gazdasági rétegzetében látja. Szegedy Miklós lejjebb száll s szépen írt könyvében nyugodt, bár a hamu alatt izzó parázs tüztől áthevített, a multat jövőnktől elszakítani irtózó, Árpád népét a mai magyarsággal egynek tudó elméjével e pontot a magyar lélek centrális erejében, a nemzettest minden porczikáját átjáró magyar vérkeringés biztosításában látja. Altenburger Gyula, a matematikai statisztikus, belső élményéből született iratában ennek a magyar léleknek mondhatni leglelkét keresi (Magyar politika a háború után.) s rajongva hivatásáért, bizva erejében, értékes sajátosságát az egyetemes emberi kötelességgel és vallási érzettel kívánja a nemzeti élet összes vidékein fokozni. Részletes javaslataival gondolatébresztő munkájában (Birtokpolitika) e csoportba sorakozik Polónyi Géza.

Végül Hanvay Zoltánnak hazafiasságtól buzogó, józansággal teljes „Falusi levelei“-t sem hagyhatjuk említetlenül.

A bizottságnak nehéz lett volna a sok kiváló jeles író között választani.

Ily helyzetben az időszaki sajtó munkásai között tekintet szét s köztük oly publicistát talált, a kinek egy félszázadon át kifejtett hirlapírói munkásságát az Akadémia már előbb is méltatta, nevezetesen 1906-ban a Bródy-jutalom alkalmával Andrassy Gyula, Balogh Pál, Falk Miksa, Gajáry Ödön, Hegedüs Sándor, Kenedi Géza, Kaas Ivor, Rákosi Jenő, Tóth Bélával együtt említette, a kik között nehéz eldönteni, ki érdemli meg a Bródy-alapítvány koszorúját.

Moldován azóta nem szerzett újabb, másnemű döntő érdemeiket a Bródy-jutalomra, bármily értékesek legyenek későbbi publicistikai fáradozásai, különösen a háború alatt megjelent „Ságuna András“-a, „Az orosz kéz Romániában“, 1915, Kolozsvár, „I. Károly király s a román nemzeti ideál“ (Bp. Szemle okt.-nov.-decz. számok).

De háború előtti és háború alatti érdemeinek értékét erősen növelte a fényes igazolás, melyet a háború igazságszolgáltatató mérlege Moldován élte munkájának adott.

Intelmei, tanácsai, jóslatai, melyeket egy emberöltőn keresztül Romániához s hazai román véreibe annyi bátorsággal, kitartással, önmegtagadással, a fejére hányt szitkoknak, az árulás vádjának férfias türéssel, egyben nagy publicistikai készséggel intézett, fényesen beváltak. A Moldován hirdette s a magyar külpolitika vezéreszméjét is alkotó magyar-román barátságnak ellenkezője csakugyan a román állam megalázására, letörésére

s a hazai románság meg nem tévedett része iránt is mélységes bizalmatlanságra, helyzetének alapos megromlására vezetett.

Moldován Gergely magyar nemzete s román népe iránt egyenlően érzett szeretettel kezdte meg írói pályáját. Az elsőt a kolozvári lelkes és tudós piaristáktól, a matuzsálemi kort ért Motusik Jánostól, továbbá Vass Józseftől és Bolgár Mihálytól, a másikat az anyatejjel szívta magába s 1867-ben, mint 21 éves, csak imént érettségizett fiatal ember, a Vadnai K. szerkesztette „Fővárosi Lapok“ 244. számában román népdalokat mutatva be fordításban, a hozzájuk csatolt levélben fejezte ki élete célját, melyhez napjainkig tántorítatlanul hű maradt.

„Igen sajnós, így írt, hogy e kedves hazában lakó két nemzet között annyira feszes a viszony, hogy egymásnak irodalmi kincseit sem akarják megismerni, de annak daczára, hogy a román nemzet néhány corypheusának tapasztalható egyoldalúsága eme viszonyt még feszesebbé tette, eljön az idő, melyben a román át fogja látni, hogy a „holló dögre vezet“, s megvetve az „északi besugó“ ábrándos szavait, barátságos kezét fog nyújtani ama nemzetnek, melylyel ezredév óta együtt szenvedett és örült s melytől megválni a természet maga sem akarja. Akkor boldog lesz e nemzet, addig soha.“

Levelének jutalma kiközösítése volt a román nyelvművelő társaság s a Vulcanu József szerkesztette „Familia“ által, az első megvonta tőle egyetemi ösztöndíját, utóbbi *renegát*-nak bélyegezte, s lapja munkatársai közül kirekesztette.

A saját népének vezető köreitől ellökött fiatal Moldován annak ellenére megmaradt románnak s hűséges magyar hazafinak s a faját jellemző szívóssággal küzdött tovább „Fővárosi Lapok“-béli ideáljáért.

Magyar-román környezetétől támogatott ösztöne megsúgta neki — a gymnasiumot alig elhagyott ifjúnak a nemzeti elv államképző hatáiról értelmi tisztalátása nem lehetett akkor, midőn az a tudományban is hiányzott még —, hogy meglevő, államot alkotott nemzetek nagy emberiségi értékek, melyeket a közéjük ékelt más, náluk hátrább maradt népek miatt felbontani, a geographiai helyzet alkotta várak, melynek falait ezek kedvéért a faji különbség egyszerű természeti ténye miatt lerombolni se nem lehet, se nem szabad. Ez ösztön megértette vele, hogy egy adott világállásban, a nemzetek akkori elhelyezkedésében egy-egy népre, ennek saját léte és fejlődése érdekében is jobb, ha egy nagyobb nemzetbe olvadva, abban csak népi életet folytat. Jobb főleg akkor, ha e népnek többi részei a világban másutt állami létre jutottak, de melyet a nemzetközi viszonylatok miatt csak úgy tarthatnak fenn s ez által külön geniusuk erőteljes kibontakozását csak úgy biztosíthatják, ha jó

szomszédságban, szövetségben maradnak oly nemzeti állammal, melyben fajuk többi része csak népi egyéniségként fejtheti ki külön valóját.

Moldován hű maradt a nemzeteknek és államaiknak objektív összemérési érdekek parancsolta ily viszonyából levonható álláspontjához s nem követte a román intelligentiát, mely a turini olasz proféta, Mancini nyers nemzeti elmélete értelmében döngette a magyar nemzeti államot. Ellenkezőleg az erdélyi részek vezérlapjában, a „*Magyar Polgár*“-ban és a „*Honban*“, majd 1892-ben alapított román, később magyar-román folyóiratában az „*Ungaria*“-ban fölényes értelmi fegyverzettel, rettenthetlen bátorsággal, magyar hazafias hűséggel védi a magyar nemzeti egységet s abban saját fajának javát azok ellen, a kik az elsőt elismerni nem akarják s Moldován meggyőződése szerint az utóbbit is kockáztatják úgy itt, mint a Kárpátokon túl.

A bukaresti liga, a hazai román memorandisták ellen az *Ungariá*-ban folytatott emlékezetes harcának ez időben megjelent termékei: *Válaszirat* a bukaresti román ifjak memorandumára. 1892. *Politikai szédelés*. 1893. *Magyarok, románok*. 1894. *Nyílt levelek Urechia Lászlóhoz*.

Moldován publicistikai tevékenységének jellegét legjobban visszatükrözik zárószavai az *Ungaria* 1895 szeptemberi számában, melyekkel az elitált román memorandisták megkegyelmezését s fogságukból való kiszabadulását kíséri. „A nagylelkű magyarok megbocsáthattak, a király kegyelmet adhatott nekik s megnyithatta tömlőczeik ajtait, — jól tette. Mi azonban, a kik a vérükből valók vagyunk, most, mikor szabadok, nem adunk nekik kegyelmet, mert sokat vétettek a román nép jó híre, a haza, a törvények s a közrend ellen. Sokat kell tenniük, hogy felejtünk, sok jót, hogy nekik megbocsássunk.“ (*Ungaria*. Anul IV. Nro 10. 310. l.)

A magyar-román megértést szolgáló jelentékeny nyelvtani, irodalmi, néprajzi szakadatlan munkálkodása mellett nem szünetelt soha Moldován hasone célú publicistikai fáradozása a legeslegújabb időkig.

A háború előtt nem sokkal írta (Budapesti Hirlap 1912, 87., 90. sz.) lendületes hangon, az élemedett ember bölcsességével: „Mi román ajkú polgárai a magyar nemzetnek egész faji kultúránkat, minden egyházi intézményünket, minden vagyoni boldogulásunkat és szabadságunkat a magyar nemzetnek köszönhetjük. Minden nemzeti államban csak nemzeti ideál bir jogosultsággal, az a mi a nemzet történelmi multján, nemzeti intézményein épült föl, a mi a haza talajából él és táplálkozik, abból a talajból, a mit száguldó harci paripák patái az ősök vérével és csontjaival összegyűrtak.“ És a magasból széttekintő gondol-

kozó széles perspektívájával ily kép zárta hazafias, meleg, okos szavait: „Román ajkú polgár vagyok . . . Meg vagyok győződve, hogy ez állam csak mint magyar nemzeti állam képes az emberiség javára szolgálni . . . Nekünk itt nem lehetnek nemzeti jogaink, csak nemzetiségi, faji érdekeink oly mértékben, hogy azok a magyar nemzeti államot, annak kereteit és érdekeit ne háborgassák. Minden más nemzeti ideált össze kell törni.“

Ifjúkori ideáljának, fő irányának a magyar-román barátságnak folyton érzett támasztó pontjait tudatos világossággal emelte ki „Az orosz kéz Romániában“ 1915, 126 l. című röpiratában, midőn a Nagy Románia lehetetlen conceptióját (53. l.) a magyarországi románoknak a magyar szent korona alatti boldogulását (84., 106. l.), a román állam fennmaradására, üdvére, szabadságára a magyar állam nemzetközi támogatásának elkerülhetetlen voltát (124. l.) állította oda azokkal a törekvésekkel szemben, melyek Romániát Oroszország karjaiba kergették, szerződésszegésre, megrohanásunkra, testünk erős megcsönkítésére uszították.

Ritkán juttatja a sors publicistának a szerencsét, hogy élete törekvéseinek teljes bevalását, jövődöléseinek szinte betűszerinti teljesülését megérhesse.

Moldován Gergely elmondhatja ezt magáról.

A bizottság annál nyugodtabban ajánlja Moldován Gergelynek a Bródy-pályadíjjal való jutalmazását, mert az ő személyének kitüntetésével és publicista-működésének elismerésével nem kell tartania, hogy bármi tekintetben is valamely úgynevezett politikai szempont befolyásolta.

Mert a politikai szempont, a politikai tekintet, szóval, a mit a mindennapi élet politikanak tart, a közhatalom tényezőinek, a királynak, az országgyűlésnek, a kormánynak erőviszonyaikban való változtatásra, a pártoknak egymás irányában támadt külön létérdekeire vonatkozik.

A nemzeti lét, az állam fenntartása kívül esik, felül áll az ily értelemben vett politikan s Moldován Gergely ennek a pártok, az államhatalmi tényezők erőviszonyaiból kiemelkedő, azoknál magasabb értékű magyar nemzeti létnek föltétlen szükségét hirdette a nagyzási hóbort által a Kárpátokban innen és túl elvakított románoknak.

Hirdette a románoknak, a magyaroknak, hirdette az egész emberiségnek érdekében, melynek földünk legtávolabb fekvő területeit lakó népei is megérzik civilisatorius munkájukban, kik, milyen nemzetek örködnek, dolgoznak itt a kelet és nyugat határain, a Kárpátok körül, a Duna mentén és a tengerbe torkolásánál annak az általános célnak megvalósításán, Széchenyivel szólva az emberiség földicsőítésén, melynek, saját szellemi egyé-

niségüket mint erekljét megőrizve, szeplőtlen minőségében kifejtve, nemesítve, ők itten az emberiség többi része iránt felelősséggel tartozó, velők szolidáris munkásai.

Hirdette ritka férfias bátorsággal s a mit román írónál különösen nem feledhetünk, hirdette magyartól is irigyelhető tiszta, zamatos, erőteljes, erdélyies accentusú magyar nyelven.

Ajánljuk Moldován Gergelyt a Bródy-jutalomra.

Angyal Dávid r. t.

Concha Győző r. t.
elnök, előadó.

Balogh Jenő r. t. *Bleyer Jakab* l. t. *Beőthy Zsolt* r. t.

*

A nagygyűlés a bizottság javaslatát elfogadta.

III.

Jelentés a Wahrmann Mór-jutalomról.

A Wahrmann-alapítványból 1918. évben 2000 korona jutalom, vagy hasonértékű aranyérem ítéltetik oda a M. Tud. Akadémia nagygyűlésén azon magyar állampolgárnak, a ki az utolsó hat évben a kereskedelem terén, akár a tudomány előbbrevitele, akár a gyakorlati találmányok, szerkezetek, vagy szervezetek és intézmények fejlesztése és felvirágoztatása szempontjából legnagyobb érdemeket szerzett.

Az alulírott bizottság a jutalom kiadása iránt tanácskozáseit megkezdvén, mindenek előtt tudomásul vette, hogy a jutalomra Pályi Ede pályázott, még pedig a következő négy munkával: 1. Az új ember erkölcstana. Időszerű államregény, Budapest, 1916. — 2. Magyarország a háború után. Budapest, 1917. — 3. Deutschland und Ungarn. Leipzig, 1915. — 3. Das Mitteleuropäische Weltreichbündniss. Gesehen von einem Nicht Deutschen 1916.

A munkák szerzője hírlapokat mellékel, melyek a munkákat megjelenésükkor dicsérték; egyúttal bemutat okiratokat, melyek szerint a magyar király, a bajor király és a német császár a nekik bemutatott példányokat köszönettel elfogadták.

A pályázó munkákról mindenekelőtt meg kellett állapítani, vajjon a szerző e munkákkal a szóban álló 1912—1917. évközben „a kereskedelmi téren a tudomány előbbrevitele szempontjából legnagyobb érdemeket szerzett-e?”

A munkák közül „Az új ember erkölcstana, időszerű államregény” című philosophiai és socialpolitikai tartalmú, egyes fejezetei közgazdasági, pénzügyi és államháztartási kér-

désekkel is foglalkoznak, de a kereskedelemmel magával (kivéve a négy oldaira terjedő „Külkereskedelem“ című fejezetet) nem és így a pályázat szempontjából figyelembe vehető nem volt. Megjegyezzük egyébként, hogy e munkával az Akadémia második osztálya, midőn szerzője kiadását az Akadémiától kérte, tüzetesen már foglalkozott és a kérés elutasítását hozta javaslatba.

A többi 3 munka egyrészt vámpolitikával (a két német értekezés tisztán csak azzal), másrészt a pénz értéke és valuta kérdésével is és így a kereskedelmet érdeklő tárgyakkal foglalkozik.

Vámpolitikai fejtegetéseiben a Németországgal létesítendő vámunio alapján áll. Nem említve azt, hogy az ország közvéleménye és szaktestületei a Németországhoz való gazdasági közeledésnek ezt a módozatát határozottan ellenzik: ebbeli működésében sem találtunk kiváló érdemeket. A vámpolitikáról, éppen az 1917. év végével megújítás alá kerülő kereskedelmi szerződéseknak jövődöbeli alakulása iránt magyar nyelven értekezések, emlékiratok és munkák egész sorozata jelent meg, melyek anyaguk bősége, a feldolgozott adatok halmaza és közgazdasági, főkép kereskedelmi viszonyaink beható tárgyalása által, kereskedelmünk szempontjából sokkal jelentősebbek Pályi értekezéseinél.

A pénz értéke és a valuta rendezése ügyében kifejtett nézeteiről is azt kell mondani, hogy a magyar irodalomban jobb munkákkal találkozunk. Különösen a pénz értéke tekintetében szerzünk a Knapp által megállapított pénz-elméletet túlságig fejlesztő; tényleg eredeti álláspontot jelez és pénznélküli hitelrendszerről beszél, de ennek lehetőségét és kerestülvitelének módozatait nem fejt ki, pedig új elméletet odavetett egyes eszmevillanásokkal megállapítani nem lehet.

Ily körülmények közt a bizottság Pályi Edét a jutalom megítélésénél figyelembe nem vehette.

A bizottság ezek után az 1913-ban Budapesten augusztus havában tartott VII. nemzetközi kereskedelemoktatási congressusról és a vele kapcsolatos nemzetközi gazdasági tanfolyamról emlékezett meg. Ezen congressus a magyar kereskedelmi oktatást a világ minden részéből idesereglett szakkörökkel megismertette és a külföldi tapasztalatok által hazai oktatásunkra jótékony hatással volt és megerősítette azt a nemzetközi köteleket, mely a kereskedelmi szakoktatás terén köztünk és az európai nemzetek szakkörei közt fennállt. Ezen congressus előkészítésében, rendezésében és működésében Schack Béla főigazgatónak hervadhatatlan érdemei vannak és ha ezúttal nem őt hozzuk javaslatba, történik azért, mert a legutóbbi időben az ország kereskedelmének jövőjére nézve a Duna folyam oly nagy

jelentőséggel lép előtérbe, hogy az e téren szerzett érdemeket elsősorban kellett méltatni.

Az 1914 óta dühöngő háború az ellenséges küzdelmet a kereskedelemre is kiterjeszti és országunkat szövetségeseinkkel a világforgalomtól elszigetelve, saját gazdasági tevékenységének termékeire korlátozza, abban a reményben, hogy ez által az ily nagynépességű országok előbb-utóbb élelmi és egyéb szükségleti tárgyakban hiányt szenvedve, gazdaságilag kimerülnek és a háború viselésére képtelenek lesznek.

Ebben a háborúval kapcsolatos gazdasági harcban a Duna folyamnak jelentősége és jövőendő gazdasági alakulásokra való fontossága kidomborodik.

Mi éppen úgy, mint Németország, súlyosan érezzük, hogy a Duna a közforgalomban eddig nem szerepelt oly mértékben, a mint azt a természet adománya lehetővé tenné. A terjedékeny s ennél fogva nagy tömegben szállításra kerülő árukat, a melyeknek az emberi és állati élelmezésre való gabona, takarmány, széna, szalma stb. a rendelkezésre álló vasutakon nem bonyolítható le a kívánt időben.

Sőt a midőn az álnok Románia termékeny részeit elfoglaltuk, az ott rendelkezésre álló gabonakészlet el nem juthatott volna a máris szűken élő német szövetségeseink területére. ha a Duna nem áll rendelkezésre és a Vaskapun felül fekvő vasúti állomásokig a Dunán fel nem hozatott volna. A háború sikeres folytatását és különösen a gazdasági elzárkózásból keletkező inség elhárítását részben a Dunán lehetséges közlekedésnek köszönhetjük, és köszönheti elsősorban Németország.

És ha a jövő gazdasági képét tekintjük, ha Németországnak velünk kilátásba vett gazdasági közeledését vizsgáljuk, ha a Balkán-államoknak velünk politikai és gazdasági szorosabb egybefűzésére gondolunk, ha végül Kisázsianak a német hatalomkörbe vonzásának nagyjelentőségű kérdésére tekintünk: a Dunának, mint az említett érdekkörök összekapcsoló forgalmi tényezőjének kereskedelmi jelentősége szembeszökő.

Tényleg az utolsó években Németországban élénk mozgalom fejlődött ki, mely az északi és keleti tenger kikötővárosaiból a német folyóknak a Dunával való kapcsolatbahozásával egy nagy víziútnak a biztosítását követeli.

A központi hatalmak és a velünk gazdaságilag és politikailag jövőben szövetséges Balkán-államok egy saját uralmuk alatt álló hatalmas víziút felett fognak rendelkezni, a Duna a német folyamrendszerrel, a Rajnával, Elbával és Oderával alkalmas csatornázásokkal kapcsolatba jön és a nagy forgalom a szövetséges államok kebelében az eddigi politikai ellenségek hatáságán kívül szabadon lesz lebonyolítható.

Magyarország kereskedésére és gazdaságára egy ily nagyforgalmú víziút berendezése akkor, mikor a Dunának nagyobb része és épen középső tagja országunkon vonul át, rendkívüli jelentőséggel bír és létesítésén elsősorban nekünk, magyaroknak kell fáradoznunk.

Épp ezért nagy érdemet szerzett magának Kvassay Jenő miniszteri tanácsos és az Országos Vízépítési Hivatal főnöke, a ki irodalmi működése, társadalmi agitatója és hivatalos tevékenysége által a közfigyelmet nálunk ép úgy, mint a külföldön, a Duna szerepére fölhívta.

Mindenekelőtt a magyar Duna állapota iránt tájékoztatta a hazai közönséget és a külföldet. (A nemzetközi Duna és Magyarország. Budapest, 1913. — Le Danube international et la Hongrie. Budapest, 1913. — Die Ungarische Donau, als ein Theil der Verkehrsstrasse für die Gross-Schiffahrt nach dem Orient. Budapest, 1915. — A Duna, mint a szövetséges államok víziútja. A Duna hajózhatóságáról Galatztól Budapestig 3000 tonnás uszályokkal és kisebb tengeri gőzösökkel. Budapest, 1916.) Kimutatta, hogy Magyarország saját Dunájának szabályozására 300 millió koronát szentelt, felderítette, hogy az országban fekvő Duna a 650 tonna merületi szabályszerű hajók számára biztos utat nyújt, kifejtette, hogy a kormány a folyam elhomokosodását állandó kotrási szolgálat berendezésével folytonosan megjavítja, szóval, hogy a magyar Duna a hajózás szempontjából minden tekintetben megfelel. Előadta a Vaskapu szabályozásának jelentőségét, melyet az ország európai megbízás alapján végzett és melyre 47 millió koronát költött. Megcáfolta a külföldön, különösen román diplomaták és szakírók által terjesztett azokat a nézeteket, mintha a Vaskapunak Magyarország által történt szabályozása a hajózásnak nemcsak nem előnyös, hanem hátrányos (az előbbi munkákon kívül Das Eiserne Thor. Pester Lloyd 1916. május 2). Szóval a magyar Duna állapotát a maga valójának megfelelő igaz és előnyös színében és a magyar nemzetnek a Duna hajózására fordított áldozatait kellő világításban tűntette fel.

A Duna-hajózásra vonatkozó munkái még: Vízilekedési politikánk. Budapest, 1912. — A budapesti körcsatorna. Budapest, 1912. — A magyarországi folyók csatornázásáról. A vízügyi közlemények 1912 január-februári füzetében. — Nach dem Wiener Wassertag. Budapest, 1917. — Der Donau—Oder-Kanal. Budapest, 1917.

Ausztriában épp úgy, mint Németországban, nagy érdeklődéssel fogadott és a nagy irodalmi mozgalomra alkalmat adó írói tevékenysége mellett részt vett, sőt vezető szerepet játszott

azokban a társadalmi mozgalmakban, melyek a háború következtében a Duna jövődöbeli szerepével foglalkoztak.

Igy a Magyar Hajózási Egyesületben élénk tevékenységet fejtett ki, midőn ez az egyesület a Duna kérdésének a háború után leendő kellő megoldása iránt tárgyalásokat kezdett, melyek által a magyar hajózás érdekeit a magyar kormány előtt megvilágította. Ott látjuk, mint szellemi vezetőt, a dunamenti városoknak 1916. évi szeptember havában Budapesten tartott congressusán. A congressust Regensburg polgármestere — már a Kvassay irodalmi működése folytán keletkezett érdeklődés következtében — hozta javaslatba. A kormányok és Bécs városa nem jó szemmel nézték a kezdeményezést és Kvassay szívós tevékenységének, valamint a főváros polgármestere ügyes magaviseletének lehet köszönni a congressus megtartását. Igaz ugyan, hogy a nagyszámmal főképp Németországból jött városi és szaktestületi küldöttek nem fejtettek ki beható eszmecserét, mert a congressus épp az napon nyílt meg, mikor Románia ellenséges betöréssel Erdélybe rontott és így nyugodt tárgyalásról szó sem lehetett; de a congressus tárgyai oly szép műszaki, közjogi és politikai előterjesztések által jól elő volt készítve, hogy a congressus határozatai bőséges indokolást és magyarázatot nyertek abban a nyomtatványban, melyet a főváros, mint a conferentia írásait (Schriften der in Budapest vom 4. September des Jahres 1916 abgehaltenen Donau-Konferenz 222 lap) kiadott és szétküldött és melyben ismét a Duna állapota, még pedig mindegyik része az illető állam szakértője által kimerítően ismertetve volt és Dunánk jövőjére nézve megfelelő javaslatok tétettek.

Ezen congressus után megindultak a tárgyalások az Északi- és a Keleti-tengerbe ömlő folyamoknak a Dunához való kapcsolása érdekében. Bajorországban törvényjavaslatot terjesztettek be a Rajnának a Dunával leendő kapcsolatbahoizontaláról. Bécsben megtartották a Wassertagot, melyen az Oderának a Dunával leendő összekötése jött szóba. Megindultak ezek után a tárgyalások a hajózás szabadságának a Dunán leendő nemzetközi biztosítása, illetőleg a megkötendő békében a Dunára nézve érvényesítendő nemzetközi határozatok előkészítésére.

Ez utóbbiaknál Kvassay ismét irányadó működést fejtett ki. Az összes nemzetközi dunai kérdéseket egy Dunahajózási acta tervezetbe foglalta. Ezen tervezetet a Magyar Hajózási Egyesületben megvitatás tárgyává tette. Az így átszűrődött anyagok a középeurópai gazdasági egyesületek elé kerültek és megérlelték a Duna nemzetközi viszonyának szabályozását, még pedig magyar kereskedelmi érdekek teljes méltatásával.

Kvassay életpályájának legnagyobb részét a hajózás keres-

kedelmi fontosságának érvényre jutására szentelte. Akadémiánk megalapítója, gróf Széchenyi István, még a mult század harminczas éveiben a Duna hajózhatóvátételére fordította az ország figyelmét, de tényleg csak az utolsó 20 évben történtek olyan intézkedések, melyek által a hajózás a jövőben biztosítva lesz. Az ország közel 300 millió koronát fektetett a Duna szabályozására. És ezen nagy munkát tervezője és szellemi végrehajtója Kvassay, a ki, mióta 1889 után az összes vízszabályozási ügyek a közlekedésügyi minisztériumból a földmívelésügyi minisztériumba tétettek át, a culturmérnöki szolgálaton kívül, a folyamoknak és elsősorban a Dunának hajózási szempontból való szabályozását, mint az országos vízépítési igazgatóság főnöke, vezeti.

Kvassay Jenő különben az ország egyik legkiválóbb szakembere. Nagy irodalmi tevékenységét az Akadémia két ízben jutalmakkal tüntette ki. A nagy culturmérnöki szervezet az ő tanácsára és közreműködésével jött létre és az ő vezetése alatt nagy sikerrel dolgozik. Az 1885. évi vízjogi törvény tervezetét ő készítette. Egész életében hazánk anyagi jólétének emelésén nagy buzgalommal és lelkesedéssel működik és fáradozásainak jutalmát nem külsőségekben keresi, hanem működésének eredményeiben találja.

Mindezek alapján a bizottság egyhangúlag *Kvassay Jenőt*, „az irodalom, a gyakorlati életben és intézmények fejlesztésében a kereskedelem terén“ szerzett kiváló érdemeiért a Wahrmann-jutalomra javaslatba hozza.

Budapest, 1918. évi márczius 18.

Matlekovits Sándor,
r. tag, előadó.

Concha Győző,
r. tag, elnök.

Gaál Jenő,
r. tag.

Beke Manó,
l. tag.

Kövesligethy Radó,
r. tag.

*

A nagygyűlés a bizottság javaslatát elfogadta.

IV.

Jelentés a Nádasdy-pályázatról.

A versenyre küldött tizenegy pályamű közt az e célra rendelt bizottság (mely Hegedüs István r., Haraszti Gyula s Váczy János l. tagokból állott) csak egyet talált igazán figyelemreméltónak, t. i. a 4. számút, a *Vasfő és Ime* címűt. A többi tiz közül kiválik még egy, hosszú, 340 nagy 4r. lapnyi terjedelmű — mint szerzője nevezi — szittya eposz, a 11. számú

pályamű, czíme: *Csalabér szerelme*. Szerzőjében kétségtelen a tehetség; a mű leleményes képzeletre vall. De a tehetség még kiforratlan, a képzelet még szertecsapongó. Szerző ugyan e tárgyat az utóbbi gr. Teleki-pályázatra színi feldolgozásban mint tragédiát küldte be, s úgy tetszik, a tragédia jobban sikerült, mint az eposz. Itt a roppant áradozás szerfelett unalmas, és a mese szövése érdektelenebb. A hátralevő kilencz pályamű (1. *Leányálom*, 2. *Csillagok*, 3. *A béke*, 5. *Az önkéntes úr*, 6. *Gyermek nélkül*, 7. *Etelközben*, 8. *Margót*, 9. *Ott temetés, itt kaczagás*, 10. *A trencsényi vár kútja*), vagy teljesen kezdő, vagy egészen tehetségtelen ember irománya.

A 4. számú, a *Vasfő és Ime* a vogul Kaltes-monda I—XI. fejezetén alapszik, s Munkácsi Bernát *Vogul Népköltési Gyűjteményében* a *Kaltes-leány nászregéje* czimmel olvasható. A szerző az eredeti anyagon változtat ugyan egyet-mást, bár nem lényegbe vágót, a mi nélkül az elbeszélés semmit sem veszített volna. A naiv mondán fölépült naiv költői elbeszélés elég szabatos szerkezetű, eleven, üde hangú mű, a mely elejétől végig érezteti a *Kalevala* alliterációs ősi rhythmusának gazdag és termékeny hatását.

Az Asz-já (Ob) vidékén éldegélő gazdag öreg házaspárnak egyetlen gyermeke van, Vasfő, a ki már-már agglegény sorba lép s eddig csak szüleinek élt. De most unja a mindennapi ösfoglalkozást, halászatot, madarászatot s asszonyt szeretne vinni a házhoz, még pedig a kit már egyszer látott, az „igazit“. Tavaszra kelve, midőn a bércz-sarokban sustorgó forrás pezsdülni kezd, Vasfő anyja nyírfahéj-vödörrel a forráshoz megy s a mint a frissen szökellő forrásra feledkezik, egy — holló alakjában megjelenő — deli férfiú mutatkozik be neki: Holló herczeg, a ki Vasfőre vonatkozó izenetet mond el neki. Az izenet Imétől ered s tartalma: Ha van kedve Vasfőnek próbatétre, vagy azt hiszi, hogy több ember Holló herczegnél (t. i. a követnél): legyen „hőslő“, keljen vele versenyre túl az erdőkön, a sikon; a verseny után várja a leány és szerelem. Átadva az izenetet Holló herczeg, öve mellől kiveszi fejszójét, lábszára egy kis csontjából nyílhegyet farag ki, meghegyezi, nyílára tűzi s a csontjahegyű nyilvesszővel a forrást őrző kösziklát, a „sziklaisten“-t mellbelövi s az áldozat után eltűnik. Vasfő anyja rosszat sejt, s nincs szándéka elmondani fiának a Holló herczegtől hallott izenetet. Hanem a nyírfahéj-vödörben hozott víz pezsegni kezd, s ebből Vasfő azt következteti, hogy az anyja neki üzenetet hozott. Vallatóra fogja. Az öregasszony elmondja az izenetet. Vasfő kész versenyre kelni Iméért, a ki a szomszédos nép khánjának, Turujnak a leánya. Hiába próbálja anyja lebeszélni. A forrást őrző sziklaistennek áldozatot mutatván be, hótalpon, hőszenkóján megindul északnak. Útközben egy „medve-forma, ember-forma“ szőr-

nyeteggel megbirkózik. Ez az epizód hiányzik a mondában. A költőnek ez saját leleménye s azért alkalmazza, hogy Holló herczeg ebből vonjon következtetést Vasfő erejére s ügyességére, látva: mikép kerül el Vasfő a legyőzött manó halálhozó esetét.

A verseny megkezdődik. Futnak a sík végtelen haván éjjel-nappal, s a varázslatok követik egymást. Egyszer csak leesik Holló herczeg jobb lába hótalpával együtt. Vasfő lovagias ellenfél, csak egyforma fegyverrel küzd, ő is lerúgja jobb lábát. Így marad el darabokban a versenyzők másik lába, keze, törzse; utoljára már csak a két fej görög tovább a síkon, de egyik sem tágit. A fejek egy kovácsműhelybe gurulnak be, hol a mester szikrázó üllőn addig pörölyözi a tűzön át izzott fejeket, a míg maguktól ki nem ugranak a fogóból. Visszagurulnak a versenyterre. Összeszedik elhullatott testrészeiket s újra lábszánkáznak Turuj khán vízben forgó házáig. Itt mind a ketten betérnek s a szobában találják Turuj apót meg a feleségét: ennek fekete sasfészek van a fején, amannak pedig turulfészek. Holló herczeg egy idő múlva felkötí hótalpát, felnyitja anyja száját, beleugrik s kevés vártatva Turuj apó ásító száján ugrik ki, magával hozva egy hároméves jávortinót. Ezt leölik s lakomára készülnek. A lakomán Holló herczeg a tinó szíve csücskét ketté szelvéni, Vasfőnek adja:

Vasfő herczeg, jó vendégem,
Ülj le ott az asztalvégen;
Asztalvégen deszkapad,
Kényelmesen ülj magad.
Ha meg társ kell, tányérvégi,
Ívótárs kell, csészevégi:
Menj ki a szigetbe, ott
Ismét feltalálhatod.

Vasfő csakugyan megtalálja a szép leányt fenn a gerendán. Szeme pajkos, ajka vig, haja vastag fonatban hull a vállán át ölébe. Vasfő leveszi a gerendáról a hajába csimpajkodó leányt, bevezeti s maga mellé ülteti az asztalhoz. Egy tálból esznek s megvallják egymásnak, hogy már régen keresték egymást. A lakoma végén Vasfő megkéri a leányt Turuj apótól s nyolcz szarvas által vont szánon magával viszi.

A vogul képzelet eredeti alkotása mint magyar költemény nem nagy értékű; úgy hiszszük, semmi arányban nincs a költő tehetségével, a ki könnyedén, szinte bravuros ügyességgel bánik a tárgy egyes részeivel a szerkesztésben, a nyelvben s verselésben pedig majd mindentűt, megőrzi s művészivé teszi az eredetinek úde színeit és naiv hangját. S mégis a költemény végén az olvasó arra a gondolatra jut, hogy az egész tárgy alig érdemelte meg, hogy a költő rápazarolja nem közönséges erejét s tehetségét. Miért?

Egyszerűen, mivel a vogul rege bármily jellemző példája az északi képzelet csapongásának, a varázslat világának, nem tudja megkapni a magyar lelket, távol van a mi világunktól, s nehezen tudjuk elképzelni, hogy valaha is közelebb lett volna. De a mi a fő, magát a költőt is hidegen hagyja. Mintha éreznők, hogy a költő is nem ihletből, hanem csak tanulmány kedvéért foglalkozott vele; nem tudott, mint mondják, tárgyában felolvadni. A csekély súlyú, kevés érdekelt keltő mondából ezért nem irt igazán kiváló művet, a mely ne csak megkapná, hanem egyszersmind fogva is tartaná az olvasó lelkét. Másfelül azonban költőnk e kezdeménye, a melylyel a rokon népek költői világát szélesebb alapon nyitja meg a magyar költészet számára, önmagában is nagy figyelemre tarthat számot.

Költőnk alakításában legfontosabb Vasfőnek a szörnyeteggel fűzött viaskodása, a mi azonban nem éppen mondható sikerültnek. Vasfő nem valami leleményes hős, a ki, mint a mese-hősök, kivágják magukat a legnagyobb veszedelemből is. Vasfő elernyed s könyörög, mintha nem is az az ember volna, a ki bátran neki vág a versenynek s még nagy feladatokat kell megoldania. Inkább a varázslat erejében, mint a maga egyéni tehetségében bizakodik. De a költői elbeszélés legkevésbé sikerült része Turuj háza kívül, belül; mint az eredetiben, itt is bajosan elképzelhető; ott azonban inkább menthető az északi népmonda szükséztávásával. E gyöngébb részeket azonban, ha költőnk is osztozik észrevételeinkben, könnyen megváltoztathatja, esetleg magyarabbá teheti.

A pályázat eldöntésére nézve a Nádasdy-bizottság (Hegedűs István r. Haraszi Gyula és Váczy János l. tt.) nem tudott egyező véleményre jutni: egyik bizottsági tag a jutalom kiadására szavaz, kettő pedig ki nem adására: de ezek egyike dicséretreméltónak tartja a 4. számú *Vasfő és Ime* című s „né vine mojt“ jeligéjű költői elbeszélést.

Váczy János l. t.
biz. előadó.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatára a „Vasfő és Ime“ című pályaműnek a jutalmat odaitélte. Szerzője — a felbontott jeligés levél szerint — *Zempléni Árpád*.

V.

Jelentés a Lehr Albert-pályázatról.

E pályázattól tüzetes választ vártunk volna arra a kérdésre: miképen tükröződik a népiesség fogalma irodalmunkban a Dugonicstól Petőfi Sándorig terjedő idő alatt. Nem nagy ter-

jedelmű kérdés, s azért a választól meg kellene követelnünk, hogy semmi fontosabb részletet ne hagyjon figyelmen kívül. A „Grau ist jede Theorie — Goethe“ jeligével beérkezett egyetlen pályamű nem felel meg ennek a követelménynek. Leginkább csak a mindenki számára könnyen elérhető, a már kész korábbi feldolgozás (Galamb Sándor) alapjául szolgált forrásokhoz nyúl, önálló kutatással nem igen fárasztja magát. Új és magában véve érdekes mindamellett az, a mit a Tud. Gyűjteményből közöl; de viszont a tárgyra nézve nem fontos. Több jelentőség illetné meg pl. Vitkovich kezdeményezését, melyről a szerző hallgat. Szintén mellözi Bajzát és Czuczort, valamint Akadémiánknak a tárggyal vonatkozásban levő törekvéseit a 30-as évekből, noha idevágó anyaga ezekkel jócskán bővült volna. Még Erdélyi Jánosról is szó lehetne. A tárgynak külföldi vonatkozásait nagyon egyoldalúan ismerteti. Ekként messze marad az amúgy is elég sovány anyagnak teljességben való méltatása mögött. Egyébként ügyességgel, journalistai könnyedséggel, bár nem mindig tiszta magyarsággal és nem mindig szabatosan adja elő okfejtését. Valamelyik népszerű folyóirat így is jó hasznát vehetné. Akadémiánk szempontjából ezt nem mondhatjuk el róla jelen alakjában, s ennél fogva a jutalom kiadását nem javasoljuk.

Budapest, 1918. évi április 15-én.

Riedl Frigyes l. t.

Vikár Béla l. t.
előadó.

Viszota Gyula l. t.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

VI.

Jelentés a Sámuel-díjról.

Az 1917. évi Sámuel-díjat az erre kiküldött bizottság (Szinnyei József r. t., elnök, Simonyi Zsigmond r. t., Asbóth Oszkár r. t., Pecz Gedeon l. t., Melich János l. t.) egyhangúlag Losonczy Zoltán „Az ő-zés története“ (Nyelvtud. Közl. XLIV. és XLV.) című értekezésének javasolja kiadni. Az értekezés rendkívül nagy szorgalommal, kellő gondnal egybeállítja, a magyar nyelvemlékek ő-ző szavait, alakjait, valamint vizsgálja az ő-zés eredetére vonatkozó elméleteket, azokat bírálja s ahhoz csatlakozik, a mely nézete szerint a legvalószínűbb. — Ez értekezés mellett a bizottság dicsérettel való megemli-

tésre ajánlja *Klaniczay Sándornak* „Szóegyeztetés az alany és állitmány közt történeti szempontból“ (M. Nyelvőr XLVI.) czimű dolgozatát. A szerző helyesen ítél és mondattani kérdéseket helyesen felfogott történeti módszerrel old meg.

Melich János l. t.
előadó.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

VII.

Jelentés a Gorove-pályázatról.

Mielőtt a jelentésre rátérnénk, illik megemlékezni róla, hogy a pályakérdés („Kant etikájának és ez ethika történelmi hatásának kritikai tárgyalása“) nem közönséges mértékben bővelkedik nehézségekben. A philosophia általában nehezen tűri meg részleteknek külön, kiszakított tárgyalását; a rendszeres egésznek a formája itt fontosabb, mint más tudományban. Kant etikáját nem tárgyalhatni Kant egész rendszerének vizsgálata nélkül; de a problema történetének tekintetbevétele Kantig is mellőzhetetlen és minthogy a pályakérdés Kant etikája történelmi hatásának föltüntetését is kívánja, az Akadémia nem kevesebbet akar, mint Kant etikájának kritikai ismertetését belehelyezve az ethika egész történeti folyamába, kezdettől fogva jóformán napjainkig. Ez már magában véve is nagy és nehéz feladat. Ehhez hozzájárul, hogy philosophiatörténeti kérdés tárgyalásánál két szélsőség veszedelme leselkedik ránk: így például ha Kant etikáját egy a Kantétól eltérő tudományos meggyőződés álláspontjáról vizsgáljuk, akkor inkább kritikát írunk a saját meggyőződésünk érdekében, mint objectiv történetet és történeti kritikát; ha pedig Kant etikáját foglaljuk el álláspontnak, akkor újra nem történetet és történeti kritikát alkotunk, hanem commentárt vagy apologiát, valamifele álláspont pedig szükséges minden történeti tárgyaláshoz, de főleg, ha tudománytörténeti tényről van szó. Ha elemezni tudjuk az illető tényt és elemeiből mintegy keletkeztetni, akkor lehet szó igazi történeti tárgyalásról és akkor a történeti kritika objectiv és igazságos lehet. Végre, ha megemlítjük, hogy az ethika történetében Kant felfogása egyike a legjelentősebbeknek, sokak szerint a legkorszakosabb, de egyszersmind előadásában eltérő fölfogásra tárgyi okokat is szolgáltat, akkor átlátjuk, hogy a kérdés fontosságával vetekszik megoldásának nehézsége. *Omnia praeclara tam difficilia quam rara sunt*, mondja joggal Spinoza.

Annál örvendetesebb, hogy a pályázat nemcsak nem volt eredménytelen, hanem a beérkezett négy pályamű közül három a készültségnek, a philosophiai műveltségnek és arravalóságnak oly magas fokán áll, hogy ha a dolog természeténél fogva nem is mindegyik a jutalomra, de mind elismerésünkre tarthatnak számot. Mindhárman ismerik ily kérdések megoldásának tudományos módszerét, elmélyedtek Kant rendszerébe, tanulmányozták az újabb értékelméleteket és főleg kettő közülök behatóan foglalkozott a Kant utáni philosophiával, illetőleg ethikai fejlődésével. Ezt a pályázat legörvendetesebb eredményének tekintjük, mert nem valamely kivételes talentum felmerüléséről értesít bennünket, hanem arról a fontosabb tényről, hogy a magyar philosophiának immár számottevő munkásai és ennek következtében barátai vannak.

Egyet kivettünk ebből a kedvező jellemzésből, ez a 4. sz., melynek jeligeje „Cogito ergo sum“, ezzel ép ezért gyorsan és röviden végezhetünk. Nem egyes hibái miatt beszélünk így róla, hanem mert egyáltalán nem áll azon a színvonalon, melyen ily kérdések megoldásához hozzá lehetne fogni. Gondolkodásában rendszeretlen, eljárásában módszertelen, előadásában a philosophiai fogalmak terén járatlan. A mű nagyon gondatlan másolat is, mely tele van íráshibákkal. Néhány példa álljon itt illusztratióul. A 12. l. odaveti, hogy az ethika tüzetes fogalmi meghatározása a legszorosabb kapcsolatban van a *világrend* definitiójával. Ugyancsak meg is definiálja: a világrend azon abszolút normák — szabályok — összessége, melyek az ember helyzetét az emberi-ség kebelében szabályozzák. Ily röviden lehet ezzel végezni! Így beszél mindenről, néha kissé összevissza. A 31. l. pl. kérdi: Mik a lelki élet törvényei? Feleli: „Mint már említettük, a mi felfogásunk szerint a lelki életnek *örök törvényei* vannak. Ez azt jelenti, hogy *vannak oly normák, melyek önmagukban (an sich) viselik a törvény jellegét, a mi erkölcsileg kötelező mindenkire nézve*“. Így téveszti össze a természeti és a normatív törvényeket. A görög philosophia történetéről szóló szakasz számtalan hibában bővelkedik, pl. Sokrates működése kizárólag metaphysikai irányú (44. l.). Épp az ellenkezője igaz! Demokritos tagadja az elemek létezését (49. l.), holott az elem modern fogalmának ő első alkotója. „Az igazságot és ellentétet Heraklitos és Anaxagoras nyomán tárgyalja Aristoteles és ezen épül fel Spinoza ethikája“ (49. l.). Nagyon nehéz egy mondatba több értelmetlenséget belegyömöszölni. A 70. l. Aquinoi Szent Tamásnak tulajdonítja a Credo quia absurdum tételét. A 73. l. minden ok nélkül leszidja az egész franczia philosophiát. A műnek több mint fele (az egész 144 l.) foglalkozik a Kant előtti dolgokkal vagy rhapsodikus elméleti fejtegetésekkel, Kantra

alig marad tér. A metaphysikán a szerző „általánosságban a természet körén kívül álló jelenségek és lények tanát értjük. Ide esik a matematika, a philosophia, a theologia, ethika, általában az oksági kapcsolaton fölépülő kutatások sora, minő pl. a lelki élet egész folyamata“ (89). Ide esik? Hová? A természet körön (ilyen a másolás!) kívül? Tehát a matematika a metaphysikába tartozik? A legnagyobb szellemek gyanánt említi Schopenhauert, Hegelt stb. Schasliert, a két Fichtet, Stahlt és „mindenekfölött Spencert.“ Az egész mű tele van képtelenségekkel. Egy sokat olvasott, de dilettáns és zavaros gondolkodású ember munkája.

Komoly figyelmet érdemel és teljes tudományos készletségre valló mű az első számú, melynek szerzője azt a külön címet adta: Kulturánk mint Ész és Akarat. Jelige: ἡ ἀληθὴς ἐκδοσις τοῦ ἀνθρώπου. ἰσχυρῶς. Igen rokonszenvesen érinti az olvasót a szerzőnek Kant gondolataiba való szerető elmélyedése, melyeket a szerző maga is, mint az ethika alapját elfogad: a szerző így Kant tanítványának vallhatja magát. Ahhoz azonban, hogy miként értelmezi Kantot, szó fér. A szerző ismeri Cohennek Kant-felfogását, ki Kant gondolatait egészen logistikusan magyarázza. Ezt a felfogást a szerző nem fogadja el, ő a magánvalót realis valónak tekinti, melyről egész határozott nyilatkozatokat tesz, noha Kant szerint problematikus fogalom, melyről tehát azt sem tudhatom, megfelel-e néki egyáltalán valami. A mi szerzőnk folyton ennek a magánvalónak *kosmikus lendületéről* beszél, emlékeztetvén bennünket Bergson élan universeljére és minthogy az ő felfogása szerint is ez a kosmikus lendület csak intuitió útján ismerhető meg, mint Bergson szerint, a kapcsolat a szerző álláspontja és Bergsoné közt nyilvánvaló. Ez ellen végre is nem tehetünk kifogást, csak nem hiszszük, hogy ez a kapcsolat könnyen megfér a kantismussal. Mit szólna Kant, ha ezeket olvasná: „Minden erkölcsi tett mögött ott rejtetik egy kosmikus lendítés“ (57. l.). Mily visszaélés egyébként a kosmos szóval! Nem volna elég a *földön* maradni? A szerző nem lát egészen világosan ebben a kérdésben. A mű elején majdnem úgy beszél, mint Cohen, hogy a transscendentalis tárgy fölvételét csak a megismerés logikai alkata követeli, tovább nem vezet út. A tudás útja a *Van*-tól az *Eszmé*-ig vezet. A *van*-tól a *Fiat*-hoz, ha egyáltalán el lehet jutni, más útra kell lépni, mint arra, a melyen a *tudás* jár (32. sz.). A 232. lap mondja, hogy a magánvaló problémája elé érkezünk és arra lettünk figyelmesekké, hogy a fogalmak taglalása nyomán haladó módszer nem alkalmas e problema megfejtésére. Nem marad más hátra, mint az intuitióhoz folyamodni (232). Valamivel odább: Olyannyira lehetetlen az intuitiót módszer gyanánt elfo-

gadni? Lehet elfogadni, hogyne, de akkor el kell válni Kant-tól. Egyébiránt mind Bergsonnál, mind a szerzőnél az intuitio csak szó, melynek valami csodás erő az igazság közvetlen megismerésére felel meg. Közelebbről még eddig senki sem magyarázta. Hogy mit jelenthet ily körülmények közt az intuitív módszer, nem bírom elképzelni. Ez kihatással van természetesen Kant etikájának felfogására és bírálatára. A szerző nem adja elő világosan felfogását és kritikáját. Componálni is rosszul komponálta művét. Először adja Kant életrajzát, töredékesen és szükségtelenül. Mi közöm itt ehhez a részletkérdéshez? Kant életének ismeretéhez, melyet igen sokan sokkal jobban irtak meg? Ezt a teret sokkal inkább föl lehetett volna használni az etika történetének rövid vázlatára. Azután adja az I. részben az etika kritikai megalapozását, a másodikban az erkölcsi törvény taglalását, úgy hogy majd minden főproblema kétszer fordul elő, a mi az olvasót megzavarja. A szerző sokszor homályosabb, mint maga Kant. Vannak igen szép, gyönyörűen megírt részletek is, melyek nemes erkölcsi felfogást tükröztenek, de sokszor túlteng a metaphora és ezek közt akad bizony idétlen is. Igen visszásan hatott reánk, hogy moraltheológiájáért Kantot mindig aggkori gyöngeséggel vádolja, de ezt mégsem meri kimondani, mert jól látja, hogy Kant még ebben az aggkori gyöngeségében is korszakos műveket írt, pl. a Kritik der Urtheilskraftot, melylyel csodálatos módon egyik pályázó sem foglalkozik. Mily torzképeink vannak Kantról! Heine szerint Kant Lampe szolgája számára rehabilitálja Istent, Schopenhauer gyáva meghunyászkodót csinál belőle, a mi szerzőnk félig-meddig elhülyült. De mint finom érzésű ember, ezt sem így nem mondja ki, sem így nem meri gondolni, de benne van szavaiban. A 80. lapon olvassuk: A mint öregszik Kant, a hagyományos gondolkodás egyre inkább tért hódít alkotásaiban. A 142. l.: Sajnos, szelleme azonban már veszít férfias lendületéből, t. i. a Gyak. Ész Kritikájában! Az aggkori elhalásnak előjelei már itt-ott érezhetők a Gyak. Ész Bírálatában. Ugyanitt „az aggkori gyengesség“. A 150. lapon azután olvassuk, hogy ez nem az aggkori gyengesség jele Kantnál, mint Schopenhauer állítja, hanem annak fájdalmas bizonyítéka, hogy Kant lelkileg többé nem eléggé rugalmas, nem eléggé ifjú ahhoz, hogy valásphilosophiát írjon (150). Hát mi az a „nem eléggé rugalmas“, mint az „aggkori gyengesség“ gyöngéd (?) körülírása? És honét e lesajnálása Kantnak? Az Isten, mint a tiszta gyakorlati ész postulatuma, legalább is oly tudományos, mint a szerző intuitiójában meglátott Istenség. A szerző ezt a „meglátást“ lelkes szavakban írja le (169), melyek írói hivatottságra vallanak és kellemesen elütnek sokszor kényszeredett hasonlataitól, képes

kifejezéseitől és fejtegető stílusának nem mindig megfelelő mi-voltától, de tudományt ne keressünk bennük.

Sok részlet ellen is volna kifogásom (néhány példa: hamis az, a mit a szerző Humeról mond az 5. lapon; igen kétes az apriori értelmezése a 6. lapon. Érthetetlen, hogy a szerző le tudta írni ezt a hamis dolgot. A deductio annak igazolása, hogy tényleg vannak tiszta fogalmaink (13. l.). holott Kant számtalanszor mondja, hogy a tr. ded. nem a tiszta fogalmak meglétét mutatja fel, hanem jogezimüket, t. i. mikép tulajdoníthatunk nekik objectív értéket, mutatja ki. A tr. logika meghatározása a 29. lapon sem szabatos. Nem Liebmán vádolta először Kantot az I. és II. kiadás különbségéért, hanem a szeretetreméltó Schopenhauer. A logikai értéknek az erkölcsire való visszavitele (101) legalább is nagyon kétes. Viszont igen helyes, hogy a szerző Kant jog- és erénytanát is jól ismerteti. Az Aristoteles elleni polemia azonban, a mi az erény középútját illeti (202), igazságtalan. Azzal sem érthetünk egyet, hogy a szerző Kant hatásának vázolására kevés teret szentel az Epi-gonok című záradékban, ámbár elismerendő, hogy itt sem fölszínes. Mindezeknél fogva a szerző műve, ha nem is jutalomra, de bizonyára elismeréseméltó.

A III. sz. pályamű (*Sapere aude* jeligével) jellemző vonása, gyöngesége és talán ereje is, hogy inkább polemikus, mint történeti, hogy nem Kant mint történeti alak és műve mint történeti jelentőségű mű érdekli, hanem annak kimutatása, hogy Kantnak nincsen igaza, hogy az újabb érzékelmélet szempontjából Kant nem következetes. A szerzőt inkább a rendszertani szempont, mint a történeti foglalkoztatja. De minthogy mégsem adhatja ebben a műben az ethika rendszerét, vagy legalább azoknak az elveknek bizonyítását, leszármaztatását, melyekre kritikája támaszkodik, kritikája nem meggyőző. A kritikai ismertetés feladatában ő inkább a kritikát tűzte ki céljául, nem az ismertetést. Jól megkomponálta művét. Az I. rész adja az ethika fejlődéstörténeti áttekintését, tömör és nagy vonásokban; a II. rész tárgyalja Kant etikáját, a harmadik, elég terjedelmesen és behatóan Kant etikájának hatását Stirnerig és Nietzscheig, belevonván igen dicséretreméltóan ebbe a tárgyalásba Kantnak a magyar philosophiára tett hatását. De az egész történeti tárgyalása is ilyen természetű, hogy úgy mondjam, dogmatikus. Minthogy pedig az Akadémia nem etikára tűzött ki pályadíjat, hanem Kant etikájának kritikai ismertetésére, már ez is minden egyéb okokból való elismerésünk mellett is, gondolkodóba ejt bennünket. A szerző az abszolút értékelmélet álláspontján áll, mely az értékelméletet a legszigorúbban elkülöníti minden ontológiától, így tehát el kell ítélnie Kant szabadságelméletét, autonómia-gondolatát, még inkább

minden metaphysikai vonatkozását. Ámde ezt az értékelméletet nem alapozza meg, sőt talán nem is gondolta következetesen végig. „Ontologia és axiologia — úgymond a 108. lapon — az emberi megismerés két falgömbje — miként azt Böhm mondja — a két falgömb különfelesége daczára oly szorosan kapcsolódik egymáshoz, hogy a szemlélő előtt egy teljes egésznek látszik, akárcsak a magdeburgi féltékék. (A szerzőnek specialitása ily, néha izetlen hasonlatok hajhászása.) Bocsássunk azonban levegőt az ontologia és axiologia Guericke falgömbjei közé és ha azok szemeink előtt kettéválnak, akkor könnyen fölismerhetjük a határokat s megtudhatjuk, az egyik a létnek, a másik pedig az értéknek tudománya. Az elsőnél okokkal, a másodiknál elvekkel és ratiókkal van dolgunk.“ Ezek a szerző szavai. (Illett volna ezt nem éppen Böhmnek tulajdonítani, hanem Lotzeről is megemlékezni!) De mi kényszeríti az embert, hogy az erkölcsi érték-törvény szerint cselekedjék? Ez a kérdés nem az etikába, hanem az ontológiába tartozik. De hiszen az ontologia nem törődik értékekkel, és az értéktudomány nem törődik tényekkel, a létezővel! A szerző huszárosan végez e nehézséggel. Egyszerűen fölvesz egy erkölcsi ösztönt. „Van tehát az embernek olyan ösztönzése, mely arra sarkalja, hogy az ember¹ figyelmét minél magasztosabb és nemesebb piedestálra emelje, minél inkább megközelítse az értékideálokat (111). De akkor mire valók az értékideálok? Nem elég az ösztön? Az ideálok földöntúli fényben ragyognak, de semmi közük a világhoz, melyben nem hatnak. Az erkölcsi ösztönök nem fénylenek ugyan, ellenkezőleg a lét sötétségében fetrengenek, de nagyszerűen hatnak. Hiszen így többet érnek, mint az ideálok! A szerző pedig azt hiszi, hogy következetes és az ő következetessége magaslatáról minduntalan rendreutasítja és helyreigazítja Kantot. Nyíltan meg is mondja: „Igazuk van az angol és skót moralistáknak, midőn erkölcsi ösztönről beszélnek“. Ez úgy hangzik, mintha azt mondanám, hogy Hume skepticismusa szépen kiegészíti Kant apriorielméletét. Ha most kissé lapozgatunk a műben, nem egy gondatlan, egy elhamarkodott ítéletre akadunk. Pl. a 28. l. szerint a kereszténység az embert az isteni mindenhatósággal szemben oly jelentéktelen ponttá zsugorította össze, hogy elvesztette minden méltóságát. Ép az ellenkező igaz. A keresztény felfogás szerint Istennek minden egyes emberre van gondja és belsejének mivolta a legfontosabb ebben a tekintetben. Spinoza kritikája a 32—33. l. fölszines. Voltairet, Diderot-t, Rousseaut, Holbachot és Lamettriét (ily furcsa sorrend, az időrendben a legelső kerül a végére) egyformán a rombolás embereinek tekinteni: kritikátlan gondatlanság (52). Hogy Nagy Frigyes teljesen magáévá tette Lamettrie tanait (57), ráfogás. A *Système de la Nature* nem volt soha

kedvelt olvasmány (I. Goethe: Wahrheit und Dichtung, I. köt.) és ezt úgy jelezni: *De* szívesen olvasták Voltaire és Rousseau műveit is, komikus. Voltaireret és Rousseaut úgy olvasták mint még soha sehol könyveket nem olvastak, Holbach E. műve pedig szürke olvasmány volt, melyért senki sem lelkesedett. Nem szerencsés kifejezés azt mondani, hogy Kant az érzékiséget emberi mivoltunk legnagyobb ellenségének tekinti (99), mert érzékiség nélkül nincs ember. A sensualismus nem adja az érzékiségnek a prioritás pálmáját, mert a hol csak egy van, nincsen prioritás. Az értelem a szerző szerint csak elhalványodott érzékiség. Az értéktételek változásáról szóló tétel nem világos (140). Hasonlóképp furesán van kifejezve ez: „Az ember méltósága és értéke nem abban áll, hogy igazat mond, jót cselekszik és szépet produkál, hanem abban, hogy az igaz, a jó és szép értékét föl ismeri, azt csudálni, abban gyönyörködni képes.” Így mondva, ez arculcsapása minden tényleges erkölcsi ítéletnek. Mindazonáltal Kant elismerését lelkes szavakba tudja hirdetni (200, 208). A Kant utáni ethika előadásában főleg Herbart ismertetése válik ki. Az idealismus jellemzésénél gúnyosan Isten intervjúolását emlegetni, idéltlen phrasis. Hasonló az, hogy Fichte titkárja az Imperativusnak. Schellingről azt mondja, hogy *már* a Berlinben tartott előadásokban húzott a mysticismushoz. *Már?* Hiszen ezeket élte vége felé tartotta. Vakmerőség Schopenhauert utánozva Fichtét öntudatlan álomlátónak mondani, míg Hegel a tudatos szemfényvesztő benyomását teszi. Ez nem elég. Előadása a tánczó dervis szédülése, Lewis szavaival (254). Lotze sem tárgyalja igazságosan, mert hiszen Lotze nélkül soha sem gondolt volna értékelméletre. De nem folytatjuk ezt a gyomlálást, nehogy azt a benyomást keltsük, mintha itt túlsok volna a gyom. A munka minden gyengesége mellett is értékes, alapos philosophiai műveltségre vall, csak nem az, amit az Akadémia várt és kívánt.

A 2. sz. pályamű, melynek jeligéje „Az erkölcsi törvény bennem . . .” Kant, kétségkívül a legkerekébb, a legérettebb mind a négy között. A 3. sz. pályaművel ellentétben mintegy Kant philosophiáján belül választja meg álláspontját és sokszor inkább apologia, commentár, mint kritikai történet: de nagy gonddal, szeretettel és kritikai körültekintéssel végzi ezt a munkát, igen egységesen, következetesen viszi keresztül főgondolatát és becses segítséget nyújt Kant tanulmányozásában. Alapgondolata az, hogy Kant nem új erkölcsant akart adni, hanem az erkölcsiségnek mintegy ismeretnát, még pedig a transscendentalis módszer fonalán. T. i. Kant nem kérdi, milyen az erkölcsiség tényleg, hogyan keletkezik és valósul meg, hanem hogy miért és mely feltételek mellett érvényes. Ha Kant a maga ethikáját a Gyakorlati Ész Kritikájában fejti ki, gyakorlati észen nem lélektani tehet-

ség értendő, hanem a tiszta észnek az erkölcsiség megértésére vonatkozó praktikus functiója, azaz, a mely szerepet játszik a tiszta ész mint theoretikus jellegű, az ismeret kritikájában, ugyanazt a szerepet viszi mint praktikus jellegű az erkölcsiség kritikájában (60). Ez mintegy programja a jól átgondolt és megcomponált vizsgálódásnak, melyet a mű első részében biztos gondolattal keresztülvisz a szerző. A gondolat ellen csak egy kifogásunk van. A szerző nem vette észre, hogy meg kellene vizsgálni, vajjon a transscendentalis módszernek ez az átvitele a gyakorlati térre jogosult-e. Ettől függ a kritikai állásfoglalás, azt a szerző nemcsak nem adja, hanem úgy mint Cohen, ezt az átvitelt, ezt az egyetemesítést a tr. módszernek oly természetesnek találja, mint maga Kant; kár, hogy ebből a szempontból nem foglalkozott bővebben a Tiszta Ítéleterő Kritikájával, a hol ez az átvitel ugyancsak különös eredményeket hozott létre. Azt sem akarom hallgatással mellőzni, hogy itt is sok az ismétlés, habár a vizsgálódás menete mindig világos marad. A tr. módszer mivoltát és fontosságát a szerző fényesen megvilágította. Alapgondolatának következetes érvényesítésével és keresztülvitelével a szerző világosan demonstrálja, hogy Kant etikájának formális jelleget kellett öltetnie, továbbá, hogy Kant nem maradt következetes, majd a lélektan terére csapott át, majd a tárgytól idegen metaphysikai speculációkba tévedt és a szerző iparkodik, habár nem mindig könnyű sikerrel, az egész Kant-féle etikát logisztikus módon értelmezni. De művének emez első részénél nem kevésbé tartalmas a második rész, a mely igazi finom megértéssel Kant hatását a német philosophiára igazolja. Taglalja Schiller, Jacobi, Fichte, Schelling, Hegel, Schleiermacher, Herbart, Fries, Benecke és Schopenhauer erkölcsanát, kimutatja Kantnak ezekre tett döntő hatását, igen igazságos Fichte, Schelling és Hegel iránt, bár eléggé határozottan bírálja őket és itt is jól érvényesíti alapgondolatát, kimutatván, hogy miként tértek el ezek a tr. módszertől és mégis nem hiába dolgoztak, mert az ethika egyes mozzanatait kiemelték és Kant gondolatait új szempontokból világították meg. Kár, hogy a szerző a legújabb fejleményekre nem vetett ügyet, hogy legalább a továbbfejlődés irányait megjelölje. Kevés specialis tévedéseket találtam. A 15. lapon a mit a lélektanról mond, fölhozható a logika ellen is, itt tehát élesebb megokolásra van szükség. A transscendentalis nemcsak a *quid iuris*, hanem a *quid factira* is vonatkozik, tehát a 16. lapon ez értelemben javítandó. Hogy senki nem vonta kétségbe a math. és physikai tételek egyetemességét, nem igaz, l. Hume, Mill, stb. Külön kiemelem mint előadásban és gondolatban egyaránt kitűnő fejezetet Kant etikájának logikai structuráját (130).

Nem lehet kétség benne, hogy a négy mű közt ez a leg-

jobb és föltétlenül megérdemli a jutalmat. De nem tagadhatjuk meg elismerésünket az említett III. és I. számú pályaműtől sem, még pedig a III. sz. mű számára ajánlunk dicséretet, az I. sz. számára pedig elismerést. Ha a megdicsért mű szerzője jelentkezik, jeligés levele fölbontandó.

Budapest, 1918 április 6.

Pauler Ákos l. t.

Alexander Bernát l. t.,
előadó.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta s a 2. számú „Az erkölcsi törvény bennem” jeligőjű pályaműnek a jutalmat odaítélte. Szerzője — a felbontott jeligés levél szerint — *Bartók György* egyetemi tanár, Kolozsvár.

VIII.

Jelentés a Schreiber—Kautz-pályázatról.

A Schreiber—Kautz-féle alapítványból kitűzött nyílt pályázatra, melynek pályatétele a következő volt: „A kis- és nagyközségek adózási viszonyai és ezek reformjának irányelvei” csupán egy pályamunka érkezett, dr. Kalmár Simon Ernőtől.

A szerző katonai szolgálatot teljesít az ország határain kívül s így forrás- és anyaggyűjtemény a tervezet készítésekor nem állhatott rendelkezésére. Ennek figyelembevételével is azt kell azonban megállapítanunk, hogy a pályakérdés sikeres megoldására nem képes, s neki a megbízás ki nem adható. Nem említve azt a tárgyhoz szorosan nem tartozó bevezetést, a melyben a pályatétel kitűzését kritizálja, s a mely már maga is elég nagy tájékozatlanságra s a kitűzött cél föl nem ismerésére mutat. — az egyetlen kidolgozott fejezet — „Terra incognita”. „Bevezető eszmék” czímen — semmiféle bizonyosságot nem nyújt afelől, hogy a szerző tisztában volna a pályakérdés jelentő ségével s valami kiforrott eszméje lenne annak a megoldásához.

Az egész bevezetés túlságos subjectív hangú, igen gyakran dagályos hasonlatoknak az egymásrahalmazásával, az a kevés konkrét állítás pedig, a mely a fejezetben található, többnyire téves. Abból a föltevésből indul ki, hogy a kis- és nagyközségek adózási viszonyairól nemcsak a magyar, de a világ szakirodalmában sincs megfelelő munka. Ezzel szemben alig szükséges utalnunk arra, hogy a községi adózás kérdésével hazai szaktudományunk is bővebben foglalkozott, a magyar királyi központi statisztikai hivatal két ízben bocsátott már ki terjedelmes anyaggyűjteményt a községi adózásról s a pénz-

ügyminisztériumnak szintén van nyilvánosságra hozott forrás-gyűjteménye. Azzal a kérdéssel, hogy a községi adózás mai rendszere megfelelő-e vagy sem, s hogy bizonyos állami adónemeknek községi célokra való átengedése a külön községi pótlékolás helyett indokolt-e, a szaktudomány ismételten foglalkozott.

A szerzőnek az a tépelődése, hogy a pályázatétel a magyar községek adózása iránt érdeklődik-e, vagy a külföldieket is ideérti és az adóztatási jog, vagy az adózási viszonyok tárgyalását kívánja-e, mind fölösleges továbbnyújtása az érdemleges tárgyaláshoz el sem jutó bevezetésnek. Szinte szándékosan halmozza a nehézségeket a kérdés megoldása körül, s keres összefüggéseket a községi és társadalmi élet egyéb jelenségeivel, úgy hogy magát az egyenes, világos célzt egyre jobban szem elől téveszti s az egész fejezet csupán logikailag össze nem függő elmélkedés a fölött, hogy mit kellene értünk a községi adózás alatt.

A mennyire nem biztató maga a kidolgozott fejezet, ép olyan általánosságban vannak tartva a tervezett munka többi fejezeteinek ismertetései is, a melyek legnagyobbbrészt csak üres címek, a tartalomnak vagy minden sejtetése nélkül, vagy olyan megjegyzések kíséretében, a melyek nyilvánvalóan mutatják, hogy a szerző ismét és ismét el akar térni tulajdonképeni tárgyától. Az adózás, a pénzügyi történet, az önkormányzati elv, az állami és egyéni érdekek, a világháború okozta gazdasági eltolódások s ehhez hasonló nagyméretű kérdések szerepelnek a tervezett munka fejezetcímei között, a hol a községi pártokról és erkölcsökről, nemzetiségi kérdésekről s egyéb a tárgyhoz igazán nem tartozó themákról kívánna szólni a nélkül, hogy egyetlen egy fejezet címe, vagy tartalma is elárulná a pályakérdés helyes megoldására való rátermettséget, előtanulmányt, rendszeres gondolkodást és tudományos felfogást.

Tisztelettel javasoljuk, hogy a megbízás a szerzőnek ne adassék meg.

Budapest, 1918. évi február havában.

Buday László l. t.

Fellner Frigyes l. t.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

IX.

Jelentés a Széchenyi-életrajz-pályázatról.

Előzetes bírálat.

A „Hitel, Világ és Stadium, ti három nem kézzel irt művek, hanem egekbe nyúló hármass pyramid“ (Arany J.) jel-igével 1917. évi szeptember 29-én a gróf Széchenyi életrajzára kitűzött pályadíjra beérkezett pályamunka előzetes megvizsgálás végett a tisztelettel alulírottaknak adatván ki. arra vonatkozó jelen-tésemet a következőkben van szerencsém előterjeszteni. E pályamunka sem terjedelme, sem külalakja, de főleg tartalmát tekintve nem arra való, hogy a M. T. Akadémia ügyrendje értelmében behatóan foglalkozzék vele. Szerzője összesen 78 írott lapon akarja a Széchenyi élet- és jellemrajzát s reformátori tevékenységének méltatását nyújtani. Ennek a terjedelemnek megfelelően kisszerű irálya is, mely még a középiskolai önképző-körökben is visszautasíthatnák. Tartalma pedig telve van képtelen történeti tévedésekkel, helytelen felfogással, számos oly kitalálással, melyek a szerző teljes tájékozatlanságáról tesznek tanúságot. Azért ezt a minden tekintetben gyarló munkálatot, mint nemcsak az Akadémia legnagyobb díjára, de annak legkisebb figyelmére sem érdemes fércmunkát egy pillanatra sem lehet komolyan venni. Szerzőnek az, mint akadémiai bírálatra alkalmatlan, egyszerűen visszaadandó lenne.

Gaal Jenő r. t.

*

A II. osztály e véleményét magáévá tévén, a Széchenyi-életrajz-pályázatra beküldött munkát e vélemény kíséretében átteszi a Főtitkári Hivatalhoz azzal, hogy a pályamű akadémiai bírálatra teljesen alkalmatlan és nem arra való, hogy azzal az Akadémia, ügyrendje értelmében behatóan foglalkozzék. A pályamű visszavételére a szerző felhívandó.

Fejérfataky László,
osztálytitkár.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

X.

Jelentés a Sztrokay-jutalomról.

A Sztrokay-alapítvány jutalomdíjára a következő pályakérdés volt hirdetve: „Fejtessenek ki a közigazgatási jogtudományok alaptanai a mai tudomány eredményeinek figyelembevételével oly módon, hogy a mű a közigazgatási jogtudomány

alaptételeinek lényegét felvilágosítva, a gyakorlati közigazgatásnak is hasznos szolgálatot tehessen“.

Erre a kérdésre csak egy pályamű érkezett be „Közigazgatási forumok“ czímmel és a „jó közigazgatás áldás a rossz atok“ jellegével.

Szerző előszavában kiemeli, hogy a pályakérdés kettős feladatának a „közigazgatási forumok themájával“ kapcsolatban kíván megfelelni, mert a forumok alkalmas keretet szolgáltatnak arra, hogy a közigazgatási jogtudomány alaptételei is megvilágíttassanak.

Midőn a pályakérdés azt tűzi feladatul, hogy a közigazgatási jogtudomány, tehát úgy az anyagi, mint az alaki közigazgatási jog alaptételei a mai tudomány eredményeinek figyelembevételével fejtsenek ki: és a pályakérdés azt is megkívánja, hogy a munkának olyannak kell lennie, mely a gyakorlati közigazgatásnak is hasznos szolgálatot tehessen, akkor a pályázó kettős feladata világosan az, hogy a közigazgatási elméleti alaptanokat kell átvinni a magyar tételes anyagi és alaki közigazgatási jog területére oly módon, hogy az alapelvek, a vezérlő fogalmak a magyar tételes közigazgatási jog rendelkezéseinek tömegében útmutató kalauzul szolgálhassanak.

Ha ezt a feladatot szerző, mint előszavában mondja, „a forumok keretében“ oldotta volna is meg — ez, bár a feladat ily beállítása legalább is szokatlan —, a pályakérdés nézőpontjából kifogásolható nem lett volna. Nem a beállítás, de a lényeg a döntő. Ha tehát szerző az általa megjelölt módszer szerint, azaz: a forumok keretében fejtette volna is ki a közigazgatási jog mai tudományos alapfogalmait, a közigazgatás rendjét, tagosulását, a közigazgatási functiókat, ezek tartalmi különbségét, ezek eredményeit, az állami, az önkormányzati közigazgatási jog általános természetét és ezek érvényesülését a municipiumban, a községben, továbbá a közigazgatási szervezet, a hivatali viszony, a közigazgatási per és végrehajtás sarkalatos tételeit stb., akkor ezzel a beállítással is megfelelhett volna a pályakérdés követelményeinek. Szerző azonban más művet írt, mint a mit a pályakérdés kíván. A pályakérdés határozottan oly tartalmú művet jelöl meg, mely a közigazgatási jognak mintegy „institutióit, a közigazgatási jogtudomány alaptételeinek lényegét“ tartalmazná, a szerző pályaműve pedig reformkérdésekkel és nem a közigazgatási alapelvek dogmatikus feldolgozásával foglalkozik. A közigazgatás átalakítása és főleg a szervezeti reformok foglalkoztatják a szerzőt. A ma már csaknem közkeletű, sőt részben törvényjavaslatokba foglalt reformkérdésekkel találkozunk, hol behatóbb, hol vázlatos fejtegetésben a pályamű kilencz fejezetében. (A közigazgatási forumok általános képe.

A jogfejlődés iránya. A közigazgatási forumok rendszere. A forumok reformja. A helyes bírálókat kelléke. Jogorvoslatok. Tisztviselők. A vármegyék önkormányzata. Közigazgatási végrehajtás (ezek a fejtegetések is az egészben 228 lapra terjedő munkának is csak 122 lapját töltik be, mert a többi 106 lap nem egyéb, mint minden megjegyzés nélküli egyszerű összeállítása a ma fennálló közigazgatási forumoknak).

A községi, a járási, törvényhatósági, kerületi szervezet, a megyei kinevezési rendszer, a közigazgatási alkalmazottak független állásának biztosítékai képezik a fejtegetés tárgyainak túlnyomó részét. De e fejtegetések is e kérdésekkel mint reform-problémákkal foglalkoznak. E mellett, a pályakérdés szempontjából formai hiba mellett, melynél fogva másra felel, mint a mit az Akadémia kérdezett, fejtegetéseinek tartalmi tekintetben is téves alapiránya tűnik szembe, a mennyiben a közigazgatást állandóan a jogszolgáltatással azonosítja, a közigazgatási intézést judicaturának tekinti, a vitás és peres közigazgatást meg sem különbözteti, s a közigazgatási eljárásban a modern perjog követelményeinek kíván túlzott mérvben utat nyitni.

A mi reformjavasolatait illeti, azok nem újak. Velők már a szaklapok és a szakegyesületek tanácskozásaiban találkozunk, de el kell ismernünk, hogy végigvonul munkáján a kérdések elméleti és gyakorlati ismerete.

A törvényhatósági bizottság, a községi képviselőtestület tagjainak számát szokatlanul kevés tagból óhajtja megalakítani, a közigazgatási bizottságot korlátozottabb hatáskörben fenntartani ugyan, de mai hatáskörének nagy részét egy új szervre, a törvényhatósági székre akarja átruházni.

Legbehatóbban foglalkozik a munka a forumrendszerrel, ezeknek ma fennálló általános ismertetése és a tudományos kritika egyhangú megnyilvánulása szerint elítélt tarka képét élénk színekben mutatja be. Helyesen mutat a magyar közigazgatási jog codificatiójának rendszertelenségére, a forumok össze-visszaságának okaira, megjelöli ezeknek a jogkereső közönségre és a hivatali működésre kiható hátrányait. foglalkozik a közigazgatási jogorvoslatok közismert visszásságainak kérdésével, a túlvitt központosító ügyelintézésre és apró ügyek hárm-as-négyes forumrendszerére. Kiemeli, hogy csaknem minden új közigazgatási törvény új forumokat, új eljárási szabályokat alkot; hogy hiányzik a közigazgatási eljárás egységes constructiója; megállapítja, hogy az egyszerűsítési törvény a számos kivétellel, a felülvizsgálati kérelem túltengésével jelentékeny eredmény nélkül maradt, de kiemeli az egységes kihágási eljárás eredményes hatását. Szerző gyökeres javaslata a forumrendszerben az, hogy a contentiosus ügyekre nézve a járásban, a törvényható-

ságban és az országot több közigazgatási kerületre osztva a kerületben kell megtalálni az egységes forumot. Az alsófokú forum volna minden contentiosus ügyben a korlátozottabb számú és az ügyek természete szerint különböző szakértő elemek bevonásával működő járási szék, a középfokú forum a törvényhatósági szék és a harmadik forum a kerületi tanács. Oly ügyekben azonban, melyekben közigazgatási bírósági panasznak van helye, a kerületi tanács helyett a közigazgatási bíróság volna a harmadik forum. Ezek mellett — mondja szerző — megszűnnék az egyes, vagy társas, bizottsági vagy választmányi, plenaris, vagy albizottságos forumok labirinthusa.

E három forum mellett volna még a megreformált közigazgatási bizottság, mely szerző szerint körülbelül a mai állandó választmány szerepét töltené be és a mozgékonyabbá teendő, gyakrabban összeülő, kevésszámú tagokból álló törvényhatósági bizottság. Ebben az irányban más úton jár, mint a közismert kormányjavaslat, mely a közigazgatási bizottságot kiszélesített hatáskörben tartja fenn és ennek albizottságaiban és szakosztályaiban keresi a helyes elintézés biztosítékát, — a törvényhatósági bizottságot azonban eddigi nagyszámú tagjaival kívánja az általánosabb természetű közügyek részére föntartani, míg szerző a kevésszámú törvényhatósági bizottság működésében véli föltalálni a valódi önkormányzat érvényesülhetését.

A jogorvoslatokra nézve két általános szabályt állít fel. Az egyik az, hogy minden elsőfokú határozat ellen van helye felebbezésnek. A másik az, hogy két egybehangzó határozat ellen csak a közigazgatási bíróság elé tartozó ügyekben van helye felebbvitelnek. A harmadfokú határozatok ellen további felebbvitelnek nincs helye. Kivételeket azonban nem volna szabad engedélyezni. Ezek rontották meg az egyszerűsítési törvény hatását is. A közigazgatási eljárás reformjával megjelöli a szóbeliség és közvetlenség alapján megalkotandó egységes közigazgatási eljárást.

Miként már fentebb említettük, a munka utolsó része (106 l.) a mai közigazgatási forumokat állítja össze a községi, törvényhatósági, közegészségügyi, állategészségügyi, rendészeti, mezőgazdasági, úti, vasúti, vízi, vallási és népoktatási, erdészeti, vadászati, halászati, telepítési, munkásházi, ipari, anyakönyvi, adó- és illetékügyekben. Ez azonban tisztán mechanikai összeállítás, de mindenesetre igen hasznos tájékoztatás a mai forum-útvesztőben. A gyakorlati közigazgatás munkásai hálásan is fognak venni — mint a hogy nagy szolgálatot tett Némethy Károly commentárja is azzal, hogy a közigazgatási bírósághoz utasított ügyekben a forumokat felsorolta — ha a munkából legalább ez az összeállítás könyvpiacra juthatna.

A munka többi része is olyan, mely a közigazgatási reformkérdésekkel irodalmi színvonalon foglalkozik, de a pályadíj kiadását nem javasolhatjuk, mert az Akadémia, mint már előadtuk, nem a közigazgatás reformkérdéseire tüzött ki pályadíjat és így szerző a pályadíj kiadásának elengedhetlen feltételét nem teljesítette.

Concha Győző r. t.

B. Wlassics Gyula r. t.,
előadó.

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

XI.

Jelentés a Bézsán-féle nyílt pályázatra beérkezett munkatervezetekről.

A *Bézsán József*-féle alapítvány kamatai 1918-ban a biológiai tudományok köréből meritett kutatások támogatására lévén fordítandók, a múlt, 1917. évi nagygyűlésen 47. szám alatt hirdetett nyílt pályázatra 1917. évi december 31-ig beérkezett három pályázati munkatervezet, melyekről alulírott bizottság véleményes jelentését ezennel a tekintetes III. Osztály elé terjeszti:

Az 1. számú tervezetet dr. *Horváth Géza* r. tag, a M. N. Múzeum Állattárának igazgatója nyújtotta be: tervezett munkájának címe: „*A Magyar Birodalom Hemiptera Faunája*“. Mutatványul mellékelve van 1—20 írott félívre terjedő egy fejezet: „*A Nabididae*“.

A 2. sz. pályázati tervezet dr. *Richter Aladár* l. tag., nyug. tud. egyetemi r. tanártól érkezett s címe: „*A Marcgraviaceák isomorph tagjainak származástani (phylogeniái) kapcsolatáról az összehasonlító alkattan (anatomia) alapján*“.

A 3. sz. tervezet dr. *Berczeller László*-tól, a budapesti tud. egyetem élettani intézetének első tanársegédjétől (jelenleg népfőlkelő főorvos) ered; címe: „*Physikai-chemiai vizsgálatok a Wassermann-reactióra vonatkozólag*“.

Részletezve a tervezeteket:

Az 1. számúnak szerzője a *Magyar Birodalom Hemiptera faunájának összeállítását* adná, a munka terjedelme 50—60 nyomtatott ív volna.

Az első rész vagy általános rész a tervezet értelmében közölné faunánk származását, kialakulását és általános jellemzését: a fajok vízszintes és függélyes elterjedését, faunánk kutatásának történetét és az idetartozó irodalom teljes jegyzékét.

A második rész a területen előforduló, közel 1000 Heteroptera-faj rendszeres jegyzékét adná az összes lelőhelyek felsorolásával a vonatkozó ökológiai és phaeológiai megfigyelésekkel, a földrajzi elterjedés megjelölésével együtt. Ez, latinnyelvű analitikai táblázatokkal kiegészítve, egyszersmind a munkának meghatározóul használhatóságát is biztosítja. Megjegyzendő, hogy ez a rész bővebb irodalmi tájékozás végett felölelné minden egyes nemzetség és faj teljes synonymikáját és bibliographiáját.

A 2. számú tervzetnek szerzője, dr. Richter Aladár, a növénytanból meríti tárgyát s a Maregraviaceák isomorph tagjainak bonczatani szerkezetét kívánja phylogenetikai alapon méltatni. Pályázó szerint a phylogenetikai kapcsolatoknak bonczatani, belső szervezetbeli kimutatására a nevezett családnál aligha van alkalmasabb példa, a mely egyébként a maga „általános biológiai körében“, valamint morphológiájában bizonyos egységességet mutat, — másfelől pedig megfelelő változatosságot is elárul szerkezetében. Szerző kiemeli e részben még azt, hogy figyelemmel kellett lennie arra is, hogy oly családra essék választása, melynek tagjai egyetlen continens zártabb területeit illetik s hogy valamennyi morphológiailag ismert tagja rendelkezésére is legyen: és miután ezt sikerült elérnie s máris átvizsgálhatta a család csaknem összes isomorph tagjait — széleskörű előzetes tanulmányaira támaszkodva, melyek a M. Tud. Akadémia, meg a M. N. Múzeum kiadványaiban jelentek meg s mely tanulmányok kutató módszerét és felfogását olyan jelestül megvilágítják — reményli, hogy esetleges megbízatásának napjától számítva egy éven belül teljesen elkészülhetne.

A 3. számú tervzet benyújtója, dr. Berczeller László, beadványában ismerteti tájékoztatóul a Wassermann-féle reactio tökéletesbitése okából eddig végzett (s németül már megjelent) vizsgálatait. Ezekben a nagyon érdemes kutatásaiban máris beható módon tanulmányozta egyenként a közreműködő anyagok jelentőségét és szerepét, azután kiemelendő, hogy egyszerűsítette a reactio technikáját és a reactio fokának quantitativ meghatározására a colorimetrikus módszert vette igénybe. További vizsgálataiban, a melyekre a támogatást kéri, különösen a colorimetrikus módszert kívánja nagyon behatóan tanulmányozni a reactióban jelentkező ingadozások megállapíthatása végett, melyek esetleg értékes útmutatásokat adhatnak az orvosi kezelésben vagy pedig a syphilisnek más, szintén positiv reactiót adó betegségektől megkülönböztetését lehetőségessé tehetik. Ilyen irányú vizsgálatait a bécsi cs. és kir. 4. számú Wassermann-féle állomáson végezte, valamint ugyancsak Bécsben a cs. és kir. katonai egészségügyi bizottság laboratoriumában folytathatná. A tervzetben részletesen, 95 gépírásos negyedréten lapon közölt eddigi

vizsgálatai bizonyítják, hogy pályázó a kérdésen teljesen uralkodik és a megfelelő elméleti és gyakorlati készséggel rendelkezik.

*

A bizottság a pályázati tervezetek beható megvizsgálása és áttanulmányozása után érdeme szerint méltatja dr. *Berczeller László* gyakorlati vonatkozásaiban is jelentősegteljeseknek ígérkező kutatásait; valamint legteljesebb elismeréssel adózik dr. *Richter Aladár* irodalmunkban úttörő és magasabb felfogásról tanuskodó fáradhatatlan tudományos törekvéseinek, melyeket az általános tudomány nézőpontjából is hiányt pótlóknak tart; véleménye azonban, mely a tervezetek tanulmányozásából és minden irányban való megtárgyalásából leszűrődött, mégis az, hogy mindez említett két kiválóan örvendetes tudományos jelentőség mellett is, számolva valamennyi körülménnyel, dr. *Horráth Géza* pályázati tervezetét kell a megbízatást illetően figyelemben részesítenie.

1. Nem hallgathatja el ugyanis a bizottság, hogy olyan munkával áll szemben (hiszen jóformán készen van, csak a szerkesztés feladata van még hátra), melyből kiderül, hogy hazánk a Hemipterologia tekintetéből az egész földkerekség legjobban és legegyszerűsebben kikutatott országa.

2. Nem lehet hallgatással mellőzni azt sem, hogy *Horráth Géza*, ki immáron 50 éve foglalkozik a Magyar Birodalom Hemiptera faunájának kutatásával, e félszázad alatt, rendkívüli fáradhatatlan gyűjtő lévén, bejárta hazánknak majd minden részét, gyűjtött szinte valamennyi vármegyéjében és nemcsak, hanem kiterjesztette gyűjtéseit Boszniára, Hercegovinára s Dalmáciára, melyeket joggal a magyar szent korona országainak tekintenek, s melyeket a magyar faunaterülethez szoktak számítani.

3. Szükségesnek véli továbbá kiemelni a bizottság azt is, hogy az a rendkívül gazdag bizonyító anyag, melyet pályázó a körülírt területen összegyűjtött és mely még mások gyűjtéseivel is gyarapodott: mind jól megőrizve együttesen a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonában van, és hogy azt legnagyobb részben *Horráth Géza* fel is dolgozta s hogy pályázó azonkívül a bel- és külföldi magángyűjteményekben található minden magyarországi anyagot megvizsgált.

A bizottság ezeknek előrebecsálása után valóban méltányolja és jogosultnak látja pályázónak abbeli felfogását, hogy mikor mindezek a munkálatokon átesett: elérkezettnek tartja az időt arra, hogy évtizedes kutatásai és tanulmányai eredményét egy nagyobb munkába összefoglalja és félszázados természetvizsgálói fáradhatatlan bűvárkodásának betetőzéseül közreadhassa.

Éppen ezért tehát, mikor *Horváth Géza* tulajdonképen ennek a nagyértékű munkának megszerkesztése céljából kéri a Magyar Tudományos Akadémia támogatását — mely munka összeállításának elmaradását a magyar tudományosság pótolhatatlan kárának hiszi és vallja minden szakember —: a bizottság véleménye szerint a M. Tud. Akadémiának hivatásából folyó kötelessége a *Bézsán*-féle díj által rendelkezésére bocsátott, bár sajnos, hogy szegény anyagi eszközökkel, az élete munkáját az utókor számára biztosítani óhajtó és a Magyar Hemiptera Fauna ismeretét messze a haza határain túlterjesztő tudós támogatására sietni.

Mindezek alapján a tekintetes III. osztály figyelmébe ajánljuk *Horváth Gézának* „A Magyar Birodalom Hemiptera Faunája” című munka megírásával megbízatását s kérjük, hogy a tekintetes Akadémia színe elé ily értelmű javaslattal méltóztatásuk járulni,

Budapesten, 1918. évi márczius 15.

Entz Géza r. t.

Preisz Hugó l. t.

Istvánffi Gyula l. t.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

XII.

Jelentés a Lukács Krisztina-pályázatról.

A M. T. Akadémia az 1915. évi nagygyűlésén 44. sz. alatt a *Lukács Krisztina*-alapítvány kamatjövedelméből hirdetett nyílt pályázat alapján, az 1916. évi nagygyűlésén megbízta dr. *Mauthner Nándor* budapesti egyetemi magántanárt „*Glukosidek synthetikus előállítása*” című pályázati tervezete kidolgozásával, biztosítva részére a kamatjövedelmi jutalomdíj egyik felét, 1000 koronát, ha benyújtandó műve jutalmazásra érdemes leend.

A nevezett pályamunka elkészült: a III. osztály 1918. évi január hó 28-án tartott zárt ülésén *Bugarszky István* és *Winkler Lajos* l. tagot kérte fel a bírálatra: időközben *Bugarszky* tagtárs akadályoztatása folytán, helyette *Hosray Lajos* másodelnök, rendes tag volt szíves az egyik bíráló tisztségét elvállalni.

1.

Tekintetes Akadémia!

Mauthner Nándor: „*Glukosidek synthetikus előállítása*” című pályamunkának rövid ismertetését és bírálatát a következőkben van szerencsém tisztelettel előterjeszteni:

A szerző munkája bevezető részében (1—18. l.) elsősorban is általánosságban szól a glycosidokról, majd felsorolja a jobban ismert glycosidokat, felemlítve, hogy az egyes glycosidok milyen növényekben fordulnak elő, mi a kémiai képletük, és melyek a hydrolysis termékei hig savak vagy lúgok, illetőleg enzymben hatására.

Áttérve tulajdonképeni tárgyára — a glycosidok synthesis útján való előállítására (18—25. l.), — *Mauthner Nándor* abból indul ki, hogy vizsgálatai megkezdése alkalmával a glycosidoknak synthesis útján való előállítására csak egy eljárás, ugyanis *Michael* eljárása volt ismeretes, a melyet ezután *Koenigs* és *Knorr* tökéletesítették. Mint a szerző kifejti, ennek az eljárásnak azonban korlátolt az alkalmazhatósága, mert csak phenolból készülhet ezzel az eljárással mesterséges úton glycosid. *Mauthner* azután olyan eljárást gondolt ki, melynek felhasználásával oxycarbonsavból is készülhet mesterséges úton glycosid. Ezzel az eljárással azután például *Mauthner* a glycosyringasavat állította elő, mely vegyület a *Syringa vulgaris*-ban fordul elő. Ugyanezt az eljárást alkalmazva előbb a glycovanillinsavat majd a glycoparaoxybenzoésavat állította elő; *Mauthner* említett eljárását tovább fejlesztve többek között előállította a glycoparaoxyacetophenont, mely vegyület a *Pinus picea* tűleveleiből készült piceinnel azonosnak bizonyult. Végül még csak azt kívánom kiemelni, hogy *Mauthner*-nek sikerült a glycoparacumarsavat és a glycoferulasavat is előállítani, mely vegyületek talán növényekben is fellelhetők lesznek.

Szerző dolgozata harmadik részében („Kísérleti rész“; 25—37. l.) a synthesisekhez használt vegyületek előállítási és tisztítási módjait ismerteti, leírja, hogy miképen végezte az egyes synthesiseket és ismerteti az általa előállított glycosidok főbb sajátságait.

Alulírott bíráló véleménye szerint, *Mauthner Nándor* a glycosidok mesterséges előállítására vonatkozó ismereteinket, régebbi dolgozatai és mostani pályamunkája alapján lényeges mértékben bővítette, miért is tisztelettel javaslom a Tekintetes Akadémának, hogy *Mauthner Nándor*-t sikerdús munkálkodásaiért a *Lukács Krisztina*-féle pályadíjjal kitüntetni kegyeskedjék.

Nem hagyhatom azonban megemlítés nélkül, hogy a különben kitünő munka, nyomtatásban való megjelenése előtt, átdolgozást igényel, hogy könnyebben megérthetővé váljék, továbbá, hogy a minduntalan ismétlődő magyartalanságok belőle kiküszöböltessenek.

Budapesten. 1918 április 4-én.

Winkler Lajos l. t.

2.

Tekintetes Akadémia!

Dr. *Mauthner Nándor*-nak a „Glukosidok synthetikus előállítása“ című, a *Lukács Krisztina*-alapítvány kamatjövödelméből hirdetett nyílt pályázat alapján beadott pályamunkájáról véleményemet a következőkben van szerencsém összefoglalni:

Ha az alapítványnak ahhoz a kikötéséhez ragaszkodnánk, hogy a pályázó valamely tudományos kérdést, vagy feladatot abszolút becsesel oldjon meg, a pályamunkát a pályadíjjal való kitüntetésre nem merném ajánlani. Nekem ugyanis az a nézetem, hogy a pályamunkának nemcsak tudományos tartalma, hanem nyelvezte, szerkezete is tekintetbe veendő a bírálat alkalmával. Így eljárva, sajnálatomra, nem sok jót mondhatok dr. *Mauthner* pályamunkájáról. Szerkezete pongyola, nyelvezte következetlen, idegen és egyenes tagadása az Akadémia céljának, hogy ugyanis a tudományt magyar nyelven kell művelni.

Mínthogy azonban dr. *Mauthner* értékes önálló munkát végzett a glycosidok mesterséges előállításának terén: hozzájárulok dr. *Winkler Lajos* bírálatársamnak ahhoz a javaslatához, hogy dr. *Mauthner Nándor*-nak a pályadíj kiadassék, de azzal a kikötéssel, hogy pályamunkájának kinyomatása előtt gondoskodják róla, hogy az, alak és nyelv tekintetében is, kiállja a bírálatot.

Budapesten, 1918 április 6-án.

Ilosvay Lajos r. t.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

XIII.

Jelentés a Rózsay-féle nyílt pályázatról.

A M. T. Akadémia 1914. évi nagygyűlésén 54. sz. alatt hirdetett pályázatot a *Rózsay*-alapítvány kamatjövödelméből biológiai tárgyú kérdésre; az Akadémia hozzájárulásával a tervezetek benyújtási határnapja egy évvel, 1915. évi december hó 31-ig hosszabbított meg. Beérkezett pályázati tervezete és *Lenhossék Mihály* r. és *Preisz Hugó* l. tag véleményezése alapján dr. *Berczeller László*-t megbízta az Akadémia 1916. évi nagygyűlésén „A felszínfeszültség biológiai jelentősége“ című munkájának kidolgozásával.

E pályamunka beérkezvén, az Akadémia III. osztálya f. é. január 28-án tartott zárt ülésében a tisztelettel alulírottakat bizta meg azzal, hogy *Berczeller László* dr.-nak fent nevezett művét elbírálják.

Véleményünket a következőkben terjesztjük az Akadémia elé.

A dolgozat a kutatásnak egy újabb keletű mezején: a biológiai tünemények physikai-chemiai magyarázatának a terén mozog. A szerző, néhai *Tangl Ferencz* tanár benső tanítványa, ezen a téren már a dolgozatoknak egész sorával keltett figyelmet. Jelen értekezésében a felvetett kérdésnek teljes képét igyekszik nyújtani, mások vizsgálatainak a beleszővésével, nagyrészt azonban saját kutatásainak alapján.

Saját kísérleteire hivatkozva tárgyalja a vizes oldatok felszínfeszültségének a törvényeit s szemügyre veszi azokat a hatóanyagokat, a melyek e feszültségre változtató hatással vannak. Az állati protoplasmára jellemző colloidalis anyagok egy része — így a fehérjék és lipoidok — csökkentik ezt a feszülést, s ebből magyarázza a szerző, hogy ezek az anyagok a sejt felszíne felé koncentráltabb oldatokká tömörülnek s a sejt felületén plasmahártyát, sőt szövettani értelemben vett sejhártyát alkotnak. Ismeretes, hogy bizonyos fertőtlenítő anyagok (például thymol, phenol) bactericid hatása nagy mértékben növekszik, ha sókat adunk hozzájuk. A szerző vizsgálataiból azt következteti, hogy ennek az a magyarázata, hogy a sók hozzáadására a capillactiv anyagok vizes oldatainak felszíni feszültsége csökken s a baktériumok testének felszínes rétegében töményebben halmozódik fel a fertőtlenítő szer, mint sók nélkül. Kiderült, hogy colloidalis complexumok képződésénél, ha az egyik alkotórész a felszínfeszültséget csökkentő anyag, gyakran észlelhető a felszínfeszültség növekedése, minek folytán ez a módszer igen alkalmas ilyen complexumok kimutatására. Sikertült ezt a következtetést kimutatni a fehérje és a szappan, valamint a keményítő és a szappan oldatainak egymásra való hatásakor. A szerző a felszínfeszültség szempontjából végigvizsgálta a legtöbb szerv vizes kivonatát s e vizsgálatainak eredményét részletesen közli. Kitér azután arra a sokat vitatott kérdésre is, hogy a tej zsírcseppjeinek úgynevezett haptogén hártájá valóban hártya-e, vagy csak a caseinnak — mint a víz felszínfeszültségét csökkentő anyagnak — a zsírcsepp felszínen való tömörülésének a következménye-e? Kísérleti sorozatai alapján megvilágítja azt a fontos tényt is, hogy számos értékes gyógyszerünk homolog sorozataiban meglepő összefüggés mutatkozik a víz felszínfeszültségét csökkentő hatás s a gyógyszerhatás közt. Ezzel kapcsolatban szól a narcoticu-

mok kérdéséről is; itt csak annyit állapít meg, hogy nem ritkán meglepő a párhuzamosság egyfelől a narcoticumnak a víz felszínfeszültségét csökkentő hatása, másfelől annak a víz és zsír közti elosztódási hányada közt.

A bírálók a pályamű beható áttanulmányozása alapján arra a meggyőződésre jutottak, hogy érdemes, teljes szakértelemmel megírt, több új tény, adatot és szempontot tartalmazó dolgozat, mely, különösen ha számbaveszszük, hogy ez csak egy tagja a szerző szorgalmas és szakavatott tudományos irodalmi munkálkodásának, *a jutalmazásra teljes mértékben érdemes.*

Budapest, 1918. évi márczius hó 25-én.

Lenhossék Mihály,
r. tag.

Preisz Hugó,
l. tag.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

XIV.

Jelentés a Tomory nyílt pályázatról.

A M. T. Akadémia 1917. évi nagygyűlésén 48. szám alatt a *Tomory*-alapból nyílt pályázatot hirdetett a lineáris integrálegyenletek elméletét tárgyaló, 16—20 ívre terjedő munkára. A pályázat határidejéig *egy* tervezet érkezett *Riesz Frigyes* levelező tagtól.

A pályázó a lineáris integrálegyenletek elméletével már több értékes dolgozatában foglalkozott és egyik tételle, az úgynevezett *Riesz—Fischer*-féle tétel, ebben az elméletben alapvető jelentőségű. A szerzőnek e téren elért eddigi eredményei és a most beadott tervezet alapján azt javasoljuk, bizza meg a Tekintetes Akadémia *Riesz Frigyes*t a tervezett munka megírásával és tűzze ki az elkészítés határidejét az 1920. év végére.

Budapest, 1918. évi február 26.

Kürschák József,
r. tag.

Fejér Lipót,
l. tag.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

XV.

Jelentés a Vályi Gyula nyílt pályázatról.

A M. T. Akadémia 1917. évi nagygyűlésén 49. sz. alatt a Vályi-alap kamatjövedelméből a következő jutalomtételt tűzte ki:

„Kivántatik 8—10 nyomtatott ivre terjedő oly matematikai munka, mely az algebrai egyenletek gyökeinek helyzetére újabb, főként Laguerre-rel megindult és azóta sok részletében kifejllesztett vizsgálatok rendszeres, összefüggő tárgyalását tartalmazza.“

E pályatételre egyetlen egy tervezet érkezett be, még pedig *dr. Fekete Mihály* budapesti egyetemi magántanár részéről. A tervezet szerzője a pályatételben említett irodalmat a maga részéről is önálló kutatáson alapuló többrendbeli értekezésével elismerést érdemlő módon gazdagította, tervezete pedig négy fejezetben szinte teljesen felöleli és céltudatosan tagozza az idevágó irodalmat. A szerző eddigi kutató működése, valamint tervezete elegendő biztosítékot nyújtanak arra, hogy a tőle megírandó műben matematikai irodalmunknak kívánatos és hasznos kiegészítését várjuk. Ennek alapján tisztelettel ajánljuk *Dr. Fekete Mihálynak* a Vályi-alapból jutalmazandó „Az algebrai egyenletek gyökeinek helyzetére vonatkozó újabb vizsgálatok“ című munkának megírásával való megbízását.

Budapest, 1918. évi február hó 12-én.

Rados Gusztáv,
r. tag.

Beke Munó,
l. tag.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

XVI.

Jelentés az egyetemi hallgatók részére kitűzött jutalmakról.

A)

A M. Tud. Akadémia elhatározta, hogy a megbízásából készült Oklevélszótár, Kalevala, Ossián és Gyöngyösi István Murányi Venusának az Akadémia megbízásából készült tudományos kiadása egy-egy példányát kitűzi jutalmul a budapesti, kolozsvári, debreczeni és zágrábi egyetemek egy-egy (a nyelvészettel foglalkozó) hallgatója számára, a kit az illető kar szaktanárai e kitüntetésre mint legmértőbbat ajánlani fognak. A jutalom odaitélése (1894-től kezdve) minden évben a nagygyűlésen hirdettetik ki.

Az illető egyetemek bölcsészeti dékánjainak előterjesztése alapján e jutalmat 1918-ban

Gerhauser Albert, a budapesti egyetem IV-ed éves bölcsészeti hallgatója,

Polárku Margit, a kolozsvári egyetem II-od éves bölcsészeti hallgatója,

Hadházi Ferencz, a debreczeni egyetem IV-ed éves bölcsészeti hallgatója és

Tarczay Gizella, a zágrábi egyetem IV-ed éves bölcsészeti hallgatója nyerte el.

B)

A M. Tud. Akadémia elhatározta, hogy a kiadásában megjelent „*Monumenta Hungariae Historica*”-nak egy-egy osztályát minden évben kitűzi jutalmul a budapesti, kolozsvári, debreczeni és zágrábi egyetemnek egy-egy (a történelemmel foglalkozó) hallgatója számára, a kit az illető kar szaktanárai e kitüntetésre mint legméltóbbat ajánlani fognak. A jutalom odaítélése (1893-tól kezdve) minden évben a nagygyűlésen hirdettetik ki.

Az illető egyetemek bölcsészeti dékánjainak előterjesztése alapján e jutalmat 1918-ban

Kossányi Edit, a budapesti egyetem IV-ed éves bölcsészeti hallgatója,

Keller Irén, a kolozsvári egyetem IV-ed éves bölcsészeti hallgatója,

Garay Elta, a debreczeni egyetem II-od éves bölcsészeti hallgatója és

Lj. Ilakovac Jelka, a zágrábi egyetem bölcsészeti hallgatója nyerte el.

Kelt Budapesten, a M. Tud. Akadémia 1918 május 1-én tartott nagygyűléséből.

Heinrich Gusztáv,
főtitkár.

Jelentés az akadémiai választásokról.

A jelen nagygyűlésen megválasztottak :

Az I. osztályba :

Rendes tagnak a B) alosztályba :

Négyesy László l. t., irodalomtörténetirő.

A II. osztályba :

Tiszteleti tagnak

Wekerle Sándor miniszterelnök.

Rendes tagnak a B) alosztályba :

Tagányi Károly l. t., történetirő.

Levelező tagnak az A) alosztályba :

Szászy Schwarz Gusztáv egyetemi tanár, jogtudós.

Levelező tagnak a B) alosztályba :

Hóman Bálint egy. m. tanár, történetirő.

Pilch Jenő alezredes, hadtörténeti író.

A III. osztályba :

Tiszteleti tagnak :

Ferdinánd bolgár ezár.

Rendes tagnak a B) alosztályba :

Jendrassik Ernő egyetemi tanár, belgyógyász.

Levelező tagnak az *A)* alosztályba :

Oltay Károly műegyetemi tanár, természettudós.

Rybár István egyetemi m. tanár, physikus.

Konek Frigyes egyetemi rk. tanár, chemikus.

Pogány Béla egyetemi m. tanár, physikus.

Levelező tagnak a *B)* alosztályba :

Kenyeres Balázs egyetemi tanár. orvos.

Marek József állatorvosi főiskolai tanár.

Kelt Budapesten, a M. Tud. Akadémia 1918 május 2-án
tartott nagygyűléséből.

Heinrich Gusztáv,
főtitkár.

A M. Tud. Akadémia jutalomtétellei.

1.

A M. Tud. Akadémia 1896. október 5-én tartott összes ülésén elhatározta, hogy bármikor fog is gr. Széchenyi Istvánnak az ő nevéhez és működéséhez méltó életrajza, akár kéziratban, akár kinyomatva, benyújtani, ennek szerzője 8000 korona jutalomban fog részesülni. A kéziratban benyújtott munka kiadását az Akadémia készséggel elvállalja.

A pályaművek megbirálásában egy az Akadémia három osztályából kiküldött öttagú bizottság előterjesztése alapján a nagygyűlés dönt. E bizottság elnöke a II. osztály elnöke, vagy akadályoztatása esetén valamely ilyenül megválasztott tiszteleti tagja, tagjai közül kettőt a II., egyet-egyet az I. és III. osztály választ. A jutalom odaítélése vagy ki nem adása iránti véleményes jelentést a bizottsági tagok egyike szerkeszti és terjeszti elő a nagygyűlésen.

2.

A M. Tud. Akadémia id. báró Wodianer Albert alapítványából 1000—1000 korona jutalmat tűz ki Magyarországra

bármely népiskolájában működő két legérdemesebb néptanítónak, tekintet nélkül az iskolafentartó jellegére.

A jutalmat az Akadémia az 1919. márcziusi összes ülésén ítéli oda. A jutalmazottaknak a jutalmat az Albert napját követő áprilisi összes ülésen az Akadémia elnöke adja át.

E jutalomra az Akadémiához nem lehet kérvényt beadni, mert csak a tanfelügyelőkől a közoktatási miniszterium útján beérkezett jelentések szolgálhatnak a döntés alapjául.

3.

(Nyílt pályázat.)

A *Balkán-félsziget leírása*, föld- és néprajzi, gazdasági és művelődési tekintetben. A Balkán egy-egy országának leírása is elfogadtatik (Szerbia kivételével, a mely már elkészült és sajtó alatt van.)

Egy, esetleg két kötet, a művelt közönség igényeihez szabva, hogy az Akadémia Könyvkiadó Vállalatában megjelenhessék.

A munka tervrajza egy kidolgozott fejezet kíséretében bármikor beküldhető. Névtelenül jelíges levéllel pályázó munkák nem fogadtatnak el.

A legjobbnak ítélt tervrajz és mutatvány szerzője megbízást nyer a munka megírására.

A jutalom, mely csak az egész munka beküldése és elfogadása után adatik ki, 3000 korona.

A megjutalmazott munkát az Akadémia, megfelelő tiszteletdíjjal, Könyvkiadó Vállalatában adja ki.

4.

Felhívás.

A M. Tud. Akadémia elhatározta, hogy a Balkán-félszigeti népek nyelveinek szótárait kiadja. Hajlandó tehát szerb, bolgár, albán, rumén szótárt közrebocsátani (újgörög kivételével, a mely megbízás folytán már készül).

Ajánkozások, illetőleg tervrajzok egy terjedelmesebb mutatvánnyal bármikor küldhetők be a főtítkári hivatalhoz.

Az I. osztályból.

5.

A gróf Teleki József-jutalomért 1918-ban verses formában irt szomorújátékok pályáznak.

A jutalmat (100 arany) csak irodalmi vagy színi szempontból értékes darab kaphatja.

Határnap: 1918 december 31.

A megjutalmazott mű előadásra a Nemzeti Színház tulajdona, kiadásra a szerzőé marad.

6.

A gróf Karátsonyi-jutalomért 1919-ben vígjátékok pályáznak, ide értve a vígjáték valamennyi fajtát.

A legjobbnak ítélt pályamunka jutalma 200 arany.

Határnap: 1919 szeptember 30.

A jutalmat nyert mű a szerző tulajdona; ha azonban három hónap alatt ki nem nyomtatná, a kiadás joga tíz évre az Akadémiáé.

7.

Kíváncsítik elbeszélő költemény, a melynek tárgya lehet történeti, mondai vagy a jelen életből vett. A jutalom csak akkor adatik ki, ha a megjutalmazásra ajánlott művet az Akadémia az irodalomra nyereségnek mondja ki.

A legjobbnak ítélt pályamű jutalma a gróf Nádasdy Tamás nevére gróf Nádasdy Ferencz által tett alapítványból 100 arany.

Határnap: 1919 szeptember 30.

A megjutalmazott mű a szerző tulajdona marad, de ha egy év alatt ki nem nyomtatja, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

8.

A Farkas-Raskó-alapítványból 200 korona jutalom hirdetik hazafias költeményre, a mely lehet himnus, óda, elégia, dal, ballada, költői elbeszélés, tanköltemény vagy szatira.

Határnap: 1918 december 31.

A jutalom csak önálló becsű költeménynek adatik ki. A megjutalmazott mű a szerző tulajdona marad, a ki azt önállóan vagy valamely folyóiratban két hónap alatt tartozik kiadni; ha ezt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

9.

Kíváncsítik színmű, a melynek tárgya V. Ferdinánd király uralkodása idejéből veendő. A színművek lehetnek tragédiák, vígjátékok és középfajú drámák; nincsenek kizárva az olyan színművek sem, a melyeknek csak a hátere történelmi.

A legjobbnak ítélt pályamű jutalma Tűzberki Kőczán Ferencz alapítványából 100 arany.

Határnap: 1919 május 31.

A jutalom a határidőt követő novemberi összes ülésben ítéltetik oda s december 3-án utalványoztatik ki.

A jutalmat csak irodalmi vagy színi szempontból értékes darab kaphatja. Súly fektetendő a színszerűségre; a verses forma előnyül tekintetik hasonló vagy közel hasonló társak felett.

A jutalmat nyert színmű a szerző tulajdona marad; ki is adhatja bármikor, azonban tartozik azt a „Magyar Történeti Színműtár” cz. gyűjtemény számára díj nélkül átengedni.

10.

A magyar hangtörténetre vonatkozó elméletek története és bírálata.

Határnap: 1919 szeptember 30.

Jutalma a Marczibányi-alapítványból 40 arany.

11.

A magyar népi építészet eredete és jelleme.

Jutalma a Lukács Krisztina nevére Lukács Mórictól tett alapítvány kamataiból 2000 korona.

Határnap: 1920 szeptember 30.

A jutalmat csak önálló becsű munka nyerheti el.

12.

Az 1918-ban megjelent nyelvtudományi értekezések legjelesbike Sámuel Alajos alapítványának kamataiból 15 darab cs. és kir. arany jutalomban fog részesülni. A jutalom odaitélése a nagygyűlésen fog kihirdettetni.

E pályázaton részt vesznek az összes 1918-ban megjelent értekezések, a melyekről a bírálóknak tudomásuk van.

13.

Az özv. Vojnits Tivadarné-jutalomra (800 kor.) az 1918. évben Budapesten előadott irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott magyar eredeti tragédiák, színművek, vígjátékok és népszínművek pályáznak. Olyan színmű, a mely bármely más jutalmat nyert, nem jön tekintetbe.

A jutalom az 1919. évi januári összes ülésben íteltetik oda.

14.

A nyelv és az aesthetika. (Aesthetikai szempontok jogosultsága a nyelvtudományban és a nyelv művelésben.)

Jutalma a Gorove-alapítványból 100 arany.

Határnap: 1920 szeptember 30.

A jutalom csak önálló, tudományos becses bírő munkának íteltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző köteles kiadni; ha ezt egy év lefolyása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

15.

A magyar politikai szónoklat 1790-től 1836-ig.

Jutalma Ipolyi Arnold alapítványából 2000 kor.

Határnap: 1920 szeptember 30.

A jutalmat csak abszolút becsű munka nyerheti el. A megjutalmazott mű egy évig a szerző tulajdona; ha egy év alatt ki nem adja, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

15a.

A népiesség elmélete Dugoniestől Petőfiig (A népiesség kérdésére vonatkozó akkori magyar elméleti irodalomnak összeállítása és méltatása).

Jutalma a Lehr Albert alapítványából 400 korona.

Határnap: 1920 szeptember 30.

A jutalom csak abszolút becsű műnek ítéltetik oda. A jutalmazott mű a szerző tulajdona marad, a ki azt egy év alatt kiadni tartozik. Ha egy év lefolyása alatt ki nem adná, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

16.

A M. Tud. Akadémia elhatározta, hogy nyelvészeti kiadványaiból egy-egy példányt kitűz jutalmul a budapesti, kolozsvári, debreczeni, pozsonyi és zágrábi egyetem egy-egy (a magyar nyelvészettel foglalkozó) hallgatója számára, a kit az illető kar szaktanárai e kitüntetésre mint legkitünőbbet ajánlani fognak. A jutalom odaítélése a nagygyűlésen fog kihirdettetni.

(Már hirdetett jutalomtétellek.)

17.

Az Ormódi Ormódy Amélie-jutalomra az 1916–1918. évkörben könyvalakban vagy könyvalakú folyóiratban megjelent olyan eredeti magyar szépirodalmi művek (egyes költemények, egész verskötetek vagy regények, elbeszélések, színdarabok) pályáznak, a melyeknek általános becsükön kívül az a főérdemük, hogy az örök női eszményeket a költészet szép eszközeivel kiválóképen szolgálgják.

A jutalom (1000 korona) csak magasabb színvonalú, irodalmilag becses műnek ítéltetik oda.

A jutalomra igényt tartó művek nyomtatott könyv-alakban 1919 szeptember 30-ig küldendők be a főtítkári hivatalba, annak világos megjelölésével, hogy az Ormódi Ormódy Amélie-jutalomra pályáznak. Azonban az Akadémia oly művet is megjutalmazhat, a mely nem küldetett be. A jutalom az 1920. évi márcziusi összes ülésben ítéltetik oda.

18.

A Péczely József alapította regény-pályadíjra az 1917-ben és 1918-ban megjelent, elsősorban magyar történelmi tárgyú

vagy háttérü regények pályáznak, másodsorban pedig olyanok, a melyek a magyar társadalmi életből veszik tárgyukat, akár komolyak, akár humorosak vagy szatirikusak.

Pályaműnek tekintetik minden, az említett két évben nyomtatva akár önállóan, akár folyóiratban vagy hírlapban megjelent eredeti magyar történelmi vagy társadalmi regény. Minden munka azon évben megjelentnek tekintetik, a mely első kiadásának (külön nyomtatvány, folyóirat vagy hírlap) czímlapján van. Kelet nélkül megjelent művek ki vannak zárva a pályázatból.

A pályadíj csak úgy adatik ki, ha a bíráló-bizottság a pályaművek között jutalomra méltót talál. A pályadíj meg nem osztható.

Felhívának az ily regények szerzői, hogy műveiket 1918 december 31-ig a főttkári hivatalba küldjék be. Azonban e figyelmeztetésnek korántsem az az értelme, mintha be nem küldött munka, a melyről a tagoknak tudomásuk van, nem pályázhatnak; sőt ha az Akadémia könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző a beküldött munkával pályázni akar.

A jutalom 1000 forint aranyban.

19.

Kivántatik a magyar szépirodalmi kritika története.

Jutalma Halmos Izor adományából 1000 korona.

Határnap: 1918 december 31.

A jutalom, mely meg nem osztható, csak önálló becsű műnek ítéltetik oda.

20.

Nyílt pályázat

A magyar irodalmi nyelv fejlődésének története a nyelvújításig.

A munka tervrajza egy-két kidolgozott fejezet kíséretében 1918 szeptember 30-ig küldendő be. Névtelenül, jelíges levéllel pályázó munkák ki vannak zárva a pályázatból.

A legjobbnak ítélt tervrajz és mutatóvány szerzője megbizatik a munka megírásával.

A jutalom, a mely csak az egész munka elkészülése és elfogadása után adatik ki, a Lukács Krisztina nevére Lukács Móricztól tett alapítvány kamataiból 2000 korona.

21.

Kivántatik a sumir kérdés története és jelen állása, a sumir nyelvnek részletesebb ismertetésével.

A legjobbnak ítélt pályamunka jutalma a Pesti Első Hazai Takarékpénztár-Egyesület Fáy András nevére tett alapítványának kamataiból 2000 korona.

Határnap: 1919 szeptember 30.

22.

Az összetett mondat a finnugor nyelvekben.

Jutalma a Marczibányi-alapítványból 40 arany.

Határnap: 1918 szeptember 30.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának adatik ki. A megjutalmazott munkát a szerző köteles kiadni; ha egy esztendő lefolyása alatt ki nem adja, akkor a tulajdonjog az Akadémiára száll.

A II. osztályból.

23.

(Nyílt pályázat.)

A török uralkodás története hazánkban. (Hatodszor hirdetve.)

Jutalma a Bük László-féle alapítványból 2000 korona.

A munka tervrajza, esetleg valamely kidolgozott fejezet kíséretében, 1918 december 31-ig küldendő be.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom kedvező bírálat esetén, csak a kész munkának adatik ki.

24.

A tized története hazánkban az Árpádok korában.

Jutalma az Oltványi-alapítványból 1000 kor.

Határnap: 1921 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott mű a szerző tulajdona; köteles azonban a műből, ha kinyomatja, három példányt, ha pedig két esztendő alatt ki nem nyomtatja, egy másolatot a csanádi püspökség levéltárába beküldeni.

25.

A diplomatika története Magyarországon.

Jutalma a Péczely-alapítványból 1000 forint aranyban.

Határnap: 1920 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának adatik ki. A mű a szerző tulajdona marad, a ki köteles azt egy év alatt kiadni; ha ezt nem teszi, az Akadémia fel van jogosítva a munkát külön tiszteletdíj nélkül kiadni.

26.

A magyarság letelepedése s a birtok illetve birtokjog alakulása az aranybulla koráig.

Jutalma az ifj. Bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítványból 1200 korona.

Határnap: 1920 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év lefolyása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

27.

A községi üzemek jelentősége közgazdasági és social-politikai szempontból.

Jutalma az Ullmann-alapítványból 800 korona.

Határnap: 1920 december 31.

A jutalom csak abszolút becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

28.

(Újra kitűzve.)

Fejtsenek ki a közigazgatási jogtudomány alaptanai a mai tudomány eredményeinek figyelembevételével oly módon, hogy a mű a közigazgatási jogtudomány alaptételeinek lényegét felvilágosítva, a gyakorlati közigazgatásnak is hasznos szolgálatot tehessen.

Jutalma a Sztrokay-alapítványból 100 arany.

Határnap: 1920 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becses bíró műnek ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző tartozik kiadni; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

29.

A *Sztrokay-jutalom* (100 arany) az 1916. és 1917. években megjelent jog- és államtudományi munkák legjelesebbjének utólagos jutalmazására fog fordíttatni. A jutalom az 1919. évi nagygyűlésen adatik ki.

Az Akadémia felhívja az érdekelt tudománykörbe vágó munkák szerzőit, hogy munkáikat 1918 december 31-ig a főtitkári hivatalba küldjék be. E felhívásnak azonban korántsem az az értelme, mintha a be nem küldött mű, a melyről a tagoknak tudomásuk van, figyelembe vehető ne volna.

(Már hirdetett jutalomtétellek.)

30.

(Nyílt pályázat.)

A XVI. szepesi város visszacsatolásának története.

Jutalma Kisteleki Lévay Henrik alapítványából 1000 korona.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében, 1918 decz. 31-ig küldendő be a M. T. Akadémia főtitkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom, kedvező bírálat esetén, csak a kész munkának adatik ki.

A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

31.

A banderiális szervezet története Magyarországon.

Jutalma az ifj. Bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítványból 2000 korona.

Határnap: 1920 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

32.

Az erkölestani értékelmélet nyomai az ókori philosophiában.

Jutalma a Gorove-alapítványból 100 arany.

Határnap: 1919 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos beccsel bíró munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző tartozik kiadni; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

33.

A háború befolyása a belkereskedelem alakulására.

Jutalma a Dóra-alapítványból 50 arany.

Határnap: 1919 december 31.

34.

A jelenlegi háború befolyása a külkereskedelem alakulására.

Jutalma az Ullmann-alapítványból 800 korona.

Határnap: 1918 december 31.

A jutalom csak abszolút becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

35.

Hunyadi János élete és kora.

Jutalma Ipolyi Arnold alapítványából 2000 korona.

Határnap: 1919 december 31.

A jutalomban csak abszolút becsű mű részesülhet. A jutalmazott mű egy évig a szerző tulajdona; ha egy év alatt ki nem adná, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

36.

Közgazdasági viszonyaink Mária Terézia korában.

Jutalma a Péczely-alapítványból 1000 forint aranyban.

Határnap: 1918 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának adatik ki. A mű a szerző tulajdona marad, a ki köteles ezt egy év alatt kiadni; ha ezt nem teszi, az Akadémia fel van jogosítva a munkát külön tiszteletdíj nélkül kiadni.

37.

Az Árpádházi királyok és királyi hercegek czímei, az illető országok és tartományok eredetének, határainak és kormányzatának ismertetésével.

Jutalma az ifj. Bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítványból 2000 korona.

Határnap: 1919 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év lefolyása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

38.

A magyar humanismus története Oláh Miklós felleptéig.

Jutalma a Gorove-alapítványból 100 arany.

Határnap: 1919 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának adatik ki. A megjutalmazott munka a szerző tulajdona marad; de ha egy év alatt ki nem adja, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

39.

Az erdélyi boerság története.

Jutalma a Vitéz-alapítványból 40 arany.

Határnap: 1919 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év lefolyása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

40.

A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás története a mohácsi vésztől 1848-ig.

Jutalma a jogi monographia-segély fel nem használt összegéből 4000 korona.

Határnap: 1919 december 31.

Csak oly munka részesül a jutalomban, mely az eredeti forrásokat teljes mértékben felhasználja és abszolút tudományos értékű.

41.

Magyarország gazdasági érvényesülésének feltételei a közeli keleten.

Jutalma a Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesület Fáy András nevére tett alapítványából 6000 korona.

Határnap: 1918 december 31.

A jutalom csak oly kész munkának adatik ki, mely a tudomány európai színvonalát emeli, vagy legalább föléri és a hazai tudományosságnak hasznos szolgálatot tesz.

A jutalmazott munka a szerző tulajdona marad, köteles azonban azt egy év alatt legalább 300 példányban kinyomatni s három nyomtatott példányát a Pesti Házai Első Takarékpénztár-Egyesületnek díjtalanul átadni. A jutalom csak ezen feltételek teljesítése után fizetetik ki.

42.

Magyarország városi és vidéki lakossága jelen viszonyainak feltüntetése.

Jutalma Körösy József alapítványából 1000 korona.

Határnap: 1918 december 31.

A jutalmat csak abszolút becsű munka nyerheti el. A kiadás joga a szerzőé; de ha a munkáját egy év alatt ki nem adja, a kiadási jog az Akadémiára száll.

43.

Fejtsék ki, mennyiben lehetnek az egyedáruságok a háború után a közgazdasági és pénzügyi kibontakozás segéd-eszközei.

Jutalma az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár alapítványából 1000 korona.

Határnap: 1918 december 31.

A pályanyertes mű tulajdonjoga a szerzőé, ki azt egy év alatt kiadni tartozik, különben a kiadás joga az Akadémiára száll.

A jutalom csak kész munkának adatik ki.

Ha a jutalmazott mű nyomtatásban megjelenik, annak négy példányát a szerző, esetleg az Akadémia, az alapító Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztárnak ingyen átengedni köteles.

44.

A kereskedelmi mérleg elmélete.

Jutalma a Magyar Kereskedelmi Csarnok Széchenyi-adományából 1000 magyar frank

Határnap: 1918 december 31.

A pályadíj csak abszolút becsű műnek adatik ki. A jutalmazott munka a szerző tulajdona marad, a ki azonban köteles azt egy év lefolyása alatt közrebecsátani és egy példányt a Magyar Kereskedelmi Csarnoknak beküldeni. Ha azt a szerző egy év alatt ki nem adja, a munka az Akadémia tulajdonába megy át.

45.

A nemzeti birtokpolitika követelményei hazánkban.

Jutalma a Lévy-alapítványból 1000 korona.

Határnap: 1918 december 31.

A jutalom csak önálló becsű műnek ítéltetik oda. A jutalmazott mű a szerző tulajdona; de ha egy év alatt ki nem adja, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

46.

Hegel philosophiájának hatása az újabb műbőleseletre és kritikára, különösen a magyar irodalom terén.

Jutalma a Lukács Krisztina-alapítványból 2000 korona.

Határnap: 1918 december 31.

A jutalmat csak önálló becsű munka nyerheti el.

47.

A M. Tud. Akadémia elhatározta, hogy a kiadásában megjelent „Monumenta Hungariae Historica”-nak minden évben egy-egy osztályát kitzüzi jutalmul a budapesti, kolozsvári, debreczeni, pozsonyi és zágrábi egyetemek egy-egy (a történelemmel foglalkozó) hallgatója számára, a kit az illető kar szaktanárai e kitzütetésre mint legméltóbbat ajánlani fognak. A jutalom odaítélése minden évben a nagygyűlésen fog kihirdettetni.

A III. osztályból.

48.

Az 1919. évi akadémiai nagyjutalom (200 arany) és a Marczibányi-mellékjutalom (50 arany), az 1911—1918. évkörben megjelent physikai és chemiai munkák legjobbjainak lévén odaítélendő, az Akadémia figyelmezteti az ily nyomtatott munkák szerzőit, hogy műveiket 1918. évi december hó 31-ig a főtitkári hivatalba küldjék be, följegyezvén röviden, a mit munkájuk kiváló vonásának tartanak. Azonban e figyelmeztetésnek korántsem az az értelme, mintha be nem küldött munka, a melyről a tagoknak tudomásuk van, nem pályázhatnak; sőt ha az Akadémia kiadásában jelent meg, vagy könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző pályázni kíván vele.

49.

Kiváratatik dr. Körösi József statisztikusunk demographiai működésének kritikai méltatása, különös tekintettel statisztikai módszereire.

Határnap: 1920 december 31.

Jutalma a Pollák Henrik-alapítvány kamatjövedelméből 1500 korona.

A jutalmat csak absolut becsű munka nyerheti el.

A jutalom csak abban az esetben fizethető ki, ha szerzője igazolja, hogy a jutalomra érdemesített munka könyv alakjában és legalább 200 példányban megjelent.

50.

(Nyílt pályázat.)

Kivántatik a hazai szikesek talajtani megvizsgálása és mezőgazdasági hasznosítása alapelveinek megállapítása.

A szerző nevével ellátott tervezetek 1918. évi december hó 31-ig az Akadémia főtítkári hivatalának küldendők be: egyszersmind jelzi a mindenkori szerző, hogy megbízatása esetén mely határrnapig készülhetne el munkájával.

A megbízás az 1919. évi nagygyűlésen tétetik közhirré.

Jutalma a Lévy Henrik-alapítvány kamatjövedelméből 1000 kor.

A jutalmat csak önálló becsű munka nyerheti el.

A jutalmazott munka szerzője egy esztendő lefolyása alatt köteles azt kiadni; ha ezt nem teszi, a kézirat tulajdonjoga az Akadémiára száll.

51.

(Nyílt pályázat.)

Adassék elő a tuberculin-reactio viszonya a gümőkór prognosisához.

A pályamunkára vonatkozó tervezetek 1918. évi december hó 31-ig az Akadémia főtítkári hivatalába küldendők be.

A pályázók tervezetükben az iránt is nyilatkozzanak, mily segédeszközökkel, mily nyilvános vagy magánklinikán, vagy laboratoriumban, vagy intézetben szándékoznak a célba vett feladatot megfejteni.

A végrehajtással való megbízás az 1919. évi nagygyűlésen hirdettetik ki.

A megbízott észleleteinek és kísérleteinek eredményét, összeállítva és írásban kidolgozva, 1920. évi február hó végéig az Akadémia főtítkári hivatalában benyújtja.

Csak saját észleleteken és kísérleteken alapuló, oly önálló becsű dolgozatok tarthatnak számot a jutalomra, melyek a tudományt ténylegesen új ismeretekkel gazdagítják.

Jutalma a Rózsay-alapítvány kamataiból 1000 korona.

A jutalmazás az 1920. évi nagygyűlésen hirdettetik ki.

A jutalmazott munka a szerző tulajdona marad: tartozik azonban annak tartalmát a III. osztály Értesítőjében kimerítő kivonatban közzétenni.

(Már hirdett jutalomtétel.)

52.

Adassék elő a physikai tudományok hazai irodalmának története és magyar műnyelvének fejlődése 1867-ig, az alkotmány visszaállításáig.

Jutalma az ifj. bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítvány kamatjövedelméből 2000 kor.

Határrnap: 1919 december 31.

A jutalom csak önálló becsű munkának adatik ki.

A jutalomra érdemesített munkát szerző kiadni tartozik; ha ezt egy esztendő lefolyása alatt nem teszi, a kézirat tulajdonjog az Akadémiára száll.

Pályázási szabályok.

1. Minden rendű pályáirat, a fönnt kitett *határnapokig* „a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához“ czimezve (tehát nem a főtitkár neve alatt) küldendő; azokon túl semminemű ily pályamunka el nem fogadtatik.

2. A pályaműnek külső borítékára, feltűnő helyen, úgyszintén a jeligés levélre is ráírandó, hogy mely pályázatra küldetik be.

3. A pályamű *idegen kézzel, lehetőleg géppel, tisztán és olvashatóan írva, lapszámozva, kötve* legyen. Terjedelmesebb pályamunkák; melyek a feltételeknek nem felelnek meg, nem fogadtatnak el, illetőleg mellőztetnek.

4. A *szerző nevét, polgári állását és lakhelyét* tartalmazó pecsétetes levélen ugyanaz a jelige álljon, mely a pályamű homlokán. A pecsétetes levélben netalán följegyzett kikötések, föltételek vagy a versenyügy körül régtől fogva bevett szokásos eljárástól kivánt eltérések tekintetbe nem vétetnek.

5. *Álnév* alatt pályázóknak a jutalom ki nem adatik.

6. Ha a jeligés levél felbontása után kitetszenék, hogy a munka saját kézírása a szerzőnek, műve a jutalomtól esedik.

7. *Nyílt* pályakérdésekre *zárt jeligés levéllel* beküldött pályaművek nem fogadtatnak el.

8. A jutalmat *nem nyert pályamunkák kézíratai* az Akadémia levéltárában maradnak és nem adatnak ki; azonban engedély mellett lemásolhatók az Akadémia helyiségében.

9. Mindezekre a föladatokra minden rendű akadémiai tagok is pályázhatnak.

10. Egyébiránt *bármely*, ha csak *formai kelléknek is elhanyagolása* elejti a szerzőt a jutalomtól.

Kelt Budapesten, 1918 május 1-én.

Heinrich Gusztáv, főtitkár.

Folyóiratok szemléje.

Az IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK f. évi I. füzetének élén Tolnai Vilmos *Katona József és Fessler* cz. értekezésében azt vizsgálván, mit merített a Bánk bánban Fessler történeti művéből, megállapítja, hogy a tárgyi hatás csekély: Simon bánnak Miczbánnal való azonosítása, mely a Melinda vérségi kapcsolatával együtt szerves módosítást idézett elő a dráma személyeinek egymáshoz való viszonyában; — a pozsonyi jelenet: Gertrúdis és Endre jellemének kimélyítése és egy ecsetvonás a nemesség haragjának rajzához; — Tiborecz jáderai önfeláldozó vitézkedésének említése; — Gertrúdis jelleme ellen tehető kifogás előzetes elhárítása s végül a *mester* czímzés. Azonban Katona a magyar költők közt mindenképen egyike az elsőeknek, kik Fessler népszerű történeti művét tárgyi forrásul használták. — *Perényi József Aranka György magyar nyelv-művelő társasága* című dolgozatában bevezetésül beszámol a Nyelv-művelő-Társaságot illető eddig megjelent közleményekről, majd a kolozsvári katolikus lyceum könyvtárában őrzött, a Nyelv-művelő-Társaságra vonatkozó iratok alapján részletesen ismerteti a társaság működését, több ízben szószerint idézvé az egyes iratokat, majd azt a gazdag levéltanyanyagot mutatja be, mely Aranka működésével kapcsolatban Kolozsvárott találhatók. E levelek közül különösen Kazinczy, Ráday Gedeon, Verseggy, Csokonai, gr. Bánffy György stb. levelei érdekesek, Szabó Andrásnak, Gyarmathy Sámuelnek leveleit pedig egész terjedelmükben közzéteszi. E levelek nemcsak a Nyelv-művelő-Társaság történetére derítenek fényt, hanem jellemző adalékokkal szolgálnak a korabeli irodalom, nyelvtudomány s művelődés megismeréséhez is. — Az *Adattár* rovatának vezető helyén Dézsi Lajos *Adalékok báró Jósika Miklós életrajzához* című első közleményében idős báró Jósika Miklósnak, a regényíró atyjának végrendeletét, majd a regényírónak és első nejének valóperében hozott ítéletet, végül a házaselektnek egymással kötött valóperi szerződését teszi közzé. Mindezek az okiratok elsőrendű fontossággal bíró adalékok Jósika egyéniségének és élettörténetének megvilágításához. — *Harsányi István A sárospataki könyvtár XVII. századi verseskönyvtöredéke* czimen egy 32 lapnyi töredékes énekeskönyvet közöl, melyet Szinnyi Gerson ajándékozott a főiskolai könyvtárnak. A füzet két kéz írása, az

egyik a század első, a másik a második felében dolgozott. A füzet egyes költeményes darabjait, melyek eddig kiadatlanok voltak, teljes szövegükben nyújtja a közlő, a többieknél csak az eltéréseket. A füzetben megvan az 'Árván maradt Magyar Sion leánya' Harsányi szerint régebbi szövegezésben, mint a Szencsey-codexbeli. — G r a g g e r R ó b e r t *Kazinczy Ferencz iskolai inspektorságához* szolgál adalékkal, közzététvén az iglói ev. egyház levéltárából gróf Török Lajosnak 1786 nov. 4-én Kazinczyhoz intézett levelét, mely igen jellemző a főigazgató és az új iskolafelügyelő között fennálló viszonyra, továbbá Kazinczynak a szepesolaszi katolikus és lutheránus egyházzal kötött megegyezését az ottani iskolák egyesítése tárgyában. — P e r é n y i J ó z s e f *Csepreghy Ferencz leveleskönyvéből* közli a népszínműírónak Gyulai Pálhoz, E. Kovács Gyulához és öcséséhez. Jánoshoz irt egy-egy levelét, továbbá Tukoray Lóránd egy levelét Csepreghyhez és az író özvegyének E. Kovács Gyulához intézett sorait. — G u l y á s J ó z s e f *Gróf Teleki József ismeretlen versei a sárospataki könyvtárban* című közleményében az első magyar protestáns koronaőrnek három latin és egy magyar nyelvű versét teszi közzé, melyek közül különösen az utolsó érdekes, mivel belőle következtetést vonhatunk a költő lelki világára s egyúttal Aranka Györgynek költeményeire is. — I v á n y i B é l a *Irodalomtörténeti levelek a gróf Teleki-család gyömrői levéltárából* címmel közli Benkő Józsefnek, gróf Teleki Lászlónak. Révai Miklósnak, Dechi Sámuelnek, Engel Keresztélynek, gróf Széchenyi Ferencznek, Wéber Simon Péternek leveleit gróf Teleki Józsefhez, Kazinczy Ferencznek gróf Teleki Lászlóhoz, József fiához irt öt levelét, az utolsóval kapcsolatban Kazinczynak a Sallustius-fordításához való előbeszédét, végül Kazinczy egy levelét Thaisz Andrásához. — A *Könyvismertetés* rovatában Király György ismerteti Babits Mihálynak *Irodalmi problémák* című kötetét, melynek irodalomtörténeti szempontból legérdekesebb fejezete a 'Magyar irodalom' című tanulmány. Ebben Babits ötletesen és sokszor találóan fejtegeti irodalmunk világirodalmi helyzetét és jelentőségét. — E l e k O s z k á r elismeréssel bírálja Fest Sándornak *Angol irodalmi hatások hazánkban Széchenyi István fellépéséig* című összefoglaló dolgozatát, mely az Akadémiai Értekezések sorozatában jelent meg. Elismeréssel állapítja meg úgy az általános áttekintést nyújtó első rész, mint a részletes irodalmi hatások chronologikus felsorolását nyújtó függelék pontosságát. — Földessy Gyulának *Arany János, az ember és a költő* című értekezését Császár Ernő az Arany-jubileum egyik legértékesebb termékének ítéli nemcsak helyes módszere miatt, hanem azért is, mivel több, a köztudatban Aranyról élő balvéleményt igazít helyre. — A füzetet berekeszti a *Könyvészet* rovat, mely az *Új könyvek* felsorolását és *Irodalomtörténeti repertóriumot* tartalmaz.

Nekrolog.

Concha Győző r. tag és osztályelnök beszéde báró Láng Lajos r. t. ravatalánál a budapesti ág. ev. templomban 1918 márczius 30.

Tisztelt halottas gyülekezet!

Egy élményekben, nemes törekvésekben, gyümölcsöző tettekben, derült örömeinkben gazdag élet zárókövét jöttünk letenni.

Az elhunyt egyházának kegyes engedelmeiből megadatott nekünk. legközelebbi pályatársainak, hogy e szent helyen mi is megszólalhassunk annak a szent köteléknek nevében, mely az egyhivatásúakat kell, hogy földi vándorlásuk alatt egybekapcsolja s a mely kötelék báró Láng Lajost a tudomány szolgálatában állókkal bensőleg, lelke mélyéig, mondhatom szíve dobogásának utolsó órájáig valósággal egybekapcsolta.

Sírnunk kellene ennek a jólelkű, felebarátjának mindig csak javát kívánó és tettekkel munkáló, az irigység árnyékától is szabad embernek, ennek a páratlan jóságú kartársnak, a fáradhatatlan tudományos bűvárnak, a gazdasági és állami élet kipróbált, okos vezéremberének elmulása fölött.

Meg is siratjuk. Erősen fogjuk érezni az űrt közéletünk összes terein, a hol neki megadta a Mindenható, hogy nagy képességeit kifejtse s a honnét immár végleg eltűnni látjuk.

Keservünket elfojtja mégis az ő derült, verőfényes, eredményekben gazdag, szép életének emléke.

Eljutott az emberi életnek addig az állomásáig, a mikor a zsoltáros szavai szerint annak rendesen amúgyis csak a súlyos terhei nyomják a föld vándorát, ami azontúl van, már csak fáradtság és fájdalom.

Eljutott az életnek azokhoz a magaslataihoz, a hol a gondolatok tettekké sűrűsödnek, eljutott azokhoz a mélységeihez, a melyekből a nagy tetteket sugalló gondolatokat bányászhatta.

Eljutott a nélkül, hogy hűtelen lett volna akár a tettek, akár a gondolatok világához, eljutott a nélkül, hogy ezek szárnyalása tetterejét, vagy ez gondolatai világosságát zavarta volna.

Bízott az emberi élet belső törvényszerűségében, az emberi érdekek objectív harmóniájában, melyet csak rövidlátás s kaján irigység forgathat föl.

Igy lett a classikus közgazdasági iskola hive, ebből szította közéleti optimismusát. E törvényszerűség tudata iratta vele közgazdasági elméletét, kereskedelmi politikáját s a csak pár éve kiadott népesedési tanát.

Ez alapfelfogása tette az egyéni szabadság bajnokává s azoknak a nagy alakoknak egész életén át tántoríthatatlan hívévé, a kik egy félszázad előtt nemzetünk újjászületésének bölcsője fölött örködték.

Ezek liberalismusa lelkesítette egész életében. Mert a liberalismus azt jelentette ezeknek: semmi rosszat, minden jót tehetni.

Terentiussal azt tartották és hirdették főközlönyükben (Pesti Napló 1866, 272. sz.), illiberalis az, a ki *immisericorditer*, irgalmatlanul, *duriter* keményen cselekszik. Factum a vobis *duriter*, *immisericorditer*, atque si aequum est dicere, illiberaliter.

Láng Lajos egyéni kedvessége, mindenki iránt igazságos, sőt segítő készsége liberalismusában, ez meg tudományos alap-tanaiban gyökerezett.

A mi bennünket, kedves társunk, ravatalodnál fölemel s ennek gyászával kibékít, az életednek és elméletednek e harmóniája, de kivált mélységes ragaszkodásod a tudományhoz s ennek tett szolgálataid.

Az életnek még a te egyensúlyozott lelkedet is megzavaró viharai elől mily boldogan menekültél tudományos műhelyedbe! Haláloed előtt egy órával még mily örömmel vázoltad nekem valuta-értekezésed fővonalait. Isten másképp rendelte.

Ezt a te sirig tartó hűségedet nem feledi sem az Egyetem, sem a Magyar Tudományos Akadémia.

Nyugodjál békében!

Megjelenik
minden hó 15-én
három-négy ívnyi
tartalommal.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkesztő-
a kiadóhivatala a
Magyar Tudom.
Akadémiában.

SZERKESZTI

HEINRICH GUSZTÁV.

XXIX. KÖTET. 1918. június—augusztus. 6—8. FÜZET.

Jelentés az 1917. évi Kóczán-pályázatról.

(Felolvasta Szinnyei Ferencz l. t. 1918 április 29.)

Nem akarom az akadémiai dráma-pályázatok meddő és mai napság czéltalan voltát illető panaszokkal kezdeni jelentésemet. Ezeket a panaszokat gyakran hallottuk és jól ismerjük. ismétlésük pedig, sajnos, legkevésbé sem változtathat a helyzeten: a pályázatokat ezután is kénytelen kiírni az Akadémia s panaszaink a pályázókat nem fogják visszariasztani. Legyen szabad tehát ezúttal rövid jelentésemben csak a tényekre szorítkoznom.

Az 1917. évi Kóczán-pályázat II. József, II. Lipót és I. Ferencz korát jelölte ki, melyből a színművek tárgyát választaniok kellett a pályázóknak. Mindössze 5 pályamunka érkezett be, melyek közül kettővel igen röviden végezhetek. A *Fogadásból* cz. 3 felvonásos vigjáték (jeligéje: „Élj az idővel!”) naiv meséje a körül forog, hogy Nyéky Balázs kamarás elutazott s hollétéről semmit sem tudnak. Felesége, Ilda, ezalatt Török Lászlóval kaczerkodik, a ki meg akarja hódítani, de hiába. Erre fogadásból megkéri az első leány kezét, a kivel találkozik. Ez Bacsay Eszter, ki titokban szereti Törököt. Török belátja könnyelműségét s miután hirtelen kiábrándult a kaczer asszonyból, s éppen olyan hirtelen beleszeretett Eszterbe, kien-geszteli a megsértődött leánykát s feleségül veszi. A kamarás is előkerül. Másfél évet töltött Napoleon udvarában, hol Magyarország érdekében buzgólkodott (!) s melleleg egy marquise-zal folytatott viszonyt. Leukesen jelenti övéinek, hogy Napoleon majd kiáltványt intéz a magyarokhoz s Magyarország el fog szakadni Ausztriától. — A darabban sok a fölösleges mellék-alak, a hosszú és unalmas párbeszéd. Korrajzot és komikumot nagyon keveset találunk benne, de annál több valószínűtlensé-gét és dilettánsra valló naivságot. Némi élénkség és színszerű-ség azért van benne.

Leggyengébb a pályamunkák között a *Katonaszerelem* cz. és „Szinszerűség“ jeliségű 3 felvonásos színmű, mely 1795-ben játszik. Meséje csak annyi, hogy Dombay Ilonka szereti Tardy Gábort, házuk ellenségének fiát. Gábort elfogják, mint a Martinovics-összeesküvés részesét, Ilonkát pedig eljegyzik Edelényi Lászlóval. Végül minden jóra fordul: Gábort felmentik, a völegénynek pedig megérkezik Bécsben elhagyott kedvese s leleplezi a hűtelent. Ez a kedves különben olyan derék leány, hogy mindenki megszereti s Edelényi, hibáját jóváteendő, feleségül veszi. Ilona Gáboré lesz, huga is férjhez megy, sőt még egy házaspár is kibékül, a mely az egész darabon át rútul czivakodott. Ezt az esetlen, gyerekes mesét, melyet a logika, lélekrajz és költőiség tökéletes hiánya jellemez, a döcögős jambusok sem teszik jobbá.

A *Mind a sirig* cz. s „Emlékezzünk az úttörőkre“ jeliségű darab (műfaját nem határozza meg a szerző) a legelső magyar színésztársaság történetéből veszi tárgyát s háttérül szintén a Martinovics-féle összeesküvést választja. Hőse Lavotta, a ki szerelmes Gyürky Máriába, de ez Szentmarjait szereti. Lavotta megtört szívvel mond le ábrándjáról s bánatában ivásnak adja magát. A második felvonásban Szentmarjai legénybúcsúját tartja, Lavotta velük mulat. Jő Sehy, a színész, ki Szentmarjaival együtt tagja Martinovics társaságának s bírül hozzá, hogy az összeesküvést felfedezték. Szentmarjait barátai meg akarják szöktetni, de már késő, érte jönnek s elfogják. A következő felvonás a rondellában a szín mögött történik. Sehy intrikál Moór Anna ellen, a kit ki akar fűtyöltetni s Kelemen László ellen, kit meg akar buktatni, hogy ő lehessen a direktor. Áskálódásai hiábavalók, színésztársai elfordulnak tőle, s Lavotta, ki most már a színtársulat karmestere, szemébe vágja, hogy ő volt az aljas följelentő, ő juttatta Szentmarjait s a többieket hóhérkézre. Egyszersmind megígéri Gyürky Máriának, hogy bosszút fog állani Sehyn. A negyedik felvonás tíz évvel későbbén történik egy útszéli kocsmában, hol Sehyt mint elzúllott vándorszínészt látjuk viszont, kit lelkifurdalás gyötör. Lavotta is megjelenik megöregedve, elzúllottan, hogy leszámoljon végre Sehyyel, kit azóta keres. Ivótársai segítségére sietnek s verekezés közben megölik Sehyt. Az ötödik felvonásban csak annyi történik, hogy Lavotta elmegy Máriának jelenteni, hogy Sehy meghalt. Mária völegénye utáni bánatában elhervadt azóta s csak erre a hírre várt, hogy nyugodtan meghal hasson. Lavotta összetöri hegedűjét s továbbmegy szomorú vándorútján.

Az első három felvonás mozgalmas és elég tarka korkép az irodalmi és színészet alakjai, köztük Kazinczy, Kármán,

hires első színészeink vonulnak el előttünk. Majdnem minden alak történeti, még Sehy is, a ki, mint a színészet történetéből tudjuk, valóban rosszmájú és mindenütt háborúságot okozó intrikus volt. Lavotta meglehetősen szintelen alakká válik az író kezében, de sorsában van valami fejlődés. Az utolsó két felvonás, mely túlzott, valószínűtlen és melodramatikus, elrontja a jól induló darabot.

A *Hafiz dala* cz. (jeligeje: „Bor, szerelem, dicsőség, Csalódás és halál“) 4 felvonásos színjáték. A czim Csokonai egy szép versének czíme s a darab tárgya Csokonai élete diákorától haláláig, természetesen költőileg stilizálva. A cselekmény a debreczeni Nagyerdőn tartott pünkösdi mulatsággal kezdődik. A diák- és népmulatság tarka, néha népszimű- és operettszerű jeleneteinek keretében lép fel Csokonai, kit a diákok ünnepelek. Csokonai tréfál, verseit szavalja, nem engedi magát meghódítani a kaczér Földi Jánosnétól s véletlenül találkozik a Debreczenben időző Vajda Juliával, kibe beleszeret. Ennyi történik az első felvonásban. A második Bédiné Fábían Julianna költő házában játszik, hol Csokonai újra találkozik Lillájával s szerelmet vall neki. Vajda uramnak sínes ellene kifogása, hiszen a költő csurgói professzor lesz. Látjuk, hogy Lilla apja itt engedékenyebb, mint a valóságban volt. Ebben a felvonásban Édes Gergely poétát is fellepteti a szerző (az előbbiben Fazekassal és Földivel találkoztunk) s nyelvújítási vitát rendeztet alakjaival, a mi korai dolog egy kissé, Kölcseyt emlegetni pedig éppen anachronizmus, hiszen ebben az időben még gyermek volt. A harmadik felvonásban Csokonai Debreczenben eped Lilla után, kitől érthetetlen módon nem kap leveleire választ. A szerelmesek leveleit ugyanis Lilla vén kisasszony nagynénje, Dorottya elfogja, hogy így elválassa őket. Ez a rettenetesen elavult bonyolítási motívum modern darabban nagyon kirívó. Az író talán ezt is mint korrajzoló naivitást alkalmazza? Csokonait, ki végképpen lemondott a korhelykedésről, barátai jókedvre akarják hangolni s ráveszik, hogy igyék velük egy pohár bort. Vajdáék ekkor toppannak be s a látott jelenetből azt következtetik, hogy Csokonai elfeledte Lillát s megint korhely lett. Lilla már különben is másnak a menyasszonya. Mindennek vége. Az utolsó felvonás Csokonai halála.

Látjuk, hogy cselekvénye alig van a darabnak, pedig Csokonai változatos életéből lehetett volna érdekes és fordulatos mesét szőni. A költőt jobbra csak mint epedő szerelmezt látjuk, a mi jellemének, egyéniségének igen egyoldalú bemutatása. Vannak azonban kedves jelenetei: a diákok mulatsága, a régimódi társasjátékok Bédiéknél, a szerelmesek találkozásai s a Rostand-hatásra mutató utolsó jelenetek. Sok benne a lyrai

részlet (nagy része rimes versekben van írva), a mi drámai szempontból nem válik ugyan a színmű javára, de elég költőivé, hangulatossá teszi az egészet. Ez a hangulatosság, melyet erősen fokoznak az ügyesen közbeszótt Csokonai-versek, ad a darabnak bizonyos értéket.

Az utolsó pályamunka *A magvetők* cz. 3 felvonásos történeti színmű (jeligéje: „Gradus ad . . . ?”) tárgya a Martinovics-összeesküvés. Az első felvonásban Martinovics még ferencz-rendi barát, a ki már telve van szabadelvűséggel és forradalmi rajongással s bátyja segítségével megszökik a budai kolostorból. A második felvonás egy pesti vendégfogadóban játszik, hol Martinovics, ki már apát, barátaival együtt örveud a francia forradalomnak és titkos társaságát tervezi, a harmadik pedig Martinovics bécsi lakásán, hol elfogják az összeesküvőket. Ezzel végződik a darab.

A szerző darabjához írt bevezetésében beszámol forrásairól s kifejti, hogy alakjai majdnem mind történetiek. Valóban Fraknoi és Pulszky Ferencz munkáiból jól tájékozódott a korra és alakjaira vonatkozólag s iparkodott mindent felhasználni, mit költői szempontból értékesíthetőnek vélt. Martinovics, Hajnóczy, Laczkovics és Szentmarjay mellett szerepelteti Hirgeist Ferenczet, Gaillard-t, Moreaut, a convent biztosát, Martineau énekesnőt, gr. Hofmannsegget, br. Podmaniczky cancellariát tanácsost, br. Soyert és nejét s másokat. Ezek a nevek legnagyobbbrészt nem élnek a köztudatban s nekünk nem sokat mondanak, de az író gondnal iparkodik jellemezni őket s alakjaikkal legalább a korrajzi háttérrel színezn. Erre egyáltalában nagy figyelmet fordít, s a mi érdekeset forrásaiban talál, pl. gr. Hofmannsegget magyarországi följegyzéseiben, hűségesen beleszővi a dialogusba. Érdekes, hogy a Ludas Matyi Döbrögijét is szerepelteti s leányát, Lisettet megteszi br. Soyernévé, ki egy kissé kaczerkodik Martinovicscsal. Darabjának cselekménye a saját szavai szerint „a valóságos eseményeknek hű követője”. Ha egyben-másban kissé eltér a történelemtől, előszavában lelkiismeretesen indokolja. Mindez természetesen nem elég egy jó történeti darabhoz. A szerző is inkább ügyesen dialogizált történetet ad, mint drámai szempontból, jól megcomponált színművet, de a főnnebb mondottak, valamint néhány sikerült jelenete, Martinovics alakjának elég élő volta s darabos verselés ellenére helyenkint lendületes nyelve mégis némileg a többi pályamunkák fölé emelik.

A bizottság (*Heinrich Gusztáv* r. t., *Ambrus Zoltán* l. t. s e jelentés szerzője) tehát szótöbbséggel hozott határozatával kéri a tek. Akadémiát, hogy a jutalmat a 3. sz. „*A magvetők*” cz. s „*Gradus ad . . . ?*” jeligéjű pályaműnek méltóztatassák kiadni.

Jelentés a Bulyovszky-jutalomról.

(Fölvasta Császár Elemér I. t. 1918 május 27-én.)

Hogy a költői pályázatok szokása a XX. században teljesen elavult, azt az idei Bulyovszky-ódapályázat a maga sivár eredménytelenségével minden okoskodásnál jobban igazolja. Az Akadémia koszorúja és a vele járó 400 korona csak hat írástudóban ébresztette fel a dicsvágyat, s e hat közé nem keveredett egyetlen író sem. Ma, mikor a páratlanul kedvező üzleti conjuncturák oly hihetetlenül felszöktették az író-mesteremberek számát: csak hat pályázó; ma, mikor a világháború szörnyű vérzivatarában recsegnek-ropognak földünk gerendái és „nemzetek vesznek, nemzetek lesznek“, s az élet tele van ódái indítékokkal, megrázó érzésviharokkal: egyetlen *költő* sem akad, aki érdemesnek tartaná pályázni!

A beküldött hat pályamű tarka változatosságába szép rendet lehet hozni, sorba lehet őket állítani, mint az orgonasípot; a skála igen mélyen kezdődik, fokozatosan emelkedik, de még a sorban legmagasabban álló is csak ügyes formagyakorlat. A sort legalul az *Angliához* című (6. számú) nyitja meg; udvarias kritikus azt mondaná róla, hogy gyermekes naivság, de euphemismus nélkül egy nagy haragra gerjelt fölött együgyű megnyilatkozásának kell kijelentenünk. A következő, *A doberdói hős* (5. számú), már szárnypróbálgatás, de teljesen értéktelen, még a technika szempontjából is. A harmadikkal, *Óda a magyar népről* (4. számú), a versenyző művek hyperbolaszerű vonala nagyot lendül: szerzője már ismeri a verstan törvényeit s külső formájában legalább meg tudja adni írásának a vers látszatát. Mint írásmű azonban eszmétlen, csupa köznapi gondolat művészet nélkül belekényszerítve az egyenlőre vágott sorokba. Az *Óda I. Ferencz József halálára* (1. számú) már merészebb feladatra vállalkozik: iambusokba önti gondolatait s helyenként ódaszerű szólamokkal, tudatos lendülettel akarja ódává tenni azt a történeti éneket, melyet agg királyunk életének eseményeiről szerzett. A lyra éltető eleme, az érzés, egészen hiányzik belőle: intelligens ember száraz, prosai munkája. A művészi érzék annyira távol áll tőle, hogy munkájának legnagyobb részében nem is Ferencz József a hős, hanem sorban

Erzsébet királyasszony, Rudolf trónörökös és a magyar nemzet — s a meg sem kötött csokor (?) széthull elemeire. A következő vers, *Óda a Kárpátokhoz* (3. számú), újra lendít egyet a hyperbola ivén: gyakorlott versíró műve; szerzője könnyen, természetesen és nem minden művészet nélkül írja Zrinyi-sorait, de nincs elég mondanivalója. Bár mélyen átérzi, mit köszön nemzetünk „Kárpát szent bérceének“, mely 1914—1915-ben megállította „Észak rémes árnyait“, ezt az érzését csak általános szólamokkal tudja kifejezni, nincs írásának sajátos színe, egyéni reflexe. Közismert, szinte mindnyájunk lelkében egyformán megfogalmazott gondolatok értelmes, helyenként csinos kifejezése. Betetőzi a sorozatot a *Királyóda* (2. számú) ifjú királyunk dicsőítése. Szerzőjének már nemcsak gyakorlata van, hanem bizonyos technikai és nyelvi készsége is — igaz, hogy ez időnként felmondja a szolgálatot. Nyelve költői, színes, dictionájában van emelkedettség, s dicséretére legyen mondva, igen sokat tanult az ünnepi ódák megközelíthetetlen mintaképétől, Arany Széchenyi-ódájától. Mondat-periodusainak szerkesztése, az értelmezőként hátravetett nagyterjedelmű jelzős kifejezések, a fokozatosan, climax-szerűen elhelyezett synonymák, a váratlan, ellentétes fordulatok épp úgy a *Széchenyi emlékezetét*-t juttatják eszünkbe, mint az onnan vett s a maga versébe beiktatott szólamok. Az összes pályaművek közül ez az egyetlen, melyet olvasva éreztük, hogy szerzője ódát akart írni — csakhogy az egész nem több, mint szó-poesis. Érzése nem hevül igazi lelkesedéssé s ezért bennünket sem tud felhevíteni, s a vers inkább elgondolt, mint átélt lelki mozgalmak hatását kelti: hideg, kiszámított és kiczirkalmazott. A főnség igazi elemei, a nagyság és az erő hiányoznak belőle: nem költemény, csak vers, nem költő, csak verselő munkája.

A Bulyovszky-pályázat tehát ez alkalommal meddő maradt, s a bíráló-bizottság (*Endrődy Sándor, Kozma Andor, Császár Elemér* I. tagok) egyhangú megállapodással arra kéri a tek. Akadémiát, hogy a jutalmat ne adja ki.

Jelentés az 1918. évi Wodianer-jutalmakról.

(Felolvasta *Heinrich Gusztáv* főtítkárr 1918 márczius 18-án.)

Id. Kapriorai Wodianer Albert báró 1892 december 3-án kelt végrendeletében 50,000 korona tőkeösszeget hagyott a Magyar Tudományos Akadémiára oly rendeltetéssel, hogy ez összegnek évi kamatai, két egyenlő részre osztva, tehát ezer-ezer korona, jutalmul adassanak évenként két oly néptanítónak,

a kiket Akadémiánk e kitiüntetésre legmúltóbbnak tart. A jutalomnak odaítélésénél figyelembe veendő a néptanítónak a gyermekek nevelése és tanítása körül kifejtett gyakorlati munkássága és buzgalma, a gyermekekkel való gondos és szerető bánásmód az iskolában és az iskolán kívül, tanításának helyes módszere és erkölcsi hatása; továbbá a tanítónak az iskolán kívül a felnőtt nép erkölcsének, értelmiségének és anyagi helyzetének javítása körül kifejtett gyakorlati fáradozása; végre egyéb, a tanító értékét és közbecsülését a társadalomban emelő tevékenysége

Akadémiánk az Ügyrend 145. §-a értelmében felkérte a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumot a tankerületi hatóságok ajánlatainak beszerzésére, mire az idén 65 tanfelügyelőségtől beérkezett 65 jelentés, melyek 66 érdemes tanférfiút ajánlanak a jutalomra. Minden tanfelügyelő az Ügyrend követelése értelmében csak egy-egy tanférfiút hozott javaslatba; csupán Pest vármegye tanfelügyelője tesz kivételt, a mennyiben régi jelöltje mellett új tanítót is hoz javaslatba, mivel régi jelöltje időközben a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumba rendeltetett be szolgáltatattételre, tehát, a tanfelügyelő felfogása szerint, nem tölt be tulajdonképi tanítói munkásságot. Tavaly 67 tanfelügyelő 68 tanítót hozott javaslatba, tehát a múlt évhez képest az érdemleges jelentések és az ajánlott tanítók száma kettővel-kettővel apadt. E 65 jelentésen kívül még 7 nemleges (tavaly 5) fölterjesztés érkezett be, azaz: az illető tanfelügyelőségnek nem volt módjában kellő tájékozást szerezni arról, hogy kit terjeszthetne fel kitiüntetésre. Ez a hét tankerület a következő: Hunyad, Jász-Nagykún-Szolnok, Szilágy, Torontál, Túrócz, Udvarhely és Vas vármegyék. Figyelmet érdemel, hogy Szilágy, Túrócz, Udvarhely és Vas vármegyékből, de különösen a három legutóbbtól már évek óta *csak nemleges* jelentés érkezett, azaz nem akadt a tanfelügyelők véleménye szerint a Wodianer-díjra fölterjeszhető tanító. Nem éréktelen és sok tekintetben jellemző az az indokolás, melylyel e tanfelügyelő urak nemleges jelentésüket kísérik: 1. Hunyadban az elődjétől ajánlott tanító ellen súlyos panaszok merültek fel; mást pedig nem tud egyelőre javaslatba hozni. — 2. Jász-Nagykún-Szolnok megyében a tanítók java, érdemese a fronton van; az itthonmaradtak közül ezidőszerint egyet sem tud javasolni. — 3. Szilágyban az előzőleg javaslatba hozott tanító nyugalomba vonult és jelenleg nincs, a ki ajánlható volna. — 4. Torontálban csak most foglalta el a tanfelügyelő az állását, tehát nem ismeri még eléggé kerületének tanférfiait. — 5. Túróczban ez alkalommal senkit sem hozhat javaslatba, mert kivüle álló okokból eddig még nem látogathatta meg a vármegyének összes népoktatási

intézeteit, részben azért is, mert sok tanítója hadbavonult, úgy hogy javaslata ezidőszert esetleg érdemes tanítók munkájának megismerése nélkül készülvén, könnyen sérthetne jogos és méltányos igényeket. — 6. Udvarhelyben „a jól és becsületesen végzett munka még nem jutalmazásra szoruló tény, hanem kötelesség”. A jutalomra csak olyan tanítót hozhatna javaslatba, a ki minden irányban példás, önzetlen és széleskörű munkát végez, mely mintául szolgálhat tanítótársainak. — 7. Vasban a tanfelügyelő ezidőszert sem hozhat senkit javaslatba. — Világos, hogy ez indokolásoknak nem mindegyike megnyugtató.

Az ajánlott 66 tanférfit az iskolafenntartók szerint a következő csoportokba sorolható:

a) felekezeti iskolai tanító . . .	9	tavaly	7
b) felekezeti iskolai igazgató . .	12	„	10
c) községi iskolai tanító	1	„	1
d) községi iskolai igazgató	1	„	3
e) állami iskolai tanító	1	„	2
f) állami iskolai igazgató	41	„	43
g) társulati iskolai igazgató . . .	1	„	2

Az ajánlottak között van tehát: tanító 11 (tavaly 10), igazgató 55 (a múlt évben 58).

A tanítók személyét tekintve szintén vannak változások, a mennyiben a régi 7 név helyett (köztük kettő a múlt évi kitüntetett) 6 új névvel találkozunk és 3 vármegye tavalyi jelöltje helyett egyáltalában senki sem hozatott ezúttal javaslatba.

A bírálóbizottság, melynek elnöke a Magy. Tud. Akadémia elnöke, *Berzeviczy Albert* t. és ig. tag volt, az idén is, az Ügyrendnek idézett szakasza értelmében, az Akadémia elnökeiből (*Ilosvay Lajos* másodelnök, *Goldziher Ignác*, *Concha Győző*, *Entz Géza* r. tagok) és titkáraiból (*Szinnyei József*, *Fejérfutak László*, *Fröhlich Izidor* r. tt.) állott (jegyzője *Heinrich Gusztáv* főtitkár volt) és a bizottságba, felvilágosítás szolgáltatása végett, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kiküldötte *Wolff Nándor* miniszteri és *Szűts István* osztálytanácsos urakat, a Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága pedig *Moussong Géza* székesfővárosi szakfelügyelő-igazgató és *Rákos István* igazgató-tanító urat. Az elnök úr a bizottság tagjainak meghallgatásával, a beérkezett ajánlatok áttanulmányozására és ezek alapján a részletes minősítő táblázat elkészítésére *Moussong Géza* igazgató urat kérte fel, a ki e reábizott fáradságos és kényes feladatnak rendkívüli ügyszeretettel és lelkiismeretességgel felelt meg.

A bizottság f. évi márczius hó 14-én tartott ülésében beható vizsgálat alá vette a beérkezett ajánlatokban foglalt ada-

tokat tanulságos és teljesen tájékoztató áttekintésben feltüntető minősítési táblázatot és hosszabb eszmecsere után a következő két érdemes tanférfit ajánlja a folyó évi Wodianer-jutalmakra:

1. *Bencze Károly* széki (Szolnok-Doboka vármegye) állami iskolai igazgató-tanítót, a ki 1857-ben született és 1895 óta, tehát 43 év óta működik a népoktatás terén, és

2. *Végh István* vámosladányi (Bars vármegye) reform. iskolai igazgató-tanítót, a ki 1861-ben született és 1878 óta, azaz 40 év óta működik.

A bizottság azonban nem elégedett meg azzal, hogy a viszonylag legérdemesebb két tanférfit kitüntetését javaslatba hozza, hanem a minősítési kimutatás alapján még a következőket tartotta különös dicséretben részesítendőeknek:

1. *Cságoty József* kaposvári áll. iskolai igazgatót;

2. *Lévay Imre* hajduböszörményi ref. iskolai igazgató-tanítót;

3. *Littmericzky János* győri róm. kath. iskolai tanító-czimz. igazgatót;

4. *Marcsa György* komáromi községi tanítót, czimzetes igazgatót;

5. *Ónody Gusztáv* erzsebtfalvi állami iskolai igazgató-tanítót;

6. *Ruhmann Andor* nyiregyházai ág. evangélikus iskolai igazgatót;

7. *Zsoldos Károly* nagytapolcsányi (Nyitra m.) áll. iskolai igazgatót,

a kiket ezennel a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak különös, jóakaró figyelmébe ajánl, oly értelemben, hogy az illetők a minisztérium részéről erkölcsi és anyagi elismerésben részesíttessenek. Az akadémiai Wodianer-jutalom ugyanis évenként csupán két tanférfinak juthatván, nagyon kérdéses, mikor és egyáltalában juthatnak-e a nevezettek, a kik már magasabb korúak, tagadhatatlan érdemeiknek elismerése mellett is a Wodianer-jutalomhoz.

Midőn a bizottság a minősítési táblázatban megnevezett jeles és érdemes összes tanférfiakra is felhívja a Magy. Tudományos Akadémia és az illetékes hivatalos körök figyelmét, egyúttal kéri az Akadémiát, hogy

1. fejezze ki köszönetét a vallás- és közoktatásügyi magy. kir. minisztériumnak, valamint a Magyarországi Tanítók Országos Bizottságának a bírálati anyag beszerzéseért és azon becses felvilágosításokért, a melyeket képviselői a bírálóbizottságnak adtak; Moussong Géza igazgató úrnak pedig a minősítési jelentésnek szakavatott és teljesen megbízható kidolgozásáért;

2. terjeszse fel a tanfelügyelők ajánlatait és a bizottságtól készített, illetve elfogadott minősítési táblázatot a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz esetlegesen további felhasználás végett;

3. értesítse *Bencze Károly* és *Végh István* igazgató-tanító urakat, hogy a Magy. Tudományos Akadémia őket a Wodianer-jutalomra érdemesítette; egyúttal kérdezze meg a kitüntetett tanférfiakat, hogy személyesen akarják-e a f. é. április 29-én, az Albert napjához legközelebb eső összes ülésen a jutalmat átvenni, vagy pedig a jutalomdíjnak postai megküldését óhajtják-e?

Az összes ülés márczius 18-án mindezeket a javaslatokat egyhangúan elfogadta.

Varuna és Jahve.

(Kivonat *Schmidt József* l. t. 1918 márcz. 4-én tartott előadásából.)

Értekezésem célja kimutatni, vagy legalább valószínűvé tenni, hogy az ó-ind Varuna isten alakja, úgy, a mint az Rgvēda hymnusaiban fellép, a zsidó Jahve alakjának befolyása alatt áll.

Régen constatatált tény, hogy *Varuna rangja semmi arányban sincs a hozzája intézett hymnuszok számával*. Az Rgvēda 1028 hymnusa közül mindössze 10 (Rgv. I. 24—25, II. 28. V. 85, VII. 86—89, VIII. 41—42) van *kizárólag* hozzája intézve, azonkívül 28 (Rgv. I. 41, 136—137, 151—153, V. 62—72, VI. 67, VII. 60—66, VIII. 25, X. 132, 185) hozzája és Mitra istenhez *együttesen*, végül 6 (Rgv. II. 27, VII. 51—52, VIII. 18, 47, 56) hozzája és az ādityák istencsoportjához. Mindent összevéve tehát Varuna 44 hymnuszban van ünnepeelve (v. ö. *Ludwig*, *Rigveda*. I. 1876. 97—107, 108—130, 130—138 ll.). Ezzel szemben mintegy 250 hymnus van intézve Indrához, legalább 200 Agnihoz, 120 Sómához, több mint 50 az Ašvinokhoz (v. ö. *Macdonell*, *Vedic Mythology: Grundriss der indo-arischen Philologie*. III. 1. 1897. 54, 88, 104, 49 ll.). Pusztán a hymnuszok száma alapján tehát Varuna az ötödik helyet foglalná el az Rgvēda istenei között s csak másodrangú istenség volna.

A hymnuszok tartalma alapján azonban Varuna elsőrangú, sőt a legelső isten, a kivel a gigászi Indra sem vetekedhetik. Varuna teremtetten és tartja fönn az eget és földet, az összes lényeket (Rgv. VII. 42, 3, VIII. 41, 5). Varuna király (*rājan*) — királya ennek a létnek (VII. 87, 6), minden lénynek (IV.

85, 3), mindeneknek (X. 132, 4), a dēváknek és embereknek (II. 27, 10). Ő uralkodik az ég és föld felett (I. 125, 10), az ő akaratát követik a dēvák is (IV. 42, 1—2), az ő hatalmának határát el nem érik a repülő madarak, az özönlő vizek, a hegyek (I. 24, 6). Varuna souverain úr (*sar-rāj*: II. 28, 1), universalis monarcha (*sam-rāj*: I. 25, 10, V. 85, 1, VI. 68, 9, VIII. 42, 1). Varuna és Mitra az istenek urai (*dēvānām āsurā*: VII. 65, 2), főkirályok (*samrājāu*: V. 63, 2—3) stb. Az ādityák hasonlóképpen királyok (II. 27, 1. és 3.) stb. — Az említett *rājan*-, *svarāj*- és *samrāj*-címeket persze megkapják más istenségek is, többek között Indra is, de a *samrāj*-címet Varuna egymagában, vagy Mitrával kapcsolatban csaknem még egyszer oly gyakran, mint Indra, és a *kṣatriya*-, „uralkodó” cím is csak egy ízben van általában az istenekre alkalmazva, ellenben négy ízben Varunára vagy az ādityákra (Macdonell, VM. 24), úgy hogy az ādityák élén álló Varuna kétségtelenül a védikus pantheon legfőbb istensége (Barth, Religions of India. 1891. 16. l. L. v. Schroeder, Arische Religion. I. 1914. 321—322. ll. stb.).

Hogyan magyarázható tehát a Varunához intézett himnuszok csekély száma? Arra lehetne gondolni, hogy Varuna egy régebbi periodus decadens istene, a ki lassankint háttérbe szorult Indra előtt, mint viszont Indra későbbben Viṣṇu és Śiva előtt. Ámde a Varuna-himnuszok elismerten az egész Rgvēda-samhitā legfenségesebb alkotásai, kifejezetten arra utalnak, hogy Varuna istensége híveinek tudatában teljesen intact volt. A hozzá intézett himnuszok kis száma tehát nem azzal van kapcsolatban, hogy Varuna decadentiában van, hanem azzal, hogy Varuna az Rgvēda-samhitā összegyűjtése idejében csekély szerepet játszott a publicus cultusban s tehát a védikus indexeszevilágában is. Indra, Agni, Sōma és az Aśvinok nagyobb számú himnuszokban vannak dicsőítve, mert közelebb állottak a nép szívéhez és képzeletéhez, tehát népszerűbbek voltak: Indra mint a honfoglalás és a legnagyobb erő kifejtés korát élő s akkor még harcziás indo-árjaságnak harcziás istene, Agni mint a házi és áldozati tűznek jótékony és hatalmas personificatiója, Sōma mint nélkülözhetetlen rituális istenség, az Aśvinok mint gyógyító, segítő és az áldozattal is kapcsolatos hajnal-istenségek. Varuna tehát körével egyetemben nem volt népszerű (v. ö. Hopkins, Religions of India. 1894. 71—72. ll. Macdonell, VM. 20. l.) és — természetesen rgvédikus alakjában — nem is lehetett népszerű soha. Ennek oka pedig nézetem szerint alakjának magasztos conceptiója, jelesen erősen ethikus színezete.

Varuna tudniillik a physikai és morális világrend (rtá-) öre, a mint ez minden kétséget kizáró módon könnyen kimutat-

ható. — *Varuna a természeti törvények ura.* Ő tartja szét törvényével (*dhārmanā*) az eget és földet (VI. 70, 1), ő támasztotta meg az eget és mérte ki a föld szélességét (VIII. 42, 1). Varuna és Mitra tartják az eget és földet hatalmukkal (*māhūbhik*: V. 62, 3), ők uralkodnak a rend által (*rtēna*) az egész világon (V. 63, 7), az ő rendjük által (*rtēna*) van szilárdul megalapozva a rend, t. i. a világrend (*rtām*: V. 62, 1). *Varuna* csálthatatlan törvényeit vagy parancsait (*údabdhāni vratāni*) megvilágítva jár az éjben a hold (I. 24, 10), az ő rendje (*rti*-) szerint özönlének a folyók, az ő lélekzete a levegőben zúgó szél (VII. 87, 2), az ő vagy Mitra-Varuna szeme a nap (I. 50, 6, — I. 115, 1, VI. 51, 1, VII. 63, 1, VIII. 61, 1, X. 37, 1). Varuna és Mitra megmásíthatatlan törvényeit vagy parancsait (*vratāni dhruvāni*) a halhatatlan dévák sem befolyásolhatják (V. 69, 4). Varuna és Mitra a rendet (*rtām*) követik (I. 152, 1), ők a rend által (*rtēna*) a rend gyarapítói (*rtāvrdhāu*: I. 23, 5, I. 2, 8), a rend urai (*rtāsya pāti*: I. 23, 5), a rend kedvelői (*rtā-sprśāu*: I. 2, 8), a rend őrei (*rtāsya gopāu*: V. 63, 1) stb. — *Varuna az erkölcsi világrend ura is.* Az ő parancsainak megszegése a bűn (*ánrtā*-, *ēnas*-, *āgas*-), a melyet irgalmatlanul büntet (VII. 86, 3—4). Gyakran vannak említve kötelei (*pāśā*-), a melyekkel megkötözi a bűnöst (I. 24, 15, I. 25, 1, IV. 74, 4, IX. 85, 24). Varuna és Mitra sok-kötelek (*bhūri-pāśāu*), a bűnösök megkötözői (*ánrtāsya sētū*), a kiktől nem menekülhet a bűnös halandó (VII. 65, 3). Ezek a kötelek 'nem-kötelek' (*arajū*:- VII. 84, 2) — azaz nem materiális kötelek, hanem mindenféle bajok és betegségek, jelesen a vízkórság (v. ö. VII. 89) és a halál (v. ö. I. 24, 9 és 11, VII. 86, 4 stb.), részben bizonynyal a büntudat is (v. ö. *Kaegi*, *Rig-veda*². 1881. 92. *L. v. Schroeder*, AR. I. 324—325. *Macdonell*, VM. 26). Varuna és Mitra megsemmisítenek minden bűnt (*ánrtāni*: I. 152, 1), ők a bűn boszulói (*cētārō ánrtāsya*: VII. 60, 5), a bűnnek félelmes gyűlölői (*ghorāśō anrta-dviśah*: VII. 66, 13), félelmesek a gonosz emberre (*ghorā mártāya ripāvē*: VII. 67, 4). Másrészt Varuna megkönyörül a bűnösön is (VII. 87, 7): megbocsátja a bűnt (I. 24, 9 és 14, II. 28, 2, V. 85, 7), a melyet az ember akár szándékosan, akár szándéktalanul ellene vagy embertársai ellen elkövetett (V. 85, 8, VII. 89, 5), sőt még azt is, a melyet mások, többek közt az ember ősei, vagy atyái követtek el (! v. ö. *anyākrta*:- II. 28, 9; — *anyā-jātam enah*: VIII. 52, 2; — *drugdhāni pītryā*: VII. 86, V), és kiméli a jámbort, noha ez napról napra megszegi parancsát vagy törvényét (*vratām*: I. 25, 1). — Varuna, mint a világrend őre, természetesen mindentudó (*viśvā-vēdas*:- VII. 42, 1): lát mindent, a mi volt és lesz (*krtāni yā ca kártvā*: I.

25, 11), szemmel tartja az emberek jóságát és rosszasságát (*satjanrte*: VII. 89, 3) és gondolatait (*dhitu*: VIII. 41, 1). A mindentudás oly bélyegző vonása, hogy Agni e részben ő hozzá van hasonlítva (X. 11, 1).

A mondottak alapján tehát *Varuna a világ teremtője, fenntartója és kormányzója, mindenható, mindentudó, igazságos és irgalmas ethikus istenség s mint ilyen, a védikus pantheonban absolute izoláltan áll.* Az áditák osztoznak ugyan bélyegző vonásaiban (v. ö. pl. II. 27 stb.), de ezek egészen abstract, minden egyéniség biján való vérszegény alakok, szinte csak Varuna fényes alakjának kisugárzásai (v. ö. *Macdonell*, VM. 29—30, 44—46. *Oldenberg*, Religion des Veda.² 1917. 180), s még a leginkább előtérben álló Mitra is elvész Varuna alakjának ragyogásában s csak hatalmas társának védelme alatt tengődik (v. ö. *Macdonell*, VM. 27. *Hillebrandt*, Vedische Mythologie. 1910. 121—122, 124, 149. *L. v. Schroeder*, AR. I. 368 stb.), úgy hogy Varuna nem csupán az áditák feje, hanem prototypusa is. Alakja concretebb és anthropomorphistikusabb ugyan, de relative az ő személyiségének és felszerelésének leírása is fogyatékos, és mindig inkább morális, mint physikai oldala van kiemelve (v. ö. *Macdonell*, VM. 23). Ehhez járul még, hogy — kirívó és szembeszökő ellentétben Indrával, Agnival, Sómával, sőt az Ašvinokkal és más alárendeltebb istenekkel is — egyáltalában semmi *mythosa* sincs (*Macdonell*, VM. 24, 28. *L. v. Schroeder*, AR. 365 stb.).

Varuna fényes izoláltsága, ethikus caractere, hiányos personifikálása és myhostalansága a punctum saliens eredetének kérdésében. *Portraitja kézzelfoghatólag monotheistikus* (*Hopkins*, RI. 63) s a benne jelentkező unitarianismus toto caelo különbözik az rgvédikus polytheismusban jelentkező ú. n. henotheismustól, mert Varuna nem csupán ad hoc, quasi egy hymnus recitálása tartamának idejére, hanem egyszer és mindenkorra valamennyi isten fölött áll. Honnan ez a monotheistikus conceptio? *Grassmann* valamikor úgy vélekedett, hogy Varuna ősrégi monotheistikus istenség, s újabban *L. v. Schroeder* is úgy vélekedik, hogy a Varuna- és aditya-cultus egy legfőbb jóságos teremtőben való ősrégi hit, a mely állítólag egészen primitív népeknél ma is megvan és psychologiko-ethikai alapon az emberi lélekben élő erkölcstörvénynek és a természet örök rendjének megfigyeléséből fakadt (AR. I. 363 stb.). A kutatások mai állása szerint azonban a vallás egyedüli gyökerei az animismus és mánismus, és az a *Schroeder*-féle thesis: hogy egy legfőbb morális lényben való hit, ein Elementargedanke des Menschengeschlechtes' (l. i. m. 85) s a vallásnak harmadik gyökere (l. i. m. 99), ezidőszert jóformán izoláltan áll.

mindenesetre felette valószínűtlen és a legnagyobb mértékben gyanús. E primitív legfőbb lénynek *Schroeder* szerint nincsen cultusa: nem imádkoznak hozzá, nem áldoznak neki (l. i. m. 83, 92—98). Olyan lény azonban, a kinek nincsen papja és cultusa, nem isten, vagy ha igen, Varuna nem olyan isten. Egyes vonásai ugyanis még elég világosan mutatják, hogy *Varuna egy természeti jelenségnek elhomályosult — vagy inkább elhomályosított* (l. alább!) — megismerésének megismerése. Ez a természeti jelenség pedig egy nézet szerint a *tenger* (*Pischel*, Kultur der Gegenwart. I. p. 165), mások szerint a *hold* (*Hillebrandt*, VM. 124. *Oldenberg*, RV.² 189, 194), a tekintélyek óriási többsége szerint azonban az *ég* — és pedig specialiter a *csillagos ég* (*Knauer*, XIV. Congrès Internat. des Orient. 1905. I. 222), vagy inkább a *mindent betakaró és körülvevő égbolt* (v. ö. *Kaegi*, Rigv.² 200; *Barth*, RI. 16; *Hopkins*, RI. 67, 71; *Macdonell*, VM. 27; *Schroeder*, AR. 322—323 stb.).¹

Bármint legyen is, nem kétséges, hogy Varuna valamikor personificált természeti jelenség volt, és lehetetlen, hogy alakja az állítólagos primordiális monotheismussal volna kapcsolatban (v. ö. *Hopkins*, R. I. 67, 72). Éppen oly lehetetlen, hogy ily magasztos, félig-meddig abstract és erősen ethikus jellegű istenség a régi, többé-kevésbé még barbár indo-árjak *szélesebb rétegeiben* keletkezhetett és fennmaradhatott volna. Minden nép a maga képére teremti isteneit. Ha Varuna nem viseli magát az ind népszellem bélyegét, akkor nem is volt népies eredetű, a mivel összefügg népszerűtlensége is. Még kevésbé gyökerezhetnek néphitben az adityák. Ezek már semmiféle természeti jelenséggel sem állnak kapcsolatban — még Mitra sem, a kit általánosan, de teljesen elégtelen okok alapján napistennek tartanak (l. *Schroeder*, AR. I. 362, 367—383). Neveik, mint

¹ Erre utal talán már neve is, a mely valószínűleg az ói. *var-bedecken*, umhüllen, einschliessen' gyökérrel és esetleg a görög *οὐρανός* szóval is állhat kapcsolatban (*Uhlenbeck*, Ai Etwb. s. v. *Boisacq*, Dict. Étymolog. de la langue grecque. s. v. stb.). De mindenesetre csakis egy égistenről lehet mondani, hogy *catur-anika* 'vier-(an)gesichtig' (Rgv. V. 48, 5), a mi utalás a négy égtájra (*Kaegi*, l. i. m. 201), és hogy a nap a szeme (l. főlebb, 3. l.). Ha Varuna égisten volt, nyomban érthető kapcsolata az éjjel és az esőzéssel is (*Macdonell*, VM. 25. stb. l.). Souverain uralkodónak is a legjobban beillik egy eredeti égisten, a mit szépen mutat az, hogy a görög *Ζεύς πατήρ* és a latin *Jupiter* elismerten az ói. *Dyāus pitā* 'ég atya' nevű elhalványuló védikus istennel (asura) állanak etymologiai és históriai összefüggésben (v. ö. *Macdonell*, VM. 8; *Oldenberg*, RV.² 33 stb.). Rendkívül plausibilis, hogy Varuna (asura) eredetileg éppen *Dyāus pitā* (asura) attribútuma volt s ennek alakjából differentiálódott (v. ö. *Macdonell*, VM. 28; *L. v. Schroeder*, AR. I. 331, 346, 441 stb.).

már Roth hangsúlyozta (ZDMG. VI. p. 76), erkölcsi és társas-életi vonatkozásokat fejeznek ki: *Amśa-* és *Bhāga-* „Teil, Anteil“, *Dākṣa-* „Tüchtigkeit“ és „tüchtig“, *Mitrā-* „Freund“ (N. „Freundschaft“), *Aryamān-* „Busenfreund“ — és így valamennyien *abstract fogalmak personificatiói* (v. ö. Oldenberg, RV.² 180. l.). Nézetem szerint egy pillanatig sem lehet kétséges, hogy *Varuna egész körével egyetemben egy a szélesebb néprétegektől távol álló, zárt papi körben keletkezett és tartotta magát — tehát esoterikus theologiai speculatióból nőtt ki és táplálkozott.*

E speculatio hordozói pedig kétségkívül a *Vasiṣṭhák* híres papi családjaiknak tagjai voltak. A traditio ugyanis a Varuna-āditya-hymnuszoknak mintegy $\frac{1}{3}$ részét (13 hymnust: VII. 51—52, 60—66, 86—89) Vasiṣṭha ršinek tulajdonítja, a mi nem lehet véletlenség (v. ö. *Brunnhöfer*, *Arische Urzeit*. 1910. XVIII). A két legcharakteristikusabb Varuna-hymnuszban (VII. 86, 5. VII. 88, 1 és 4) Vasiṣṭha neve directe meg van említve. A Vasiṣṭha-család, mint a Varuna-āditya-cultus fanatikus hirdetője, heterodox monotheistikus hajlandósága folytán természetszerűleg többé-kevésbé antagonizmusba jutott az uralkodó polytheistikus orthodoxiával. Már *Hillebrandt* constatálta, hogy a Vasiṣṭhák ha nem is ellenséges, de legalább is közönyös szemmel tekintettek a Soma-cultusra (Ved. Myth. III. 111 Anm.): míg pl. Indra cultusa a somával volt kapcsolatos, a Mitra-Varuna-cultus velejében tej-libatióan alapult (Ved. Myth. 66, 100, 121, 140). Varuna és Indra cultusának ellentéte magából az Rgvédából is kimutatható. Egy hymnuszban (Rgv. IV. 42) a két isten az elsőbbségért verseng s a dalos, eldöntetlenül hagyva rangvitájukat, mind a kettőjüket invocálja. Egy későbbi keletű hymnuszban (Rgv. X. 124) Agni tűzisten, vagy maga a dalos felmondja a barátságot Asura atyának (*śúmsāni pitrē asurāya śvām*: X. 124, 3) s Indrához áll (X. 124, 4), a ki kijelenti, hogy az asurák erőtlenné lettek s felhívja Varunát, hogy csatlakozzék hozzája (X. 124, 5). Az itt említett „asura atya“ nyilván maga Varuna (*Ludwig*, *Rigv.* II. 589, V. 464; *Schroeder*, *AR.* I. 321 stb.), *Hillebrandt* szerint persze egy Varunától különböző asura (*Lieder des Rgvda.* 1913. 87. VM. 82), a mi azonban már azért sem valószínű, mert az *asura* czim κατ' ἐξοχήν Varunát illeti meg (*Macdonell*, VM. 24; *Oldenberg*, RV.² 159, 189). Bizonyynal a Varuna- és Indra-cultus között tátongó űrnek speculativ áthidalása akar lenni az *indra-vāruṇā* dvandva-compositum (*Hillebrandt*, LK. 87, VM. 82), valamint természetesen az a 9 hymnus (I. 17, II. 41—42, VI. 68, VII. 82—85, VIII. 59), a melyekben a két isten együtt van invocálva s a melyek közül 4 (VII. 82—85) megint a Vasiṣṭha-családnak van tulajdonítva. Hasonló

syncretisáló tendenciájú theologiai fogás az, hogy Indra egyszer úgy van invocálva, mint 'negyedik' āditya (*túriyāditya*: VII. 52, 7) és egy Vasiṣṭha-dalban Varunával együtt ādityának van nevezve (VII. 85, 4). Ide való még többek közt Indrának azon kijelentése, hogy ő nem zavarja az ādityák hatalmi körét, mert ezek tették őt győzhetetlen győzővé (X. 48, 11). Mindezen harmonikus kísérletek természetesen csak a népszerűtlen Varunának állhattak érdekében s így kétségkívül Varuna híveitől indultak ki. A Varuna-cultus illetén urgeálása különben természetesen semmi eredményre sem vezetett: Varuna már az Atharvavēdában is csak az eső és a vizek istene, a mint a postvedikus időkben is mindig az ind Neptunus szerepét játszsza (Macdonell, VM. 25—26, 28). A Varuna- és Indra-cultus ellentéte tehát kézzelfogható tény. Ennek megmagyarázására feltették, hogy Varuna, resp. Mitra-Varuna egyrészt és Indra másrészt más-más törzsek főistenei voltak (Hillebrandt, VM. 82, 131, 190) hogy tehát Varuna nem annyira az egész nép, mint inkább *egy clan theologiai conceptiója* (Hopkins, RI. 72). Nagyban és egészben véve kétségkívül helyes ez a feltevés, de nézetem szerint a súly a 'theologiai' szóra helyezendő: Varuna conceptiója sokkal inkább speculativ, semhogy a nagy tömeg — volt legyen ez egy egész nép vagy egyetlen törzs — felfoghatta volna, s csupán *egyes theologizáló individuumok, resp. szűkebb körök, papi családok számára volt megközelíthető*. Ilyen volt elsősorban a Vasiṣṭha-család, s ha ennek fáradozása révén a Varuna-cultus szélesebb néprétegekben is nyomot hagyhatott, igazán csakis e család körében élt s mindenesetre innen indult ki.

De honnan van a Vasiṣṭhák családjának, vagy esetleg egész törzsének heterodox Varuna-cultusa? Nézetem szerint nem lehet kétséges, hogy *nem fakadhatott magából az indo-árja néplélekből*. Az indo-árja szellemmel congeniális dēva-orthodoxia megvilágítása végett elég lesz itt utalni Indra alakjára és tisztelete módjára. A dalos hyperbolikus kifejezésekkel zengi a sárkányölő, ellenségszűző, győzelemadó és bőkezű isten dicséretét, de ennek fejében úgyszólván elvárja, hogy ez is teljesítse az ő óhaját (v. ö. Oldenberg, RV.² 315), s naiv önzésében ezt minden teketória nélkül ki is mondja: *yád indrāhām yāthā tvām iṣya vásva ēka it, stotū me goṣākhā syūt*, 'ha én egymagam rendelkezném a jókkal, mint te, oh Indra, akkor dalosom barmok ura volna' (VIII. 14, 1). Indra nem is kíván egyebet, mint dicsőítést és bőséges áldozatot, főleg sómát, de e nélkül senkivel sem áll szóba (X. 42, 4). Ha aztán megevett egy vagy 20 bikát, 100 vagy 300 bivalyt (X. 27, 2, X. 86, 14, VIII. 77, 10, V. 29, 7) s megivott rá 3 vagy 300 veder

sömát (V. 29, 8, VIII. 77, 4), akkor aztán vígan közbevág, leveri a sárkányt és a többi daemonokat, töri-zúzza az istentelen fekete őslakókat, széthányja váraikat (IV. 16, 3) s diadalt ad, zsákmányt és minden földi jókat. Dalosa bizalommal néz is fel hozzá, respectálja is a maga módján, de szívbéli hódoltnak, reverentiának sehol semmi nyoma. Egy hymnuszban (X. 119) Indra somától tökrészezen monologizál, s mint egy titáni miles gloriosus kérkedik nagyságával. Egy másik hymnuszban (X. 86.) oly párbeszédet folytat feleségével, a melynek naiv obscoenitása minden fogalmat meghalad, de azért mind a 23 strophá refrainje: *višvasmūd indra űttarah*, 'Indra mindennél nagyobb!' Ez bizonynyal úgy is van — egy primitív vadember szemüvegén át nézve!

Mennyire más alak Varuna! Már Oldenberg megjegyezte, hogy az ádityákat Indrához hasonlítva azt hiszi az ember, hogy egy magasabb civilisatiójú világ isteneit látja egy barbár isten mellett (RV.² 181; — v. ö. még 192), s hogy az indoeurópai és a védikus istenvilág lényeges különbsége éppen abban áll, hogy fellép Varuna és fényes köre (I. i. m. 34). S mennyire más szellem hatja át a hozzá intézett hymnusokat! A dalos csak hódoló alázattal mer hozzája feltekinteni: reszket Varuna haragjától (I. 24, 11, VII. 84, 2) s keresve keresi az imát és áldozatot, a melylyel kiengesztelhetné (VII. 86, 2, I. 24, 14 stb.). Mig Indrától és a többi istenektől utódot, győzelmet, zsákmányt, jólétet, szóval anyagi javakat kérnek, Varunától és körétől velejében és elsősorban csak bűnbocsánatot. Nincs Varuna- vagy áditya-hymnus, a melyben a bűnbocsánatért esedezés elő nem fordulna (Macdonell, VM. 27; Schroeder, AR. I. 357 stb.). A dalos vágyainak netovábbja, hogy bűntelen (*anēnās*-, *ánūgas*-) legyen Varuna színe előtt (v. ö. VII. 86, 4, VII. 87, 7 stb.), s ennek fejében mint rabszolga (*dāsā*-!) akar szolgálni urának, a haragos istennek (VII. 86, 7). A ki kedvében jár, számíthat irgalmára és barátságára (II. 28, 6—7, VII. 86, 2, VII. 88, 4—6 stb.), s a másvilágon a legmagasabb égben látni fogja Varunát (X. 14, 7), a mint már itt a földön is látja lelki szemeivel (v. ö. I. 25, 18, VII. 88, 2). Semmi sem lehet idegenebb az indo-árjaság szellemétől, mint az emberi erő fogyatékosságának s az isteni kegyelemre szorulásnak érzete, a töredelem, a büntudat, a rettegés egy a veséket vizsgáló, haragos és bosszúálló istentől, a ki még az apák bűneit is bünteti az utódokban, és pláne az az önlealacsonyító megalázkodás, a melylyel az ember rabszolgának ajánlja fel magát az isteni harag kiengesztelésére! *Mindcz absolute nem árja, hanem* — mint első tekintetre meglátszik — *sémi, jelesül őshéber vonás* (v. ö. *Chantepie de la Saussaye*, Lehrb. der Religionsgeschichte.

I. 1905. 398). A Vasišthából való hymnusok egyike (VII. 86), ha Varuna helyett Jahve nevét teszszük bele, jóformán semmit sem különbözik egy Dávid-féle bűnbánati zsoltártól. Hasonló jellegűek még a Vasišthától való VII. 88. és 89. hymnusok. Egyáltalán a Varuna-hymnusok gondolat és kifejezés tekintetében közfelfogás szerint az *ószövetségi zsoltárokra emlékeztetnek* (Kaegi, Rigv.² 85—86; Barth, R. I. 18; Winternitz, Gesch. der ind. Lit. I. 1908. 71; Schroeder, Indiens Lit. u. Cult. 1887. 50. AR. I. 325; Brunnhofer, Arische Urzeit. 1910. XVIII—XIX., 50 stb.), a mint ezt a Kaegi-féle párhuzamos egybeállítások (l. i. m. 86—94) napnál világosabban mutatják. Az Atharvavēda egy hymnusa (IV. 19; v. ö. Kaegi, i. m. 89—91; Winternitz, i. m. 125—126), Varuna mindenhatóságának és mindentudásának e nagyszerű panegyrisé — a mint ezt Brunnhofer rég kimutatta (Iran u. Turan, 188—196. AU. 50) — gondolatmenetben és kifejezésben megegyez a Dávid-féle 139. zsoltárral. A párhuzamok oly nagyszámúak és oly mélyrehatóak, hogy nézetem szerint *lehetetlen itt a véletlen szeszélyes játékára gondolni, hanem történeti összefüggést kell feltételezni*: Varuna — már t. i. rgvédikus alakja — sémi, közelebből: héber befolyás alatt alakult ki, mert tudtommal a sémi népek között csak a zsidóknak van Jahve alakjában Varunához hasonló nagy ethikus istenségük.

Complicáltta teszi a problémát az a körülmény, hogy Varuna nem csupán a zsidó Jehovával tüntet föl szembeszökő érintkezéseket, hanem az ērāni Ahuramazdával is. Főnség és ethikai tisztaság tekintetében Ahuramazda egészen Varuna színvonalán van. A mint továbbá Varuna mellett a szellemrokon adityák állanak, úgy Ahuramazda mellett a hasonló lényegű amešaspenták, s a mint Varuna szoros kapcsolatban van Mitrával, úgy Ahuramazda Mithrával (v. ö. ved. *Mitrāvāruṇā* és *Mitrā* = av. *Mithra ahura* és *Mithra*). Ezen indiciumok alapján meglehetősen általános az a feltevés, hogy Ahuramazda és Varuna történeti kapcsolatban vannak és egy közös indo-ērāni asurára mennek vissza (Macdonell, VM. 8, 28; Schroeder, AR. I. 326—328; Oldenberg, RV.² 184—185 stb.). A neveknek eltérése irrelevans, mert Varuna — mint fent láttuk — a *𐬵𐬀𐬎𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬌𐬵𐬀* asura. Azok a kifogások, a melyeket Varuna és Ahuramazda, valamint az adityák és amešaspenták történeti összefüggése ellen felhoztak (*Spiegel*, *Erän Alterthumsk.* II. 25 és követk. II. *Arische Periode*, 185—187, 199; *Hillebrandt*, VM. 118—119, 121—122), könnyen eloszlathatók, de hely szűkében itt nem tárgyalhatók. Másrészt Ahuramazda olyannyira hasonlít Jehovához, hogy *Bradke* jóvoltából (Dyāus Asura stb. 1885. 19) az „*indo-germán Jehova*“ nevet kapta s tehát az

„*éráni Jehova*“ nevet is viselhetné. A történeti összefüggés, a melynek lehetőségére már *Spiegel* utalt (EA. II. 26, 169 etc.), vita tárgya (l. *Jackson*, *Iran. Religion: Grundr. der iranischen Philologie*, II. 704—705), de távolról sem oly valószínűtlen, a mint ezt pl. *Schroeder* is hiszi (AR. I. 439—440). Ellenkezőleg: részemről úgy vélekedem, hogy Zarathuštra vagy az *éráni népszellem* épp oly kevésbé tudta volna Ahuramazda ideáját a maga erejéből megalkotni, mint Vasištha vagy az ind nép Varunáét. Ha Zarathuštra zsidó befolyás alatt nem állott, akkor Ahuramazda és Jahve megkapó hasonlósága *bámulatos véletlenség* volna, a melyre a fennforgó körülmények között semmi jogunk és okunk sincsen appellálni.

Ha mármost Varuna az „ind Jehova“, és Ahuramazda, az „*éráni Jehova*“, történeti összefüggésben vannak egymással s azonkívül szembeszökően hasonlítanak a zsidó Jehovához, akkor a következő lehetőségek vannak. Először: a három Jehova-típusú isten egy primordiális isten-fogalom reflexe. Ily isten-fogalom existenciája — mint felebb hangsúlyoztuk — felette kérdéses, valószínűtlen és gyanús. Másodsor: a három isten hasonlósága véletlenség. E feltevés a legnagyobb mértékben valószínűtlen s csak akkor állhatna helyt, ha jobb magyarázat végképpen nem volna. Harmadsor: az ind és az *éráni Jehova* a zsidó Jehova kópiája. Ez az egyetlen teljesen megnyugtató feltevés. A zsidóság, a monotheismus világtörténeti bordozója, az igazi „egy isten“ alakjának elvitathatatlanul legelső megalkotója (v. ö. *Orelli*, *Allg. Religionsgesch.* I. 1911. 284 és köv. II. *Chantepie de la Saussaye*, *Lehrb. der Religionsgesch.* I. 1905. 337 stb.), s így a priori valószínű, hogy ő szolgáltatta a mintát más népeknek egykorú monotheistikus conceptionihoz.

Ha tehát a zsidó Jahve a ved. Varuna és az *éráni* Ahuramazda prototypusa, akkor felmerül az a kérdés, vajjon Jahve közvetve — t. i. az *éráni* Ahuramazdán keresztül — vagy közvetlenül hatott-e Varunára, ill. vajjon Varunára hatott-e vagy Varuna és Ahuramazda közös elődere, az indo-*éráni* asurára.

A közvetett befolyás előfeltétele természetesen az, hogy Ahuramazda alakja korábban alakult ki, mint Varunáé. E kialakulás időpontja chronologiai adatok hiányában absolute meghatározhatatlan. Zarathuštra reformja ugyan valószínűleg a Kr. előtti 7—6. századból való (*Jackson*, i. m. II. 625 stb.), de nem lehet tudni, nem volt-e már Ahuramazda előde, az *ős-éráni* ahura is bizonyos fokig judaizálva. A közvetett befolyás feltevése tehát chronologiailag és — India és Érán társzomszédsága miatt — geographiailag is lehetséges.

A mi a közvetlen befolyás lehetőségét illeti, helyén van itt mindenekelőtt arra utalni, hogy ez a feltevés távolról sem oly vakmerő, mint első tekintetre látszik. Sémii culturelemek bőségesen jutottak be Indiába — nem csupán Babyloniából,¹ hanem messzebb nyugatra fekvő területekről is. Így az ó-ind *brāhmī*-alfabéta *Bühler* beható kutatásai alapján a legrégebb északi semita (archaikus phoeniciai feliratokon és a Mesa-stélén előforduló) írásjegyekre megy vissza, a melyek Kr. e. 800 táján valószínűleg kereskedelem útján jutottak be Indiába (Ind. Palaeogr.: Grundriss der indo-ar. Philologie. I. 2. 16 stb.). Még régebb és speciális héber befolyás nyomai tűnedeznek fel az Rgvédában. Zsidó eszmekörből származhatik pl. az Rgvédában kétszer (X. 44, 9 és X. 87, 12) s az Atharvavédában egyszer (VIII. 3. 21) előforduló *šaphāruj-* „basított patájú” terminus, v. ö. 3. Mos. 11, 3—7 (v. ö. *Ludwig*, RV. 201. *Brunnhöfer*, Ar. Urzeit. 89—90). Néhány Rgvéda-beli ἀπαξ λεγόμενον különböző indologus szaktekintélyek szerint (l. *Ludwig*, RV. V. 201; *Brunnhöfer*, AU. 89—90 stb.) héber eredetű; — ezek: ói. *plūši-* (Rgv. I. 191, 1) „ein best. schädliches Insekt” < héber *plūši* v. *pruši* „Floh”; ói. *kēnīpā-* (Rgv. X. 44, 4), később *kēnīpātu-* „Steuerruder” < héber *kānāf* „Flügel”, plur. constr. *kan^e pāt*, *kan^e pōt*. Idevaló még a későbbi, de még védikus *dulā* „a Pleiadok egyike” < héber *d^e lī* „Schöpfkrug, Schlauch zum Wassers schöpfen”. Még inkább nyér valószínűségben a közvetlen befolyás thesisise, ha tekintetbe vesszük, hogy a *védikus őstörténet színhelye az éráni plateaura terjesztendő ki* (*Brunnhöfer*, AU. XIV, XIX. stb.; *Hillebrandt*, VM. 95, 192 stb.). Szépen egyezik ezzel az, hogy a kisázsiai Boghazköiben Kr. e. 14. századból való babyloni nyelvű szerződések kerültek napfényre, a melyekben Mitanni ország (azaz

¹ *Oldenberg* hypothesisise szerint az amesaspentakkal azonos *ādityák* planétáris istenségek — és pedig: Mitra a nap, Varuna a hold, a többi öt *āditya* az öt régi bolygó — és az indo-éráni periódusban egy a csillagászatban járatosabb néptől, valószínűleg egy a *babyloni* kulturkörhöz tartozó néptől voltak kölcsönözve (RV.² 192 stb.). Ez a hypothesis nincsen kellően megalapozva (v. ö. *Macdonell*, VM. 28; *Schroeder*, AR. I. 438 stb.). De még ha helyt állana is, *egymagában* nem volna elégséges a három Jehova-típusú istenség hasonlóságának megmagyarázására, s így ha nem is elvetendő, okvetlenül a héber eredet thesisével egészítendő ki. A legrégebbi babyloni hatások közé tartozik a *Satapatha-brāhmanában* (I. 8. 1) és később is gyakran előkerülő *vízözön-monda* (*Oldenberg*, RV.² 283; *Brunnhöfer*, Das Buch der hundert Pfade. 1910. 20; *Winternitz*, Gesch. der ind. Litt. I. 182 stb.). Még régebb egy Rgvéda-beli ἀπαξ λεγόμενον: *manū* „Mine” (Rgv. VIII. 78, 2) < assyr. *manah*, a mely a gör. *μῆνᾱ* (= lat. *mīna*) kiindulópontja is (*Roth*, Altind. Leben. 50—51 stb.). Stb.

északi Mesopotamia) istenei között *védikus istenségek vannak invocálva*, közöttük *Mi-ít-ra* és *U-ru-w-na*, azaz: *Mitra* és *Varuna* (Schroeder, AR. I. 342—343; Oldenberg, RV.² 24 stb.).

Az a thesis tehát, hogy a Varuna-speculatio közvetve vagy közvetlenül héber forrásból meritett, semmiféle akadályba nem ütközik s másrészt intern tárgyi momentumok alapján jóformán elutasíthatatlan, mindenesetre czáfolhatatlan postulatum.

Spárta és Athén a 480-diki perzsa hadjárat után.

(Kivonat *Heinlein István* vendégnek 1918 márcz. 11-én tartott fölvételéből.)

Nagyobb történeti munkákban épp úgy, mint tankönyvekben azt olvassuk, hogy Spárta kezdettől fogva, a mióta Athén tengeri hatalmának alapjait lerakni kezdte, vagyis talán már 483, mindenesetre azonban 478 óta irigy szemmel nézte Athén emelkedését és azt mindenképen megakasztani igyekezett. Spártának ez az irigysége viszont egyes athéni államférfiakat, első sorban Themistokleest, állítólag arra indított, hogy a Spárta és Athén között ebből kifolyólag előbb-utóbb kitörendő ellenségeskedést előre látva, Spárta hatalmának aláásásán dolgozzanak. Minthogy azonban Athén 462-ig Spártával szövetségben volt és ezt a szövetséget csak 462-ben bontotta fel, az azelőtti ellentétet lappangónak tekintik, melyet azután 462-ben nyílt ellenségeskedés váltott fel és ez vezetett 431-ben az úgynevezett peloponnesosi háború kitöréséhez.

Ez a felfogás annyira általános, olyan mély gyökeret vert, hogy még a hagyománynyal kevésbé megokolt esetekben szembehelyezkedő historikusok is, noha a 462 előtti ellentét igazolására felhozott adatoknak egy részét maguk is elvetni kénytelenek, az ellentét létezésének gondolatától szabadulni nem tudnak.

Az ismertetendő dolgozatnak, a mely egész terjedelmében a „Történeti Szemlé”-ben fog megjelenni, célja annak kimutatása, hogy a lappangó ellentétre vonatkozó összes adatok vagy alaptalan anekdoták, vagy pedig hibás következtetések. A megbízható adatok és helyes következtetések ellenkezőleg arra vallanak, hogy Spárta legalább is 462-ig, azaz Athén tengeri uralmának teljes kialakulásáig, nem igyekezett megakasztani Athén emelkedését, sőt azt minden irigység nélkül szemlélte és ennek megfelelően az athéni államférfiak közül sem áskálódott senki Spárta ellen. Az ellentét Spárta és Athén között

csak 462-ben, akkor sem kölcsönös féltékenységből, hanem egészen más, alább kifejtendő ok miatt támadt. Spárta csak az ellenségeskedés kitörése, tehát 462 után, mikor Athén már nem elégedvén meg a tengeri uralommal, magának a tulajdonképeni Hellasnak continentális államaira is kezdte kiterjeszteni hatalmát, igyekezett ennek a további elhatalmasodásnak gátat vetni. Eközben azonban lassanként megbánta Athénnel szemben a tengeri uralom megszerzésekor tanusított előbbeni elnézését.

A dolgozat kiterjeszkedik minden egyes esetre, mely Spártának és Athénnek az 510-től 462-ig terjedő korszakban egymáshoz való viszonyára fényt deríthet.

E vizsgálatok közül teljesen mellőzöm amaz esetekét, a melyek a Themistoklesnek 483-iki flottatörvénye előtti korba, és azokét, a melyek a 480/479-diki nagy perzsa hadjárat korába esnek; az előbbieket azért, mert akkoriban Spárta részéről Athénnel szemben táplált féltékenységről még nem lehet szó, hanem legfeljebb a spártaiakat később féltékenységre hajlandókká tett régiebb gyűlölködésről, az utóbbiakat azért, mert ezeknek az anekdotaszerű jellegét a kiválóbb történetírók jelentékeny része, különösen Meyer fejtegetései alapján, amúgy is elismeri, bár ezek a fejtegetések inkább negatív természetük miatt a kérdésnek újból való megvizsgálását nem teszik fölöslegessé.

Így csak a plataiai csatától, vagyis 479-től 462-ig terjedő korszakba tartozó esetek ismertetésére szorítkozom és ezek közül is csak a négy legjellemzőbbet említem meg, csupán a rájuk vonatkozó vizsgálatok gondolatmenetét vázolva és elmélőzve az egyszeri hallásra amúgy sem értékelhető részleteket és árnyalatbeli megkülönböztetéseket.

A kiszemelt négy eset közül kettő olyan, hogy magukat az eseményekről szóló híreket kell alaptalan anekdotákként a történelemből kiküszöbölnünk, míg a másik két esetben az események megtörténtét nem vonjuk kétségbe, hanem csak a velük kapcsolatos interpretatio és következtetések ellen van kifogásunk.

Az előbbi két eset közül az egyik a korszak legelejére, 479 késő őszére, a másik a kor végére, 464-re esik. Az előbbi Themistoklesnek Athén körülfalazásával kapcsolatos állítólagos csele, az utóbbi az Athén ellen fellázadt thasosiaknak a spártaiak részéről állítólag ígért segítség.

Themistokles cselének meséje ismeretes. Az athéniek a plataiai csata után még 479-ben a lerombolt városfalak helyett újakat kezdenek építeni, a mit a spártaiak peloponnesosi szövetségeseik unszolására, nehogy az athéniek valamikor később

velük daczolhassanak. megakadályozni kívánnak. Themistokles mint athéni követ, a spártaiakat mindenféle fufanggal a falépítésre vonatkozó hírek igazsága felől tévedésbe ejti; majd általuk megbízható embereket küldet az ügy megvizsgálására, a kiket az athéniek által túszokul visszatartat. Midőn pedig megtudja, hogy a falak már védhető állapotban vannak, megvallja a spártaiaknak, hogy őket rászedte és a spártaiak, tekintettel a túszokra és a már védhető állapotban levő falakra, kénytelen-kelletlen belenyugodnak a megtörténtekben.

Ez a mese, nem tekintve adomaszerű jellegét és a Themistokles fufangosságáról szóló egyéb mondákat, már csak azért is gyanus, mert, miként azt Stern és Beloch kimutatták, csupán egy a peloponnesosi háború korában közeleső következtetésen alapulónak látszik. A peloponnesosi háború korában t. i. az akkor fontos falat javítgatva, észrevették az abba beleépített régi épületmaradványokat, ebből azt következtették, hogy a fal sietséggel épült, ebből pedig, tekintettel a saját korukbeli viszonyokra, azt, hogy a sietségre a peloponnesosiak miatt volt szükség. Bár a következtetés plausibilisnek tűnt fel, biztosnak már csak azért sem tekinthető, mert a régi épületmaradványok felhasználása nem történt szükségképpen sietségből, hanem történhetett, miként másutt, egyszerűen takarékból is.

Ennyire gyanus mese legfeljebb akkor érdemelne hitelt, ha elfogadásával a biztos tényekből levonható józan következtetéssel nem jutunk ellentétbe. Már pedig Beloch helyesen érthetetlennek és visszaánsnak mondja azt, hogy a spártaiak a magát Athént körülvevő fal építése ellen olyan erőlyesen állást foglaltak, hogy az athéniek tervüket csak sietséggel és csellel vihették keresztül, míg ezzel szemben Athén kikötővárosának, a Peiraieusnak körülfalazásánál, miként az az ottani falnak már a régiek által is észlelt gondos építéséből is kitűnik, ily fenyegető magatartást nem tanúsítottak. A tengertől távoliekvő Athén ugyanis a körülfalazás után is csak pillanatnyi menedéket nyújtott és a görögök által várostromnál rendesen alkalmazott kiéhezéttéssel a peloponnesosi hadsereg számára, a melylyel az athéniek szárazföldön nem vehették föl a küzdelmet, könnyen elfoglalható maradt. Ezzel szemben a Peiraieus, a mely az athéni flottának akkori túlnyomó ereje miatt az ellenségnek a község előtt való táborozásakor is a tenger felől állandóan élelmezhető volt, a körülfalazás által a peloponnesosiakra nézve a rendszeres várostromban való járatlanságuk miatt bevehetetlen erőddé lett. Hogy pedig maguk a spártaiak is Athén körülfalazását a Peiraieus körülfalazásához képest ártalmatlan dolognak tekintették, az kitűnik abból, hogy Athén letörése után 404-ben a

Peiraieus falait és a hosszú falakat leromboltatták, a városfalakat ellenben meghagyták.

Ez vezet bennünket Athén erődtményi rendszerének harmadik részéhez, a hosszú falakhoz és itt Sternnek és Belochnak különben meggyőző érvelését kiegészíthetjük, sőt némileg módosíthatjuk. Ezek a hosszú falak t. i. Athént a tengerhez kapcsolva, magát a várost is a peloponnesosiak számára bevehetetlen erőddé tették. Az építés ideje sokkal későbbre, leginkább a 457-ben vívott tanagrai csata körüli időre esik. Még közvetlenül a csata előtt nem voltak védhető állapotban, mert Thukydides szerint egyes athéniek éppen építésüket akarták a spártaiak által megakadályoztatni, közvetlen a tanagrai csata után 62 nappal vívott oinophytai ütközet után pedig már teljesen elkészültek. Ha tekintetbe vesszük, hogy az úgynevezett középső fal építése évekig elhúzódott, látjuk, hogy akkor az athéniek csakugyan siettek. A sietség pedig a spártaiaknak ezzel a Boiotiába való betörésével függött össze.

A spártaiak boiotiai betörésének célja Thukydidesnek hallgatása ellenére is bizonyosan (a bizonyítást itt mellőzöm) Thebai hegemoniájának helyreállítása volt, hogy így Athén közelében olyan hatalmasság alakuljon, a mely Athén terjeszkedését Középheallasban megakadályozhatja. De ennek a szomszédságban támadt hatalomnak alakulása imminens veszélyt jelentett magára a városra is, a mely veszélyt még fenyegetőbbé tette, hogy a thebaibeliek Athén többi ellenségeinek támogatására is számíthattak. Bizonyára a fenyegető veszély késztette az athénieket a hosszú falak építésének siettetésére.

Ez juttat aztán arra a gondolatra, vajjon a themistokleszi fal is elsősorban nem azért készült-e, hogy Athént a thebaibeliekkel szemben megvédelmezze? A thebaibeliek a themistokleszi fal építésekor már régóta gyűlölték az athénieket, a kiknek felettük még Kleisthenes korában aratott győzelmét az athéni Akropolis falára illesztett bilincsek hirdették, és ez a gyűlölség a perzsa háború folyamán még izzóbbá vált. Az athéniek a peloponnesosiakkal vállvetve harcoltak a perzsák ellen, sőt Athén volt Megaran kívül az egyetlen jelentékenyebb állam az Isthmostól északra, a mely ingadozás nélkül kitartott mellettük, míg ezzel szemben a középső és északi Hellasnak jó része a perzsák oldalán fogott fegyvert. Itt tehát van ok lappangó gyűlölség feltételezésére.

Igaz, hogy Thebai a plataiai csata után elveszítette hegemoniáját; döntő csapást Athénre többé nem mérhetett. Arra azonban még mindig elég erősek lehettek a thebaibeliek, hogy egyesülve Athénnek többi középheallasbeli ellenségével meglepetésszerű rajtaütéssel betörjenek Attikába és az athénieken bosszút

álljanak. Már pedig a themistoklesi fal, ha egy huzamosabb körülzárásra képes sereggel szemben, mint a milyen a peloponnesosi volt, nem is nyújtott állandó védelmet, éppen az ilyen hirtelen, meglepetésszerű támadással szemben pillanatnyilag kellő menedéket alkotott.

És ha a themistoklesi falat ilyen célra épültnek gondoljuk, akkor még az esetleges sietség is érthetővé válik. Sőt így valószínűvé lesz, hogy a themistoklesi falnak elsősorban éppen az volt a rendeltetése, hogy egy Középhellas felől várható hirtelen támadással szemben Athént addig védelmezze, míg a peloponnesosiaktól segítség nem érkezik. Hogy a Thukydides-korabeli görögök éppen ellenkezőleg a peloponnesosiak ellen épültnek tartották, egyszerű anachronismus.

Themistokles cseléhez hasonló anachronismuson alapuló, bár eddig alig kifogásolt adoma Thukydidesnek az az elbeszélése is, a melynek értelmében a spártaiak a thrák tengerpart közelében fekvő Thasos-sziget Athén ellen fellázadt lakóinak 464-ben megígérték, hogy egy attikai betöréssel rajtuk segíteni fognak.

A gyanu, hogy itt egyszerű mende-mondával van dolgunk, már azért is közeleső, mert itt csupán ígéretről van szó, a melynek kapcsán semmi sem történt, a mi az emberi emlékezetben megmaradhatott volna, minthogy Thukydides szerint a spártaiakat az ígért teljesítésében a heiloták lázadása megakadályozta. Vegyük még hozzá, hogy a spártaiak az ellenők fellázadt heilotákkal szemben, a kiknek lázadása őket állítólag az ígért teljesítésében megakadályozta, éppen az athéniektől kértek segítséget. A legkülönösebb azonban az egész dologban az, hogy az athéniak a kért segítséget meg is adták, megadták, noha erre még csak kötelezve sem voltak, egyedül Kimon spártabarát beszédjének hatása alatt. Pedig hát akkor már leverték a thasosi lázadást és így ha az ígért létezett volna, arról alighanem a legyőzött thasosiak révén tudomást szereznek, a kik bizonyára nem hallgatták volna el szerencsétlenségük okát kíméletből a spártaiak iránt, a kik őket cserbenhagyták.

Az elbeszélés tehát egyszerű adoma és itt is, miként Themistokles cselénél, még világosabban észlelhető, hogy mikor és miképen keletkezett az adoma.

A szigeteken, a thrák és kisázsiai partvidéken lakó fellázadt alattvalók megsegítésével Spártának nyilvánvaló célja Athén tengeri uralmának megingatása volt. Erre pedig Spárta 462 előtt még nem gondolt. Nem gondolt pedig azért, mert Athén tengeri uralmának megingatása a spártaiaknál nem volt öncél, hanem csak eszköz Athén gyengítésére, nehogy a continensre, vagyis a tulajdonképeni Hellasra is kiterjeszthesse

hatalmát. Ez eszköz alkalmazásának csak azóta volt értelme, mióta Athén a görög continensen is kezdett hódítólag fellépni, vagyis a 462-től 446-ig terjedő háborús korszak óta, mikor is éppen eme fellépése miatt ellentétbe jutott a peloponneszosi államokkal. Mindez pedig világosan kitűnik abból, hogy még az imént említett 462-től 446-ig terjedő háborús korszak végén is Spárta ugyan buzgón és határozatosan közreműködött Athén continentális uralmának megszüntetésében, de tengeri uralmát még ott sem bántotta, a hol az máris megrendült. Így teljes erővel támogatta a continentális Megaranak Athén ellen fellázadt lakóit és a 446-ban kötött 30 éves békében függetlenségüket is biztosította; ezzel szemben azonban az Athén ellen fegyvert fogott szigetlakókat kiszolgáltatta ellenségeiknek; így Aiginát, noha a korszak elején Korinthos oldalán buzgón résztvett a küzdelemben és csak e háború folyamán lett Athén alattvalójává, meghagyta az utóbbinak birtokában; Euboianak fellázadt lakóival szemben pedig, noha ezek akkor még remélhették, hogy ha a peloponneszosiak mellettük erőiesen állást foglalnak, megtarthatják az imént kivívott függetlenségüket, az athénieknek szabad kezet engedett. Mikor Spárta az összes peloponneszosi szövetségesek élén még a közeli Euboianak Athén fennhatóságát lerázott lakóit sem segítette a mindenünnen szorongatott Athénnel szemben, még alig mesélhették, hogy a spártaiak egyedül szándékoztak megsegíteni az annak idején Athén egyedüli ellenségeiként szereplő távoli thasosiakat.

Csak ezóta válik aztán lassan a lefolyt küzdelemből leszűrődött tanuságként mindinkább meggyőződéssé, hogy Athén túlságos hatalma állandóan fenyegető veszélyt jelent a peloponneszosiakra nézve és ezért az utóbbiaknak érdeke Athén hatalmát mindenütt, tehát az Aegäi-tengeren is aláásni. Így aztán a peloponneszosiak természetes feladatának kezdik tekinteni Athén tengeri uralmának megingatását és ezzel együtt a bárminő fellázadt alattvalók és elpártolt szövetségesek megsegítését is. Komolyan az utóbbi először 440-ben a Samos-szigetén kitört lázadás alkalmával került szóba, de a tényleges segítségnyújtás még ekkor is elmaradt. Az említett felfogás azonban mindinkább gyökeret vert és ennek hatása alatt támadt az a meggyőződés, hogy a spártaiak, a kik már a 30 éves béke előtt is az Athén elleni küzdelemben vezető szerepet játszottak, már régebben is a lázadó alattvalóknak minden esetben segíteni szándékoztak, de ebben a mostoha körülmények által megakadályoztattak. A legismertebb eset, melyben ilyen szándékról szó lehetett, volt a thasosi és itt mindjárt meg is lehetett adni a segítség elmaradásának okát a heilóták lázadásában.

Még jellemzőbb, hogy a spártaiak Thukydides szerint egy

attikai betöréssel szándékoztak a thasosiakon segíteni. Ez a peloponnesosi háború elején következetesen alkalmazott eszköz volt az athéniek megpuhítására. A thrák tengerparton fekvő Potidaianak és Lesbos-sziget elpártolt lakóinak, nevezetesen a mytilenebelieknek is ilyen alakban ígértek segítséget. Ekkor belátták, hogy mennyivel hatásosabban lehetett volna ezt az eszközt a hosszú falak építése előtt alkalmazni, így pl. a thasosi esetben is. Akkor, 464-ben, talán még a spártai sereg egymagában is képes lett volna az athénieket a thasosi ostrom megszüntetésére kényszeríteni, míg 428-ban az egész peloponnesosi szárazföldi haderő és flotta együttvéve sem volt képes Mytilene ostromának abbahagyását kierőszakolni. Csakhogy a spártaiak a thasosi eset idejében, 462-ben, mivel akkor még egyáltalában nem törekedtek Athén tengeri uralmának megingatására, nem is gondoltak ennek az eszköznek ilyen célból való alkalmazására. Sőt nem gondoltak erre még 440-ben sem; bár ekkor már komolyan szó volt Athén tengeri uralmának megintgátásáról és e végre az elpártoltak megsegítéséről, mert bár Thukydides kétszer is megemlékezik a samosi segítség tervéről; egy szóval sem mondja, hogy a megsegítést attikai betöréssel tervezték volna és a korinthosiaiak vonakodásának, mint a segítségelmaradás okának feltüntetése is arra vall, hogy akkor direct segítségről volt szó. Ez világosan mutatja, hogy az egész adoma abban a formában, a melyben Thukydidesnél található, csak a peloponnesosi háború idejében alakult ki.

Míg tehát a felsorolt két esetben maguknak a forrásokban elbeszélte eseményeknek megtörténtét kellett tagadnunk, a most említettöknél az események megtörténtét nem vonjuk kétségbe és csak a belőlük levont következtetések helyreigazítására szorítkozunk. Ezek először a byzantioni és a vele szorosan kapcsolatos kolonai eset, másodszor Themistokles elítéltetése.

A mi az első helyen említett két esetet illeti, a forrásokban csak a következőket olvassuk. Pausanias spártai regens ellen, miután hazája által a perzsák ellen egyesült görög flotta élére állítva 478-ban elfoglalta Byzantiont, mindenféle panasz merült föl, mire Spártába visszahivatott és noha magát a vádak alól tisztázta, a panaszosokra való tekintetből nem kapta vissza a fővezérséget, hanem a nélkül ment vissza Byzantionba. Itt állítólag perzsa támadással hosszabb ideig bírta a hatalmat, végül azonban Kimon vezérlete alatt az athéniek által elűzetett, mire Byzantion is a perzsa járom alól felszabadult többi görög államhoz hasonlóan az athéni hegemonia alatt álló delosi szövetséghez csatlakozott. A Byzantionból kiűzött Pausanias nem Spártába, hanem a kisázsiai Kolonaiba ment, mely eljárása tápot adott annak a már régebben ellene felmerült gyanunak.

hogy áruló összeköttetést tart fenn a perzsákkal. Ezért az illetékes honi hatóság, az ephorok testülete, őt felszólította, hogy térjen vissza Spártába és ő e felszólításnak eleget is tett.

Athén és Spárta közti ellentétéről itt nincsen szó. Újabb időben azonban feltűnőnek találtatott, hogy Spárta ellenkezés nélkül eltűrte Pausaniasnak az athéniek általi eltávolítását Byzantionból és azóta szokásossá vált úgy ezt, valamint az ő visszarendeltetését Kolonaiból azzal magyarázni, hogy a spártaiak ezzel az engedékenységgel akarták az athénieket az akkoriban Spárta ellen áskálódó Themistoklesnek elejtésére, majd megsemmisítésére hajlandókká tenni.

Ámde Themistoklesnek akkori magatartására vonatkozólag a forrásokban mindössze azt olvassuk, hogy ő Athénből száműzetvén, a Spártával szemben ellenséges Argosban telepedett meg, és innen beutazta a Peloponnesost. A Peloponnesos beutazásából Spárta-ellenes izgatásra következtetni legalább is igen merésznek látszik. Az argosi tartózkodás meg éppen ellene szól annak, hogy Themistoklesben a spártaellenes peloponnesosi mozgalmak irányítóját lássuk, mert ha az argosiak Themistoklest, mint Spárta ellenfelet fogadták volna körükbe, őt meg is védelmezték volna és akkor nem kellett volna onnan elmenekülnie. Minthogy így semmi pozitív adatunk sincs annak feltételezésére, hogy a spártaiak magatartása a Themistoklesre és ő miatt a athéniekre való tekintet irányította, meg kell kísérelnünk, vajjon ez a magatartásuk ilyen feltételezés nélkül nem magyarázható-e meg egyszerűbben.

Nézzük először Pausanias visszahívását Kolonaiból. Ez a visszahívás már csak azért sem indulhatott ki az athéniektől, mert nekik Pausanias, ha kellemetlen volt Byzantionban és Kolonaiban, minden esetre még kellemetlenebb lehetett Spártában, a hol bár ellenségei is voltak, voltak barátjai is és a hol neki eme barátjaira támaszkodva és azok számát az esetleg magával hozott perzsa pénzen gyarapítva, sikerülhetett magát ismét, mint már egyszer, a vádak alól tisztázva, a nép bizalmát és annak birtokában egykori befolyását és hatalmát visszazereznie.

A visszahívás maguktól a spártaiaktól indult ki, a kik legalább is attól tarthattak, hogy a Pausanias ellen felmerült gyanu, ha tisztázását meg sem kísérlik, őket az egész hellenség előtt compromittálja. Ebben Pausaniasnak spártai barátjai és ellenfelei bizonyára egyetértettek. Az előbbiek neki alkalmat akartak nyújtani ártatlanságának igazolására és azután esetleg népszerűségének és befolyásának visszaszerzésére. Az utóbbiak azt remélték, hogy őt kézrekerítve tönkretethetik. Ez később sikerült is nekik, a mi azt mutatja, hogy ők alighanem Pausa-

niasnak huzamos távollétét felhasználva, többséghez és hatalomhoz jutottak. Hogy ez azonban nem mindjárt sikerült, viszont arra vall, hogy barátjai is még elég nagy számban és elég befolyásosak voltak.

Már pedig ha Pausanias ellenfeleinek kezében volt a hatalom, akkor könnyen lesz érthetővé minden athéni befolyás feltételezése nélkül a spártaiak tartózkodó viselkedése a byzantioni esettel szemben is, sőt akkor valószínűvé válik, hogy az athéniak a Byzantionban tartózkodó Pausanias elleni eljárásukkal tulajdonképpen szívésséget tettek a spártaiaknak, illetőleg Pausanias spártai ellenfeleinek, a kik talán maguk kérték őket erre, mert Spárta hatalma megfelelő tengeri haderő híján nem ért Byzantionig. A szívésség persze nagyobb lett volna, ha sikerül Pausanias megölni, vagy legalább elfogni. Tekintettel spártai ellenfeleire, ő bizonyára okosan tette, hogy Byzantionból elűzetvén, nem Spártába, hanem Kolonaiba távozott, a mi által azonban a spártaiakban a gyanut magával szemben még növelte.

Igaz, hogy ide is az athéniakat lehetett volna ellene küldeni. Csakhogy akkor attól kellett tartani, hogy ismét, még pedig véglegesen elszabadul és egyenesen a perzsákhoz szegődik. Ezt pedig még spártai ellenfelei is elkerülni óhajtották, nehogy spártai barátjai őket azzal vádolják, hogy őt egyenesen a perzsa király karjaiba kergették. Ezért valószínűleg nem is annyira Kolonaiban általuk amúgy sem beváltható fenyegetésekkel, hanem inkább a régi posíció visszaszerzésének kilátásbahelyezésével — az üzenet titkos volt — visszatérésre bírták. Így a kolonai és byzantioni eset alkalmával az athéniak és a spártaiak egymással a legjobb egyetértésben jártak el.

Míg az említett két esetből csak modern írók következtek Spárta és Athén közti feszültségre, addig abból a perből, a mely a spártaiak követelésére Themistokles ellen szállítását alatt Athénben azon a czímen folyt, hogy ő az ezért kivégzett Pausaniassal egyetértve a perzsákkal czimborált, már a régiek közül is egyesek azt következtették, hogy a spártaiak, a kik Themistokles ellen a vádat emelték, őt spártaellenes politikája miatt üldözték. Ámde az az állítás, hogy a spártaiak ezért jártak el ellene, már a régieknél is kimutathatólag nem hagyományon, hanem combination alapul.

Thukydides, noha ismeri a falépítés anekdotáját, ezt még nem hozza vonatkozásba Themistokles elítélésével. Minthogy ugyanis Themistoklest bűnösnek tartja, szerinte a spártaiak tulajdonképpen csak loyálisan jártak el az athéniakkal szemben, midőn Themistoklest, mihelyt róla megtudták, hogy Pausanias-sal együtt összeköttetést keresett a perzsákkal, árulás miatt bevádolták.

Sőt egy valószínűleg későbbi versio is, a melyet először alighanem Ephoros jegyzett fel és a melyet Plutarchos révén ismerünk, noha Themistoklest már ártatlannak hiszi, a spártaiak eljárását legalább jóhiszeműnek tartja, mert szerinte Pausanias halála után olyan levelek kerültek elő, a melyek alkalmasak voltak arra, hogy Themistoklest gyanuba keverjék. (εἰς ὅποیان ἐνέβαλον τὸν Θεμιστοκλέα.) Ennek megfelelően még ez a versio sem tudott eredetileg semmit arról, hogy a spártaiak Themistoklest spártaellenes politikája miatt üldözték.

Diodoros vagy forrása előtt is ez a versio lebegett és ennek megfelelően megengedi, hogy Themistokles összeköttetésben volt Pausaniassal, ismerte áruló terveit, de nem vett bennök részt. Csakhogy ő már azon a véleményen van, hogy a spártaiak az utóbbiról is tudomást szerezhettek és azért részükről már rosszhiszeműséget tételez fel. A spártaiak eljárásának indokát pedig abban látja, hogy ezzel azt akarták elérni, hogy az athémieknek is legyen árulójuk, ne csak nekik. Maga az indokolás mesterkéltisége is mutatja, hogy itt csak késő önkényes magyarázattal van dolgunk.

E mesterkelt indokolás megismétlése Ailios Aristeidesnél pedig azt mutatja, hogy ő is innen vette át meséjét. Csakhogy ő szellemes és a történetben jártas ember lévén, ezt a magyarázatot nem tartotta elegendőnek, hanem még hozzátette a Themistokles falépítéséről szóló anekdotát, mint olyant, a mely aztán teljesen érthetővé tehetette a spártaiak eljárását Themistoklessel szemben. A modern írók többsége, Themistoklest ártatlannak tartván, ezt az indokolást megfelelőnek találja.

Ha tisztán akarunk látni, teljesen mellőznünk kell Themistokles bűnösségének kérdését. Sőt mellőzhetjük még Pausanias bűnösségének kérdését is, mert újabban némelyek még ezt is, bár gyenge alapon, kétségbevonják.

Már fentebb kitént, hogy Spártában egy párt, még pedig a hatalmasabbik párt gyűlölte Pausaniast, a ki éppen azért, mert ellenfeleit hatalmasabbaknak tudta, bárminő eszközt, még a heilóták fellázítását is megbuktatásukra felhasználni igyekezett. Hogy Pausanias összeköttetésben, még pedig baráti összeköttetésben volt Themistoklessel, a források egybehangzó tanúsága alapján bizonyosnak látszik. Ha pedig ez bizonyos, Pausaniasnak spártai ellenfelei őt eo ipso gyűlölték.

Tehát még ha a Pausanias és Themistokles ellen emelt vádak tisztára koholmányok voltak is, még akkor sem szükséges feltételeznünk, hogy a spártaiak, illetőleg Pausaniasnak spártai ellenfelei azért gyűlölték és üldözték Themistoklest, mert ő Athén érdekében spártaellenes politikát folytatott. Az üldözést és

gyűlölséget elegendőképpen magyarázza az a pusztá tény, hogy Pausaniassal baráti összeköttetést tartott fenn.

Sőt, ha miként bizonyosnak látszik, Themistokles csakugyan baráti összeköttetést tartott fenn Pausaniassal, teljesen valószínűtlen, hogy Athén positióját még Spárta gyengítésével is megerősíteni akarta, mert ha a spártai államférfiak közül valakinek oka volt az athéniekre haragudni, úgy az éppen Pausanias volt, a kit az athéniiek üztek el Byzantionból.

Az athéniiek közül Pausanias persze elsősorban Kimonra haragudott, a kinek vezérlete alatt történt elűzetése. Minthogy pedig tudjuk, hogy Kimon és Themistokles különben is politikai ellenfelek voltak, egyszerűen meg van oldva a rejtély, miért barátkozott Pausanias Themistoklessel, Pausaniasnak spártai ellenfelei pedig Kimonnal. A régiekkel egyszerűen fölületességük mondatja, hogy a spártaiak általában támogatták Kimont Themistoklessel szemben. Nem általában a spártaiak tették ezt, hanem Pausaniasnak spártai ellenfelei, a kik azonban hatalmon lévén, Spárta hivatalos politikáját irányították.

A gyűlölet Pausanias és Kimon között valószínűleg Byzantion elfoglalása óta datálódik. A barátság Pausanias és Themistokles között bizonyára még később, az utóbbinak száműzetése után kezdődött, mikor a spártai király őt a közös ellenfél, Kimon ellen különösen felfingereltnek hitte és azért vele összeköttetést keresett.

Ha Pausanias legyűrhetette volna spártai ellenfeleit és a spártai politika irányítását magához ragadhatta volna, alighanem Themistoklest támogatja, hogy Kimonnal szemben elvesztett befolyását ismét visszaszerezze.

Themistokles peréből tehát csak az tűnik ki, hogy Spártában és Athénben a hatalmon levők a legjobb egyetértésben voltak, a két állambeli ellenfeleik pedig szintén keresték egymással az összeköttetést.

Így az említett négy eset nem ellentétre, hanem inkább barátságra enged következtetni Spárta és Athén között.

A perzsa háború utáni első ellenségeskedés Spárta és Athén között, melyről megbízható értesülésünk van, 462-re esik. Spárta ekkor segítséget kért Athéntől a fellázadt heilóták ellen, kiket Ithomében ostromolt. A segítségkéréssel Perikleidas volt megbízva. Ekkor Plutarchos szerint Ephialtes demagog azt tanácsolta az athénieknek, hogy ne adjanak segítséget és ne állítsák talpra az Athénnel szemben ellenséges várost, hanem hagyják földre teperve, letiporva Spárta gögjét (μη βοηθεῖν μηδ' ανιστάναι πόλιν αντίπαλον ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἐὰν κείσθαι καὶ κατηθῆναι τὸ φρόνημα τῆς Σπάρτης), míg vele szemben Kimon azzal a figyelmeztetéssel, hogy ne engedjék meg, hogy

Hellas elveszítse féllábát. Athén városa pedig a vele együtt Hellas jármába fogott párját (μήτε τὴν Ἑλλάδα χωλὴν μήτε τὴν πόλιν ἐτεροζυγα περὶδεῖν γενημένην) honfűtársait a segítség megadására készítette.

Hogy Ephialtes a segítséget ellenezte, bizonyosnak látszik. Ámde a megokolás Plutarchosnál éppen csak indifferens szólam, mely a későbbi felfogást tükrözteti vissza a két város közti ellentétéről. A segítség megtagadása sokkal egyszerűbben magyarázható azzal, hogy, mint mindenből kitudnik, Athén a segítségnyújtásra nem is volt kötelezve. Hogy a nép is így tudta, erre vall Perikleidas alázatos fellépésének kiszínezése Aristophanesnél.

Ezzel szemben a Kimonnak tulajdonított mondas, noha a sántaságról szóló hasonlat a kettős királysággal kapcsolatban is előfordul, épp úgy, mint a Perikles halotti beszédjében megemlített hasonlat a tavasztól megfosztott évről más vonatkoztatással már Hieronnak is tulajdonítottatott, valószínűleg csakugyan Kimon beszédjéből ered, minthogy alighanem Kimon kortársának, Jonnak a munkájából származik. És hogy Kimon ezzel az érveléssel a népet, noha arra kötelezve sem volt, a segítség megadására bírta rá, mutatja a két állam polgárságának az egyetértését.

Annál feltűnőbb az elbánás, melyben a spártaiak Kimont és a vezérlete alatt harczoló négyezer athéni hoplitát részesítik. midőn őket azzal a nyers kijelentéssel, hogy rájuk nincs szükség, hazaküldik. A gyanusítással való indokolás Thukydidesnél és a többieknél elégtelennek látszik. Legalább a mi Kimont illeti, reá a spártaiak bizonyára nem gyanakodhattak. Ha pedig gyanakodtak volna, alig erősítik meg benne a spártabarát érzelmeket.

Ezen érzelmek megerősödése arra vall, hogy az athéniek hazabocsátása az ő beleegyezésével, sőt alighanem kérésére történt. Miért? Azért, mert Ephialtes az ő távollétét felhasználta az Areopag megbuktatására, vagy legalább annak előkészítésére és Kimon a reformot visszacsináltatni vagy megakadályozni akarta. Ámde Kimon ellenfelei elhittették a néppel, hogy a visszaküldés azért történt, mert a spártaiak is, Kimon is bizalmatlansággal viseltettek az athéni csapatok hűsége iránt. Ezért fordult a néphangulat Kimon és Spárta ellen. Kimont száműzték; Spártával pedig felbontották a szövetséget és Argossal meg Thessaliával szöveterkeztek.

Ekkor és így támadt a viszály Athén és Spárta között. Azelőtt a perzsa háború óta a keleti hellenségnek két vezető-állama a legjobb egyetértésben élt egymással. Mindaz, a mi a köztük állítólag uralkodott lappangó ellentétre vonatkozik, vagy később, a tényleges ellenségeskedés korában keletkezett alaptá-

talán anekdota, vagy pedig a tények helytelen magyarázatából levont hibás következtetés.

Az említett anekdoták keletkezése és elterjedése azonban azt mutatja, hogy keletkezésük és elterjedésük korában már általában azt hitték, hogy Spárta kezdettől fogva irigységgel és aggodalommal szemlélte Athén emelkedését, miként Thukydides is ezzel magyarázza a peloponnesosi háború kitörését. Ez az aggodalom és irigység a peloponnesosi háború korában kétségtelenül megvolt és bizonyos fokig megvolt már e háború kitörése előtt is. Az anachronismus csak abban rejlik, hogy annak keletkezését a valóságnál régebb időbe tették, mert az emberek akkori gondolkodását a saját koruk felfogása szerint alakították át.

Thukydides korában Athénnek peloponnesosi ellenfelei már tapasztalásból tudták, hogy minő veszélyt jelent számukra Athén elhatalmasodása és abban a meggyőződésben voltak, hogy azt kezdettől fogva megakadályozniok kellett volna. Elképzelhetetlenek tartották tehát, hogy Spárta valamikor közömbösen nézte Athén hatalmának megalapítását és kialakulását.

Már pedig ha a 480-diki perzsa háborút közvetlenül követő korszakot az akkori helyzet szempontjából ítélték volna meg, beláthatják, hogy Spárta nemcsak közömbösen szemlélhette Athén elhatalmasodását, hanem azt még kíváncsnak is tarthatta, nem csupán Hellasnak, hanem még saját magának a szempontjából is. Hogy Hellast a salamiszi csata és a salamiszi csatában az athéni flotta mentette meg, azt nemcsak mi tudjuk, tudták azt az akkori görögök is. Hogy a spártaiak is így tudták, azt mutatja az a kitüntetés, melyben Themistoklest, e flotta megteremtőjét részesítették. És azontúl is Hellas és így Spárta szabadságának is a barbárokkal szemben legfőbb biztositéka az athéni flotta és ennek folyományaként Athén tengeri uralma maradt.

Így magának Spártának is életérdeke volt Athén megerősödése. A delosi szövetség és a belőle kifejlődött athéni birodalom nemcsak a perzsa uralom alól felszabadult városok szabadságát biztosította a barbárokkal szemben, hanem gátat vetett Perzsia minden Hellas elleni törekvésének. Már pedig a többiek között éppen a Pausanias és Themistokles elleni per mutatja, hogy ilyesmitől még mindig tartottak. A félelem csak az eurymedoni ütközet után kezdett eloszlani. Ámde még ekkor is kétes lehetett, vajjon ha az egyetértés felbomlik, ha Athén hatalma gyengül, nem lesz-e képes Perzsia hajdani posztójának a visszaszerzésére.

Spárta még 462 után is, mikor Athén vele a szövetséget már felbontotta, jó ideig tartózkodóan viselkedett. Az első eset, melyben biztos tudomásunk szerint a harctéren kerültek egy-

mással szembe Spárta és Athén hadseregei, a 457-ben vívott tanagrai ütközet. Ámde Spárta még akkor sem törekedett Athén tengeri hatalmának a gyengítésére, hanem egyesegyedül Thebai hegemoniájának a helyreállításával Athén terjeszkedését a continensen akarta megakadályozni. Ezt ugyanis már megelőzte Megara elfoglalása és valószínűleg Naupaktos megszerzése is, a mi Athén continentális törekvéseit, a melyeket Spárta csakugyan kezdettől fogva aggodalommal szemlél, nyilvánvalóvá tette.

Mindamellett az összetartozás és egymásrautaltság érzete a barbárokkal szemben, különösen Athén és Spárta között még ekkor is túlságosan élénk volt. Az egyiptomi expeditio idejében, mikor Spárta már harcban állt Athénnel, Megabazos neki szövetséget ajánlott fel a perzsákkal, de visszautasított. Nemsokára az egyiptomi katastropha után pedig, noha Athén akkor már kiterjesztette hatalmát Középhelásra, fegyverszünetet kötött vele, hogy Athén a perzsák ellen készülhessen. Nem úgy, mint a peloponnesosi háború vége felé, mikor mindkét állam a perzsa segítséget leste.

Az összetartás szükségességének ez az érzése magyarázhatja meg Spárta viselkedését Athén elhatalmasodásával szemben. A míg Athén hatalmi igényeivel a tengerre szorítkozott, vagyis 462-ig, Spárta egyáltalán nem vetett gátat neki. Csak a mióta Athén a 462-től 446-ig terjedő korszakban a görög continensen is kezdett hódítólag fellépni, igyekezett Spárta Athén túlságos elhatalmasodását megakadályozni. Ámde még ekkor is csak Athén continentális terjeszkedésének szegült ellene; tengeri uralmát nem bántotta, mert annak fennmaradását, tekintettel a perzsákra, még mindig szükségesnek tartotta. És a többi peloponnesosiak is hasonlóképen gondolkodtak. Csak Korinthos különleges törekvése irányult e mellett még oda, hogy Athént a Nyugattól távoltartsa, de az Aegäi-tenger feletti uralmát ő sem bántotta. Ezért szándékosan nem segítették Athén lázadó alattvalóit.

Csak 446 után és, miként a samosi esetből kitűnik, csak lassanként tört magának utat az a vélemény, hogy Athén hatalmát alapjaiban kell megingatni, mert ez a hatalom magában véve veszélyt jelent a peloponnesosi államok függetlenségére. Mihelyt ez a vélemény azonban egyszer már kialakult, természetesnek tűnt fel és elképzelhetetlennek látszott, hogy valamikor másképp gondolkodtak. Ekkor támadt az a meggyőződés is, hogy a nyílt ellenségeskedést lappangó ellentét előzte meg és e meggyőződés talaján burjánzottak fel az azt látszólag igazoló anekdoták, a melyek a Spárta és Athén közti viszály keletkezésének történetét teljesen elhomályosították.

Régi magyar nyomtatványok változatai.

írta Trócsányi Zoltán.

Néhány esztendővel ezelőtt Szily Kálmán figyelmeztetett Szenci Molnár Albert zsoltárfordításának 1642-iki oppenheimeri kiadására, a melynek a Ráth-könyvtárban levő egyik példánya sajátosság és akkor még megérthetetlennek látszó szedési különösseget tüntet föl. A Ráth-könyvtár két példánya ugyanis a legteljesebben egyezik egymással, éppen úgy, a hogy ma is megegyeznek egy kiadás összes példányai, de e két példányban a *h* iven a szöveg teljes egyezése mellett a betűk alakjában és a sorbeosztásban eltérések mutatkoznak. A kérdés tüzetesebb megvizsgálásával engem bizott meg s én a két példány részletes egybevetése után az eredményről, a mely teljesen fedte Szily Kálmán megállapítását, a MKönyvszemle 1913-iki évfolyamában (13—16. l.) számoltam be.

Akkoriban ezt én elszigetelt jelenségnek tekintettem, s azzal magyaráztam, hogy nyomás közben a szedés szétesett, újra szedték s az újra szedésnél kerültek bele egyes később nyomtatott példányokba a normális typustól eltérő betűk és a sorbeosztásnál mutatkozó különbségek.

A múlt évben azonban Akantisz Viktor festőművész Todoroszku Gyula megbízásából Heltai Új Testamentom-fordításának egy hiányos példányát a múzeumi példányról kiegészítvén, arra a felfedezésre jutott, hogy a teljesen egyező szöveg mellett a sorbeosztásban eltérések vannak s egyik példánynak a másikról való művészi kiegészítése lehetetlen. Todoroszku Gyula figyelmeztetésére a kérdéssel behatóan foglalkoztam, összehasonlítottam azokat a példányokat, melyekhez hozzáférhettem, összesen hét példányt és arra az eredményre jutottam, hogy Heltai Új Testamentomának két kiadása nem lehetett, ellenben minthogy az *A* és *B* példányok egyes iven az értelem teljes egyezése mellett helyenként sorbeosztási, szóhasználati, szórendi és helyesírási különbségek vannak, itt is szedésváltozattal van dolgunk. E szedésváltozat létrejövetelének lehetőségét azzal magyaráztam, hogy ebben az esetben a fordító és a könyvnyomtató egy és ugyanaz volt s a szerző nyomtatás közben még változtatott.

jávitott a szedésen. Ugyanitt részletesen szóltam az egyes kiadások „ajánlás“-ainak különféleségéről is, a melyekből nem szabad külön kiadások létezésére következtetnünk (v. ö. MKönyvszemle, 1917. 201—210. l.).

Ez alkalommal több szedési változatról emlékezhetem meg, a melyekről eddig semmit nem tudtunk.

Az első mű, a melyről szólani kívánok, a következő:

A' | MEGH-TERT | BÜNÖSNEK | A' | LELKI-HARTZ-
BAN VALO BAI- | VIVASAROL IRT | KÖNYVNEK | ELSŐ
RESZE, Mely vagyon az Idvességnek Fundamentuma, s' annak
eszközei felől. | A. C. K. H. G. L. T. C. I. A.¹ | Nyomtatatta
CASSAN, | SEVERINUS MARCUS által. | M. DC. LIX.

Az eddig ismert példányok lapszáma:

Czimlap + XIV + 562. l. Az ajánlás (AZ ISTENES |
KEGYES ELETBEN | Gyönyörködő; s-az Apostoli | igaz tudomá-
nyt álhatatossan | valló, igaz keresztyén léleknek; Istené-
nek | szerelmét: a lelki isméretnek békeségét; a belső hartzban
mennyei erőt; igaz vallá- | sában, megh mozdulhatatlan lelket;
min- | den mennyei s-földi, lelkek javára tar- | tozandó áldások-
kal edgyüt, szive | tellyességéből kíván | . A. C. K. H. G. L.
T. C. I.)¹ az I—VI, az E' TRACTACSTABAN | lévő derekassab
dol- | goknak, | IGAZGATO TABLACS- | KAJA a VIII—XIII.,
végül A' LELKICSATARA SER- | KENGETŐ TROMBITA | SZÓ
a XIV. oldalt foglalja le. Ez utóbbi vers²; szerzője S. K. D. V.
R. S. P., a Todoreszku példányában levő egykorú bejegyzés
szerint: Samuel Köleséri de Várad, Rector Scholae Patak (igy!).

Az 1—562. lapokat A' MEGH TERT | BÜNÖSNEK, | A'
LELKI HARCZBAN | VALO BAJ-VIVA- | SARVL című theo-
logiai fejtegetések foglalják le, de figyelmet érdemel itt az a
körülmény, hogy az oldalcím (élő lapfej) az egész könyvön
keresztül: CSATAZO LELEKNEK | LELKI DIADALMA. Az
utolsó, 562-ik lap közepén ezzel végződik a könyv: DICSŐSSEGH

¹ A Cassai Keresztyén Helvetica Gyülekezet Lelki Tanítója
Czegledi István A (?) (vö. Szabó K. RMKtár I. 1002 sz.).

²

Ha lelki vitéz vagy
Abban hátra ne hadgy,
Szívedben meg ne fadgy
Viadalra verradgy,
Derék hartzra készüly,
Semmitől ne rémülly,
Könnyen meg ne térülly? [!]
Az hitből ki ne dülly, stb. stb.

ISTENNEK; S- | LELKI BEKESEGH A' | JO LELEKNEK!
VEGE AZ ELSŐ | RESZNEK.

[Záródísz].

Todoreszku Gyula, a jeles könyvgyűjtő s ma a régi magyar nyomtatványok legalaposabb ismerője, évekkel ezelőtt 8 levél régi magyar nyomtatott szöveget áztatott ki egy XVII. századbeli könyv bekötési táblájából. Betűtypusa alapján megállapította, hogy kassai nyomtatvány, a XVII. század második feléből való s az oldalcím (Csatázó léleknek lelki diadalma) hamarosan rávezette őt arra is, hogy ez Czeplédi főntebb leírt művének egy töredéke. De míg, a mint láttuk, az eddig leírt példányok az 562-ik oldal közepén bevégeződnek, a kiáztatott töredék 562-ik oldalán nem végződik be a könyv, hanem folytatódik a szöveg az 563, 564, 565, 566 oldalon, aztán a 707, 708, 709, 710, majd a 785, 786, 787, 788, 789, 790 oldalon.

A teljes példány és a töredék, melynek belső széle a könyvkötő késének áldozatul esett, a következőkben tér el egymástól a töredékben is meglevő 561—562 lapon:

Teljes példány.

Töredék.

A' (t) *Dávid tántza* néked
itt semmit sem használ; mert
ű: 1. . . . 2. . . . 3. . . .
4. . . . 5. . . . 561. lap.

A' *Dávid tántza* néked itt
[. . .] használ; mert ű: (a) . . .
(b) . . . (c) . . . (d) . . . (e) . . .
561. lap.

4. Meg-is nevettek (561. l.)

(d) megh-is nevette[ték]. (561. l.)

Szűnnyűnk megh mi-is ke-
vessé; had szollyanak a több tár-
saink-is.

Szűnnyűnk megh mi- . . .
had szollyanak a több társaink-is
. . .

DICSŐSSEGH ISTENNEK-S |
LELKI BEKESEGH A' JO
LELEKNEK!

VRIEL.

VEGE AZ ELSŐ | RESZNEK

AZ erős Istennek iga . . .
*siájáru*l (ha tetzik . . . | mi-is
beszélgecssünk! . . . | nigh: mely-
nek még a (a) . . . | tettek is
tagjai lehetnek; (nem es . . . |
(562. l.)

[Záródísz]. (562. l.)

Egyéb apró betűkülönbségeken kívül a töredékben is meglevő 561—562. oldal abban különbözik a teljes példány megfelelő lapjaitól, hogy a szöveg az 562. oldalon a teljes példányban a lap közepén végződik, a töredékben pedig folytatódik a lap aljáig (s aztán 563—566. stb. leveleken).

Tehát, a mint látjuk, Czeglédi: A' megh-tert Bünösnek a' lelki hartzban valo bai-vivásáról cz. műből, a melynek befejezett első kötete teljes egészében fönmaradt, olyan töredék került elő, a mely magában foglalja az ismeretes első kötet két utolsó oldalát, az 561—562. oldalt. de a szöveg a töredékben nem fejeződik be az 562. oldal közepén, hanem tovább folytatódik az 562. oldal aljáig. 's aztán a következő lapokon. Minthogy több apró eltérés is van a lényegében egyező szövegek között, a legegyszerűbb magyarázat volna, hogy e műből két különböző kiadás készült. Én éppen azért, mert az egyező szövegekben az eltérés inkább csak helyesírási. egyébként pedig a sorbeosztás ugyanaz, valószínűbbnek tartom, hogy itt szedésbeli változattal van dolgunk, még pedig olyan változattal, a mely csak egy, legfeljebb három levonatban készülhetett: a munka első correctura-levonatával. Az 562. oldal szövegterjedelmének különbsége, az 563—566., a 707—710., 785—790. oldalak megléte arra mutat, hogy a szerző művét eredetileg egy kötetnek tervezte és a mikor a szedés már az 562. oldalon túlhaladt, a kötet túlságos vastagsága arra indította, hogy művét két darabban adja ki. Ezért az 562. oldalon az Vriel című fejezet előtt bevégezte az első kötetet, s minthogy egy fél oldal üres helye volt, odaírta: „Vege az első résznek“ és ez alá egy nagyobb záródísztt készítettett. A második darabon csak egy-néhány lapot kellett összeszorítani, hogy az első részből kiszorult fél oldal a második kötetbe nagyobb nyomdai munka elkerülésével beleférjen. Egyébként a második rész lapszámozása kezdődhetett 563-val. Több részből álló régi munkákban a lapszámozás nem mindig kezdődik az új kötetben előlről, hanem folytatódik az előző kötet lapszáma után.

Mielőtt azonban e kérdésben véglegesen döntenénk, számolnunk kell Czeglédi Istvánnak egy későbbi nyilatkozatával, a mely így szól:

... 3. Nem tiltotta meg Christus¹ az ű Tanítványitúl az Házasságot; hát miért mond || ez ellen à Vicariusè Sid. 13. 4. 4. A' szűtséggel való kereskedéseket nem engedte Christus, sőt ki-verte azokat a' Templumbul (Matth. 21. Jan. 2.). Csapia csipkére à Simoniacusokat az Vicarius-is! Errűlis többet olvas-hatnál à Csatázo Léleknek második könyvében. (Mellyet à *malae conscientiae calcographi*aban el-sikkasztának; s-e' szörnýt kárért, ad *Tribunal Magistratús* kellett vonnó || érette; Magam-nál tób nem lévén már egy *Exemplárnál*; nagy kart tévén bizonyj ezzel sok jó Lelkeknek; azt kel már meg ujjobbá ki szedetnem, ha Isten kevés világi életet enged.) [Czeglédi]: Egy

¹ A rövidítést föloldottam.

veres tromfosdit Jádtzó Sandal Barátomnak . . . meg-piricskel-
tetése. [Kassa] 1666. 357—359. II.¹

E szerint tehát a Megh-tert bünösnek . . . bai-vivása ez.
műnek, melyet Czeglédi Csatazó lélek czimen idéz (az oldalezím
az egész köteten át Csatazó Leleknek Lelki Diadalma), a nyom-
dában elkészült, kinyomatott, talán be is kötött a második
része is, de mielőtt piacra került volna, „elsikkasztották“, elko-
bozták, megsemmisítették az összes példányait — egy kivételével,
melyet magának Czeglédinek sikerült megmentenie, de Lugossy
József szerint — a mint Szabó K. írja (RMKTár I., 942. sz.) —,
Czeglédi elfogatásakor ez is hihetően zsákmányul esvén, elveszett.
Hogy mi történt ezzel a példánnyal, nem tudjuk. De a Todo-
reszku-féle, bekötési táblából kiáztatott töredék — nézetünk sze-
rint — nem ebből való, mert ez, a mint láttuk, magában foglalja
a megjelent első rész utolsó két oldalát is. Miért közölték volna
a második részben újra azt, a mi az első részben már megjelent?

A mint a bevezetésben láttuk, szedésváltozatokról már van
biztos tudomásunk. A XVI—XVII. századból azonban correctura-
levonatokat (szemle-iveket) nem ismerünk. És mégis valószínűbbnek
tartom, hogy a szóban levő töredék correctura-levonatnak a töre-
déke. Czeglédi maga mondja, hogy a nyomda a második részt
elsikkasztotta, a mi — ismerve Czeglédi életkörülményeit: mint
a katolikus egyházra veszedelmes embernek állandó üldöztetését,
zaklatott életét, ismételt bebörtönöztetését — azt jelenti, hogy
a példányokat el is pusztították, hogy veszedelmes tanai senki-
nek kezébe ne juthassanak.² Egyébként is föl kell tételeznünk
a XVII. századbeli könyvkötőről, hogy a bekötési táblák számára

¹ A lapszám a könyvben helytelen; 357—458—359 van 357—
358—359 helyett.

² Czeglédi István sok zaklatásnak volt kitéve ellenfelei részé-
ről. Ez lehet a magyarázata annak, hogy művein nem igen meri
megnevezni magát és A' Megh-Tert Bünösnek . . . bai-vivasarol írt
Könyvnek Első Resze (Kassa, 1659), Az országok romlasarvl írt
Könyvnek Első Resze (Kassa, 1659), Baratsaghi Dorgalas (Kassa,
1663) című művein a szerző nevét a következő betűk rejtik: A. C.
H. K. G. L. T. C. I.: A' Cassai Helvetica Keresztyén Gyülekezet
Lelki Tanítója Czeglédi István (vö. Szabó K. RMKTár I. 1002. sz.).
Az Udvarhelyi György felett tartott prédikáczió a szerző C. I. A
Dagon Le-dülese (Kolozsvar, 1670) czimlapján a szerző C. P. A. I.
és a második rész ajánlása alatt C. I.: Czeglédi István. Az Egy veres
tromfosdit Jádtzó Sandal Barátomnak, játék el-vezéseért való meg-
piricskeltetése (II. n. 1666) a szerző nevét betűkkel sem jelzi. Bizonyára
zaklatott élete volt az oka annak is, hogy az Országok romlasarvl
és a Megh-Tert Bünösnek a' lelki-hartzban való bai-vivasarol írt
Könyvnek csak az első része jelent meg. Az Országok romlasarvl-
nak végén ugyanis ezt írja: „Legyen elég ez eddig az Első Tolda-
lékrul: a könyvnek igen meg nem nagyobbulásáért halasztván a
másikat a menten ki menendő könyvre“. Ez a II. rész — tudomá-

nem a kész könyveket tépte, vagdalta össze, hanem a nyomdai szemetet, főlős nyomatokat és correctura-példányokat. Szerintem a Komjáthi Benedek-féle Krakkói töredék, a mely állítólag a Szent Pál levelei első fordításának „próbanyomása” és a Szegedi Gergely-féle énekeskönyv oláh fordításának töredéke, mint-hogy a könyvkötő munkájának (körülvágásnak, fűzésnek, kötésnek) nyoma sincs rajtuk, szintén valamiféle nyomdai levonatok, de semmiesetre sem egy-egy bekötött munkának reánkmaradt részei. S a MKönyvszemlében Szabó Károly RMKTárához küldött, könyvtáblákból kiáztatott töredékeket, csak azért, mert egyes betűkben, sőt szavakban eltér az illető mű ismert teljes példányának megfelelő helyeitől, nem tartom az illető mű egy másik kiadása töredékének.

A Czeglédi-féle töredék nem megjelent műnek a töredéke. Szedése mindenesetre eltérő az ismert példányok szedésétől, tehát szedésváltozat, de nem olyan, mint a bevezetésben említett Heltai- és Szenczi Molnár Albert-féle. Véleményem szerint olyan másodpéldány, a mely a töredékkel teljesen egyeznék, nem kerülhet elő, s mint ilyen — a legigazibb unicum.

*

Schullerus A. a Heltai Hálójának új kiadásáról (RMKTár 36. sz.) írott alapos és tanulságos bírálatában azt mondja: „Graf Joseph Kemény teilt hier (Vereinsarchiv II. Bd. S. 116) aus dem „bereits äusserst seltenen Werke Hispániai Vadássag“ des „Gaspar Heltai“ einen Abschnitt des genannten Berichtes mit. Dabei fällt nun auf, dass dieser Abschnitt nicht nur in einzelnen Wendungen, in Satzbildung und Wortwahl, sondern zum Schlusse geradezu in einer wichtigen Angabe von dem bei Trócsányi gebotenen Text abweicht. Bei Graf Kemény heisst es: „A Disputatio Fejérváratt lön, azon ügyekeztek, hogy sok csáscsogásokkal bédughatnék száját, mely ugy is lett volna, de az Isten támaszta mellé egy tudós embert, orvos Doctor Rezenei Janost etc“. Man vergleiche dazu den sachlich ganz abweichenden Text bei Trócsányi (S. 56.), woei die in beiden Texten durchschimmernden gleichen Wendungen es wahrscheinlich machen, dass wir es hier in einem der beiden Texte mit einer Überarbeitung des andern zu tun haben. Es lässt sich vermuten, dass dem Grafen

sunk szerint sohasem szedetett és adatott ki. A Megh-Tert Bűnös második része a nyomdában elkészült ugyan, de sohasem jelent meg, sohasem került ki a könyvtár ponyvájára. Erről később részletesen fogunk szólni. A „veres tromfosdi“ stb. című könyvnek pedig — Szabó Károly szerint (RMKTár I. 1052. sz.) — az összes ismert példányai befejezetlenül, a 448. lappal szakadnak meg, miből Szabó K. azt következteti, hogy e könyv nyomtatása teljesen soha sem volt befejezve.

Kemény eine andere Bearbeitung (Ausgabe) als die des von Trócsányi benützten einzig bekannten Exemplars des Bp. Nationalmuseums vorlag. Diese wohl mit dem Titel: „Hispaniai Vadásság“, (so würde sich auch besser erklären, warum eine Reihe früherer Benützer des Buches es unter diesem Titel erwähnen, als durch die Annahme T's., sie hätten alle ein Exemplar ohne Titelblatt benützt). Vielleicht trug diese Bearbeitung auch den Namen des Verfassers. Denn sonst hätte Graf Kemény nicht so sicher den sonst nur vermuteten oder erschlossenen Autornamen hingesetzt [oder hat Graf Kemény hier den Autor mit dem Drucker als selbstverständlich gleichgesetzt?]. Aber welche Bearbeitung war die frühere? Wenn die bibliographische Angabe des Gr. Kemény, „dieses Buch hat Gaspar Heltai 1569 ins ungarische übersetzt“ (Deutsche Fundgruben S. 11) begründet ist, so die von ihm zitierte, der dann 1570 die von Trócsányi abgedruckte gefolgt wäre“ (Korrespondenzblatt des Vereins für siebenb. Landeskunde XL. 1—3. 15. 1.). — Ha a Kemény idézete helyes, én a Háló esetében is — éppen úgy, mint a Heltai-féle Új Testamentom-fordításban — nem két külön kiadást, hanem csak szedésbeli változatot fogadnék el. Az nem bizonyít semmit, hogy Kemény a Háló megjelenését 1569-re teszi. Előtte is mindazok, a kik a Hálóval foglalkoztak (pl. kénosi Tőzsér János is) és czimlaptalan példányt használtak, 1569-re teszik a könyv megjelenését, mert Károlyi Péter váradi prédikátor 1570-ben Debreczenben megjelent hat beszéde közül egyikben a Háló tételeit czáfolja s föltételezték, hogy ha 1570-ben a Háló tételeit már nyomtatásban czáfolják, a Háló legalább egy évvel előbb megjelent.

A MKönyvszemle, 1911-ik évfolyamában Harsányi István az Adalékok a RMKönyvtárhoz cz. rovatban Szenczi Molnár Albert és Sándor István nyomán közölte Székely István Chronikájának 1558-iki kiadását. Én kétségsébvontam annak lehetőségét (MKönyvszemle 1912. 188. és 385. l.) és azt állítottam, hogy a régi írók egymás műveiből nem idéznek pontosan s a Szenczi Molnár Albert állítása alapján, hogy t. i. a Székely Chronikájának 14-ik lapján előfordul a vezérek felsorolása után „48. Stephanus Rex“ is, holott az általunk ismert példányokban a vezérek felsorolása „47. Geiza“-val végződik, továbbá mert a megjelenési évet 1558-ra teszi, nem lehet a Székely István Chronikájának 1558- és 1559-iki két kiadását föltételeznünk, illetőleg elfogadnunk addig, míg egy 1558-iki kiadás elő nem kerül. Valószínűtlennek tartottam és tartom ma is, hogy a Krónika oly hamar elfogyott, újra elkészülhetett és újra megjelenhetett. Ma, a fentebb mondottak után — ha Szenczi Molnár Albert idézetét helyesnek fogadjuk el —, azt hiszem, hogy itt is szedésbeli változattal van dolgunk.

Horváth Ignác a MKönyvszemle Adalékok Szabó Károly RMKTárának I. kötetéhez rovatában (1912. évf. 152—153. l.) Matko István X. ut Tők. könyvnek el-tépése, avagy Banyasz Csakany cz. munkájáról kimutatja, hogy ennek 1668-ban „Sáropatakon“ két kiadása jelent meg. A M. Nemz. Múzeumban levő példány ugyanis — szerinte — lapszámozás és egyes oldalak szedése, betűtypusa tekintetében eltér attól a példánytól, a melyet Szabó Károly leírt. De egyebekben is van eltérés. Ugyanis „A nyomtatásban esett fogyatkozások“ és a „Mutató tábla“, melyek 10 lapot töltenek be, a múzeumi példányban hiányzanak, s nem is voltak benne soha, „mert — mondja Horváth — a Szabó K. által felemlített példányban a „Mutató tábla“, vagyis a mű végén a Nnn 2 ívjelzetű levél második oldalán levő jelmondat „Soli Deo gloria idolis ignominia“ a jelen [Horváth Ignác által leírt] példányban a 459. (helyesen 460.) lapon a szöveg végén van; továbbá a jelen példány „Sambár oda van már mongyad ECHO ambár“ kezdetű verssel be van fejezve, a mit a végén látható virágesokor-záródisz is igazol“.

„Így tehát — folytatja Horváth Ignác — ezt a nyomdahi-bák [jegyzéke] és mutatónélküli példányt az első nyomásúak közé kell sorolnunk, mert nem lehet feltételezni, hogy először nyomdahi-bák felsorolásával és mutatóval jelent volna meg, melyeket a további nyomásoknál hagytak volna el, daczára annak, hogy ez utóbbi nyomásúaknál is megvannak a sajtóhibák.“

S ez az utolsó mondat bizonyítja éppen, hogy az eltérések nem két külön kiadásra utalnak: amúgy sem valószínű — bármily kelendő volt is a Bányász Csákány —, hogy 1668-ban két kiadás jelent volna meg belőle. Szerintem, ha újabb kiadás készült volna, akkor a sorbeosztásban eltérések lennének és nem a nyomtatási hibák hosszú sorát közlik, hanem inkább kijavították volna a szedést. Az új nyomáshoz úgyis külön föl kellett volna emelgetniök minden lapnak a szedését s ez esetben a sajtóhibák kiigazítása már nem okozott volna nagyobb munkát. Minthogy azonban a sajtóhibák egyformán megvannak mind a két példányban, én a főntemlített különbségek alapján itt is változatot (variánszt) látok, a mi az előbb mondottak figyelembevételével nagyon könnyen elképzelhető.

A régi magyar könyvek előállításáról ma még nagyon keveset tudunk. A részletkérdéseket sem ismerjük, a melyeket vizsgálnunk keil. A szedésbeli változatok kérdése termékeny kérdésnek látszik s nagyon örvendetes volna, ha a Nyelvtörténeti Szótár idézetei alapján, sőt a hol lehetséges, a példányok összevetésével a régi magyar könyvek őrei és kezelői elősegíték ennek az érdekes kérdésnek végleges tisztázását.

Bolyai Farkas levele Kendeffy Ádámhoz.

(Közli Batta István tanár, Kolozsvárt.)

Kelemen Lajos barátom, az Erd. Múzeum levéltárosa, Bolyai Farkas két kiadatlan levelére hívta fel a figyelmemet. Az egyik levél válasz Beretzky András praefectus kérő levelére, melyben kéri Bolyait, hogy alkalomadtán egy jó „Bruchband“-ot küldjön neki s írja le annak használati módját. Bolyai 1812 augusztusában küldi a „sérv-kötőt“. részletes használati utasítással, köztük a következő sorok kíséretében: „Azt javallják, hogy a Bruchbandot éjjel-nappal viselje az ember, mikor már megszokta: még nem tudok erről tapasztallásból szólni. mert én nem tudtam még nappal is viselni...“ Bolyai ekkor 37 éves volt.

A fiára vonatkozó reflexió miatt érdekes a következő, gróf Kendeffy Ádámhoz intézett, 1824 február 12-én kelt levél:

Méltóságos Gróf Úr,

Méltóztatott Nagy Kegyességű Patronus Uram

T. Professor Lengyel¹ kedves Barátom nékem írt levele következtésül, M. G. Teleki Ferentz Urat megkeresvén, a' tőlem lehető leg-jobb móddal adtam eleibe, hogy Ngod. egy a' Mgs. Grófnéját illető szép jószág kiváltására harmintezer Rhen. forint keresvén költsen, bár egy részeért ezen Summának Ő Ngához folyamodik atyafiságos bizodalommal, egyben is mindent hozzá-téven valamit a' betsület és az igazság megenged. 's a' mivel képzeltem, hogy a' kintsen ülő sárkányt a' föld alól ki lehet a' napfényre hozni. De jóllehet annyira ment. hogy szinte egészen számot adván arról, a' mit kapott, és a' hová költötte, 's egyszersmind kevés jószágához 's kitsi jövedelméhez képpest lévő nagy költségéről szegénységét olly világosan előmbé terjesztette, hogy szinte a' szánás könnyeit fatsarta ki szemeimből, — a' végén, mint a Szász, a szomszédba igazított — 's a' mint Phaedrusba van: sed monstrabo tibi, unde

¹ Lengyel István nevelő volt a grófi háznál.

accipere possis — demonstrálta, hogy Rhédei Ádámmnak csak ő mennyit adott, 's egyáltalában mennyije van, Szászvároson is Horváth kapitánynak azt mondja, sok pénze van és Küküllő-megyében Balástelkén Gr. Haller Antalnak nem régen meghalálozott Nagy Váradi Canonicus megtéréséről. Ennyi a Teleki Ferentz válassza, melyet sajnálva vagyok kénytelen megírni.

Ha Ngod parantsolni méltóztatik, 's talán a dolog nem lenne erőssen sürgető, data occasione másokat is requirálok, Ngodat tudósítom: rajtam semmi el nem mult; 's méltóztatassék Ngod meg-győződve lenni, hogy különös szerentsémnek tartom, akármelly alkalmatossággal minden töllem lehető módon megbizonyítani Ngodhoz való háládatosságomat.

A' fiam minden tudósítások szerint 1^a stbris 1823 igen ditséretesen cenzurázott Hertzeg Jánosnak nagy megelégedésével, úgy hogy ott helybe mindjárt Port d'épét adott — s két hét mulva mindjárt kiküldötte egy több esztendeig tartó fontos munkára Temesvárra, a' honnan fel-irtak volt, hogy egy ügyes Ingenieur Tisztre van szükség. Annyi bizonyos rólla, hogy Mathematicus és Hegedűs, mindenik excellens. — azt is mondják, hogy egészen katonának termett, 's mind azon tulajdonságokkal bír, mellyek az ő helyén megkívántatnak. — azok között a lovaglást Ngodnak köszöni: a' mellyet én is (vele együtt) még akkor, mikor Ngod arra küldeni méltóztatott volt (úgy tetszik két esztendőkkkel ezelőtt) háládatossággal és alázatosan megköszöntem.

Méltóztasson Ngod a' mi atyai örömem lehet, abból megosztozni, és a' maga részét kegyesen el-fogadni. Engedje Isten Ngodnak is később kora-reményének virág-bimbóját tellyesen nyilni ki, — 's adjon hasonló apai örömet, tsak kissébb árron, mint nekem az enyém adatott; minden örömet ugyan e földön erőssen drágán kell meg-fizetni, 's rendszerint a' leg-édesebb örömek kútfejéből forr a leg-több méreg.

Nekem már, ha örömet sok egyéb nem volna is, a' mi meg-keserítettse, tsak az is meg-foszt tőlle, hogy az egyyetlenemtől örökre el vagyok szakasztva, mert hihetőleg Bétsi Professor lejend az Académiába, — de sok van, a' mi örömem tisztaságát megzavarja: az édes anyja életébe került az, a' kinek négy esztendeig tartó szörnyű betegségével rettenetes keresztet viseltem, 's halála után most már harmadfél esztendővel is még alig kelhetek fel házonnak omlásai alól, hogy megpróbáljam még, ha az omladékokból újra fel-építhetném, hogy hátra lévő időmet Hazám hasznára fordíthassam.

Hogy a' levél eleire visszatérjek: egy plánumot bátorodom írni, melly bizonyosan succedálna: az ide való házat ki kellene lottériáztatni, ez hamar bé hozná a pénzt: tehetne

Ngod maga is reá, — hátha visszanyerné?, de én is tennék több Loos-ra is; úgy egyszerre föl-épülhetne az én házom is, a' módját ennek könnyű lenne kitsínálni.

A' Grófné Asszony Ő Nga kezeit bátorkodom alázatosan tsókolni és tapasztalt kegyességébe. Grátziájába magamat alázatosan ajánlom, maradván alázatos tisztelettel és háládatos szívvel Méltóságos Gróf Úr Nagyságodnak

MVásárhely, 1824 d. 12. Febr.

alázatos szolgálja:

Bolyai Farkas m. k.

Folyóiratok szemléje.

1. A BUDAPESTI SZEMLE januári füzetében Matlekovits Sándor *Közgazdaságunk a háborúban és a háború után* cz. tanulmányában a közgazdasági élet természete és a tények következményei alapján a fejlemények valószínűségét fejtegeti, továbbá azt, hogy milyen alakulása lesz közgazdasági életünknek, ha egyszer a mai kényszerhelyzet megszűnik. Mindenekelőtt a háborús közgazdaság természetével foglalkozik, majd áttér annak a kérdésnek taglalására, milyen lesz közgazdaságunk a háború után? A háború után sok lesz a teendő, sokat kell pótolni és sokat kell előteremteni. Elsősorban a honvédelmi szükséglet fog sokat igényelni. A hadiszükségleten felül a nemzet összes életében sok bajon kell segíteni, a mit a háború okozott. Főkövetelés lesz, hogy a termelő minél többet termeljen és minél gyorsabban szállítson. A termelésnek főkelléke a vállalkozási szellem: a mezőgazdaságban, bányászatban és iparban, a háború után is a szükséges vállalatok fenntartása biztosítva lesz. A vállalkozási kedv és tőke tekintetében nem lesz hiány; de kényesebb lesz a helyzet a feldolgozandó nyersanyag és félgyártmányok tekintetében. Legnagyobb nehézségek fenyegetik közgazdaságunkat a munkásügyben. Háború után a közgazdasági politika nehéz feladatokkal fog járni. Az állami beavatkozás a gazdasági élet körébe abban a terjedelemben, miként ez a háború alatt történt, nem tartható fenn. A gazdasági erők szabad mozgása és versenye visszaállítandó. Mégis gondoskodni kell bizonyos átmeneti időről, mely alatt a mai intézkedések lassankint leszerelendők. Legfontosabb feladat vár az államra a birtokpolitika terén. Az ipar terén követett politika, különösen az iparfejlesztés terén állami beavatkozással fenntartandó. Különös súlyt kell fektetni az oktatás ügyére. A gyáriparnak az eddigi módzatok szerint való támogatása a jövőben némi megfontolást igényel. A kézműipar és a kisipar ellenben közvetlenül a háború után nagyobb figyelmet igényelnek. Az ipar terén a kérdéseknek egyik legnehe-

zebbike, az ipari munkások kérdése fogja az állam gondoskodását igénybevenni. Megfontolandó, mi történjék a nagyiparral, s az ú. n. cartelekkel. A hitel és kereskedés terén jövőre is a szabad mozgás elvét kell követni. A nemzetközi kereskedelmi politika és a vámpolitika elsősorban ellenségeink magatartásától függ. Szerző szerint a Németországgal való vámunió gazdasági érdekeinknek nem felel meg. Legjobban a tarifa-szerződés politikája felel meg. A külkereskedelmi politikával szoros kapcsolatban áll a pénz értékének visszaállítására vonatkozó kormányzati intézkedés. Gazdasági politikánkat mindenesetre abba az irányba kell terelni, hogy kivitelünk fokozódjék és behozatalunk csökkenjen. Mindez a többtermelés által érhető el.

— *Concha Győző Szabó Béla elfeledett közjogásznak* 1848-ban megjelent munkájáról irt tanulmányt. — *Tolnai Vilmos Gertrudis* címmel Katona József Bánk bánjának egyik főalakjával foglalkozik.

— *Balogh Arthur A dualismus fejlődéséről* szóló cikkének első közleményét adja. — *Császár Elemér Szontagh Gusztáv kritikai munkásságát* ismerteti. — Ezután *Schönherr Károly A véreb* elbeszélésének fordítása következik. — *Kozma Andor Goethe Mephistopheles az egyetemen* Faust második részének második felvonásából való részlet fordítását adja. — *A Szemlében* a nemrég elhunyt *Rodin* kiváló francia művész jellemzését adja egy névtelen író. — *A Színházi Szemlében* Barta L.: *Szerelem és Zsuzsi*, Móricz Zs.: *Pacsirtaszó*, Herczeg F.: *A kék róka*, Árva László király, Molnár Ferencz: *Úri divat* színműveket bírálja *V. G.* — *Az Értesítőben* Berzeviczy A.: *Délen*, Barbusse H.: *Le feu* művek vannak ismertetve.

Ugyane folyóirat februári számában Berzeviczy Albert *Széchenyi és a közművelődésről* szóló cikkében Széchenyi közművelődésre vonatkozó eszméit és működését méltatja. — *Br. Wlasics Gyula A tartós béke föltételei és a nemzetközi jog jövő feladatairól* értekezik. Az egész világot, a hadviselő és semleges államokat átjárja az a vágy, hogy a bekövetkező békének a tartós béke feltételeit meg kell teremtenie. A békekötési congressusoktól új tételes nemzetközi jogszabályokat kell várni, jóllehet a nemzetközi jog igazi kiépítésének munkája nem a békekötő congressus feladata. A békekötési szerződés a tartós béke feltételeinek megvalósítására bizonyára tartalmazni fog bizonyos elvi megállapodásokat, sőt utasításokat. A jövő nemzetközi jogának részletes és minden ízében átgondolt kiépítésére elsősorban a hágai conferentiának állandó intézményszerű kiépítése szükséges. A conferentia időszakonként kötelező összehívásának és gondosan előkészített munkásságának biztosítása nélkülözhetetlen. A nemzetközi jognak tartalmát pozitív jogforrásokban kell keresni. Államilag elismert jogforrások mellett lehet csak nemzetközi jogról szólni. A jövő codificatio munkájában jogforrási hézagosságoknak nem szabad előfordulni. Különösen nem szabad a „jus

belli* területén meg nem tartható szerződéseket kötni. Meg nem érett kérdések ne tételesenek tételes jogforrás tartalmává. A kötelező bíróság működésének sikere csakis megérett, tételes jogszabályok alapján biztosítható. Arra kell törekedni, hogy a kötelező nemzetközi bíróság munkája igazi bírói jogszolgáltatás lehessen. Fontos a sanctio kérdése. A tapasztalat úgy mutatja, hogy eddig a nemzetközi választott-bíróági ítéletek előtt meghajoltak. Egyetlen hatalom sem vonta ki magát a bírói ítélet kötelező volta alól, valószínűleg teljesítenék ezt a szerződéses kötelezettséget is; de ha nem teljesítenék a szerződésszegő államokkal szemben a többi szerződéses államnak volna egyező kötelessége a nemzetközi jogi és cselekvőképesség megszorításait alkalmazni. Miként fog kialakulni a leghatályosabban a „sanctio” kérdése, azt ma még nem lehet tudni. Azt azonban tudjuk, hogy a jövő nemzetközi joga iparkodni fog a nemzetközi jognak mindkét részét a „jus belli“-t és a „jus pacis“-t is, lehető legokszérűbben kiépíteni, de mindenesetre a tartós béke föltételeinek minél tökéletesebb kidolgozása fogja a jövő munkájának jellegét megadni. — Kéký Lajos *Ágai Adolf* író munkásságát méltatja. — Balogh Artur befejezi *A dualismus fejlődéséről* szóló tanulmányát. A lefolyt félszázad folyamán a dualismuskak akadályokkal kellett megküzdenie, mégis az intézmény nemcsak megizmosodott, hanem megfelelő voltának, értékességének és szükségességének tudata is mindinkább erősödött. Sajnos ezt a szövetség másik államára nézve nem mondhatjuk hasonló mértékben bekövetkezettnek. A dualismus további megerősödése mindenesetre megkívánja, hogy azon zavaró momentumok, melyek eddig, ugyancsak osztrák részről felmerülve, a kölcsönös megértés nagyobb fokának létrejöttét meghiusították, kiküszöböltesenek. — Király György *Cervantes Cornélia* című elbeszélésének fordítását kezdi meg. — Vargha Gyula *Disznótorok* költeményét közli. — A Szemlében Angyal Dávid *Kónyi Manó* írói munkásságát jellemzi. — Kern Aurél *Jelentés az 1917. évi Greguss-jutalom tárgyában*: a Kisfaludy-Társaság ítéletét közli a Greguss-alapítvány jutalmára vonatkozólag, mely az első zenészeti évközből kiválasztott legjobb munkát illette. Ez Hubay Jenő 1914 című symphoniája volt. — Egy névtelen *Tárlat* című cikkben a Képzőművészeti Társulat téli tárlata, a Nemzeti Szalon, Külön kiállítások, az Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállítása ismertetését találjuk. — Az *Értesítőben* Eckhardt A.: Remy Belleau (Haraszi Gyulától). • Kozma Andor: Hetedhétországból című munkák vannak ismertetve.

Ugyane folyóirat márcziusi füzetében Gaál Jenő *Gróf Széchenyi István nemzetgazdasági alapeszméiről* értekezik. Széchenyi nemzetgazdasági intuitiója csak névleg volt ilyen, mert eljárása tulajdonkép tudományos igazságok, a természeti törvények jellegével bíró gazdasági szabályszerúségek alapos ismeretén nyugodott. Vannak nemzetgazdasági eszméi között olyanok, melyek csak

az ő korabeli viszonyokra voltak alkalmazhatók. Mások ellenben általános érvényűek. Ezek egy része megint olyan, melyeket ma mindenki aranyigazságoknak ismer el, de mikor azoknak nálunk Széchenyi adott kifejezést, legalább az ő formulázásában, igazán újak voltak. Ezeknek az aranyigazságoknak jórésze Széchenyinek a mi hazai viszonyainkról szóló megállapításai. Ezeket ma is érdemes megszívlelni, mert találóan jelzik, hogy általában minő irányban és mily szellemben kell itt közgazdasági politikát folytatni. A mit például éghajlatunkról, földrajzi fekvésünkről, talajviszonyainkról, az emberi szükségek és szükségletek természetéről s termelési meg fogyasztási hajlamainkról mond, igazán folyton szem előtt volnának tartandók. Széchenyi István nemzetének jövőjét biztosítandó, annak nemesítésére törekedett mindig és mindenütt, azért a nemzetgazdaság terén is nemcsak igaz, hanem valóban nemes, magasztos és általános becsű tanokat hirdetett. — Takáts Sándor *Zrinyi Miklós emlékezetéről* szóló cikkében Zrinyi jellemzését adja. Zrinyi Miklós egyesíti magában a lángészt a páratlan jellemmel és a legidealisabb hazafisággal. — Gróf Vay Péter *Amerika belső élete* czímmel tanulmányt kezd, melyben az Egyesült-Államok műveltségi, társadalmi és irodalmi állapotát jellemzi. A köztársaság kihirdetése óta nagyon gyökeres változások követték egymást. Ipari fejlődése a politikainál nem kevésbé sikeres. A mi a belső, a kizárólag szellemi élet átalakulását illeti, az sem kevésbé lényeges. Az eltérő eseteknek megfelelően culturájok, egész belső életük más és más forrásokból fakadtak. Az amerikai intelligencia legmegragadóbb alkotásait a technika terén létesítette, a yankeeszellem legközvetlenebbül találmányaik terén nyilvánul. Az Egyesült-Államokban a tehetség elsősorban a gyakorlati tereken érvényesül. Elismerésre mindenekelőtt olyan szellemi munka talál, mely gyakorlati érzéket képvisel. De a nemzet összes szellemi tevékenysége nem szorítkozik kizárólag a gyakorlati életre. Ellenkezőleg, a gyarmat-alapítás rég letűnt napjai óta, élénk intellectuális és spirituális áramlatokat tapasztalhatni. Szerző végül áttér az irodalmi tevékenységre s általános képet ad az elmúlt század irodalmáról. — Szinnyeierencz *Justh Zsigmond*ról szóló tanulmányában a korán elhunyt író munkásságát jellemzi. Azoknak volt egyike, a kik annak idején francia csiszoltságot, elmésséget, mozgékonytságot, modernséget hoztak elbeszélő irodalmunkba. — Király György *Cervantes Cornélia* elbeszélésének fordítását folytatja. — Ábrányi Emil *Zrinyi Miklós* című eredeti költeményét közli. — Zemplényi Árpád *Rusztaveli Sota* grúz költő életét és költői munkásságát ismerteti. — A *Szemlében* Jankovich Bélának a Nemzeti Casinóban tartott *ünnepi beszéde Széchenyiről* olvasható. — Germanus Gyula *A mai török nyelv és műveltség* czímmel Dsélál Nusi munkája kapcsán futó pillantást vet a török gondolkodás műhelyébe. — Az *Értelős*ben Károlyi Á.: Magyar Országgyűlési Emlékek 12-ik kötete, Révai

Mór: A magyarság ügye a külföldön című munkák vannak ismertetve. Ez utóbbihoz Bleyer Jakab megjegyzéseket fűz. Azt hangoztatja hévvel, hogy a régi német elemi iskolákat faluhelyeken — természetesen a magyar nyelv rendes, tantárgyszerű tanításával — vissza kell állítani és a magyar nyelv megtanulásáról másképen, — magyar vidékeken felállítandó gazdasági és ipari továbbképző iskolák keretében — gondoskodni. A magyarságnak le kell mondani arról, hogy a német falusi lakosság nagy tömegeit nyelvtileg és etnikailag magába olvaszsza. Mert ez sohasem fog sikerülni. — N é g y e s y L á s z l ó *Világáramlatos kritika* címmel Hatvany Lajos „Eszendő“ című szemléjének első füzetét bírálja, s különösen Berzeviczy Albe tről szóló cikkét, mely nem reális bírálat.

Ugyane folyóirat áprilisi füzetében Berzeviczy Albert *A bolgárok és Magyarország* című Szófiában tartott felolvasását közli, melyben mindenekelőtt annak az összetartásnak megerősítését hangoztatja, a melyet Bulgária és Magyarország közt a háború diadalmas befejezése után is meg kell őriznünk a békének alkotó, fejlesztő és áldáshozó munkájában. Majd rámutat a bolgár és magyar nemzet fejlődésére, melyet a történeti események analog módon alakítottak, és ennek következtében a népleleknek szükségképen bizonyos hasonló fejlődése következett be. Ezt néhány jellemző momentum kiemelésével bizonyítja. Bulgária és Magyarország politikai fejlődésének összehasonlítása után röviden a két nép nemzeti culturáját fejtegeti, s a Magyarország nemzeti kialakulásáról és művelődése törekvéseiről elterjedt téves nézetet helyreigazítja. — Gaál Jenő *Egy elfelejtett nagy emberünk, Thessedik Sámuel emlékeztében* az egykori szarvasi ág. ev. lelkésznek emlékét frissíti föl. Érdemeit következőkben foglalja össze: eszményi paedagogiai alapon akarta népoktatásunk és népnevelésünk impozáns épületét fölemelni már Mária Terézia és II. József korában. Az első nagy mezőgazdasági és ipari tanintézetet ő létesítette hazánkban. A nálunk legfontosabb takarmánynövényünknek, a lóherének, termesztését ő kezdte meg. Nagy sikerrel terjesztette a selyemtenyésztést, továbbá javította a gyümölcsfák termesztését. A talajjavításnak oly példáját szolgáltatta, melyet ma is követnünk kellene. Tanítókat és gazdatiszteket képezett ki nagyobb számmal. Iparoktatása igen észszerűnek és eredményesnek bizonyult. Négy nagyobb munkája számot tesz gazdasági régibb irodalmunkban. Számos cikke, kisebb-nagyobb dolgozata jelent meg hazai és külföldi folyóiratokban. — Barabási Kun József *Választójogunk fejlődési történetéről* szóló cikkében a magyar választójog történeti fejlődését összefoglalja, s így a készülő reform történeti háttérét és előzményeit rajzolja meg. — Gróf Vay Péter *Amerika belső életéről* szóló tanulmányának befejező részét adja. Ebben a sajtó- és folyóiratokról, a spiritualis áramlatról, képzőművészetek — festők — és festészetről, a yankee-typusokról, a munka fogalmáról, socialis problémákról ír. —

Király György *Cervantes Cornélia* elbeszélésének fordítását befejezi. — A *Költemények* között három eredeti van: Léva Józseftől *A papírhajó*, Vargha Gyulától *Kevés a vetés és Kora tél* című. — A *Színházi szemlében* Shakespeare, A hogy tetszik, Lengyel Menyhért: Charlotte kisasszony, Kisbán Miklós: Az erősebb, Bíró Lajos: Hotel Imperial és fölújított magyar darab ismertetését találjuk. Az *Értesítőben* Heinrich G.: A Don Juan monda, Surányi M.: A szent hegy, Yolland: Hungary (ez utóbbi Bolgár Elektől), Claude Farrère: Nyugati bestiák (Br. Wlassich Tibortól), Schöpplin A.: Magyar írók, Babits M.: Irodalmi problémák cz. munkák ismertetése van.

2. Az EGYETEMES PHILOLOGIAI KÖZLÖNY folyó évi III—IV. márcz.—ápr.) füzetét Posch Jenő *A metaphoráról* című dolgozatának második közleménye vezeti be. Mikor a beszélő az anyagi dolgokat anthropomorphizálja, akkor a maga ú. n. belső tapasztalásos szókincséhez fordul. A modern, realistikus gondolkodás szerint az ú. n. belső tapasztalás tényei irreális természetűek, merő gondolatok. Volt az emberiség fejlődésében egy korszak, mikor az emberiség a ma szellemieknek nevezett dolgokat egyszerűen valami anyagi, concret dolognak fogta fel. Ezzel az eljárással az emberiség később sem szakított, nem lökte el a köznyelv metaphoráit. A metaphorikus gondolkodás nem csupán „lelkies” dolgok kifejezésénél, hanem minden más abstract fogalom megalkotásánál is segíti az embert. Végül értekező a metaphorának a többi stilusalakzatok között való elhelyezkedését vizsgálván, következő felosztást nyújtja: a hasonlósági associatio terméke a külső hasonlóságok alapján készült mondat (*comparatio*); a szomszédos associatio terméke a synekdoche és a metonymia. A phantasia és hozzájáruló hasonlósági associatio szüleménye a metaphora. Azonban nincs szoros criterium annak felismerésére, vajjon valamely mondat közel- vagy távoleső hasonlóságot tartalmaz-e. — Eckhardt Sándor *Plágiumvád Ronsard ellen* című értekezésének második közleményében Baífot tartja annak, a ki Ronsardot Chrestien előtt plagiummal vádolta. Ronsard II. eclogájának Baif 14. eclogájával való összevetése alapján a modern kritika megállapításainak figyelembevételével kimondja, hogy mindkettő Navagero újlatin költő, Iolos-ának utánzata, s Ronsard költeményében vannak fordulatok, melyek Baiféből hiányzanak, de olyanok is, melyek az eredetiben nincsenek meg, Baifében azonban megvannak. — Hollitzer Gyula *Liszt Ferencz és a weimari Goethestiftung* című értekezésének második közleményében kifejti, hogy Károly Sándor a berliniekkel való tárgyalások meghiusulása után egy szabad akadémiát kívánt alapítani, melyet egy folyóirattal remélt előkészíteni. A célta maga sem látta tisztán. A Hettner Hermannal és Stahr Adolffal való tárgyalások Liszt minden buzgósága ellenére sem vezettek eredményre, Hauenschild pedig, a kire ezután gondoltak, 1855-ben hirtelen elhunyt. — Kövendi Dénes *Ephesosi Herakleitosról* ír.

Ismertetvén életét s a milieut, a melyben élt, áttér tanai fejtegetéseire: Herakleitos szerint a világ szüntelenül változik. nincsen semmi állandó a változásban, azonban megjegyzendő, hogy rendszerében nagy jelentőségű a monizmus, mely szerint az ember s lelke ugyanazon anyaghól áll, ugyanazon törvényeknek van alávetve, mint a mindenség; nincs állandó tárgy, csak szüntelenül változó jelenségei a természetnek. A világot mint egységet fogta fel. Hogy milyen vonatkozásban egyek az ellentétek, az homályos Herakleitos előtt. Szerző ismertetvén Zellernek e kérdés megoldására szolgáló hypothesisét, a melyre nézve azonban positiv bizonyítékot nem hoz fel, megállapítja, hogy ez a magyarázat ellentétbe kerül Herakleitos tanaival. — A *Hazai Irodalom* rovatának élén Csengeri János ismerteti Berzeviczy Albertnek *Délen* című útirajzeit s tanulmányait, melynek előadasmódja általában megegyezik az 'Itáliá'-éval. Megvan benne az előbbi kötet lendülete és üdesége. Voltaképen nem útirajzokat, mint inkább az utazás alkalmiságához fűzött szakszerű leírásokat, művészettörténeti fejezeteket nyújt. Előadása egyenletes, melynek subjectivitása abban a benne rejlő melegségben nyilvánul, melynek lüktetését csak a figyelmes és e tárgyban nem járatlan olvasó veszi észre. Végül bíráló a Görögországról szóló fejtegetésekhez egy pár észrevételt fűz. — Alexander Eckhardtnak *Remy Belleau* című művét Karl Lajos ismerteti. Nem kimerítő, összefoglaló tanulmány, hanem a szerzőtől kijelölt határokon belül felmerülő problémáknak szerencsésen való megoldása. Előadása az életrajzban néhol nehézkes, de a művek elemzésében folyékony és élvezetes. — Heinlein István Jakab Jánosnak *A hadifoglyokkal való bánásmód a görögöknél* című értekezését szépen s világosan megírt tanulmánynak ítéli, bár sokban nem ért vele egyet. — Zsigmond Ferencz Babits Mihálynak *Irodalmi problémák* című tanulmány-gyűjteményéről írván, megállapítja, hogy Babits a tanulmányozás alá vett műveken át mindig az írók egyéniségét kutatja; eljárása az angol essay-írókra emlékeztet, a jellemzés módszere azonban Taine-ra vall. Babits alapeszméje, hogy a magyar irodalom a tökéletesedés útján olyan arányban haladhat előre, a milyen arányban igyekeznek íróink szellemi látókörüket a világirodalmi nézetekre kiterjeszteni. — Szabó László *Rousseau-problema* című dolgozatában, mint Rácz Lajos megállapítja, két problémát tárgyal: voltak-e Rousseau-nak gyermekei, s mennyiben hitelt érdemlők a 'Vallomások'; de egyik kérdést sem oldja meg, állításai határtalanul egyoldalúak. — Fest Sándornak *Angol irodalmi hatások hazánkban Széchenyi István fellépéséig* című munkája, mely az Akadémia Értekezései rovatában jelent meg, Bleyer Jakab ítélete szerint értékes dolgozat, mely kiegészíti s világosan összefoglalja, a mit az előbbi századok angol-magyar kapcsolatáról tudunk. A munka súlypontja a 'Függelék'-re esik, mely az egyes írók hatását monographiaszerű teljességgel tárgyalja. — A *Kül-*

földi Irodalom rovatában Révay József J. Kaerst *Geschichte des Hellenismus* című művének első kötetét bírálván, úgy véli, hogy a politikai történeti alapvetés túlságosan bő s egyoldalú, fejezetekre osztása kezdetleges, stílusa hideg, színtelen. — Weber Arthur Erwin Jahnnak *Die „Volksmärchen der Deutschen“ von J. K. A. Musäus* című munkáját figyelemreméltó dolgozatnak ítéli. — Berde Mária elismeréssel méltatja Ida Boy-Ednek *Das Martyrium der Charlotte von Stein* és Etta Federnnek *Christiane von Goethe* című dolgozatait. — Paul Käginék *Nachwirkungen der älteren griechischen Elegie in den Epigrammen der Anthologie* című dolgozata, mint Kerényi Károly megállapítja, módszeres munka, melynek eredményei nagyobbbrészt elfogadhatók. — Hankiss János Werner Werth *François de Molière* című értekezéséről ad számot. — Felix Freundenek *Die Schaubühne des Freiherrn v. Petrasch* című tanulmánya, Kürschák Piroska ítélete szerint, részletes és mintaszerű dolgozat. — A *Doktori Értekezések* című rovatban Elek Oszkár Kún Máriának *A Robin Hood ballada-cyclus* (buzgalma dicséretreméltó), Bathóné Ertl Violának *Bernardin de Saint-Pierre hatása Lamartine-ra* (inkább párhuzamrajz, mint hatáskimutatás), Kmetty Margitnak *Adalékok Chateaubriand hatásához* (új eredményei mellett nem egyszer túlzó) és Beődi Balogh Ilonának *A nő a renaissance idejében* (elevenen megírt dolgozat) című értekezéseit ismerteti. — Gálos Rezső Borz Gyulának *Kazinczy írói összeköttetései fogsága idejéig* (egyoldalú), Antalffy Gizellának *Lessing a magyar színpadon* (anyagát ügyesen rendező, áttekinthető munka) és Gyöngyösi Nándornak *Gróf Széchenyi István sentenciái* (csak az anyaggyűjtésig jut) című értekezéséről ad számot. — A *Vegyesek között* Czebe Gyula a bocotiai *Θεγγροκίμνη Θεγγρα > Θεγγρία* helységnév kérdésének megvilágításához szolgál adalékokkal; Lajti István a kilenczes számnak azon jelentőségéhez szól hozzá, melylyel a görög vallásban az engeszteléseknél bírt; Kemény Lajos a helytartótanácsnak Schiller darabjainak a kassai színpadon való előadásaival szemben való állásfoglalását ismerteti; Fest Sándor 'Kazinczy levelezése'-nek angol vonatkozású jegyzeteihez szól hozzá; Zolnai Béla Bessenyei Ágostának forrásait teszi szó tárgyává; Ferenczi Zoltán Körösi Sándornak 'Zrinyinek egy példabeszéde' című cikkére tesz pár megjegyzést. — Bán Aladár és Heinrich Gusztáv a Toldi-monda körül támadt vitát fejezik be. Az *Új könyvek* és *Beküldött könyvek* sorozatában kisebb terjedelmű ismertetések olvashatók. Berekeszti a füzetet az 1916/17-ik évi program-értekezések felsorolása.

3. Az IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK f. évi folyamán I. füzetét Király György értekezése vezeti be: *Világbíró Sándor mondája régi irodalmunkban*. A trójai és a Sándor-monda között párhuzamot vonván, az utóbbi monda forrásaiul a Kr. utáni

történetírókat (Curtius Rufus, Justinus, Orosius, Szent Ágoston), Pseudocallisthenest, a Gesta Romanorumot s azokat az exoticumokat jelöli meg, a melyek Pseudocallisthenes, önálló Epistolák, Phinius stb. révén kerültek az irodalomba. Magyar nyelven a monda első nyoma Sándor nevének említése egy XV. sz.-i magyar glossákkal ellátott codexben, gyakran hivatkozik rá Pelbárt, a ki négy példázatában egy-egy kis elbeszéléssé is feldolgoztatott. Codexeink közül a Bod- és Lobkowitz-codex egy azonos szövegű példát tartalmaz Nagy Sándor paradicsomi útjáról; közvetetlen forrása nem ismeretes, a végső forrás Pseudocallisthenesben keresendő. A Székelyudvarhelyi codex a halálról való hosszabb elmélkedésében háromszor is idéz a Sándor-mondából. Az Érsekújvári codex példái között olvashatjuk Aristoteles levelét Nagy Sándorhoz: nem egyéb mint a 'Secreta secretorum' LXV. fejezete végének elég hű fordítása. — Perényi József *Aranka György magyar nyelvűvelő társasága* című dolgozatának második és befejező közleményében az első közleményben ismertetett köziratgyűjtemény szépirodalmi műveiről számol be, melyek részben régibb keleti murkák, részben pedig a társaságnak alkalmasint kiadás végett felajánlott művek. Akadnak közöttük vegyes tartalmú, különböző ismertetőkrökkel felölölő dolgozatok is, ma már kevés tudományos értékkel. Befejezésül azon iratokról számol be Perényi, melyekből kitűnik, hogy a Nyelvűvelő-Társaság munkásságának körét idővel ki akarta bővíteni s valósággal egy tudós akadémia szervezését tervezte. A Függelék felsorolja Aranka életére, munkásságára, valamint a Társaságra vonatkozó dolgozatokat. — György Lajos *Jovinianus* című értekezésében először elbeszéli az ismert legendát megállapodott, irodalmi formában megrögzött alakjában. A legenda tárgya indiai eredetű s a lélekvándorlásról szóló tanra vezethető vissza; az ind irodalomban három szerkezetileg megegyező mese sarjadt ki belőle, s perzsa közvetítéssel jutott el a zsidó irodalomba, a hol Salamon nevéhez fűződve, négy változata alakult ki, végül a mohamedánoknál fejezi be keleti vándorútját egy arab és egy török mese alakjában. Itt nyoma vész a mesének. Nyugaton először a XIII. században tűnik fel s itt alapszövegének három változata alakult ki, melyek közül legrégibb és legismertebb a Gesta Romanorumbeli, morális célzatú legenda, a másik két változat csekély eltérést mutat. A Gestából meritett Hans Sachs egy mesterdala, egy 1581-ből való francia moralitás, a XVI. századbeli Rodrigo de Herrera egy drámája és az 'Imperatore superbo' című olasz népkönyv. A második változatot Antoninus firenzei érsek (1389—1459.) jegyezte fel először, de még a XIII. században feldolgozta Stricker osztrák költő, Rudolf von Ems kortársa és Herrand von Wildonie stájer lovag, a XV. században pedig Hans Rosenplut mesterdalnok. E században az olasz irodalomban három feldolgozása is keletkezik. Angliában egy névtelen költő románeczeá dolgozta fel a XIV. században Jean de Condé

nyomán, beleolvastván Ördög Róbert mondájának egyes mozzanatait. E románczból a XV. században egy angol pap drámát írt, legújabbban pedig Longfellow dolgozta fel az „Ütszéli csárda regéi”-ben (ford. Radó A.), a dán Rudolf Schmidt pedig drámát alakított belőle. A harmadik változat a XVII. században keletkezett s többen is feldolgozták (Trauer benczés, Jakob Bidermann, P. Martinus von Cochem, Abraham a S. Clara, Langbein). Irodalmunkba e legenda költői feldolgozóra először Poli István sóvári iskolamesterben talált, kinek széphistóriája 1593-ban jelent meg, majd még három kiadásban. A Gestákból merítette az anyagot, költői erő és rátermettség nélkül, de gazdag, kifejező erővel teli népies nyelven és elég rhythmusérzékkel dolgozta fel. Horger Antal egy pürekereci mesét jegyzett le, mely e legendát Oktavianus nevéhez fűzve adja elő. Legújabbban Sik Sándor választotta novellatárgyul, művészi módon alakítva át. — Az *Adattár* rovatában ugyancsak György Lajos közli *Poli István Jovenianusa* ezimen a széphistóriává átdolgozott legenda 1593-ik évi kiadását teljesen betűhíven. — Dézsi Lajos *Marocsai János colligatuma* ezimen egy XVI. századbeli latin nyomtatvány-colligatum tiszta lapjain levő magyar szövegeket közöl. A könyv valaha Marocsai Jánosé volt. A magyar kéziratok anyag két vallásos élmelkedés, egy lakodalmi meghívó és a „Boldog ember kinek ő házában” s az „Állapotomat jelentem” kezdetű hegedűs ének. — U. ö. közli *Báró Kemény Zsigmondnak és Kovács Lajosnak levelét báró Wesselényi Miklóshoz*. — *Iványi Béla Irodalomtörténeti levelek a gróf Teleki-család gyömrői levéltárában* című közleményének befejező részében tíz levelet tesz közzé, melyek közül hetet Kazinczy Ferencz, kettőt Horváth István írt gróf Teleki Józsefhez, a tizediket pedig Kazinczy Thaisz Andráshoz. — *Császár Elemér Kovács Ferencz irodalmi hagyatéka* ezimen ismerteti Kovács Ferencznek, Kovács Pál atyjának öt kötetből álló kéziratgyűjteményét, mely Beöthy Zsolt tulajdonát alkotja. Tartalmát legnagyobbbrészt fordítások teszik, próza és vers, köztük Boileau „Pulpitus”-ának első magyar átültetése. — *Harsányi István Jegyzetek Petrovai Miklós énekes könyvéhez* ezimen az említett gyűjtemény négy darabjához tájékoztató jegyzeteket csatol. — *Ferenczi Zoltán Tompa Mihály első meqjelenet versei* című cikkében helyreigazítja Kéký Lajos állítását, ki a „Postadal”-t teszi Tompa-kiadásának élére, pedig a *Népdalok I—III.* előbb jelentek meg. — *A Könyvismertetes* rovatban Várdai Béla ismerteti Mauks Kornéliának *Képek Mikszáth Kálmán életéből* című füzetét, mely értékes adatokat közöl Mikszáth egyéniségéhez, főképen családjához való viszonyában. — Várdai Antalnak *Elmult időkől* című kötetét Gálos Rezső bírálja, megállapítván, hogy a kötet tartalmát tevő cikkek, anekdoták, rajzok, ha nem mindig igazak és megbízhatók is, mindig jellemzőek. — Az *Irodalomtörténeti tárggyú doctori értekezések* között Király György Schwarz Hajnalka

Abonyi Lajos élete és irodalmi munkássága című dolgozatáról mond bírálatot: az életrajz nem nyújt sok újat, a művek méltatása behatóbb. — U. ö. Détsy Erzsébetnek *Baksay Sándor mint elbeszélő* című értekezését érdemes munkának ítéli. — Wagner József László Zsigmondnak *A kurucz balladák* című értekezését bírálván, mely a Sievers-féle nyelvmelódiai elméletre s a Rutz-féle hangtypustanra támaszkodva törekszik megoldani a Thálnak tulajdonított kurucz balladák hitelességének kérdését, megállapítja, hogy a törekvés teljesen meddő. — Gálos Rezső Volenszky Bélának *Csiky Gergely társadalmi drámái* című dolgozatát, mint kezdő ember munkáját, gonddal készült, lelkiismeretes értekezésnek tartja. — Zolnai Béla szerint Haitsh Ilonának *Drámaelméleti polemikák Bajzától Gyulaig* című dissertatiója szorgalmas adatgyűjtése miatt elismeréseméltó ugyan, de kivonatolásokon és ismertetéseken kívül alig nyújt egyebet. — A *Könyvészet* rovata az új könyveket és füzeteket sorolja fel, egyesekről rövid ismertetést is közölve, s irodalomtörténeti repertoriummal szolgál.

4. A KÖZGAZDASÁGI SZEMLE 1917. évi július - augusztusi kettős számában első helyen Navratil Ákos *Új szempontok a közgazdaságtanban* című tanulmánya jelent meg. — A társadalmi tudományok tárgyuk természeténél fogva elméletekkel dolgoznak. Így a közgazdaságtan is. A közgazdaságtant nagy léptekkel mindig az elméletek vitték előre. Ezeket az elméleteket, a kutatás irányító szempontjait rendszeren az élet fakasztotta ki. Ennek jó bizonyossága nemcsak a merkantil elmélet, de az angol classikus iskola legtöbb tanítása is. Az angol viszonyokból fakadó elmélet képében hódította meg először a világot a közgazdaságtan. A XIX. század közepe óta már más közgazdaságtani felfogás is létezik: Sismondí, List. Ezeket az igazságoknak hirdetett tanításokat is a gyakorlati közgazdasági élet alakította ki. A háború nagy átalakulásokat teremtett a közgazdasági viszonyokban. Ezek éreztetni fogják hatásukat a közgazdaságtanra is. Kérdés, mennyire fognak a közgazdaságtan eddigi tanításai megváltozni? Fejlődni fog előreláthatólag a népesedés tana. Hajlandóság mutatkozik átalakulásra a termelő tényezők tana terén is. Itt régi elméletek támadhatnak fel újra. A socialismus felé alig fogja vinni a háború a tudományt. Hihetőleg az életet sem fogja vinni. A capitalistikus termelés új nagy problémáit mindenesetre felveti a háború. Ez éreztetni fogja hatását az ezzel a kérdéssel foglalkozó tudományban is. A jövedelemelosztástan esetleg éppen olyan irányú átalakulásnak néz eléje mint a termelő tényezők tana. De ez nem lesz haladás. Nagyon át fog alakulni és fejlődni fog a pénzügytan is, de a követendő pénzügyi politika szolgáltatába fog előreláthatólag szegődni. Ez sem lesz haladás. Egyike a háború legérdekesebb hatásainak a tudományra a valuta-problema erős homloktérbe állítása. Itt nagy tudományos csaták várhatók. — *Magyarország 1914. évi*

külkereskedelme című tanulmányában Ferenczi Izsó a magyar külkereskedelmi statisztikának a világháború kitörésének esztendejére vonatkozó adatait taglalja. Boneczolja azokat az okokat, melyek a számoknak a csökkenésére vezettek a behozatalnál és kivitelnél egyaránt: az előbbi viszonylatban az 1913. évi 2075 millió koronáról 1829 millió koronára, a kivitelnél 1905 millió koronáról 1758 millió koronára. Szerző egész ismertetése folyamán élesen elválasztja a háború kitörése előtti időszak forgalmát a háborús hónapok forgalmától s kimerítő jellemzését adja úgy a feszült külpolitikai helyzet nyomasztó hatása alatt pangó, bátortalan gazdasági életnek a háború kitörése előtti hónapokban, mint pedig a mind szédítőbb arányokat öltött világkatasztrófa forgatagában elalélt és csak az 1914. év vége felé lassan újra éledő ipari és kereskedelmi tevékenységnek. A további részletes vizsgálódás eredménye az, hogy az 1914-ik évi külkereskedelmi mérleg javulása — a passivum a fentiek szerint az 1913-ik évi 170 millió koronáról 71 millió koronára csökkent — csak múltó és különben is csak az Ausztriával való árúcserekre visszavezethető jelenség, melyet a háború első hónapjainak jellemző tünetei: a behozatal zömét képező iparcikkek forgalmának szinte teljes megbénulása és viszont az erősen keresett és nyomban megdrágult mezőgazdasági czikkek élénk kiviteli forgalma magyaráznak. Az ismertetés aztán külön vizsgálja a Németországgal, az ellenséges és a tengerentúli — részben semleges, részben az entente gyarmatait képező — országokkal, a semleges európai államokkal — köztük akkor még Romániával, Bulgáriával és Olaszországgal — való külkereskedelmünket, azután pedig részletesen világítja meg a legfontosabb árúcsoportok: egyrészt a gabonaneműek, a liszt és az állatok, másrészt az ipari gyártmányok forgalmának alakulását, mindenütt azokat a változásokat és eltolódásokat domborítva ki legjobban, melyek a háború kitörésével együttjártak. — *A községi üzemek jelentősége a magyar városok háztartásában* című dolgozatban Laký Dezső részletesen ismerteti városaink 1910. évi üzemi gazdálkodását. Kimutatja a városi vállalkozások kiadásait, bevételeit és üzleti eredményét. — Kirez Andorné *Bécsi munkások életviszonyai a háború előtt háztartási számadások alapján* című tanulmányának adatait a bécsi Arbeiterstatistisches Amt „Wirtschaftsrechnungen und Lebensverhältnisse von Wiener Arbeiterfamilien in den Jahren 1912—1914“ című kiadványából meríti. Ezen kiadvány a legnagyobb részletességgel mutatja ki 119 munkáscsalád életmódját, fogyasztási és életviszonyait. — *Gazdasági életünk a jövőben, a drágaság, vám- és a pénzkérdés szempontjából* Beck Dénes a háború után való gazdasági élet kedvező fejlődését, elsősorban a rengeteg drágaság megszüntetésétől várja, a melynek panaceáját, a szabad kereskedelemben látja, miért is a mai vámrendszer megváltozandó volna akként, hogy a behozatali vám ne az árut terhelje és a dolgozó tömeg élelmiszerét

és annak révén a munkaerőt megdrágítsa, hanem az exportáló államot, a mely azt budgetjében számolná el, a nép összességének és nem egyes fogyasztóosztályok terhére. Így a vám jogos és igazságos is lehetne, a mit a mai rendszerről mondani nem lehet. A pénzkérdés problémájában az inflatiót, a melynek méretei tudományosan meg nem állapíthatók, a háború igényeiben és ebből kifolyólag, a szertelenül megdrágított és mondhatni végkiárult nagymennyiségű árukészletek ellenértékében is, indokoltnak látja. Ezek a componensek azért, a quantitási elmélet, különben sem igazolt feltevésétől is érintetlenül maradnak. A nemzetközi forgalomban pedig, inflatio nélkül is, appreciatio tárgya marad, hitelezőink kénye-kedve szerint. Valutánk szilárdsága ennél fogva fizetési mérlegünk állapotától fog függni, a mi a háború céljaira való vásárlások megszűnésével, ellenségeinknél rekedt követeléseink felszabadulásával, a kivándorlók három év óta szűnő pénzküldeményeivel és szorgalmazott exportunkkal lesz elérhető. — A *Közlemények és ismertetések* rovatában ifj. Sós Ernő a *hadikölcsönbiztosítás* különféle fajait és ezek előnyeit mutatja be. — Kircz Andorné *Szerb helységjegyzék* cím alatt Szerbia az osztrák magyar csapatok által megszállott területének kiterjedéséről és népességének számáról közöl figyelemreméltó adatokat. A férfínépesség 40%-al csökkent. — Ugyancsak Kircz Andorné ismerteti röviden Smolka Jánosnak *Az átmenet gazdaság problémái* című könyverskáját. — t. s. *Trieszt közgazdasági szerepe* cím alatt közöl ismertetést Escher e tárgyról írt könyvéről. — A *Dunai évkönyv* tárgyat felsorolja ezután t. s. — *Az orosz lenipar helyzetéről* számol be a következő közlemény. — A *németországi alapítások és tőkeemelésekről* a Die Bank czinű folyóirat nyomán érdekes adatokat kapunk.

A *hajóür-productio* 1916-ban Anglia hajóépítésének visszafejlődéséről, és Japán valamint az Unio hatalmas előretörését igazolja. — *Ausztrália külkereskedelme* 1916-ban hatalmas emelkedést mutat. — *Franciaország 1916-ik évi külkereskedelméről* közölt adatok a kereskedelmi mérleg erős passivitását igazolják. — A *Temesvári Balkániroda* kiadványait sorolja fel a következő közlemény. — A *Társadalomgazdaságtani Bibliographia* 1917-ik évi január – márczius havi füzeté zárja be a számot.

Ugyane folyóirat szeptemberi számában Makai Ernő „*Adalékok a fizetési mérleg elméletéhez*” című értekezésében a nemzetközi tőkemozgalmakat és a nemzetközi árumozgalmakat teszi tanulmány tárgyává. A *nemzetközi tőkemozgalmak* kérdésében utal arra, hogy azon elméleti tétel, mely szerint a tőke odaáramlik, a hol a legnagyobb hozadékot érheti el, a gyakorlati életben alig valósul meg, mert a nemzetközi tőkemozgalmakat nem pénzügyi szempontok, hanem főképp politikai szempontok irányítják. Szerző hivatkozik e végből a francia pénzügyi köröknek a magyar papirokkal szemben anusított magatartására. Franciaországban ugyanis mindig azzal

izgattak a magyar papírok ellen, hogy nem adnak pénzt oly államnak, a mely egy ellenséges magatartású politikai blokkhoz tartozik. E mozgalomnak eredménye az volt, hogy magyarországi zálogleveleknek, községi és városi kötvényeknek kivételesen megadták ugyan a tőzsdei jegyzést, állampapírjainkkal szemben azonban következetesen megtagadták ezt a kedvezményt. A *nemzetközi árumozgalmak* problémája szempontjából szerző azt az álláspontot foglalja el, hogy e mozgalmak alapja a pénzvásárló erejében és a munka productivitásában rejlő különbség, a melyet azonban a vámpolitikával bizonyos mértékben ellensúlyozni lehet. A gazdasági törvények természetes kialakulását tehát a nemzetközi áruforgalomban is meghiúsítják a politikai motívumok. — F e h é r G y u l a „A biztosítási díjátvitelek kérdése“-t beható tanulmányozás tárgyává teszi. A biztosításra vonatkozó kereskedelmi törvényeinket összehasonlítja az osztrák, német és svájci törvényeknek idevágó rendelkezéseivel, azután a tényleges viszonyokat ismerteti a Monarchiában, Németországban és Svájcban. végül pedig megállapítja azon álláspontot, a melyet a hazai keresk. törvényeink biztosításra vonatkozó részének revisiójánál követni kell. — „A kir. József-Műegyetem közgazdasági seminariumainak három-éves működése“-t Hallóssy István ismerteti: A közgazdasági osztály megnyitása és a háború kitörése egy időbe esvén, a facultás mindjárt kezdetben nemcsak hallgatóságának, hanem egyik vezető tanárának bevonulása által is érzékenyen sujtattott. A háborús zavaró mozzanatok ellenére is a közgazdasági osztály tevékeny, három éves multra tekinthet vissza. A facultásra három év alatt összesen 139 hallgató iratkozott be, ebből végzett 33 és doctorált 1. A hallgatóság az anyaggyűjtés és anyagfeldolgozás módszereivel: 1. az agrár-, bányá-, ipar- valamint sociálpolitikai, 2. a kereskedelem és bankügyi valamint statisztikai, továbbá a 3. közlekedésügyi seminariumokban ismerkedett meg. Három év alatt összesen az 1. semináriumnak 64, a 2-nak 66 és 3-nak 27 hallgatója volt. Az itt végzett munkálatokat három főcsoportba sorozhatjuk: 1. olvasás és könyvismertetés; 2. adatok feldolgozása szűkebb tárgykörből és 3. collectiv munkálatok végzése: utóbbi kettő lehetőség szerint vitával volt kapcsolatos. Majd a feldolgozott anyag részletezése következik és végezetül a végzett hallgatók elhelyeződéséről számol be a cikkkiró. — K o v á c s G á b o r *Háborús közgazdasági archívum a debreczeni egyetemen* című dolgozatában beszámol arról a magyar egyetemeken mindeddig egyedül álló intézményről, a melyet kezdeményezésére Jankovich Béla miniszter szervezett Debreczenben, az egyetem közgazdaságtan-statisztikai seminariumával kapcsolatosan. Ennek az archívumnak a célja elsősorban az, hogy összegyűjtse mindazon hatósági rendeleteket, árszabásokat, kimutatásokat, tervezeteket, munkálatokat stb., a melyek Debreczen városának és környékének háborús közgazdasági viszonyaira vonatkoznak s másodsorban, hogy az egyetemi hallgatóknak és más ér-

deklődőknek közreműködésével tudományos anyaggyűjtést végezzen arra nézve, miféle hatást gyakorolt a világháború Debreczen város és a debreczeni lakosság közgazdaságára? Az archivum az 1916-ik november 25-én kelt 148,916/916. vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelettel létesült, a mely rendelet a segéderő díjazására évi 800, a dologi szükségletek fedezésére pedig évi 1500 koronát utalványozott. A dolgozat további része beszámol az archivum tudományos anyagának összegyűjtésére vonatkozó munkálatokról; ismerteti azoknak a kérdőíveknek pontozatait, a melyek alapján a debreczeni iparosokat, kereskedőket, földbirtokosokat megkérdezték a háborús közgazdaság állapotaira vonatkozólag s beszámol azokról az eredményekről, a melyeket az archivum az 1916—17-ik tanév folyamán felmutathat. Így az egyéni felvételekről s az ankéttartás útján nyert felvételekről. Mivel az archivumnak a lefolyt tanévben tulajdonképen csak egy félesztendő folyamán volt módja munkálkodni, az ipartestületben tartott ankétion kívül a tervbevett többi szaktanácskozmány mind a következő észttendő folyamára maradt. Az intézmény még a kezdet kezdetén áll. de e kezdetnek reményre jogosító eredményei vannak. A szerző álláspontja különben is az, hogy a vidéki városok egyetemeinek társadalomtudományi intézetei akkor végezhetnek igazán termékeny munkát, ha saját körükben keresik a feldolgozandó anyagot, mert így legtöbbet használnak környezetüknek. Ez anyag feldolgozása pedig didaktikai tekintetben is hasznára válik annak az ifjúságnak, a melynek nevelése a tudományos intézet feladata: a kezdő tanuló u. i. itt közvetlenül láthatja a konkrét tényeket. Ezért tehát a háborús közgazdasági archivum nemcsak háborús gyűjteményi céljáért fontos, hanem a közgazdaság tudományának tanításában is segítő mivoltáért. Ezért kívánatos volna, hogy idővel ebből az archivumból egy egyetemi kutatóintézet fejlődjék ki s így legyen meg az összhang az elméleti tanítás és a gyakorlati közgazdaság, az egyetem és az élet között. Mert ez a kettő egymásra van utalva. — A *Közlemények és ismertetések* rovatában Darró István folytatja *List Frigyes Magyarországon* című cikkében annak a hatásnak az ismertetését, melyet a nagy német nemzetgazdász hazánk vezetőembereire gyakorolt. — *Erdély vasut-politikája* című füzetében Rácz Lajos azokat a feladatokat vázolja, melyek Erdély felvirágoztatására elengedhetetlen szükségések és főképen az eddigi hálózat fejlesztésére, nemzetközi kapcsolatok létesítésére vonatkoznak. — *OMKE.* cím alatt havonta háromszor rendszeres folyóirat fog megjelenni, és a kereskedelem ügyeit tárgyalni. — Barcza Imre *A középeurópai vámunio* kérdésének irodalmáról állított össze magyar standard-bibliographiát. — *Hírlapok és folyóiratokról 1867-ig* a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában címjegyzék készült, mely a forráskutatást nagyon megkönnyíti. — s. k. ismerteti *Magyar-német kapcsolatok* cím alatt Sztéryni Józsefnek különböző helyeken tartott előadásait

és publicált értekezéseit, melyek mind a Németországhoz való gazdasági viszonyunkat tárgyalják. — Kircz Andorné *A városi családok élelmezési viszonyai Németországban a háború második évében* czimen háztartási számadási adatok alapján közöl érdekes adatokat. — *A zsidóság gazdasági szerepéről*, Ágoston Póter munkájának rövid kritikája következik ezután. — *Anglia szénkereskedelméről 1916-ban* közölt adatok a szénkivitel nagy csökkenését igazolják. — *A Fogyasztók országos szövetségének* programja és a csatlakozott testületek névsora zárja be a számot.

A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei.

HETEDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

Az I. osztály második ülése.

1918 április 8-án.

(Körösi Csoma Sándor emlékezetére.)

GOLDZSIHER IGNÁC osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak: Apponyi Sándor gróf t. t. — Beöthy Zsolt, Hegedüs István, Heinrich Gusztáv, Munkácsi Bernát, Némethy Géza r. tt. — Bleyer Jakab, Császár Elemér, Gombocz Zoltán, Gyomlay Gyula, Melich János, Pintér Jenő, Szinnyei Ferencz, Tolnai Vilmos, Vikár Béla, Viszota Gyula l. tt. — *A másik két osztályból*: Berzeviczy Albert t. t. — Angyal Dávid, Balogh Jenő, Concha Győző, id. Entz Géza, Fejérpataky László, Fröhlich Izidor, Gaal Jenő, Horváth Géza, Rados Gusztáv, Szily Kálmán r. tt. — Angyal Pál, ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, Harkányi Béla báró, Illés József, Kétly Károly, Mahler Ede, Pálffy Móricz, Pauler Ákos, Tagányi Károly l. tt. — Jegyző: Szinnyei József osztálytitkár.

70. GOLDZSIHER IGNÁC osztályelnök az ülést a következő beszéddel nyitja meg:

„Tisztelt Osztály! Ez áprilisi ülésünkkel 1900 óta hetedszer teszünk eleget ügyrendünk rendelkezésének, hogy három-három évenként ez idő körül, akademiánk hivatásának megfelelő módon, a keleti ismereteket fejlesztő tanulmánynyal kegyeletesen ünnepeljük hazai tudományunk büszkeségének emlékét, ki távol Indiában, a Himalája déli lejtőjén találta sírhelyét. Csak nem régen születése 125 éves fordulóját ünnepelte a hálás utókor annak a férfiúnak, ki mint a kalkuttai Asiatic Society könyvtárnoka az igazi nagyság szerénységével teljes világlelétében kitért minden neki járó dísz és emelkedés elől.

E dobogóval szemközt elhelyezett mellszobrával most néma tanuja a haza elévülhetetlen hálájának KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR, kit a világtudomány évkönyvei nemcsak mint úttörő kutatót, az ázsiai tudomány egy ő előtte majd csaknem hozzáférhetlen területének bátor felfedezőjét, hanem úgyis mint a lelki tisztaság, az ethikai jellem ragyogó példaképét örökítik.

Hazánkban, itt az Akadémia székházában *Széchenyi-múzeumunk* örzi tanujelét Akademiánk nagy alapítója lelkesedésének az önfel-

áldozó székely ifjú emlékéért; majd néhai tiszteleti tagunk, DUKA TIVADAR megértő buzgósága mintegy életfeladatául tűzte maga elé a halhatatlan magyar tudós emlékének kultuszát. E nemes érzületének, irodalmi kifejezése mellett maradandó tanúsága az az alapítványa is, melynek mai ünnepelésünkkel megfelelni készülünk és a mely arról rendelkezik, hogy „Körösi Csoma Sándor emlékének tiszteletére egy arra hivatott szaktudós a keleti tanulmányok, elsősorban az ázsiai cultura körébe tartozó tudományos értekezést tartson“.

A nagylelkű alapító szándékát teljesítjük, midőn az ezáltal nyújtott alkalmat is felhasználni törekedünk arra, hogy hazai orientalistikánkat, értem a keleti műveltség és történetének kifejtését, mely viszonyban szüntelenül hangoztatott fontosságához, még mindig csak vajmi elégtelen arányban érvényesül, némiképen gyarapítsuk, bővítsük.

Elsőnek 1900 április havában boldogemlékű másodelnökünk, gróf KUHN GEZA nyitotta meg e Körösi Csoma-emlékelőadások sorozatát Tibeti ismereteinkről szóló tanulmányával; azóta tagtársaink három-három évi időközökben a buddhismus hatását az iszlámra, a középkázi török nyelvjárások ismertetését, a koránmagyarázat korszakainak kapcsolatát a muszlim népek szellemi törekvéseivel, a hindu költészeti irodalom kimagasló képviselőinek bemutatását, a nyugati műveltség hatását az oszmán-török irodalomra tűzték ki előadásaik tárgyául.

A mai alkalommal t. tagtársunk, GOMBOCZ ZOLTÁN „A magyar őshaza és a nemzeti hagyomány“-ról szóló tanulmányával csatlakozik e sorozathoz.

Kérem tagtársunkat, szíveskedjék emlék-értekezését bemutatni.“

71. GOMBOCZ ZOLTÁN l. t. előadja „A magyar őshaza és a nemzeti hagyomány“ cz. értekezését.

72. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére BEÖTHY ZSOLT r. és MELICH JÁNOS l. tagokat kéri föl.

NYOLCZADIK AKADEMIAI ÜLÉS.

A II. osztály második ülése.

1918 április 15-én.

CONCHA GYÖZÖ osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az *illető osztályból*: Berzeviczy Albert, b. Forster Gyula t. tt. — Angyal Dávid, Balogh Jenő, Fináczy Ernő, b. Wlassics Gyula r. tt. — Áldásy Antal, Buday László, Domanovszky Sándor, Eber László, Fellner Frigyes, Grossschmid Béni, Illés József, Komáromy András, Mahler Ede, Reiner János l. tt. — *A másik két osztályból*: Beöthy Zsolt, Heinrich Gusztáv r. tt. — Vikár Béla, Viszota Gyula l. tt. — Paasonen Heikki k. t. — Jegyző: Fejérpataky László osztálytitkár.

73. ANGAL DÁVID r. t.: „Az 1615-iki bécsi török békének titkos pontjai“. (Székfoglaló.)

74. GROSSCHMID BÉNI l. t.: „Télly contra dr. Gans Eduárd és az attikai öröklési jog“.

75. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére ANGAL DAVID r. és GROSSCHMID BÉNI l. tagokat kéri föl.

KILENCZEDIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

A III. osztály második ülése.

1918 április 22-én.

Id. ENTZ GÉZA osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az *illető osztályból*: báró Eötvös Loránd, Horváth Géza, Illosvay Lajos másodelnök, Koch Antal, Kövesligethy Radó, Krenner József, Kürschák József, Lenhossék Mihály, Lóczy Lajos, Méhelly Lajos, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Szily Kálmán r. tt. — Bánki Donát, Fejér Lipót, Filarszky Nándor, Hankó Vilmos, báró Harkányi Béla, Hutýra Ferencz, Jendrassik Ernő, Kertész Kálmán, Mauritz Béla, Pálffy Móricz, Preisz Hugó, Schaffer Károly, Tangl Károly, Tóttósy Béla, Tuzson János, Wittmann Ferencz, Zimányi Károly, Zipernovszky Károly l. tt. — Az *I. osztályból*: Heinrich Gusztáv r. t. — Jegyző: Fröhlich Izidor osztálytitkár.

76. RICHTER ALADÁR l. t.: „Physiologiai-anatomiai tanulmány a tropikus amerikai *Peperomia scandens* Ruiz. et Pav.-ról“. Előterjeszti FILÁRSZKY NÁNDOR l. t.

77. MAURITZ BÉLA l. t.: „A Báni-hegység bazaltszerű kőzetei“.

78. SCHAFFER KÁROLY l. t.: „Újabb adatok a Tay-Sachs-féle betegség kórszövettanához“.

79. CSÁSZÁR ELEMÉR vendég részéről: „Planck sugárzási elméletének újabb módosítása“. Előterjeszti FRÖHLICH IZIDOR r. t.

80. FEKETE MIHÁLY vendég részéről: „Ismert első együttthatókkal bíró algebrai egyenlet gyökeiről“. Előterjeszti FEJÉR LIPÓT l. t.

81. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére FEJÉR LIPÓT és MAURITZ BÉLA l. tagokat kéri föl.

TIZEDIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

A II. osztály rendkívüli ülése.

1918 április 29-én.

Gr. TISZA ISTVÁN t. t. elnöklete alatt jelen vannak az *illető osztályból*: Berzeviczy Albert t. t. elnök. — Alexander Bernát, Angyal Dávid, Ballagi Aladár, Balogh Jenő, Fináczy Ernő, Magyary Géza, Márki Sándor, Nagy Ferencz r. tt. — Áldásy Antal, Angyal Pál, Buday László, Domanovszky Sándor, Éber László, Fellner Frigyes, Finkey Ferencz, György Endre, Illés József, Jankovich Béla, Komáromy András, Kornis Gyula, Mahler Ede, Nagy Ernő, Nagy Gyula, Reiner János, Sörös Pongrácz, Tagányi Károly, Takáts Sándor l. tt. — A *másik két osztályból*: Berczik Árpád, gr. Zichy Géza t. tt. — Badics Ferencz, Beöthy Zsolt, Entz Géza, Ferenczi Zoltán, Fröhlich Izidor, Goldziher Ignác, Hegedüs István, Heinrich Gusztáv, Horváth Géza, Illosvay Lajos másodelnök, Kövesligethy Radó, Némethy Géza, Mágocsy-Dietz Sándor, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Schafarzik Ferencz, Simonyi Zsigmond, Szily Kálmán, Szinnyei József r. tt. — Császár Elemér, Divald Kornél, ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, Gyomlay Gyula, Hutýra Ferencz, Kertész Kálmán, báró Kétly Károly, Melich János, Négyesy László, Pekár Gyula, Pintér Jenő, Rejtő Sándor, Richter

Aladár, Riesz Frigyes, Szinnyi Ferencz, Vári Rezső, Viszota Gyula, Voinovich Géza l. tt. — Paasonen Heikki k. t. — Jegyző: Fejérpataky László osztálytitkár.

82. BERZEVICZY ALBERT t. t. elnök: „Az abszolutizmus kora Magyarországon“ című munkában levő nagyobb műve első kötetének bevezető fejezetét olvasta föl, mely azt a kérdést tárgyalja, hogy vajjon a nemzet az 1848—49-iki események által okot szolgáltatott-e alkotmánya megsemmisítésére, az ország földarabolására és Ausztriába való beolvasztására? s hogy az 1848 őszén egyfelől a dynastia és Ausztria, másfelől Magyarország között beállott szakadás előidézésében melyik felet terheli a nagyobb felelősség? BERZEVICZY a márcziusi mozgalmakból kiindulva az események során kimutatni igyekezett, hogy az 1848-iki törvények nem alkottak forradalmi tényt, mert semmikép nem tagadták meg a Pragmatica Sanctiót és az Ausztria s Magyarország közötti közjogi kapcsolatot, s úgy a közjogi viszonyra, mint a nemzetiségek jogaira nézve nem ellenkeztek a megelőző törvényekkel. Ennek legvilágosabb bizonyítéka, hogy azokat az 1867-iki kiegyezés minden lényeges részökben érvényben hagyta s a megegyezés és kiegyenlítés végre is — nem mint az osztrák politika 1859-től 1866-ig kereste — azok romjain, hanem azok alapján jött létre. A szakadást az idézte elő, hogy ezek a törvények előbb — az őszinteség teljes híjával — elfogadtattak, utóbb pedig az osztrák politika mindent elkövetett azok megtagadására és visszavonására. Nem az április 14-iki függetlenségi nyilatkozat — mely mindenestre szerencsétlen és elhibázott lépés volt — idézte elő Magyarországnak alkotmányától való megfosztását, mert ez, valamint Magyarország széttagolása és egységes birodalmi kormányzat alá helyezése már 1848 őszén elhatározott terv volt, mely azután a márczius 4-iki ostromolt birodalmi alkotmányban nyert végleges alakot, s az abszolutizmus vezérszereplőinek számos megnyilatkozása elárulja, hogy örömmel üdvözölték a forradalmat, mely törvők megvalósítását siettetette és jogosnak tüntette föl. Az abszolút uralom Magyarországon tehát nemcsak jogtalanság volt, hanem megalapítóinak a conflictus előidézéséért való felelőssége miatt minden erkölcsi alapot is nélkülözött.

83. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére ANGYAL DÁVID r. és ÁLDÁSY ANTAL l. tagokat kéri föl.

TIZENEGYEDIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

Negyedik ö s s z e s ü l é s.

1918 április 29-én.

BERZEVICZY ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Illosvay Lajos r. t., másodelnök. — Berczik Árpád, gr. Tisza István, gr. Zichy Géza t. tt. — Alexander Bernát, Angyal Dávid, Badics Ferencz, Balogh Jenő, Beöthy Zsolt, id. Entz Géza, Fejérpataky László, Fináczy Ernő, Fröhlich Izidor, Goldziher Ignác, Hegedűs István, Horváth Géza, Kövesligethy Radó, Krenner József, Kürschák József, Mágocsy-Dietz Sándor, Magyarai Géza, Márki Sándor, Méhely Lajos, Nagy Ferencz, Némethy Géza, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Schafarzik Ferencz, Szily Kálmán, Szinnyi József r. tt. — Áldásy Antal. Angyal Pál, Buday László, Császár Elemér, Degen

Árpád, Divald Kornél, Domanovszky Sándor, ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, Fellner Frigyes, Ferdinándy Géza, Finkey Ferencz, Gyomlay Gyula, György Endre, Hutýra Ferencz, Illés József, Jankovich Béla, Kertész Kálmán, b. Kéthly Károly, Komáromy András, Kornis Gyula, Mahler Ede, Mauritz Béla, Melich János, Négyesy László, Pálffy Móricz, Pekár Gyula, Pintér Jenő, Reiner János, Rejtő Sándor, Richter Aladár, Riesz Frigyes, Sigmond Elek, Sörös Pongrácz, Szinnyei Ferencz, Tagányi Károly, Tolnai Vilmos, Vári Rezső, Vikár Béla, Viszota Gyula l. tt. — Paasonen Heikki k. t. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

84. HUTÝRA FERENCZ l. t. felolvassa emlékbeszédét Rátz István l. tagról. — Az Emlékbeszédek során fog megjelenni.

85. SZINNYEI FERENCZ l. t. fölolvassa jelentését a f. évi Kóczán-pályázatról. A bíráló-bizottság (HEINRICH GUSZTÁV r. t., AMBRUS ZOLTÁN és SZINNYEI FERENCZ l. tt.) a beérkezett öt pályamű közül a 3. számú, „A magvetők“ című, „Gradus ad...?“ jellegű darabot ajánlja a jutalomra. — A bizottság javaslata elfogadtatván, a felbontott jelígés levél szerint a darab szerzője LENKEI SÁNDOR népf. honvédhadnagy, jelenleg Kassán a tart. tiszt. iskola oktató tisztje.

86. Elnök úr a jutalmat nem nyert pályaművek jelígés leveleinek elhamvasztására PINTÉR JENŐ és VIKÁR BÉLA l. tagokat kéri föl, a kik még az ülés folyamán jelentik, hogy megbízatásuknak eleget tettek.

87. Főtitkár mély megilletődéssel jelenti báró LANG LAJOS r. tagnak f. évi márczius 28-án bekövetkezett váratlan elhunytát. A megboldogult 1883 óta volt Akadémiánknak egyik legteljesebb, legértelmesebb és legrokonszenvesebb tagja, kinek érdemeit CONCHA Győző r. t., osztályelnök a ravatalnál szép beszédben méltatta. — Az összes ülés fájdalmas részvétellel veszi tudomásul a nagy veszteség hírért és föl hívja az illetékes II. osztályt, hogy emlékbeszéd tartása iránt intézkedni sziveskedjék.

88. Főtitkár jelenti, hogy az utolsó összes ülés határozata értelmében értesítette JÓZSEF főherczeg ig. és t. tagot, hogy a Történelmi Bizottság őt megválasztotta rendes tagjává, mire ő Fensége az Akadémia elnökéhez intézett, sajátkezüleg irt következő levéllel válaszolt:

„Nagyméltóságú Uram!

Ma vett szíves értesítése, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága engem tagjai sorába választott és hogy ezen bizottsági tagságot az összes ülés egyhangúlag megerősítette, megtisztelt és megörvendeztetett. Kérem méltóztassék hálás köszönetemet fogadni és tolmácsolni azon kijelentésem mellett, hogy az én rám oly megtisztelő tagságot a legnagyobb örömmel elfogadom, és annak idején, ha háborús kötelmeimet befejeztem lesz, törekedni fogok tőlem telhetőleg ezen új hivatásnak is megfelelni.

Örömteljes köszönetemet ismételve üdvözlöm Nagyméltóságodat és az Akadémiabeli tagtársaimat

mint Nagyméltóságodnak mindenkit igaz tisztelője

Olasz harczter, 1918. IV. 12.

József fhg. vezérezredes.“

— A Fenség levele általános élénk tetszéssel fogadtatik.

89. Főtitkár jelenti, hogy az Ügyrend értelmében f. évi márczius 22-én a nagygyűlés ügyében körlevelet bocsátott ki az Akadémia összes beltágjaihoz. — Tudomásul van.

90. Főtitkár jelenti, hogy a f. évi Wodianer-jutalmak nyertesei a közlekedési nehézségek miatt nem jelenhettek meg személyesen.

A jutalmak tehát nekik: BENCZE KÁROLY széki és VÉGH ISTVAN vámos-ladányi igazgató-tanítóknak postán küldendő meg. — Tudomásul van.

91. Főtitkár jelenti, hogy az 1917 október 29-én tartott összes ülésből értesítette az I. osztályt BEÖTHY ZSOLT r. tagnak indítványáról, mely szerint Tompa Mihály márvány mellszobra az Akadémia számára elkészíttetendő volna. Az osztály f. évi április 18-án tartott zárt ülésében hozott határozata értelmében az indítványt nem pártolja, hanem az Ügyrend értelmében azt javasolja, hogy festesse meg az Akadémia Tompa Mihály arcképét a palotának valamelyik termében való elhelyezés céljából. — A nagygyűlés elé terjesztendő.

92. Az I. osztály személyes felolvasási engedélyt kér FORSTER AURÉL egyetemi magántanár számára. — Megadatik.

93. Főtitkár jelenti, hogy a M. Néprajzi Társaság és az Orsz. M. Bányászati és Kohászati Egyesület köszönetüket fejezték ki az Akadémiának a heti ülésteremnek gyűléseik számára átengedéseért. — Tudomásul van.

94. Meghívó érkezett: a Szent-István-Akadémiának f. évi április 21-én tartott közgyűlésére, melyen Akadémiánk számos tagja jelent meg. — Tudomásul van.

95. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére HORVÁTH GÉZA és NÉMETHY GÉZA r. tagokat kéri föl.

LXXVIII. NAGYGYÜLÉS.

Első nap.

1918 május 1-én.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Ilosvay Lajos r. t., másodelnök. — Berezik Árpád, Darányi Ignác, báró Forster Gyula, Plósz Sándor t. tt. — Angyal Dávid, Asbóth Oszkár, Badics Ferencz, Ballagi Aladár, Balogh Jenő, Beöthy Zsolt, Concha Győző, Csánki Dezső, id. Entz Géza, báró Eötvös Loránd, Farkas Gyula, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fröhlich Izidor, Gaal Jenő, Hegedüs István, Horváth Géza, Jánosi Béla, Karácsonyi János, Kherndl Antal, Koch Antal, Kövesligethy Radó, Krenner József, Kürschák József, Mágocsy-Dietz Sándor, Magyary Géza, Márki Sándor, Matlekovits Sándor, Méhelty Lajos, Munkácsi Bernát, Némethy Géza, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Schafarzik Ferencz, Schuller Alajos, Simonyi Zsigmond, Szily Kálmán, Szinnyi József, Vargha Gyula r. tt. — Áldásy Antal, Bánki Donát, Bernát István, Domanovszky Sándor, Fejér Lipót, Giesswein Sándor, Gyomlay Gyula, György Endre, báró Harkányi Béla, Illés József, Kertész Kálmán, Kollányi Ferencz, Mauritz Béla, Nagy Ernő, Négyesy László, Pintér Jenő, Reiner János, Riesz Frigyes, Sebestyén Gyula, Tötössy Béla, Tuzson János, Vikár Béla, Zipernovszky Károly l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

1. Főtitkár bemutatja a május 5-én tartandó LXXVIII. ünnepélyes közülés programját: 1. Az Akadémia újabb feladatai. Elnöki megnyitó beszéd, ILOSVAY LAJOS r. t.; másodelnöktől. 2. Főtitkári jelentés, HEINRICH GUSZTÁV főtitkártól. 3. Thaly Kálmán t. tag emlékezete, MÁRKI SANDOR r. tagtól. 4. Későn teljesült vágy, Az élet vize, Örök rejtély, Ne tovább! Költemények VARGHA GYULA r. tagtól. 5. A nap fia. Elbeszélés, HERCZEG FERENCZ t. tagtól. — Tudomásul van.

2. Főtitkár bemutatja a III. osztálynak a Nagyjutalomra és a Marczibányi-mellékjutalomra vonatkozó javaslatát. Az osztálytól kiküldött bizottság (RADOS GUSZTÁV r. t., elnök, KÜRSCHAK JÓZSEF r. t., előadó, FARKAS GYULA r. t., BANKI DONÁT és REJTO SÁNDOR l. tt.) az 1911–1917. évkörben megjelent matematikai és technikai munkák közül a nagyjutalomra FEJÉR LIPÓTNAK az „Interpolatióról” czimű, a Marczibányi-mellékjutalomra pedig GEÖCZE ZOÁRDNAK „A felület Peano-féle definitiójáról” czimű művét ajánlja. — A bizottság javaslatát az osztály egyhangúlag elfogadta. mihez a nagygyűlés is szintén egyhangúlag hozzájárul. A bírálati jelentés (l. fönt 226. lap) szerzője KÜRSCHAK JÓZSEF r. t.

3. Főtitkár jelenti, hogy a Széchenyi-életrajz pályázatra beérkezett egy pályaművet (jeligéje: Hitel, Világ és Stadium, ti három nem kézzel írott művek stb.) a II. osztály, előzetes megbírálás végett kiadta GAAL JENŐ r. tagnak, kinek véleménye szerint az érdemleges bírálatra teljesen alkalmatlan és nem érdemli meg, hogy az Akadémia behatóan foglalkozzék vele. A II. osztály GAAL JENŐ jelentése (l. fönt 236. l.) értelmében indítványozza, hogy a pályamű a szerzőnek visszaadassék. — Elfogadtatik.

4. A Bródy-jutalom az 1915–1917. évkörben megjelent legkiválóbb publicistikai műnek, vagy oly publicista általános hírlapírói működésének jutalmazására lévén fordítandó, a kinek egész tevékenysége arra érdemesnek ítéltetik, a kiküldött bizottság (CONCHA GYÖZÖ osztályelnök elnöklete alatt az I. osztály részéről BRÖTHY ZSOLT r., BLEYER JAKAB l. tt., a II. osztály részéről ANGYAL DÁVID és BALOGH JENŐ r. tt.) CONCHA GYÖZÖ r. t. előadó jelentése (l. fönt 229. l.) alapján egyhangúlag javasolja, hogy a jutalom MOLDOVÁN GERGEY kolozsvári egyetemi tanárnak ítéltessek oda, a ki évtizedek óta kifejtett publicistikai tevékenységével értékes szolgáltatásokat végzett az erdélyi magyarság érdekében és a románság túlzó törekvéseivel szemben mindig fölemelte intő szavát. figyelemzette a hazai románságot a bekövetkezhető veszedelemre. — A nagygyűlés a javaslatot elfogadja és a jutalmat MOLDOVÁN GERGEY kolozsvári egyetemi tanárnak odaitéli.

5. A Wahrmann jutalom ügyében kiküldött bizottság CONCHA GYÖZÖ osztályelnök elnöklete alatt a II. osztály részéről GAAL JENŐ, MATLEKOVITS SÁNDOR r. tt., a III. osztály részéről KÖVESLIGETHY RADÓ r. és BEKE MÁNÓ l. tt.) javasolja, hogy a nagygyűlés az idei Wahrmann-jutalom (kereskedelmi érdemek) KVASSAY JENŐ min. tanácsosnak ítéltessek oda elsősorban a Dunahajózás körül irodalmi téren és a gyakorlati életben szerzett kiváló érdemeiért. — SZILY KÁLMÁN ig. és r. tag a bizottsági javaslat ellenében WEISZ MANFRED nagygyárost ajánlja a jutalomra, de a nagygyűlés többek (SZILY KÁLMÁN, MATLEKOVITS SÁNDOR, GAAL JENŐ, MÉHELY LAJOS, BALLAGT ALADAR, RADOS GUSZTÁV, ILOSVAY LAJOS, CONCHA GYÖZÖ r. tt., BERNÁT ISTVÁN l. t.) hozzászólása után a bizottság javaslatát fogadja el. A jelentés (l. fönt 236. l.) szerzője MATLEKOVITS SÁNDOR r. t.

6. Főtitkár jelenti, hogy a Széchenyi-életrajzra hirdetett pályázat eredménytelen lévén, újra hirdetendő (l. fönt 271. l. 1. sz.). — Elfogadtatik.

7. Főtitkár jelenti, hogy a Wodianer-féle néptanítói jutalmak (l. fönt 271. l. 2. sz.) — az ügyrend értelmében — kibírdetendők. — Elfogadtatik.

8. Főtitkár javasolja, hogy a Balkán-félsziget leírására és szótáira a pályadíj újból kifizessék (l. fönt 272. l. 3., 4. sz.). — Elfogadtatik.

9. Az I. osztály jelenti, hogy a Nádasdy-féle pályázatra (100 arany) beérkezett 11 elbeszélő költemény elbírálásánál a kiküldött bizottság (HEGEDŰS ISTVÁN r., HARASZTI GYULA és VÁCZY JÁNOS l. tt.) nem tudott egységes eredményre jutni, a mennyiben az egyik bíráló a díj ki nem adását javasolta, a másik két bíráló közül pedig az egyik a 4. számú „Vasfő és Ime” című, „Né vine mojt” jellegű pályaművet dicséretre, a másik pedig jutalomra ajánlotta. Az osztály beható eszmecsere után szótöbbséggel a pályadíj kiadása mellett döntött és javasolja a nagygyűlésnek, hogy a jutalom az említett pályaműnek odaitéltessék. A bírálati jelentés (l. fönt 241. l.) szerzője VÁCZY JÁNOS l. t. — A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta, mire a felbontott jeligés levélből ZEMPLENI ÁRPÁD neve tűnt elő.

10. Az I. osztály jelenti, hogy a Lehr Albert-pályázatra, a mely a „Népiesség elmélete Dugonicstól Petőfiig” című pályatételre volt kitérve, egy pályamű érkezett. A kiküldött bizottság (RIEDL FRIGYES, VIKÁR BELA, VISZOTA GYULA l. tt.) a jutalom ki nem adását javasolja és kéri a nagygyűlést, hogy a pályatételt újból hirdesse ki. A bírálati jelentés (l. fönt 244. l.) szerzője VIKÁR BELA l. t. — Elfogadtatik.

11. Az I. osztály javasolja, hogy a Sámuel-díj (15 arany), melyre az 1917-ben megjelent nyelvészeti értekezések pályáztak, LOSONCZI ZOLTÁN: „Az ő-zés története” cz. értekezésének ítéltsék oda. A bizottság (SZINNYEI JÓZSEF r. t., elnök, SIMONYI ZSIGMOND, ASBÓTH OSZKÁR r. tt., PETZ GEDEON, MELICH JÁNOS l. tt.) e mellett dicséretre ajánlja KLANICZAY SANDORNAK „Szóegvezetés az alany és állítmány között történeti szempontból” cz. értekezését. A bírálati jelentés (l. fönt 245. l.) szerzője MELICH JÁNOS l. t. — Elfogadtatik.

12. Az I. osztály jelenti, hogy a gróf Teleki József-jutalomért 1918-ban verses formában írt szomorujátékok pályáznak (l. fönt 272. l. 5 sz.). — Elfogadtatik.

13. Az I. osztály jelenti, hogy a Karátszonyi-jutalomért 1919-ben vigjátékok pályáznak (l. fönt 273. l. 6. sz.). — Elfogadtatik.

14. Az I. osztály jelenti, hogy a Nádasdy-jutalomért 1919-ben elbeszélő költemények pályáznak (l. fönt 273. l. 7. sz.). — Elfogadtatik.

15. Az I. osztály jelenti, hogy a Farkas-Raskó-jutalomért 1918-ban hazafias költemények pályáznak (l. fönt 273. l. 8. sz.). — Elfogadtatik.

16. Az I. osztály jelenti, hogy a Kóczán-jutalomért 1919-ben oly történelmi színművek pályáznak, melyeknek tárgya V. Ferdinánd király uralkodása idejéből veendő (l. fönt 273. l. 9. sz.). — Elfogadtatik.

17. Az I. osztály jelenti, hogy a Marczibányi-alapítvány kamatait a következő pályatételre óhajtja kitérni: „A magyar hangtörténetre vonatkozó elméletek” stb. (l. fönt 274. l. 10. sz.). — Elfogadtatik.

18. Az I. osztály jelenti, hogy a Lukács Krisztina-alapítványból a következő kérdésre óhajt pályázatot hirdetni: „A magyar népi építészet eredete és jelleme” (l. fönt 274. l. 11. sz.). — Elfogadtatik.

19. Az I. osztály jelenti, hogy a Sámuel-díjért az 1918-ban megjelent nyelvészeti értekezések pályáznak (l. fönt 274. l. 12. sz.). — Elfogadtatik.

20. Az I. osztály jelenti, hogy a Vojnits-díjért az 1918-ban Budapesten előadott színművek pályáznak (l. fönt 274. l. 13. sz.). — Elfogadtatik.

21. Az I. osztály jelenti, hogy a Gorove-alapítvány kamatait a következő pályatételre óhajtja kitűzni: „A nyelv és az aesthetika” (I. f. 274. I. 14. sz.). — Elfogadtatik.

22. Az I. osztály jelenti, hogy az Ipolyi-alapítvány kamatait a következő pályatételre javasolja kitűzni: „A magyar politikai szonoklat 1790-től 1836-ig” (I. f. 275. I. 15. sz.). — Elfogadtatik.

23. Az I. osztály javasolja, hogy a Lehr Albert-pályázatra kitűzzön: „A népiesség elmélete Dugoniestől Petőfig” cz. pályakérdés (I. f. 275. I. 15a. sz.) újra hirdettessék. — Elfogadtatik.

24. A II. osztály jelenti, hogy a Gorove-alapítványból kitűzött pályakérdésre (Kant etikájának és ez ethika történelmi hatásának kritikai méltatása) négy pályamű érkezett. Az osztály a bírálók (ALEXANDER BERNÁT r. és PAULER ÁKOS I. tt.) véleménye alapján a 2. sz. pályaműnek (jeligéje: Az erkölcsi törvény bennem...) a jutalom kiadását ajánlja. A 3. sz. pályaművet (jeligéje: Sapere aude!) dicséretre méltónak, az 1. sz. pályaművet pedig (jeligéje: ἡ ἀλήθεια ἐλευθερίωσι: ὁμοῦς) elismerésben részesítendőnek itéli. A bírálati jelentés (I. f. 246. I.) szerzője ALEXANDER BERNÁT r. t. — A nagygyűlés a javaslatot elfogadja, mire a 2. számú, „Az erkölcsi törvény bennem...” jeligéjű pályamű jeligés levele felbontatván, abból dr. BARRÓK GYÖRGY kolozsvári egyetemi tanár neve tűnt elő. — A 3. számú „Sapere aude” jeligéjű pályamű szerzője is jelentkezett utóbb; ennek jeligés levele PETRÁCZ GEZA postatakarékpénztári tiszt nevét tartalmazta.

25. A II. osztály jelenti, hogy a Schreiber-Kautz-alapítványból kitűzött pályakérdésre (A kis- és nagyközségek adózási viszonyai és ezek reformjának irányelvei) egy pályamű érkezett dr. KALMÁR SIMON ERNŐ részéről. Az osztály a bírálók (BUDAY LÁSZLÓ és FELLNER FRIGYES I. tt.) véleménye alapján a munka megírására a megbízás megadását nem javasolja. A bírálati jelentés (I. f. 254. I.) szerzője BUDAY LÁSZLÓ I. t. — A nagygyűlés a megbízást nem adja meg.

26. A II. osztály jelenti, hogy a Sztrokay-alapítványból hirdetett pályázatra (Fejtessenek ki a közigazgatási jogtudomány alap- tanai stb.) egy pályamű érkezett. Az osztály a bírálók (b. WLASSICS GYULA és CONCHA GYÖZÖ R. tt.) véleménye alapján a pályadíj kiadását nem javasolja. A bírálati jelentés (I. f. 256. I.) szerzője b. WLASSICS GYULA r. t. — A nagygyűlés a jutalmat nem adja ki.

27. A II. osztály jelenti, hogy a Bük-pályázatra a következő pályatételt javasolja kitűzni: „A török uralkodás története hazánkban” (I. f. 277. I. 23. sz.). — Elfogadtatik.

28. A II. osztály jelenti, hogy az Oltványi-pályázatra a következő pályatételt óhajtja kitűzni: „A tized története hazánkban az Árpádok korában” (I. f. 277. I. 24. sz.). — Elfogadtatik.

29. A II. osztály jelenti, hogy a Péczely-pályázatra a következő pályatételt óhajtja kitűzni: „A diplomatika története Magyarországon” (I. f. 277. I. 25. sz.). — Elfogadtatik.

30. A II. osztály jelenti, hogy a Bojári Vigyázó-pályázatra a következő pályatételt óhajtja kitűzni: „A magyarság letelepedése stb. az aranybulla koráig” (I. f. 277. I. 26. sz.). — Elfogadtatik.

31. A II. osztály jelenti, hogy az Ullmann-pályázatra a következő pályatételt javasolja kitűzni: „A községi üzemek jelentősége közgazdasági és socialpolitikai szempontból” (I. f. 278. I. 27. sz.). — Elfogadtatik.

32. A II. osztály jelenti, hogy a Sztrokay-pályázatra az ez évben lejárt, de eredménytelenül maradt következő pályatétel: „Fej-

tessenek ki a közigazgatási jogtudomány alaptanai stb.* (I. f. 278. I. 28. sz.) újra kitűzessék. — Elfogadtatik.

33. A II. osztály jelenti, hogy az 1918. évi Sztrokay-jutalom az 1916–1917-ben megjelent jog- és államtudományi munkák legjelesebbjének utólagos jutalmazására fordítandó (I. f. 278. I. 29. sz.). — Elfogadtatik.

34. A III. osztály jelenti, hogy a Bézsán-alapítvány kamataiból hirdetett nyílt pályázatra három munkatervezet érkezett: 1. Dr. HORVÁTH GEZA r. t.: A Magyar Birodalom Hemiptera-Faunája*. — 2. Dr. RICHTER ALADÁR I. t.: A Marcgraviaceák isomorph tagjainak származástani (phylogeniai) kapcsolatáról stb. — 3. Dr. BERCZELLER LÁSZLÓ: Physikai-chemiai vizsgálatok a Wassermann-reactióra vonatkozólag. Az osztály dr. HORVÁTH GEZA r. t. tervezetét elfogadja és javasolja a nagygyűlésnek, hogy ő e tervezete alapján munkája megírásával megbizassék. A bizottság (ENTZ GEZA r. t., ISTVÁNFFI GYULA és PREISZ HUGÓ I. tt.) e mellett méltánylással emlékezik meg a másik két tervezetről is. A bírálati jelentés (I. f. 260. I.) szerzője ISTVÁNFFI GYULA I. t. — A nagygyűlés dr. HORVÁTH GEZÁT tervezete kidolgozásával megbizza.

35. A III. osztály jelenti, hogy a Lukács Krisztina-pályázaton 1916-ban megbízást nyert dr. MAUTHNER NÁNDOR budapesti egyetemi magántanár a „Glukosidek synthetikus előállításá” czimű művét befejezte és 1917 december havában benyújtotta. A bírálók ILOSVAY LAJOS r. t. és WINKLER LAJOS I. t.) javasolják, hogy dr. MAUTHNER NÁNDORNAK a jutalomdíj kifizetessék. A bírálati jelentés (I. f. 263–265. I.) szerzői ILOSVAY LAJOS r. t. és WINKLER LAJOS I. t. — A nagygyűlés a jutalomdíj kifizetését elhatározza.

36. A III. osztály jelenti, hogy a Rózsay-pályázaton megbízást nyert dr. BERCZELLER LÁSZLÓ „A felszínfeszültség biológiai jelentősége” czimű művét befejezte és f. évi januárban benyújtotta. Az osztály a kiküldött bizottság (LENHOSSEK MIHÁLY r. t. és PREISZ HUGÓ I. t.) jelentése alapján javasolja, hogy a szerzőnek a jutalomdíj kifizetessék. A bírálati jelentés (I. f. 265. I.) szerzője LENHOSSEK MIHÁLY r. t. — A nagygyűlés a jutalomdíj kifizetését elhatározza.

37. A III. osztály jelenti, hogy a Tomory-alapítvány kamataiból hirdetett nyílt pályázatra (A lineáris integrálegenletek elmélete) egy pályamű-tervezet érkezett RIESZ FRIGYES I. t., kolozsvári egyetemi tanártól. Az osztály a bírálók (KÜRSCHÁK JÓZSEF r. és FEJÉR LIPÓT I. tt.) javaslata alapján ajánlja, hogy RIESZ FRIGYES e tervezete kidolgozásával megbizassék. A bírálati jelentés (I. f. 267. I.) szerzője KÜRSCHÁK JÓZSEF r. t. — A nagygyűlés RIESZ FRIGYEST tervezete kidolgozásával megbizza.

38. A III. osztály jelenti, hogy a Vályi-alapítvány kamataiból hirdetett nyílt pályázatra (Algebrai egyenletek gyökeinek tárgyalása) egy pályamű-tervezet érkezett dr. FEKETE MIHÁLY budapesti egyetemi magántanártól. Az osztály a bírálók (RADOS GUSZTÁV r. és BEKE MÁNÓ I. tt.) véleményezése alapján javasolja, hogy dr. FEKETE MIHÁLY e tervezete kidolgozásával megbizassék. A bírálati jelentés (I. f. 268. I.) szerzője RADOS GUSZTÁV r. t. — A nagygyűlés dr. FEKETE MIHÁLYT tervezete kidolgozásával megbizza.

39. A III. osztály jelenti, hogy az 1919. évi Nagyjutalomra és Marczibányi-mellékjutalomra az 1911–1918. évkörben megjelent physikai és chemiai munkák pályáznak (I. f. 282. I. 48. sz.). — Tudomásul van.

40. A III. osztály jelenti, hogy a Pollák Henrik-alapítvány kamataiból a következő pályatételt óhajtja kitűzni: „Dr. Körösi József

statistikusunk demographiai működésének kritikai méltatása stb.“ (I. fönt 282. l. 49. sz.). — Elfogadtatik.

41. A III. osztály jelenti, hogy a Lévy Henrik-alapítvány kamataiból a következő pályatételt óhajtja kitűzni: „A hazai szikések talajtani megvizsgálása stb.“ (I. fönt 283. l. 50. sz.). — Elfogadtatik.

42. A III. osztály jelenti, hogy a Rózsay-alapítvány kamataiból a következő pályatételt óhajtja kitűzni: „A tuberculin reactio viszonya a gümőkór prognosisához“ (I. fönt 283. l. 51. sz.). — Elfogadtatik.

43. Főtítkár jelenti, hogy az illetékes egyetemi hatóságok a nyelvészeti könyvjutalomra GERHAUSER ALBERT budapesti, POLIVKA MARGIT kolozsvári, HADHÁZI FERENCZ debreczeni, TARCZAY GIZELLA zágrábi, — a történetire pedig KOSSANYI EDIT budapesti, KELLER IREN kolozsvári, GARAY ETTA debreczeni és LJ. ILAKOVAC JELKA zágrábi egyetemi hallgatókat terjesztették föl (I. fönt 269. l.). — A könyvjutalmak az ajánlottaknak odaítéltetnek.

44. Elnök úr a jutalmat nem nyert jeligés levelek elhamvasztására GYOMLAY GYULA és SEBESTYEN GYULA I. tagokat kéri föl, a kik még az ülés folyamán jelentik, hogy megbízatásukban eljárak.

45. Az osztályok kéri, hogy a régebben kitűzött, de még le nem járt jutalomtételek újra hirdettessenek. — Még fog történni.

46. Főtítkár jelenti, hogy a f. évre hirdetett pályázatok közül meddők maradtak: I. Grove-pályázat (A stílus a művészetben és az irodalomban). — II. Oltványi-pályázat (A vránai perjeliség története). — III. Forster János-pályázat (Burgonyatermelés). — IV. Pollák Henrik-pályázat (Cholera és typhus elleni oltások statisztikája). — Tudomásul van.

47. A főtítkár bemutatja az I. osztálynak f. évi április 8-iki zárt ülése jegyzőkönyvének következő kiírt cikkét:

15. Fölolvastatik a főtítkárnak következő átirata:

„Az 1917 október 29-én tartott összes ülésen Beöthy Zsolt r. tag indítványt terjesztett elő Tompa Mihály márvány mellszobrának az Akadémia számára elkészíttetése tárgyában. Az összes ülés az indítványt helyesléssel fogadta, de az Ügyrend 10. §-a értelmében határozatot ez ügyben csak a nagygyűlés hozhat.

„Fölkérem a T. Osztályt, hogy Beöthy Zsolt r. t. indítványáról véleményét velem közölni szíveskedjék.“

Az osztály az indítványt nem pártolja, hanem azt javasolja, hogy festesse meg az Akadémia Tompa Mihály arcképét a palotának valamelyik termében való elhelyezés czéljából.

A kivonat kitelélül. — Budapest, 1918 április 21. — Szinnyei József osztálytitkár.

Elnök úr fölhívja a szavazásra jogosult tagokat, hogy Tompa Mihály I. tag arcképének kifüggesztésére adják be szavazataikat. A szavazás megtörténvén, 29 szóval 1 ellenében Tompa Mihály arcképének elkészíttetését a nagygyűlés elhatározza, de Beöthy Zsolt r. t. indítványára, melyet a határozat kihirdetése előtt előszóval terjesztett elő, a nagygyűlés 18 szavazattal 7 ellenében kimondja, hogy nem festményben, hanem márvány mellszoborban örökítteti meg Tompa Mihály alakját.

48. Főtítkár bemutatja az egyes osztályok tagajánlásait.

Az I. osztály részéről:

Rendes tagul:

Négyesy László I. t. 24 szavazattal 5 ellen

A II. osztály részéről:

Tiszteleti tagul:

Wekerle Sándor ig. t. . . . 39 szavazattal 8 ellen

Rendes tagul:

Tagányi Károly l. t. . . . 41 „ 7 „

Levelező tagul:

Hóman Bálint 44 „ 4 „

Pilch Jenő 44 „ 4 „

Szász-Schwarz Gusztáv . . 34 „ 12 „

A III. osztály részéről:

Tiszteleti tagul:

Ferdinánd bolgár csár . . 36 szavazattal egyhangúlag

Rendes tagul:

Jendrassik Ernő l. t. . . . 29 „ 8 ellen

Levelező tagul:

Rybár István 34 „ 2 „

Oltay Károly 33 „ 3 „

Pogany Béla 32 „ 4 „

Haar Alfréd 26 „ 10 „

Konek Frigyes 26 „ 10 „

Kenyeres Balázs 26 „ 7 „

Marek József 25 „ 10 „

Riesz Marcell 25 „ 11 „

49. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére MATLEKOVITS SÁNDOR és RADOS GUSZTÁV r. tagokat kéri föl.

LXXVIII. NAGYGYÜLÉS.

Második nap.

1918 május 2-án.

BERZEVICZY ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Ilosvay Lajos r. t., másodelnök. — Gróf Apponyi Sándor, Berczik Árpád, Darányi Ignác, báró Forster Gyula, Plósz Sándor gróf Tisza István t. tt. — Angyal Dávid, Badies Ferencz, Ballagi Aladár, Balogh Jenő, Békefi Remig, Beöthy Zsolt, Concha Győző, Csánki Dezső, id. Entz Géza, Farkas Gyula, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fináczy Ernő, Fröhlich Izidor, Gaal Jenő, Goldziher Ignác, Hegedűs István, Horváth Géza, Karácsonyi János, Károlyi Árpád, Kherndl Antal, Koch Antal, Krenner József, Kürschák József, Lenhossék Mihály, Mágocsy-Dietz Sándor, Magyar Gyula, Matlekovits Sándor, Márki Sándor, Nagy Ferencz, Némethy Géza, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Schuller Alajos, Simonyi Zsigmond, Szádeczky-Kardoss Lajos, Szily Kálmán, Szinnyi József, Vargha Gyula, báró Wlassics

Gyula, Zsilinszky Mihály r. tt. — Áldásy Antal, Bodola Lajos, Dománovszky Sándor, Fejér Lipót, Haraszi Gyula, báró Harkányi Béla, Illés József, Kertész Kálmán, Mahler Ede, Pintér Jenő, Reiner János, Riesz Frigyes, gróf Teleki Pál l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

50. Elnök úr az ülést megnyitja és sorshúzással megállapítja az osztályoknak sorrendjét. Az eredmény: III., I., II.

51. Titkos szavazással golyózás útján megválasztatnak:

Az I. osztályba:

Rendes tagnak:

Négyesy László l. t. . . . 45 szavazattal 1 ellen

A II. osztályba:

Tiszteleti tagnak:

Wekerle Sándor ig. t. . . . 42 szavazattal 2 ellen

Rendes tagnak:

Tagányi Károly l. t. . . . 43 „ 3 „

Levelező tagnak:

Hóman Bálint 44 „ 2 „

Szászy-Schwarz Gusztáv . . 43 „ 1 „

Pilch Jenő 43 „ 3 „

A III. osztályba:

Tiszteleti tagnak:

Ferdinánd bolgár czár . . . 45 szavazattal egyhangúlag

Rendes tagnak:

Jendrassik Ernő l. t. . . . 42 „ 4 ellen

Levelező tagnak:

Kenyeres Balázs 47 „ 1 „

Oltay Károly 42 „ 3 „

Rybár István 41 „ 3 „

Marek József 39 „ 7 „

Konek Frigyes. 39 „ 3 „

Pogány Béla 35 „ 9 „

51. Elnök úr a szavazás eredményének kihirdetése után a jegyzőkönyv hitelesítésére BERCEK ÁRPÁD t. és KÜRSCHÁK JÓZSEF r. tagokat kéri föl.

AZ IGAZGATÓ-TANÁCS MÁSODIK ÜLÉSE.

1918 május 2-án.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen voltak: Ilosvay Lajos másodelnök. gróf Apponyi Sándor, Beöthy Zsolt, Concha Győző, Entz Géza, báró Eötvös Loránd, báró Forster Gyula, Plósz Sándor, Szily Kálmán, báró Wlassics Gyula ig. tagok. — Bánszky János akad. ügyész. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

Távolmaradásukat kimentették: Goldziher Ignác és Wekerle Sándor ig. tagok.

16. Elnök úr az ülés megnyitása után jelenti, hogy a Tanácsnak f. é. márczius 22-én tartott ülésében hozott határozata értelmében (főnt 133. l., 1. pont) BEÖTHY ZSOLT, ILOSVAY LAJOS és PLÓSZ SÁNDOR ig. tagok tudomásul vették a nevezett ülés jegyzőkönyvét és hozzájárultak a benne foglalt határozatokhoz. — Tudomásul van.

17. Főtitkár jelenti, hogy az Akadémia számadásainak, valamint a gondnoki, széphalmi és ügyészi számadásoknak megvizsgálására fölkért igazgató-tagok (főnt 134. l., 6. pont) eljártak tisztükben és beadták jelentéseiket, melyek szerint a kérdéses számadások mind kifogástalanok. Az akadémiai gondnoknak a gondnoki számadásokban az előirányzott és a tényleges kiadások közt mutatkozó eltérés alapján megtakarítási járulék czímén 354 kor. 86 fill. kifizethető. — Tudomásul van, Elnök úr pedig gróf DESSEWFY AUREL, báró EÖTVÖS LORÁND, báró FORSTER GYULA és PLÓSZ SÁNDOR ig. tag uraknak, a kik e számadásokat átvizsgálni szívesek voltak, az Akadémia meleg köszönetét tolmácsolja. Ugyancsak meleg köszönetet mond az Igazgató-Tanács ez alkalommal is a Magyar Földhitelintézetnek az Akadémia vagyonának gondos és önzetlen kezeléseért, az Elnök urat pedig fölhatalmazza, hogy e kezelés körül elfoglalt tisztviselőnek a megállapított tiszteletdíjat (1800 kor.) ez évre is folyósítsa.

18. Főtitkár bemutatja a f. hó 5-én tartandó LXXVIII. ünnepélyes közülés programját (főnt 353. l., 1. p.), mely helyeslő tudomásul van.

19. Elnök úr javasolja, hogy az Akadémia fölolvásó üléstermében a falterületek vakiveibe levő lunettek, melyek most igen disztelenek, a mennyeiben banális ornamentika mellett csupán festett táblákra alkalmazott felírásokat (a tudományok neveit) tüntetnek föl, az architektúrába beilleszkedő művészi kiképzést nyerjenek, nevezetesen festői dísz. a mennyeiben a hét ily lunette számára szinte kínálkozik a „septem artes liberales“ valamelyes symbolikus ábrázolása, a környezethez alkalmazkodó színezéssel s esetleg a magyar iskola és tudomány történetéből merített motívumokkal. — Elnök úr javaslata az Igazgató-Tanács egyhangú megállapodása szerint tárgyalás alá lesz vonandó s egyelőre ez ügyben bizottság küldetik ki, melynek tagjai: Berzeviczy Albert elnök, Ilosvay Lajos másodelnök, Heinrich Gusztáv főtitkár, Benczúr Gyula, Beöthy Zsolt, Divald Kornél, Fináczy Ernő, báró Forster Gyula, Schulek Frigyes, Szily Kálmán és Nagy Károly akad. építész.

20. Főtitkár jelenti, hogy ZOLNAI GYULA akad. tag a háborúban elesett fia emlékezetére alapítványt szándékozik tenni egyetemi hallgatók részére és ez alapítvány kezelését, valamint a jutalom kifizetését az Akadémiára óhajtja bízni. Jogász- és bölcsész-hallgatóra vonatkozóan a tervezett alapítvány, az Akadémia I. és II. osztálya vegyes bizottságot küldött ki, mely az ügy részleteit megvitassa és esetleg megállapítsa. — Előzetes tudomásul van.

21. A Magyar Földhitelintézet f. évi április 16-án értesít, hogy HERCZOG IGNÁCZ Iosonezi nagybirtokos és gyáros úr a M. Tud. Akadémiának 3000 (háromezer) koronát adományozott. — Meleg köszönettel fogadtatik.

22. A Magyar Földhitelintézet f. évi április 17-én értesít, hogy az Első Budapesti Gözmalmi Részvénytársaság 500 kor. névértékű részvényeit 200 kor. névértékű részvényekre cseréli át oly módon, hogy minden két darab 500 kor. névértékű részvény ellenében öt darab 200 kor. névértékű részvényt szolgáltat ki. A M. Tud. Akadémiának három darab 500 korona névértékű ily részvénye lévén, az Elnökség úgy intézkedett, hogy a birtokában lévő egy 500 korona névértékű részvényt eladja, melyért a Magyar Földhitelintézet f. évi április 24-én kelt értesítése szerint 3345 (háromezerháromszáznegyvenöt) korona folyt be az Akadémia pénztárába. — Helyeslő tudomásul van.

23. Főtítkárr jelenti, hogy JÓNÁS KÁROLY akadémiai gondnoknak és KOTTAUM NÁNDOR kiadóhivatali tisztviselőnek a törvényben megállapított családi pótlékot (két, ill. egy gyermek után) kiutalván nyozta. — Helyeslő tudomásul van.

24. Elnök úr szóba hozza a kilátásba vett VIII. hadikölcsönt, mely talán a nyár folyamán aláírásra fog kerülni. Minthogy az Igazgató-Tanács öszig nem tart ülést, javasolja: mondja ki a Tanács, hogy ezen hadikölcsönre is az Akadémia részéről 200,000 (kettőszázezer) koronát jegyez. — Elnök úr javaslata egyhangúlag elfogadtatik.

25. Főtítkárr jelenti, hogy KLELL ISTVÁN és RIEGER PÉTER akadémiai hivatalszolgák elhunytak. Minthogy helyük a háború alatt be nem tölthető, javasolja, hogy özvegyeik maradjanak meg további intézkedésig (férjeik fizetésével) akadémiai lakásukban és helyettesítsék férjeiket ezeknek munkakörében. — Elfogadtatik.

26. BÁNSZKY JÁNOS akadémiai ügyész jelenti, hogy az Igazgató-Tanácsnak f. évi márczius 22-iki ülésén hozott határozata alapján a Wesselényi-utcai ház eladása ügyében tárgyalásba bocsátkozott BARAKOVITS JÁNOS és neje ajánlattevőkkel, s minthogy nevezettek ajánlatukat a kívánt 100,000 (egyszázezer) koronára felemelték, velük az adásvételi szerződést megkötötte. A vevők a vételárból 50,000 koronát lefizettek, 50,000 korona pedig náluk maradt telekkönyvi biztosítás mellett mint vételárhátralék, a melynek 5% kamataiból fizetik Studinka Ottónénak az ítéletileg megállapított évi 2000 korona járadékot, 500 koronát pedig az Akadémiának. Ezenkívül fizetik a tőkeamatadót is. Ezzel kapcsolatban jelenti, hogy az eladott házban lakó Hermann Sándor cipész és Ostermann Géza kalapos 1916 márczius 1-től 1917 augusztus 1-ig harcztéri szolgálatot teljesítettek és ezen idő alatt családjaik csupán azt a lakbért fizették, a mit hadisegélyként kaptak. Ekként Hermannnak 153 kor. 82 fillér, Ostermannnak pedig 347 kor. 92 fillér bérhátraléka maradt, a mit nevezettek három havi időközökben esedékes négy részletben tartoznának megfizetni. Tekintettel a ház eladására, valamint arra a körülményre, hogy nevezettek a bérhátralékok be nem hajthatók, javasolja, hogy az Akadémia ezen hátralékok behajtásától eltekinteni méltóztassék. — Az Igazgató-Tanács az ügyésznek a ház eladására vonatkozó jelentését jóváhagyólag tudomásul veszi, a bérhátralékok behajtásától pedig eltekint.

27. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére CONCHA GYÖZÖ és SZILY KÁLMÁN ig. tagokat kéri föl.

TIZENKETTEDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

Az I. osztály harmadik ülése.

1918 május 6-án.

GOLDZIHER IGNÁCZ osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az *illető osztályból*: Badics Ferencz, Heinrich Gusztáv, Némethy Géza, Simonyi Zsigmond r. tt. — Császár Elemér, Darkó Jenő, Gyomlay Gyula, Melich János, Pintér Jenő, Szinnyi Ferencz, Tolnai Vilmos, Vikár Béla, Zolnai Gyula l. tt. — *A másik két osztályból*: Berzeviczy Albert t. t. — Concha Győző, Fejérpataky László, Szily Kálmán r. tt. — Jegyző: Szinnyi József osztálytitkár.

96. BADICS FERENCZ r. t.: „Gyöngyösi István ismeretlen elbeszélő költeménye“.

97. ZOLNAI GYULA l. t.: „A -si képző eredete“.

98. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére BADICS FERENCZ r. és SZINNYEI FERENCZ l. tagokat kéri föl.

TIZENHARMADIK AKADEMIAI ÜLÉS.

A II. osztály harmadik ülése.

1918 május 13-án.

CONCHA GYÖZÖ osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az *illető osztályból*: Berzeviczy Albert, b. Forster Gyula t. tt. — Angyal Dávid, Ballagi Aladár, Balogh Jenő, Csánki Dezső, Gaal Jenő, Magyar Gyula, Matlekovits Sándor, Tagányi Károly r. tt. — Áldásy Antal, Angyal Pál, Buday László, Domanovszky Sándor, Eber László, Ilóman Bálint, Illés József, Kollányi Ferencz, Nagy Ernő, Pilch Jenő, Reiner János l. tt. — *Az I. osztályból*: Heinrich Gusztáv r. t. — Pintér Jenő l. t. — Jegyző: Fejérpataky László osztálytitkár.

99. CONCHA (GYÖZÖ) r. t.: „Eötvös első érintkezése Montalembert-vel 1853-ban“.

100. OBÁL BÉLA (vendég): „Poroszország világi hercegséggé alakulása“. Bemutatja BALLAGI ALADÁR r. t.

101. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére MATLEKOVITS SÁNDOR és BALLAGI ALADÁR r. tagokat kéri föl.

TIZENNEGYEDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

A III. osztály harmadik ülése.

1918 május 21-én.

Id. ENTZ GÉZA osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az *illető osztályból*: Farkas Gyula, Horváth Géza, Ilosvay Lajos másodelnök, Jendrassik Ernő, Koch Antal, Kövesligethy Radó, Krenner József, Kürschák József, Lenhossék Mihály, Mchely Lajos, Schafarzik Ferencz, Szily Kálmán r. tt. — ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, báró Harkányi Béla, Hoór-Tempis Mór, Hutýra Ferencz, Kenyeres Balázs, Marek József, Kertész Kálmán, Konek Frigyes, Mauritz Béla, báró

Nopcsa Ferencz, Pálffy Móricz, Preisz Hugó, Rybár István, Steiner Lajos, Wittmann Ferencz, Zimányi Károly l. tt. — *A második osztályból*: Fejérpataky László r. t. — Gróf Teleki Pál l. t. — Jegyző: Fröhlich Izidor osztálytitkár.

102. BÁRÓ NOPCSA FERENCZ l. t.: „Geologiai és földrajzi tényezők befolyása az észak-albán törzsek fejlődésére“. (Székfoglaló.)

103. IFJ. ENTZ GÉZA l. t.: „A Ceratium hirundinella növekedéséről“.

104. PREISZ HUGÓ l. t.: „A bakteriumspórák csirázásáról“.

105. MAURITZ BELA l. t.: „Adulár a hazai andezitek ércz-teléreiben“.

106. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére MAURITZ BELA és PREISZ HUGÓ l. tagokat kéri föl.

TIZENÖTÖDIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

Ötödik összes ülés.

1918 május 27-én.

BERZEVICZY ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: báró Forster Gyula t. t. — Angyal Dávid, Concha Győző, Fejérpataky László, Ferenzi Zoltán, Fináczy Ernő, Gaal Jenő, Horváth Géza, Kövesligethy Radó, Matlekovits Sándor, Négyesy László, Némethy Géza, Rados Gusztáv, Schuller Alajos, Szily Kálmán, Szinnyi József r. tt. — Áldásy Antal, Buday László, Császár Elemér, ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, Fellner Frigyes, Filarszky Nándor, Gyomlay Gyula, Hóman Bálint, Kenyeres Balázs, Mahler Ede, báró Nopcsa Ferencz, Pálffy Móricz, Pekár Gyula, Pintér Jenő, Reiner János, Rybár István, Tolnai Vilmos, Vikár Béla, Voinovich Géza l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtítkár.

107. Elnök úr megnyitja az ülést és jelentést tesz Tompa Mihálynak 1868-ban a jászóvári premontrei kanonokrend levéltárában elhelyezett letétjéről, a mely 1918 május 21-én volt felbontandó. A letétre Tompa Mihály sajátkezűleg vezette rá, hogy felbontása után Pestre küldendő kinyomatás végett és a befolyó jövedelem az Akadémiát fogja megilletni. A felbontásnál f. hó 21-én az Akadémia képviselőtében jelentéstevő elnökön kívül HEINRICH GUSZTÁV főtítkár, HERCZEG FERENCZ t., BEÖTHY ZSOLT és VARGHA GYULA r. tt. voltak jelen Jászóvárott és a becses ereklyét átvették TAKÁCS MENYHÉRT prépost úrtól. A letét egy barna kötésű, 100 kis följegyzést tartalmazó kézirat, melynek címe: „A fekete könyv. Jegyzetek az emberekéről. Saját tapasztalása után, az igazsághoz szigorúan ragaszkodva írta Tompa Mihály, 1868.“ — Az összes ülés a kiadás módja iránti elhatározást az elnökségre bízta.

108. CSÁSZÁR ELEMÉR l. t. előterjeszti jelentését az 1917. évi Bulyovszky-pályázatról. A bíráló bizottság (ENDRÓDI SÁNDOR, KOZMA ANDOR l. tt. és az előadó) a beérkezett hat pályamű között nem talált olyat, a mely figyelmet érdemelne, és javasolja, hogy a jutalom ne adassék ki. — Elfogadtatik.

109. Elnök úr a jutalmat nem nyert jeligés levelek elhamvasztására PINTÉR JENŐ és VOINOVICH GÉZA l. tagokat kéri föl, a kik még az ülés folyamán jelentik, hogy megbízatásukban eljárak.

110. Főtitkár bemutatja a II. osztálynak LEDERER ÁBRAHÁM alapítványa ügyében készített következő ügyrendi javaslatát:

„1. Lederer Ábrahám 1917-ben 4000 korona alapítványt bocsátott a Magyar Tudományos Akadémia rendelkezésére, oly czélból, hogy az alapítvány kamatai pszichológiai vagy socialpaedagógiai pályázatokra fordíttassanak. — 2. Ehhez képest az Akadémia a nevezett alapítvány kamataiból, a II. osztály javaslatára, öt évenként 8000 korona pályadíjat tűz ki, oly módon, hogy az első ízben, azaz 1923-ban esedékes pályadíj pszichológiai, a második ízben, azaz 1928-ban esedékes pályadíj socialpaedagógiai művek, s így tovább felváltva pszichológiai, illetőleg socialpaedagógiai műveknek jutalmazására lesz fordítandó. A pályadíj csak abszolút tudományos becsű műnek adható ki, ilyennek hiányában az esedékes kamatösszeg a II. osztály javaslatára akár pszichológiai, akár socialpaedagógiai tárgyú, nyomtatásban megjelent munkának jutalmazására fordítható. A mennyiben pedig erre érdemes munka nem találkoznék, a jutalom az Akadémia alaptőkéjéhez csatolandó. — 3. A pályanyertes mű kiadásának joga egy évig a szerzőé, azontúl e jog az Akadémiára száll.“ — A javaslattal szemben főtitkár, több akadémiai tag véleménye szerint is, hevesebbnek tartaná, ha az alapítványi tőke hosszabb ideig kamatoztatván, pályakérdéseknek évenkénti kitérését tenné lehetővé, — Az összes ülés CONCHA GYÖZÖ, FINACZY ERNŐ és RADOS GUSZTÁV r. tagok felszólalása után szótöbbséggel az osztály javaslatát pártolja. — Az ügy végleges elintézésre az Igazgató-Tanács elé terjesztendő.

111. Főtitkár bemutatja az Ő Felsége személye körüli m. kir. miniszteriumnak következő átiratát:

„811. szám. Néhai megboldogult I. Ferencz József Ő Felsége Fenséges örökösének legmagasabb rendelkezéséhez képest egy, az Akadémia által Ő Felségének annak idején felajánlott és az Akadémia tagjainak 200 fényképét tartalmazó díszalbum az Akadémiának adományoztatik. Ehhez képest van szerencsém a kérdéses albumot mellékelve tisztelettel megküldeni kérve az átvétel elismerését. Bécs, 1918 évi április hó 18-án. A miniszter rendeletéből Révy, miniszteri tanácsos“.

— Köszönettel fogadtatik és az album a könyvtárban helyeztetik el.

112. Főtitkár jelenti, hogy elnök úr FERDINAND bolgár czárt az Akadémia tiszteleti tagjává történt megválasztásáról nyomban a választás után a következő távirattal értesítette:

„Sa Majesté Czar Ferdinand Sofia. L'Académie hongroise vient d'élire unanimément votre Majesté, l'ami zélé et connaisseur remarquable des sciences naturelles son membre honoraire. Elle s'honore de Lui annoncer ce résultat en présentent ces profonds hommages et les sentiments dévoués qui attachent toute la nation hongroise à l'auguste personne de votre Majesté. Berzeviczy, président, Heinrich secrétaire général“.

Ez értesítésre Ő Felsége a következő magyar nyelvű távirattal válaszolt:

„Dr. Berzeviczy Albert valóságos belső titkos tanácsos, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének, Budapest. „A Magyar Tudományos Akadémiának az az egyhangú határozata, melylyel engem tiszteleti tagjává választott, őszinte örömmel tölti el szívemet. A természettudományok terén való törekvéseimnek engem oly nagyon megtisztelő elismerésétől mélyen meghatva, szívélyesen

köszönöm elnök úrnak és az Akadémiának irántam ez által tanúsított figyelmét. Büszke megelégedéssel tölt el az a tudat, hogy e választással immár szorosabb viszonyba léphetek azon ország legrégibb és legfelsőbb kulturintézetével, a melynek megszentelt földjéhez kora ifjuságomtól kezdve a legszebb emlékek számtalan köteleke fűz. A lovagias magyar nemzet irántam és népem iránt táplált hűséges ragaszkodásának nemes érzelmeitől meghatva szívemből kívánom, hogy a Magyar Tudományos Akadémia továbbra is árasztza világosságának fényét a szívemhez oly közel álló egész magyar nemzetre. *Ferdinánd*. — Örvendetes tudomásul van.

113. Főtitkár jelenti, hogy az utolsó nagygyűlésen megválasztott új tagok, valamint az ugyanezen alkalommal jutalomban részesültek köszönetüket tejezték ki az Akadémiának. — Tudomásul van.

114. Főtitkár bemutatja az Igazgató-Tanács 1918 május 2-án tartott ülésének jegyzőkönyvi kivonatát, mely elnök úrnak heti ülés-termünk díszítésére vonatkozó javaslatáról szól (l. fönt 361. l. 19. p.). — Az összes ülés a maga részéről is örömmel üdvözli a javaslatot és helyeslő tudomásul veszi az Igazgató-Tanács intézkedését.

115. Főtitkár bemutatja a bolgár Tudományos Akadémiának f. évi május 8-án kelt átiratát, melyben köszönetet mond a nekik ajándékba megküldött kiadványainkért. — Tudomásul van.

116. A II. osztály jelenti, hogy néhai báró LÁNG LAJOS r. tagról VARGHA GYULA r. t. fog emlékbeszédet mondani. — Tudomásul van.

117. Főtitkár jelenti, hogy a M. T. Akadémia a Zrinyi Miklós emlékezetére rendezendő üléssel kapcsolatos kiállítás ügyében megkereste Zala vármegye alispáni hivatalát, hogy bocsássa a kiállítás rendelkezésére a vármegyének birtokában levő Zrinyit ábrázoló vagy rá vonatkozó képeket, metszeteket és a tőle fennmaradt egyéb ereklyéket. Erre Zala vármegye f. évi május hó 13-án tartott ülésében elhatározta, hogy a „nagy fia dicső emlékezetére rendezendő kiállításon a zalamegyei Zrinyi-emlékekkel tőle telhetőleg részt vesz és mindent megtesz arra nézve, hogy ezen kiállításon a Zrinyire vonatkozó emlékek, vagy legalább hű ábrázolásaik mentől bővebben képviselve legyenek“ és az „ez irányban felmerülő költségeket fedezi“. — Köszönettel fogadjatik.

118. Főtitkár jelenti, hogy a budapesti nyomdák áraitak további 40%-kal fölemelték. — Tudomásul van.

119. Főtitkár jelenti, hogy a f. év június 19-én lesz néhai KERÉKGYÁRTÓ ÁRPÁD történetíró, Akadémiánk levelező tagja születésének századik évfordulója. Illőnek tartja, hogy ez alkalmából az Akadémia — ha csak jegyzőkönyvében is — kegyelettel megemlékezzék róla. — Tudomásul van.

120. PEKÁR GYULA l. t. 1915 október 25-én javasolta, hogy báró Tóth Ferencz császári török brigadérosnak Tarcsa községben levő jeltelen sírjára emlék állíttassék (l. Akadémiai Ért. 1915. 647. l. 193. p.). Minthogy javaslata eddig nem volt végrehajtható, megújítja indítványát, annál is inkább, mert legújabban Enver pasa török hadügyminiszter a kérdéses emlék díszítésére régi ágyukat és ágyugolyókat ajánlott föl. — Az összes ülés most is meleg rokonszenvvel fogadja a megújított javaslatot és felkéri PEKÁR GYULA l. tagot, hogy az ügynek mielőbbi elintézéséhez szükséges lépéseket megtenni szíveskedjék.

121. Meghívók érkeztek a Műegyetem által Wartha Vincze és Rauscher Alajos tanárok emlékezetére rendezett ülésre, május 12. (Elnök, főtitkár és főkönyvtárnok), — az Egyetem ünnepélyes

közülésére, május 13. (főtitkár) és a Hadi Művészeti kiállításra május 28. — Tudomásul van.

122. A M. Tud. Akadémia könyv- és irattára az utolsó összes ülés óta a következő könyvajándékokat kapta: Szentgyörgyi György Gusztáv: Történelmi vázlatok. — Berndt, G.: Druckfestigkeit von Glas und Quarz. 1917. — Lecat, Maurice: La tension de vapeur des mélanges de liquides. — L'azéotropisme. Première partie. Données expérimentales. Bibliographie. Gand, Bruxelles, 1918. — A Deutsch-Griechische Gesellschaftól: Die Vertreibung des Königs Konstantin. München, 1918. — Aspirations et agissements révolutionnaires des Comités Arméniens avant et après la proclamation de la constitution ottomane. Constantinople, 1917. — Denkschrift betreffend die Notwendigkeit eines überseeischen Kolonialbesitzes für die österreichisch-ungarische Monarchie und die Richtlinien einer solchen Kolonialpolitik von Dr. Rich. Seyfert und Dr. Ad. Mahr, mit einem Geleitwort von Kontraadmiral Sta. Schanzer, Wien, 1917. — Köszönettel fogadtatnak.

123. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére b. FORSTER GYULA t. és HORVÁTH GEZA r. tagokat kéri föl.

H í r d e t é s .

A MAGYAR TUD. AKADEMIA KIADVÁNYA.

A Budai Basák Magyar Nyelvű Levelezése.

I. kötet: 1553—1589.

A Magyar Tudományos Akadémia megb'zásából
szerkeszti

Takáts Sándor, Eckhart Ferencz, Szekfű Gyula.

Budapest, 1915. VI és 546 l.

Ára 12 korona.

Ertesítés az átalányfizetésről.

A M. Tud. Akadémia 1890 október hó 27-ikén hozott határozata értelmében:

A hazai iskolák, könyvtárak, egyesületek és társaskörök a M. Tud. Akadémia kiadásában évenként megjelenő kiadványok közül a következőket, ú. m. az

Akadémiai Értesítőt,

Almanachot,

Archaeologiai Értesítőt,

Archaeologiai Közleményeket,

Emlékbeszédeket,

Értekezéseket (Nyelv- és Széptudományi, Bölcsészeti, Történelmi, Társadalomtudományi),

Magyarországi Német Nyelvjárásokat,

Magyarországi Szláv Nyelvjárásokat,

Mathematikai és Természettudományi Értesítőt,

Mathematikai és Természettudományi Közleményeket,

Nyelvtudományi Közleményeket,

Magyar történelmi emlékeket: Okmánytárak, Írók, Országgyűlési emlékek.

Könyvkiadó-Vállalatból évenként négy kötetet évi 20 korona átalányösszegért, vagy ha a Könyvkiadó-Vállalat most említett négy kötetét angolvászonzótésben kívánják, évi 25 koronáért rendelhetik meg.

Mindezen iskolák, könyvtárak, egyesületek stb. a M. Tud. Akadémia többi kiadványait 25% engedménnyel szerezhetik meg a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalánál.

Ha a fentebbi átalányösszeg az év első felében küldetik be a könyvkiadóhivatalhoz, a kiadványok portomentesen küldetnek meg; ellenkező esetben az évi 20 korona (esetleg 25 korona) átalányösszeg a Könyvkiadó-Vállalat négy kötetének megküldekor, november végén, utánvétellel kéretik be, s ekkor a czímzett a postaköltséget is viselni tartozik.

Eddigélé 408 hazai iskola, könyvtár és egyesület részesül az átalányfizetés kedvezményében.

Ez iránti jelentkezések a főtítkári hivatalhoz intézendők.

Magyar Tudom. Akadémia
Könyvkiadó-hivatala

A szerkesztésért felelős Heinrich Gusztáv főtítkar.

Megjelenik
minden hó 15-én
három-négy ivnyi
tartalommal.

AKADÉMIAI ÉRTESITŐ

Szerkesztő-
s kiadóhivatal a
Magyar Tudom.
Akadémiában.

SZERKESZTI
HEINRICH GUSZTÁV.

XXIX. KÖTET. 1918. szeptember—október. 9—10. FÜZET.

A M. TUD. AKADEMIA LXXVIII. KÖZÜLÉSE

1918 május 5.

I.

Az Akadémia újabb feladatai.

Elnöki megnyitó *Ilosvay Lajos* másodelnöktől.

Tisztelt ünneplő Gyülekezet!

Ámbár a világháború nyomásának súlyát még fájdalmasan érezzük, mégis ismerve ügyünk tisztaságát, ha nem is nyugodt kedéllyel, de nyugodt lelkiismerettel gyűltünk össze, hogy beszámoljunk első tudományos intézetünk egy évre terjedő munkásságáról és tanúságot tegyünk arról, hogy azokat a nemzeti eszményeket, a melyeket közel száz évvel ezelőtt hazánk legjobbjai a M. T. Akadémia alapításakor vallottak, hiven ápoljuk mi, utódok is. De tanúskodhatunk arról is, hogy nagynevű alapítónknak tisztelete évről-évre növekszik, legalább azoknak lelkében, a kik ezt az országot és népét magyar szívvvel szeretik. És gróf Széchenyi István tiszteletének növekedni is kell, még pedig annál inkább, mennél nagyobb lesz hazánkban a tárgyilagos ítélre neveltek száma. Mert lehetetlen, hogy hazánk fejlődéstörténetének elfogulatlan ismerői, ha eddig még nem tették, előbb vagy utóbb teljesen meg ne hódoljanak egy olyan tüneményes szellemi nagyság előtt, a ki hátramaradásunkat az állami élet minden terén olyan élesen látta, előbbrehaladásunk feltételeit olyan biztosan jelölte ki, az erőszakolt haladásnak veszedelmes voltát olyan böles előrelátással jósolta meg, mint gróf Széchenyi István.

Vésszel terhes napjainkban nem ok nélkül gondolok az ő hatalmas elemző és összefoglaló tehetségére. Száz évvel ezelőtt összehasonlíthatatlanul sivárabb állapotban volt országunk. Akkor még bőven talált munkát a fejlesztést követelő korszellem; ma csak pótolni, javítani, de nem újraalkotni valókról beszélhetünk.

És akár ő, ha élne, akár más, a kit vele tanulságban, tapasztalásban, jellemben és akaratban összemérhetnénk, ma könnyebben kitűzhetné jövődöbéli boldogulásunk útját. Erre pedig nagy szükségünk volna. Hiszen nyilvánvaló, hogy ha ebből a véres háborúból háramlik is reánk elég harci dicsőség, ha biztosíthatjuk is hazánk területének épségét: de roppant méretű veszteségeink is voltak, melyeknek gyors pótlásától függ, hogy Magyarország erős és fejlődésre képes állam lehessen.

Véleményt mondani arról, hogy a béke helyreállítása után állami és társadalmi tevékenységeinknek miként kellene átalakulni, nem érzem magamat illetékesnek: azonban a reánk várakozó teendők között akadhatnak olyanok is, a melyek az Akadémianak hatáskörébe is beilleszthetők; méltóztassék megengedni, hogy később egy párra reáirányíthassam a figyelmet.

Unos-untalan halljuk, hogy korunk jellegét a természeti és a technikai tudományok adják meg; halljuk azt is, hogy ennek az irtózatoss háborúnak sorsát az dönti el, hogy az egymással szemben álló nemzetek közül melyik különb a természeti és technikai tudományok gyakorlati alkalmazásában. Ezeket és a hozzájuk hasonló kijelentéseket szükséges értelmeznünk. Ha ezt teszszük, kiderül, hogy azok semmivel sem jelentenek többet, mint azt, hogy a természet nyitott könyvében ma többen tanulnak olvasni, mint tanultak néhány évtizeddel ezelőtt, és jelentik azt, hogy ma, mikor az emberi erőt, éppen nem emberieségből, hanem a nagyobb, gyorsabb és olcsóbb teljesítmény kedvéért gépekkel helyettesítik, mikor a földművelő, a nagyiparos, a nagykereskedő nyugtalanul kopogtat a természettudós, a technikus ajtaján, hogy befektetését jobban kamatoztathassa: megjelenik a katona is, hogy támadásának vagy védelmének föltételeit a lehető legnagyobb mértékben biztosíthassa.

A közvélemény annál könnyebben belenyugszik ebbe az értelmezésbe, minél többször hallja, hogy a természeti és a technikai tudományok okszerű és leleményes alkalmazásától függ: mindazonáltal a műveltség fokozatos fejlődésének nagyobb veszedeleme nem volna, mintha valamikor az a nézet kerülne felül, hogy akár a természeti, akár a technikai tudományoknak értékét csupán hasznosságuk mértéke szerint kell megszabni.

Szerencsére ezt a felfogást a természeti és a technikai tudományok hivatott művelőinek túlnyomó többsége éppen úgy nem képviseli és nem terjeszti, miként nem izgatja őket az sem, hogy valaki melyik világnézet hívének vallja magát. Mint minden tudománynak, a természeti és a technikai tudományoknak is csak egy eszményi célja van: keresni és megtalálni az igazságot. Ezért állapítanak meg tényeket, ezért törekшенek felismerni törvényeket, ezért gondolkoznak megmagyarázásukon és e tudomá-

nyok minden igazi munkása leírhatatlan örömet érez, ha tényekről, jelenségekről a titok fátyolát föllebbentve, elmondhatja, hogy van, ha még oly kis terület is. a melynek megvilágításához ő is gyujtott legalább egy mécseset.

Nagyon messze vagyunk még attól, hogy a természetet minden részletében ismerjük. Közel száz évig úgy tudták, hogy a levegőben új alkatrészeket keresni meddő munka. Csak a XIX. század utolsó tizedében bizonyult be, hogy a levegőnek voltak alkotórészei, melyek a kutatók előtt sokáig rejtve maradtak. De a mult század utolsó évei, más új jelenségek, új tények felismerésével is okoztak meglepetést. Kezdődött a láthatatlan sugarak észrevételével, folytatódott a fényt és hőt önként kisugárzó anyagok előállításával, valamint megfigyelésével annak, hogy ezek a radioactívnak mondott anyagok önként, embertől se nem gyorsítható, se nem lassítható módon, anyaguk minőségét megváltoztathatják. Ezek a jelenségek ma akár természettudományos esoda-számba mehetnek, mert a megmagyarázásukra használatos föltevések ellen alapos kifogásaink lehetnek: de bizonyosra vehetjük, hogy nem maradnak örökre rejtélyek. A kísérletezés, mely létezésüket elárulta, eljuttathat új jelenségekhez, melyek kezünkbe adják titkuk zárjának kulcsát is. A kísérletek, melyek néha hihetetlenül nagy pénzösszegeket emésztnek fel, így kényszerítik vallomásra a természetet és így segítik értelmünket, hogy azokat az elválasztó falakat, a melyek köztünk és a természet között vannak, ledöntsük, tárgyait, jelenségeit felkutassuk és belőlük azt, a mi becses, első sorban hazánk, azután az egész emberiség javára fordítsuk.

Természettudományos igazságok kiderítésére irányuló törekvéseknek jutalma a fölfedezés: már megállapított tényeknek, megfejtett jelenségeknek többé-kevésbé szerencsés kiaknázásán alapulnak a találmányok. Viszonyukat egymáshoz legtalálóbban így fejezhetem ki: a fölfedezés elsősorban mindig szellemi, a föltalálás, ha nem is mindig, de legtöbbször csak anyagi igényt kíván kielégíteni. Ebből érthetjük meg, hogy a fölfedezéseket legtöbbször csak tudósok tudják megbecsülni. A találmányok értékes vagy értékesíthető voltának megítélésére nem kell tudósnak lenni, elégséges az alkalom, használhatóságuk kipróbálására.

Állítasomat meg kell világosítanom. A spektrumanalysis bámulatba ejtő fölfedezés volt. Lelkesedéssel beszéltek róla tudósok és avatatlanok egyaránt. Érthető is; mert lehet-e érdekesebb, meglepőbb eredménye a tudósok kutató munkájának, mint számot adni arról, hogy a Földünkön észlelhető anyagok kimutathatók a Napban vagy más égi testekben is? Ámde a spektrumanalysis eszköze: a spektroskop mint találmány, már hidegen hagyta a nagy tömegeket, mert használata csak a tudó-

sok szük körére szorult és semmiféle közérdeket sem érintett. Ellenkezőt tapasztalunk az elektromágnesség fölfedezésénél. Ez bizony nem volt zajteltő esemény; érdekelte a physika művelőit és talán még azokat is, a kiknek meg kellett tanulni, hogy van ilyen jelenség is; de más senki sem törődött vele. Bezzeg másként fordult az eset, mikor az elektromágnesség révén a dynamogépekhez, az elektromos világításhoz, az elektromos koscsikhoz, az elektrochemiai nagyipar berendezéseihez jutottunk. Ezekben már a találmányok keltek a hír szárnyára: mindenki bámulta az emberi ész hatalmát, mert könnyű volt belátni, hogy az elektromágnesség szellemes felhasználásán alapuló találmányokhoz sok millió ember érdeke fűződik.

Tekintve, hogy az Akadémia célját és eszközeit az alapszabályok szabatosan kifejezik, nem minden töprengés nélkül intéztem magamhoz ezt a kérdést: vajjon a természettudományok térfoglalásának korában Akadémiánk, ragaszkodva az alapszabályokba lefektetett elvekhez, jövőben nem iktathatna-e be olyan feladatokat is munkatervébe, a melyek nagyobb hatást biztosíthatnának részére mind az országos, mind a nemzetközi tudományos és művelődésügyi mozgalmakban? És nem nyújthatna-e tájékoztatást, segítséget a hazai közgazdasági tevékenységnek is? Alapos megfontolás után arra a következtetésre jutottam, hogy ilyen feladatok vannak és előtérjesztésük ma annál időszerűbb, mert számuk, a béke helyreállítása után, híhetőleg még szaporodik is.

Nem tudom, mások miként vélekednek, de engem mindig lehangolt, hogy több, valóban maradandó becsű részletmunkát nem tekintve, magyar tudós nevéhez fűződő, nagy korszakos fölfedezést nem jegyezhet fel a természettudományok fejlődésének története. Nem mondom, hogy sértett, de rosszul esett az is, hogy több, önálló kutatáson alapuló eredmény is, melyek méltó helyet foglalhatnak el a nemzetközi nyelveken megjelent természettudományi irodalomban, nem mint magyar szerző kutatásai, hanem mint külföldi tudományos folyóiratokban közölt értekezések részesültek méltánylásban, mert a nyugati nagy nemzetek nyilván gyakorlati okokból, abban állapodtak meg, hogy a magyar nyelven megjelent közleményeket ugyanabban az elbánásban részesítik, mint a szerb, a bolgár, a görög, a török, a román és különböző keleti nyelven kiadott értekezéseket, azaz: nem vesznek róluk tudomást.

Úgy érzem, hogy az előbb fölvetett két kérdéshez hozzáfűzve még ezt a két tényt, megérdemlik, hogy a mai ünnepélyes közülésen foglalkozzam velük, nem azért, hogy ünneprontó legyek, hanem hogy éppen az ünnepélyes hangulat hatása alatt alakuljon ki elhatározás megfontolásukra.

Lássuk először, Logy a hazai tudományosság és közgazdaság ügyét tekintve, milyen feladatok várhatnának jövőben az Akadémiára.

Tudva azt, hogy nagy fölfedezésekhez kiváló tudományos készség, isteni ihlettség, sok idő, sok pénz, elégséges segítség és meglehetősen nagy szerencse is kell: mindenki mondhatná, hogy ezek mind olyan kellékek, a melyeknek kielégítése az Akadémia hatáskörén kívül esik. — Tökéletesen így van. De lehet az Akadémiának módja másként avatkozni bele a helyzet megváltoztatásába.

Az Akadémia első tudományos intézetünk, mely éppen az által, hogy tagokat egyénenként elvégzett bírálat alapján választ, szigorú bírálat alapján jutalmaz, bizottságilag tárgyalt pályakérdéseket tűz ki, kiadásra érdemesített kész munkák megjelenését elősegíti: az országos szellemi versenynek legtekintélyesebb előmozdítója és összealkotásánál fogva az ország tudományos állapotának legmegbízhatóbb nyilvántartója is. Az Akadémia tudja legjobban, hogy egyes tudományágakat kik képviselnek hazánkban, egyes tudósok mit és hogyan termelnek; illetékes vélemények tájékoztatják arról is, hogy minden tudományág területén mi történik itthon és mi történik külföldön. Az Akadémia nem lépne át munkakörét, ha nyilvántartaná azt is, hogy tudományos téren mi az, a mi nem történik, nem történhetik itthon, akárhányszor nem a tudományos munkálkodásra hivatottak szellemi, hanem tagadhatatlanul nagy anyagi szegénysége miatt, és meggyőződés, hogy tetemesen növe az Akadémia iránt érzett tisztelet, ha tekintélyének egész súlyával mindent elkövetne, hogy a természettudományok, de a többi tudományok művelhetésének, fejlesztetésének útjában is, anyagi eszközöktől függő akadályok ne legyenek. Elevenebb és mindenek fölött eredményesebb tudományos élet nem egyes tudósok érvényesülhetésének, becsvágyuk kielégülhetésének magánügye, hanem Magyarország becsületének tartozéka: ezért megmérhetetlen haszon háramlanék közművelődésünkre, ha egész tudományos életünket kizárólag az Akadémia irányíthatná.

Ha a M. T. Akadémia ezt a hatáskört biztosítaná magának, éppen nem tévedne akadémiaiktól sohasem járt útra. Ez a háború sok felfogást megváltoztatott, sok intézmény munkakörét szűkítette vagy kibővítette. Alig van kizárólagosabban tudományos intézmény, mint a Royal Society, és ez a háborúnak kezdete óta szakadatlanul azon fáradozott, hogy az angol közvéleményt és az angol kormányt meggyőzze a természettudományok gondosabb tanításának, művelésének és a bűvárkodás általánosabbá tételének szükségességéről. Hivatkozva arra, hogy a természettudományok hatása a földművelésre, a gyáriparra, a keres-

kedelemre napról napra fokozódik. nyomatékosan sürgeti a természettudományos műveltség terjesztését. Véleményem szerint, ha a Royal Society felelősnek érzi magát mindazért a veszteségért, a mely Angliát közgazdasági téren érheti a miatt, hogy a természettudományok tanításában, művelésében és tanulásában mutatkozó fogyatkozásokra se a közönséget, se a kormányt nem figyelmeztette és pótlásukra tanácsot nem adott: akkor az Akadémia is méltón cselekednék önmagához, ha szót emelne a természettudományoknak, különösen a természettudományok kutató módszereinek gondosabb tanítása és gyakorlása érdekében.

Az a szellemi tunyaság, mely az angol ifjúságot akadályozza a fáradságos kutató munkában és az önálló ítéletre való előkészülésben, nem hiányzik a mi ifjúságunkban sem, csak okai mások. Angliában a sporttal üzőtt szertelenség nem engedi, hogy az ifjúság elmélyedjen a laboratoriumi munkában: nálunk sokszor a keleti nembánomság, az alvásából még föl nem rázott becsvágy, elégszer az életért folytatott küzdelem idézi elő az eredménytelenséget. Nem bizonyos, de lehetséges, hogy ha az Akadémia hallatná a természettudományok erőlesebb művelésére buzdító szavát, vagyonos, előkelő családok gyermekei is czélul tűznék ki, inkább fölfedezésekkel, mint ledér hiábavalóságokkal tenni híressé nevöket. És kívánatos is volna, hogy legyenek nálunk is a természettudományoknak anyagilag független rajongói, mert jövőben még költségesebbek lesznek az új nagy eredmények annak következtében, hogy az egyszerűbb feladatok mezejét az elődök már teljesen letarolták.

Ellenkeznék az igazsággal, ha elhallgatnám, hogy az egyetemek tudós képviselői sokszor megkísérelték lelkesítéssel toborzani hiveket a természettudományos munkára Sajnos, kevés sikerrel. Ujjainkon számlálhatjuk össze azokat, a kik jó sorsban születve, nem politikai, hanem tudományos és főleg természet-tudományos pályán kívántak hozzájárulni hazánk dicsőségének gyarapításához. Sőt az egyetemek és főiskolák is jobban teljesíthetnék a tudományok művelése terén ma még egészen reájuk báramló kötelességeket, ha az Akadémia tekintélye is támogatná őket munkatervök végrehajtásában és végső esetben tájékoztatná a kormányt, ha kell, a törvényhozást, mint teszik más akadémiák is, hogy tudományos munkásság kifejtésére elégtelenek a kerektek, ha hiányoznak az anyagi eszközök kitöltésükre.

Igy vélem, nem tévedek, mikor azt állítom, hogy ha az Akadémia, mint a természeti és technikai tudományos mozgalmak megfigyelője és irányítója, nyilvántartja vala hazánk természeti és technikai tudományos állapotját és alkalmilag a közoktatástügyi kormánynak vagy az összes kormánynak feltárja vala szükségleteinket: akkor egyetemeink és főiskoláink másként fej-

lódhatnak volna. — Nincs-e okunk csodálkozni azon, hogy tudományegyetemeinken két, olyan hatalmas lendülettel fejlődésnek indult tudománynak, mint az organikus chemiának és a biochemiának, egyáltalában nincs rendszerezített tanszéke? Nem meglepő-e, hogy két idősebb tudományegyetemünkön a zoologia, egyik tudományegyetemünkön a botanica összes ágainak csak egy képviselője van? Nem tűnhetik-e fel minden, okokat kereső gondolkozónak, hogy évek óta hallja emlegetni a biológia elsőrendű fontosságát, de egy biológiai tanszék szervezésének gondja még senkit sem háborgatott? Összeegyeztethető-e a tudományok mai állásával, hogy az ország gazdasági életére és közegészségügyére annyira kiható tudományoknak, mint a mineralogiának, a geológiának, a palaeontológiának szétválasztása eddig még csak a budapesti tudományegyetemen történt meg? Megnyugtatható-e, hogy mikor vannak hajózható folyóink, van tengeri hajózásunk, műegyetemünkön a hajóépítés tanításának beiktatására csak az utóbbi évek alatt gondoltunk? S ki tudja, mikor kerülhet sorra, hogy a léghajók, a repülőgépek, az autók szerkesztése is belekerüljön a műegyetem tantervébe.

Nagyon jól tudom, hogy az Akadémia olyan tervet nem ajánlhatna megszívlelésre és végrehajtásra, mely az ország teherbíróképességével nem egyeztethető össze: de azt is tudom, hogy minden felsőbb hatóság mérlegeli a dolgokat és ha a kilátásba helyezett haszon a befektetés tisztességes kamatozását biztosítja, legott megtalálja az elégséges fedezetet is mindenre. Németország példája bizonyítja, hogy a természeti és technikai tudományok istápolása gazdagon jövedelmez, annyira gazdagon, hogy Németország példáját most követésre méltónak itéli Anglia és Franciaország is. Ha valamikor tanácsos volt az utánzás, most még szükséges is. Utánozzuk ebben Angliát és Franciaországot; könnyű szívvel megtehetjük, mert hazai viszonyaink is arról tanuskodnak, hogy a természettudományi vagy technikai oktatásra fordított összegek nem maradtak nyugvótökéek.

Gróf Széchenyi István szellemével megegyeznék és az Akadémia céljaival sem ellenkeznék, ha az Akadémia nemcsak arra vigyázna, hogy a természettudományok művelése fenn ne akadjon, hanem arra is, hogy a természettudományok közgazdasági életünkben minél erőteljesebben éreztessék hatásukat. Igaz, hogy az Akadémia eddig sem mulasztotta el a tisztán tudományos és gyakorlati vonatkozásokat összeegyeztetni: mégis úgy vélem, hogy munkatervét ebben az irányban is valamivel kibővíthetné.

Mindig szemmel tartva, hogy az Akadémia az a tudományos testület, a mely legmagasabb szintjéről legkisebb elfogultsággal ítélni meg a természettudományoknak a mindennapi élethez való viszonyát és minden tagja tudományos és erkölcsi

hírnevével kezeskedik állításainak valódiságáért: a közérdeknek nagy szolgálatot tehetne a matematikai és természettudományi osztály, ha a természet bármelyik országába tartozó nyerstermény lelhelyéről, termelésének rendes vagy különleges körülményeiről tudomására jutott újabb adatot közölne a földművelés- vagy a kereskedelemügyi, illetőleg a pénzügyminiszteriummal, hogy a még nem értékesített nyerstermény ipari vagy kereskedelmi értékesítése iránt haladéktalanul lehessen intézkedni. De éber figyelemmel kísértethetné ásványainknak nemcsak felkutatását, hanem feldolgoztatásának módját is. Gyakorlati feladatokkal kapcsolatos pályakérdések hirdetésével izgathatná a tőketulajdonosokat olyan vállalkozások támogatására, a melyek iránt eddig nálunk főleg idegenek érdeklődtek, a kik, bizonyára nem a mi boldogításunkra, még most, a háborús években is, szorgalmasan fölkeresik ásványokban gazdag vidékeinket. Így talán levetközhetjük ügyefogyottságunkat s valamikor megszűnnék, hogy chromot, vasat, antimont, ólmot, cinket, alumíniumot, molybdaent tartalmazó nyersanyagainkat osztrák, német és helvét vállalkozók hasznosíthassák.

El tudom képzelni azt is, hogy ha az Akadémia vette volna kezébe a természeti ritkaságoknak, vagy egy nemzeti park létesítésével a természetieknek védelmét, ma nem kellene aggódva gondolnunk reá, hogy a műveltség és polgárosultság megfontolatlan terjesztése következtében utódaink már csak irodalmi adatokból fogják tudni, hogy Magyarország hegyeit, rónáit, folyóit egykor mennyivel több növény- és állatfaj tette nevezetessé.

Mint hogy természettudományos fölfedezés és találmány legalább is mostohatestvérek és ha nem is egyenlő értékű, de egyenlően értékes bizonyítékai valamely nemzet szellemi tehetőségének és életrevalóságának: legyen szabad emlékezetbe idéznem Wartha Vinczének 1909-ben mondott elnöki beszédét, melyben az őt jellemző elragadtatással adja elő, hogy a francia Akadémia nemcsak maga buzdít gyakorlati feladatok megoldására, hanem mindent elkövet, hogy kiválóbb találmányok áldásossá váljanak. Kíváncsinos volna, hogy jövőben érdeklődjék az Akadémia a magyar találmányok iránt és szigorú, de jóakarató bírálataival serkentse kitartó munkára feltalálóinkat. A tudományos fölfedezések a magyar név becsületét öregbíténék: a találmányok az erkölcsi sikert anyagi haszonnal is tetéznék: az pedig nagyon reánk férne, hogy nálunk is minél több igazi tehetség ösztönzést kapna hasznos találmányok kieszelésére.

Most még néhány szóval annak megvilágítására kívánok reátérni: miért tartom én szükségesnek, hogy az Akadémia a külföldi tudományos irodalommal közvetlen összeköttetést létesíteni törekedjék.

Távol áll tőlem még csak gondolni is reá, hogy az Akadémiának nem a magyar nyelvnek ápolása, fejlesztése és a tudományoknak magyar nyelven való művelése volna elsődrendű feladata. Ez annyira természetes, hogy erről vitatkozni sem szabad. Akadémiáknak létjogosultságát ez adta meg a múltban, ez adja meg a jövőben is. De ma, mikor a kisebb nemzetek történeti küldetésének erős bizonyítéka az is, hogy a tudományok fejlesztésében milyen helyet foglalnak el, mennyire bírnak részesei lenni annak a nagy, közös szellemi munkának, mely a művelt nagy és kis nemzetek tudósait, ennek a szerencsétlen háborúnak kitörése előtt, az egész emberiség ismeret-állományának összehordására és rendezésére egyesíteni törekedett: nemzeti műveltségünknek egyetlen, a polgárosult világ minden tanult emberétől látható jele csak az lehetne, ha a tudományos világ-irodalom nemcsak a Magyarországon élő és dolgozó tudósra, hanem a M. T. Akadémiára hivatkoznék.

Nincs erőnk követelni, hogy a hazánkban megállapított tudományos eredményeket a nagy, művelt nemzetek tudományos folyóiratai, az Akadémia osztályainak magyar nyelven kiadott közleményeiből dolgozzák fel: azt sem kívánhatjuk, hogy a magyar tudósok kutatásaik eredményeit külföldi folyóiratokban ne jelentessék meg addig, a míg azok az Akadémiának idegen nyelvű kiadványában meg nem jelentek: de szép szerével reánkényszeríthetjük a külföldi folyóiratok szerkesztőit, hogy az Akadémiáról, osztályainak munkásságáról tudomást vegyenek. Ez pedig csak úgy volna lehetséges, ha az Akadémia — egyelőre — havonként, meghatározott napon, valamelyik, a nyugati vezető nemzetektől elfogadott nyelven, olyan „értesítőt“ adna ki, mely az osztályok ülésén havonta bemutatott és kiadásra érdemesnek ítélt értekezések rövid tartalmát közölné. Ez a kiadvány a mostani „Berichte“-t és „Umschau“-t, melyek az értekezéseket egész terjedelmökben, de rendszerint nagyon későn közlik, nem tenné fölöslegessé: sőt nélkülözhetetlenségüket bizonyítaná, ha a részletek tekintetében reájok terelné a figyelmet.

Bizonyos, hogy egy ilyen értesítő kiadása anyagi áldozatot követel vagy az Akadémiától, vagy a magyar kormánytól: azonban ezt megtérítené az erkölcsi haszon. Ma talán már szabad nekünk is elvárunk, hogy a művelt nemzetek tudományos körei az Akadémiát ne csak a külső tagok választása, hanem a magasabb műveltség fejlesztése érdekében végzett tudományos munka miatt tekintsek saját akadémiájukhoz hasonló értékű tényezőnek. Bensőbb kapcsolatunk a nemzetközi tudományos irodalommal élénkíthetné, sikeresebbé tehetné tudósaink munkásságát: a tudományos világ ítélőszéke elébe idézés fokozhatná tudósaink felelősségérzetét és közelebb vihetne bennünket ahhoz az eszmé-

nyünkhöz, hogy Magyarországot a M. T. Akadémiának az emberség művelődése ügyében teljesített szolgálataiért is tiszteljük.

Az Akadémia osztályai közül egyik sem alkalmasabb arra, hogy a várva-várt béke beköszöntése után, az ország határain belül az anyagi javakat termelő munkában, az ország határain kívül a közös célra törekvésben annyi érintkező pontot kereshetne és találhatna, mint a matematikai-természettudományi osztály. Ez a felfogás bátorított mai felszólalásomra. Szerencsésnek érezném magamat, ha az Akadémia nagyjai, a kik tisztában látnak, mélyebben gondolkoznak és éppen ezért lielyesebben is ítélnének, mint én, érdemesnek találnák észrevételeimet a komoly megfontolásra.

Hazánk és Akadémiánk fényes jövőjébe vetett szilárd bizalommal nyitom meg az Akadémia hetvennyolecadik évi közülsését.

II.

Főtítkári jelentés.

Heinrich Gusztáv akadémiai főtítkártól.

Tisztelt Akadémia! Még két év előtt kijelenthettem e helyről, hogy a világháború „semmikép sem zavarta meg az Akadémiának csendes és következetes tudományos munkásságát”. Ma már ezt a kijelentést nem ismételhetem — a páratlan világesemények a lefolyt évben tényleg már megzavarták az Akadémia munkásságát: egy oldalról a veszedelmesen fenyegető szénhiány arra kényszerítette az Elnökséget, a kormány intézkedése folytán, hogy két hónapon keresztül beszüntesse osztályaink rendes ülésezését; más oldalról pedig a hihetetlen mértékben fölszigázott nyomdaárak lehetetlenné tették némely tervbe vett tudományos vállalkozásunk megindítását, vagy egyes folyamatos kiadásunk folytatását. Évi jelentésünkéből, mely a t. közönség kezében van, kiderül, hogy az Akadémia munkássága e kedvezőtlen viszonyok közepette sem szünetelt; de, sajnos, kétségtelen, hogy szokott nagyszabású működése szűkebb határok közé szorult. Igaz, hogy egy tudományos intézet jelentőségét nem kiadványainak száma, hanem értéke határozza meg: mégis tekintve azt a nagyszámú feladatot és teendőt, melyeket az Akadémia komoly megfontolás alapján maga elé kitűzött, kénytelenek vagyunk bevallani, hogy a lefolyt évben tudományos programmunknak csak egy részét tudtuk megvalósítani. A többi jobb időkre marad, melyekről most már fokozott reménnyel hiszszük, hogy nemsokára be fognak következni. Ebből kifolyólag, egyebekben sem történtek jelentősebb mozgalmak, melyek-

ről a már nyomtatásban megjelent évi beszámolón kívül e helyen jelentést tehetnék.

Akadémiánk sohasem volt a nagy események színhelye, hanem mindig a csendes, nyugodt, szakadatlan tudományos munka otthona. A főtitkári jelentésnek, ha nem akarja az ülések napirendjét és a kiadványok sorozatát közölni, nem igen van alkalmja érdekesebb mozzanatokról beszámolnia. Mégis akad egyszer-másszor oly esemény, mely a mindennapi élet egyhangúságát kissé megszakítja. Ilyen volt a lefolyt évben az a két emlékünnepély, melyekkel „újabb irodalmunk egyik legmagyarabb dalnokának“, Tompa Mihálynak, és a magyar tudomány egyik legfényesebb alakjának, Kitaibel Pálnak áldoztunk. Illő és indokolt, hogy mind a kettőről e jelentésben is röviden megemlékezzem.

A mult esztendőben megünnepelhattuk Tompa Mihály születésének (1817 szeptember 28.) százéves fordulóját, az idén lesz félszázada, hogy a rokonszenves költő elhunyt (1868 július 30.). Rövid és keserves volt élete, rövid és igen vékony Akadémiánkkal való kapcsolata is. Taggá megválasztását a következő, Toldy Ferenczhez intézett levélben köszönte meg: „Tekintetetes Titoknak úr, Tisztelt Uram! A magyar tudományos Akadémia azon kegyes figyelmét, mely szerint mult évi december 15-én tagjainak díszes soraiba engem is felvenni méltóztatott, hálás köszönettel fogadván: a mennyire csekély tehetségemtől telik és csupán a költészeti irodalom körében mozgó korlátozott készségem engedi, nemzetünk e feltékeny kegyelettel ápoltt tudományos intézetének díszére munkálni, legnagyobb örömem- és legszentebb kötelességemnek tartandom. — Teljes tisztelettel vagyok Hanván, február 16. 1859. Tekintetes Titoknak úrnak alázatos szolgája Tompa Mihály.“ Nem tudom, az irományokból nem derül ki, volt-e csak egyszer is e palotában, ült-e csak egyszer is felolvasóasztalunknál, viseltetett-e valaha mélyebb érdeklődéssel társaságunk belső élete iránt. Székfoglalót voltaképp nem tartott soha; az Akadémia azonban elfogadta ilyennek 1859-ben az Akadémia Kazinczy-ünnepélyén előadott pályanyertes költeményének fölolvását. De ő maga tényleg nagyobb szabású művel óhajtotta elfoglalni székét, ezen szándékát azonban hosszas betegsége megghiúsította, úgy hogy végül csak „Utolsó verseim“ czímmel három elégiát küldhetett be, melyeket néhány nappal a nagyjutalom elnyerése után és csak négy hónappal megdőbbszentő elhunyt előtt hű barátja, Szász Károly, az I. osztálynak 1868 márczius 23-án tartott ülésében felolvasott.

Az Akadémia nem viszonzta elzárkózó hidegségét hasonló érzéssel: mindig elismerte költői kiválóságát, örömmel ragadta

meg az alkalmat, hogy kitüntesse, a hála örökzöld koszorúját tette le korai sirjára és egy szép emlékbeszéd (Szász Károly, 1871 május 20) bús akkordjaival búcsúzott el tőle.

Hogy viszonya az Akadémiához csak elméleti volt és végig az maradt, annak két főoka van, melyeknek rövid jelzésével akarom kiegészíteni azt a szép beszédet, melylyel mélyen tisztelt elnökünk tavaly a nagy szünetet követő első érdemleges összes ülésünket (1917 október 29., Akad. Ért. 1917. 605. l.) megnyitotta.

Hatvan esztendeje, hogy 'Akadémiánk a szabadságharc és elnyomatás szomorú évei után 1858-ban új életre kelt és ténykedéseinek legeléseje természetesen az volt, hogy megritkult sorainak kiegészítéséhez látott. Már ez év decemberében tartott újból nagygyűlést és ennek keretében december 15-én nagy számmal választotta tudományos életünk és szépirodalmunk jeleseit tagjai közé. Ekkor lettek levelező tagjai, hogy csak a szépirokat és költöket említsem, Arany János, Jókai Mór, Szász Károly, Gyulai Pál, Tárkányi Béla és Tompa Mihály. Kik ajánlották Tompát, az akkor élete delén már nagy népszerűségnek örvendő negyvenéves költőt és mire alapították ajánlásukat, nem tudni, mert írott tagajánlás nem maradt fenn. A régi kedélyesebb és lelkesebb idők szokása szerint valószínűleg csak szóval történt mind maga a jelölés, mind az ajánlás indokolása. Még ugyanezen nagygyűlés keretében, december 16-án elhatározta az Akadémia Kazinczy Ferenc születésének százados megünneplését, többek közt „egy pályázat útján előállítandó dicsőítő költeménnyel is“. E pályázat eredményéről 1859 október 3-án tett a nyelvtudományi osztály jelentést, mely szerint a bírálók (Arany János, Lukács Mór és Székács József) az V. számú pályaművet javasolták megjutalmazásra, „mely győzelmi himnus egy hosszú, dicső pálya felett, a milyen a százados ünnep emelésére mindenkép alkalmas“. A koszorúzott óda szerzője Tompa Mihály volt, a költeményt az 1859 október 25-én megtartott ünnepélyes ülésen Toldy Ferenc olvasta föl. A költemény fölolvása mód fölött fölingerelte az ideges és izgékony költőt, aki már akkor betegkedett és elhitette magával, hogy ódáját szándékosan olvasta föl Toldy rosszul, hogy hatását elrontsa. Elkecserepedésében kijelenti Toldynak, hogy azon küszöbre, hová léphetni érdeme feletti dicsőségnek tartotta, most már soha nem teszi lábát és utóbb is ismételve kimutatta, hogy neheztel az Akadémiára. hisz még a következő évben is tanácsot kért Arany Jánostól, „mikép kellene neki legalkalmasabban visszavonulni, botrány nélkül“. E nagy és mindenkép indokolatlan felzúdulása ellenére mégsem hiszem, hogy ez a kicsinyes ügy kedvetlenülítette volna

el Tompát annyira, hogy személyes kapcsolatát az Akadémiával máris megszakította, még mielőtt voltakép létrejött volna. Ennek főoka, nézetem szerint, a költőnek sajátos egyénisége és érzésvilága volt, de a szépirok helyzete is a tudósok körében.

Tompa egyéniségének fő jellemző vonása a természetnek mely ismerete és forró szeretete volt. Csak falun, a természet ölén érezte magát jól és irtózott a nagyvárostól, melyben meghonosodni, noha erre kísérletet tett, nem tudott soha. Az irodalomnak eleven élete, az irodalmi körök sűrűsége-forgása, mely nálunk a fővárosban központosul és hatalmas vonzóerővel csábít Pestre minden tehetséget, sajnos, minden tehetségtelenséget is, az ország legféltreesőbb vidékeiről is. Tompára ily vonzó erőt nem gyakorolt. Ő a faluban és a falu közepén az egyszerű paplakban gyökerezett, hol családi boldogság övezte, majd családi fájdalom lekötötte, úgy hogy nemcsak Pestre nem kíváncsozott, de kellemesebb vidéki városokba, hová a hírneves lelkészt meghívták, sem volt hajlandó költözködni. Megmaradt a kies szerény Hanván, hönnan hűvösen szemlélhette a személyes hiúságot és torzsalkodást, mely a fővárost jellemzi és benne az Akadémiát sem kerüli el. Ehhez járult folyton gyöngélgedő egészsége, mely csakhamar igen kedvezőtlen fejlődésnek indult, úgy hogy az Akadémia legnagyobb kitüntetése, az 1868. évi nagyjutalom is voltakép már csak a haldokló költő homlokára helyezhette a meleg elismerésnek örökzöld koszorúját. Ez év márczius 17-én ugyanis elhatározta a nagygyűlés, hogy az 1861—1866-iki évkörre szóló költői nagyjutalmat Tompa összes költeményeinek, illetve ez évkörbe eső VI. kötetének (mely 1863-ban jelent meg) ítéli oda. „Az osztály (mondja a jelentés), ha már a költőnek összes működését a jutalomkörbe nem vonhatta, választva sem választhatna oly kötetet annak dolgozatai közül, mely költői erejét és művészetét teljesebb ragyogásban és bevégeztségben tüntetné föl, mint a véletlenül éppen e körbe eső VI-ik. Ebben a költő, az előbbiekhöz képest, nemcsak nem apadt, sőt, mint folyam, haladtában mind mélyebbre ásta magát. E kötet egészben véve mélyebb, tartalmasabb, komolyabb, mint bármelyik elődje. Itt már az óda mélysege és magassága uralkodik: az élet, haza, világ, örökkévalóság melyen átértett gondolata. Reflexiói többnyire csak álarcaizai az elfátyolozott mély érzelemnek: képes, allegóriás módja a legszerencsésebben itt érvényesül a hazafi fájdalom költői kifejezésére. Mindig tiszta formakezelése itt a művészeti biztosság erejében mutatkozik; szóval e kötet érdemes, hogy egy kitünő tehetséggel kezdett és méltó népszerűséggel futott huszonöt éves költői pálya tetőzetéül tekintve, az Akadémia nagyjutalmával ékesíttessék.”

Négy hónappal e bőven kiérdemelt kitüntetés után örök nyugalomra tért a testileg és lelkileg sokat szenvedett jeles költő. kinek Akadémiánkhoz való viszonya tehát egy rövid évtizedre esik és költői működésének két megjutalmazásától van határolva.

De mint már érintettem, volt a Tompa és az Akadémia közt kétségbevonhatatlanul hüvösebb viszonynak még egy másik oka is, mely manap sem egészen tárgytalan. Már nagy elődöm, Arany János, hangsúlyozta (1867 január 31-én előadott főtitkári jelentésében), hogy az Akadémia, mely keletkezésekor túlnyomólag szépirodalmi erőkből alakult, idővel valósággal tudományos intézetté lett, melyben a tudománynak minden ágát kiváló szakférfiak művelik és lehetőleg továbbfejlesztik. Arany János, mintha a fejlődésnek ez irányától féltette volna a szépirodalom jogosultságát az Akadémia kebelében, fölveti a kérdést, hogy nincs-e a költészetnek létjoga ebben a tényleg tudományossá kialakult intézetben. Ő erre a kérdésre igennel felel, mert szerinte a szépírók vannak hivatva arra, hogy a magyar nyelv és stíl tisztasága fölött őrkdjenek. Azt hiszi, hogy „a szépirodalmi szak, mely most jóformán azt sem tudja, mi dolga a tudományos Akadémiában, volna hivatva a nyelv gyakorlati használatának ellenőrzésére: hivatott arra, hogy compact, szervezett munkásság által gátat vessen a rohanó áradatnak“, mely nyelvünk eredeti tisztaságát és zamatját nap-nap után megtámadja és aláássa. Ma már nem járulhatnánk hozzá kitűnő elődömnek e felfogásához, mert ma már tudjuk, hogy az a feladat, melyet ő a szépíróknak szánt, szintén komoly tudományos feladat, mely nemcsak biztos nyelvérzéket, a mi szépíróinknak elvitázhatatlan jelessége, hanem elsősorban alapos szakképzettséget tételez föl. De azért a költők és szépírók joggal foglalnak helyet az Akadémia tagjai sorában, mivel műveikben a tiszta és helyes magyarságot művészi tökélyben juttatják érvényre és nagyszámú költői pályázataink tárgyalásában és eldöntésében igen előnyösen egészítik ki az elmélet embereinek véleményét. Tompa távol maradt az Akadémia működésétől és azért nem találta meg helyét az Akadémiában: az osztályüléseken nem akarta egy-egy költeményét fölolvasni — csodálatosképen• ettől mai napig is minden elképzelhető ok és indok nélkül irtóznak költő tagtársaink —, a pályázatok elbírálásában pedig, azt hihette, meggátolta falusi magánya és folyton rosszabbodó betegsége, mely a fővárosi emberekkel szemben különben is gyanakvó magatartását idővel valóságos irtózáttá fokozta. Viszonya az Akadémiához így, mint mondtam, csak elméleti, mondhatni névleges maradt, a mi az Akadémia őszinte tiszteletét és meleg rokonszenvét vele és nagy költői

érdemeivel szemben azonban sohasem kisebbsíthette. Életének utolsó éveiben talán kibékült Akadémiánkkal, mire azon elhatározásából is következtethetünk, hogy ötven évvel halála után felbontandó letétjének nyilvánosságra hozatalát az Akadémiára bízta, mely óhajta szerint a kiadásból eredő hasznót is élvezze.

Másik emlékünnepeünk hőse a magyar tudománynak egyik legkimagaslóbb alakja, Kitaibel Pál világhírű botanikus volt, a ki most száz éve hunyt el Pesten (1817 december 13.) hatvan éves korában (szül. 1757 február 3-án Sopronban). Elhunytának évfordulóját Akadémiánk 1917 december 17-én kizárólag Kitaibel Pál emlékeztetének szentelt összes ülésen ünnepelte, midőn elnökünk megleghangú megnyitója után Tuzson János tagtársunk nagyszabású emlékbeszédben méltatta a nagy tudós elévülhetetlen érdemeit, a főtitkár pedig leleplezte a megdicsőültnek mellszobrát, melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter készíttetett egyetemünk botanikai-rendszertani intézete számára. Nem az ő hibája, és nem a mienk, hogy nem lehetett tagja Akadémiánknak, mely csak egy évtizeddel halála után alapított; de Akadémiánk sohasem volt oly szűkkeblű, hogy kizárólag csak tagjainak homlokára helyezte el az elismerés koszorúját: ellenkezőleg: készséggel megragadott minden alkalmat, hogy régibb nagyjaink dicsőségét is hirdesse. hisz ez év októberében Zrinyi Miklósnak, a nagy hadvezérnek és költőnek emlékeztét is fényes diszülésben fogjuk megünnepelni.

A mult évben fölmerült és letárgyalt közérdekűbb ügyek sorából a legfontosabb két szépirodalmi (drámai) pályázatunk ügyrendjének az eddigi gyakorlattól lényegesen eltérő értelmezése. A Teleki- és Kóczán-pályázatokról szóló szabályzat ugyanis úgy rendelkezik, hogy a jutalom „a viszonylag legjobb műnek” mindig kiadandó. Ezt a rendelkezést eddig úgy értelmezte az Akadémia, hogy a jutalmat mindig kiadta, voltaképp nem a viszonylag legjobb, hanem a viszonylag legkevésbé rossz pályaműnek. Kétségtelen, hogy ez az értelmezés nem volt helyes, mert hiszen az alapítóknak, a kik a hazai irodalom és nemzeti szintígy gyarapítását és emelését célozták, nem lehetett szándékuk, hogy irodalmilag értéktelen és színvadi előadásra alkalmatlan kísérleteket kívántak volna megjutalmazni, mert ily feltételezés mellett alapítványuknak nem volna célja, mert az a magyar színügynek egyáltalában nem szolgálna javára. Szándékuk különben kiderül az alapítványi levelek ama rendelkezéséből, hogy a jutalmat nem a viszonylag legkevésbé rossz, hanem a viszonylag legjobb műnek, tehát okvetlenül jó műnek kell kiadni. A gyakorlat teljességgel fedi ezt a fölfogást, hisz a Teleki- és a Kóczán-pályázat csak nagyon kivételesen eredményeztek oly pályamunkát, mely irodalmi szempontból érté-

kesnek tekinthető, a nemzeti játékszin pedig egy félszázad lefolyása alatt csak kétszer vagy háromszor nyert ezen pályázatok útján, annyira a mennyire, hasznavehető darabot, úgy hogy e pályázatok a hozzájuk fizött reményeknek egyáltalában soha nem feleltek meg. Az alapítók rendelkezésének helyesebb értelmezése alapján tehát jövőre csak oly pályamű nyerheti el a jutalmat, mely vagy irodalmi, vagy színi szempontból értékesnek tekinthető. Magától értetődik, hogy a ki nem adott jutalmak soha nem vonatnak el eredeti rendeltetésüktől, hanem jövőre is a Teleki- és Kóczán-alapítólevelekben meghatározott célra fognak fordíttatni, olyformán, hogy ezentúl esetleg több pályamunka is nyerheti el ugyanazon pályázaton a jutalmat, a mennyiben ki nem adott jutalmak rendelkezésre állanak és több értékes pályamű érkezik be.

A főtítkári jelentés, sajnos, sohasem mellőzheti hallgatással az Akadémia súlyos veszteségeit, melyek intézetünket az előző nagygyűlés óta érték. Az idén is legalább lehető röviden föl kell említenem azon kiváló tagtársainkat, a kiket az utolsó évben elveszítettünk. Van ilyen belső tag öt és külső tag hat. Tiszteleti tagjaink sorában ketten váltak meg tőlünk: 1918 január 21-én *Bezerédy Pál*, a Wahrmann-jutalom aranyérmének nyertese, egy félszázadon át a selyemtenyésztes nagyérdemű hazai apostola, kit Akadémiánk csak most egy éve választott meg tagjává — és 1918 február 16-án *gróf Khuen-Héderváry Károly*, a tudomány lelkes barátja, a ki az Országos Levéltár új palotájának fölépítésével megbecsülhetetlen szolgálatot tett a magyar történeti tudományoknak. Rendes tagjaink közül szintén kettőt veszítettünk el: 1917 december 19-én elhunyt *Tangl Ferencz*, 1902 óta tagtársunk, a kitünő természettudós, a ki férfikora delén roskadt össze, mert túlfeszített tudományos munkásságában sohasem kímélte testi és szellemi energiáit — és 1918 márczius 28-án *bárá Láng Lajos*, a ki 1883 óta tartozott Akadémiánk kötelékébe, Nemzetgazdasági Bizottságunknak évek óta elnöke, a fáradhatatlan tudományos bűvár, a gazdasági és állami életnek kipróbált okos és melegszívű vezérémbere. Levelező tagjaink közül 1917 augusztus 13-án elhunyt *Lörenthey Imre*, a ki munkaerejének teljességében váratlanul fejezte be földi pályáját, a palaeontológiának nagyérdemű, vizsgálataiban új szempontokat is érvényesítő művelője. Külső tagjaink közül elhunytak: 1917 június 4-én *Philippovich Jenő*, a nemzetgazdasági és pénzügyi szakoknak kitünő munkása, június 15-én *Helmert Frigyes*, a geodesiának európai hírű tanára, június 27-én *Schmoller Gusztáv*, a közigazgatási tudományak egyik legkiválóbb modern képviselője, szeptember havában *Liard Lajos*, a párisi tanulmányi kerület nagyérdemű rectora,

a philosophiának és paedagogiának jeles munkása, — decz. 13-án *Villari Pasquale*, a világhírű történetíró, kinek Machiavelliről és Savonaroláról írt nagy munkái a történeti tudománynak legkimagaslóbb alkotásai közé tartoznak, és végül már 1918 január 10-én *Jireček Konstantin*, a Balkán földrajzának és történetének elismert szaktudósa. Az elhunyt jelesek emlékezetét kegyelettel fogjuk őrizni.

A nagygyűlésnek kettős föladata van, először, hogy a pályázatok eldöntésével érdemes munkásokat megjutalmazzon és másodsor, hogy a megürült tagsági helyeket új hivatott erővel betöltse.

Az akadémiai nagyjutalmat *Fejér Lipót* levelező tag, a kitűnő matematikus kapta, az interpolatióra vonatkozó úttörő vizsgálatairól, a Marczibányi-mellékjutalmat az időközben váratlanul elhunyt *Geöcze Zóárd* a felületek felszínének meghatározására vonatkozó három értekezéseért. A Bródy-féle publicistikai jutalmat *Moldován Gergely* kolozsvári egyetemi tanár nyerte el, a ki több évtizeden keresztül lelkes munkássággal fáradozott a magyar-román megértés megteremtésén, mire élete törekvéseinek teljes bevéltását, jövődöléseinek szinte betűszóint teljesülését a világháború megdöbbentő csapásokkal igazolta. A Wahrmann-jutalom ezúttal, az alapítványnak világos szövege szerint nem (mint a sajtóban tévesen állították) kereskedőt, hanem oly magyar állampolgárt illette, a ki a kereskedelem terén akár a tudomány előbbrevitele, akár a gyakorlati találmányok, szerkezetek és intézmények fejlesztése és felvirágoztatása szempontjából legnagyobb érdemeket szerzett. A két osztályból kiküldött öttagú bizottság egyhangúlag Kvassay Jenőt ajánlotta e jutalomra, a ki pályájának legnagyobb részét a hajózás kereskedelmi fontosságának érvényesítésére szentelte. Az összes ülésen e javaslattal szemben egyik nagyérdemű tagtársunk, nyilván félreértésből, meglepetésszerűen szóba hozta hazánk ezidőszert legkitűnőbb gyárosát, a ki az ipar terén elévülhetetlen érdemeket szerzett és kit jelentőségénél fogva csak alapos félreértéssel hozhatott kapcsolatba az ideai Wahrmann-jutalommal, mely az alapítvány világos szavai szerint a kereskedelem terén kivívott érdemeknek szolt. A nagygyűlés azért igen helyesen a szakbizottság véleményét fogadta el és a jutalmat Kvassay Jenő ministeri tanácsosnak ítélte oda. A Nádasdy-jutalmat az I. osztály csekély szótöbbséggel *Zempléni Árpádnak* ítélte oda egy vogul mese verses földolgozásáért, a szerény nyelvtudományi Sámuel-díjat *Losonczy Zoltán* kapta egy alapos tanulmányáért, a Gorove-jutalmat a Kant etikáját tárgyaló munkájáért *Bartók György* kolozsvári egyetemi tanár, a ki mellett a pályakérdésnek jeles megoldásaért *Petrácz Géza* posta-

takarékpénztári tiszt elismerő dícséretben részesült, a Lukács Krisztina-jutalmat *Mauthner Nándor* nyerte el a Glukosidek szintetikus előállítását tárgyaló jeles munkájáért; végre a Rózsay-féle jutalmat *Berczeller Lászlónak* ítélte oda a nagygyűlés a felszínfeszültség biológiai jelentőségét tárgyaló értékes műveért.

Megbízásokat kaptak a Bésán-féle nyílt pályázaton *Horváth Géza* r. t. a magyar birodalom Hemiptera-faunájáról tervezett művének kidolgozására: hasonlóképp a Tomory-pályázaton *Rieszt Frigyes* a lineáris integrálegyenletek elméletéről följánlott munkájának befejezésére; végül a Vályi-pályázaton *Fekete Mikály* az algebrai egyenletek gyökereinek helyzetére vonatkozó új vizsgálatok tárgyalására.

Végül négy nyelvészettel és ugyanannyi történettel foglalkozó budapesti, kolozsvári, debreczeni és zágrábi egyetemi hallgató (neveiket l. fönt 268. és 269. l.) részesült az Akadémiától könyvjutalomban.

A nagygyűlés másik feladata a megürült tagsági helyek betöltése, és az idei nagygyűlés ezt a feladatát is teljes sikerrel oldotta meg. Az Akadémia tiszteleti tagjává megválasztotta *Ferdinánd* bolgár czárt, a magyar nemzetnek és a magyar földnek fennkölt barátját, a természettudományoknak nemcsak nagylelkű pártfogóját, hanem egyes ágainak szakavatott művelőjét. — és *Wekerle Sándor* magyar miniszterelnököt, a ki több évtizedre terjedő, kimagasló és áldásos államférfiúi működése mellett a tudomány és nemzeti közművelődés iránt érzett szeretetét és tiszteletét kormányzati működésén kívül is folyton tanúsítja, az Akadémia ügyei iránt pedig, mint az Igazgató-Tanácsnak már évek óta tagja, állandó érdeklődéssel és készséges közreműködéssel viseltetik. Rendes tagok lettek *Négyesy László*, a magyar irodalomtörténet egyik leghivatottabb és legszerencsésebb művelője, *Tagányi Károly*, a sokoldalú alapos és szellemes történetíró, és *Jendrassik Ernő*, a nagyírú orvos-tanár, a ki a vérbeli bűvár hívatottságával szakadatlan buzgalommal és sikerrel kutat az anatomia és élettan terén.

Levelező tagjaink sorába léptek a II. osztály keretében *Szászy-Schwartz Gusztáv* egyetemi tanár, az európai hírt szellemes jogtudós: *Pilch Jenő* honvéd alezredes, a Ludovika-Akadémia tanára, Hadtörténelmi Közleményeink jeles szerkesztője, a magyar haditörténelem kiváló művelője, és a fiatal *Hóman Bálint*, egy derék apának derék fia, a ki alapos és új eredményekben gazdag tanulmányaival, de különösen pénztörténeti hatalmas művével rövid néhány év alatt legkiválóbb történet-szeink sorába küzdötte föl magát. A III. osztály hat megüresedett helyét töltötte be nagyrészt fiatal, de a tudományos

munkálkodásban már megedzett és érdemeket szerzett szakférfiakkal. Elég lesz neveiket röviden felsorolnom: *Konek Frigyes*, az Országos Chemiai Intézet és Központi Vegyikísérleti Állomás fővegyésze, a ki főleg a szerves chemia terén fejtett ki számottevő munkásságot; *Oltay Károly* műegyetemi rendes tanár, a geodesiának hivatott művelője, a ki szaktudománya révén dolgozataival a matematikának és a mérnöki szaknak is fontos szolgálatakat tett; *Pogány Béla*, a kolozsvári egyetemen a physika magántanára, kinek különösen a fénytán körébe eső kutatásai és kísérletei a külföld figyelmét is felkeltették; *Rybár Istrán*, szintén a physika (budapesti) magántanára, kinek nagyszámú, szintén főleg a fénytán problémáival foglalkozó dolgozatai nagyrészt külföldi folyóiratokban jelentek meg és hazánkon kívül is elismerést vívtak ki szerzőjüknek; *Kenyeres Balázs*, a budapesti tudományegyetemen a törvényszéki orvostan tanára, a ki számos alapos részlettanulmánya mellett főleg Törvényszéki Orvostan című háromkötetes nagy munkájával a tudomány és a felső oktatás körül igaz érdemeket szerzett: végül *Marek József*, az állatorvosi főiskola jeles tanára, kinek belgyógyászati nagy munkái német nyelven is megjelentek és a külföldön is osztatlan elismerésben részesültek.

Íme, mennyi kitűnő, kipróbált, új szakember, a kik bizonyára oly elhatározással lépnek sorainkba, hogy már eddig is a legnagyobb elismerésre méltó tudományos munkásságukat ezen túl talán még fokozott mértékben az Akadémia körében fogják folytatni. Öszinte tisztelettel és igaz rokonszenvvel üdvözljük őket és csak azt kívánjuk, hogy a forrón óhajtott béke lehetővé tegye az Akadémiának, hogy minden értékes, tudományos törekvésnek érvényesülését, a mint szívből óhajtjuk, készséges erkölcsi és anyagi támogatásával elősegíthesse.

III.

Thaly Kálmán tiszteleti tag emlékezete.

Márki Sándor rendes tagtól.

Megjelent a Budapesti Szemle 174. kötetében (498. füzet, 321—335. l.) és utóbb önállóan fog megjelenni az akadémiai „Emlékbeszédek” cz. sorozatban.

IV.

Költemények

Vargha Gyula rendes tagtól.

1. Az élet vize.

A mesebeli vízre vágyom,
Az élet éltető csodás vizére ;
Áttörve sárkány-fűtta lángon
Elmennék a világ végéig érte.

S a harezmezőket mind bebolygnám,
A merre csak magyar csontok pihennek,
Elhíteném a sírok ormán
Egy-egy csöppjét éltetvívő vízemnek.

Minden csont megmozdulna tőle,
Fény gyúlna lenn, a sok rög-nyomta szemben,
Ki halva dőlt a vérmezőre :
Mind talpra ugranék, hétszerte szebben.

Mögöttem őrzás had robogna,
Dalolva lejtő bokráts vitézek,
S a haza földje feldobogna,
Mint szív, mely az örömtől szinte részeg.

Elfúlva lázas sietésben,
Anyák futnának, s hű nők, gyenge mátkák,
Elsírni egy nagy hosszú ölelésben
A mult minden keservét, minden átkát.

Kipp, kopp, jönnétek, ámde búsan,
Ti is, lerongyolt csonka-bonka társak ...
Korsómba' víz tinéktek is van !
Hát tűzre mankó ! Több nyomort ne lássak !

Ragadjátok meg igazában
Az ekeszarvát, vésűt, kalapácsot,
S élet virul fel e hazában.
Az ős ugar minőt még sohse látott !

Kiáltok én, de hajh az éjben
Varázsigém mind hasztalan kiáltom ...
Aztán sokáig eltűnődöm ébren.
Vigasz, remény csak álom, balga álom.

1917.

2. Örök rejtély.

Én, piczi porszem, én, az atom,
Titkaid, ég s föld, mért kutatom?!
Képzeletem fél, s képtelen is
Szállni a mélylő végtelenig.

Rejtelem a lét; nem tudom én
Lángra miért gyúlt bennem a fény;
Lángra miért gyúlt s mért ragyog itt,
Azt se tudom, hogy mért vagyok itt.

Végtelen űrben míg tova görg,
Csillagok útján kis rög a föld,
S mily csoda, porszem rögnyi tekén
Mégis egész egy világ vagyok én.

Bennem örökké, mint a habok,
Fornak a vágyak, gondolatok;
Bú, öröm, ábránd, végtelenül,
Támad, enyészik, föl- s lemerül.

S itt körülöttem mennyi világ!
Oly piczi, mint én, furcsa, fonák,
Nyüzsg-nyüzsg, épít. ront, hevenyész.
Lökdősi egymást és — elenyész.

Én, por a porból. vissza megint
Térek a törvény rendje szerint,
Elvegyül a por és nyoma vesz...
Hát ez a kis fény majd hova lesz?!

3. Ne tovább.

Lángborodból én is ittam
Szent Magasság, Végtelen!
S mint a sólyom a kalitban
Sorvadok reménytelen.

Vágyó lelkem majd a földön
Gubbaszt tehetetlenül.
Majd az órlási börtön
Kéklő boltjáig repül.

Ott riadtan szárnya csapkod,
 Vakká tette már a vágy,
 Erejét még érzi, csakhogy
 Szállni nem lehet tovább.

Túl a mennybolt kék nyílásán
 Vonva vonz a végtelen,
 S csillagoknak arany rácsán
 Véresre zúgom fejem.

V.

A nap fia.

Elbeszélés *Herczeg Ferencz* rendes tagtól.

Midőn még Damasus volt római püspök, élt az örök városban egy híres és dúsgazdag nemzetségből való patriczius, a kinek Cajus Marcellus Messala volt neve. Róla azt tartotta a közvélemény, hogy ő a világ legszebb férfia. Valahányszor száz rabszolgája és cliense kíséretében, arannyal átszőtt ruhájában, biborcsótáros lovaktól vont kocsijára ülve, a fórumra vagy a színházba ment, az uteza népe tapsolva fogadta és vidáman kiáltotta: Üdv neked, Musagetes!

Musagetes a soknevű Apollo isten egyik neve. Cajus Marcellus arca és termete valóban emlékeztetett is a pythiai Apollo szobrára, a mely akkor még — mielőtt a keresztény csöcselék a Tiberisbe dobta — ékessége volt Augustus palatinusi templomának. Szakasztott olyan tojásdad arca, olyan kevélytekintetű szeme, olyan domború homloka, olyan keskeny, kegyetlen és szép szája volt, mint Latona szépfürtű fiának. Cajus Marcellus tudott erről a hasonlatosságáról, sőt alkalomadtán kaczerködött is vele. Lakoma után olykor kezébe vette aranyciteráját és görög verseket rögtönzött, miközben a ciprusi bor hatása alatt merész, kecses, sohasem hallott ötletek gyönyöztek ki a lelkéből.

Tizenkilencz esztendő korában Cajus Marcellus feleségül kérte Blesillát, a régi Scipiók véréből sarjadt Paulinus-ház leányát. Szívesen oda is ígérték neki, éppen csak annyit kötöttek ki, hogy a vőlegény térjen át az új hitre, mert a Paulinusok valamennyien szenvedelmes Krisztus-pártiak voltak.

Ilyen szép és gazdag leányért ez nem is volt nagy áldozat. Cajus Marcellus ugyan nem vonzódott a szomorú zsidó istenhez, a kit hívei akkoriban *hal* alakjában szoktak ábrázolni, de a Vénusról és Jupiterről szóló zavaros és sikamlós adomák

még kevésbé vonzották és így közömbös lehetett neki, hogy a pogány vagy a keresztény közösségbe sorozzák-e.

Az eljegyzés azonban mégis füstbement. Cajus Marcellus özvegy édesanyja ugyanis váratlanul beteg lett. A szíriai orvosok azt mondták, az erős nyári napfény megrontotta a véréét. A matróna elkészült a halálra és az aranymennyezetű asszonyházba hívatta Cajus Marcellust.

— Egy vallomással tartozom neked, fiam. Te nem vagy fia Messalának, a kinek nevét és vagyonát örökölted.

Az ifjú arcza elfehéredett. Ő eddig nagyon büszke volt a Messala-nemzetségre, a mely ősei közt tisztelte a városalapító régi királyokat is.

A beteg tovább beszélt:

— A te születésed előtt én az uram antiumi villájában laktam. Egyszer, a tavaszi engesztelő ünnepek idején, kimentem egyedül Apollo isten szent babérligetébe, hogy tűnjént áldozzak és ekkor, napfölkeltkor, egy idegen férfival találkoztam. Magas ifjú ember volt, sápadt és büszke, hosszú haja a vállára omlott, karsú testét bő redőjű köntös lengte körül, a kezében arany-czíterát tartott... A nap éppen akkor kelt föl és tüzes sugárkévekkel övezte az idegent...

A matróna nem beszélhetett tovább. hirtelen göres bénította meg a nyelvét, mintha egy titokzatos hatalom torkára akarná forrasztani a szót. Ezentúl már csak egyhangúan hörgött és egy óra múlva halott volt.

Cajus Marcellus egyébként hidegeszű, kételkedésre hajló ember volt, de az, a mit édesanyja neki mondott, még inkább az, a mit előtte elhallgatott, megrendítette és lázba ejtette.

Kilépett a palota oszlopos erkélyére és a leáldozó napot nézte. Apolló tűzsörényű lovai éppen akkor vontatták be tündöklő szekerüket az Ozeán kapuján. Az utolsó sugarak oly gyöngéden, oly édes-melegen érték Cajus Marcellus arczát, mint az apai csók.

Lassankint valami forró, fölséges mámor ömlött szét ereiben. Hát igaz volna, lehetséges lenne...? Annyi bizonyos: ő sohasem volt olyan, mint a többi ember. Az ő álmai, az ő vágyai mindig csillagok magasságában kalandoztak. Az embereket ő mindig csak megvetéssel, vagy mosolygó szánakozással tudta szemlélni. Borzongó kíváncsisággal, növekedő áhitattal, szédülve állott életének nagyszerű titka előtt. Sirni és ujjongani szeretett volna, arczezal leborulni a földre, vagy széttárt karokkal felszállani a tündöklő magasságba, a hol a maga igazi hazáját sejtette.

Arról most már szó sem lehetett, hogy feleségül vegye Blesillát. Megvetéssel utasította el magától a gondolatot, hogy

ő egy asszony kedvéért átpártoljon az olympusi Zeusz fiától a zsidó ács fiához.

Eddig is büszke ember hírében állott, de ettől fogva valami isteni gög kerítette a hatalmába. Palotájának átriumából, a hol a családi ősök képmásait szokás őrizni, kihordatta a régi Messalákat, a hajdani consulokat és praetorokat, helyükbe az Olympus tizenkét főistenét állíttatta. Alkonyi félhomályban gyakran fölkereste ezt a társaságot, a melynek néma, fehér márványareczán annyi rokonvonást talált és a mely mégis oly félelmetes és megközelíthetetlen maradt.

Egyik este megesett, hogy antiumi villájának terraszán ülve, váratlanul megpillantotta a teli holdat, a mint sajátoságos, szomorú bájával lebegett a sötét hegyek fölött. És ekkor ösztönyszerűen azt mondta:

— Köszöntelek, kedves néném!

Mert Diana, a hold istenasszonya, nővére Apollónak, a napistennek.

Bár magasan hordta a büszke homlokát, alapjában véve mégis boldogtalan ember volt Cajus Marcellus. A multban nem sokat törődött a keresztényekkel, de most egyre fokozódó rémülettel figyelte az új hit rohamos terjedését. Olyanformán érezte magát, mint a jéghegy utasa, a kinek lába alatt óráról órára fogy a talaj.

A rettenetes bitófa, az újhitűek jelképe, komoran és gyözedelmesen világított Róma elborult egén. A nép seregestül menekült a verőfényes Olympusról és átvándorolt egy másik hegyre: a vértől és könnytől ázott Golgotára. Az emberiség megundorodott az élet tüzes italától és a halál keserűségét szomjazta. Az emberek böjtöltek és sanyargatták a testüket, otthagyták a márványpalotákat és kibujdostak a pusztaságokba, hogy megtalálják a szenvedést. Büszke és elmés férfiak, mihelyt rájuk ragadt a métely, egyszerre szolgai módon alázasak és együgyűen kenetesek lettek, mintha a lelkük derékban kettéroppant volna. Nemes matrónák térdre vetették magukat furcsa és mosdatlan mesteremberek előtt és könyörögtek nekik, hogy mentse meg a lelküket. Ki tudná ezt megérteni?

A zendülő keresztény csőcselék hajtóvadászatot indított hajdani urai, az olympusi istenek ellen, az istenek pedig kőborló lidérczökké, gonosz démonokká zuhlottak. Az istenek apjáról, a kinek szemöldökrándulásától egykor megingott a föld, most úgy beszéltek a római papok, mint valami nyegle, vén lúdtolvajról. Plutó, az alvilág hatalmas ura, pokolbeli sátánna torzult. Venus szépsége elenyészett, csak a bujasága élt még förtelmes lidércz-életet; — azt suttogták róla, hogy hegyi barlangokba csalja az útszéli vándorokat. Diana pedig, a szűz vadásznő,

ijesztő rémmé lett és süvöltő vihar hátán vágatott végig az erdőkön.

Az olympusi istenek tehetetlenül túrték megaláztatásukat. A ki megütötte jobbik arcukat, annak odanyújtották bal arcukat is, mintha maguk is alázas keresztenyekké lettek volna. Hová lettek Jupiter mennykövei? Hová Apollo nyilai?

Az Olympus roskadozott és egész testével Cajus Marcellus szívére nehezedett; az istenek haldokoltak és halálfélelmük Cajus Marcellus szívét emésztette.

Végül betelt a mérték: a galliai keresztény zsoldosok, a római csöcselékkal szövetkezve, kifosztották a palatinusi Apollotemplomot, a phytiai isten remek márványképét pedig meggyalázták és a Tiberisbe lökték.

Cajus Marcellus ekkor szíve nagy keserűségében örök búcsút mondott Rómának. Önkéntes számkivetésbe ment. Feltűnően szép férfi volt még akkor is, bár arcát már bánatossá tette a közeledő ősz sejtelve és gyérülő aranyfürtjeibe már ezüstsálak keveredtek és bár a járása sem volt már olyan déleze, mivel csúz gyötörte.

*

Phoebus Apollo tüzsörényű lovai kivontatták a nap tündöklő szekerét a tengerből. Mélyen alant, az istenek és a vándormadarak aranytől porzó országútja alatt, a kristályos aether-tenger fenekén, felhős légi szakadékok mélységében megolvadt kék-arany zománcz fénylett: a korinthusi öböl vize.

Korinthus felől aranyos orrú, piros gálya vitorlázott Krissa felé. A gálya Cajus Marcellust vitte, a Napisten fiát. A bujdosó ott állott a földéleten és csillogó szemmel nézte a komoly és fenséges tájképet, közben úgy érezte, hogy az üde szél, mely arcát simogatja, az olympusi istenek titokzatos illatát hozza magával.

Igen, ez volt az a világ, a melybe ő ifjúkora óta kívánczozott! Itt rongygyá szakadt a gyászfájló, melylyel a kereszténység az egész égboltozatot betakarta. Apollo tüzes napja itt győzedelmesen tűzött a szívekbe, itt még éltek a régi istenek.

Cajus Marcellus ott állott a hajó földéletén, a képzelete pedig, mint a szálló labda, óriás szökésekben cikázott föl-alá az ég s a föld között. A tajtékából, melyet hajója fölvert, fehér leánytestek villantak ki, a gálya bordái alul titokzatos női kaczagás hallatszott, az árboz fölött sirályszárný, meztelen szép fiúk röpdöstek, a parton kavargó porfelhőt bizonyára vágató kentaur-csapat patái rúgták föl, a Parnassus ormán ülo nagy felhőből pedig egy szakállas férfi gigantikus feje tekintett le reá, mosolygó, isteni közömbösséggel...

A Parnasszus árnyékos szakadékai közt vakító tündöklés támadt: a nap sugarai meglelték a delphii nagy Apollo-templom aranyos tetéjét. Köröskörül nemesvonalú köfalak, lépesők, márványoszlopok erdeje, hosszú palotasorok, szobrok, — és a szent várost széles ivben fogják körül a Phaedriada-sziklák égbe nyúló falai.

Cajus Marcellust útközben valami szomorú rögeszme gyötörte: nem fogja már helyén találni Apollo jóshelyét. És most ime maga előtt látta a szent Delphit, szüzen, ifjan, dicsőségesen, lélegzetet elállító szépségében tündökölve. Egy isten építette magának, hogy benne lakjék. Erre még nem merték rátenni kezüket sem a püspökök, sem a keresztény császárok.

Marcellus úgy érezte, hogy egész eddigi élete csupa bujdosás volt: most végre megtért igazi hazájába, édesapja hajlékába. Delphi megoldja az ő életének rejtélyét. Delphi-ben újból megtalálja mindazt, a mit életében eltékozolt, elvesztett és elmulasztott. Talán elmúlt ifjúságát is viszont fogja itt látni.

A hitét, elvesztett hitét, máris megtalálta, mielőtt még belépett volna a szent kapun. Mert a hite — most be merte magának vallani — már-már veszendőben volt. Hiába védekezett oly konokul a kereszténység ellen: a komor tűz állandóan sütötte a lelkét, a régi hite megapadt, kiszáradt, elpárolgott. Semmi sem maradt vissza belőle, csak valami furesza iszap: az Apollóval való rokonság rögeszméje. De most megremegett egész valója, diadalmas harsogással, mint tavaszi árvíz, bevonult lelkébe az olympusi istenek dicsőséges serege.

Cajus Marcellus léptei kísértetiesen kongottak a kihalt utcázakon, fölverve az alvó köfalak visszhangját. Sokáig bolyongott a templomok és a paloták közt, de élő embert nem látott. Csak az utcázakon és a ligetekben fölállított istenek bámultak rá üres, szomorú közsemükkel. Végül már az a gyötrelmes érzése volt, hogy az emberi nem kihalt, maga egyedül maradt a világon. Világos dél volt, a nap vakítóan tüzött alá, Marcellus mégis didergett a belső fázástól. A római nagyúr kevély külső nyugalmával lépkedett, de azért minden utcasarkon babonás félelem fogta el, hátha a fordulón túl valami rettenetes meglepetés várakozik reá. Egy halott isten oszladozó holtteste.

Ebben a városban, a mely a zarándokok tízezreinek befogadására épült, ma már csak kevés páp lakik. Megöregedett és eltunyult papok, a kiknek nincsenek híveik és nincs hitük, a kik a templomok óriás jövedelmein osztoznak, mellékes foglalkozásként gépiesen hadarva végzik szertartásaikat, egyébként pedig unatkoznak, egymás közt versengenek, örökké

perlekednek és rettegve várják a napot, midőn majd a császár eltiltja az Apollo-cultust és ők kenyér nélkül maradnak.

A papok legalsó rendjét az énekesek alkotják. Ezekről köztudomású dolog volt, hogy nagyobbreszt álarczos keresztények, a busás jüvedelem kedvéért énekelnek Apollo templomában, valamint színházakban és lakomákon is énekelnek.

Midőn Marcellus a nagytemplomba ment, egész csapatban állottak Apollo oltára körül. Ifjú emberek voltak, csigákba göndörített hosszú hajfürtöket és bőredőjű köntöst viseltek, éneket aranyziterán kísérték.

Különös, Cajus Marcellus, bár gyakran látott már ilyen embereket, most gondolt életében először arra, hogy az antiumi Apollo-ligetben, a melyről egykor édesanyja beszélt, járhattak efféle énekes papok.

Marcellus nem várta be az istentisztelet végét, — el-sietett, ki a templomból, le a nagy lépcsőn. Odalenn állottak a szolgálai.

Az égboltozaton zöldes es kékszinű viharfelhők vajudtak. A völgyre homály borult, a város olyan ijedten lapult meg a hegy tövében, mintha valami rettenetes erejű fenevad támadását várná.

Marcellus gyors léptekkel sietett a vendégpalota felé. Kissé biczegeve ment, megint bántotta a csúz. A rabszolgái néma csapatban osontak utána. Csak az egy Sonnio, Marcellus kedvence, a kinek sok minden megvolt engedve, mert megszólalni.

— Különös és szomorú újságot beszélnek, kegyelmes uram. Azt mondják, Apollo isten meghalt.

Marcellus a fiú felé fordította sápadt arcát.

— Apollo meghalt? Az nem volna baj. A baj az, hogy soha nem is élt.

És ment tovább, végig a városon, a mely oly mozdulatlan és néma volt, mint a ezifra kagylóhéj, a melyből kipusztult az élet, a megszeppent rabszolgák pedig alvilági árnyékok néma csapatjaként hajlongtak utána.

Tompa Mihály letétjének fölbontása

Jászóvárott, 1918 május 21.

I.

Dr. Takács Menyhért prépost megnyitó beszéde.

Tisztelt Diszgyűlés !

Az ókori műköltészet nagymestere: Horatius egy négy-versszakos rövid alkaioszi ódában úgy áll olvasója elé, mint a kitől dalt kívánnak, a kitől követelik, hogy énekeljen. „Poscimur“ (Carm. I. 32.) s a költő énekel: először nemzeti dalt — Latinum carmen — majd a lesbosi lantos nyomán harezi éneket; dicsőíti Libert, a műzsákat, meg Venust s a vele járó nyilas gyereket és a fertiszezség eszményeit. A lant Phoebusnak díszé, Jupiternek gyönyörűsége — decus Phoebi... grata testudo Jovis — édes enyhületet ad a küzdelmek között.

Ha a rómaiak szűkszavú poetája egész nemzete hivatott lantosának mondhatja magát, mennyivel inkább az a mi megdicsőült nemzeti költőnk, kinek szívében ott rezgett a poscimur hívó szava akkor, a mikor a letiport nemzet néma fájdalmanak — mondhatni — egyedül ő adott bánatos költői visszhangot; ő, Tompa Mihály, a szerény falusi lelkész, a nemzeti elnyomatás korszakának ihletett lantosa, a mesék és allegóriák, a dalok és elégiák sokat szenvedett, üldözött, zaklatott, a maga korában sokszor mellőzött s a nemzetnek mégis közkedvelt költője, a ki Petőfi és Arany mellett ott áll nemzeti nagy költőink pantheonjában.

Ma a mi fülünkben csendül meg a „poscimur“; ma mireánk hárul a kötelesség, hogy a megdicsőült Tompa Mihály Géniusához forduljunk: ma — tiz lustrum után — kérjük, hívjuk, magunkhoz idézzük őt, hogy keljen új életre ez ősmonostor megszentelt falai között, jöjjön ide, mint annak a költői hagyatéknak tulajdonosa, melyet fekete pecsét borítékban a jászóvári kanonokrend conventjére bízott ezelőtt ötven évvel. Szálljon felénk myrtus-koszorúval övezett étheri alakja és lássa, hogy végső akarata hiven teljesítve van. Az ötvenedik év is betelt s a nekünk oly becses ereklýe el fogja hagyni a jászóvári országos archivum boltozott falait, hogy mint Horatius könyve meglássa a nyilván-

nosságot, meglátta Vertumrust és Janust, hogy sokszorosítva ott pompázzék a könyvárusok kirakataiban, megtisztítva a modern Sósusok tajtkövével, mint a classicus költő pergamenjei. Tompa Mihály peccétes fekete könyve a költő akarata szerint a mai napon kinyittatik és a Magyar Tudományos Akadémiának szíves közbenjárásával az egész nemzet birtokába jut.

Tisztelt Diszgyűlés! A pantheista Goethe egyik regényes elbeszélésében (Wilhelm Meisters Lehrjahre) azt mondja, hogy az egész világ a szükségességek és esetlegességek szövődéke. E kettő között van az emberi értelem, a mely a szükséges előtt meghajolni, az esetleges fölött uralkodni hivatott... Az ember a kezei között tartja a szerencsáját, miként a művész az anyagot, a melyből egészen szabadon formálhatja meg azt, a mit tervezett. Kétségtelen dolog, hogy igen tetszetős ez a Goethe-féle világnézet, de vajjon hány ember van, a ki azt életelvül elfogadni és követni tudná? Bizony igen kevés; azok az úgynevezett ritka szerencsések, a kik Horatiusszal együtt Aristippos bölcséleti iskolájához tartoznak, a kik az életet kihasználják, a kik minden nehéz kérdésre azzal felelnek: „Nil admirari, non flere, sed intelligere“. Goethe ilyen szerencsés akart lenni, de nem volt szerencsésebb a Faustban megrajzolt világembernél; Tompa nem vallott és nem követett hasonló életelveket, nem volt szerencsés ember, de tudott hinni, remélni és szeretni, a miben a Faust világhírű szerzője oly ingatag és oly bizonytalan.

Tompá vallásos meggyőződésű, hitbuzgó ember volt, a ki hivatását követte akkor, a mikor pappá lett; olyan tiszta, őszinte bibliai jellem, a ki a szükségszerű eseményeket éppen úgy, mint azokat, a melyek véletleneknek látszanak, a Gondviselés akaratából folyó tényeknek tartja. Nem hódolt meg a szükségszerűség látszatának és nem uralkodott a véletlenek fölött; nem keresett rendező szerepet az események között s nem is szorult ama hullámok közé, melyek az élet tengerén háborognak; nem is tartotta a szerencsét kezei között, még a kocsiján sem utazott soha. Ő egyszerűen tűrte az életet sok szenvedés és nélkülözés között. Túlérzékeny, mondhatnám fájo lélek volt, a ki a boldogságot csak azért ismerte meg, hogy mihamar megfosztassék tőle. A poétaságból ment a papságba, hiszen mind a kettő oly magasztos, szinte rokonfoglalkozás: oda is csak azért, mert hívták, mert verseiért szerették azok az egyszerű falusi hívek, a kiknek lelkét még a magyar romantikus költészet énekei és dalai táplálták. A haza hívó szavára ő is fegyvert fogott, de a szerencsétlen svecchati csata után visszajött a maga csendes falujába, Bejére, s lett csendes, békés és türelmes lelkipásztor, a ki hisz az üdvösségben és az örök életben, hisz rendületlenül nemzete föltámadásában.

Még ebben a hitében is meg kellett rendülnie. A nemzet szabadsága elveszett, Magyarország letiporva hevert a czári zsarnok lábainál. A bánatos költő keserveit „A Gólyához” című, kéziratban őrzött örökszép versében panaszkolja el. Vigasztalást nem keres és nem talál semmiben, resignál a reménytelenségben: „Una salus victis, nullam sperare salutem”. Csak a költőző gólyához van még búcsúszava, vele üzen a kibujdosott honfiaknak: ez az ő elegikus hangulatának utolsó vigasztalása:

„Te boldogabb vagy, mint mi. jó madár.
Neked két hazát adott végzeted,
Nekünk csak egy volt, az is elveszett.”

Ezért a történeti jelentőségű finom allegoriáért — névtelen feladás következtében házkutatást tartottak nála — ellurczolták a kassai Fekete Sason trónoló Bach-törvényszék elé. Ezért zaklatták, faggatták, gyötörték két ízben is bónapokon át, gondolván, hogy legalább is egy magyar összeesküvés titkos szálai csomósodnak össze ebben az ártatlan versben. A gonosz lelkiismeret fél a kísértetektől, melyek nincsenek, azért ildőzés az örjögése és állandó hóhortja. És ebben a tomboló örületben a gondolkodó, érző és akaró magyar nemzet látszólag eltűnt e vérrel szerzett szent föld színteréről, eltűnt, mint az égből letaszított Vulcanus, eltűnt, félrevonult, vagy elbujdosott, magával vivén államalkotó művészetének titkait, miként az a száműzött művészisten, a kiről találóan mondja Gobineau, hogy „egyetlen egy sem az istenek között, a kik az ég azurját járják, sem Phoebus, a napisten, sem a fuvolán játszó Mercur nem lettek akkora művészek, mint ő” (A renaissance, II. 29. l.). A nemzet művészete felülmúlhatatlan hazaszeretete volt. És valóban, a hazájában hontalanná vált magyar megőrzé számkivetettségében is önfentartásának, a saját élete újrakeltésének művészi erejét, miként megőrzé a földbe vetett mag, a mely csak termékenyítő esőre és verőfényre vár, hogy új életre keljen, nagyra nőjjön és önmagában megsokszorozódjék. Az őszi hideg szelek, a tél dermesztő fagya, a reá hullott hőtömeg nem tudnak ártani neki, mint a hogy nemzetünknek sem ártott az elnyomatás, összes kiméletlenségével és durvaságával egyült. Ott élt a csiraképes mag a szívekben, várva az időjárás jobbra fordultát, várva türelemmel Tompa Mihály „Új Simeon”-ját, várva az általa megjósolt föltámadást.

Annak a szomorú korszaknak a klasszikus énekese volt ez a bánatos poeta, a ki valamikor oly víg, oly derült, oly humoros, oly szeretetreméltó tudott lenni, mint a napsugárral játszó friss virág. Csak a sors lett volna iránta kegyelmesebb; ne fosztotta volna meg minden családi örömétől: két kis fiától; ne tette volna

beteggé súlyosan, gyógyíthatatlanul őt is, hitvesét is s ne engedte volna a nemzetre az elnyomatás sötét korszakát. Ezért szenvedett Tompa Mihály, ezért volt elkeseredett, ez rontotta meg szíve organismusát, ez döntötte korai sirjába.

A fekete könyv — mint Lévay nevezi — bátran mondható posthumusnak, ha nem is a költő, hanem az irodalomtörténet szempontjából. Annyi bizonyos, hogy fáradtan, megtörtén, betegen írta, a mit benne megírt s az irodalomtörténet — a mint tartalmáról tudomást vesz — azt a körülményt nagyon méltányolni fogja. Érdekes, a mit Lévay József, a költő még élő barátja, a kit mai ünnepélyünkre meghívtam, hozzám ez évi május hó 2-ikán kelt levelében ír: „En a „fekete könyv“ előkészítése és elhelyezése körül Tompával együtt személyesen részt vettem s tartalmára félig-meddig emlékszem. Szeretném, ha a könyv mi-voltára való véleményemet, melyet többször hirlapokban is közöltem, kedvezően czáfolná meg e hagyaték felbontása.“ Lévay e nyilatkozata csak annyit jelent, hogy ő sem tud bizonyosat: betekinthesett a könyvbe, de végig nem olvasta azt, s ha csakugyan személyi vonatkozású kritikus vagy satirikus versek, vagy epigrammák foglaltatnának benne, a mi akkor, a mikor a könyv íródott, nem lehetett valami népszerű dolog, ma, ötven év után a tudományos kutatás és irodalomtörténeti megállapítások szempontjából rendkívül érdekes, fontos és becses; bár nincs kizárva, hogy a hagyaték megismerése Tompa nagyságát csak emelni és a magyar költők tárárt Tompához méltó alkotásokkal gazdagítani fogja. De ha a fekete könyv nem foglalna magában egycbet, mint a beteg költő panaszait, lelki gyötrelmeit, a sors és az emberek üldözése ellen való kifakadásait, még akkor sem válhatik kisszerűvé és groteszkké a tudományos kutató kezei között, hiszen egy kínosan megzavart lelki világot tárna fel előttünk, a melyben a nemzet egykor féltett büszkesége élte utolsó gyötrelmeit. Mindenesetre életének és ritka egyéniségének önvallo-másai alapján leendő teljes megismerésére fog vezetni, a mi elsőrendű tudományos érdek. Ovidius költői nagyságának soha sem lesz ártalmára, hogy a Tristium és az Ex Ponto végnélküli panaszos elegiáit megírta. A madár nemcsak örömet zengi el dalban, de bánatát is dalban panaszolja el: az egyiket a verő-fényes szabad természet ölen, a másikat szomorú fogságában, csüggedten, betegen, vigasztalanul, és ezt a dalos panaszt éppen úgy kell értenünk, éppen úgy kell szeretnünk, mint az öröm zengzeteit. Úgy vagyunk a virágok poetájával, a vitézi tetteket mesélő, dalokat éneklő, elegikus hangokon panaszkodó Tompa Mihálylyal is. Szeretjük dalban zengő örömet, részvéttel kísérjük panaszait, megértjük és osztjuk költői lelke minden keserűségét. Mert hogy véggép elkeseredett ember volt, a mikor a fekete

könyvet Jászóvárba küldte, az a convent akkori levéltárossával, Fedák Pállal való levelezéséből kétségtelenül megállapítható.

Tompai letétjét az 1868-ik évi május hó 14-ikén küldte el a jászóvári conventhez. Ezt igazolja Fedák Pál alábbi válasza: „Nagytiszteletű Tudós úr! Folyó év május 14-én a jászóvári Főtisztelendő Conventhez intézett s hét fekete viaszú pecséttel bezárt csomagot posta útján kapván, illendően felnyitotta és látván a szinte annyi és oly színű pecséttel bezárt könyvalakú borítékján következő sorokat: „A jászóvári káptalan szent atyáihoz őrizés végett, 50 év múlva felbontandó, Pestre küldendő kinyomatás végett, jövedelme a magyar tudományos Akadémiáé. Tompai Mihály, május 15. 1868.“

„Itt az az észrevétel merül fel 1-ször, a most élő hites conventi Tagok közül 50 év múlva talán egy sem fog élni, hogy felbontását eszközölhetné. 2-szor, hogy a mostani élők, 50 évek lefolyta utáni successorait oly terhes dolognak végbevitelére lekötölezhessék, arra jogok nincsen.

Itt tehát világosan kellene kitenni, hogy 50 év múlva ki bonthassa fel e zárt levelet; — és ki küldje Pestre kinyomatás végett.“

„És még erre Nagy Tisztelt úrnak becses válaszát és nyilatkozatát a tisztelt Convent nem tudhatja, addig az elfogadtatásáról kiadandó térítmény függőben marad.“

A költőnek erre vonatkozó válasza május 21-én érkezett Fedákhoz, a kit ő tévesen a rend tagjának hitt, holott világi ember volt, akkor már 78 éves és 54 év óta „szolgája a szent Fundációnak“, mint maga írja Tompának. „Főtisztelendő Úr!“ — így szól a válasz — „A felbontás jogát a Conventre hagyom. Sőt kérem önöket, rögtön most felbontani és látni, hogy Isten, religio, rend, erkölcsiség ellen egy betű sincs benne. Az emberek gyarlóságáról szól. A felbontást Isten szent nevére kérem rögtön, tisztelettel Tompai Mihály.“

Fedák a következő napon (május 22.) válaszolt: „Nagy Tiszteltű Tudós Úr! Tegnapi postáról kapott becses levelét rögtön közöltem Főtisztelendő Convent hites Tagjaival, kik is meg lévén győződve Nagy Tiszteltű Úrnak őszinte nyilatkozatában érintett üdvös fáradozásairól, mai napon elhatározták, hogy a beküldött jeles Paquet elfogadtassék, de felbontatlanul tétesék el a közlevéltárba megőrzés végett, 50 év, azaz: 1918-ik évben óhajtott célját elérendő.“ E gyors intézkedés daczára Tompai nem tudott megnyugodni letétjének sorsa felől. Még Fedák főjegyző el sem küldte fentebbi levelét, már itt volt Tompai újabb levele: „Főtisztelendő Úr! Nem kapok választ. Ez nyugtalanít. Mindenre, mit a rend törvényei kívánnak, magamat kötelezem. Legyenek e soraim teljes felhatalmazás gya-

nánt, még a csomag felbontására nézve is a Convent kezében. Ismétlem: Isten, vallás, religio, közerkölcsiség, rend, égi és földi hatalmak semmi megbántása benne. Csak az emberiség gyengéit fejtegeti. Én keresztyén, erkölcsös és becsületes ember voltam, vagyok és leendek holtig. Tompa.”

Fedák fentebb közölt levelének utóiratában válaszol erre az újabb sürgetésre: „Éppen midőn e sorokat bevégezém, jön a postáról ismét Nagy Tiszteletű úrnak a fent vett érdekes tárgy felül értekező becses levélkéje hozzám; — melyre csak az a válaszom, a mi felül, méltóztassék megnyugodni a tisztelt Convent hiteles működésében, mely czélszerűen van befejezve mai napon.”

Még ugyanaznap érkezett meg Fedákhoz Tompa május 20-ikán Rimaszombatban feladott rövid levele, melyben mindössze ennyi van: „Elfogadtatásáról és feltételeiről tudósításért esedezem. Tompa Mihály. Hanván, u. p. Putnok, Gömör megye.”

Hogy kézhez vette-e Tompa a levéltári főjegyző május 22-iki levelét vagy nem, az levéltárunkban meg nem állapítható. Valószínű, hogy későn kapta meg. Rendkívül izgatta a fekete könyv sorsa és különösen az a körülmény, hogy a Hon című napilap május 27-iki száma megemlékezett erről a jászóvári letétjéről. Úgy látszik, megbánta, hogy a rögtöni felbontás jogát is a conventre ruházta. Nyilván azt hitte, hogy a convent felbontotta a csomagot, azért írja egész ijedtséggel Hanváról május 30-iki kelettel: „Nagyságos Úr: Az élő Istenért, engem önök megölnek. publikusra hozván a dolgot, mely nem arra való volt. Mivé tettek a világ előtt? Én az öngyilkosság martaléka leszek, önök lelkére és feleletére Isten előtt, ha e dolgon bármi módon segítve és fordítva nem lesz. Gondoljanak ki bármit és igazítsák el becsületem megmentésével, egy kárhözatra menendő lélek érdekében ez iszonyú, emberi képzeletet meghaladó dolgot. Felelőssékké teszem önöket Isten előtt. Egy szó véget vethetne a dolognak: rosszul olvasott cím, tévedés: ha a szentszék képes volna nem igazat mondani. Álmom. éjjelem, nyugalmam elvészett. Testi életem és lelkem üdve forog koczánk. Átok reám a gondolatért, hogy hallgatagnak hittem a szentszéket. Hanva, máj. 30. 1868. Tompa Mihály. U. i. A szentszék ne szóljon semmit, csak engedje nekem e szót: *tévedés*. Szóval gondoljon egy lélek kárhözata vagy üdveért.”

Szegény Tompa, akkor már lelki beteg is volt. A convent Fedák főjegyzővel együtt nem győzött csodálkozni ezeken a minden ok nélkül való kifakadásokon; annyit azonban mindenki tudott, hogy a költő igen beteg. Ebben a paroxysmusában ő maga gondolt ki egy tervet, melyről június 1-én érkezett levelében így ír: „Tisztelt Uram! Egy nyilatkozatot akarok közzétenni

ügyemben. Itt küldöm átnézés végett. A Convent tekintélye legkevesbbé sincs compromittálva benne, de a vízbenhaló a szalmazsálhoz is kapkod. Kérem az emberség és keresztyéni szeretet nevében: kiadhatását megengedni és válaszolni. Tomba Mihály.“

A „Nyilatkozat“ csakugyan meglepő. Szóról szóra így hangzik: „Úgy látszik, hogy a sorsnak képtelennél képtelenebb, compromittálónál compromittálőbb szerepet játszani velem jött kedve. A jászói tudositónak tökéletesen igaza van annyiban, hogy az irat csakugyan kezeim közt volt és általam küldetett a conventhez. Orsováról kaptam a szóról szóra címzett iratot bizonyos Baur vagy Pauer nevezetű, magát 80 évesnek, kiköltözött magyarnak mondó öreg orvostól.

Ez írja, hogy ő távol is magyar ujságokat hordat és olvas; közügyeinket, akadémiát, színházat figyelemmel tart; engem is ösmer nevemről és bizalma is van hozzám; nem tudja a járást és vidéken; engem kért tehát, hogy ezen roppant vagyonáról szóló végrendeletét és az emberiség életének meghosszabbítására általa feltalált módot, melyet csak a jövő században kíván az akadémiának jóveldeleztetni kinyomatás által. Itt megcsóváltam fejemet, de gondoltam: nekem mindegy, rám semmi következményeket nem hozhat. Vettem azért a tollat, miután ő frtnyi melléklet is volt a levélben és elküldöttem a csomagot egész nyugodt lélekkel a jászói Conventbe. Ebből származott e gyönyörű comédia.

Gratulálok a „Hon“-nak, mely már másodszor állít így pelengérre.

Kérem a lapokat e nyilatkozatom felvételére. Hanva, máj. 31. 1868. Tomba Mihály.“ A névaláírás alatt ez a feljegyzés olvasható: Kedves Károlyom! Hallottál valaha ily történetet? barátod Miska.

Köszvényes kezeim miatt sajátkezűleg nem írhatok.

Ez tehát a Tomba-féle pia fraus, a melyet kigondolt abból az alkalmából, hogy a Hon ismételten közölte — minő forrásból, nem tudjuk — hogy a költő egy lezárt csomagot helyezett el a jászovári orsz. levéltárban. Szegény beteg most már attól félt, hogy a hatóság fogja felbontani a csomagot s újra kezdődik a Kassán átszenvedett üldözés. Más világ volt már akkor az alkotmányos élet hajnalán. Nem volt mitől tartania. Iratai iránt a kíváncsi emberek kivül hivatalosan senki sem érdeklődött. Itt vannak érintetlenül, illetve bántatlanul 50 év óta.

Tomba levelezése Fedákkal június 6-ig tartott. Akkor már a beteg költő is megnyugodott abban, hogy letétje jó helyen van, hogy felbontva nincs és ötven évig nem is lesz s hogy reá az egész ügyből semmi baj vagy kellemetlenség nem hárul.

Annál jobban izgatta azonban a kíváncsi publikumot és az

irodalom barátait a fekete könyv tartalma és az a körülmény, hogy miért is küldte azt Tompa a kálvinista pap éppen Jászóvárra egy katolikus papi testülethez? Mi lehet ennek a tendenciája? Az előbbi kérdésre Tompa megismételt nyilatkozata után további feleletre nincs szükség, különben is ütött a döntő óra. a mely kétségtelenül a költőnek fog igazat adni, hogy t. i. az írott könyv: „az emberek gyarlóságairól szól“. Hogy hogyan, miképen és minő formában történik ez, erről most már semmi találgatásra nincs szükség. Még ma tudni fogjuk. A másik kérdés kapcsolatában a legfantasztikusabb híresztelések voltak folyamatban. a minő pl. az, hogy Tompa ezt hitsorsosai boszantására tette, a kikkel állítólag nem volt jó viszonyban. Ez pedig egyszerűen nem igaz; hiszen a költőt éppen a református hívek hívták meg Bejére, onnan a gümörmegyei urak, főkép a Hanvay család sürgető kívánságára ment át a jobb javadalmaszús Hanvára. Hiveivel — úgy a nép fláival, mint az uri osztályhoz tartozókkal — mindig jó viszonyban élt. Becsülték, szerették, tisztelték, hívták mindenfelé s könnyen sértődő érzékenységet betegségének tudták be; hiszen testi és lelki szenvedések által meggyötört ember volt szegény. Hanvay Zoltán írja e hó 10-én hozzánt intézett levelében: „A hálás visszaemlékezés kapcsa a megdicsőült halhatatlan költő és nekem Mentorom iránt utolsó lehetiletemig fog bennem élni, ott leszek — t. i. Jászón — lelkemmel.“ Íme egy élő tanúság, a mely a leghitelesebb czáfolat az e fajta találgatás ellen. Igaz, hogy egy pár református pap collégájával szemben igen tartózkodó volt Tompa Mihály, sőt egyáltalán nem is érintkezett velök. Ennek is megvolt a természetes magyarázata. Azok t. i. ellene foglaltak állást, mikor Bejére meghívták papnak, azt hangoztatván, hogy nem is volt káplán, hogy kaphatott tehát parókiát? Ebből nem lehet azt következtetni, hogy hitsorsosaival hasonlott volna meg.

Még ennél nagyobb absurdum is van ezek között a találgatások között: az t. i., hogy Tompa titkos katolikus volt s ezért küldte utolsó írásait a jászóvári fehér papokhoz. Ez éppen olyan nevetséges kitalálás, mint az azzal homlokegyenest ellenkező — nyomtatásban is hangoztatott — vád, hogy szegény Tompa utoljára istentagadóvá lett. Mind a kettő éppen oly képtelen, mint vakmerő és semmivel sem bizonyítható ráfogás. Jászóvár évszázadokon át híres hiteles hely volt. Tompa nagyon jól tudta, hogy a legújabb időkig a környékbeli nemesség ide hordta az armálisait, végrendeleteit megőrzés végett; itt kötötték adás-vételi szerződéseket, itt történt az örökösödés kihirdetése, a birtokbeiktatás — statutio. Tudta jól, hogy 20 ezernél több eredeti okiratot őriz itt a convent, melyek között árpádkori okmányok is vannak; tudta azt, hogy a rend tagjai tanfériak,

a kiknek hű katholicitása a legszebben összefér a többi vallásfelekezetek tiszteletével s hogy a vallási türelmesség a magyar premontrieieknél hazafias gondolat. Ezt a történelmi milieut választotta tehát posthumusnak szánt könyve megőrzésére, inkább mint a vármegyét, a hol politikai tekintetek uralkodnak. Azután a hiteles helyek közül Jászó esett hozzá a legközelebb, úgy hogy választása minden elfogulatlan emberi ítélet szerint a leglogikusabb dolog volt.

Örömmre szolgál a t. díszgyűlés előtt constataálni, hogy a premontrai kanonokrend mindenkor büszke volt a nagy költő bizalmára s elvállalt kötelességének a hagyatékkal szemben híven eleget tett.

A bizalom különben kölcsönös volt, a mennyiben a költő a rozsnyói kath. főgymnasiumban működő premontrieikkel ismeretségben és szívélyes viszonyban állott. Öreg rendtársak mesélték, hogy mint afféle gazdálkodó ember gyakran eljár a rozsnyói híres országos vásárookra; olyankor rendszeren ellátogatott a premontrai rendházba s ott meg is szállt. Talán éppen ez a körülmény terelte figyelmét a jászóvári convent országos levéltára felé. A lélektani motivum legalább egészen érthető.

Nem lesz érdektelen fölemlítenem, hogy 1914-ben, midőn a betört orosz sereg már Eperjeshez közeledett, értékeink könyvebben elszállítható részét el kellett vinnünk Jászóvárról Budapestre. Ezek között volt a Tompa-hagyaték is, mely 1914 decz. 8-tól 1915 november 4-ig a rend budapesti Norbertinumának vasszekrényében őriztetett, a mikor már nyugodtan visszahozhattuk Jászóvárra.

Tisztelt Díszgyűlés! A premontrai kanonokrend missiója a Tompa-hagyaték őrzete dolgában lehet többé vagy kevésbbé jelentős, de semmiesetre sem közömbös. Éppen ma (május 21-én) van ötven éve, hogy a convent a hagyatékot elfogadta s ezzel nekünk istenfélő és alázatos utódoknak kötelességünkké tette, hogy az ötven év utáni felbontás ünnepét a halhatatlan költő emlékéhez méltóvá tegyük. Hoc erat in votis. Hiszen Tompa Mihály, ha nem is volt Nietzsche-féle Übermensch az emberek között, de a költők karában a legnagyobbak közé tartozott. Termékenységére nézve talán nem, de műveinek korszerű jelentőségére nézve annál inkább. Úgy dalolt, miként a fülemüle a még néma éjszakában, de a midőn a hajnal már közeledik. Fájó szívvel dolgozott, miként a tengerfenék kagylója, a mely fájdalomában igazgyöngyöt választ ki magából. Ha egyebet nem hagyott volna maga után, mint *A gólyához*, *A madár fiához*, *Új Simeon* cz. allegoriáit, a legelső hazafias költők közé volna sorolandó. Szuhay Mátyással Arany Toldi-ja mellé állt másodiknak; a virágregékkel új műfajt honosított meg irodalmunkban, melynek szép-

ségét sohasem fogja lerontani a rajtok észrevett sentimentalismus. La Fontaine és Fáy András Aesopus és Phaedrus nyomán az állatokat szólaltatták meg, hogy oktassák az embereket, pedig nem az állatokban vannak emberi tulajdonságok, hanem az emberekben állatiak. Tompa az allegorizálás finomságában még tovább ment: a természetet mozdulatlan és néma élőlényeknek adott emberi hangot, a mely zengzetes, panaszos, vagy érzelő, de mindig hív és őszinte, mintha ezek a nyíló virágok a költő érzelmeinek hullámhegyein illatoznának, vagy a hullámvölgyek mélyén akarának elrejtőzni. Tompa egész lelke tükrözik meg bennök s a kép, mely szemünkbe ötlük, a legideálisabb. ott van ő, a művész-lelek teljes és megható szépségével és minden izgalmasságával együtt, mint az igazi „genus irritabile vatum“.

Tompá költői egyénisége teszi nekünk ezt a mai irodalmi ünnepet nagygyá, emlékezetessé, országossá, de azzá teszi tudományos és irodalmi életünk annyi jelesének — mondhatom — vezérferfiainak jelenléte, a kik Tompa Mihály cultusának jegyében szerencséltezték a jászóvári ősmonostort.

A premontrei kanonokrend szerencsésnek érzi magát, hogy a mai irodalmi ünnepnapon székhelyén üdvözölheti a Magyar Tudományos Akadémia nagynevű elnökét, főtítkárát és tudós tagjait, kiknek sorában itt tisztelhetjük a Kisfaludy-Társaság és Petőfi-Társaság nagyérdemű elnökeit, illetve az előbbi titkárát is. Köszönet és hála nekik, a miért ide fáradtak, hogy velünk együtt hódoljanak a megdicsőült nagy költő emlékének. Örömről fokozza az Ujságírók Budapesti Egyesülete jeles elnökének és tagjainak, Abauj és Gömör vármegyék és Kassa szab. kir. város főhatóságainak, tanügyi és kulturális vezető tényezőinek, úgyszintén a csereliáti járás s e virágzó ikerközség képviselőinek szíves részvéte. Örömmel mondok Isten hozottat mindnyájoknak s t. vendégeinket rendem tagjaival és tisztikarával együtt a legmelegebben köszöntve a mai conventi diszgyűlést megnyitom.

II.

Berzeviczy Albert akadémiai elnök záróbeszéde.

A mikor Tompa Mihály — testben, lélekben megtörve — kevéssel halála előtt azt a rendelkezést tette, hogy bizonyos hátrahagyott kiadatlan írásai a jászóvári conventnél őriztetvén, ötven év múlva felbontassanak s a Magyar Tud. Akadémia javára kiadassanak, e gondolata megfogalmazásánál talán az is lebegett az ő elborult lelke előtt, hogy ezzel magát az ötven év múltán élő nemzedéknek mintegy újra emlékeztetébe hozza, magát kiragadtassa a feledés ama homályából, melyről, mint jövő

sorsáról, verseiben nem egyszer példálódzott, s így egy nemét a feltámadásnak érje meg. Ha ez volt a föltevése, akkor az ő dicsőségére és a magyar nemzet dicséretére megállapíthatjuk, hogy e föltevésében Tompa csalódott. Neki nem volt és nincs szüksége föltámadásra. Az ő költészete eleven alkotórésze ma is nemzetünk érzelm- és gondolatvilágának. A véletlen úgy hozta magával, hogy születésének századik évfordulója alig egy évvel előzte meg a tőle írott hagyatéka fölbontására kitűzött időt; így a Tompa neve ma már éppenséggel mindenkinek ajkán lebeg, költeményei mindnyájunk fülében csengenek s a közönség és a sajtó szinte példátlan, talán némileg túlfeszített várakozással tekintett a ma itt lefolyó kegyeletos cselekmény elé. De bizonyos, hogy a Tompa centennariuma nem lett volna oly lelkes országos ünneplés tárgya, ha ő nem volna ma is a magyar közönségnek igazán szeretett költője. Elbeszélő költeményei, virágregái talán nem hatnak a mai nemzedékre oly erővel, mint arra, a mely az ő idejét élte, de hazaíjas lyrája úgy ott, a hol a honfíui bánatnak vagy reménynek leplezetlen megnyilatkozása, mint ott, a hol ezeket az érzelmeket csodás varázsú természet-symbolikában szólaltatja meg, ma is épp úgy megrezegteti a magyar szívek húrjait, mint akkor, a mikor keletkezett. És mi több: Tompának éppen különösen ezek a költői művei a magyar nemzet történetének egy részévé lettek. Mert leghívebb, legkövetesebb kifejezői annak a szenvedéstől, türeستől, bánattól és reménytől megszentelt kornak, a melybe az ő munkásságának javarésze esett s a melynek hangulata oly csodásan találkozott az ő lelki életének alaphangjával. Ünnepeztetése a mi korunkban — melyhez ez a mai összejövétel is hozzátartozik — egyúttal egy nemévé lett az engesztelődésnek: mintha költői érdemein kívül szenvedéseieért is tartoznánk ezzel a dalnoknak, mintha megdicsőült szellemét kellene meggyőznünk arról, hogy azt a méltánylást, melyet ő nélkülözni vélt korában, nemzete mindig megadta s ma is megadja neki. Az engesztelődést barátaival, kikkel beteg lelke nem egyszer meghasonlott, bizonyára megtalálta a túlvilágon; hogy engesztelődése az Akadémiával, melyre szintén megneheztelt egyszer, de mely elismerésével végnapjaira fényt derített, már halálakor teljes volt, azt rendelkezése itt őrzött iratairól is tanúsítja.

Midőn én az Akadémia képviselőjében tisztelt barátaim társaságában a mélt. Prépost úr szíves hívására itt ma megjelentem s kezeiből a költő hagyatékát megilletődéssel veszem át, főkép két kijelentés megtevésére érzem magamat kötelezve. Az egyik az, hogy Méltóságodnak és a főtiszt. Rendkáptalannak az Akadémia, de — azt hiszem, bátran mondhatom — a magyar irodalom és a magyar nemzet nevében is mélyen érzett köszö-

netet mondjak azért a hü és szeretetteljes gondért, melylyel, érdemes elődeik példáját követve, a nagy költő kívánságát teljesítették s hátrahagyott írásait az utókor számára megőrizték. Köszönet azért is, hogy a Prépost úr ő méltósága mint lelkes hazafi és a költészet finomlelkű barátja ennek a reáharult megbízásnak teljesítését a Tompa Mihály dicsőítésének szentelt valódi irodalmi ünnepélylé avatta.

Második kijelentésem az, hogy az Akadémia azt, a mi a Tompa rendelkezése s a Méltóságod és a főtiszt. Convent böles belátása szerint ebben a dologban az ő feladata lesz, hiven és teljesen, az irodalmunk iránti kötelesség, de a nagy költő iránti kegyelet szempontjainak is lelkiismeretes szem előtt tartásával fogja teljesíteni.

A Karátsonyi-jutalom 1858—1918.

I.

A Karátsonyi-jutalomért két-két évenként fölváltva szomorujátékok és vigjátékok pályáznak. A meg nem osztható 200 arany jutalomdíjat a viszonylag legjobb pályamű csak úgy nyerheti el, ha drámai, színi és nyelvi tekintetben egyaránt értékesnek bizonyul. A mennyiben ilyen magában véve is kitűnő drámai pályamű nem akad, a jutalom nem adható ki. Ez esetben a 200 arany a legközelebbi pályadíj összegéhez kerül s az új jutalom 400 arany lesz. Ha a jutalmat másodízben sem lehetne kiadni, a 400 arany a M. T. Akadémia rendelkezésére marad s az I. osztály javaslata alapján a drámai irodalmat emelő munkák megírására vagy utólagos megjutalmazására fordítandó. (*A M. T. Akadémia ügyrendje.* 113. §.)

II.

A Karátsonyi-jutalmat gróf Karátsonyi Guidó 1858-ban alapította 10,000 forint megajánlásával. Az összeg kamataiból kiírt pályatételnek eleinte ugyanolyan föltételei voltak, mint a Teleki-jutalomnak: évenként fölváltva 100 aranyat kapott egy vigjáték, illetőleg egy szomorujáték, mely a többi pályamunka között viszonylag legjobb volt. Ilyen alapon nyert jutalmat:

1859-ben Péter Pál, azaz Pompéry János vigjátéka: a *Telivér*. — Beérkezett ez alkalommal 4 vigjáték. Bíráloi: Greguss Ágost, Lukács Móricz, Toldy Ferencz. — Greguss Ágost jelentése: Magyar Akadémiai Értesítő. 1859. évfolyam. 268—278. l.

1860. — Beérkezett 12 szomorujáték. Bírálok: Gaál

József. Jakab István. Jókai Mór, Kemény Zsigmond, Tóth Lőrincz. A jutalmat Szigligeti Ede nyerte *A titkos iratok* cz. tragédiájával. — A jelentést Jókai Mór készítette: M. T. Akadémiai Ülések Jegyzőkönyve 1860-ról. Kézirat.

1861. — Beérkezett 4 vigjáték. Bírálok: Gaál József, Jókai Mór, Lukács Móricz, Salamon Ferencz, Toldy Ferencz. A jutalmat Dobsa Lajos nyerte *Vigjátéktárgy* cz. vigjátékával. — A jelentést Salamon Ferencz készítette: M. T. Akadémiai Ülések Jegyzőkönyve 1861-ről. Kézirat.

1862. — Beérkezett 6 szomorújáték. Bírálok: Arany János, Bérczy Károly, Jókai Mór, Kemény Zsigmond, Pompéry János. A jutalmat Dobsa Lajos nyerte *Bűnt bűn követ* czimű szomorújátékával. — Bérczy Károly jelentése: Magyar Akadémiai Értesítő. II. kötet. 1861—1862. évf., 197—206. l.

Mivel a pályatétel nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, az Akadémia — az alapító beleegyezésével — megváltoztatta a pályázat föltételeit. 1864-től kezdve a Karátsónyi-jutalmat csak olyan pályamű nyerhette el, mely önmagában is értéket jelentett s irodalmi és színi tekintetben egyaránt érdemes volt a pályadíjra. A jutalom összegét 200 aranyban állapították meg s kétévenként fölváltva írták ki vigjátékokra, illetőleg szomorújátékokra.

1864-ben került első ízben döntés alá a szigorított Karátsónyi-pályázat. — Beérkezett 10 szomorújáték. Bírálok: Bérczy Károly, Gyulai Pál, Jókai Mór, Kemény Zsigmond, Pompéry János. Jutalmat egyik szomorújáték sem nyert. — Bérczy Károly jelentése: A Magyar Tudományos Akadémia Jegyzőkönyvei. II. köt. Pest, 1864. 58—73. l.

1866. — Beérkezett 7 vigjáték. Bírálok: Arany János, Bérczy Károly, Greguss Ágost, Pákh Albert, Szász Károly. Jutalmat egyik vigjáték sem nyert. — Szász Károly jelentése: U. o. IV. kötet. Pest, 1866. 69—81. l.

1868. — Beérkezett 21 szomorújáték. Bírálok: Gyulai Pál, Pompéry János, Riedl Szende, Toldy Ferencz, Tóth Kálmán. A jutalmat Szigligeti Ede nyerte *Trónkereső* czimű tragédiájával. — Gyulai Pál jelentése: A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője. 1868. évf. 142—147. l.

1870. — Beérkezett 14 vigjáték. Bírálok: Greguss Ágost, Gyulai Pál, Podmaniczky Frigyes, Pompéry János, Toldy Ferencz. Jutalmat egyik vigjáték sem nyert. — Gyulai Pál jelentése: U. o. 1870. évf. 105—109. l.

1872. — Beérkezett 12 szomorújáték. Bírálok: Greguss Ágost, Gyulai Pál, Szigligeti Ede, Toldy Ferencz, Zichy Antal. Jutalmat egyik szomorújáték sem nyert. — Szigligeti Ede jelentése: U. o. 1872. évf. 111—121. l.

1873. — Beérkezett 5 vígjáték. Bírálok: Arany László, Greguss Ágost, Gyulai Pál, Pompéry János, Tóth Kálmán. Jutalmat egyik vígjáték sem nyert. — Arany László jelentése: U. o. 1873. évf. 104—109. l. — Greguss Ágost ekkor nyert megbízást az Akadémia részéről, hogy a ki nem adott 400 arany tiszteletdíj ellenében írja meg *Shakespeare pályájának* méltatását 40—50 nyomtatott iv terjedelemben.

1874. — Beérkezett 3 bohózat. Bírálok: Arany László, Greguss Ágost, Gyulai Pál, Pulszky Ferencz, Szigligeti Ede. Jutalmat egyik bohózat sem nyert. — Arany László jelentése: U. o. 1874. évf. 93—95. l.

1876. — Beérkezett 24 szomorújáték. Bírálok: Arany László, Szász Károly, Szigligeti Ede, Tóth Kálmán, Zichy Antal. Jutalmat egyik szomorújáték sem nyert. — Arany László jelentése: U. o. 1876. évf. 88—92. l.

1877. — Beérkezett 11 szomorújáték. Bírálok: Arany László, Greguss Ágost, Jókai Mór, Szász Károly, Szigligeti Ede. Jutalmat egyik szomorújáték sem nyert. — Arany László jelentése: U. o. 1877. évf. 91—96. l.

1878. — Beérkezett 9 vígjáték. Bírálok: Arany László, Greguss Ágost, Győry Vilmos, Pulszky Ferencz, Vadnai Károly. A jutalmat Csiky Gergely nyerte *Az ellenállhatatlan* ez. vígjátékával. — Győry Vilmos jelentése: U. o. 1878. évfolyam, 75—82. l.

1879. — Beérkezett 18 szomorújáték. Bírálok: Beöthy Zsolt, Greguss Ágost, Pompéry János, Pulszky Ferencz, Szász Károly. Jutalmat egyik szomorújáték sem nyert. — Beöthy Zsolt jelentése: U. o. 1879. évf. 69—75. l. — A 400 arannyal Arany János *Aristophanes-fordítását* jutalmazták.

1882. — Beérkezett 12 vígjáték. Bírálok: Bánóczy József, Beöthy Zsolt, Csiky Gergely, Frankenburg Adolf, Vadnai Károly. Jutalmat egyik vígjáték sem nyert. — Beöthy Zsolt jelentése: U. o. 1882. évf. 95—99. l. — A ki nem adott 400 arannyal Csiky Gergelynek készüléfében levő *Plantus-fordítását* jutalmazta az Akadémia.

1884. — Beérkezett 46 szomorújáték. Bírálok: Arany László, Heinrich Gusztáv, Pompéry János, Szigeti József, Zichy Antal. Jutalmat egyik szomorújáték sem nyert. — Heinrich Gusztáv jelentése: U. o. 1884. évf. 77—94. l.

1886. — Beérkezett 7 vígjáték. Bírálok: Heinrich Gusztáv, Pálffy Albert, Szász Károly, Szigeti József, Vadnai Károly. Jutalmat egyik vígjáték sem nyert. — Vadnai Károly jelentése: U. o. 1886. évf. 43—54. l. — A ki nem adott 400 aranyat mint utólagos jutalmat megosztották Csiky Ger-

gely és Beöthy Zsolt között. Az előbbi *A proletárokért*, az utóbbi *A tragikumért* nyerte a jutalmat.

1888. — Beérkezett 13 szomorújáték. Bírálok: Bánóczi József, Gyulai Pál, Heinrich Gusztáv, Lehr Albert, Vadnai Károly. Jutalmat egyik vigjáték sem nyert, bár két bíráló, Lehr Albert és Vadnai Károly, arra szavazott, hogy a jutalmat adják ki a „Bölcs Salamon“ cz. pályamunkának. — Bánóczi József jelentése: U. o. 1888. évf. 45—52. l.

1890. — Beérkezett 8 vigjáték. Bírálok: Bánóczi József, Heinrich Gusztáv, Szász Károly, Szigeti József, Vadnai Károly. A jutalmat Csiky Gergely nyerte *A nagyraermett* cz. vigjátékával. — Vadnai Károly jelentése: Akadémiai Értesítő, 1890. évf. 192—201. l.

1892. — Beérkezett 24 szomorújáték. Bírálok: Bánóczi József, Csiky Gergely, Jókai Mór, Szász Károly, Szigeti József. Jutalmat egyik szomorújáték sem nyert. — Szász Károly jelentése: U. o. 1892. évf. 185—193. l. — A ki nem adott 400 aranyból utólagos tiszteletdíjat nyert Kiss Sándor *Terentius-fordítása* és Csengeri János *Aeschylus-fordítása*.

1894. — Beérkezett 9 vigjáték. Bírálok: Csengeri János, Heinrich Gusztáv, Jókai Mór, Szigeti József, Vadnai Károly. Jutalmat egyik vigjáték sem nyert. — Vadnai Károly jelentése: U. o. 1894. évf. 193—201. l.

1896. — Beérkezett 10 történeti színmű. Bírálok: Badics Ferencz, Berczik Árpád, Csengeri János, Heinrich Gusztáv, Zichy Antal. Jutalmat egyik történeti színmű sem nyert. — Heinrich Gusztáv jelentése: U. o. 1896. évf. 176—188. l.

1898. — Beérkezett 9 vigjáték. Bírálok: Heinrich Gusztáv, Jókai Mór, Riedl Frigyes, Szigeti József, Vadnai Károly. Jutalmat egyik vigjáték sem nyert. — Vadnai Károly jelentése: U. o. 1898. évf. 160—168. l.

1900. — Beérkezett 43 szomorújáték. Bírálok: Bayer József, Berczik Árpád, Herczeg Ferencz, Lévy József, Rákosi Jenő. A jutalmat Palágyi Lajos nyerte *A római rabszolgák* cz. szomorújátékával. — Bayer József jelentése: U. o. 1900. évf. 176—199. l.

1902. — Beérkezett 13 vigjáték. Bírálok: Heinrich Gusztáv, Herczeg Ferencz, Riedl Frigyes. Jutalmat egyik vigjáték sem nyert. — Herczeg Ferencz jelentése: U. o. 1902. évf. 167—168. l.

1904. — Beérkezett 48 szomorújáték. Bírálok: Heinrich Gusztáv, Herczeg Ferencz, Kozma Andor, Négyesy László, Rákosi Jenő. Jutalmat egyik szomorújáték sem nyert. — Négyesy László jelentése: U. o. 1904. évf. 164—175. l.

1906. — Beérkezett 47 szomorújáték. Bírálok: Endrödi Sándor, Ferenczi Zoltán, Herczeg Ferencz, Lévy József, Rákosi Jenő. A jutalmat Tardos Viktor nyerte *György barát* című szomorújátékával. — Ferenczi Zoltán jelentése: U. o. 1906. évf. 275—286. l.

1908. — Beérkezett 12 vigjáték. Bírálok: Badics Ferencz, Bayer József, Berezik Árpád, Heinrich Gusztáv, Négyesy László. Jutalmat egyik vigjáték sem nyert. — Négyesy László jelentése: U. o. 1908. évf. 343—349. l.

1910. — Beérkezett 73 szomorújáték. Bírálok: Alexander Bernát, Bánóczi József, Császár Elemér, Heinrich Gusztáv, Váczy János. Jutalmat egyik szomorújáték sem nyert. — Váczy János jelentése: U. o. 1910. évf. 305—321. l. — A ki nem adott 400 aranyat az *ál-shakespearei* drámák lefordítására fordította az Akadémia.

1912. — Beérkezett 19 vigjáték. Bírálok: Bánóczi József, Ferenczi Zoltán, Jánosi Béla, Négyesy László, Váczy János. Jutalmat egyik vigjáték sem nyert. — Bánóczi József jelentése: U. o. 1912. évf. 203—208. l.

1914. — Beérkezett 34 szomorújáték. Bírálok: Bánóczi József, Berezik Árpád, Császár Elemér, Jánosi Béla, Pekár Gyula. Jutalmat egyik szomorújáték sem nyert. — Bánóczi József jelentése: U. o. 1914. évf. 430—435. l.

1916. — Beérkezett 10 vigjáték. Bírálok: Ambrus Zoltán, Badics Ferencz, Berezik Árpád, Ferenczi Zoltán, Pekár Gyula. Jutalmat egyik vigjáték sem nyert. — Ferenczi Zoltán jelentése: U. o. 1916. évf. 241—255. l.

1918. — Beérkezett 24 szomorújáték. Bírálok: Bánóczi József, Herczeg Ferencz, Pekár Gyula, Pintér Jenő, Voinovich Géza. Jutalmat egyik szomorújáték sem nyert. — Voinovich Géza jelentése: U. o. 1918. évf. 97—100. l.

III.

A Karátsonyi-pályázat mind föltételeinél, mind jutalomösszegénél fogva legtekintélyesebb drámai pályázata az Akadémiának. De az eddigi eredmények általában nem feleltek meg a jutalomhoz fűzött várakozásnak.

Mint relativ értékű pályaművek jutalmat nyertek:

1859-ben Pompéry János vigjátéka: *Telivér*.

1860-ban Szigligeti Ede szomorújátéka: *A titkos iratok*.

1861-ben Dobsa Lajos vigjátéka: *Vigjátéktárgy*.

1862-ben Dobsa Lajos szomorújátéka: *Bűnt bűn követ*.

Mint absolut értékű pályaművek, a következő drámák érdemelték ki a jutalmat:

1868-ban Szigligeti Ede szomorújátéka: *Trónkereső*.

1878-ban Csiky Gergely vigjátéka: *Az ellenállhatatlan*.

1890-ben Csiky Gergely vigjátéka: *A nagytrermett*.

1900-ban Palágyi Lajos szomorújátéka: *A római rab-szolgák*.

1906-ban Tardos Viktor szomorújátéka: *a György barát*.

Utólagos jutalomban részesültek, illetőleg írói tiszteletdíjat nyertek, vagy kiadásra érdemesítették:

1873-ban Greguss Ágost: *Shakespeare pályája*.

1879-ben Arany János: *Aristophanes-fordítása*.

1882-ben Csiky Gergely: *Plautus-fordítása*.

1886-ban Csiky Gergely: *A proletárok*.

1886-ban Beöthy Zsolt: *A tragikum*.

1892-ben Kiss Sándor: *Terentius-fordítása*.

1892-ben Csengeri János: *Aeschylus-fordítása*.

1910-ben: *Az ál-shakespearei drámák fordítása*.

A bíráló-jelentések írói: Arany László, Bayer József, Bánóczy József, Beöthy Zsolt, Bérezy Károly, Ferenczi Zoltán, Greguss Ágost, Győry Vilmos, Gyulai Pál, Heinrich Gusztáv, Herczeg Ferencz, Jókai Mór, Négyesy László, Salamon Ferencz, Szász Károly, Szigligeti Ede, Vadnai Károly, Váczy János, Voinovich Géza. A legtöbb jelentést Arany László és Vadnai Károly írták.

A pályaművek mennyisége tekintetében nem lehetett ok a panaszra. 60 év alatt (1858—1918) 34 pályázat került döntés alá. Összesen beérkezett 621 pályamunka: ebből szomorújáték 476, vigjáték 145. Volt olyan év, a mikor 73 szomorújátékot kellett végigolvasniuk a bírálóknak. A tragédia-írókkal szemben a vigjátékírók jóval félenkebben jelentkeztek. A vigjátékok legnagyobb száma 19.

Ha ez a pályázat jó iskolául szolgált is nem egy dráma-írónak s ha egyik-másik jutalmazott és jutalmazatlan darab utólag sikert aratott is a színpadon, az akadémiai bírálók sorsa éppen nem volt irigylésre méltó. Még kevésbé az a jövőben. Jobbnevű író ritkán vesz részt az ilyen titkos erőmérkőzésen, annál buzgóbban próbálnak szerencsét a kezdők. Furesa helyzet, mikor középiskolai tanulók drámai kísérleteiről akadémiai tagoknak kell véleményt mondaniuk. A bírálók a sok kezdetleges színdarab olvasgatásával csak az izlésüket rontják. Némelyik pályamunka egész vaskos kötet, megtöltve sűrű gépirással, vagy nehezen olvasható kézirással. Volt olyan eset, mikor az egyik pályázaton körülbelül 6000 lapnyi szöveget olvastak át a bírálók, minden eredmény nélkül. Még a háború idején is beérkezett 24 pályamű 2000 lapnyi szövegterjedelemben. Igazán kár az időért és fáradságért, melyet az ilyen szépirodalmi

szárnypróbálgatások elvesznek a tudomány embereitől. Ha a termés még a háború idején is ekkora bőséget mutatott, el lehetünk készülve, hogy békés időkben, mikor a vállalkozó szellemű ifjúság nem a katonaságnál tölti idejét, hanem a könyvek között, esetleg meg is tizszereződik a pályázók száma. És mi lesz akkor, ha nem 24 pályamű érkezik be, hanem ennek tizszerese: 2000 lap helyett 20,000 lap? Kap-e bírálót az Akadémia ilyen tömegre az I. osztály tagjai közül? Hajlandók lesznek-e tudós férfiak arra, hogy idejükből heteket és hónapokat gyümölcstelen feladatok megoldására tékozzanak?

Pintér Jenő I. t.

Jelentés Bezerédj életrajzáról.

Bodnár István és Gárdonyi Albert, a kik a Bezerédj István életrajzára kiírt pályázaton megbízást nyertek, igen lelkiismeretes munkát végeztek. Alaposan kikutatták a tolnamegyei levéltárt, Bezerédjék családi levéltárát s jól ismerik a tárgyukra vonatkozó irodalmat. Minden apróbb vagy nagyobb kérdésnek utánajártak, tisztázták is több pontját Bezerédj életrajzának s a vele kapcsolatos általános eseményeknek. A szerzők olvasottságát, buzgalmát, tárgyuk iránt érzett lelkesedését csakis dicséret illeti meg. Bezerédj leszármazását, fejlődését, nyilvános pályáját oly körülményesen rajzolja, hogy ebben bajos volna őket felülmúlni.

Mindamellettnem fojthatunk el néhány kritikai észrevételt. A szerzők Bezerédjnek, mint embernek és államférfiúnak jellemrajzához sok becses adalékkal járulnak. azt elismerjük. De ez a jellemrajz általában véve még sem sikerült. A szerzők nagyon csodálják és szeretik Bezerédjt, s azt hiszik, hogy mennél több jót mondanak róla, annál fényesebb és találóbb képet festenek. Alig kell mondanunk, hogy nem ez a módja az igazi jellemrajznak.

Már Bezerédj fejlődése rajzában oly mondást találunk, mely jogos kételyt ébreszt bennünk az iránt, vajjon jól átgondolták-e a szerzők Bezerédj egyéniségének értékét és a lélektani elemzés helyes módszerét? Arról van szó a 124. lapon, hogy Bezerédj István és Amália élete a döntő fordulathoz ért. „Ha Bezerédj Istvánt sorsa” — mondják a szerzők, — „a pozsonyi diétára nem viszi, mint kiváló gazda, tekintélyes birtokos, megmarad a finomultabb kategóriába tartozó vidéki gentry niveauján, jobb sorsra érdemes élete befejeződik a jó mód, mindennapi mulatságok, rokoni, baráti összejövetelek chablonjába, lesz belőle tán a vármegyén kiváló alispán, öblös hanggal falakat hasogató ünnepelel szónok, afajta zöldasztalteknély,

irányítója kicsinyes családi választási intrikáknak, apró torzsal-kodásoknak és koteriás törekvéseknek“.

Már most, hogy illik össze ez az igen kedvezőtlen, szinte szárandó föltételes rajz. azzal a rendkívüli, szinte ábrándos képpel, melyet a szerzők Bezerédj valódi pályájáról elébünk állítanak. A körülmények kifejthetik, vagy elnyomhatják a bennünk szunnyadó hajlamokat, de nem alakíthatják át a kicsinyes intrikust. a jövőbe látó, korszakos változásokat vezető s minden emberi gyöngeségen felülemelkedő államférfiúvá. Éppen ilyen helytelen az Amáliára vonatkozó megjegyzés, hogy belőle a közelet ébredése nélkül esetleg „könnyebb vérű, lovagló-kuesirozó, lovakat-férfiakat egyaránt ugrató jukker asszony“ is lehetett volna.

Már ez idézetekből is sejthetjük, hogy a szerzők könnyen ragadtatják el magukat megfontolatlan nagyításokra. Bezerédjnek és követársának 1833 december 3-iki követi jelentéséről azt írják, hogy „ez a minden idők politikai írásainak legnemesebbike“. (169.) Senki sem kívánta a szerzőktől, hogy „minden időt“ áttekintsenek véges emberi szemükkel. És ki tudja, hogy ha csak a magyar reformkorszakra tekintenek is, nem találhattak volna-e olyan politikai írást, mely legalább közel jár nemesség tekintetében a tolnai követjelentéshez? A szerzők ki nem fogynak Bezerédj dicséretéből és néha olyat mondanak, a mi nem jellemző és még csak dicséretnek sem igen mondható. Például az 1830-iki országgyűlés tárgyalása végén (11. l.) ezt olvassuk: „Bezerédj a politikai pályán is *bölcselő* maradt, kinek meggyőződését sem az önzés, sem a politikai mérlegelés nem befolyásolják“. Az önzés hiánya nem jellemzi specifikusan Bezerédjt a maga korának államférfiúi közt. Ha pedig a politikai mérlegeléssel mit sem törődött, akkor nem volt bölcselő, hanem magyarosan szólva oktalan, könnyelmű politikus. A szerzők idézik Bezerédj beszédét az 1832 6-iki országgyűlésen az adóról. „A tömérdék fegyveres erő“ — így szólt — „tartásában áll-e a status célja? ezért jöttek e társaságba az emberek? ez-e a suprema rei publicae ratio, mely mellett minden egyébnek hallgatnia kell? stb.“ Szerzők erre a beszédre azt jegyzik meg, hogy Bezerédj felfogása az állam céljairól és eszközeiről messze túlszárnyalja korát „s nem tudjuk, mit csodáljunk jobban benne: az államférfiúi bölcsességet, a honnan merítette, vagy a bátorságot, a melylyel előadta nézeteit?“ Azt hiszszük, hogy a „messze túlszárnyalja korát“, helytelen nagyítás. Bezerédjnek az a felfogása, hogy a katonatartás nem főcélja az államnak. nem volt szokatlan akkor. Rousseau, Bentham s általában az európai liberalizmus és radicalizmus magyar tanítványai egészen úgy gondolkodtak,

mint Bezerédj. És ha nem is mondták volna ki gondolataikat e tárgyról, azoknak pályájából, kik Deákot vagy Széchenyt követték, eléggé kiemelkedik az a felfogás, hogy a katonatartás nem a legfőbb célja az államnak. Azután vizsgálunk kellene még azt a kérdést is, vajjon egyáltalán célszerű volt-e Bezerédj kifakadásának hevesége a katonatartás ellen?

Bezerédj érdemét azáltal is szeretik nagyítani a szerzők, hogy úgy tüntetik föl, mintha vezére, vagy egyedüli hirdetője volna bizonyos irányoknak. „A szűk látókörű politikusok közül” — így írják — „határozottan kiemelkedik a Bezerédj alakja, a ki a politikai szabadságokért lefolytatandó küzdelmeket előre látja s a küzdelem számára előre is biztosítani kívánja azt a társadalmi osztályt, a mely a jövő társadalmi szervezetnek gerinczét fogja alkotni. A jövő érdekében Bezerédj a jobbság mellett szól s a jövőbe látott akkor, mikor a polgárság jogait vitatta”. (Igazs. reformmunkálat 12. l.) De Bezerédj nem állott egyedül e küzdelemben. Ott volt mellette pl. Deák Ferencz is. Őt magát, mint prófétát, kiemelni egész pártja köréből, annyit tesz, mint megrontani a történeti képnek perspektíváját.

Ilyen előzmények után nem kell csodálnunk, hogy a szerzők a Széchenyi-Bezerédj-polemiában nagyon egyoldalúan ítélkeznek. Midőn Bezerédj a közteherviselés eszméjét az adó önkényes elvállalásával kívánta elősegíteni. Széchenyi élesen megtámadta őt a Pisztoly időelőtti elsütése czimű cikkében. Ezt a polemiát a szerzők így intézik el: „Széchenyi határozottan és menthetetlenül tévedett, mert ez egyike a régi rendi társadalom legszebb tetteinek, melyhez hasonlót a világtörténetben keveset találunk”. (Socialis és nemzeti tevékenység 13. l.) Bármily nagyra becsüljük is Bezerédj tettének nemességét, azt hisszük, hogy nem szabad ilyen kurtán itélnünk Széchenyiről. Ma már szinte divattá lett a demokratikus felsőbbiség érzetében leszólni Széchenyt. Pedig nagyon figyelemreméltó taktikai okokból támadta Széchenyi Bezerédjt s ennek a polemiának kellő mérlegelése megvilágíthatta volna Bezerédj egyéniségét és politikai modorát.

Bezerédj hatását az 1847-iki ellenzéki nyilatkozat szerkesztésére nagyítják a szerzők. Bezerédj nagyon tekintélyes tagja volt a pártnak és Deák is nagyra becsülte, de a szerkesztőbizottság tagjai közt nem találjuk Bezerédj nevét. Érthetetlen, hogy miért tulajdonítják a szerzők Bezerédj hatásának az Ellenzéki Nyilatkozatnak azt a részét, mely Ausztria és Magyarország kapcsolatára vonatkozik. E részben Deák bizonyára nem szorult mások tanítására. Pedig a szerzők ezt írják: „Bezerédj e téren előljárt politikai felfogásával s az Ausztria és Magyar-

ország közötti kapcsolatra a status szövetségi alakot javasolta. Nem értették meg, pedig semmi mást nem akart, mint a két állam közötti viszony állandósítását, a mit csupán a két állam egyenlősége biztosíthat. Már most mit jelent mindez? Miért járt volna Bezerédj elől politikai felfogásával? Talán mások, pl. Deák, Széchenyi, Kossuth, alá akarták-e rendelni Magyarországot Ausztriának? Ki nem értette meg Bezerédjt? E kérdésekre a szerzők nem adnak feleletet s így az olvasó homályban marad. (A szabadelvű párt szervezete 14. l.) Épp ilyen homályos előttünk a következő fejezet élén álló mondat: „Bezerédj prófétai lelke sok mindent megsejtett, a mi a nemzet életében valóra vált“. Prófétai lélek, nagy szó: az ilyen szót erősen és világosan kell megmagyarázni. Már pedig a szerzők e fejezetben is hajlandók Bezerédjt korától meg nem értett, korát megelőző államférfiúnak feltüntetni, ott is, a hol ilyen nagy szavaknak egyáltalán nincs helye. Bezerédj ugyanis az 1848 augusztus 3-iki ülésen indítványozta, hogy töröljék el az 1848. évi V. törv. 1. szakaszát, mely a nemeseknek választói jogot biztosít. „Jelleimző“ — írják a szerzők —, „hogy B. olyan eszmét vetett fel, a melyet csupán hosszú idők múlva értettek meg“. Ugyan? Hiszen az utolsó rendi országgyűlésen már Kubinyi Ferencz és Madarász László is felszólaltak az általános választói jog mellett, ellenben gr. Andrássy Gyula, ki az általános választói jog ellen azóta meg nem döntött érveket sorakoztatott, fennakadt a nemesekről szóló cikkben és nem találta helyesnek, hogy a nemes, csak azért, mert nemes, akár van rá képesítve, akár nem, jogokban részesíttessék! Ezek szerint Bezerédjt már megelőzte gr. Andrássy Gyula és így nem szükséges azt mondanunk, hogy eszméjét csupán hosszú idők múlva értették meg. Nincs is ez eszme felvetésében semmi különös, a francia forradalom óta eléggé el volt terjedve az egyenlőség elve.

Nem értjük továbbá Bezerédj politikai pályájának következő meghatározását: „Nem tartozott a régi Magyarország osztálypolitikuskai közé, a kiknek szellemi színvonala magasabb volt ugyan a kiváltságos osztályok tömegénél, de ez osztály politikai világnézetét képviselték. Az ő eszménye magasabb volt, előtte végezelül a nemzet szerepelt“.

Nem értjük itt az osztálypolitikus szót. Ez, a most divatos jelszó a reformkorszak magyar államférfiaira nem illik. A magyar ellenzék, midőn a népnek jogot és birtokot akart adni, általában véve nem törődött a maga osztálya érdekeivel. Az ellenzék tagjai közt az eljárásra, a fokozatra, a modorra nézve volt különbség, de mindannyian a nemzet erősödését tüzték ki célul. Bezerédjt külön kitüntetés ebből a tekintetből nem illeti meg.

Ellenmondás van a szerzőknek abban a dicséretében, mely mintegy összefoglalása akar lenni Bezerédj jellemrajzának. Szerintök Bezerédj „egy évszázaddal előzte meg kortársait, de arról semmi esetre sem lehet kételkedni, hogy egyike volt a magyar reformkorszak jelesei-*n*ek“. Már pedig, ha csak egyike volt a maga kora jelesei-*n*ek, a mi kétségtelen igazság, akkor az idézett mondat logikája szerint nemcsak ő, hanem mások is megelőzték egy évszázaddal a kortársakat. Vagyis egyszerűbben szólva, Bezerédj kiváló kortársai közt foglal helyet, a nélkül, hogy megelőzte volna korát.

A szerzők abban a törekedésükben, hogy Bezerédjt messze kiemeljék kortársai közül, a reformkorszak vezetői iránt igazságtalanok lesznek, noha jól ismerik e kort és adatokkal is járulnak annak történetéhez. Bezerédjnek 1830-iki országgyűlési szerepéről szólva, azt mondják, hogy „a balsiker egyéni hiúságát soha nem érintette. Ebben különbözik Széchenyitől, ki eszméit egyéniségének alárendelte“. Ennek értelme csak az lehet, hogy Széchenyi többre becsülte egyéniségét, mint eszméinek sikerét. Pedig ennek épp az ellenkezője igaz, Széchenyinek is voltak emberi gyöngeségei, de egész valója úgy összeforrt eszméivel, hogy ezeknek sorsa határozta el élete nyugalmát. A mikor e sors elhomályosult, Széchenyi lelkére is homály borult. A szenvedélynek ezt az önfeledt mélységét hiába keressük Bezerédj egyenletes, derült lelkében.

Széchenyit egyáltalán alaposan félreértik a szerzők. „Wesselényi“ — így írják — „Széchenyivel szemben haladást képvisel s az államférfiú számítása mellett az emberi érzelmeknek is helyet enged“. Az igaz, hogy Széchenyi inkább az értelemre kívánt hatni, mint az érzésre, de csak azért, mert a sikert kívánta. És e sikert az érzés oly erejével kívánta, melyet az érzékenységtől áradozó államférfiak nem bírtak megérteni. Az is különös, hogy Bezerédjvel szemben Deákot is „hidegen mérlegelő politikusnak“ nevezik az írók. Pedig Deák higgadt nyugalma mögött könnyű felismerni a meleg emberi és hazafiúi érzést.

A jellemrajz gyöngesége után legnagyobb hibája e műnek a terjengősség. Bezerédjnek talán minden levelét, s minden beszédét vagy idézik, vagy ismertetik a szerzők. Néha egész lapokon kivonatokat közölnek nem is mindig fontos levelekből. Kevesebb a jóból többet ért volna. A szerzőknek törekedniök kellett volna az elbeszélő művészet sajátosságaira, a lényegesnek összpontosítására, a kevésbbé lényegesnek ügyes elhelyezésére. Minden beszédnek ismertetése helyett jobb lett volna Bezerédj elveit bizonyos szempontok szerint csoportosítani és azokat kronológiai fejlődésükben tárgyalni. A tolnamegyei események e

korban igen érdekeselek, de azoknak elbeszélése élénkíthető lett volna jellemrajzok beleszövése, és a főbb mozzanatok kiemelése által. A két szerző úgy látszik egészen külön dolgozott és munkájukat össze sem egyeztették. Innen van az, hogy ismétlések fordulnak elő benne. Például az a különben érdekes körülmény, hogy a zólyomi evangélikus esperesség egy bibliát küldött a katolikus Bezerédjnek ajándékol, szép ajánló sorokkal, kétszer van elbeszélve. És ez nem az egyedüli s nem is a leghosszabb ismétlés.

Itt-ott tárgyi hibák is fordulnak elő. Például az, hogy Bartal a helytartótanácsba ment Bécsbe, vagy az, hogy Kölcsey résztvett az 1830-iki országgyűlésen, ha ugyan itt jól értették a szöveget.

A stílus nem mindenütt egyszerű s néhol pongyola. A „lepecskondiázza Werbőczit“, vagy „zongorista“ nem ide illő kifejezések. „Lángoló tüzet latba vetni“ nem jó kép. Bezerédj „nemes földosztó politikája“ félreérthető kifejezés. Azután ez a kép: „akárcsak a római istenek oltárán égő öröktűz, az ennek ápolására hivatott *virgók* ébersége nélkül“ nagyon is pathetikus, s a *virgók* még a pathetikus hatást is zavarják. Az uralni szó uralkodni értelemben helytelen. A határozat *betartása* nem magyaros.

Sok gondot fordítottunk a munka hibáinak feltüntetésére, de azt is el kell ismernünk, hogy a szerzőknek nagy érdemei vannak. A régi magyar világnak egyik szeretetreméltó kiválóságát s áldásos munkájának legkülönbözőbb irányait mutatták be az olvasónak. Eléjük tárják Bezerédj szép családi életét, melynek megmaradt emléke Flóri könyvében. E könyv keletkezését, szerzőjének hamar elröppenő életét is elbeszélték. Továbbá a reformkorszak problémáinak történetéhez becses adalékokat nyújtottak és kimerítően tárgyalták a tolnamegyei kortesvilágnak történetét, mely annyira jellemzi a kort.

Szükségesnek tartjuk az átdolgozást és hiszszük, hogy a nemes ambícióval dolgozó szerzők hozzálátnak majd az alapos átalakításhoz. Valószínű, hogy a jellemrajz gyöngeségén nem segíthetnek. De el kell távolítaniok a feltűnő hibákat, az igazolatlan superlatívusokat, s a Széchenyre vonatkozó részeket vagy el kell hagyniok, vagy meg kell változtatniok. Az ismétlések kiküszöbölése, a stílus egyszerűsítése és javítása nem lesz igen nehéz feladat. Rövidíteniük kell mindenütt, a hol csak lehet és szabad.

A munkáért, mai formájában nem vállaljuk el a felelősséget.

Budapest, 1917 október 23.

Utóirat.

E bírálat a M. T. Akadémia II. osztályának 1917 novemberi ülésén bemutatván, a bírálók azt a felhatalmazást kapták, hogy közöljék a benne foglalt kifogásokat a szerzőkkel a kívánt módosítások végrehajtása czéljából.

Ez megtörténvén, átnéztük az újra beadott kéziratot és megállapíthatjuk, hogy a szerzők figyelembe vették bírálati észrevételeink jórésztét. Észrevételeinknek egyik része azonban — úgy látszik — elkerülte figyelmüket és ezek közül a főbbeket megjelöltük a kézirat illető helyein. Egyáltalán a munka mai formájáért és tartalmáért sem vállalhatunk minden tekintetben felelősséget. De tekintve a munkának fent említett jelentékeny érdemeit, bátorkodunk azt ajánlani a tek. Akadémiának, hogy kegyeskedjék a szerzőknek kiadni a pályadíjat. Ez indítvánnyal kapcsolatban kifejezzük azt a reményünket, hogy a szerzők a munka kinyomtatása előtt elmellőzött észrevételeinket is figyelmükre fogják méltatni.

Budapest, 1918 május 27.

Gaul Jenő,
Angyal Dávid előadó,
r. tagok.

Folyóiratok szemléje.

1. A BUDAPESTI SZEMLE májusi számában gróf Klebsberg Brunó *A népművelés Budapesten* czimmel a székesfőváros népjóléti központja népművelési szakosztályának alakuló ülésén tartott elnöki megnyitó beszédét közli. Ebben a szabadoktatás fontosságáról ír. Szükségesnek tartja, hogy a szabadoktatásról előadásokat kellene tartani és népies ismertetéseket íratni. melyek rövid tájékoztatást nyújtanának az iskolán kívüli tanulás módjáról és alkalmairól. Gondoskodni kell külső eszközökről is, a melyek a tömegek érdeklődését a szabadoktatás intézményei iránt felkeltik. A népművelődési alkalmatosságokat, minők a szabadelőadás és a népkönyvtár, közelebb kell hozni a néphez. A népművelésnek egyik leghatásosabb eszköze a szabadelőadás. Az előszóval való tanítás mellett a népművelés legfőbb eszköze a könyv. Ezeket leginkább könnyen hozzáférhető népkönyvtárak szervezése útján lehet a tömegek kezébe eljuttatni. A tömegek művészi nevelése szempontjából nagy jelentőségök van a múzeumoknak és színházaknak. A világháborúval kapcsolatban szükségesnek tartja, hogy népünknek keresőképességét kell lényegesen emelni a győzelmes háború után. Különös súlyt kell fektetni a nép egészségügyi culturájának emelésére. Szól ezután az országos politi-

kára való nevelésnek nagy nehézségéről. — Polner Ödön *A lengyel kérdés közjogi vonatkozásai*-t teszi tanulmánya tárgyává. A német császár és uralkodónk 1916. manifestuma és 1917. rendelkezése értelmében Orosz-Lengyelországot önálló, monarchikus állammá nyilvánították. Most az a kérdés, hogy az Orosz-Lengyelországból alakított államterülethez még mily területek csatoltassanak, és hogy az új lengyel állam a központi hatalmak egyikével lépjen-e, s ha igen, minő közjogi kapcsolatba. Szerző négyféle lehetőséget tételez fel. Szerinte semmi akadályja nincs annak, hogy a Lengyelországgal esetleg létesítendő dynastikus unio is olyan jogi alapra helyeztessék, mint 1723-ban Magyarország és az osztrák örökös tartományok közötti fejedelmi unio; s hogy Ausztria, Magyarország és Lengyelország nemzetközjogi actussal mondják ki, hogy a lengyel királyi szék a *pragmatica sanctio* szerint utódlásra hivatott nemzetségek valamely utóbbszülött ágának birtokában legyen az utódlásnak ugyanazon szabályai szerint. Gondos megfontolás tárgyává teendő az, vajjon nem lehetne-e a dynastikus kapcsolatot erősebbé tenni a Lengyelországgal való közös ügyek és közös intézmények megállapításával, s ha igen, vajjon ez a közösség Magyarországnak a dualismuson alapuló paritásos jogait nem csorbitaná-e, vagy veszélyeztetné. A közös ügyeket és közös intézményeket lényegileg az 1867. XII. t.-cz. alapján lehetne megállapítani, de a részletekben mégis bizonyos módosításokkal. Szerző ezek után a közös ügyeket és ezek kezelési módját ismerteti. — Moldován Gergely értekezésének tárgya: *A románok első barátkozása az oroszokkal*. Ennek történetét egykori krónikások feljegyzései alapján adja. A két fejedelemség első ízben 1711-ben barátkozott az oroszokkal, a mikor Moldvában a nagy tudós Kantemir Demeter, Munteniában a dúsgazdag és ravasz Brankován Konstantin uralkodott, Oroszországban pedig Nagy Péter császár ült a trónon. — Császár Elemér *Kölcsey, a kritikus* címmel Kölcsey kritikus pályáját bírálja. Kölcsey kritikái annál inkább súlyednek értékben, mennél hevesebb volt az az érzelem, a mely a megbírált mű szerzőjéhez kötötte. Kölcsey kritikái pályája a maga egészében igen szomorú tanulsággal szolgál: hiába egyesülnek az íróban a legértékesebb szellemi adományok — megbízható, értékes ítéletekre nem tud jutni, ha nem támogatja bizonyos, emberileg elérhető objectivitás, s nem találja meg az egyéniségéhez illő teret. A ki értelme szavát elfojtja, hogy szívét kövesse, az, mint Kölcsey, nem lehet jó kritikus. Kölcsey kritikus munkássága nincs harmóniában írói és emberi nagyságával: nagy kiválóságait itt épp oly nagy fogyatkozások gyöngítik. — Pereszlenyi Pál *A munkáskamarákról* szóló tanulmányában ismerteti a hollandi és schweizi munkáskamarákat, a belga és francia ipari és munkástanácsokat, majd áttér a kérdés hazai fejlődésére. Végül a munkáskamarák szükségességét hangoztatja. Azonban nem elég a szükségességet hangoztatni, hanem úgy kell azokat szervezni,

hogy komoly munkát végezhesse. Fontos kérdés: mi legyen a munkáskamara feladata, kik legyenek tagjai, milyen a szervezete, miből tartják fenn, milyen különös jogokat kap az államtól. Célja és munkaköre: figyelemmel kíséri az összes ügyeket, a melyek a munkával kapcsolatban vannak; felvételek a munkások helyzetéről, életviszonyaikról, munkabéerekről és munkaidőről, tarifaszerveződések-ről, stb. Tagjai nemcsak a munkások, hanem a magánalkalmazottak is. Fontos kérdés a pénzügyi rész. Miből tartásuk fenn a munkáskamaraikat? — Ezután Scholem Asch *Emberék és istenek* jiddisch nyelven írt elbeszélésének fordítása következik. — Radó Antal *Ősz utolján* czimvel három eredeti költeményét közli. — A Szemlében egy névtelen cikk az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat kiállítását, Deák Ebner Lajos gyűjteményét és egyéb tárlatokat ismerteti. — Az *Értesítő*ben Leopold L.: Elmélet nélkül (Kovács Gábertől), Neugebauer L.: Gedichte v. A. Petőfi, Kiss J. S.: A gép, Biró L.: Lilla, Siklóssy L.: Kuny Domokos, egy budai keramikus, Willmann Didaktikája (az utóbbi Dékány Istvántól czimű munkák ismertetését találjuk. — Vikár Béla *Észrevételek Zempléni Árpád bírálatára s a magyar versidomhoz* czimvel Zempléninek a Szemle márcziusi füzetében Vikár Rusztaveli-fordításáról közölt ismertetésére tesz megjegyzéseket.

A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei.

TIZENHATODIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

Az I. osztály negyedik ülése.

1918 június 3-án.

GOLDZIER Ignác osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak: Asbóth Oszkár, Ferenczi Zoltán, Heinrich Gusztáv. Munkácsi Bernát, Négyesy László, Némethy Géza, Simonyi Zsigmond r. tt. — Bleyer Jakab, Gyomlay Gyula, Melich János, Pekár Gyula, Pintér Jenő, Szinnyei Ferencz, Viszota Gyula l. tt. — Jegyző: Szinnyei József osztálytitkár.

127. SIMONYI ZSIGMOND r. t.: „Az igeidők”.

128. FERENCZI ZOLTÁN r. t.: „Zrínyi jelszava”.

129. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére SIMONYI ZSIGMOND és FERENCZI ZOLTÁN r. tagokat kéri föl.

TIZENHETEDIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

A III. osztály negyedik ülése.

1918 június 10-én.

Id. ENTZ GÉZA osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az illető osztályból: Farkas Gyula, Horváth Géza, Illosvay Lajos másod-

elnök, Kövesligethy Radó, Krenner József, Kürschák József, Lenhossek Mihály, Mágocsy-Dietz Sándor, Méhely Lajos, Réthy Mór, Szily Kálmán r. tt. — Beke Manó, ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, Filarszky Nándor, Franzenau Agoston, báró Harkányi Béla, Moor-Tempis Mór, Istvánffy Gyula, Kenyeres Balázs, Kertész Kálmán, Lendl Adolf, Marek József, Rybár István, Tangl Károly, Tóttösy Béla, Tuzson János, Zimányi Károly l. tt. — Rados Gusztáv r. t. hivatalos akadály miatt nem jelenhetett meg. — *A másik két osztályból:* Heinrich Gusztáv és Fejérpataky László r. tt. — Jegyző: Fröhlich Izidor osztálytitkár.

130. HORVÁTH GÉZA r. t.: „Kítaibel Pál állattani megfigyelései“.

131. FARKAS GYULA r. t.: „Egyenlőtlenségek következményei“.

132. ZIMÁNYI KÁROLY l. t.: „A Szepes-Gömöri Érczhegység néhány pyritjéről“.

133. RIESZ FRIGYES l. t.: „Folytonos függvény-operatiókról“.

134. TANGL KÁROLY l. t.: „Új módszer a szilárd anyag határan fellépő felületi feszültség vizsgálatára“.

135. GÖTZ IRENE vendég részéről: „Concentrált oldatok hígításakor és két folyadék keverésekor beálló térfogatváltozások“. Előterjeszti TANGL KÁROLY l. t.

136. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére HORVÁTH GÉZA r. és TANGL KÁROLY l. tagokat kéri föl.

TIZENNYOLCZADIK AKADEMIAI ÜLÉS.

A II. osztály negyedik ülése.

1918 június 17-én.

CONCHA Győző osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak *az illető osztályból:* Berzeviczy Albert, b. Forster Gyula t. tt. — Angyal Dávid, Csánki Dezső, Magyar Gyula, Matlekovits Sándor, Tagányi Károly, Zsilinszky Mihály r. tt. — Áldásy Antal, Angyal Pál, Domonovszky Sándor, Eber László, Hóman Balint, Kováts Gyula, Kuzsinszky Balint, Magyar Gyula, Mahler Ede, Nagy Gyula, Pilch Jenő, Reimer János, Szendrei János l. tt. — *A másik két osztályból:* Fröhlich Izidor, Goldziher Ignác, Heinrich Gusztáv, Kürschák József r. tt. — Kenyeres Balázs, Melich János, Pekár Gyula, Voinovich Géza l. tt. — Jegyző: Fejérpataky László osztálytitkár.

137. PILCH JENŐ l. t.: „A budai katonai törvényszék működése 1795—1848-ig“. (Székfoglaló.)

138. KOVÁTS GYULA l. t.: „A kánonjogi kódex“.

139. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére PILCH JENŐ és KOVÁTS GYULA l. tagokat kéri föl.

Nekrologok.

I.

Ilosvay Lajos másodelnök beszéde Lévy József t. tag ravatalánál, Miskolcson, 1918 július 7.

Nemes lélek, bocsáss meg, hogy néhány pillanatra feltartóztatlak végső utadon. Izenetet hoztam a M. T. Akadémiától, melynek tagjai éppen olyan büszkék voltak Reád, mint a milyen bensőséggel ragaszkodtál Te hozzájuk.

Az Akadémia izeni Neked, hogy az a gyöngéd szeretet, a melylyel Isten kegyelméből hosszú és derűs pályádon át maig kísért, tovább kísér a siron túl is, és sohasem felejtí el, hogy tisztelni tartozik a szívvel-lélekkel magyar költő érdemeit. A koszorú, melyet az Akadémia megbízásából ravatalodra helyeztem, gyorsan elhervad; neved nálunk örökéletű lesz, mert lantoddal jogot szereztél hozzá, hogy helyed legyen a nemzet halhatatlanai között.

Hozzád, a ki az Akadémia megdicsőült nagyjaival már együtt vagy, kéréssel is fordulok: Mondd meg nekik, hogy a M. T. Akadémia törekszik híven teljesíteni a reá háruló feladatokat, és míg egyrésztől nem zárkózik el a korszellem követelményeihez való alkalmazkodás elől, másrésztől fokozott éberséggel őrködik, hogy idegen eszmeáramlatok a nemzeti eszményeket és hagyományokat háttérbe ne szoríthassák.

Lévay József, fájó érzéssel bocsátunk utadra, Isten veled.

II.

Sebestyén Gyula I. tag beszéde Váczy János I. tag ravatalánál a kecskeméti r. kath. temetőben, 1918 augusztus 3-án.

A M. Tud. Akadémia, a M. Nemzeti Múzeum és a M. Történelmi Társulat képviselőjében jöttem temetni. De jöttem szívem szerint is örökre elbúcsúzni a hű baráttól, a tudós tagtárstól és a feledhetetlen kollegától.

Váczy János Kecskemét városának volt szülőltje. Itt végezte középiskoláit, tehát itt gyuladtak ki lelkében azok a lángok, a melyeknek világánál érdeklődését a sarjadó tudomány-szeretet a köztörténelem és irodalomtörténet felé irányította. A budapesti egyetemen e tudományoknak és a magyar írásművészetnek két kitünősége, Salamon Ferencz és Gyulai Pál, volt tanára. Noha Váczy a legkiválóbb tanítványok egyike lett, pályáján mégsem ezeknek nyomdokain indult el, hanem azén, a ki tanárainak, minden irodalomtörténetirónak és minden kútfőkutatónak is atyamestere volt: elindult Toldy Ferencz nyomdokain. Az ő reugeteg munkásságából szűrte le azt a nagy igazságot, hogy a történetírás a kútfők megismerésén kezdődik, és ugyanez a munkásság irányította pályáját is az irodalomtörténeti kútfők letéteményesei felé. Így lett a fiatal tanárjelöltből előbb a budapesti Tud. Egyetem könyvtárának gyakornoka s utóbb a M. Nemzeti Múzeum könyvtárának segédőre. Itt, az Orsz. Széchenyi-Könyvtárban, izmosodott meg azután annyira, hogy Toldy Ferencz utolsó nagy művének megvalósításához, Kazinczy korának felkutatásához hozzáfoghatott.

Most, e szomorú pillanatban már megállapítható, hogy ez

a nagy feladat egy munkás életet egészen felőrölt ugyan, de teljesedésbe menni mégsem tudott. Váczy felkutatta a Kazinczy-kor egész világát s a gazdag emlékekből a legértékesebb kútforrásokat kiválogatta, kiadta Kazinczy Ferencz összes levelezését, a hozzáírott levelek özönét is beleértve. Ezt a kritikailag rendezett és irodalomtörténeti érzékkel magyarázott gazdag anyagot a M. T. Akadémia adta ki 21 testes kötetben.

Mielőtt ez a physikai nehézségekbe is ütköző nagy vállalat befejeződött volna, tehát a főmunka folyamán, Váczy résztvett az egész magyar irodalom történetének kiépítési munkálataiban. Tudományos folyóiratainknak és a Beöthy-féle nagy irodalomtörténeti vállalatnak egyik oszlopos munkatársa lett. Kritikailag kiadta Deák Ferencz leveleit, gróf Ráday Gedeon és Berzsenyi Dániel műveit. Berzsenyi életrajzával akadémiai pályadíjat nyert s utóbb megírta Tompa Mihálynak ugyanilyen igényű és Kazinczy-nak kisebb terjedelmű, népszerűsítésre szánt életrajzát is.

Mint sajnálatos körülményt említem meg, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumtól Váczy Jánost a középiskola elvégre elbódította s egy kitűnő tanár aránylag kiskörű szerepének betöltése árán megfosztotta attól, hogy munkásságát egészen tudományának szentelhesse. Csak betegen jelent meg újra régi múzeumi hivatalának küszöbén, hogy nyugdíjaztatása előtt újra felvegye itteni munkásságának éppen egy negyed évszázaddal előbb elejtett fonálát... Mintha tegnap ment volna el és mintha ma érkezett volna vissza: a fáradt, öreg kollegát az irodalmi levelestár kataiogizálásával biztuk meg. Ez éppen az ő eleme volt, de még ebben sem érezte már jól magát. A rendszer kidolgozása után munkásságának ez a legutolsó fonala már a kitűnő kezdet kezdetén elszakadt.

Midőn most a vett jököért e nagy culturintézet és a velem magát képviseltető két nagy tudományos testület háláját tolmácsolom, azzal a megnyugtató tudattal veszek búcsút, hogy Váczy János lelki munkásságának nyoma a Magyar Nemzeti Múzeumban, a M. T. Akadémiában és a M. Történelmi Társulatban örökre fennmarad. Élete megkoszorúzott főművének betetőzése a „Kazinczy Ferencz és korá"-ról szóló monographia lett volna, a melynek első kötete azonban éppen úgy töredék maradt, mint a Toldyé. De bármikor is következnek is el azok az idők, a melyben Kazinczy korának irodalomtörténeti épülete végleg elkészül, azt már most pontosan megállapíthatjuk, hogy a tudománynak hozzá felhasznált hatalmas faragott kövein mindig rajta találhatók lesznek Váczy János mesterjegyei.

Örökre távozó hű barátunk, tudós tagtársunk és feledhetetlen kollegánk, Isten veled!

Megjelenik
minden hó 15-én
három-négy ívnyi
tartalommal.

AKADÉMIAI ÉRTESITŐ

Szerkesztő-
s kiadóhivatal a
Magyar Tudom.
Akadémiában.

SZERKESZTI

HEINRICH GUSZTÁV.

XXIX. KÖTET. 1918. november—december. 11—12. FÜZET.

A budai katonai törvényszék működése 1775-től 1848-ig.

(Kivonat *Pilch Jenő* l. tagnak 1918 június 17-én tartott székfoglalójából.)

Tekintetes Akadémia! A katonai tudományokat magyar nyelven ápoló írók kicsiny csoportjában a folyó évben engem ért az a ritka és reám nézve igen nagy kitüntetés, hogy a Magyar Tudományos Akadémia belső tagjainak sorába megválasztott. Amidőn ezt hálásan megköszönöm, ígérem, hogy irodalmi munkálkodásommal a magyar katonai tudományokat továbbra is művelni és az Akadémia által reám bízott teendőket teljesíteni fogom.

Székfoglalómat a következőkben van szerencsém tisztelettel megtartani.

Két éve annak, hogy dr. *Gárdonyi Albert*, Budapest székesfőváros főlevéltárnoka arra figyelmeztetett, hogy székesfővárosunk birtokába jutott a hajdani budai katonai törvényszéknek, *Judicium Delegatum Militare* levéltárának egy része. Érthető kíváncsisággal ragadtam meg az alkalmat a kutatáshoz. Eleinte, régen kitűzött célomnak megfelelőleg, az a törekvés ösztökölt, hogy a katonai Mária Terézia-rend magyar vitézeinek életére és tevékenységére vonatkozó adatok után nézzek. Munkásságom közben azonban nemcsak az előbb mondott célomnak megfelelő anyagra bukkantam, hanem a hajdani császári és királyi állandó hadsereg egyik sajátos intézményét: a budai katonai törvényszéket is megtanultam ismerni. Idővel pedig nemcsak magának a katonai törvényszéknek működése kötötte le figyelmemet, hanem nagy öröömre szolgált, hogy bepillanthattam annak a hadseregnek belső és társadalmi életébe is, mely a XIX. század elején és azután ennek második felében világtörténelmi jelentőségű nagy eseményeknek volt irányítója és számottevő tényezője.

Az értékes anyag 1913 nyarán a budapesti kir. törvényszéktől jutott a főváros birtokába. A kir. törvényszéknél a tel-

jes kiselejtezés veszedelme fenyegette és miután a magy. kir. honvédelmi minisztérium nem fogadta el, a székesfőváros vette gondozásába azon régi jussón, hogy azelőtt az anyag a budai városi törvényszéknél volt. Ma szakavatott igen jó kezek gondozásában rendezés alatt áll. A míg 1790—1801-ig csupán a kiselejtezés után megmaradt anyag áll rendelkezésünkre, addig az 1801—1871-ig terjedő időről az irattár teljes.

Ha szorosán vesszük, akkor a budai katonai törvényszék 1784 őszén kezdette meg működését, amikor a kat. törvényszék Budára költözött a magyarországi főparancsnoksággal együtt. De ha számításunk körébe vonjuk, hogy az első katonai törvényszéket 1775-ben Pozsonyban állították fel és hogy a budai kat. törvényszéket 1871 szeptember 1-vel szüntették meg, *akkor egy oly sajátosság és egyhuzamban működő katonai intézménnyel van dolgunk, mely kereken egy századon át fejtett ki közhasznú tevékenységet Magyarországon.*

Az akkori katonai igazságszolgáltatásnak két főneme volt, úgymint a *büntető* és a *polgári* igazságszolgáltatás. A büntető igazságszolgáltatásnak tárgyát a büntetőtörvénykönyvbe ütköző cselekedetek elbírálása alkotta, míg a polgárinál vitás magánjogi ügyekben döntöttek. Vagyis a katonák magánjogi viszonyainak egy része is a katonai igazságszolgáltatás alá tartozott. Ennek a magánjogi igazságszolgáltatásnak egy részét végezték a Judicium Delegatum Militarék.

1753 június 22-én kelt a cs. kir. haditanácsnak az a rendelete, a mely szerint bár Ő felsége már 1745-ben kifejezetten külön szabályt alkotott a német örökös tartományok katonai és polgári hatóságainak igazságszolgáltatására, az időközi tapasztalatok alapján észrevette, hogy az ezirányú gondoskodás elégtelen volt a bekövetkezett visszaélések teljes megszüntetésére és mert ellenkezőleg oly esetek fordultak elő, a melyek egészen más rendelkezéseket kívánnak a katonai és polgári hatóságok közötti további összeütközések maradandó meggátlására. Hogy ezt a végezélt el ne hibázzák, Ő felsége elhatározta, *hogy az összes német örökös tartományokban. Erdélyben és a bánságban* külön Judicium Delegatum Mixtumok intézzék első fokon a katonai igazságszolgáltatást. A rendelet kimondja még, hogy a törvényszék elnöke az illető tartományban székelő vezénylő tábornok, vagy ennek betegsége esetén, vagy más okból való távollétében az általa kirendelt helyettese, a kik mellé a katonaság és polgárság rendelje ki a szükséges tanácsosokat; a Judicium Delegatumok katonai vegyes elsőfokú rendes törvényszékek, a melyek az országban lévő katonaságot érintő peres ügyeket Ő felsége által sajátkezüleg aláírt közelebbi utasítások szerint megvizsgálni, előmozdítani és elintézni kötelesek. Hatáskörükbe tartoz-

nak a zárlatok végrehajtása, a végrendeletek kihirdetése, a hagyatéki tárgyalások és az élők között mindenféle életmódjukból esetenként keletkező peres ügyek. Ellenben a büntető-, vagy a katonaságot egyesegyedül érintő ügyekbe nem avatkozhattak bele, hanem ezek kizárólagos és közvetlen megvizsgálása és a végítélet hozatala az udvari haditanács hatáskörében maradt. Ugyancsak kivétettek a Judicium Delegatumok illetékessége alól az ezredekhez, a tábori tüzérséghez, a mérnökkari csapattestekhez és a rokkantak kórházaihoz tartozók, a kik régi állapotukban megmaradtak; ellenben minden más katonaság, még az országban állomásozó ezredek is, ha testületileg idéztettek törvénybe, a tábornokok, a vezérkariak, a tüzérségi szerintézetek és a többi katonai hivatalok személyei is első fokon idetartoztak.

A Judicium Delegatum Militarék felállítására elsősorban befolyással lehetett az akkori felfogás, hogy minden rendnek meglegyen a maga külön bírósága. A második és igen súlyos ok az állandó hadsereg fokozatos fejlődése és az volt, hogy a fegyveres erőben, ebben a már meglehetősen nagy intézmény kebelében, egész Európából összeverődött idegen elemek számára mindenkor kéznél legyen egy olyan bíróság, mely egységes elveken alapuló eljárással intézi el a felmerült vitás kérdéseket. Ennek az alapgondolatnak felelt meg, hogy a katonák ellen támasztott magánkövetelések a katonai igazságszolgáltatás alá jutottak. Vele sokkal hamarabb intézhették el az ily ügyeket, mert világos, hogy az illetékes polgári bíróság megállapítása késedelmet okozhatott és a katonák gyakori áthelyezése a perek vitelét is nehezéette. De szükségessé tették a katonai magánjogi bíráskodást a katonák hagyatéki és gyámsági ügyei is. Az örökösök és a hitelezők többnyire az elhalt közelében laktak; az örökösök rendszeren, a hitelezők pedig a legtöbb esetben a haderő állományába tartoztak és így ezek számára is célszerű volt a katonai bíráskodás. Ez a körülmény még akkor is fennállott, ha az érdekelték távol voltak a katonai bíróságok székhelyétől, minthogy a sok ezer emberből egy közös magasztos célra egyesített fegyveres hatalom kebelében a közszellem és egyetértés nemes érzületétől áthatott tagok sorában könnyű volt odaadó, lelkiismeretes oly egyéneket találni, kik bajtársaik istápolására szoruló hozzátartozóinak helyettesítésére és támogatására készségesen és önzetlenül vállalkoztak. A szülői gondozás nélkül maradottak, a testi és szellemi hiányokban és fogyatkozásokban lévőek gyámlításában is célszerűnek mutatkozott a katonai bíróság közreműködése. Úgy gondolkoztak akkor, hogy a katonák árváinak katonák legyenek és lehetnek is a legjobb gyámlítói, mert ezek a katonai hatóságokkal összeköttetésben állottak és így személyes és egyéb körülményeiket is szüntelenül

figyelemmel kísérhették. A Judicium Delegatum Militarek tehát valóságos gyámhatóságok voltak, a melyek a gyámok és gondnokok közelében szigorúan felügyelbettek a vagyon kezelésére, a kiskorúak nevelésére stb.-re és esetenként figyelmeztették és utasították a gyámokat kötelességeik mikénti teljesítésére.

A bíraskodás további terjedelmére nézve, nevezetesen, hogy kik tartoztak a katonai jurisdictio alá, a már említett 1745. évi különös szabály intézkedett. Szerinte a katonai jurisdictio alá tartoztak a következő egyének:

a valóságos hadiszolgálatban állók és a kik adagjaikat, javadalmaikat a katonaságtól kapták; de a kiknek csupán katonai czimük, vagy jellegük volt, vagy a tiszti rangjukról lemondott és elbocsájtott tisztek, míg a katonaságtól kaptak nyugdíjat, a polgári bíróság alá tartoztak. Ezek azonban ezredbeli ügyekben, vagy volt katonai dolgaikban a katonai bíróság elé tartoztak; a tábori orvosok és sebészek addig, míg a katonaságnál szolgáltak és fizetést kaptak; háborúban a katonai személyek szolgálói; ha azonban ezek urokkal máshol mint ezredüknél voltak, a polgári jurisdictio alá tartoztak; a tiszti asszonyok, ha férjeiket a táborba követték, vagy ha az ezrednél voltak: a nagykorú katonai árvák, ha hadi szolgálatot vállaltak; a katonák özvegyei, a míg éltek, haláluk után hagyatékukat azonban a polgári bíróság tárgyalta; a polgári építő- és műmesterek közül azok, kik nem voltak polgárok és polgári házak építését sem vállalhatták; azok a törzs- és főtisztek és ezek feleségei, kik nem voltak országrendek. Ezeken kívül intézkedés volt a rendeletben a kamarától függő élelmezőtisztekre, a külföldi fejedelmeknél szolgáló tisztekre, a fegyveres erő tagjai ellen felmerült személyes panaszokra, az adósságokra, a katonai gyámokra nézve és még azokra, kik váltók miatt, valamint dologi és a kincstárt érdeklő ügyekben keveredtek perbe. Külön pontba voltak foglalva a valóságos nemes tisztek, a kik, kivéven a katonai büntetteket, a judicium statuum alá tartoztak. Ezekre nézve különben kimondták még, hogy ha az országon kívül hálnak el, végrendeletük eredetijét az országos hatóságnak kell megküldeni a hagyatéki tárgyalás keresztlivitele végett. Az elhalt tábori kocsiját és egyéb szállító eszközeit azonban a katonaság leltár mellett zár alá vette, a leltárt az országos hatóságnak küldte és a katonai vagyont csak akkor adták ki, ha az ezreddel az ügyeket tisztázták.

Nagyjában ezek voltak az alapvető intézkedések, a melyek értelmében a hadsereg katonai törvényszékei működtek a 18. század második felében. Idővel azonban elégtelennek bizonyultak és a bírói gyakorlat is okozhatta, hogy 1782 december 31-én újabb pátens jelent meg, mely némileg megváltoztatta az első

szabályt. Sőt ez a rendelet sem maradt meg érintetlenül, hanem hozzátoldottak, egyes pontozatait megváltoztatták és magyarázatokat is adtak hozzá úgy, hogy az 1809-ben két részre osztott katonai igazságügyi törvénykönyv tervezetének összeállítása vált szükségessé, a melyet véleményadás és hozzájárulás végett a magyar királyi udvari kancelláriához is áttettek. A tervezet első része az 1741-től elszórtan megjelent országgyűlési törvény-cikkek, udvari határozatok, haditanácsi és más rendeletek, szabályzatok és törvénykönyvek pontozatai, valamint tanácskozások eredményei alapján a katonai bíráskodás terjedelmét állapította meg, míg a második rész csupán a bíróságokkal foglalkozott.

A cs. kir. haditanács által összeállított törvénykezési tervezetet azonban a magyar királyi kancellária éveken át bonczolgatta, bírálgatta, húzta és halasztotta. A kifogásokat és a bonyodalmakat, a melyek ebből keletkeztek, ezúttal mellőznöm kell.

A Judicium Delegatum Militarék felállításával az *alsóbbrendű elsőfokú katonai bíróságok* száma egygyel megsaporodott, amennyiben az ezredbírók mellett még a katonai főparancsnokságok székhelyén Judicium Delegatum Militarék működtek, még pedig a csapattestek kötelékébe nem tartozó egyének ügyeiben. A francia forradalmi háborúkban, a francia köztársaság és I. Napoleon ellen viselt hadjáratokban, a békekötések eredménye szerint természetesen változott a Judicium Delegatum Militarék száma. De 1815 után, a mikor visszaállították a régi rendet, Alsó- és Felső-Ausztriában, Belső-Ausztriában, Csehországban, Morvában és Sziléziában, Galiciában, Magyarországon, Lombardiában, a velencei tartományban, Szlavóniában, azután a bánságban, Erdélyben és Dalmáciában volt 1—1, Horvátországban pedig 2 Judicium Delegatum Militare. A magyarországi, lombárdiai, velencei, szlavóniai, horvátországi, a bánsági, az erdélyi és a dalmáciai katonai törvényszékek pusztán katonákból állottak, míg a többiek katonákból és polgárokból alakított egyes bíróságok voltak.

A *másodfokú és legfelsőbb bíróság* eleinte a Bécsben székelő cs. kir. haditanács volt. 1787-ben a zágrábi, péterváradi és nagyszombati határőrvidék részére 1—1 általános katonai fellebbviteli törvényszéket létesítettek, a mely másodfokú bíróság volt a határőrvidék azon katonai egyenei számára, a kik sem a katonai communityk, sem pedig az ezredbírók alá nem tartoztak. 1816 október 1-vel mind a három határőrvidéki fellebbviteli törvényszéket ugyanezen néven Péterváradon egyesítették; 1815 november 1-vel pedig ezt a fellebbviteli bíróságot megszüntették és ügyeinek ellátását a már akkor Bécsben létesített Általános katonai fellebbviteli Törvényszékhez utalták. Az örökös tartományok és a többi országok Judicium Delegatum

Militarei részére 1803 január 1-vel „A cs. kir. hadsereg általános fellebbviteli törvényszéke“ néven másodfokú fellebbviteli bíróságot szerveztek az egész fegyveres erő számára, kivéven a katonai határőrvidéket és a határőrcsapatokat, a melyeknél, mint a hogy már előbb említettem, külön fellebbviteli törvényszékek voltak.

A fellebbviteli törvényszék felállítására vonatkozó rendeletben, a mennyiben azok a Judicium Delegatum Militarék tekintetében érdekelnek bennünket, még a következők vannak:

a jövőben minden polgári pert és felfolyamodást ezentúl a fellebbviteli bíróság intéz el; a gyámi és gondnoki számadásokat ugyancsak hozzá kell beküldeni; az árvák letétjeit, a házassági óvadékokat és bírósági letéteket ugyancsak az veszi át; a fellebbviteli bíróság csak azokat a pereket és felfolyamodásokat terjeszti felülvizsgálat végett az udvari haditanács elé, melyeknek elsőfokú bírósági ítéletét megváltoztatták és a perveztetett fél a további fellebbvitelt kívánja; a fellebbviteli törvényszék az alája rendelt elsőfokú bíróságoknak kérdéseire választ és tanácsot adni volt köteles, a mennyiben az a fennálló törvények alapján lehetséges volt; továbbá ügyelt arra, hogy a bíróságok kötelességeiket pontosan teljesítsék és hogy felelősségre vonassanak azok, kik hivatásukban hanyagok voltak; hogy pedig az alája rendelt bíróságokkal állandó összeköttetésben legyen, a szokásos közigazgatási jelentéseken kívül 3—3 hónaponként kimutatást követeljen be az előfordult polgári perekről, halál- és bűnügyi esetekről és ha ezekből késedelmeskedés, vagy a fennálló törvényekkel össze nem egyeztethető bánásmód észlelhető, az ügyeket sürgesse, vagy a dolog természete szerint közelebbi felvilágosítás végett az iratokat kérje be és az ezek alapján megállapított hibákat kifogásolja a jövőben való mellőzés végett; az alárendelt bíróságok administratív jelentéseiből a fellebbviteli bíróság a maga főjelentését megszerkesztteni és a legközelebbi 15 nap alatt az udvari haditanácsnak betérjeszteni köteles. Ebben gondossággal és megfontolással meg kell említeni, hogy az előző jelentés óta voltak-e és minő büntettek, hogy csökkent-e, vagy szaporodott-e ezek száma, mi az oka a különbségnek, vajjon az alárendelt bíróságok kötelességeiket teljesítik-e, vagy hogy melyiknél vannak fogyatkozások és hogy minő tekintetek kívánják esetleg az igazságügyi kormányzás megváltoztatását. Így az udvari haditanács az igazságszolgáltatásról is alaposan tájékozott lesz és közhasznú intézkedéseket tehet. Egyébként a fellebbviteli bíróság vizsgáztatta azokat és adta ki nekik a képesítési okmányokat, a kik a Judicium Delegatum Militaréknál hadbírói, ügyészi, tollnoki vagy írónoki állásokra pályáztak.

Összefoglalva már most az 1745., 1753. és 1762. évi, valamint az általános fellebbviteli törvényszékre vonatkozó rendeleteket, látjuk, hogy az egy kalap alá kényszerített országok különféle törvényei folytán előállott szükség következtében *oly bírói szervezetet létesítettek a hadsereg kebelében, a minőhöz hasonló egyetlenegy ország fegyveres ereje sem mutathat ki múltjában.* Elhatalmasodott oly intézmény volt, mely a pátensek és rendeletek korszakában a nyelvében már amúgyis egységessé tett fegyveres erőben az akkori centralisztikus kor eszméinek is megfelelő eszköze lehetett.

A vitás jogügyek előterjesztésére, tisztázására, bizonyítására és az ítékezés előkészítésének módjára nézve 1782 május 1-től a katonai bíróságoknál is az Ausztriában érvényes *Általános perrendtartás* szolgált zsinórmértékül, hacsak kivételekre nem volt szükség, különös tekintettel a katonai viszonyokra. A kivételek pedig egyelőre a következők voltak:

a katonai bíróságok előtt senkinek sem kellett ügyvédet fogadni. A bíró azonban a tény megvilágításához szükséges összes adatokat és mindkét fél bizonyítékait gondosan tisztázni volt köteles; általában a szóbeliség érvényesült. Kivételt alkottak: ha a per tárgya a 200 frtot meghaladta; ha meg nem engedett ügyletekből keletkezett perekről volt szó; ha mindkét fél közösen írásbeli eljárást kívánt; ha a bíró fontos okokból szükségesnek látta az írásbeli eljárást. A szóbeli tárgyalásra vonatkozó jegyzőkönyvet a felek előtt okvetlen fel kellett olvasni és alá kellett iratni; a katonai bíró az írásbeli eljárásra alkalmas perekben is tárgyalást rendelhetett el, hogy vagy barátságos egyezséget köttessen, vagy hogy az eljárás a törvényszerű útra tereltesse; mindent, még a bíró előtti tárgyalást is rendes jegyzőkönyvbe kellett foglalni; bírói egyezség esetén a felek a jegyzőkönyvet aláírni voltak kötelesek és ha kívánták, másolatot is kellett adni számukra; a katonai igazságszolgáltatás alá tartozó egyének ellen tiltva volt a végrehajtást a profos által teljesíttetni, hanem a végrehajtást vagy az ingatlanra kellett elrendelni, vagy ha ilyenek nem voltak, a tisztí fizetést vagy a nyugdíjat kellett letiltani; az 1781 május 1-én közhírré tett csőd eljárás a katonai bíróságokra nézve is zsinórmértékül szolgált, ha a katonai jurisdictio alá tartozó egyén csődbe jutott; azonban az osztályozásnál a kincstári és ezredkövetelések minden más hitelező követelését megelőzték, kivéven a kézi záloggal biztosított követeléseket, továbbá azon követeléseket, a melyek a tartományi vagy előjegyzési könyvekben esetleg különböző cs. kir. tartományokban előírt jogérvényes módon zálogjogilag biztosítva voltak.

Ugyanezzel a rendelettel állapították meg a katonai bíróságok *taksáit* is.

A törvényszék *sessióit*, kevés kivétellel, hetenként tartotta.

A *törvénykezés nyelve* mindvégig a német volt.

A *törvényszék elnöke* a vezénylő tábornok, vagy ennek helyettese volt.

Előadókként tábornok, törzs-, százados- és főhadnagy-hadbírák és néha-néha a bíróság jegyzője szerepeltek, a kik közül a sessiókon egy, esetleg kettő volt jelen. A bíróság vezetője a tábornok-hadbíró volt.

Az *assesorok száma* egy, kettő vagy három volt. Mindezekhez még a jegyző járult.

A törvényszéknek iktató, kiadó, illeték és letéti hivatala volt.

Az *ügyiratok száma* 1791-ben 1890, 1803-ban 2794, 1816-ban 2988, 1830-ban 3596, 1833-ban 4224 volt, a miből a peres ügyek számának szaporodására következtethetünk.

A törvényszék tevékenységére világosságot vetnek még az *általános fellbbviteli törvényszék által esetenként kiadott megjegyzések is*. Így például 1807-ben az ügyiratok gyorsabb elküldésére figyelmeztetik a törvényszéket; elrendelik, hogy hagyatéki-tárgyalási jegyzőkönyvet szerkeszsenek, minthogy az eddig úgy látszik nem volt meg és mivel a felterjesztett tárgyalási-jegyzőkönyvi kivonatokról kitűnt, hogy sok a hátrálék a hagyatéki ügyekben, sőt hogy van talán olyan is, mely 20 év óta hever; ezek sürgős elintézésre utasítják a törvényszéket; túlsok volt a letét; főként az árvák pénzeire nézve megjegyzik, hogy azokat gyümölcsözőleg iparkodjanak elhelyezni; a perek felelősség nélkül egy-két évig elintézetlenül bevernek stb.

Az irattári anyag tanúsága szerint a törvényszék hagyatéki, tiszti házassági óvadéki, árva és gondnokság alá helyezési. adóssági, holtttá nyilváníti és kincstári perekben, valamint csődökben ítélkezett és jár el. *Az ügyek tömegét a hagyatékok és az árvák ügyei, valamint a tisztek adósságaiból keletkező perek alkotják.*

A magyar királyi kancellária irattárában 1753-tól kezdve sok az olyan okmány, a mely a polgári és katonai bíróságok közötti állandó azon surlódásokat tanúsítja, a melyek a magyar nemes tisztek és a tisztekhez feleségül ment magyar nemes asszonyok hagyatéki eljárása körül keletkeztek.

A *hagyatéki ügyek száma*, az idevágó és többé-kevésbbé elég pontosan vezetett hagyatéki tárgyalási-jegyzőkönyvek tanúsága szerint 1781—1848-ig bezárólag meghaladta a 4300-at. Ezekből mintegy 2250 tisztek, tisztviselők és hasonrangúak, 1000 legénységi egyén, 240 árva és 880 özvegy és más női alkalmazott hagyatéka volt.

Családtörténeti tekintetéből értékes adatokat tartalmaznak: Barco Antal, Barco Vincze, a Vécsey bárók, Davidovich, Lothringeni József Mária herczeg, Fedák, Bubna, Kottulinszky, Hohenlohe-Igolfingen, Wimpffen, Colorado-Waldsee, Motzen, Meskó, Danno, Fábry, O'Brien, Le Blanc, báró Brettfeld, Eberswaldi Siegler, Auersperg stb.-ek hagyatéki ügyiratai. Nem megvetendő kútforrásokat alkotnak a hagyatéki ügyiratokhoz csatolt elszámolások, levelek, házassági szerződések, jegyzékek stb. és az utalások.

Hogy mennyire súlyt helyeztek a hagyatéki tárgyalások pontos végrehajtására, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy már 1802-ben olyan kézikönyv jelent meg a cs. kir. hadsereg hagyatéki eljárására nézve, melyet minden csapattestnek meg kellett vásárolnia. A könyvecske 1810-ben második kiadását is megérte. A tizenhárom fejezetre osztott műben a szerző az összes idevágó rendelkezések és törvények pontos idézése mellett részletes útmutatást ad a hagyatéki tárgyalás vitelére hivatott közegek számára.

A *hagyatéki eljárás sajátosságai* közül felemlítem, hogy például a magasabb rendfokozatú tisztek hagyatékának leltározását rendszerint a központból kiküldött hadbíró foganatosította, a ki egyrészt az elidegenítés megakadályozása végett, másrészt az adóra való tekintettel az ingóságok összeírásánál szinte gyötrelmes pontossággal járt el a legtöbb esetben. Így Barco Vincze hagyatékánál a formaruháknak, a fehérneműeknek és asztal-neműeknek még a teljesen elnyűtt és elrongyolt darabjait, a törött csészéket és más kőedényeket, koppantókat, tubákos szelencéket, vasalókat, légsúlymérőt is leltárba foglalták és felbecsülték. Davidovich Pál báró és Komárom vára parancsnoka hagyatékában pedig a leltár vegyesek című rovatában a por- és padlótorló seprők és a virágcserepek is bennfoglaltatnak. Az arany- és ezüsteneműeket nemcsak darabonként sorolták fel, hanem azoknak súlyát és a becsüs megállapította értékét is pontosan jegyzékbe foglalták. Vannak esetek, hogy az aggodalmaskodó hadbírák a hagyatéknak a szó szoros értelmében való teljes biztosítása végett az összes ingóságokat külön helyiségben zár alá vették úgy, hogy az özvegynek, vagy a hozzátartozóknak még vánkosuk sem maradt, a mire fejüket lehajthatták volna.

Különös, de állami tekintetből érthető volt, hogy a tisztek hagyatékában talált haditanácsi rendeleteket, katonai utasításokat, szabályzatokat, mérnökök készítette erődítési és más terveket, nemkülönben az állami ügyeket érintő leveleket mind elvették és a haditanácsnak terjesztették be. A könyvek közül a tiltottakat elkobozták, a többieket pedig, ha az örökösök nem tartották meg őket, a legtöbb esetben a cs. kir. hadilevéltárba szállították

be. Később annyiban módosult ez a szigorú rendelet, hogy csak akkor adták ki a hagyatékban talált könyveket az örökösöknek, ha valaki hivatali minőségéből, vagy tudományossága révén megbízhatónak bizonyult és ha kérte a könyvek kiadását.

Ez alkalommal lehetetlen a törvényszék előtt tárgyalta összes ügyekre nézve tájékoztatást nyújtani. De egyet még is fel kell említenem, nevezetesen *a tisztek adósságaiból keletkező pereket*.

Nem ismeretlen előttünk az akkori kor tisztikarának silány fizetése. Többé-kevésbé arról is tudunk, hogy a XVIII. század második felében és a XIX. században is nagyon el volt adósodva a hadsereg tisztikara. Az eladósodásnak nemcsak a csekély fizetés és talán a költséges életmód volt az oka, hanem a szél-tében-hosszában elharapódzott vakmerő szerencsejáték is. A tisztikar eladósodásáról azonban csak akkor nyerünk igazán fogalmat, ha a törvényszék irataiba betekintünk. Csak ekkor látjuk az eladósodás rákfenéjének roppant pusztítását. Már a XVIII. század derekán tilos volt a századosoknak, hadnagyoknak és a zászlósoknak akár étkezés fejében, akár készpénzben egy havi fizetésen felül hitelt nyújtani. Később úgy módosult ez, hogy az ezredparancsnokság írásbeli engedélye alapján 100 forintig terjedő adósságot volt szabad csinálni. A törzstisztek, tábornokok, valamint az ingatlannal bíró tisztek korlátlanul csinálhattak adósságot. Ugyanebben az időszakban alkották azt a törvényt, hogy a tisztek adósságainak törlesztésére azok fizetésének előbb a felét, később pedig csak egyharmadát volt szabad törvényes úton letiltani és pedig csak akkor, ha a kölcsönt az ezredparancsnokság előzetes írásbeli engedélye alapján vették föl.

A szinte megszámlálhatatlan és igen változatos adóssági perek közül a tárgyalta időszak közepéből csak egy példát ragadok ki. Az anyagi tönk szélére jutott *Leiningen Westerburg Keresztély ezredes és neje született Porcia Szerafin grófnő*. Mindkettőjük peres ügyeivel a budai katonai törvényszék hét éven át volt kénytelen foglalkozni. Adósságaik majdnem 10.000 frt-ra rúgtak, a melyek kereken 20 tételben kerültek tárgyalás alá. A legkisebb összeg, a miért beperelték őket, 24 frt 39 kr. volt; a legnagyobb tételt 3033 frt 55 kr. alkotta, mely összeg Leiningen fizetésére volt előjegyezve és a vonatkozó okirat tanúsága szerint az 1809. évi hadjáratban felvett, de el nem számolt harácsolási pénzekből keletkezett. Az adósságokat Brüsszelben, St. Gallenben, Nikolsburgban, Bregenzben, Feldkirchben, Bécsben, Lovasberényben és Budapesten csinálták és pedig különféle kereskedőknél, orvosoknál, ékszerészeknél, szabóknál, korcsmárosoknál, gyógyszerészeknél és tiszteknél, sőt a tisztiszolga és a szakácsnő is szerepel a pereskedő hitelezők között. Lakásért, úgy látszik, a legkritkább esetben fizetett hért az ezredes. Ennyi

ügyes-bajos dologban természetesen az ügyvédi költségek is fizetetlenül maradtak, noha az ezredes a katonai Mária Terézia-rend után esedékes pótlékát is a hitelezők rendelkezésére bocsátotta. A nyugalomba vonult ezredes előbb Grázban, később Pesten tartózkodott, a honnan a hitelezők elől, üldözött vadként, a sors különös játéka következtében Aradra menekült, a hol előbb feleségét, később őt is a halál váltotta meg földi szenvedéseitől.

Még csak annyit kívánok megjegyezni, hogy az irattár nem csupán a törvényszék működésére vet világosságot, hanem, miként azt már legegő is említettem, *bepillantást enged az akkori fegyveres erő belső és társadalmi életébe is.* Ez különösen fontos, mert tudtommal a hadtörténelmi irodalom keretében eddigelé csupán a hadjáratok összefoglalásával, azután stratégiai és taktikai méltatásával foglalkoztak az arra hivatott írók, míg a fegyveres erők gerinczét alkotó tisztikar gondolkozásmódját, műveltségét és egyéb állapotát senki sem világította meg alaposan, noha ez elsődrendű fontosságú dolog bármely hadsereg háborúban való teljesítményének megítélésénél. Igaz ugyan, hogy a törvényszéknek hatásköre csupán magánjogi jogszolgáltatásra terjedt ki, reánk maradt okmányai mégis nagyban hozzájárulnak a XIX. századi fegyveres erőnk belső életének megítéléséhez. Ez azonban, az anyag nagy terjedelménél fogva, csak a jövő feladata lehet és már nem tartozik székfoglalóm keretébe.

Hiteleshely mint névmagyarázó.

(Kivonat *Fejérpataky László* r. t. október hó 14-ikén tartott felolvasásából.)

A hiteleshelyeknek, ennek a speciálisan magyar intézménynek, mely a régi hazai jogi életben rendkívül változatos és nagyarányú munkásságot fejtett ki, oly működési köréről számolt be a felolvasó, a melyről eddig ismert okleveleinkben nem volt szó.

A szepesi káptalannak egy 1335 december 2-ikán kelt oklevele a Berzeviczy család levéltárában arról ad számot, hogyan magyaráz, illetőleg magyarosít meg latin személynveket a hiteleshely, melyet erre felkérnek és hogyan indokolja magyarozatát.

A Berzeviczyek ősei a mondott esztendőben a szepesi káptalan elé járulnak és bemutatják ugyanezen káptalannak 1289 június 5-ikén kelt oklevelét, mely Tárca nevű birtok határainak megjárásáról szól. Elmondják ezután, hogy Rikolf mester, a megjelenő Berzeviczyek atyja, ezt az oklevelet a királyi Curia comese (az országbíró) előtt felmutatta, s a hol az oklevélben

ez a név fordul elő: *Theodoricus*, *Theodorici* vagy *Theodorico*, ezt a királyi Curia magyar notariusai és scholarisai így fordították le: *Thyadar*, vagy *Theodorus*. Kérlek ennél fogva a szepesi káptalant, nyilatkozzék e nevek felől. Erre a káptalan a következő kijelentést teszi: „Azt a nevet, a melyet a magyarok *Detricus*-nak írnak, a németek többnyire *Theodoricus*-nak szokták írni: mert *Theodorus* így ragoztatik: *Theodori*, *Theodoricus* pedig *Theodorici*, *Theodorico*; és a mi notariusaink leginkább német ajkúak.“

A nem egészen határozott és nem egészen világos hiteleshelyi névmagyarázatnak értelme voltaképpen az, hogy *Theodorus*-nak magyarul *Thyadar* (Tivadar), *Theodoricus*-nak pedig *Detricus* (Detre) felel meg.

A hiteleshelyi névmagyarázatot elég érdekes körülmények tették szükségessé, melyekre vonatkozólag az eredeti oklevelek megvannak a Berzeviczy-család levéltárában. Megvan az 1289 június 5-iki eredeti káptalani határjáró levél is, az, a mit Rikolf mester fiai a szepesi káptalannak 1335-ben bemutatnak. Ebben el van mondva, hogy Tárca határainak megjárásánál a Görgeyek ősei, Kis Jordanus és Arnoldus comes fiaival (cum filiis suis *Theodorico* et Jordano) beleegyeznek a határok megállapításába. Majd utóbb a déli határok felé „Tydborius, Herbordus et Symon filii *Theodorici*“ hasonló beleegyező nyilatkozatot tettek.

Kétségtelen, hogy az 1289-iki oklevél két *Theodoricus*a nem egy, hanem két különböző személy. Mindkettőnek neve a Berzeviczy- és Görgey-levéltár okleveleiben sokszor jön elő *Detricus* alakban. Talán éppen ez a körülmény tette kívánatosá azt, hogy a hiteleshely hivatalosan állapítsa meg a név két változatának egy-ugyanazon értelmét.

Csakugyan I. Károlynak 1323 június 11-ikén kelt oklevelében egyszerre fel is lép a *Detricus* név, még pedig ott, a hol *Theodoricus*-nak kellene állnia. Jártas szem első pillantásra látja, hogy az 1323-iki oklevél *Detricus*-a rasurára van írva, és pedig oly név helyére, mely néhány betűvel hosszabb volt, mint a később ráírt név. A felolvasó kimutatja, hogy 1336-ban, mikor a király átírta az 1323-iki oklevelet, a *Detrico* név helyén még az eredetileg odairt *Theodorico* állott. Bizonyos tehát, hogy a név kijavítása 1336 után történt.

Ez a névváltoztatás minden valószínűség szerint magában a királyi kancelláriában történt, mert az írásvonások kancelláriai kézre vallanak. A félreértés elkerülése és pontos meghatározás szükséges volta készíthette a Berzeviczyek őseit arra, hogy 1335-ben a szepesi káptalant a *Theodorus*, *Theodoricus* nevek felől nyilatkozatra kérjék, mert a tárcai határjárásnál beleegyező Görgey-családbelinek neve *Detricus* formában volt a

felvidéken közismert. Mikor azután az 1335-ik évi hiteleshelyi névmagyarázat megvolt, ekkor fordulhatott a Berzeviczyk öse a királyi kancelláriához az 1323-iki oklevél *Theodoricus* ának utólagos helyesbitéseért.

Eddig is tudtuk, hogy Theodorus-nak Tivadar. Theodoricus-nak pedig Detricus (Detre) felel meg. Új azonban az, hogy ezt hivatalosan a hiteleshely állapítja meg, és hogy ez alapul szolgált arra, hogy királyi oklevélben utólagosan névváltoztatás történjék.

A Nemzeti Játékszín ügyében gr. Széchenyi István levele b. Berzeviczy Vinczéhez.

A magyar színművészet első virágzását Kassán érte el, hol a legkiválóbb színészekből alakult társaság magas színvonalú előadásaival megtudta hódítani a város és a megye közönségét és a Pesten később létrejött Nemzeti Színház művészgardáját is szolgáltatta. Abból az időből való és arról szól gróf Széchenyi Istvánnak Pozsonyban 1833 május hó 3-án kelt és báró Berzeviczy Vinczéhez, a kassai magyar színház akkori intendánsához intézett eddig még kiadatlan levele. Válasz volt ez Berzeviczy Vinczének a magyar színművészet fejlesztése s annak révén a magyar nyelv kiművelése és terjesztése érdekében a Tud. Akadémiához intézett programmszerű javaslatára. Mindkét írott emlékből melegen sugárzik a tenni és alkotni vágyó hazaszeretet, a nemzeti művelődés iránti nemes érdeklődés. A legnagyobb magyar ebben a levelében is a hazafias feladatoknak egész körét fogja át és ahhoz méri az egyes tenni valókat, így a magyar színművészet ügyét is. Mig Berzeviczy azon a szűkebb téren ajánlja fel szolgálatait továbbra is a nemzet javára, a melyre fiatal éveinek rendkívüli élményeiből és gazdag benyomásaiból kifejlett hajlamai vezették.

Berzeviczy alig serdült korában hagyta el a szülői házat, beállott a Dalton-, később Alvinczy-ezredbe kadétnak, elejétől fogva résztvett a napoleoni hadjáratokban, felvitte kapitányságig, megsebesült, fogságba esett, könnyelmű kártyaadósságokba keveredett, sokáig kóborolt idegen országokban és kalandos viszon-
tagságok után csak huszonkét év múlva tért haza, nagynehezen kiengesztelt öreg szülőihez.

Velenczében és Milanóban töltött évei alatt az ő fogékony szellemére a kitűnő színházak, a remekül előadott drámák és operák voltak legnagyobb hatással. Valószínűen szorult anyagi helyzete is ösztönözte, hogy maga is szerencsét próbáljon a

világot jelentő deszkákon. Rokona és jó barátja gróf Dessewffy József mondja róla, a fölötté, mint az akadémia tiszteletbeli tagja fölött mondott emlékbeszédében, hogy Németország több városában, sőt Bécsben is álnéven szerepelt a színpadon, és olyanoktól hallotta, kik, az álnév alatt őt felismerni vélték, hogy művészi tehetsége nagy elismerésben részesült.

Ő maga erről sohasem beszélt. De hazatérése után, mikor atyai örökségét átvette és megházasodott, a telet rendszerint Kassán töltötte s meleg érdeklődéssel karolta fel az oda került magyar vándorszínészek társaságát. Abaujvármegye közönségének kérésére elvállalta a „Nemzeti színjátszó társaság“ intendánsi tisztségét. Bár nem volt nagy vagyona, igen tetemes áldozatokkal volt azon, hogy a magyar színházat állandósítsa és színvonalát emelje. Odáig télen német társulatok tartottak Kassán előadást. A magyar vándorszínészek csak a nyári hónapok alatt küzködtek a közönség részvétlenségével. Berzeviczy a német társulatnak megfizette a kárpótlási összeget és szerződéssel biztosította azt, hogy a városi színházban csak magyar társulat játszasson. Díszletekre, világítási berendezésekre, jelmezekre s egyéb színpadi felszerelésre a hiányt sajátjából fűdözte. Megsegítette a művészeket is, ha megszorultak. S a mellett szerezgetett foglalkozott a művészi előadás minden részletének pontos kidolgozásával. A színészek nemcsak jöltevőjüket, de mesterüket is tisztelték benne. És sikerült neki Kassára összehozni a legjobb erőket: Dériné, Kántorné, Egressy, Szentpétery, Lendvay, Megyeri, Pály, Szilágyi, a magyar színművészet hajnalán a legdicsőbbek, a Nemzeti Színház első nagy korszakának matadorjai a Berzeviczy pártfogása és tanítása mellett fejlesztették a színművészet magas fokára fényes tehetségeket. S bár szigorú fegyelmet tartott fenn körükben, a színészek rajongtak érte. Kétszer mondott le intendánsi állásáról, mert be kellett látnia, hogy a vele járó anyagi áldozatokkal családi helyzetét veszélyeztetné. De elsősorban a színészek kérelték, hogy maradjon, s a megye és a város közönsége is csak az ő vezetése mellett látta biztosítottnak a magyar színtársulat sorsát, mely rövid idő alatt meg tudta hódítani az ottani társadalom minden rétegét, melynek nagyrésze a magyar előadásokat kezdetben alig értette. Kassa sz. kir. város tanácsa 1830-ban Berzeviczyhez intézett egyik köszönetet nyilvánító iratában következően emeli ki az ő intendánsi működésének hazafias jelentőségét: „... el nem mulaszthatjuk, hogy ez iránt is hálaadó érzésünket ki ne fejezzük, miképen Nagyságod e' múlt télen kebelünkbe lévő Nemzeti Színjátszó Társaságot hathatós pártfogása alá vévén, semmi más okból, de tsupán tsak igaz hazafiság ösztönétől indítatván, tetemes ugyan, de az Magyar Nyelv kipallérozására törekedő szent

célnak elérésére szívesen feláldozott költségekkel járuló, kegyes s bölcs felügyelése által, mely minden igaz honyfiszívben örök emlékezetül szolgálni fog, ezen Játékszínt kedvelő közönségnek mulattatását nem kevés részben eszközölni méltóztatott...“

A Tud. Akadémia is méltányolta Berzeviczynek érdemeit és 1832-ben „nemzeti nyelvünk iránt nemes indulattal megbizonyosodott sikeres buzgóságáért“ tiszteleti taggá választotta.

Ez a kittintetés indította arra Berzeviczyt, hogy a Kassán szervezett magyar színésztársulat sorsát az Akadémia pártfogásába ajánlja. Előtte az lebegett, hogy végre sikerült szervezni, operák és drámák előadására eddig el nem ért színvonalon kiképezni egy magyar társulatot. Kassa példája fényesen igazolta azt, hogy a nemzeti nyelv terjesztésére és kiművelésére a színháznak milyen hódító hatása van. Nagy nemzeti veszteséget látott volna abban, ha ez a szervezett, jeles erőkből álló társulat ismét szerte oszlanék. Arra gondolt, hogy az állandó téli előadások után nyáron is együtt maradjon a társulat s ott Kassán színésziskolát akart volna létesíteni, hol Kovacsóczy, Kántorné és Megyeri tanították volna a színpadra vágyó fiatal nemzedéket.

Erre a Berzeviczy vagyoni ereje és a vármegye csekély segítségével távolról sem volt elegendő.

Mint újonnan megválasztott tiszteletbeli tag megragadta az alkalmat, hogy köszönetével együtt az Akadémiához forduljon ennek a tervének megvalósítása érdekében.

Az ébredező magyar színművészet történetének egyik tanulságos okmánya ez a javaslat s azért egész terjedelmében közöljük.

*

A Magyar Tudós Társasághoz.

Azon megtiszteltetés, mely által a Magyar Tudós Társaság engem tiszteletbeli tagjává kinevezni méltóztatott s azon keblemben gyökerezett ösztön, hogy hazámnak bármiként is hasznára szolgálhassak, késztet ugyanazon tárgy iránt leendő észrevételeim előterjesztésére, melynek fentebbi megtiszteltetésemet köszönhetem.

Hogy minden tisztán érző hazafinak főohajtása Nemzeti nyelvünknek kimívelődése és terjesztése, kétség alá sem jöhet; — és örömmel láthatjuk Hazánk oly részeiben is, hol eddig idegen nyelv uralkodott, Nemzeti Nyelvünket nem képzelhető gyorsasággal gyarapodni; — ennek dicséretes jelét nyújtja Sz. K. Kassa városa, melynek kebelében kevés évvel ezelőtt ritkán — akkor is csak darabosan hallhatánk Magyar szót! és most majdnem minden társalkodásokba örömmel halljuk zengeni!

Minek köszönheti Kassa városa nagyobbára e kedves változást? Én azt az itt már 4 esztendőket olta kebelünkbe mulató

Nemzeti Színész Társaságunk, melyet bátor vagyok a Tudós Társaságnak oltalmába ajánlani, s ez oka jelen való észrevételeim előterjesztésének.

Már 1792-ik esztendő óta állanak s vagynak Magyar Színész Társaságok, melyek részént önkereseteken, részént egyes Pártfogások alatt, sőt több nemes Megyék által néhány esztendőkre ajánlott pénzbeli segedelmek alatt tenyészttek s azután ismét eloszlottak s elenyésztek. Ugyanez a sors fenýíti az itt már 4 esztendő óta mulató Társaságot, mely mindenek bevehető vallomások szerint az eddig fennállott Társaságok közt csak egyedül érdemlé meg a megkülönböztetést s elsőséget.

Nem káros-e ezt oszolni hagyni? és a Vezér Tagok tiz esztendőös fáradozásaikat (ennyi ideje hogy e Társaság együtt áll) a vándorlás viszontagságainak kitenni, mely a további kifejlődésnek és művelődésnek, egyszerre gátat vet?

Bárha a tökéletesség pontjától még ez a Társaság is távol van, — de nem törekedtek-e óriási léptekkel elé igyekezettek által, midőn átalak Rossini, Auber, Mozart s a többi daljátékaikat, Schiller s több más koszorúzott drámaköltők szüleményeit előadni látjuk s Nemzeti nyelvünkön zengeni halljuk? hol még a Magyar Nyelvet nem értők is, kik egyébiránt az előadott darabokat eredetiségekben esmerték, a Tagok mimikájok s tagjáratás mesterségök által megelégedve valának; — ezen állításomat mindazok, kik e Társaságot művészkedni látták, ismételtetik: — És mind ezeket minden segedelem és alapos útmutatás nélkül, hat férfiak (Vezér Tagjai a Társaságnak) teremték, kik 10 esztendők alatt mint a szorgos méhek mézetek úgy ők dal- és drámamunkáikat jobbjára önfordításai s igyekezetek által számosan összeszerezgették és az ezekhez megkívántató csinos köntöstárok szaporították; mit lehetne még tőlök várni, ha ahhoz értő kormány alatt állana s ha segedelem által a mindennapi élnetés gondja terhétől feloldva, csak egyedül a szép Mesterségnek szentelhetnék létüket.

Azon pénzbeli segedelem is, mely által Tekintetes Nemes Abauj Vármegye e Társaságot — habár alapos Útmutatások hiányával is, — három esztendő téli hónapjaiban ápolgatá, — ez esztendő böjt végével megszűnik s a Társaság elkerülhetlen oszlását vonja maga után, ha tsak a Tudós Társaság a műveltség ezen ágát fenyegető szélvészek dühét eloszlatni módokat nem talál.

Ez a Társaság az ő mostani állapotjában mind a Tagok kevés száma végett, — mely leginkább is a daljátékok kar énekeiben érezhető, — mind pedig az eredeti szindarabok, — vagy más fordított drámák csekély számú léte miatt nem eleendő még arra, hogy a feszült kívánság s hosszas várakozás-

nak most mindjárt megfeleljen, de ennek együttmaradását csak az okból is óhajtánunk szükséges, hogy egy nagyobb s tökéletesebb Társaság nevelésére iskola gyanánt szolgáljon, mely nélkül oly szépet, nagyot s a tökéleteshez közeljárót, mint a milyent Nemzetem óhajt, nemcsak rövid, de hosszabb évek múlva sem teremthetünk.

Szükséges volna addig is egy oly város a Társaság gyarapítására, mely annak mint plántaoskola szolgálhasson, hol az Intézet ápolva nevedhessen, azon pillanatig, míg a Fővárosba a Társaság jelenléte szükséges, hogy a Nemzet várakozásának dicsőséggel megfelelhessen.

Ha tehát a Magyar Tudós Társaság ezen Intézet fentartását kieszközölni óhajtáná s választása annak gyarapítására s neveltetésére Kassa városát találná, úgy e részben szolgálatomat örömmel ajánlom s egész készséggel a Tudós Társaság számadási bírálása alá adom magam, nemkülönben az itt való helybéli környülmények magyarázatit eléterjeszteni kötelességemnek fogom esmérni.

Ha talán némely előttem ösmeretlen okoknál fogva észrevételeim fel nem vehetők lennének, — méltóztasson a Tudós Társaság ezen merészségemet azon tisztá vágyódással párosítani, mely Nemzeti Nyelvem műveltségét óhajtja s a melynek terjesztésére Játékszinünket tapasztalásom után legalkalmasabbnak találám. Mellyek után mely tisztelettel maradok a Magyar Tudós Társaságnak

Kassán 12-dik Januariusba 1833.

mindenkor szolgálni óhajtott

tiszteletbeli tagja

Báró Berzeviczy Vincze.

Erre a javaslatra az Akadémia nevében gróf Teleki József elnök és Döbrentei Gábor titoknok az igazgatóság 1833. február 4-én tartott üléséből válaszolt:

„Felolvastatván a magyar tudós Társaság Igazgatósága előtt a mai ülésen Méltóságodnak e kezdődött esztendő Januariusának 12-dikén Kassán költ igen nemes hazafiúi levele, melyben Méltóságod magyar színjászó Társaság szükségét, mint nyelvünk terjesztésének egyik fő eszközét olly melegen, olly igazán eléadja, háláló köszönetre fakadt az Igazgatóság a Méltóságos Báró úrnak a kassai magyar színjászók tökéletesítése körül elkövetett gondjaiért s vallotta is az Igazgatóság, hogy azokat, kiket az Ország már ily szép hírrel emleget, valójában meg kellene menteni a szétoszlástól . . .“ De a szép válasz természetesen azzal végződött, hogy az alapszabályok a színész-

társaságok segélyezését meg nem engedik. Berzeviczy Vincze nem jött soha sem össze Széchenyi Istvánnal. összeköttetésben nem állott vele Mégis valószínűen neki is megküldte az Akadémiához szóló javaslatát és az ő támogatásától remélte a színművészet ügyének felkarolását.

A Berzeviczy család bárói ágának a Nemzeti Múzeumban elhelyezett levéltára őrzi Széchenyi Istvánnak erre vonatkozó és eddig még meg nem jelent, itt szó szerint következő igen érdekes levelét.

Nagyon tisztelt Hazámfia, Méltóságos Báró!

Ha bűnös vagyok is, hogy kegyes soraira eddiglen még nem válaszoltam, higgye el a Mélt. Úr, nincs nagyobb tisztelője az Egyesült hazában, mint én, édesörömet és büszke érzéssel vallom magam! Nagyságod valóban csudákat vitt végbe — s olyan pályát tört, melyen most indulni könnyebb leendő. — Nincs tagadás, hogy Nemzetiség dolgában — melynek kezdete és vége a Nyelv, kicsinyosult, életbefogadott, — megkedveltetett Nyelv — senki annyit s olly sikerrel nem tett mint Nagysága; mert nem azt kell tekinteni — *mi van*, hanem azt kell tekinteni, — *minek 's mennyinek* van elvetve a magja!

Nem hiheti a Mélt. Báró, milly szeretettel — de milly aggodással gondolkoztam sokszor Nagyságodra 's a szárnyai alatt fejledező Színészi társaságra! —

Ha valaki, bizony én valék képes felfogni 's itélni mindazon akadályok 's nehézségekrül — melyekkel küzdeni kelle: — s azokkal vívni, azokat meggyőzőn kimondhatatlan dísz és érdem! —

Mennyire aggódtam — az Egésznek valódiabb kifejtése végett — irtam ama kis próbámat a Játékszínről, melyet a Mélt. Báró tán ismér. — Némi igazságok igen keményen valának mondva — az egész homályos — félreértve, 's eddig legalább contrarius effectust szült attúl, melyet vártam. Remélletem, hogy végkép meg fogja szégyenelni a Magyar magát — 's minden nehézségek ellenére olly Intézetet állítani fel — melynek állandósága bizonyos. Félig meddig tenni valamit nem vala szándékom — valahára már egy „aut aut“-ra kívántam szorítani a közönséget. Ügyetlenségem elhibáztatta vélem a dolgot — de szándékom tiszta volt:

Egyébíránt nincs elhibázva az Egész még tán örökre — 's mind lelkemben, mind mindennapi figyeltuemben híven hordom, hogy valljon mikép lehetne elvégre mégis diadalt e részben nyerni. — A tudós társaság nem tehet sokat, vagy inkább! Eddigleni csekély fundusával semmit sem tehet — de itt az

O. Gyűlése! Ettől lehet reményleni — 's mennyire dolgozok napról napra egy egy lépéssel tovább — azt az idő valahára kifejtendi, minden kétség nélkül.

A dolog csak attól függ, hogy el ne oszoljunk, eloszlatni pedig nem fognak, ha az O. gyűlésnek költségei vitelében mi is fogunk részesülni. — Ez most nem sokára O. gyűlésen fog eldöntetni; s ha sikerrel, akkor a játékszin iránt is reméllek; mert nekünk csak idő kell — minthogy most eleinte — sok más felette fontos tárgyak is vannak, de az idő elhozand mindent magával.

Mélt. Báró vegye addig is, legvalódibb tiszteletem jeléül e' néhány sorokat 's folytassa Horatius Cocleskint dicső pályáját, míg mi Segítségére jöhetünk. Rám tarthat számot Nagyságod, ha olyas Intézettről fog végkép forogni szó, mely többé el nem bomolhat, s melyben az örökség magva feltaláltatik.

Üdvözlöm Méltóságodat!

legkisebb szolgálja

gr. Széchenyi István.

Pozsony Mai 3-ikán 1833.

A levél borítékán:

Méltóságos

Bárá Berzeviczy Vincze
ő Nagyságának
etc. etc. etc.

gr. Széchenyi István.

Kassa

Igaza volt Széchenyinek, mikor azt írta, hogy „nekünk csak idő kell“. Rövid idő múlva a nemzet legjobbjai élére állottak annak a mozgalomnak, mely a fővárosban létrehozta az állandó magyar színházat. Csak Berzeviczy nem érte meg ezt az időt, mert egy év sem telt el a Széchenyi levelének kelte után, a mikor a java korában levő férfiú szélhűdés következtében 1834 április hó 15-én hirtelen elhunyt.

De hogy az 1837 augusztus 22-én megnyílt Nemzeti Színház kezdettől fogva elsőrendű erővel és magas színvonalú előadásokkal a magyar műveltség terjesztésére oly rohamosan hódító hatást gyakorolhatott, az nagyrészen báró Berzeviczy Vinczének volt hervadhatatlan érdeme.

Adalék Bolyai János életéhez.

Bolyai János életrajzírói sehol sem emlékeznek meg arról: volt-e neki valami szerepe szabadságharcunk történetében? ! Sehol egy szó, sehol egy hang, a mely arra mutatna, hogy a nagy matematikus a szabadságharcz első eseményei iránt közelebbről érdeklődött volna. Mintha a tudományokban elmélyedt nagy lelke a vihar tombolását nem is hallaná, mintha a körülötte lefolyó események a katonát egyáltalán nem izgatnák, a hazafit teljesen érintetlenül hagynák. „A piskii hősök sem ére nyesek, mert haszon nélkül estek el s csak a költészek dicsőítetik az efféléket!“ — mondja ridegen.¹

Honnan ez az elégületlen, szinte fájdalmasan érzéketlen hang? ... Talán fényt vet erre a kérdésre az a kis episod, a mit az ő életéből — hiteles kútfő nyomán — a következőkben elbeszélünk.

*

Az Erdélyi Múzeum levéltára Deák Farkasnak egy — tudtommal eddig kiadatlan — nyolcz lapra terjedő naplótöredékét őrzi. Címe: „Egy hét 1848-ból“ s okt. 30-tól nov. 5-ig írja le a szabadságharcz erdélyi eseményeit. Ott kezdí, a mikor az agyagfalvi székely gyűlés (okt. 16.) nagyszerű lefolyása s a radnóti győzelem (okt. 24.) után, a székelység Urbán, Szászrégenben székelő császári alezredes ellen akarja felvenni a tusát. „Minden főnök parancsolatot kapott, — írja Deák — hogy az ország északi része felé intézze utát s pontosan kiszámított menetrend (Marschrute) szerint Szász-Régen felé siessen“ ... A gyülekezés tüzpontja Marosvásárhely lett. Itt és a környéken közel 40,000 ember tanyázott s Berzenczey László, ezidőben határtalan népszerűségű, mindenható marosszéki székely toborzó kormánybiztos, Zsombori huszárezredes, Droschner gyalogsági ezredes, Betzmann, Donáth stb. törzstisztek vezetése alatt állott a székelység.

„Hétfőn, október 30-án estefelé — beszéli Deák — Huszár őrnagy Sánta szállásán haditanács volt. Jelen voltak: Berzenczey László, Zsombori és Droschner ezredesek, *nyugalm. ingénieur kapitány* Bolyai János, Gr. Lázár Dénezs, Gr. Haller Lajos,

¹ L. Bedőházi: A két Bolyai. Marosvásárhely, 1897. 72. l.

Gr. Bethlen János, Pálffy János. — Urbán semmivé tételét, sőt elfogatását tervezték, vagy más szókkal Régen ostromát és bevételét. — Mindenki szólt. — *Bolyai* egy tiszta, szabatos tervvel állott elő, mely nemcsak az említett régi expedíciót; de Szében, Fehérvár s egész Erdély megtisztítását magában foglalá. Nem tudom e tervet részletezni, de életre valóságának bizonyossága volt azon pont, mely szerint ő teljes önállóságot és függetlenséget, vak engedelmességet kért s a legszigorúbb fegyelmet indítványozta s golyót és löport a legkisebb rablás vagy gyújtogatásért, — ily áron új évre az egész Erdélyt a Magyar kormány kezébe adni ígérte.

E tervet nem fogadták el, mert Bolyait nem ismerték. — mint mondták, nem fogadták el, mert a vezérek és parancsnokokban nem volt elég önmérséklet magokat megtagadva az ő parancsnoksága alá adni s nem különösen azért, mert Droschner reactionarius, Zombori pedig ingadozó volt s így a két szak ember *a lehető legjobb tervet* leginkább igyekeztek megbuktatni. Egy-két közbeszóllás után Droschner tervét fogadták el, a mit állítólag Betzmannal készítették.

*Bolyai pedig visszatért a magányéletbe, melyet csak e pillanatban hagyott volt el...*⁴

*

Bolyai ismeretlen tervének értékéről nem szólhatunk s csak a későbbi történeti tényeket említjük röviden:

A marosvásárhelyi haditanács által elfogadott terv szerint Betzmann és Droschner okt. 31-én egyesült erővel törtek Szászrégenre. A sárpataki múltó siker után csapás csapás után érte őket. A székely tábor bomlásnak indult s a Zombori vezetése alatt Marosvásárhelyre húzódó maradék sereg „a fegyelmezetlen székely katonaság — Gedeon csász. altábornagy elől — futásnak ered, a tábor végleg szétzúllik“...¹ „Marosvásárhelyről is eltűnt a háromszínű lobogó, a vár fokán fekete-sárga zászló lengett s a kétféjű sas mogorva tekintete parancsolt“...²

Aztán jött Kolozsvár s vele egész Erdély...

Bolyai pedig ezekben a siralmas időkben — ki tudná milyen lelki érzelmek között — „szakadatlan lázas tevékenységgel dolgozott“ — a soha be nem fejezett „Üdván“-on s Lobatschevsky tételein...³

(Kolozsvárt.)

Dr. Batta István.

¹ Gracza: A magyar szabadságharc története. Bp. 2: 372. l.

² Deák Farkas naplójából: nov. 4-ről.

³ L. Stäckel—Rados: Bolyai Farkas és Bolyai János geom. vizsgálatai. Bp. 1914. 1: 135. l.

Folyóiratok szemléje.

1. A BUDAPESTI SZEMLE júniusi füzetében Márki Sándor a M. T. Akadémia ez idei nagygyűlésén felolvasott *Thaly Kálmán emlékezete* című megemlékezését közli, melyben Thaly történetírói működését jellemzi. — Báró Wlassics Gyula *A magyar állam életrajza* címmel Szekfű Gyulának Der Staat Ungarn munkájáról írt beható ismertető tanulmányt. Szekfű munkája a legteljesebb tárgyi-lagossággal írt mű. Nem propaganda-irat, tisztán tudományos munka, mely a német módszeres gondolkodáshoz alkalmazkodva, alaptételeit szigorúan tárgyilagos alapon, tudományos módszerrel építi fel. A német nép számára írt műből megtanulhatja a német olvasó, hogy Magyarországnak tartalmát, formát csak a magyar nép geniusa adott. Nem az itt lakó másnyelvű elemek voltak az államegység kifejezői. Az államalkotó nemzet a magyar volt. Már a nomád magyar nép is, a hunokkal és avarokkal ellentétben, inkább a Dunántúlra, a nyugat-hoz legközelebb álló Pannonia műveltebb völgyére helyezte a nomád állam súlypontját. Közel akart súlypontjával elhelyezkedni a nyugat-hoz. A magyar állam alapítói nagy bölcsességgel nemcsak a kereszténység fölvételében látták a magyar nemzeti állam fönntartásának biztosítékát, hanem azzal egyenértékű tényezőnek tartották azt is, hogy a nyugati és ne a keleti görög kereszténység keretébe illeszkedjenek. — Paasonen Henrik *Finnország jövőjéről* szóló tanulmányában azzal a kérdéssel foglalkozik, milyen kilátásokkal néz jövője elé az új önálló Finnország. E célból pillantást vet az országra, lakosságára és nemzetgazdasági viszonyaira. Hogy az önálló Finnországból politikai és közgazdasági tekintetben a lehető legéletképebb állam legyen, ebből a célból Finnországra nézve rendkívül nagy jelentőségű, hogy határai és területe olyan alakulást nyerjenek, amely az egészséges állami élet lehető legmagasabb mértékben való kifejlődésének minden tekintetben kedvező feltételeket nyújt. Nagyon fontos, hogy Orosz-Karjala és a Kóla-félsziget egyesíthetők Finnországgal. Az ily módon kibővített Finnország által az entente gyűrűje mindenkorra meg lenne szakitva, Anglia izolálva lenne Oroszországtól. — Ravasz László *Széchenyi hatásának titka* című tanulmányát közli. Széchenyi próféta volt. Benne a magyar nemzet életakarata lobbant újra fel. Széchenyi a nemzeti élet uralkodó gon-

dolatainak: a nemzeti ideáloknak hirdetésére választatott ki. Praktikus ember volt, a kit nem tudományos, nem aesthetikai érdek vezett, tehát nem tanulni és tudni, nem gyönyörködni és lelkesedni akart, hanem élni. Nem szerette az olyan beszédet, a mely nem vált tette, vagy nem közvetlenül a tettől született. Széchenyi azért a legnagyobb magyar, mert a legegyetemesebb uralkodó gondolatot, a legátfogóbb ideát hozta. Minden más nagy magyar államférfiú vagy egy konkrét kérdést kívánt megoldani, vagy egy részideát kívánt megvalósítani. Egyedül Széchenyi hatolt le a nemzet substantiájáig s azt akarta különbb tenni a nemzetiség, a közértelmiség s a lélek deliségének ideái által. Széchenyi nemcsak hirdetett egy ideát, hanem személyes életében meg is valósította azt. — Moldován Gergely befejezi *A románok első barátkozása az oroszokkal* című cikket. Ebben különösen Kantemir Demetert mutatta be, mint főszereplőt, egyéniségével és irodalmi munkásságával együtt. — Siklóssy László *Verancsics Antal, mint műpártoló*-ról ír. Ismerteti mint műpártolót, archaeologust, polyhistort, kinek érdeklődése kiterjedt nemcsak a művészetnek, hanem általában az életnek minden nyilvánulására. — Divéky Adorján tanulmányt kezd *Magyarok és lengyelek a XIX. században* címmel. E részben Galiczia Magyarországhoz való csatolásának tervéről, a magyarok és az 1831-iki lengyel forradalomról ír. — Ezután Jirchok-Lejb Pesernek jiddisch nyelven írt *A gyémánt elbeszélésének fordítása* következik. — Vargha Gyula *Az élet vize, Örök rejtély, Ne tovább* költeményeit közli, melyeket az Akadémia ez idei nagygyűlésén olvasott fel. — A Szemlében Ilosvay Lajos az Akadémia nagygyűlésén felolvasott *Az Akadémia újabb feladatai* című elnöki megnyitó beszédét közli. Két kérdéssel foglalkozik. Vajjon a természettudományok térfoglalásának korában Akadémiánk a jövőben nem iktathatna-e be olyan feladatokat is munkatervébe, a melyek nagyobb hatást biztosíthatnának részére mind az országos, mind a nemzetközi tudományos és közművelődési mozgalmakban? És nem nyújthatna-e tájékozást, segítséget a hazai közgazdasági tevékenységnek is? — Bleyer Jakab *Jövők és a tudomány*-ról szóló cikkében arról ír, hogy mi a teendőnk? Magyar tudományt kell teremteni és teremteni annyit jelent, mint szervezni. Nagyszabású, öncélú tudományt szervező tanácsot kell teremteni. — Az *Értesítő*ben Beöthy Zs.: A magyar irodalom kis-tükre (Császár Elemértől), Sik Sándor költeményei, Strausz Adolf: Das osmanische Reich, Grossbulgarien (Bán Aladártól), Havas Miksa: Az életbiztosításról (Goldziher Károlytól) című munkák vannak ismertetve.

Ugyane folyóirat júliusi füzetében báró Wlassics Gyula *Ausztriának viszonya Magyarországhoz* címmel Sosnosky Tivadarnak a Westermanns Monatshefte-ben megjelent hasonló című közjogi cikkének téves állításait czáfolja. Nagyon téves Sosnosky

azon állítása, hogy a paritásos állam tisztán az 1867-iki kiegyezés terméke. Magyarország soha sem mondott le önállóságáról, sem 1687-ben, sem 1723-ban. Az erőszakos tényleges állapot nem szünteti meg a törvényes jogállapotot. Az 1713-iki osztrák *pragmatica sanctio* és az 1723-iki magyar *pragmatica sanctio* sem keletkezési idejére, sem tartalmára, sem az örökösödés terjedelmére nézve nem egy és teljesen ugyanaz. Czikkíró felfogásának iránya annyiban helytálló, midőn megkülönbözteti az 1713-iki osztrák és 1723-iki magyar *pragmatica sanctio* keletkezésének formáját. Az előbbit „*Iltausgesetz*“-nek, az utóbbit „*Staatsgesetz*“-nek jelenti ki. De már nagyon téved a *pragmatica sanctio* előzményeinek és különösen közjogi tartalmának megítélésében. Az unio közjogi értelmét egészen félremagyarázza. Unióról oly értelemben, hogy a magyar rendek területi egységre akartak volna Ausztriával lépni, a *pragmatica sanctio*-ban egyetlen szó sincs. Éppen ellenkezőleg, erős biztosítékokat kötöttek ki a két állam uralkodójának *physikai* személyazonosságára való tekintettel Magyarország önállósága és függetlensége megóvása érdekében. Teljesen téves czikkírónak az az állítása, hogy a habsburgi uralom egész birtokállománya feloszthatlan és szétválaszthatatlan egységnek mondatott ki a *pragmatica sanctio*-ban. Erről szó sincs. Ennek az a tartalma, hogy egyik állami terület sem osztható fel, tehát sem a Szent István koronájának országai, sem az örökös tartományok. Az osztrák téves közjogi magyarázatok tisztázása szempontjából rendkívül nagy horderejűvé vált a közös intézmények használatára rendelt új czimerrendezés. Ez mutatja, hogy Ausztriának viszonya Magyarországgal paritásos két állam szövetsége. — Nagy Ferencz *A keleti béke politikai és gazdasági jelentőségéről* szóló cikkében azt mondja, hogy a brest-litovszki és bukaresti békekötéseknek önmagukban véve csak annyi jelentőségük van, hogy a háború megszűnt Oroszországgal és Romániával s ezzel felszabadultak az ellenük lekötött örök s ismét békés viszonyba lépünk velük. Ezzel természetesen nincs mondva, hogy a jövőben minden politikai gondtól megszabadultunk keleti és délkeleti szomszédaink irányában. Mi békében és barátságban akarunk velük élni s kívánjuk, hogy mind jobban gyarapodjanak. A mi külügyi politikánknak a békekötés után is éber szemmel kell tartania keleti és délkeleti szomszédainkat s diplomatiánknak ezentúl is bő tere lesz körültekintő, óvatos és ügyes ténykedésre a velük való érintkezésben. De ugyanazért vissza kell utasítanunk azt a gondolatot, mintha a német szövetségre nem volna többé szükségünk. Nyujtsunk minél több előnyt, különösen gazdasági téren, a mi újjászületett, régi keleti és délkeleti szomszédainknak, de csak a teljes kölcsönösség alapján és saját érdekeink kellő megóvása mellett. — Csengeri János *Ponori Theurewicz Emil emlékezete* címmel akadémiai emlékbeszédét közli, melyben philológiai munkásságát jellemzi. — Divéky Adorján folytatja *Magyarok és lengyelek a XIX. században* című tanul-

mányát. Ebben a lengyelek viszonyát a magyarsághoz 1848-ban és a lengyelek szerepét a magyar szabadságharcban tárgyalja. — Ezután *Tompa Mihály* „fekete könyvé”-nek följegyzései következnek. — *Kozma Andor* *Penelope* című eredeti költeményét közli. — *A Szemlében* Szomory Dezső: II. József császár, Hevesi Sándor: Görög tűz, Romeo és Julia, Hejermann: A remény, Hevesi Sándor: A köszívű ember fiai szindarabok ismertetése található. — Az *Értesítőben* Pekár Gy.: Don Juan, A szép Pongráczné krinolinja, A mezitlános grófkisasszony elbeszélései, br. Lukachich Géza: A Doberdó védelme, Kornis Gyula: A lelki élet (ez utóbbi Nagy Józseftől) című munkák ismertetése van.

Ugyane folyóirat augusztusi füzetében Grósz Emil *Az orvos feladata a háború alatt és a háború után a néperő megmentésére és helyreállítására* czimmel az egészségügyi teendőkről ír. Az egészségügyi szolgálat a fronton a legtöbb helyen jól van szervezve. Az ország belsejében is sok történt, de nem elég. Mindenekelőtt intézményekre van szükségünk és pedig jó kórházakra. Az orvos képzését és továbbképzését fejlesztenünk kell. A közegészségügyi szolgálat gyökeresen reformálandó. — *Balanyi György XIII. Leo pápa és a római kérdés-ről* kezd tanulmányt, melyben a szentszék világi hatalmának helyreállítására vonatkozó törekvéseket ismerteti. IX. Pius kitartott jogai visszakövetelése mellett. A római kérdés nyílt seb volt az állam testén még IX. Pius halála után is. Az új pápától reméltek az olasz politikusok tűrhető modus vivendit. Azonban XIII. Leo megválasztása csalódást okozott. XIII. Leo pápa nemcsak hogy nem ejtette ki a várva-várt engesztelő ígét, hanem ellenkezőleg óvatossan került minden politikai vonatkozást. Az új pápa mindjárt trónfoglalása után kiterjedt diplomatiái tevékenységet kezdett, melyben két vezérmotívum volt az irányadó: az egyház nemzetközi tekintélyének emelése a megszakadt vagy meglazult diplomatiái viszonyok felfrissülésével és kimélyítésével s a pápaság állásának megszilárdítása az egyházi államnak valamilyen formában való visszaszerzésével. E kettős alapotívum végigkísérte egész uralkodását, s mindvégig legjellegzetesebb vonása maradt negyedszázadra terjedő pontificatúrájának. — *Haraszti Gyula* *Hogyan írtak és beszéltek a régi francziák?* czimmel vázlatos tájékozást ad a középkori francia ki-ejtésről. — *Kékylajos Magyar költői versenyekről* szóló cikkében irodalmunk költői versenyeit ismerteti. — *Divékylados* folytatja *A magyarok és lengyelek a XIX. században* című tanulmányát. — Ezután *Garsin* *A vörös virág* orosz elbeszélésének fordítása következik. — *A Költemény* rovatban *Lévay József utolsó költeményeiből* Lemegy a nap, Végtelen színjáték, Az ösztön címűeket találjuk. — *A Szemlében* egy névtelen író az elhunyt *Lévay József* jellemzését közli. — Az *Értesítőben* *Balanyi György*: Világpolitika. *Sikabonyi A.*: Az alkotó lélek és a háború, *Gömöri J.*: A nagy há-

ború katonanótái, Fest Sándor: Az angol irodalom hatása hazánkban (az utóbbi Zolnai Bélától), Szemere S.: Giordano Bruno munkái vannak ismertetve.

2. Az EGYETEMES PHILOLOGIAI KÖZLÖNY 1918. évi V—VII. (május—június—július) füzetének vezető helyén Pruzsinszky Jánosnak Ponori Thewrewk Emil fölött mondott emlékbeszéde olvasható: *Pius manibus*. — Eckhardt Sándor *Plágiumvád Ronsard ellen* című értekezésének harmadik, befejező közleményében megállapítja, hogy Ronsard kétségtelenül Baif hatása alatt írta *Eclogáit*. Azonban Chrestier elfogultsága is kétségtelen: tudatos plágiumról szó sem lehet Ronsardnál. — Schwartz Elemér *A hazai bajor nyelvjárások egy-két hangtani problémájáról* írván, először azt az epithetikus *t* hangot vizsgálja, mely az *f*, *χ*, *kh*, *s* és *ś* hangok után hangtörténeti fejlődésből nem magyarázhatóan következik. Beszámol Bremer O.-nak idevágó fejtegetéséről s kiegészíti a maga magyarázatával, a mely szerint az epithesisnél merőben physiologiai problémáival állunk szemben. Az *r*-hang vocalisodását szintén a physiologia segítségével magyarázza, a magánhangzók hosszúságát pedig az a megfigyelés magyarázza, hogy rövid magánhangzót rendesen fortis, hosszút pedig lenis követ, s megfordítva fortis előtt rövid, lenis előtt hosszú vocalis áll. — Hollitzer Gyula *Liszt Ferencz és a weimari Goethe-Stiftung* cz. dolgozata befejező részében Hoffmann v. Fallersleben és Stahr törekvéseinek sikertelenségét, a Weimarisches Jahrbuch (1854) történetét ismerteti s végül beszámol a Schiller-alap keletkezéséről (1859). — A *Hazai Irodalom* rovatában Finály Gábor ismerteti Ferrero *Róma nagysága és hanyatlása* IV—VI. k. című munkának Lendvai Istvántól való fordítását, melyet szép munkának ítél. — Mitrovics Gyulának *Az aesthetika alapvető elvei* című dolgozata, mint Husztiné Révhegyi Rózsi megállapítja, csekély terjedelme mellett roppant anyagot ölel fel, ezért szükséavá, sok helyütt nem elég világos. — Révay József *Anmianus Marcellinus reánk maradt történeti könyveinek* Pirchala Imrétől való fordításáról ad számot. Az alapul vett szöveg (Gardhausen-féle) nem a legmegbízhatóbb; a fordítás maga mindvégig hű és becsületes; a jegyzetek megfelelően céljuknak. — Rajka László *Heliodorus Aithiopikájának feldolgozásai a magyar irodalomban* című értekezésének — Thienemann Tivadar szerint — maradandó értéket biztosít az megállapítása, hogy Zschorn német népkönyvből indult ki a hagyomány, a mely Czobor, Gyöngyösi és Dugonics fordításán át folytatódott a magyar irodalomban. — Weber Arthur elismeréssel számolván be Császár Elemérnek *Shakespeare és a magyar költészet* cz. művéről, e problémát más oldalról is törekszik megvilágítani. — Király György a Ferenczi Zoltán szerkesztésében megjelenő *Magyar Shakespeare-Tár* IX. kötetéről ad számot, kiemelve gazdagságát és változatosságát. — Eckhardt Sándornak *Az Aradi Közművelődési Palota*

francia könyvei című dolgozata, Bleyer Jakab megállapítása szerint, kézzelfogható bizonyítéka annak az igazságnak, hogy XVIII. sz.-i és XIX. sz.-elejei culturánkat kizárólag Bécsből kaptuk. — A *Külföldi Irodalom* élén Révay József L. Robertnek *De Tacito Lucani imitatore* című művéről ír, melynek főeredménye az a megállapítás, hogy Tacitus bőven merített a Pharsaliából, átvételei tudatosak s művészien simulnak stílusába. — Hans Lebede *Klassische Dramen auf der Bühne* cz. könyvében a színpadi technika fejlődésének és a színpad és dráma kapcsolatának összefüggő áttekintését nyújtja. Kádár Jolán szerint úttörő összefoglalás. — Révay József C. Brakmannak *Arnobiana* című füzetéről írván, nem tartja oly mély, oly fölényes tudással megírt műnek, mint Löfstedtnek hasonló című művét, azonban jól készült, megbízható s inventosus tudós munkájának ítéli. — Chr. Fr. Weisernek *Shaftesbury und das deutsche Geistesleben* című könyvét, Koszójános ítélete szerint, hatalmas szabadságszeretet hatja át s fenséges és világos mysticismusával igazi nyereség az angol bölcseleti életrekelte. — Helle F. Hugó Ernst Windischnek *Geschichte der Sanskrit-Philologie und indischen Altertumskunde* I. Theil című terjedelmes művéről ad számot. — Fritz Adlernek *Racine als Mensch und Künstler* című értekezését Hankiss János bírálja s megállapítja, hogy Adler a Racine egyéniségében mutatkozó ellenmondást úgy próbálja elsimítani, hogy a vallásos és erősen világi elemek együttesen teszik a drámaíró jellemét. — Marót Károly Otto Körnernek *Das Homerische Tiersystem und seine Bedeutung für die zoologische Systematik des Aristoteles* című füzetéről ír. — Trostler József elismeréssel szól a *Herzensergießungen eines kunstliebenden Klosterbruders. Phantasien über die Kunst für Freunde der Kunst* von W. H. Wackenroder című műről. — Ernst Boerschelnek *Eine Dichterliebe* című könyvéről Veszprémi Etelka ír: a Scheffelnak Emma Heim iránti szerelmét ismertető könyv nagy szeretettel és szorgalommal van megírva, s a nyújtott kép igen találó. — Karl Spiessnek *Das deutsche Volksmärchen* című kis műve, Braun Soma szerint, elmemozdító dolgozat. — A Vegyesek során Berzeviczy Albert válaszol Csengeri Jánosnak 'Délen' című könyvéről írott bírálatában felhozott kifogásaira, utána Csengeri János viszonzása olvasható. — Ferenczi Zoltán adalékokkal szolgál Zrinyi 'A török áfium' cz. művének forrásaihoz. — Tolnai Vilmos a *füzérrim* elnevezést ajánlja az olyan rimelhelyezés jelölésére, melynél minden sor végére a következő sor eleje rimel. — Czebe Gyula a 'Paraspondylos' névnek a bizanci világból négy előfordulásáról ad számot. — Eckhardt Sándor 'Az aradi közmüvelődési palota francia könyvei' cz. dolgozatához közöl pótlást. — Heller Bernát a 'Nibelung-éneknek' a 'Toldi Szerelmé'-re való további hatását nyomozza. — Barta M. Eszter a Münchener kir. áll. könyvtár jegyzőkönyvét közli e Münchener codex-

ról. — Kerényi Károly a classikus vers fordításának és e formák viszonyának kérdéséhez szól hozzá. — Kereszty István, a 'Mussestunden' cz. bécsi képeslap 1861. és 1862. évfolyamában, megjelent magyarból fordított szépirodalmi műveket közli. — Szigetvári Iván Arany 'Toldi'-jának szerkezetéről ír. Az új könyvek és beküldött könyvek jegyzéke rekeszti be a rovatot. Utána az 1916-17. évi doctori dissertatiók lajstroma következik. A füzet az 1917. évi magyar philologiai irodalom repertoriumával záródik.

3. Az IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK 1918. évi III. füzetének vezetőhelyén Király György *Világbíró Sándor mondája régi irodalmunkban* című értekezésének befejező közleménye olvasható. Ilosvai 'Historia Alexandri Magni' cz. verses krónikája Curtiusból való fordítás Justinus világtörténetéből való kiegészítésekkel. Némi kapcsolatban van a mondával B. Fazekas Miklós 'Három jeles fő hadnagyoknak...' című munkája és a Czegei névtelen 'Effectus Amoris'-a. Heltai Sándor-regényének a Leo-féle historia strassburgi nyomtatott kiadása az eredetije, a fordítás elég hű. Hogy valóban Heltai e a fordítás szerzője, nincs bebizonyítva: a befejezés s egyes részek mindenesetre tőle valók. A XVIII. században Forró Pál Curtius-fordítását két függelék teszi érdekessé: az egyik egy, nagyrészt classikus anekdotákból álló Sándor-életrajz, Joannes Monachus compilatiójából, melyet Forró Angelo Cospo latin fordításából vett, a másik Nagy Sándor levele Aristoteleshez, melyet állítólag Nepos fordított latinra, de a mely azon apokryph levelek közé tartozik s melyek Pseudocallisthenesre is hatással voltak. A század második feldolgozása Haller 'Hármas Historiá'-jának első része, melynek eredetije az 1494-iki strassburgi kiadás egy elől csonka példánya. — Komlósi Aladár *Dömötör János* című dolgozatának első közleményében Dömötör életét rajzolja meg egészen edinburghi tartózkodása végéig, beleszővén ifjúkori műveinek ismertetését. — Ember Nándor *A magyar oktató mese története 1786-tól 1807-ig* című értekezésében Kónyi János, Látzai József, Kovács Ferencz, Pétzeli József, Szűts István, Nagy Ferencz, Kazinczy, Aszalai János és Kármán József meséit ismerteti és főként az egyes mesék eredetét nyomozza. — Az *Adattár* rovatában Papp Ferencz B. Kemény Zsigmondnak Danielik János püspökhöz írt három levelét teszi közzé az egri érseki lyceum irattárából. A levelek, melyek 1867-ből, illetőleg 68-ból valók, egyrészt a Kemény és Danielik közötti viszony megvilágítása miatt érdekesek, másrészt azért, mert Kemény hangulatának korára vetnek jellegző világosságot. — Császár Elemér folytatja Kovács Ferencz irodalmi hagyatékának ismertetését. Ez alkalommal a mesék és regék, Milton Elvesztett Paradicsoma I. énekének Zacchariá után való fordítása kerülnek sorra. Végül a maguk egészében olvashatók a 'Szent Lászlói Fördő 1778.' és a 'Búcsú a Gy— és Cs— vidékektől 1778' című költemények. — Harsányi István a sárospataki

ref. főiskolai könyvtár 'Dávidné Soltári' című kötetéből 17—17 XVI. és XVII. századbeli találós mesét közöl. — Tolnai Vilmos *Költőink elfelejtett versei* címmel a 'Pesti Röpivék' 10. számából (1850 decz. 8.) Vörösmarty, Vachott Sándor és Garay János egy-egy kis emlékkversét közli, melyeket a szerzőik egy dr. II. emlékkönyvébe irtak. Közzéteszi még Aranynak Szász Károlyné sírjára szánt egyik sírversét, melyet Szász az 'Iduna hagyományai' címlapjának visszajára nyomtatott, továbbá a karlsbadi zsidótemetőben eltemetett Rockenstein Mihály distichonos sírfeliratát, a mely állítólag szintén Arany szerzeménye. — Szabó J. Dániel *Két minorita iskolai dráma* címen a kézdívasárhelyi r. k. gimnázium egy kéziratoss kötetéből két drámát tesz közzé. Az első egy közjáték, melyet 1773 jún. 6-án Kertsó Czirjék adatott elő, meséje az Arany János 'Bajusz' ában látható megtréfáló mesetipusnak rokona, a másik darab, melyet Miklósi Ambrus 1774 máj. 29-én adatott elő, a nagytréfő kis emberek szatirája; a benne előforduló Stolander és Dromulus nevek Claus jezsuita darabjaiból kölcsönöztek. — Perényi József Szigeti Józsefnek E. Kovács Gyulához írt négy levelét nyomtatja le. A levelek, melyek közül az első három 1883-ban, a negyedik 1884-ben kelt, színészettörténeti szempontból érdekesek. — Flehner Margit a Nemz. Múzeum levéltárából közzéteszi Faludi Ferencznek egy Nagy nevű, egyébként ismeretlen emberhez 1752 júl. 17-én írott levelét, melynek értékét az adja meg, hogy kivüle Faludinak eddig csak egy levele ismeretes. — A *Könyvismertetés* rovatában Király György számot ad Beöthy Zsolt *A magyar irodalom kis-tükre* című művének ötödik kiadásáról s kiemeli főleg a mű alap gondolatát, a faji összetartozás érzését, melyet oly híven tükröztet vissza nemzeti irodalmunk, hogy szinte uralkodó jegyének látszik. — A *Könyvészet* rovatában az *Új könyvek és füzetek* között rövidebb ismertetéseket olvashatunk. A füzetet *Irodalomtörténeti repertorium* rekeszti be.

A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei.

TIZENKILENCZEDIK AKADEMIAI ÜLES.

Hatodik ö s s z e s ü l e s.

1918 október 7-én.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Beöthy Zsolt, Concha Győző, id. Entz Géza, Fejérpataky László, Fináczy Ernő, Fröhlich Izidor, Goldziher Ignác, Hegedűs István, Jánosi Béla, Magyary Géza, Munkácsi Bernát, Négyesy László, Némethy Géza, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Szily Kálmán, Szinnyi József, b. Wlassics Gyula r. tt. — Áldásy Antal, Bleyer Jakab, Divald Kornél, ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, Fellner Frigyes, Haraszi Gyula, Komáromy András, Konek Frigyes, Lendl Adolf, Mahler Ede, Pintér Jenő, Reiner János, Rybár István, Szinnyi Ferencz, Vikár Béla, Viszota Gyula l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtítkár.

Ilosvay Lajos r. t., másodelnök kimentette távolmaradását.

137. Elnök úr üdvözli a megjelent tagokat és a következő szavakkal nyitja meg az ülést:

„Tekintetes Akadémia! Midőn a nyári szünet leteltével tisztelt akadémiai tagtársainkat utolsó találkozásunk óta még válságosabbá lett közviszonyok között, valóban nem könnyű szívvel üdvözlöm itt. munkálkodásunk megszokott helyén egybegyűlve, mielőtt a nyár eseményeiről leendő szíves beszámolás végett átadnám a szót a t. Főtítkár úrnak, meg kell emlékezmem magamnak is arról, hogy e nyár folyamában elvesztettük egyik legrégibb és legkiválóbb tagtársunkat, Lévay József tiszt. tagot.

„Lévay József a mi sorainkban utolsó, tiszteletreméltó alakja volt irodalmunk ama dicső korszakának, a mely még a Vörösmarty, Arany, Petőfi, Tompa és Madách működésétől kapta meg történeti jellegét. Mint társa és barátja azoknak a nagyoknak, Lévay az ő életükben sohasem számította magát a legelsőik közé, de legjelesebb költőink sorába emelkedett a gondviselés ama ritka kedvezése által, mely megengedte, hogy a patriarchait is messze meghaladó kort teljes szellemi erőben érven el, a régi nemes hagyományokhoz hű lantja húrjain késő vénségében is talán hévre és bájra még a fiatal koriakat felülmúló hangokat tudjon megszólaltatni. E mellett lelkének derűs harmóniája hozzávonozta és hozzácsatolta az ifjabb írói nemzedéket, mely mindvégig változhatatlan ragaszkodással környezte őt és hallgatott dalára.

„Emlékét szeretetteljes kegyelettel fogjuk ápolni.”

A nagy tetszéssel fogadott megnyitó után főtítkár jelenti, hogy Lévay József t. tagnak Miskolczon végbement temetésén Ilosvay Lajos r. t., másodelnök juttatta kifejezésre az Akadémia részvétét

és hogy kitünő tagtársunk végrendeletében 1000 (ezer) koronát hagyományozott az Akadémiának. — Tudomásul van.

138. Főtitkár mély megilletődéssel jelenti, hogy utolsó összes ülésünk óta még két belső és egy külső tagtársunk távozott el sorainkból: június 4-én Genersich Antal r. t., a kiváló természettudós és orvostanár, kinek ravatalánál BUDAY KÁLMÁN l. t. tolmácsolta az Akadémia fájdalmas részvétét; — aug. 1-én Váczy János l. t., a jeles irodalomtörténész, a ki különösen Kazinczy Ferencz levelezésének kitünő kiadásával és magyarázásával maradandó érdemeket szerzett: a temetési szertartáson SEBESTYÉN GYULA l. t. méltatta munkásságának jelentőségét; — és augusztus havában vett értesülésünk szerint már május 12-én Szentpétervárott Radloff Vilmos k. t., a világhírű, kitünő nyelvudós. — E jelentés szomorú tudomásul szolgál s az összes ülés megbízta az I. és III. osztályt, hogy mind a négy halottnak fölötti emlékszedő tartása iránt intézkedni sziveskedjenek.

139. Főtitkár bemutatja dr. Oberhummer Jenő egyetemi tanár úrnak, a bécsi egyetemi Földrajzi Intézet elnökének következő levelét:

„Hohes Präsidium! Der mir befreundete Forschungsreisende Dr. Sven von Hedin in Stockholm hat mir die erfreuliche Mitteilung gemacht, dass es durch die Freigebigkeit des Konsuls Helge A. Johnson in Stockholm möglich gemacht worden ist, eine Anzahl von Exemplaren des im Erscheinen begriffenen grossen Werkes über die wissenschaftlichen Ergebnisse seiner dritten Tibetreise (4 Bände Text, 1 Band Karten und 1 Band Panoramen; Verkaufspreis 500 schwedische Kronen) für wissenschaftliche Institute in Österreich und Ungarn zur Verfügung zu stellen. Man wünscht von Schweden aus das Werk nicht an die einzelnen Institute zu versenden, sondern die Versendung möglichst zu zentralisieren. Ich habe Herrn Dr. von Hedin geantwortet, dass die Weiterversendung für Österreich von Wien aus erfolgen kann, dass es uns aber selbstverständlich nicht zusteht, über die für Ungarn bestimmten Exemplare zu verfügen.

„Nach Rücksprache mit dem Generalsekretär der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien wird dieser es übernehmen die für Österreich bestimmten Exemplare weiter zu verteilen und ich darf wohl annehmen, dass für Ungarn die Ungarische Akademie der Wissenschaften die entsprechende Zentralstelle bilden würde. Ich habe in diesem Sinne an Dr. von Hedin geschrieben, ihn aber gebeten, noch die Antwort auf diese Zuschrift an das hohe Präsidium abzuwarten.

„Wir denken in Österreich, nach Massgabe der verfügbaren Exemplare, in erster Linie an die Verteilung an die Universitäten und an die Zentralstellen, wie Hofbibliothek, Hofmuseum, die Akademien in Wien, Krakau, Prag usw. Für Ungarn würden also entsprechend dem hiesigen Verteilungsplan, ohne damit natürlich der Entscheidung der Akademie vorgreifen zu wollen, hauptsächlich die Universitäten Budapest, Kolozsvár, Zagreb, die Akademien in Budapest und Zagreb, die Ungarische Geographische Gesellschaft, die Ungarische Geologische Reichsanstalt, die Bibliothek des Nationalmuseums und vielleicht das Geographische Institut der Universität Budapest in Betracht kommen.

„Vorläufig handelt es sich nur darum, zu wissen, ob das hohe Präsidium damit einverstanden ist, dass Sven von Hedin die Exemplare für Ungarn an die Adresse der Ungarischen Akademie der Wissenschaften senden lässt.

„Einer geneigten Mitteilung hierüber entgegengehend, zeichnet hochachtungsvoll — Wien, I., den 13. März 1918 — Prof. Dr. Eugen

Oberhummer, Vorstand des Geographischen Instituts der k. k. Universität.“

E levélre válaszképen az Elnökség kijelentette, hogy a legnagyobb készséggel jár el ez ügyben, a megérkezett tíz példányt pedig a következő intézeteknek küldte meg: a M. Tud. Akadémia könyvtárának, a budapesti, kolozsvári, debreczeni, zágrábi egyetemek könyvtárának, továbbá a kir. József-műegyetem, a M. Nemzeti Múzeum, a kir. Földtani Intézet, a budapesti egyetemi földrajzi intézet könyvtárának.

Az összes ülés tudomásul veszi az Elnökség intézkedését, Hedin Sven úrnak pedig az Akadémia legmelegebb köszönetét nyilváníttja.

140. Főtitkár jelenti, hogy a budapesti nyomdák újabban ismét két ízben is fölemelték áraikat. — Tudomásul szolgál.

141. Főtitkár jelenti, hogy az Igazgató-Tanáctól Holló Barnabás időközben elhunyt szobrászművészünkél megrendelt (I. Akad. Ért. 1917. 208. l. 12. p.) mellszobrok (néhai I. Ferencz József király és néhai Erzsébet királyné) elkészültek és palotánk első emeletén elhelyeztettek. — Tudomásul van.

142. Főtitkár jelenti, hogy a II. osztály, tekintettel a pénzürtök csökkenésére és az árvíznyonyok rendkívüli alakulására, f. évi május 13-án tartott zárt üléséből javaslatot tett az országos dotatio felemelésé ügyében és hogy e javaslatához az I. és III. osztály egyhangúlag hozzájárult. — Az összes ülés helyesléssel fogadja a javaslatot és pártolólág terjeszti az Igazgató-Tanács elé.

143. Főtitkár jelenti, hogy a tudományos kutatások szabadságának a békeszerződések megkötése alkalmával szükséges biztosítása érdekében (I. Akad. Értesítő 1918. 127. l. 29. p.) az Akadémia elnöksége a következő fölterjesztéssel fordult gróf Eszterházy Móricz helyettes vallás- és közoktatásügyi miniszterhez:

„Nagyméltóságú Gróf, Miniszter Úr! A Magyar Tudományos Akadémia egy kültagjától arról értesült, hogy a németországi Akadémiák és tudományos társulatok együttes beadványt intéztek a német külügyi hivatalhoz, hogy a levéltári, könyvtári és múzeumi kutatások szabadságának biztosítása érdekében a békeszerződésekbe egy pont vétessék föl, melylyel a kutatások szabadsága, kéziratok, könyvek kikölcsönzése a háború előtt érvényben volt szabályzatok szellemében biztosíttassék.

„Mínthogy tudomásom szerint Németországban és Ausztriában ez ügyben a hivatalos lépések már megtérettek, az Akadémia nevében arra bátorodom tiszteletteljesen kérni Nagyméltóságodat, kegyeskednék a külügyminisztériumban mielőbb Magyarország részéről is ez irányban közbenjárni.

„Fogadja Nagyméltóságod kiváló tisztelettem kijelentését. — Budapest, 1918 február 15. — *Berzeviczy* elnök.“

E felterjesztésünkre gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter úr f. évi július 9-én a m. kir. miniszterelnök úrnak hozzá intézett következő átiratát közölte az Akadémiával:

„Nagyméltóságú Gróf, Miniszter Úr! Nagyméltóságod hivatali elődjének f. évi május hó 6-án 32.589/III—B. sz. a kelt hozzám intézett nagybecsű megkeresése folytán nem mulasztottam el a külügyminiszter urat megkeresni aziránt, hogy a levéltári, könyvtári és múzeumi kutatások szabadságának biztosítása érdekében hasonlóképen, miként az német részről kezdeményeztetett, a kötetendő békeszerződésben egy pont vétessék fel, a melynek értelmében a kuta-

tások szabadsága. kéziratok, könyvek kiköleszönzése, a háború előtt érvényben volt szabályok szerint biztosíttassék.

„A közös külügyminiszter úr válaszában arról értesít, hogy a most Romániával folytatott és befejezésre jutott békeszerződés alkalmával ily pontnak a felvétele már nem igen volt lehetséges, a külügyminiszter úr azonban kijelenti, hogy majdan a nyugat nagy államaival, elsősorban Angliával, Francia- és Olaszországgal folytatandó béketárgyalások alkalmából mindent el fog követni abban az irányban, hogy a Nagyméltóságod által közölt óhajnak megfelelően a jövő békeszerződésekbe ily pont felvétellessék. Budapest, 1918. évi június hó 1. Wekerle s. k. — Helyeslő tudomásul van.

144 Főtitkár jelenti, hogy az elnökség a Zrinyi-emlékünnepe (I. Akad. Értesítő 1918. 74. l. 14. p. és 132. l. 62. p.) napjára október 27-ét állapította meg, mely napon a Zrinyi-kiállítás is meg fog nyitni a Történelmi Képcsarnok helyiségeiben. Az ünnepélyes ülésen az elnöki megnyitó után gróf Andrássy Gyula ig. és r. t. és Négyesy László r. t. fognak előadást tartani. — Tudomásul van.

145. Főtitkár jelenti, hogy Travers-Borgstroem Arthur Clarensban (Svájc) alapítványt tett a „Hitel államosítása“ cz. pályátétel kidolgozására. A vett értesítés így hangzik:

„Herr Arthur Travers-Borgstroem in Clarens (Schweiz) hat eine Stiftung für einen internationalen Wettbewerb über die Frage der Verstaatlichung des Kredites errichtet und dafür drei Hauptpreise (25 ezer, 20 ezer és 10 ezer franc) nebst 15 Nebenpreise (à 3000 franc) ausgesetzt. Die Preisarbeiten müssen bis 31. März 1922 eingereicht werden. Die Stiftung wird von einer aus Professoren der Universität Bern zusammengesetzten Verwaltungskommission verwaltet.

„Wir haben die Ehre, Ihnen in der Beilage das Reglement, sowie die persönlichen Ausführungen des Stifters zu überreichen. Für weitere Exemplare, wie auch allfällige Auskünfte wende man sich an das Bureau der Stiftung Travers-Borgstroem, Zimmer Nr. 50. Universitätsgebäude Bern.“ — Tudomásul szolgál és másolatban a II. osztályal közlendő.

146. Főtitkár jelenti, hogy f. évi szeptember hó 1-én körlevelet intézett az Akadémia tagjaihoz irodalmi munkásságuk jegyzékének és személyi adatainak beküldése ügyében. — Tudomásul van.

147. Főtitkár jelenti, hogy a m. kir. földművelésügyi minisztérium a Fekete-Blatny-féle „Az erdészeti jelentőségű fák és cserjék elterjedése a magyar állam területén“ című két kötetes munkát két példányban az Akadémiának ajándékozta. — Köszönettel fogadtatik.

148 SZILY KALMAN főkönyvtárnok jelenti, hogy HOITSY PÁL, a Vasárnapi Ujság szerkesztője, a kéziratának ajándékozta BALLA KÁROLY-nak, Akadémiánk egykori tagjának († 1873) 1855-től 1869-ig Pótharsztján végzett meteorológiai megfigyeléseit egyéb hátramaradt kézírataival együtt. — Az Akadémia köszönetét fejezi ki HOITSY PÁL-nak az ajándékozott kéziratokért.

149. Az Akadémia könyv- és irattára az utolsó összes ülés óta még a következő adományokat vette: 1. Fábian Gáspár, Budapest: A budapesti Dunapartok építőművészeti jelentősége. — 2. Országos Radikális Párt, Budapest: Jászi O.: Mi a radikalizmus? — 3. Venetianer Lajos, Ujpest: Asof Judaeus. 2—3. rész. — Ugyanaz német nyelven. 3. rész. — 4. Szimakovits László: a) A képzőművészetek története. b) A kontinensek általános viszonyainak leírása. c) Történelmi összefoglalások a magyar történelemből. — 5. Adamkiewicz Albert. Bécs: a) Der Weltkrieg, der Krebs und die Menschenökonomie. b) Eine Krebsheilung mit Hilfe meiner Kankroin-Methode.

c) Neuere Errungenschaften der Medizin. d) Die Heilung des Krebses ohne Messer. e) Zum Wesen der Schlaflosigkeit. f) Das Zitieren des Vergangenen stb. — 6. Bechhold, H.: Das Institut für Kolloidforschung der „Neubürgerstiftung“. — 7. Verhandlungen der österr. Kommission für die internationale Erdmessung, 1918. — Köszönettel fogadtatnak.

150. A M. Tud. Akadémia kiadásában legújabbban megjelentek: Akadémiai Értesítő, 337—342. füz. — Szemere: Giordano Bruno. — Fruin: Tíz év a németalföldi nyolczvanéves háború történetéből. II. köt. — Irodalomtörténeti Közlemények, 28. köt. 1—3. füz. — Almanach, 1918. — Kornis Gy: Lelki élet, II. köt. — Emlékbeszédek az Akadémia elhunyt tagjai felett, XVII. köt. 17—19. sz. — Ertekezések a philosz. és társad.-tudom. köréből, II. köt. 2. sz. — Lukinich Imre: Erdély területi változásai. — Takáts S.: Rajzok a török világból. III. köt. — Történeti Szemle, 1918. 1—2. füz. — Ertekezések a történeti tudományok köréből, XXIV. köt. 10. sz. — Heller B.: Az arab Antaregény. — Nyelvtudománv, VI. köt. 4. sz. — Mathem. és Term.-tud. Közlemények, 34. köt. 2. füz. — Mathem. és Term.-tud. Értesítő, 35. köt. 5. füz. és 36. köt. 1—2. füz. — Hadtörténelmi Közlemények, XIX. köt. 1—2. füz. — Al-Shakespearei drámák, VI. — Görgey I.: Görgey Arthur a száműzetésben. — Ertekezések a nyelv- és széptudományok köréből, 28. köt. 8. sz. — Gombocz Z. és Melich J.: Etymologiai Szótár, VII. füzet. — Tudomásul van.

151. Meghívók érkeztek: 1. a Széchenyi-kör negyvenéves jubileumára, Eperjes, június 23. (jelen volt Berzeviczy Albert elnök): — 2. a Bajtársi Szövetség Orvosi Szakosztályainak szept. 21—22-én tartott ülésére (jelen voltak Másodelnök, Főtitkár és számos tag): — 3. a Nemzetközi Psycho-analytikai Congressus ülésére szeptember 28. és 29. (Főtitkár): — 4. a Műegyetem évnnyitó ünnepélyére, október 5. (Szily Kálmán ig. és r. t., főkönyvtárnok): — 5. az Egyetem évnnyitó ünnepélyére, október 7. (Főtitkár): — 6. a Nemzeti Színháznak Ivánfi Jenő 25 éves jubileuma alkalmából tartott ünnepélyére (Elnök, Főtitkár). — Tudomásul van.

152. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére BEÖTHY ZSOLT és RÉTHY MÓR r. tagokat kéri föl.

HUSZADIK AKADEMIAI ÜLÉS.

A I. osztály ötödik ülése.

1918 október 7-én.

GOLDZSIHER IGNÁCZ osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az illető osztályból: Beöthy Zsolt, Hegedűs István, Heinrich Gusztáv, Jánosi Béla, Munkácsi Bernát, Négyesy László, Némethy Géza, Pecz Vilmos r. tt. — Bleyer Jakab, Haraszti Gyula, Szinnyei Ferencz, Vikár Béla, Viszota Gyula l. tt. — A másik két osztályból: Berzeviczy Albert t. t. — Concha Győző, id. Entz Géza, Fejérpataky László, Fröhlich Izidor, Réthy Mór r. tt. — Ifj. Entz Géza, Fellner Frigyes, Mahler Ede l. tt. — Jegyző: Szinnyei József osztálytitkár.

153. HEGEDŰS ISTVÁN r. t.: Janus Pannonius epigrammái.

154. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére HEGEDŰS ISTVÁN és NÉGYESY LÁSZLÓ r. tagokat kéri föl.

HUSZONEGYEDIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

A II. osztály ötödik ülése.

1918 október 14-én.

MAGYARI GÉZA r. t. elnöklete alatt jelen vannak az illető osztályból: Alexander Bernát, Angyal Dávid, Károlyi Árpád r. tt. — Áldásy Antal, Buday László, Éber László, Fellner Frigyes, Giesswein Sándor, Hóman Bálint, Kollányi Ferencz, Komáromi András, Kornis Gyula, Mahler Ede, Nagy Gyula, Pauler Ákos, Pilch Jenő, Reiner János, Thirring Gusztáv l. tt. — A másik két osztályból: Beöthy Zsolt, Hegedüs István. Heinrich Gusztáv, Szinneci József r. tt. — Gyomlay Gyula, Pintér Jenő l. t. — Jegyző: Fejérpataky László osztálytitkár.

155. ALEXANDER BERNÁT r. t.: „Az intuitio lélektana“.

156. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ r. t.: „Hiteleshely mint névmagyarázó“.

157. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére ALEXANDER BERNÁT r. és ÁLDÁSY ANTAL l. tagokat kéri föl.

HUSZONKETTEDIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

A III. osztály ötödik ülése.

1918 október 21-én.

Id. ENTZ GÉZA osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az illető osztályból: báró Eötvös Loránt, Horváth Géza, Illosvay Lajos másod-elnök, Koch Antal, Kövesligethy Radó, Krenner József, Lóczy Lajos, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Szily Kálmán r. tt. — ifj. Entz Géza, Filarszky Nándor, Franzenau Ágoston, báró Harkányi Béla, Kertész Kálmán, Lendl Adolf, Oltay Károly, Rejtő Sándor, Rybár István, Steiner Lajos, Zimányi Károly l. tt. — A másik két osztályból: Berzeviczy Albert t. t., elnök. — Heinrich Gusztáv r. t. — Pintér Jenő l. t. — Jegyző: Fröhlich Izidor osztálytitkár.

158. KRENNER JÓZSEF r. t.: „Egy ritka svédországi ásvány Magyarországon“.

159. ZIMÁNYI KÁROLY l. t.: „Termésrész és kristályozott haematit Gömör vármegyéből“.

160. FENYI GYULA S. J. l. t.: „A protuberantiák periodusa“. Előterjeszti KÖVESLIGETHY RADÓ r. t.

161. LAMM DEZSŐ vendég részéről: „Hengeralakú szilárd test összenyomásáról“. Előterjeszti RÉTHY MÓR r. t.

162. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére KRENNER JÓZSEF és RÉTHY MÓR r. tagokat kéri föl.

Nekrolog.

Buday Kálmán l. t. beszéde Genersich Antal r. t. ravatalánál 1918 június 6

Tisztelt Gyászoló Közönség! Az a férfiú, a ki hosszú munkás életen át mindig az egyetemi oktatáson csüngött, pár évi visszavonulás után e koporsóban tért vissza az egyetem falai közé, s innen indul el, hogy meglege az a nyugalmat, a melyvel az élet adása maradt.

Genersich Antal 41 évig állt egyetemi tanszék élén, előbb 23 évig Kolozsvárt, utóbb 18 éven át Budapesten, s mind a két helyen rendkívüli szellemi tulajdonságai által felejtethetlen, varázslatos hatással volt környezetére.

Mikor Kolozsvárról Budapestre jött fel, nemcsak rajongó tanítványokat hagyott ottan, hanem egy fényes új intézetet és egy páratlanul gazdag gyűjteménytárat is, melynek minden darabja ma is az ő rendkívüli ügyszeretetét, végtelen szorgalmát hirdeti. De Kolozsvárt hagyta még személyes tisztelőinek nagy seregét is, a kiket orvosi gyakorlata útján hódított meg mélyrelátó tudásával, odaadó gondoskodásával és emberbaráti érzületével.

Budapestre jutva hamar tisztába jött azzal, hogy milyen úton tehet az oktatásnak legtöbb szolgálatot, s az őt jellemző nagy akaraterővel karolta fel szakmája gyakorlati tanítását és csodálatos kitartással igyekezett tanítványaiba átoltani éles megfigyelőképeségét, szigorú becsületességét, szabatos orvosi gondolkodását. Egyéniségének erősen suggestiv hatása volt, s a kik tovább állhattak oldala mellett, azok eszméinek apostolaivá lettek.

Tudományos működéséért a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjai sorába választotta s a mai nap gyászában az egyetemmel az Akadémia is osztozik.

Elköltözött mesterünk! A mikor most visszatérsz abba a városba, a hol mint fiatal férfi tanári működésedet megkezdted, s a hol annyi szeretetben volt részed, vidd magaddal innen a budapesti egyetem orvosi karának a háláját és elismerését is, a mely érett férfikorod böles tapasztalataiból olyan dús osztályrészt kapott.

Isten veled! Legyen emléked áldott!

A M. T. Akadémia beltágjainak irodalmi munkássága 1918-ban.

Angyal Pál l. t.

1. Vélemény a büntetőtörvényekben megállapított egyes értékhatárok fölemeléséről szóló tervezetre. A m. kir. igazságügyminiszterium levéltárában.
2. A Szociális Missziótársulat és a magyar patronage-ügy. Előadás a Szocz. Missziótársulat 1917 nov. 11-én tartott congressusán.
3. Büntetésenyhítés a kihágásoknál. Magyar Közigazgatás, 1917. évf. 46. szám.
4. A fiatalkorúakra vonatkozó jogszabályok. 4 előadás a budapesti Kriminálpsychologiai Intézet semináriumában, 1917. évi decz. 6. és 13-án.
5. Felbujtás csábításra. Büntető Jog Tára 70. köt. 81—90. l.
6. A keresztény sajtó jelentősége. Beszéd a pécsi budai külvárosi kath. kör 1918. évi febr. 3-án tartott közgyűlésén.
7. A magyar büntetőeljárás jog tankönyve. II. kötet. Budapest, 1918. I—XXIV és 1—400 l.
8. Jago és a kriminálpsychologia. Magyar Shakespeare-tár X. k. 1—20. l. és különlenyomat.
9. A vétlenség ismérve a végszükségnél. Büntető Jog Tára 70. köt. 129—132. l.
10. A jogerő. Ügyvédek Lapja, 1918. évf. 8. szám.
11. Jogismeret. 5 előadás a Szociális Missziótársulatban.
12. A patronage újabb irányai. Beszéd a kecskeméti patr.-egyesület alakuló közgyűlésén 1918. évi apr. 21-én.
13. Könyvbírálat. Degré: Az árdrágító visszaélésekről szóló törvény. Bűnügyi szemle VI. évfolyam 212—213. l.
14. Vélemény a közgazdasági facultás tárgyában gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter felkérésére. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium levéltárában.
15. Jogbölcsezet. Kézirat gyanánt. III. kiadás. Pécs, 1918. 1—309 l.
16. Szerkesztette a Bűnügyi Szemle című folyóiratot (1917 18. VI. évf.)
17. Szerkesztette a Bűnügyi Szemle Törvénytárát (12. füzet).

18. Irányítása mellett jelenik meg a dr. Bogsch Árpád szerkesztésében „Angyal-Seminarium kiadványai“ című füzetes gyűjtemény (10—14. füzet).

Bánki Donát I. t.

1. A fordulatszám és a hengerszám a motorok üzembiztossága szempontjából. „Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye“ 1917. 467. lap. Leközölte: „A motor“ 1918. évf. 3., 4. szám.
2. Új vízturbina: „Magyar Mérn. és Ép.-Egyl. Közl.“ 1918. 101. lap. Leközölte: „Molnárok Lapja“ 1918.
3. Bánki Donát Vaskapu-Vízmű tervezete. Előadta a budapesti hydroelektromos társaság mérnöki bizottságának 1918. június 1-én tartott ülésén. (Németh József kiadása.)
4. Eine neue Wasserturbine. „Zeitschrift des Vereines deutscher Ingenieure“ 1918. 514. lap.
5. Neue Wasserturbine. „Zeitschrift für das gesamte Turbinenwesen“ 1918. Öt folytatásban.
6. Neue Wasserturbine: „Die Wasserwirtschaft“, 1918.
7. Eine neue Wasserturbine. „Die Mühle“, 1918. 434. l.
8. Bánki Donát Vaskapu-Vízmű tervezete II. rész. (Németh József kiadása.)

Berzeviczy Albert t. t.

1. In memoriam. A közoktatási ministerium elhunyt népnevelésügyi referenseire vonatkozó megemlékezés a Néptanítók Lapja 1918. január 3-iki jubiláris számában.
2. Vorwort, az „Üngarn“ című gyűjteményes műhöz. Franklin-Társulat, 1917. 1—11. lap.
3. Széchenyi és a közművelődés. Budapesti Szemle, 1918. februári füzet. 161—176. lap.
4. A bolgárok és Magyarország. Német előadás Szófiában, 1918. márczius 8-án. Megjelent magyarul a Budapesti Szemle f. évi áprilisi füzetében. 1—16. l.
5. Elnöki megnyitóbeszéd a Szabad Lyceum közgyűlésén, 1917. októberében. Megjelent a Szabad Lyceum kiadványában; négy lap.
6. A nemzetiségi kérdés és a háború. Budapesti Szemle f. évi szeptemberi száma; tizenöt lap.
7. Le principe des nationalités. Az előbbinek francia kivonata. Megjelent a Revue de Hongrie f. évi júniusi számában; tíz lap.
8. Die Nationalitätenfrage und der Krieg. Ugyancsak az előbbinek német kivonata. Megjelent a Deutsche Revue (Stuttgart—Leipzig) szeptemberi számában; nyolcz lap.
9. Az abszolutizmus kora Magyarországon. Nagyobb, előreláthatólag háromkötetes, történelmi mű. (Munkában).

Bódiss Juszti I. t.

1. Emlékezés Tompa Mihályról. Komáromi Lapok 1917. 50. sz. decz. 15.
2. Róma és Karthágó a mai háború világításában. Komáromi Ujság 1918. 3., 4., 5. sz. jan. 17., 24., 31.
3. Assisi Sz. Ferencz szelleme és hatása. Komáromi Ujság 1918. 31. sz. aug. 1.
4. Beöthy Zsoltról 70 éves születése napján. Komáromi Ujság 1918 szept. 5. 36. (ünnepi) sz.: Apróságok B. Zs. tanulóéveiből; a komáromi helikon-napok; a komáromi főgymn. tanárkarának üdvözlője Beöthyhez.
5. Utólagos adalékok Beöthyről. Komáromi Ujság 1918 szept. 19. 38. sz.

Concha Győző r. t.

1. Jelentés a bolognai egyetem keletkezésének nyolczszáz éves emlékünnepéről. Kolozsvár, 1888. 13. l.
2. Az országgyűlés tagjainak tanuskodási kötelezettsége. Jogtud. Közlöny. 1898. 129., 137. l.
3. A közig. bíróság 88. sz. elvi jelentős. határozata. U. o. 243. l.
4. Demokratia és nemzetiség. Huszadik Század. 1901. 302. l.
5. Beszéd Lechner Ágost temetésén. Jogtud. Közlöny. 1901. 70. l.
6. Beszéd Hajnik Imre temetésén. U. o. 1902. 297. l.
7. Beszéd Pulszky Ágost temetésén. Akad. Évk. 1901. 499. l.
8. Levél a parlamentáris kormányról. Erdélyi Muzem. 1906. 84-93. l.
9. Az állam mint önczél. Religio. 1907. évf. 22., 23. szám.
10. A közigazgatás reformja. Magyar Jogászegyleti Értekezés. Új folyam. VIII. kötet.
11. Machiavelli föltámadása. Bud. Szemle 453. füzet. 1914.
12. Új elmélet a parlament bajainak orvoslására. U. o. 457. füz.
13. Dr. Királyfi Árpád. Jogállam 1916. nov.—decz. füzet.
14. A zsidó-kérdésről. Huszadik Század 1917. 76—84. l.
15. Szabó Béla, egy elfeledett közjogászunk. Bud. Szemle, 1917. 493. l.
16. Beszéd báró Láng Lajos temetésén. Akad. Ért. 1918 máj. füz.
17. Eötvös és Montalembert barátsága. Adalék a magyar katolikusok autonómiájának kezdeteihez. Budapest. 333 l.

Császár Elemér I. t.

1. Toldy Ferencz kritikai munkássága. II. rész. Irodalomtörténeti Közlemények, 1917. IV. füzet.
2. A Berzsenyi-kritika eredeti fogalmazványa. U. o.

3. Tompa Mihály emlékezete. A Cél, 1917. 10. szám.
4. Cserhalmi Sámuel. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1917. X. füz.
5. Szontagh Gusztáv kritikai munkássága. Budapesti Szemle, 173. kötet (1918).
6. Kovács Ferencz irodalmi hagyatéka. I. és II. rész. Irodalomtörténeti Közlemények. 1918. II. és III. füzet.
7. Kölcsey, a kritikus. Budapesti Szemle, 174. kötet (1918).
8. Az inszurrekció dalvilága. A Daliás Idők Muzsikája című ünnepi kiadványban.
9. A világháború magyar katonanótái. A Cél, 1918. VII. f.
10. Lévy József. U. o. VIII. füzet.
11. Bírálatok. Gulyás József: A sárospataki kéziratos népmesegyűjtemény. Irodalomtörténeti Közlemények, 1917. IV. füzet. — Vándor Iván: Balassa Bálint szerelmei. — U. o. Zoltvány Irén: Arany János emlékezete. U. o. — Villányi Andor: Attak; Legendák; A férj s egyéb elbeszélések. Budapesti Szemle, 172. kötet (1917). — Laczkó Géza: Noémi fia. U. o. — Ujhelyi Nándor: A Tabán. A Cél, 1917. 11. szám. — Barta Lajos: Az élet arca. U. o. — Szmracsányi Miklós: Kukó és más elbeszélések. U. o. — Vándor Iván: Balassa Bálint szerelmei. Budapesti Szemle, 172. kötet (1917). — Surányi Miklós: A trianoni páva. U. o. — Herczeg Ferencz: Tűz a pusztában. A Cél, 1917. 12. szám. — Pekár Gyula: A szép Pongrátné krinolinja. U. o. — Surányi Miklós: A szent hegy. Budapesti Szemle, 174. kötet (1918). — Gábor Andor: Doktor Senki. A Cél, 1918. 4. sz. — Török Gyula: A porban. U. o. — Csathó Kálmán: Most kél a nap. U. o. — Divald Kornél: A M. T. Akadémia palotája és gyűjteményei. Irodalomtörténeti Közlemények, 1918. I. füzet. — Kiss Jenő Sándor: A gép. Budapesti Szemle, 174. kötet (1918). — Bíró Lajos: Lilla. U. o. — Havas Alisz: Szent Borbála képe. A Cél, 1918. 5. szám. Kassák Lajos: Misilló királysága. U. o. — Kortsák Jenő: A tűzrózsák és más novellák. U. o. — Beöthy Zsolt: A magyar irodalom kis-tükre. Budapesti Szemle, 174. kötet (1918). — Bársony István: Az erdő könyve. U. o. 175. kötet (1918). — Gorzó Gellért: Kapitány György. U. o. — Szini Gyula: Porcellán-muzsika. A Cél, 1918. 9. szám. — Zsoldos László: Az ürge. U. o. — Nagy Endre: Erdély fia; A Mágócsy-esírkék. U. o.

Csengeri János I. t.

1. Sophokles drámái két kötetben. Kolozsvár, 1919. (Lampel R. bizománya).
2. Bevezetés Az ember tragédiájának ifjúsági előadásához. (1917. decz. 13., 15.)
3. Emlékbeszéd P. Thewrewk Emil t. tagról az Akadémiában 1918

febr. 25. Megjelent a Budapesti Szemlében (1918 július): németül a Bursian-féle Jahresbericht Biographisches Jahrbuch-jában.

4. Berzeviczy Albert Délen cz. könyvének ismertetése (E. Philol. Közl. 1918 márcz.—ápr. füzet).
5. Classica-philológiai cikkek a Révai-féle Nagy Lexikonban.

Darkó Jenő l. t.

1. Sappho. (Urania, 1918. évf. januári sz.)
2. A brentai csata. (Urania, 1918. évf. júniusi sz.)
3. Die Vergewaltigung Griechenlands durch die Entente. (Pester Lloyd, 1918 június 11.-iki sz. esti lap.)
4. Laonikos Chalkondyles történeti művének kritikai kiadása. (Sajtóra készen.)

Degen Árpád l. t.

1. A rézgálicznak egy új, eredményt ígérő pótszere a peronospora ellen való védekezésben. A m. kir. közp. szőlészeti kísérleti állomás kiadványa. Budapest, 1917.
2. Über ein neues, Erfolg versprechendes Ersatzmittel des Kupfervitriols bei der Bekämpfung der Peronospora. „Allgemeine Wein-Zeitung“ 1917. évf. p. 25—28.
3. (Ref.) A „Bryophyta regni Hungariae exsiccata“ cz. gyűjtemény I. fasciculusáról. (Dr. Györfy István társszerzővel.) Magy. Bot. Lap. XV. p. 109—110.
4. Dr. Josef Pantocsek. (Ein Nachruf.) - Megemlékezés Dr. Pantocsek Józsefről. U. o. p. 213—223.
5. Megjegyzések néhány keleti növényfajról. — Bemerkungen über einige orientalische Pflanzenarten. LXXVIII. Veronica spicata L. ssp. Prodani. U. o. p. 250—251.
6. A Centaurium turcicum (Velen.) Romm. előfordulása hazánkban. — Über das Vorkommen von Centaurium turcicum (Velen.) Romm. in Ungarn. U. o. p. 268—269.
7. A Woodsia glabella R. Br. felfedezése Erdélyben. — Über die Entdeckung der Woodsia glabella R. Br. in Siebenbürgen. U. o. p. 270.
8. (Ref.) Dr. Rapaics Raymund: „Debreczen flórája“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 288—289.
9. (Ref.) Lily Rechinger: „Ein Pfingstausflug in die Kleinen-Karpathen“ cz. értekezéséről. U. o. 289.
10. (Ref.) Dr. Jul. Gáyer: „Amerikanische Einwanderer in der Umgebung von Pozsony“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 289.
11. (Ref.) Rapaics Raymund: „Déli vendég Debreczen flórájában“ cz. értekezéséről. U. o. p. 290.

12. (Ref.) Rapaics Raymund: „A botanika magyarországi történetének főirányai. I.“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 290.
13. (Ref.) Rapaics Raymund: „Írányelvek Magyarország flórájának növényföldrajzi elemzéséhez“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 290.
14. (Ref.) Ivo Pevalek: „*Sisyrinchium angustifolium* Mill. in Kroatien“ cz. értekezéséről. U. o. p. 290.
15. (Ref.) Vale Vouk: „Biologische Untersuchungen der Thermalquellen von Zagorje in Kroatien“ című dolgozatáról. U. o. p. 290.
16. (Ref.) V. Vouk u. I. Pevalek: „Ein Beitrag zur Kenntnis der Basidiomyceten Nord-Kroatiens“ cz. értekezéséről. U. o. p. 291.
17. (Ref.) I. Pevalek: „Zur Kenntnis der Biologie und geogr. Verbreitung der Algen in Nord-Kroatien“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 291.
18. (Ref.) L. Diels: „*Phelipaea Boissieri* Stapf. in Macedonien“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 297—298.
19. (Ref.) W. Junk: „Bibliographia Botanica, Supplementum“ cz. munkáról. U. o. p. 298—299.
20. Az ölomzárolt lóheremagvakért követelhető maximális árról. Köztelek 1917. évf. p. 145.
21. A kuprin-permetezőanyag értéke. U. o. p. 319—320.
22. A vetőmag tisztaságáról. U. o. p. 412—413.
23. (Ref.) „Egyes luczernafajták szénahozama“ cz. dolgozatról. A nemzetközi mezőgazd. intézet közlem. 1917. évf. p. 13—14.
24. (Ref.) „A zöldtakarmányok besavanyítása“ cz. dolgozatról. U. o. p. 15.
25. (Ref.) „Az északamerikai Egyesült Államokban forgalomban levő luczernafajták“ cz. dolgozatról. U. o. p. 20—21.
26. A központi m. kir. szőlészeti kísérleti állomás és ampelologiai intézet évkönyve. VI. évfolyam 1915—1916. A nev. intézet kiadványa. Budapest.
27. A búzának egy új, vadontermő fajvegyülete. Mathem. és Term.-tud. Értesítő. XXXV. kötet 3—4. füz. p. 459—478.
28. Két értékes takarmánypótló anyag. Köztelek 1917. évf. p. 1704—1706.
29. Über zwei wertvolle Futterersatzmittel. Deutsche Landwirtsch. Presse. 1917. évf. p. 598—599.
30. (Ref.) „Proteindús búzák kiválasztása“ cz. dolgozatról. A nemzetközi mezőgazd. intézet közlem. 1917. évf. p. 65—66.
31. (Ref.) „A borsó csirázása“ cz. dolgozatról. U. o. p. 73—74.
32. Megjegyzések néhány keleti növényfajról. — Bemerkungen über einige orientalische Pflanzenarten. LXXIX. *Centaurea Immanuelis-Löwii* n. sp. Magy. Bot. Lap. XVI. p. 117—120.
33. Über einen neuen *Centaurea*-Bastard. — Egy új *Centaurea*-fajvegyülekről. U. o. p. 129—130.

34. *Viscaria atropurpurea* Griseb. délkeleti Magyarországon (im südöstlichen Ungarn). U. o. p. 136—137.
35. (Ref.) Tuzson J.: „Az *Arabis hirsuta* (L.) Scop. alakjai“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 142—144.
36. (Ref.) Ernyey J.: „A pozsonyi botanikus-kert katalogusa 1651-ből“ cz. értekezéséről. U. o. p. 144—145.
37. (Ref.) Augusztin B.: „Adatok a szederlevelek kémiai összetételének ismeretéhez“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 145.
38. (Ref.) Tuzson J.: „A *Polygala sibirica* védelme“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 145.
39. (Ref.) Tuzson J.: „Érdekes pázsit-fajok a délkeleti Kárpátokból“ cz. értekezéséről. U. o. p. 146.
40. (Ref.) Kümmerle J. B.: „Adatok a Balkán-félsziget Pteridophytáinak ismeretéhez“ cz. értekezéséről. (Dr. Györffy István társ-szerzővel.) U. o. p. 147.
41. (Ref.) Schiller Zs.: „Mit jelent a *Thalictrum nigricans*?“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 147.
42. (Ref.) Jávorka S.: „Kisebb megjegyzések és újabb adatok. V.“ cz. értekezéséről. U. o. p. 149—150.
43. (Ref.) Havas G.: „A hereféléken és más növényeken is előforduló rendellenességekről“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 151—152.
44. (Ref.) Györffy I.: „Kettős pártájú terebélyes esengetyűke“ cz. értekezéséről. U. o. p. 152.
45. (Ref.) Tuzson J.: „A budapesti egyetem növényrendszertani és növényföldrajzi intézetének újabb herbarium-beszerzései“ cz. közleményéről. U. o. p. 153.
46. (Ref.) Jávorka S.: „A Magyar Nemzeti Múzeum növénytárának újabb gyarapodása“ cz. közleményéről. U. o. p. 153.
47. (Ref.) Tuzson I.: „Alpinetumok az Északi- és Déli-Kárpátokban“ cz. közleményéről. U. o. p. 153.
48. (Ref.) Fekete L. és Blattny T.: „Az erdészeti jelentőségű fák és cserjék elterjedése a magyar állam területén“ czímű művéről. U. o. p. 153—155.
49. (Ref.) Rapaics Raymund: „A Hortobágy növényföldrajza“ cz. értekezéséről. U. o. p. 155—156.
50. (Ref.) Rapaics Raymund: „Az alföldi flóra növényföldrajzi problémája“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 157—158.
51. (Ref.) Györffy István: „A növénytár jelentése“ cz. közleményéről. U. o. p. 159.
52. (Ref.) Dragutin Hire: „Ispravi radujama dia Auréla Forenbachera „Visianijevi prethodnici u Dalmaciji i Istorijski prijedlog etc.“ cz. értekezéséről. U. o. p. 162.
53. (Ref.) Dragutin Hire: „Floristička iznčavanja Krajevima Istra: I. Kastav i Kastavština“ cz. értekezéséről. U. o. p. 163.
54. (Ref.) Dragutin Hire: „Floristička iznčavanja u istočnim Krajevima

- Istra: II. Učka gora i njezina okolina“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 163.
55. (Ref.) Dragutin Hire: „Prilozi flori otoka Cresa“ cz. értekezéséről. U. o. p. 163—164.
56. (Ref.) S. Varićak: „Polygonarin und Polygonatin“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 164.
57. (Ref.) Dragutin Hire: „Prilozi hrvatskoj flori. I—III.“ cz. értekezéséről. U. o. p. 164.
58. (Ref.) Dr. V. Vouk: „Novija istraživanja a biologiji smokve“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 164.
59. (Ref.) Dragutin Hire: „Novi prilozi hrvatskoj flori. 1. Na otoku Lošinj“ cz. értekezéséről. U. o. p. 164.
60. (Ref.) Karl Pill: „Die Flora des Leithagebirges und am Neusiedlersee“ cz. dolgozatáról. U. o. p. 170.
61. (Ref.) Ign. Urban: Geschichte des kgl. Botanischen Museums zu Berlin-Dahlem“ (1815—1913) nebst Aufzählung seiner Sammlungen“ cz. művéről. (Dr. Györfy István társszerzővel.) U. o. p. 171.
62. (Ref.) Dr. E. Rübel: „Vorschläge zur geobotanischen Kartographie“ cz. értekezéséről. U. o. p. 173.
63. Szerkeszti a „Magyar Botanikai Lapok“ XVI. (1917) évfolyamát.

Ifj. Entz Géza I. t.

1. A véglények magszerkezetéről és chromatin-reductiójáról. Első közlemény, 10 szövegrajzzal. Állattani Közlemények. 1918. 17. kötet 22—32. lap.
2. Schaxel J.: Über den Mechanismus der Vererbung. Állattani Közlemények 1918. 17. kötet 86—89. lap. Ismertetés.
3. Über die mitotische Teilung von Polytoma uvella. Archiv für Protistenkunde 1918. Bd. 38. p. 324—354. Mit Tafeln 12 13 und 5 Textfiguren.

Fejér Lipót I. t.

1. Über die Eindeutigkeit der Lösung der linearen partiellen Differentialgleichung zweiter Ordnung. Mathematische Zeitschrift, Bd. I. Berlin, 1918.
2. Szerkeszti a Matematikai és Fizikai Lapok (26. évfolyam, 1917) matematikai részét.

Fellner Frigyes I. t.

1. Volksvermögen und Volkseinkommen Österreichs und Ungarns im Kriege. Neue Freie Presse, 1918 április 17.
2. Ausztria és Magyarország nemzeti vagyona és nemzeti jövedelme a háborúban. Pénzügyi Szemle, 1918 augusztus.

Fényi Gyula l. t.

1. P. Secchi emlékezete. Magyar Kultúra júniusi füzetében, 529—540. oldalon.
2. „A protuberantiák periodusa“, mely értekezést már júniusban a M. Tud. Akadémiának beküldöttem.
Mint külön dolgozatot bevégeztem:
3. A Kalocsán végzett napsugárzási mérések az 1908—1913. években.

Földes Béla r. t.

1. Társadalmi gazdaságtan. I. kötet. Hatodik kiadás.
2. A valuta jövője. Magyar Kultúra június 5. és Pénzügyi Szemle.
3. Der zwanzigjährige Ausgleich und Deutschland. Das junge Europa, Heft III.
4. Az átmenetgazdasági minisztérium feladatai. Politika, I. sz.
5. Zukunftsmöglichkeiten des Welthandels. Import-Exportzeitung, November.
6. L'industrie de la Hongrie après la guerre. Revue d'Autriche, Nr. 2.
7. Die Zukunft der ungarischen Valuta. Das junge Europa. VI—VII.
8. Die Übergangswirtschaft in Ungarn. Das junge Europa, Heft X.
9. Das Arbeitsprogramm des ungarischen Ministeriums für Übergangswirtschaft. Neue Freie Presse, 29. Sept.
10. Az átmenetgazdaság megszervezése. A monarchia, 17—18.
11. Az átmenetgazdaság főbb problémái. Beszéd az átmenetgazdasági országos tanács megnyitásánál. Az átmenetgazdasági minisztérium kiadványa.
12. A személyi leszerelés néhány általános közgazdasági irányelve. Az átmenetgazdasági minisztérium kiadványa.
13. Die Übergangswirtschaft. Die Zeit, 13. Januar.
14. Személyi leszerelés. Politika, június.
15. Randglossen zur Vermögenssteuer. Die Zeit, 11. August.

Fraknói Vilmos t. t.

1. Kritische Studien zur Geschichte des Dreibundes. 1882—1915. Budapest, 1917.
2. A magyar országgyűlések befolyása a külügyekre. Olcsó Könyvtár.
3. Beckensloer magyar primás III. Frigyes szolgálatában 1459—1489. Történeti Szemle.
4. V. László gyermeksege és uralkodása. 1440—1457. Budapesti Szemle.
5. Anglia politikája a világháború kitörése előtt. Magyar Figyelő.
6. A béke helyreállítása ügyében cikkek az Alkotmány, Pesti Napló, a bécsi Zeit és a Neue Freie Presse hasábjain.

Gaal Jenő r. t.

1. Thessedik Sámuel élete, alkotásai és művei. Megjelent mint az akadémiai Közgazdasági Könyvtár XXI. kötete. 200 lap.
2. Széchenyi nemzetgazdasági alapeszméi. Megjelent a Budapesti Szemle 1918. évi márcziusi füzetében.
3. Egy elfelejtett nagy emberünk. Megjelent a Budapesti Szemle 1918. évi áprilisi füzetében.
4. A falu gondozása. Tanulmány a Közgazdasági Szemle 1918. évi május—júniusi számában.
5. A társadalmi összhang napjainkban. A Magyar Társadalomtudományi Szemle 1918. évi szeptemberi füzetében jelent meg.
6. Sajtó alá kész: Bezerédj Pál emlékezete.

Giesswein Sándor l. t.

1. Igazságosság és Béke. 2 ik kiadás. Sz.-István-Társ. kiadása. 40 l. — Ugyanez németül: Gerechtigkeít und Friede. Pozsony.
2. Alelnöki jelentés a Sz.-István-Társ. 1918. évi LXIV. rendes közgyűlésén. Kath. Szemle, 1918. 4. f. Függ. 3—7. l.
3. Megértés és béke. Nemzetközi Élet, 1917. 10—12. sz. 91—92. l.
4. Nagy Péter és Tolsztoj. U. o. 95—97. l.
5. A nemzetközi szervezkedés eszméjének fejlődése. Nemzetközi Élet, 1918. 1—3. sz. 9—16. l.
6. Két jubileum. U. o. 4—6. sz. 29—31. l.
7. Az európai lelkiismeret. U. o. 7—9. sz. 41—45. l.
8. Weltsprache. Az E. M. Rolaff-féle Lexicon der Pädagogik. Freiburg in Br. V. köt. 791—795. col.
9. Zum Geleite. Előszó Magnus Jocham ily című munkájához: Wir Christen und das päpstliche Friedensprogramm. Leipzig, Verl. Naturwissenschaften, 1917. I—IV. l.
10. Elnöki megnyitóbeszéd a Sz.-István-Akadémia III. ünnepi ülésén (1918 ápr. 21.). Sz.-István-Akadémia Értesítője, 1918. 2. szám. 54—59. l.
11. Új idők küszöbén. Kath. Szemle, deczemberi füzet. 865—876. l.
12. Könyvismertetések: Szabó Ervin: Imperialismus és tartós béke. — Wolkenberg Alajos: A béke útjai. — Lammasch: Das Völkerrecht nach dem Kriege. Nemzetközi Élet, 1917. 10—12. sz. 97—103. l. — Magnus Jocham: Wir Christen und das päpstliche Friedensprogramm. Nemzetk. Élet, 1918. 1—3. sz. 25—26. l. — Magyary Géza: A nemzetközi bíráskodás a magyar jogban. — A. H. Fried: Panamerika. Nemzetközi Élet, 1918. 4—6. sz. 34—36. l. — Concha Győző, Eötvös és Montalambert. Kath. Szemle, nov. 849—853. l.

13. Az új világrend. Igaz Szó, szept. 29. — Ugyanez németül. Die neue Weltordnung. Pressburger Tagblatt, szept. 29.
14. Welche soll die Weltsprache werden? P. Lloyd, 25. Oktober.
15. Der kulturelle Zusammenschluss der Deutschen in Ungarn. P. Lloyd, 5. November.
16. Az új világrend és teendőink. Egyházi Közl. 38. sz.
17. Neues Politisches Volksblatt-ban következő cikkek: Heil dir Friedensfürst. 1917 decz. 25. sz. — Friedensblüten. 1918 jan. 27. sz. — Nur so weiter. 1918 febr. 14. sz. — Völkerverständigung und Demokratie, 1918 febr. 28. sz.
18. Szerkesztés: Nemzetközi Élet, 1918. évf.

Hankó Vilmos l. t.

1. „Universum“. Haditechnikai olvasmányok: a szárazföldön, a vizen, a vízben és a levegőben vívott harcok fegyvereinek, a haditechnika csodáinak a leírása, a harcsszintereknek, a hadsereg táplálásának ismertetése; a természettudományok, a földrajz és az egészségtan köréből való olvasmányok. Évkönyv a család és ifjúság számára. VIII. kötet. Budapest, Lampel Róbert Kk. R.-T. könyvkiadóvállalata.
2. „Ásványtan és vegytan“, a leányközépiskolák használatára.
3. „Chemia és ásványtan“, a polgári leányiskolák használatára. Új kiadás.
4. Chemiai, balneológiai, egészségtani cikkeket írt lapokba, folyóiratokba, a „Vasárnapi Könyv“ című vállalatba, a Tolnai Világlexikonba.
5. A „Magyar Balneológiai Értesítő“-nek, a Magyar Szt. Korona Országai Balneológiai Egyesülete hivatalos közlönyének társ-szerkesztője.

Heinrich Gusztáv r. t.

1. A bolygó zsidó mondája. Második bővített kiadás. Budapest, 1918. Olesó Könyvtár.
2. Szép Magelona. Ford. Tesseni Venczel. Régi Magyar Könyvtár, XXXIX. Sajtó alatt.
3. A német irodalom története. I. kötet. Második átdolgozott kiadás. Sajtó alatt.
4. Az Akadémiai Értesítőben: Főtitkári jelentés. — Jelentés a Wodianer-jutalmakról.
5. Szerkesztés: Akadémiai Értesítő. — Olesó Könyvtár. — Régi Magyar Könyvtár. — Ál-shakespear drámák.

Hóman Bálint l. t.

A) Önállóan megjelent művek.

1. A magyar városok az Árpádok korában. Budapest, 1908. XV, 128 l.
2. Östörténetünk keleti forrásai. (Kny. a Századokból.) U. o. 1908. 21 l.
3. Szent László történelmi jelentősége. U. o. 1910. 10 l.
4. A zágrábi püspökség alapítási éve. (Kny. a Turulból.) U. o. 1910. 48 l.
5. Zeitalter der orientalischen Quellen zur Urgeschichte der Ungarn. (Extrait de la Revue Orientale.) 1910. 14 l.
6. A Philologiai Közlöny 1871—1872. Hóman Ottó levelei nyomán. (Kny. az Egyet. Phil. Közlönyből.) Budapest, 1911. 10 l.
7. Az első állami egyenesadó. Adalék az európai adótörténethez. (Kny. a Történeti Szemléből.) Budapest, 1912. 26 l. (Kivonata: Akadémiai Értesítő, 1912.)
8. A veszprémvölgyi 1109. évi oklevél hitelessége. (Kny. a Turulból.) Budapest, 1912. 4°. 19 l.
9. A társadalmi osztályok Szent István államában. (Kny. a Békefi-Emlékkönyvből.) U. o. 1912. 20 l.
10. Die erste staatliche direkte Steuer. Ein Beitrag zur europäischen Steuergeschichte. (Kny. az Ungarische Rundschau-ból.) Leipzig, 1912. 22 l.
11. A honfoglaló törzsek megtelepedése. (Kny. a Turulból.) Budapest, 1912. 4°. 26 l.
12. Adó vagy földbér? (Kny. a Századokból.) U. o. 1913. 16 l.
13. A középkori magyar pénztörténet bibliographiája. 1597—1913. (Kny. a Közgazdasági Szemléből.) U. o. 1914. 10 l.
14. Magyar Pénztörténet 1000—1325. Kiadja a M. Tud. Akadémia. Budapest, 1916. 711 l.
15. Szent István görög oklevele (Kny. a Századokból.) U. o. 1917. 57 l.
16. A magyar nép neve és a magyar király czíme a középkori latin-ságban. (Kny. a Történeti Szemléből.) U. o. 1917. 73 l. (Kivonata: Magyar Nyelv, 1918.)
17. A XIV. századi aranyválság. (Kny. a Fejérpataky-Emlékkönyvből.) U. o. 1917. 31 l.
18. Friesacher, Wiener und böhmische Münzen in Ungarn zwischen den Jahren 1200 bis 1338. (Kny. a Wiener Numismatische Zeitschrift-ből.) Wien, 1918. 64 l.

B) Folyóiratokban megjelent dolgozatok.

19. A szántai sziget és abádi rév helyrajzi meghatározása. Századok, 1909.

20. Pótlék a magyarországi latinság szótárához. U. o. 1913.
21. Az első adó elméletéhez. U. o. 1913.
22. Magyar pálos breviariumok és missalék. Magyar Könyvszemle, 1914.
23. A magyar történeti bibliográfia tervéhez. Könyvtári Szemle, 1914.
24. Csák Máté állítólagos pénzverése és egy trieri oklevél. Turul, 1915.
25. Egy 1256. évi esztergomi oklevélpár. U. o. 1916.
26. Szent István pénzverése. Századok, 1916.
27. V. István liliomos obolusa. Numizmatikai Közlöny, 1916.
28. A XI. századi pénzromlás és a magyar hercegek pénzverése. Akad. Értesítő, 1916.
29. Csépan. — Obon. Magyar Nyelv, 1917.
30. Csáköstüveg. U. o. 1918.
31. Adalék X—XI. századi pénztörténetünkhöz. Századok, 1918.
32. Megjegyzések Balogh Albin hozzászólására és Végszó. Numizmatikai Közlöny, 1917. és 1918.
33. Az árpádkori pénzverési adminisztráció kérdéséhez. U. o. 1918.
34. S és cs. Magyar Nyelv, 1918.
35. Miskál. Szily-Emlék, 1918.
36. Ugrin. Magyar Nyelv, 1918.

C) Könyvismertetések.

37. Lüttich R.: Ungarnzüge in Europa im X. Jahrhundert. Történeti Szemle, 1912.
38. Czöbel Ernő: Heltai Gáspár dialogusa. Századok, 1912.
39. Semnigotha. I—III. Turul, 1912. és 1915.
40. Altunian G.: Die Mongolen und ihre Eroberungen im Kaukasus im XIII. Jahrhundert. Tört. Szemle, 1913.
41. Szekfü Gyula: A serviensek és familiarisok. Századok, 1913.
42. Szende Pál: A magyar városok a középkor végén. U. o. 1913.
43. Czimer Károly három hadtörténelmi dolgozata. Hadtörténelmi Közlemények, 1914. — Felelet Czimer válaszára. U. o. 1915.
44. Éble Gábor: A nagykárolyi gr. Károlyi-család leszármazása. Századok, 1914.
45. Eckhart Franz: Die glaubwürdigen Orte Ungarns im Mittelalter. Tört. Szemle, 1915.
46. Kassowitz Tivadar Brunó: Szellemi áramlatok a XVI. század derekán. Tört. Szemle, 1915.
47. Szentpétery Imre: A borsmonostori apátság árpádkori oklevelei. Századok, 1916.
48. Molnár Ferencz: Egy haditudósító naplója. — Berend Miklós harcztéri naplója. U. o. 1916.
49. Domanovszky Sándor: A harminczadvám eredete. Katholikus Szemle, 1916.
50. Kérészi Zoltán: Adalékok a magyar kamaraigazgatás történetéhez. Századok, 1917.

51. Fögel Sándor: Celtis Konrád és a magyarországi humanisták. Századok, 1917.
52. Siklóssy László: Kuny Domokos, egy magyar keramikus a XVIII században. U. o. 1918.
53. Fögel József: II. Lajos udvartartása. U. o. 1918.
54. Róheim Géza: A kazár nagyfejedelem és a Turul-monda. U. o. 1918.
55. Szentpétery Imre: Szent István király pécsi és pécsváradi alapítólevele. U. o. 1918.
56. Lukinich Imre: Erdély területi változásai 1541—1711. U. o. 1918. Kisebb könyvismertetések a Századokban.

Horváth Géza r. t.

1. A görög-latin állatnevek magyar ragozásáról. Akadémiai Értesítő, 1917.
2. Heteroptera palaearectica nova vel minus cognita. I. Annales historico-naturales Musei Nationalis Hungarici. XV. kötet. 1917.
3. Description d'une nouvelle Cigale d'Égypte. U. o.
4. Fagyöngyön élő rovarok. Rovartani Lapok. XXIV. kötet. 1917.
5. Érdekes vízipoloska a Duna fenekén. Állattani Közlemények. XVII. kötet. 1918.
6. Horváth Boldizsár jászói prefektus végrendelete 1617. Történelmi Közlemények Abauj-Torna vármegye és Kassa multjából. VI. évf. 1918.
7. Kítaibel Pál állattani megfigyelései. Annales historico-naturales Musei Nationalis Hungarici. XVI. kötet. 1918.
8. De Hydrocorisis nonnullis extraeuropaeis. U. o.
9. Szerkesztette a Magyar Nemzeti Múzeum természetrajzi osztályainak „Annales historico-naturales Musei Nationalis Hungarici” cím alatt megjelenő folyóiratát.

Illés József l. t.

1. A szent korona a koronázásnál. Jogtud. Közl. 1916. LI. évfolyam, 48. sz. 415. l.
2. A koronázási hitlevelet szerkesztő országos küldöttség jelentése. Országgyűlési irományok 1331. sz.
3. A szent korona. Jogtud. Közl. 1916. LI. évf. 53. sz. 482. l.
4. Die heilige Stephanskron. Neues Wiener Tagblatt, 1916 deczember 29. L. évf. 359. sz.
5. A magyar ezimer és a királyi czím története 1804-től kezdve. Budapest, 1916, M. Tud. Akad. Érték. a tört.-tud. köréből. XXIV. kötet. 6. sz. 100 lap.

Hosvay Lajos r. t.

1. Észrevételek. Megjelent a Budapesti Hirlap 1917. évi augusztus 15-iki számában.
2. Olvasóinkhoz. A Természettudományi Közlöny 50 éves évfordulója alkalmából. Megjelent a Természettudományi Közlöny 1918. évi januáriusi füzetében, 3. l.
3. Az ellenséges nagyállamok természettudományi mozgalmai a chemiai ipar fejlesztése érdekében. Elnöki megnyitóbeszéd a Kir. m. Természettudományi Társulat 1918. évi február 27-én tartott LXXVIII-ik közgyűlésén. Megjelent a Természettudományi Közlöny 1918. márcziusi füzetében, 145. l.
4. Az Akadémia újabb feladatai. Elnöki megnyitóbeszéd a M. Tud. Akadémia 1918. évi május 5-én tartott LXXIII. közülésén. Megjelent a Budapesti Szemle 1918. évi júniusi füzetében. Az Akadémiai Értesítő 1918. évi szeptember-októberi füzetében. Kivonatossan közölte a Természettudományi Közlöny 1918. évi júliusi füzetében, 389. l.
4. Dr. Wartha Vincze emlékezete. A m. kir. József-mégyetem 1918. május 12-én tartott ünnepi ülésén mondott emlékbeszéd. Megjelent a Természettudományi Közlöny 1918. évi júniusi füzetében 334. l.
6. Közéletmezés és Közegészségügy. Elnöki megnyitóbeszéd az Országos Közegészségügyi Egyesület 1918. évi június 9-én tartott XXXIII. évi rendes közgyűlésén. Megjelent az „Egészség” 1918. évi 8. és 9. füzetében.

Istvánffy Gyula l. t.

1. A kukoriczapapiros-gyártás kezdete Magyarországon. Természettudományi Közlöny. I. köt. 1918. 697—698. füzet. 313—316. l.
2. A dohány pótlása. U. o. 428—429. l.
3. Néhány újabb hadipótlószerről. U. o. 173—175. l.
4. A szőlőperonospora fellépésének előre jelzése. A Köztelek melléklete: A Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet Közleményei. VII. 1918. 4—5. has.
5. Mesterséges lószőr. Természettudományi Közlöny. XLIX. 1917. 154. l.
6. A vadgesztenye felhasználása. U. o. 784. l.

Jendrassik Ernő r. t.

1. Zur Diskussion über die Neurosenfrage. Theorie der Hysterie und der Neurasthenie. Neurolog. Centralblatt, 1917. Ugyanez magyarul, Orvosi Hetilap, 1918.

2. A fertőző bajok leküzdéséről és az azoktól való megóvásról. Orvostképzés, 1918.
3. Észrevételek a szívbajokról. Orvostképzés, 1918.
4. Über das Wesen der Energien. Budapest, 1918.

Karácsonyi János r. t.

1. Horvát vakoskodás. (Értekezés.) Századok, 1918.
2. Šišić: Geschichte der Kroaten. (Ismertetés és bírálat.) Századok, 1918.
3. Fény. Kusid. Prókátor. (Szómagyarázatok.) Szily: Emlék, 1918. 107—9.

Konek Frigyes l. t.

1. A cocainhoz hasonló hatású testek synthesiséről. Magy. chemiai folyóirat, 1895. 145. l.
2. A benzolmolekula szerkezetéről. U. o. 1897. 52. l.
3. Az euchinin létjoga. U. o. 1898. 79. l.
4. Meyer Victor emlékezete. U. o. 1898. 22. l.
5. A „Lassaigne“-féle nitrogénpróba egy egyszerű pótlása. U. o.
6. Szénelemzések, válasz Griftner Albert bírálatára. U. o. 1904. 55. l.
7. Széntartalmú vegyületek elemzése elektromos égetőkemencében. U. o. 1905. 4. l.
8. Szerves égetéssel kapcsolatos hamumeghatározásra vonatkozó észleletek. U. o. 1907. 1. l.
9. A VI-ik nemzetközi alkalmazott chemiai kongresszus. U. o. 1907. 10. l.
10. (és Vuk M.) Adatok a kén fiziológiai hatásának ismeretéhez. U. o. 1908. 97., 115., 129. l.
11. Antipyrin és thionylchlorid. U. o. 1908. 145. l.
12. A mercuridithiobisantipyrinről mint a fémek higanynak organikus bisulfidokkal való közvetlen egyesülésének egy sajátos és jellemző esetéről. U. o. 1908. 161., 177. l.
13. Aspirin és acetylsalicilsav. U. o. 1911. 177. l.
14. A Párisban 1910 június 27-től július 2-ig — az élelmiszerek vizsgálatára alkalmas módszerek egységesítésének tanulmányozása végett — megtartott nemzetközi értekezlet tanácskozásának (határozatainak) eredményei. U. o. 1911. 43. l.
15. Seléntartalmú szerves vegyületek elégetése nagy nyomás alatt oxigénban. U. o. 1913. 97. l.
16. Észrevételek a kalorimétrikus hamumeghatározáshoz. U. o.
17. Egyszerű újítás, mellyel a kaloriméterek platinátégelyeinek tartósságát fokozhatjuk. U. o. 1913. 95. l.
18. Az asymmetrikus metanitrosalicilsav néhány új származéka. Math. és Term.-tud. Ért. 1896. 16. l.

19. China alkaloidák hydroszármazékai. U. o. 1896. 50. l.
20. Magyarországi szenek vegyi összetétele és caloriaértéke. U. o. 1902. 588. l.
21. Gyors és egyszerű quantitativ eljárás organikus vegyületek, továbbá szenek, kőolajok, bitumen- és egyéb anyagok kéntartalmának meghatározására. U. o. 1903. 313. l.
22. Organikus vegyületek phosphor- és nitrogéntartalmának quantitativ meghatározása natriumperoxyddal. U. o. 1904. 92. l.
23. Natriumperoxid-barit módszer. U. o. 1904. 97. l.
24. (és Zöhls A.) Quantitativ nitrogén-meghatározás szerves anyagokban natriumperoxyddal. U. o. 1904. 168. l.
25. Kéntartalmú alkaloidok synthesiséről. U. o. 1907. 363. l.
26. Összehasonlító tanulmányok organikus selenidekről és sulfidekről. 1913. 735. l.
27. (és Skraup Zd. H.) Über neue Verbindungen der Chinaalkaloide mit Aethyljodid. Monatshefte f. Chemie. 1894. 37. l.
28. Über Hydrierungsversuche mit Cinchonin. U. o. 1895. 321. l.
29. Schwefelbestimmung. Zeitschr. f. ang. Chemie. 1903. 516. l.
30. Natriumperoxyd in der qual. organ. Analyse. U. o. 1904. 771. l.
31. Phosphor u. Stickstoffbest. mit Natr. peroxyd. U. o. 1904. 886. l.
32. Organische Stickstoffbestim. mit Natr. peroxyd. U. o. 1904. 1093. l.
33. (és Zöhls A) Natriumperoxyd in der organ. Analyse. U. o. 1904. 1887. l.
34. (u. a.) Elektrische Elementaranalyse. U. o. 1905. 1268. l.
35. (u. a.) Über die Einwirkung von Natrium und Amylalkohol auf Cinchonin. Ber. d. Chem. Gesellsch. 1896. 1637., 1843. l.
36. (u. a.) Hydrierungsversuche mit Cinchonin. U. o. 1896. 605. l.
37. (u. a.) Über Hydroderivate v. Chinaalkaloiden. U. o. 1897. 801. l.
38. (u. a.) Elektr. Elementaranalyse. U. o. 1907. 2263. l.
39. (és Einhorn A.) Über die Einwirkung von Brom auf das Dihydrobenzaldoxim. U. o. 1893. 623. l.
40. (u. a.) Über die Amide der Ecgonine. U. o. 1893. 962. l.
41. (és Skraup Zd. H.) Über neue Isomere der Jodaethylverbindungen von Chinaalkaloiden. U. o. 1893. 1968. l.
42. Chem. Zusammensetzung u. Heizwerth d. Kohlen Ungarns. Chemiker Zeit. 1902. 1082. l.
43. Bestim. d. Schwefels in Kohlen, Erdölen usw. U. o. 1903. 648. l.
44. Einige Beobachtungen über elementaranalytische Aschebestimmung. U. o. 1906. 566. l.
45. Beiträge z. Kenntnis über die Chemische Zusammensetzung u. den Heizwerth der Kohlen Ungarns. U. o. 1904. 794. l.
46. Karl v. Than. U. o. 1907. 673. l.
47. Béla v. Lengyel. U. o. 1913. 353. l.
48. Einige Beobachtungen über kalorimetrische Aschenbestimmung. U. o. 1913. 1181. l.

49. A selen új oxigénvegyülete. Mathm. Term.-tud. Ért. 1914.
50. Organikus festéksynthesis alkaloidákkal. U. o.
51. (és Mitterhauser.) Néhány új naphthylpyrazolon synthesiséről. U. o. 1914.
52. (és Paescu.) A paracumársav és vanilinsav néhány új származéka. 1914.
53. Tudományos szakelőadások a berlini (1903), a római (1906), a londoni (1909) nemzetközi alkalmazott kémiai congressusok annaleseiben.
54. Tudományos szakelőadások a német természettudósok és orvosok nagygyűléseinek — Köln (1908), Wien (1913) — évkönyveiben.
55. Szakreferátumok a Magyar Tudományos Akadémia III. osztályának és a Kir. Magyar Természettudományi Társulat kémia-ásványtani szakosztályának üléseiről, rendszeresen 1896 óta a „Chemiker Zeitung“-ban és néhányszor a „Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn“ cz. évkönyvben (néhai Than Károly megbízásából).
56. Emlékezés Ehrlich Pálra, a salvarsan felfedezőjére. Term.-tud. Közl. 1915. 580. l.
57. A világháború a szén és a koks. U. o. 1915. 706. l.
58. A törvényszéki kémia szerepe a világháborúban. U. o. 1915. 805. l.
59. Arany és ezüst a tengervízben. U. o. 1915. 817. l.
60. Vaspénz. U. o. 1916. 44. l.
61. A négyvegyértékű oxigén és annak szerepe a természetben. U. o. 1916. 294. l.
62. Az altatás újabb módja. U. o. 1916. 339. l.
63. Zöldhajú emberek. U. o. 1916. 340. l.
64. Ágyúlövészerű ködriánások. U. o. 1916. 407. l.
65. A lidércfény keletkezése. U. o. 1916. 408. l.
66. Görgy Arthur kémiai munkássága. U. o. 1916. 446. l.
67. A spanyolországi platina. U. o. 1916. 469. l.
68. Partok védelme a hullámverés ellen. U. o. 1916. 608. l.
69. Növényi gyöngyök. U. o. 1916. 609. l.
70. A két- és négyvegyértékű nitrogén és a páros atomszámok törvénye. U. o. Pótfüzetek 66. l.
71. A mesterséges kaucuk. U. o. Pótfüzetek. 97. l.
72. A nukleinsavak mesterséges előállítása. U. o. Pótfüzetek. 174. l.
73. Alumíniumpénz. U. o. 1917. 232. l.
74. Rádiumrománcz. U. o. 1917. 647. l.
75. Egy magyar kálitrágya. U. o. 1917. 743. l.
76. A Röntgen-sugarak újabb alkalmazása. U. o. Pótfüzetek. 102. l.
77. Adatok a thiaceteczetéter és az α -chloracetecetéter ismeretéhez és az oxalsavnak egy újabb keletkezési módja. Math. és Term.-tud. Ért. 1918.

78. Ugyanez németül. Ber. d. Deutsch. Chem. Ges. 1918. 391. l.
79. A műtrágyák és egyéb mezőgazdaságilag fontos chemiai czikkek háborús világforgalmáról stb. Két nagyobb közlemény a Köztelek-ben 1916.
80. Új háborús kálitrágyák. U. o. 1916.
81. Háborús ammoniaktrágyasó. U. o. 1916.
82. A vegyész szerepe a világháborúban. Vegyészeti Lapok, 1918. 1. füz.
83. Über Kalisalze aus Ungarn. Chemiker-Zeitung. 1918. 365. l.
84. Über eine neue Sauerstoffverbindung des Sells. Berichte der Deutschen Chemischen Gesellschaft Berlin. Jahrgang LI. 1918. 872. l.
85. (és Schleifer O.) Über neue selenhaltige Derivate des Antipyrins. 1918. 842. l.
86. (és Pacsu J.) Über einige neue Derivate der Paracumar- und Vanillinsäure. U. o. 1918. 855. l.
87. (és Mitterhauser R.) Über Synthese einiger neuer Naphthylpyrazolone. U. o. 1918. 865.

Kornis Gyula l. t.

1. A lelki élet. II. köt. Budapest, 1918, 464. lap. A M. T. Akadémia kiadása.
2. A bölcsészeti kar jelentősége a tudományegyetemen. A pozsonyi Erzsébet-tudományegyetem 1917/18. tanévi irataiból. III. füzet. 17—40. l. (Különlenyomat. Pozsony, 1918. 26 l.)
3. J. Lindworsky: Das schlussfolgernde Denken. Ismertetés az Athenaeum 1918. 3. füzetében.
4. G. Störriug: Psychologie des menschlichen Gefühlslebens. Ismertetés az Athenaeum 1918. 5. füzetében.
5. H. Schmidkunz: Philos. Propädeutik. Ismertetés az Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közlöny 1918. évf. 485—487. l.

Kováts Gyula l. t.

1. Rott Nándor veszprémi püspök. A Budapesti Hirlap 1917. évi július 11-iki számában.
2. Nyílt levél a Budapesti Hirlap szerkesztőjéhez. Válaszképen Jan-kovich Bélának a képviselőházban 1917. évi november 30-án tartott beszédére. A Budapesti Hirlap 1917. évi december 4-iki számában.
3. A katolikus autonómia. A Budapesti Hirlap 1917. évi december 27-iki számában.
4. Szekularizáció. Válaszképen dr. Baltazár Dezső református püspök cikkére. A Budapesti Hirlap 1918. évi január 13-iki számában.

5. Az új egyházi törvénykönyv. A Budapesti Hirlap 1918. évi május 18-iki és május 21-iki számában.
6. Az új kánonjogi kodex, Felolvasa a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1918. évi június 17-én tartott ülésén. Sajtó alatt.
7. Wilson békepontjai. A Budapesti Hirlap 1918. évi október 8-iki számában.
8. Felirat a tanári rangsor kérdésében a budapesti királyi magyar tudomány-egyetemen 1617 ex 1904/5. sz. a. A tanári rangsor kérdése a budapesti királyi magyar tudomány-egyetemen. A Franklin-Társulat nyomása. 1905. 3—11 lap.
9. Csernoch János primás theologiai diszdoktorrá avatásakor az esztergomi primási aulában 1913. évi december 27-ikén elmondott rektori beszéd. Diszdoktorrá avatások a Nagy-Konstantin-jubileum alkalmából. Különlenyomat a Religio 73. évfolyamából. Budapest, a Stephaneum r.-t. nyomása. 1914.

Krompecher Ödön I. t.

1. Az emlő tömlős megbetegedésének és rákjának kóroktanához. *Mathemat. és Természettud. Értesítő*, XXXIV. 2. f. 1916.
2. Zur Histogenese und Morphologie der Cystenmamma (Maladie kystique Reclus, Cystadenoma Schimmelbusch, Mastitis chronica cystica König) der intrakanalikulären Kystadenome und der Kystodenokarzinome der Brustdrüse. *Zieglers Beiträge zur allgem. Pathol.* Bd. 62. 1916.
3. A női nemzőszervek szövettana, kórbonczana és kórszövettana. *Tauffer—Tóth: A nőgyógyászat kézikönyve. I. Magyar könyvkiadó-társ. 1916.*
4. Über die Beteiligung des Endothels und des Blutes bei der Bildung tuberkulöser und sonstiger intravaskulärer Riesenzellen. *Zeitschr. für Tuberkulose. (Orths Festschrift.)* Bd. 27. H. 1—4.
5. Zur Histogenese und Morphologie der Adamantinoma und sonstiger Kiefergeschwülste. *Zieglers Beitr. zur allgem. Pathologie.* Bd. 64. H. 2. 1918.
6. Az adamantinoma eredetéről és szöveti szerkezetéről. *Mathemat. és Természettud. Értesítő.* XXXV. 5. f. 1918.
7. Zur Kenntnis der Basalzellenkrebse der Nase, der Nebenhöhlen, des Kehlkopfes und der Trachea. *Arch. f. Laryng. u. Rhinologie.* Bd. 31. H. 3. 1918.
8. Zur Kenntnis der Geschwülste und Hypertrophien der Schweissdrüsen. *Arch. f. Dermatol. u. Syphilis.* 1918.
9. Über die Basalzellentumoren der Zylinderepithel-Schleimhäute mit besonderer Berücksichtigung der „Karzinome“ des Darms. *Zieglers Beitr. zur allgem. Pathol.* Bd. 65. 1918.

Lenhossék Mihály r. t.

1. A finn-ugor nyelvesaládhoz tartozó orosz hadifoglyokon végzett anthropologiai vizsgálatok. Akadémiai Értesítő, XXVII. kötet.
2. Anthropologische Untersuchungen an russischen Kriegsgefangenen finnisch-ugrischer Nationalität. Turán, 1917. 3. szám.
3. Balkáni antropologia. Turán, 1917. 8–9. szám.
4. A balkáni népek embertani tulajdonságai. Természettudományi Közlöny, 1917.
5. A fogszerű egykor és most. Mathem. és Természettud. Értesítő, XXXV. k. 1918.
6. Die Zahnkaries einst und jetzt. Archiv für Anthropologie, 1918.
7. A népfajok és az eugénika. Természettud. Közlöny, 50 k. 7–8. szám. 1918.
8. Európa lakosságának fajbeli összetétele. Természettud. Közlöny, 50. k. 9–10. szám. 1918.
9. A sejt és a szövetek. Budapest, 1918. Franklin-társulat. 354 oldal. 248 ábra.

Lóczy Lajos r. t.

A) Szerkesztések.

1. Gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjának tudományos eredményei 1877–1881. I. kötet: XXXV + 750 old., 175 ábrával, 10 táblával 1 térképpel. — II. kötet: X + 877 old., 13 ábrával, 21 táblával. — III. kötet. VI + 455 old., 35 ábrával, 15 táblával, 7 táblázattal. Atlasz 15–15 topographiai és geologiai térképkel 1:1.000.000. (Wissenschaftliche Ergebnisse der Reise des Grafen Béla Széchenyi in Ostasien, 1877–1880. I. Bd.: CCLIII + 851 pp. und mit den gleichen Abbildungen und Beilagen, wie das ung. Original. — II. Bd.: XIII + 780 pp. mit 23 Tafeln. — III. Bd.: VII + 523 pp. mit 32 Figuren, 15 Tafeln und 7 Tabellen. Atlas, wie im ung. Original.) Budapest–Wien, 1890–1899.
2. A Magyar Földrajzi Társaság könyvtárának első 12 kötetéből álló sorozata. Budapest, 1899–1911 között.
3. A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei. I–III. k. és térképatlasz. (Resultate der wissenschaftlichen Erforschung des Balatonsees. I–III. Band und Kartenatlas.) Budapest, 1897–1918. (Még nincs befejezve.)
4. A Magyar Szent Korona Országainak földrajzi, társadalomtudományi, közművelődési és közgazdasági leírása. Budapest, 1918. VIII + 528 old. A M. Földrajzi Társaság kiadása.

B) Közlemények.

5. 1870. Schweizi levelek. Tárczaczikk az „Alföld” április 16. és május 12—15. számaiból.
6. 1874. Geologiai és palaontologiai tanulmányok Arad megyéből. 1—14. Földtani Közlöny, IV. évf. 1. old.
7. 1876. Jelentés a Hegyes-Drócsa-hegységben tett földtani kirándulásokról. 1—26. 1 táblával. U. o. VI. évf. 85. o.
8. 1877. A baráthegyi barlang és a benne talált őskori tárgyak leírása. 1—40. 13 rajz. Természettudományi Közlöny, 83. és 97. old.
9. 1877. Néhány echinoidea a Fehér-Körös-völgy neogén rétegeiből. (Einige Echinoiden aus den Neogen-Ablagerungen des Fehér-Körös-Tales.) 1—6. 1 táblával. Természettudományi Füzetek, I. évf. 39. old.
10. 1877. Az Itacoulmit Ázsiában. (Der Itacoulomit in Asien.) Jegyzetek a ponti emelet osztályozásához Magyarországon. (Notizen zur Klassifikation der pontischen Stufe in Ungarn.) 1—2. U. o. 109. és 110. o.
11. 1877. A Bihar-hegység egy sajátos völgyalakjáról. 1—8. 1 táblával. Földtani Közlöny, VII. évf. 181. o.
12. 1877. A Hegyes-Drócsa-hegység ásványlelhelyei. 1—12. 1 rajz.
13. 1878. Die Liskovaer Höhe im Baráthege (Liptauer Komitat). Eine vorgeschichtliche Höhlenwohnung und deren Überreste. 1—55. 13 Holzschnitte.
14. 1880. Khinai udvariasság. Tárczaczikk az Ellenőr okt. 1. sz.-ból.
15. 1880. Khinai üzletekről. Tárczaczikk az Ellenőr október 12—13. számából.
16. 1880. Földrajz és geologia. 1—7. Földtani Értesítő, I. évf. 6. sz. 113. o.
17. 1880. Kukunor és keleti Tibet. 1—25. Földrajzi Közlemények, X.
18. 1880. A földrengésről. 1—17. 2 rajz. Természettudományi Közlöny, 137. füzet.
19. 1880. Gróf Széchenyi Béla expedíciójáról Khinában és a tibet-khinai határon. 1—30. 1 táblával. Népszerű természettudományi előadások gyűjteménye, III. k. 23. f.
20. 1881. Egy kirándulás Jávára. 1—28. Budapesti Szemle, XXV.
21. 1881. Utazási jegyzetek Jáváról. 1—12. 1 táblával. Földtani Közlöny, XI. évf. 161. o.
22. 1881. Reisenotizen aus Java. 1—13. U. o. 274. o.
23. 1881. A folyóknak, mint geologiai tényezőknek munkája. 1—21. 12 rajz. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, XV. k. V. f. 375. o.
24. 1882. Geologiai jegyzetek Krassó megye északi részéből. Földtani Közlöny, 1—24. 4 rajz. XII. évf. 1. o.

25. 1882. Geologische Notizen aus den nördlichen Teilen des Krassóer Komitates. U. o. 1—20. 4 Fig. 113. o.
26. 1883. Jelentés az 1883-ik év nyarán a Maros és a Fehér-Körös közötti hegyvidéken és az Arad-Hegyalján eszközölt földtani részletes felvétetről. 1—18. 1 o. U. o. XIV. évf. 196. o.
27. 1883. Bericht über die geologische Detailaufnahme während des Sommers 1883 im Gebirge zwischen der Maros und der Fehér-Körös und der Arad-Hegyalja. 1—10. Fig. U. o. 343. o.
28. 1884. A Krakatau vulkának 1883. évi kitörése. 1—22. 1 táblával. U. o. XIV. évf. 17. o.
29. 1884. Die chinesische Provinz Kan-suh. 1—4. 1 Karte. Vortragsauszug. Mitteilungen des Vereines für Erdkunde. in Leipzig. S. 40.
30. 1884. Vázlatok a khinaiak ethnographiájáról. 1—22. Földrajzi Közlemények, XII. k.
31. 1884. Esquises de l'ethnographie des Chinois. 1—15. Bulletin de la Société hongroise des Geographie, XII. köt.
32. 1884. Jelentés az 1884. év nyarán a Maros és a Fehér-Körös közötti hegyvidéken eszközölt földtani részletes felvétetről. 1—18, 1 rajz. Földtani Közlöny, XV. évf. 251. o.
33. 1885. Jelentés az 1885. év nyarán a Maros-völgyben és Temes megye északi részében eszközölt földtani részletes felvételekről. 1—24. 4 rajz. M. kir. Földtani Intézet évi jelentése.
34. 1885. Bericht über die geologische Detailaufnahme im Maros-Tale und im nördlichen Teile des Temeser Komitates im Sommer des Jahres 1885. 1—28. 4 Fig. Jahresberichte der kgl. ung. Geolog. Anstalt für 1885.
35. 1886. Das chinesisch-tibetanische Grenzgebiet der Provinz Sz'tschwan. 1—23. 10 Fig. Globus. Illustrierte Zeitschrift für Länder- und Völkerkunde, Bd. 52. 9. u. 11.
36. 1886. A khinai birodalom természeti viszonyainak és országainak leírása. 1—865. 200 rajz. 1 térkép. Kir. M. Természettudományi Társulat kiadványa.
37. 1886. Jelentés az 1886. év nyarán Arad-Csanád és Temes megyékben eszközölt földtani részletes felvételekről. 1—18. 1 rajz. M. kir. Földtani Intézet 1886. évi jelentése, 33. old.
38. 1886. Bericht über die geologischen Detailaufnahmen im Arad-Csanáder und Temeser Komitate im Sommer des Jahres 1886. 1—21. 1 Fig. Jahresberichte der kgl. ung. Geolog. Anstalt für 1886.
39. 1887. Die historischen Denkmale von Hsi-ngan in der chinesischen Provinz Shen-hsi. Deutsche Rundschau für Geographie und Statistik, X. Jg. 2.
40. 1887. Jelentés az 1887. év nyarán Arad megyében eszközölt földtani részletes felvételekről. 1—11. A m. kir. Földtani Intézet évi jelentése.

41. 1888. A Maros és a Fehér-Körös közötti krétakerület Arad megyében. 1—10. Jelentés az 1888. évi földtani részletes felvételről. U. o.
42. 1890. A geológiai megfigyelések leírása és eredményei gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjából 1877—1880. Budapest. Különlenyomat a „Gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjának tudományos eredményei” című munkából, I. köt. III. szak. 1—428. 167 rajz, 11 tábla.
43. 1891. Die Reise des Grafen Széchenyi in China. 1—12. Vortrag Comptes-rendu du V. Congrès international des sciences géographiques.
44. 1891. A lukareczi bazalt Temes vármegye rékási járásában, Gáll József főrendiházi tag, nagybirtokos birtokán. 1—11. 1 rajz, 1 tábla. (Der Lukareczer Basalt im Rékaser Bezirke des Temesvárer Komitates, auf dem Besitze des Magnatenhausmitgliedes und Grossgrundbesitzers Dr. Joseph Gáll.) Budapest, Fanda.
45. 1891. Jelentés a Balaton-bizottság 1891. évi munkálkodásáról. A Balaton régi színlői és terrasza. 1—12. 1 rajz. (A M. Földrajzi Társaság Balaton-bizottságának jelentése 1891. évi működéséről. Földrajzi Közlemények, XIX. köt.
46. 1891. Rapport sur l'Activité du comité du lac Balaton, pendant l'Année 1891. Les Lignes d'Anciens niveaux et terrasses du lac Balaton. 1—6. 1. Fig. U. o.
47. 1891. Dr. Georg Wegener: Versuch einer Orographie des Kwen-lun. Literaturbericht. Das Ausland. Wochenschrift für Erd- und Völkerkunde. Stuttgart, Nov.
48. 1892. Az elnök évi jelentése. 1—10. Földrajzi Közlemények.
49. 1892—1893. Jelentés a Balaton-bizottság 1892. és 1893. évi munkálkodásáról. 1—10. A Balaton geológiai történetéről és jelenlegi geológiai jelentőségéről. 1—25. 3 rajz. (A M. Földrajzi Társaság Balaton-bizottságának jelentése 1892—93. évi működéséről.) Földr. Közl. XXII. köt.
50. 1892—1893. Bericht über die Tätigkeit der Balatonsee-Kommission der ung. Geogr. Gesellschaft in den Jahren 1892—1893. 1—6. Über die geologische Geschichte des Balaton und über die gegenwärtige geologische Bedeutung derselben. 1—16. 3 Fig. U. o.
51. 1893. Die Beschreibung der geologischen Beobachtungen und deren Resultate der Reise des Grafen Béla Széchenyi in Ostasien. 1877—1880. 167 Fig. I—XI. Tafel. Separatabdruck aus dem Werke: Die wissenschaftlichen Ergebnisse der Reise des Grafen Béla Széchenyi in Ostasien. I. Bd. Die Beobachtungen während der Reise. III. Abschn.
52. 1893—1894. A khinaiai műveltségéről. 1—9. Az eperjesi Széchenyi-kör 1893—1894. évkönyvéből.

53. 1896. A balatoni tudományos kutatásokról. 1—8. Földrajzi Közlemények. XXIV. köt.
54. 1897. Bericht über die wissenschaftliche Erforschung des Balatonsees. 1—7. Földrajzi Közlemények. (Übersetzung).
55. 1897. A fosszilis emlős- és puhatestű állatmaradványok leírása és a palaeontologiai-stratigraphiai eredmények gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjából. 1877—1880. 1—188. 22 rajz. I—XI táblával. Különlenyomat a „Gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjának tudományos eredményei“ című munkából. III. b. VI. szakasz.
56. 1898. Gróf Széchenyi Béla keletázsiai utazásának földrajzi és földtani eredményei. 1—14. (Kivonat.) Akadémiai Értesítő IX. köt.
57. 1899. China im Welthandel und chinesische Sitten. Erlau, Druck der Erlauer Buchdruckerei A.-G.
58. 1900. Notes on Sand and Loess specimens. Ancient Khotan by Dr. M. A. Stein. 1—3.
59. 1901. A khinai birodalom története. 1—288. 58 kép, 7 térkép. Földrajzi Társaság könyvtára. II. kötet.
60. 1902. A hegyek arczulatáról. 1—5. Turisták Lapja, XIV. 3—5. sz.
61. 1902. A Balaton-tónak és környékének 1 : 75,000-es méretű részletes topographiai térképe. 4 lapon. A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei.
62. 1902. Spezialkarte des Balatonsees und seiner Umgebung in 4 Bl. Resultate der wissenschaftlichen Erforschung des Balatonsees.
63. 1904. A budai keserűvízforrások keletkezéséről. (Dr. Hoffmann Károlylyal.) 1—16. 2 rajz. Földtani Közöny, XXXIV. 317. o.
64. 1904. Über die Entstehung der Budaer Bitterwasserquellen. 1—21. 2 Fig. U. o. 347. o.
65. 1904. A Retyezát tavairól. 1—10. 3 rajz. Földrajzi Közlemények XXXII. 5.
66. 1905. Ein ungarisches Reisewerk über Zentralasien. 1—2. Petermanns Geogr. Mitteilungen. Heft VII.
67. 1905. A Balatonvidék leendő turistaútajairól. 1—9. Turisták Lapja, XVII. évf. 9—12. sz. 132. o.
68. 1905. Kovács József előadása. A Balaton története. Magyar orvosok és természetvizsgálók XXIII. vándorgyűlési évkönyve.
69. 1905. Karl Futterers: Reise in Zentralasien. 1—3. Petermanns Geogr. Mitteilungen, Heft VII.
70. 1905. Elnöki jelentés. 1—12. Földrajzi Közlemények, XXXIV. köt.
71. 1906. A hegyek története. Hat előadás vetített képekkel. Népszerű főiskolai tanfolyam. I. sorozat.
72. 1906. Ferdinand Freiherr von Richthofen. 1833—1905. 1—4. Egy fénykép. Földtani Közöny, XXXVI. köt.
73. 1906. Elnöki jelentés. 1—6. Földrajzi Közlemények. XXXV. köt.
74. 1907. Beobachtungen im östlichen Himalaja (vom 8—28. Febr. 1878). 1—23. 4 rajz. U. o. XXXV. IX.

75. 1907. Elnöki jelentés. 1—9. U. o. XXXVI IV.
76. 1907. Bericht des Vorsitzenden. 1—9. U. o. IV—V.
77. 1908. Az amerikanisták látogatása Budapesten. 1—5. 1 fénykép. U. o. IX.
78. 1908. Die Amerikanisten in Budapest und am Balaton. 1—5. 1 Phot. U. o. VIII—IX.
79. 1908. Ferdinand von Richthofens Tagebücher aus China (Dr. E. Tiessen). 1—4. Petermanns Geogr. Mitteilungen. VIII.
80. 1908. Le journal de voyage en Chine de F. de Richthofen. 1—4. La géographie. XVIII.
81. 1908. Reclus Elysée. 1—8. 1 fénykép. Természettudományi Köz-
löny, 464. f.
82. 1908. Emlékbeszéd Reclus Elysée fölött. 1—12. 1 fénykép. M. Tud.
Akadémiai Emlékbeszédek.
83. 1909. Elnöki megnyitóbeszéd. 1—4. Földrajzi Közlemények,
XXXVII. köt.
84. 1909. Eröffnungsrede des Präsidenten. 1—3. U. o. (I. Wander-
versammlung der ung. Geogr. Gesellschaft. Kecskemét.)
85. 1909. Allocution présidentielle d'ouverture. 1—7. Bull. de la Soc.
de Géographie Hongroise.
86. 1909. Karl Futterers geologische Studien in Zentralasien. Bericht.
1—2. 2 Karten. Petermanns Geogr. Mitteilungen. XII.
87. 1909. Igazgatósági jelentés. 1—36. A m. kir. Földtani Intézet évi
jelentése.
88. 1909. Direktionsbericht. 1—39. Jahresberichte der kgl. ung. Geo-
logischen Reichsanstalt.
89. 1909. Bevezetés, Földirat. 1—13. Kain Albert „Magyarország“
címmű munkájából.
90. 1910. A stockholmi nemzetközi geológiai congressus. 1—7. 1 kép.
Földtani Közlöny, XI. (Le congrès géologique international à
Stockholm. 1—5. U. o.)
91. 1910. A monacoi oceanographiai múzeum. 1—5. 4 kép. U. o.
92. 1910. Le musée oceanographique à Monaco. 1—5. 4 Fig. U. o.
93. 1910. Sur le climat de l'époque pleistocène et post-pleistocène
(holocène) en Hongrie. 1—6. Aus postglazialen Klimaverände-
rungen. Stockholm, 1910.
94. 1910. Magyarország felsőpleisztocén és holocén korszakának
klímájáról. 1—8. A m. kir. Földtani Intézet népszerű kiadvá-
nyai. II. k. 3. f.
95. 1910. Igazgatósági jelentés. 1—11. A m. kir. Földtani Intézet évi
jelentése.
96. 1910. Az európai földtani intézetekről. 1—18. U. o.
97. 1911. A romániai petróleumterület és ennek összehasonlítása az
erdélyrészi medenczével. 1—34. 12 kép és rajz. Földtani Köz-
löny.

98. 1911. Elnöki megnyitó. 1—10. Földrajzi Közlemények, XXXIX. köt.
99. 1911. Igazgatósági jelentés. 1—14. A m. kir. Földtani Intézet évi jelentése. XLII. köt.
100. 1911. Direktionsbericht. 1—15. Jahresberichte der kgl. ung. Geol. Reichsanstalt.
101. 1912. A kissármási földgázforrásról. 1—8. Magyar vegyészek országos congressusa.
102. 1912. Az ungvári vándorgyűlés elnöki megnyitója. 1—2. Földrajzi Közlemények, XL. köt.
103. 1912. A kissármási gázkitörés. 1—11. 1 tábla. 8 rajz. Földtani Közöny, XLIII.
104. 1912. Elnöki jelentés. 1—10. Földrajzi Közlemények, XLI. köt.
105. 1912. Jelentés a Balaton-bizottság 1912. évi működéséről. U. o.
106. 1912. Igazgatósági jelentés. 1—28. A m. kir. Földtani Intézet 1912. évi jelentése.
107. 1912. Direktionsbericht. 1—31. Jahresberichte der kgl. ung. Geol. Reichsanstalt für 1912.
108. 1912. Elnöki megnyitó a debreczeni VI. vándorgyűlésen. 1—7. Földrajzi Közlemények, XLI. b. 1.
109. 1913. A Balaton környékének geomorphológiája. 1—17. 16 rajz. Természettudományi Közöny, CIX—CX. Pótfüzetek.
110. 1913. Ferdinand von Richthofens Chinawerk. Bericht. 1—2. Petermanns Geogr. Mitteilungen, S. 256.
111. 1913. Die zukünftige Gestaltung der internationalen Geographenkongresse. Antwort auf Rundfrage. 1—1. U. o. S. 144.
112. 1913. A Balaton környékének geológiai képződményei és ezeknek vidékek szerinti telepedése. 1—617. 327 ábra, 15 tábla. A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei cz. mű I. kötet I. részének I. szakasza, I. fele.
113. 1913. Aradról és Arad megyéről. 1—2. Arad és vidéke, 1913 szeptember 23.
114. 1913. Igazgatósági jelentés. 1—26. Direktionsbericht. 1—29. A m. kir. Földtani Intézet évi jelentése. Jahresberichte der kgl. ung. geol. Reichsanstalt.
115. 1913. Az északnyugati Kárpátok reambulációja. 1—4. Reambulation in den Nordwestkarpathen 1—5. A m. kir. Földtani Intézet évi jelentéséből. Aus dem Jahresber. der kgl. ung. Geol. Reichsanstalt.
116. 1913. Elnöki jelentés az 1913. évről. 1—18. Földrajzi Közlemények, XLII. köt.
117. 1913. Jelentés a Balaton-bizottság 1913. évi működéséről. 1—2. U. o.
118. 1914. Die Geomorphologie der Umgebung des Balatonsces. 1—10. 2 Karten. Geographische Zeitschrift. Bd. 20. Heft 6.
119. 1914. A háború és a tudósok szolidaritása. Felelet körkérdésekre. 1—3. Magyar Figyelő, IV. 22. 266. o.

120. 1914. Igazgatósági jelentés. 1—12. Direktionsbericht. 1—13. A m. kir. Földtani Intézet évi jelentése. Jahresberichte der kgl. ung. Geol. Reichsanstalt.
121. 1915. † Suess Ede (1831—1914). Emlékezés. 1—4. Földrajzi Közlemények. XLIII. köt.
122. 1915. Eduard Suess (mit Bildnis). 1—21. Gedächtnisrede. Földtani Közlöny, XLV.
123. 1915. A Balaton árvizéről. 1—2. Keszthelyi Hírlap, nov. 28.
124. 1915. Igazgatósági jelentés. 1—25. A m. kir. Földtani Intézet évi jelentése.
125. 1916. A Balaton áradásának oka. 1—2. Természettudományi Közlöny, 645—646.
126. 1916. A Balaton árvizéről. 1—3. Új Nemzedék. III. évf. febr. 20.
127. 1916. Beszéd Konkoly-Thege Miklós ravatalánál az Akadémia oszlopesarnokában. Akadémiai Értesítő.
128. 1916. La Touche, Geology of the Northern Shan-States. Bericht. 1—2. Geographischer Literaturbericht, 1916. März.
129. 1916. Az Alföld mélységeiről. 1—9. Magyar Figyelő, VI. 7. ápr. 1.
130. 1916. Az idegen helynevek használatáról. 1—6. Akad. Értesítő.
131. 1916. Die geologischen Formationen der Balatongegend und ihre regionale Tektonik. 1—716. 327 Fig. 15 Taf. Resultate der wissenschaftlichen Erforschung des Balatonsees, I. Bd. I. Teil, I. Sektion.
132. 1916. Igazgatósági jelentés. 1—35. Direktionsbericht. 1—38. A m. kir. Földtani Intézet évi jelentése. Jahresbericht der kgl. ung. Geol. Reichsanstalt.
133. 1916. Jelentések a közúti, vasúti és csatornázási munkálatoknál tett megfigyelésekről. U. o. 1—5. 7 rajz.
134. 1918. Magyarország földtani szerkezete. 1—40. 1 térképvázlat. A Magyar Szent Korona országainak földrajzi, társadalomtudományi, közművelődési és közgazdasági leírása. Budapest. A Magyar Földrajzi Társaság kiadása.

Marek József I. t.

1. Basedow-kór esete lovon. Veterinarius, 1894. 7. sz.
2. Lovak skarlátinoidja. Veterinarius, 1895. 2. sz.
3. Ein Skarlatinoid beim Pferd. Monatshefte für praktische Tierheilkunde, 1896. VII. k. 346. l.
4. Közlemények a húslátás köréből. Veterinarius, 1895. 7. sz.
5. Védekezés a háziállatok fertőző betegségei ellen. Köztelek, 1895. 71—72. sz.
6. Zsírszövetnecrosis a hasnyálmirigyben. Veterinarius, 1896. 5. sz.
7. Fettgewebsnekrose im Pankreas. Deutsche Zeitschrift für Tiermedizin, 1896. XXII. 408. l.

8. Serczegő üszök sertésben. Veterinarius, 1896. 6. sz.
9. Rauschbrand beim Schweine. Monatshefte für praktische Tierheilkunde, 1896. VII. k. 489. l.
10. Ein neuer Rauschbrandfall beim Schweine. Monatshefte für praktische Tierheilkunde, 1897. VIII. k. 174. l.
11. Adatok a sertésvész kórszövevénytanához. Veterinarius, 1896. 7—9. sz.
12. Beiträge zur pathologischen Histologie der Schweineseuche. Zeitschrift für Tiermedizin, 1897. I. k. 10. l.
13. Das helvetisch-gallische Pferd und seine Beziehungen zu den prachistorischen und den rezenten Pferden. Mémoires de la Société Paléontologique Suisse, 1898. XXIV. k.
14. Malleinreactio érdekes esete. Veterinarius, 1899. 7. sz.
15. Az elektrodiagnostika az állatorvostanban. Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1899. III. k. 171. l.
16. Die Elektro-Diagnostik in der Tierheilkunde. Zeitschrift für Tiermedizin, 1900. IV. k. 92. l.
17. A lovak tenyészbénasága. Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1900. IV. k. 33. l.
18. Die Zuchtlähme der Pferde. Zeitschrift für Tiermedizin, 1900. IV. k. 401. l.
19. Die Zuchtlähme der Pferde. Neurologisches Centralblatt, 1900. 24. sz.
20. A lélekzési zörejek keletkezése és diagnostikai értéke. Veterinarius, 1901. 1—4. sz.
21. A kopogtatási hangok keletkezési módja. Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1902. V. k.
22. Über die Entstehungsweise der Atemgeräusche. Deutsche medizinische Wochenschrift. 1902. 34—35. sz.
23. Klinische Mitteilungen. Zeitschrift für Tiermedizin, 1902. VI. k. 258. l.
24. A remsebéől lefűzésének megszüntetése laparotomiával lóban. Veterinarius, 1902. 1. sz.
25. Komplizierter Herzfehler beim Pferde. Zeitschrift für Tiermedizin, 1902. VI. k. 438. l.
26. Védekezés a baromfiak fertőző betegségei ellen. Állategészség, 1902. VII. évf.
27. Újabb adatok a lovak tenyészbénaságának ismeretéhez. Állatorvosi Lapok, 1903. 12—15. sz.
28. Klinikai diagnostika. Budapest, 1902.
29. Über die Entstehungsweise des Perkussionsschalles. Zeitschrift für Tiermedizin, 1903. VII. k.
30. Klinikai közlemények. Állatorvosi Lapok, 1903. 21—23. sz.
31. A vékonybél szűkületének megszüntetése hasmetszéssel. Állatorvosi Lapok, 1904. 3. sz.
32. Weitere Beiträge zur Kenntnis der Beschälseuche. Zeitschrift für Tiermedizin, 1904. VIII. k.

33. Ein durch Laparotomie geheilter Fall von Darmstenose beim Pferde. U. o.
34. Klinische Mitteilungen. U. o.
35. Szervek betegségei. A Hutýra—Marek-féle „Állatorvosi Belgyógyászat“ II. és III. kötete. Budapest, 1904.
36. Klinische Mitteilungen. Zeitschrift für Tiermedizin, 1905. IX. k.
37. Organerkrankungen. Hutýra és Marek „Spezielle Pathologie und Therapie der Haustiere“ című munkájában. Jena, 1905.
38. A bélfordri verőerek elzárásának kihatása a bélre, különös tekintettel a lovak bélfordri verőereinek eltömülésére. Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1906. VI. k. 5—6. f.
39. Sur l'emploi de la sonde stomacale chez le cheval. Revue générale de médecine vétérinaire, 1905. 1. sz.
40. A két- és háromhegyű billentyű elégtelenségének érdekes esete. Állatorvosi Lapok, 1906. 37. sz.
41. Über einen lehrreichen Fall von Klappenfehler beim Pferde. Zeitschrift für Tiermedizin, 1906. X. k.
42. Über die Folgen des Verschlusses der Gekrösarterien, mit besonderer Berücksichtigung der Thrombose der Gekrösearterien beim Pferd. Archiv für wissenschaftliche und praktische Tierheilkunde, 1907. XXX. k.
43. A lovak heveny gyomortágulata és annak orvoslása. Állatorvosi Lapok, 1907. 11—12. sz.
44. Die akute Magenerweiterung des Pferdes und ihre Behandlung. Zeitschrift für Tiermedizin, 1907. XI. k.
45. Über die Folgen des Verschlusses der Gekrösarterien. Deutsche Zeitschrift für Chirurgie, 1907. LXXXVII. k.
46. Polyneuritis kakasokban. Állatorvosi Lapok, 1907. 26. sz.
47. Multiple Nervenentzündung bei Hühnern. Deutsche Tierärztliche Wochenschrift, 1907. 30. sz.
48. A farokvégbélbénulás (neuritis caudae equinae) egy esete lovon. Állatorvosi Lapok, 1908. 12. sz.
49. A tehenek tögygümőkórja. Budapest, 1908.
50. Vítás kérdések az állati psychologia köréből. Prorektori beszéd. A m. kir. állatorvosi főiskola kiadványai, 8. f.
51. Organerkrankungen. Hutýra és Marek „Spezielle Pathologie und Therapie der Haustiere“ című munkájában. II. kiadás. Jena, 1909.
52. Ein Fall von Neuritis caudae equinae (Schweif- und Sphinkterenlähmung) beim Pferd. Zeitschrift für Tiermedizin, 1909. XIII. k.
53. A lovak tenyészbenasága. Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1909. VIII. k.
54. Untersuchungen über die Beschälseuche. Deutsche Tierärztliche Wochenschrift, 1909. 9—10. sz.
55. Klinikai közlemények. Állatorvosi Lapok, 1908. 50—51. sz.

56. Az állatorvosi főiskola új belklinikai tanterme. Állatorvosi Lapok, 1909. 39. sz.
57. Uti jegyzetek. U. o. 1910. 2—7. sz.
58. Streitfragen auf dem Gebiete der Tierpsychologie. Deutsche Tierärztliche Wochenschrift, 1910. 18—19. sz.
59. Der neue klinische Hörsaal der Tierärztlichen Hochschule in Budapest. U. o. 22. sz.
60. Organerkrankungen. Hutýra és Marek „Spezielle Pathologie und Therapie der Haustiere“ című munkájában. III. kiadás. Jena, 1910.
61. Lehrbuch der klinischen Diagnostik der inneren Krankheiten der Haustiere. Jena, 1912.
62. Angolkór és csontlágyulás. Állatorvosi Lapok, 1912. 13—15. sz.
63. Angolkór és csontlágyulás. Köztelek, 1912. 30. sz.
64. Malaczkok angolkóros görçsei. U. o. 32. sz.
65. Az elülső légutak és a légzacskó endoszkopiája. Állatorvosi Lapok, 1912. 32—33. sz.
66. Endoskopie der vorderen Luftwege und des Luftsackes. Zeitschrift für Tiermedizin, 1912. XVI. k.
67. Organerkrankungen. Hutýra és Marek „Spezielle Pathologie und Therapie der Haustiere“ című munkájában. IV. kiadás. Jena, 1912.
68. A mételykór. Köztelek, 1914. 28. sz.
69. Nyeregalatti kipállás. Állatorvosi Lapok, 1914. 39. sz.
70. „Fasciolin“ májmételykór elleni gyógyszerkülönlegesség. U. o. 48. sz.
71. A digitalis-therapiáról. Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1915. XII. k.
72. A lovak rühösségének orvoslása. Állatorvosi Lapok, 1915. 28. sz.
73. Über die Digitalis-Therapie. Deutsche Tierärztliche Wochenschrift, 1915. 34., 36—38. sz.
74. A takonykór megállapítása biológiai eljárásokkal, különösen a malleines szempróbával. Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1915. XII. k. 2—4. sz.
75. A mételykór és orvoslása. Állatorvosi Lapok, 1916. 1—3. sz.
76. Feststellung der Rotzkrankheit mit den biologischen Proben, insbesondere mit der Mallein-Bindehautprobe. Deutsche Tierärztliche Wochenschrift, 1916. 1., 3—7. sz.
77. A mételykór gyógyítása. Köztelek, 1916. 8., 12. sz.
78. Die Leberegelkrankheit, ihre Behandlung und Bekämpfung. Berliner Tierärztliche Wochenschrift, 1916. 7—9. sz.
79. Die orientalische Rinderpest. (Hutýra F. dr.-ral együtt.) Jena, 1916.
80. A mételykór orvoslása. Állatorvosi Lapok, 1916. 38—44. sz.
81. Erfolgreiche Behandlung der Leberegelkrankheit. Deutsche Tierärztliche Wochenschrift, 1917. 31., 33—35. sz.

82. A lovak rühösségének gyógyítása. Állatorvosi Lapok, 1917. 28—31. sz.
83. Az állatok metelykórja. Természettud. Közlöny, 1917. 675—676. f.
84. Régi tüdőgyulladás fejlődésének ideje lóban. Állatorvosi Lapok, 1917. 10. sz.
85. A fulladozás elpalástolása. U. o. 51. sz.

Matlekovits Sándor r. t.

1. A Duna Középeurópának gazdasági ütőere. Közgazdasági Szemle, 1917. októberi füzet.
2. Közgazdaságunk a háborúban és a háború után. Budapesti Szemle, 1918. januári füzet.
3. Könyvismertetések. A Közgazdasági Szemle 1918. évi folyamában.

Mágocsy-Dietz Sándor r. t.

1. Balkáni növény. A Kert, XXIV. évf. 1918. 439. l.
2. A czirbolyamag — nem pignoli. A Kert, XXIV. évf. 1918. 475. l.
3. A lombrevelek alkalmazkodása. M. Tud. Akadémia. Math. és Term.-tud. Értesítő, XXXV. k. 273—308. l.

Márki Sándor r. t.

1. Horváth Mihály (1809—1878). A Magyar Tört. Társulat alapításának félszázados évfordulójára. Budapest, 1917. 8 r. 388 lap, 140 képpel.
2. Horváth Mihály. Két közlemény. Századok. 1918., 113—141. és 231—242. l.
3. Az 1849. évi osztrák-orosz szövetség felbontása. Három közlemény. Budapesti Szemle, 171. kötet, 162—182., 426—443. és 172. kötet 54—88. l.
4. Thaly Kálmán emlékezete. Emlékbeszéd a M. T. Akadémia nagygyűlésén. U. o. 174. kötet, 321—335. l.
5. Magyarország története. (Lóczy Lajos: A magyar szent korona országainak leírása. Budapest, 1918.) 97—128. l. és külön.
6. Hazánk első története 1914—1916. (Imre Sándor: „A világháború” cz. könyvének 1. és 2. kiadásában, Budapest, 1918.) 106—122. l.
7. Erdélyi Tanári Kör. (Elnöki megnyitó.) Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közlönye, 1918. 453—6. l.
8. A magyarok története, kapcsolatban az egyetemes történelem főbb eseményeivel. Átdolgozta Pallós Albert 3. jav. kiadás. Budapest, 1917. 8 r. 160 lap.
9. Földrajz a leányközépiskolák számára. Átdolgozták dr. Erődi

Kálmán, dr. Horváth Károly és Bársony János. Budapest, 1917—18. I. rész 159, II. rész 151, a III. rész IV. rész 112 l. 112 l.

10. Kisebb cikkek elszórtan.

Méhely Lajos r. t.

1. A planáriák elterjedése a Magas-Tátrában és a Kőszegi-hegységben. (Két táblával.) Mathem. és Természettud. Közlem., XXXIV. (2), 1918.
2. Megjegyzések az Akadémia helyesírási bizottságának 1915. évi javaslatára. Akadémiai Értesítő, 1917.

Nagy Ernő l. t.

1. A trónöröklés jogi természete és a koronázás. Jogtudományi Közlöny, 1916. évf. 53. szám.
2. Magyarország alkotmánya. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr megbízásából szerkesztett „Magyar szt. korona országainak földrajzi és társadalomtudományi leírása” című munkában.

Némethy Géza r. t.

1. Coniecturae ad emendandum Firmicum Maternum astrologum. (Akad. értek. a nyelv- és széptud. köréből, XXIII. köt. 8. sz.)

Oltay Károly l. t.

A) Könyvek.

1. A nehézséggyorsulás budapesti értékének meghatározása. Budapest, 1917.
2. Relative Bestimmung der Schwerkraft in Budapest. Budapest, 1917.
3. Sajtó alatt: Geodézia, tan- és kézikönyv, 4 kötetben.

B) Cikkek.

1. Sarkmagasságmérés meridián-zenittávolságokból. 1910.
2. A Wild—Zeiss-féle szintező műszer. 1911.
3. Nehézséggyorsulásmérések Budapesten. 1911.
4. Időmeghatározás a sarkcsillag vertikális síkján való átmenetekből, 1912.
5. Az ingákkal való relativ gravitacionmérések pontossága. 1912.
6. A Nagy Magyar Alföldön, a Mezőségen és a Gyergyói Fénsíkon végzett nehézséggyorsulásméréseim végeredményei. 1914.

7. A függő vonal deviatiója Kesztej és Tigla Morutului pontok között. 1914.
8. Szintező műszerek kettős irányvonalú (biaxialis) távesővel. 1914.
9. Komparátorok mérnöki hosszúságmérőeszközök részére. 1914.
10. Újszerkezetű optikai távolságmérő szabatosabb mérések végzésére. 1915.
11. Einrichtung für die Winkelmessungen der in den Städten geführten Poligenzüge. 1915.
12. Az Egyesült-Államok országos, elsőrendű szintézise. 1915.
13. A közvetlen hosszúságmérések eszközei, műszerei és pontossága. 1916.
14. Verbesserungen an dem einfachen Winkelspiegel. 1916.
15. A szabatos prizmás tahiméter. 1918.
16. A prizmás tahiméter fontossága, 1918.

Pecz Vilmos r. t.

- M. Módi, P. Pecz : Οἱ τρόποι τῶν μικροτέρων ποιητῶν τῶν ἐγκρίτων χρόνων τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Kiadásra készen benyújtva a M. T. Akadémia classica-philologiai bizottságának.

Pekár Gyula l. t.

1. Don Juan. Tanulmány, II-ik kiadás.
2. Hatalom. Regény, Milliók Könyve.
3. A szép Pongrátné krinolinja. Elbeszélések.
4. A meztlábás grófkisasszony. Elbeszélések.

Pilch Jenő l. t.

1. Magyar Katonai Közlöny : 1908-ban kisebb pályadíjat nyert „A katonás szellem ébresztése és fejlesztése” című értekezésével.
2. Munkatársa volt a Budapesten megjelenő Külügy-Hadügy és az Aradon megjelenő A Hadsereg című folyóiratoknak.
3. Hadtörténelmi Közlemények : apróbb cikkei mellett 1913-ban pályadíjat nyert a Magyar Tudom. Akadémia hadtörténelmi bizottságától „A magyar csapatok az 1812. évi hadjáratban” cz. értekezésével ; kisebb hadtörténelmi vonatkozású cikkei és hadtörténelmi irodalmi ismertetései ugyanott 1912-től jelentek meg.
4. 1914 óta a Magyar Tudom. Akadémia kiadványát : a Hadtörténelmi Közleményeket szerkeszti.
5. A Magyar Könyvtárban 1914-ben „Ausztria és Magyarország hadseregének szervezete” című népiesen megírott könyvecskéje jelent meg.

6. A világháború folyamán, 1915. és 1916-ban a Budapesti Hírlapnak volt állandó katonai munkatársa; a háborúval összefüggő közleményeiből néhány vezércikkül jelent meg.
7. 1915-től kezdve az Athenaeum kiadta „A nagy háború írásban és képen” című nagy műben a francia harctéren lezajlott eseményeket írta meg két kötetben.
8. „A modern aviatika, a légi járművek szereplése a világháborúban” (1917) című munkáját a honvédelmi miniszter adta ki.
9. A Magyar Paedagógiai Társaság Könyvtára 1. kötetében (1917), a Világháború-ban a II. fejezetet, a „Hadi eseményeket” írta meg.
10. A Fejérfataky László-féle emlékkönyvben (1917) „Az 1813. évi hermagori ütközet”-ről írt értekezést.
11. Akadémiai székfoglalója „A budai katonai törvényszék működése 1775-től 1848-ig” című értekezése az Akadémiai Értesítőben jelent meg (1918).

Pintér Jenő l. t.

1. A magyar irodalomtörténet a nem magyarajkú középiskolákban. Magyar Paedagogia, 1917. évf. 10. szám.
2. Észrevételek az irodalomtörténetírás elméletéhez és gyakorlathoz. A Szent István Akadémiai Értesítője, 1917. évf. 4. szám.
3. Irodalomtörténetem befejezése. Akadémia Értesítő, 1918. évf. 1—2. szám.
4. A magyar nyelvtudományi folyóiratokról. Szily-emlékkönyv. Budapest, 1918.
5. Raj Ferencz emlékezete. A budapesti VI. ker. áll. főreáliskola értesítője, 1918.
6. Kisebb cikkek az Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közöny 51. évfolyamában.
7. Szerkesztette a Magyar Irodalomtörténeti Társaság havi folyóiratát, az Irodalomtörténetet, melynek 7. évfolyamába számos kisebb cikket és bírálatot írt.
8. Résztvett az 1917. évi Karátszonyi-jutalom drámai pályamunkáinak bírálatában.
9. Átdolgozta és sajtó alá készítette középiskolai magyar irodalomtörténetének újabb kiadását.
10. Sajtó alá készítve: A magyar irodalom története Kazinczy Ferencz halálától Arany János haláláig. 1831—1882. Két kötet. (Befejezése az egész munkának, melyből négy kötet már megjelent.)

Platz Bonifác l. t.

1. Pro memoria. Néhány adat a kath. egyház kultúrhivatásához. Magyar Kultúra, 1917 november 20.

2. Egyiptom helyzete. Budapesti Hirlap, 1917 december 29.
3. Földrajzi Szemle. Kath. Szemle, 1918 január.
4. A föld és népei. Cholnoky Jenő. Budapest, 1917. Kritika. Kath. Szemle, 1918 január.
5. Ugyanaz. Kritika. Magyar Kultúra, 1918 február 5.
6. A magyar szent korona országainak földrajzi leírása. Lóczy Lajos 1918. Kath. Szemle, 1918 június.
7. Kempis Tamás: Krisztus követése. Harmadik kiadás. Szent István-Társulat, 1918.

Pogány Béla l. t.

1. Über einige Beobachtungen über die Polarisation des von Metallgittern gebeugten Lichtes. (Vorläufige Mitteilung.) Phys. Zeitschrift, 279. l. 1911.
2. Studien über die Polarisationsverhältnisse des von Metallgittern gebeugten Lichtes. Inaugural-Dissertation, Göttingen—Leipzig, Johann Ambrosius Barth, 1911.
3. A fémrácsok által elhajlított fény polárosságára vonatkozó vizsgálatokról. Math. és Phys. Lapok, 111. l. 1912.
4. Untersuchungen über die Polarisationsverhältnisse des von Metallgittern gebeugten Lichtes. Annalen der Phys. 37, 257. l. 1912.
5. (Zemplén Győzővel.) Vizsgálatok a folyadékok belső surlódásáról III. Math. és Természettudományi Értesítő, 1914.
6. (Zemplén Győzővel.) Untersuchungen über die innere Reibung von Flüssigkeiten. III. Mitteilung. Innere Reibung und Gleitung tropfbarer Flüssigkeiten. Annalen der Phys. 49, 39. l. 1916.
7. Über einige Widerstandsmessungen und optische Messungen an dünnen Platinschichten. Phys. Zeitschrift, 688. l. 1914.
8. Referatum a Math. és Phys. Lapok 1915. évi folyamában K. E. F. Schmidt: „Das Problem der Reichweite elektrischer Wellen“ című összefoglaló értekezéséről.
9. Igen vékony fémrétegek elektromos vezetőképessége és optikai állandói. Math. és Természettud. Értesítő XXXIV. 355. l. 1916.
10. Über spezifischen Widerstand und optische Konstanten dünner Metallschichten. Annalen der Phys. 49, 531. l. 1916.
11. Vékony fémrétegek dispersiójáról és absorptiójáról. Math. és Természettud. Értesítő, XXXIV. 431. l. 1916.
12. Über die Dispersion und Absorption von dünnen Metallschichten. Phys. Zeitschrift, 251. l. 1916.

Polner Ödön l. t.

1. Az új egyetemek és a nemzeti kultúra. A pozsonyi egyetem 1915—16. tanévét megnyitó beszéd. Különlenyomatban is.

2. Az új közös czímer. Nyugatmagyarországi Híradó, 1915. évi december 25-ik számában.
3. Aktuális közjogi kérdések. Jogtudományi Közlöny, 1916. évfolyamában.
4. A háború esetére szóló kivételes hatalom alkotmányjogi jelentősége. Jogállam 1917. évi 1—4. füzetében.
5. A reformáció és az államélet. A Protestáns Irodalmi Társaság pozsonyi fiókja által a reformáció 400 éves évfordulója alkalmából rendezett felolvasássorozaton tartott felolvasás. Sajtó alatt.
6. Das Staatsrecht des Königreichs Ungarn und seiner Mitländer. Budapest, 1918. Franklin. Az „Ungarn“ című gyűjteményes munkában.
7. Az új választói törvényjavaslat. Jogtudományi Közlöny 1918. évfolyamában.
8. A pozsonyi vár mint koronajószág. Nyugatmagyarországi Híradó 1918. évi április 7-ik számában.
9. A lengyel-kérdés közjogi vonatkozásai. Budapesti Szemle 1918. évi májusi számában.
10. A m. trónöröklés feltételei. Jogt. Közl. 1916.

Preiszig Hugó I. t.

1. A pseudohypertrophia musculorum egy esetének szövettani vizsgálata. Orvosi Hetilap, 1888.
2. Ugyanaz németül. Archiv f. Psychiatrie. 20. k.
3. Adatok a veleszületett szívbetegségek tanárához. Magyar Tudom. Akadémia kiadványában, 1889.
4. Ugyanaz németül. Beiträge zur pathol. Anatomie u. z. allg. Pathologie. 7. k.
5. Adatok a sertésorvász ismertetéhez. Veterinarius, 1891.
6. Über Hydromyelia u. Syringomyelia. (Dr. Schaffer Károlylyal együtt közölve.) Arch. f. Psychiatrie. 23. k.
7. Pathologisch-anatomische Mitteilungen aus dem Stephanie-Kinder-spitale zu Budapest. Jahrbuch f. Kinderheilkunde. 33. k.
8. Összehasonlító tanulmányok a bacillaris pseudotuberculosisokról és a pseudotuberc. egy új faja. Veterinarius, 1891 és 1893.
9. Ugyanaz francziául. Annales de l'Institut Pasteur, 1893 és 1894.
10. Adat a lovak fertőző hashártyalobjának oktatárához. Veterinarius, 1893.
11. A mallein diagnostikai értékéről. (Dr. Hutyra Ferencz társszerzőségével.) Veterinarius, 1893 v. 1894.
12. Németül ugyanaz. Deutsche Zeitschr. f. Tiermedizin. 20. k.
13. Adatok a diphtheriás hűdés boncztanárához. Orvosi Hetilap, 1894.
14. Ugyanaz németül. Deutsche Zeitschr. für Nervenheilkunde. VI. k.
15. Megemlékezés Scheuthauer Gusztávról. Orvosi Hetilap, 1894.

16. Tanulmányok a sertéspestis és sertés-septikémia okára vonatkozólag. Budapest, 1897.
17. Ugyanaz németül. Zeitschr. f. Tiermedizin. II. k.
18. Velezületett szívbajok háziállatokban. Összehasonlító Közlemények. 1896 v. 1897.
19. Ugyanaz németül. Zeitschr. f. Tiermedizin. II. k.
20. Kórboncztañi Közlemények a Stefánia szegény-gyermekkórházból. Orvosi Hetilap, 1898.
21. A pestisről. Szerző kiadása. Budapest, 1900.
22. A fiúmei pestis-gyanus eset. Gyógyászat, 1901.
23. A járványos elvetélés bakteriumáról. Veterinarius, 1902. (Németül: Centralbl. f. Bakteriöl. 33. k. 1903.)
24. Ein praktischer Filtrierapparat. Centralbl. f. Bakteriöl. 31. k. 1902.
25. A budapesti kereskedésbeli tej vizsgálata gümöbacillusra. Orvosi Hetilap, 1904. 31. k.
26. Rotlauf der Schweine. Handbuch d. pathogene Mikroorganismen, 1903.
27. Vizsgálatok a lépfene bacillusának finomabb szerkezetéről és a bacillusok spórájának fejlődéséről. Magy. Orvosi Archivum, 1904.
28. Ugyanaz németül. Centralbl. f. Bakteriöl. Orig. 35. k. 1904.
29. Vergleichende Versuche über Menschen- und Rindertuberkulose. Zeitschrift für Tuberkulose u. Heilstättewesen, 1904.
30. Immunität beim Rotlauf der Schweine. Handbuch der pathogenen Mikroorganismen, 1904.
31. Die Bekämpfung der Schweineseuche. VIII. nemzetközi állatorvosi congressus, 1905.
32. Az ultramikroszkop és látóeszközeink korlátozt működésének okai. Természettud. Közlöny, 1905.
33. Sind die Tuberkelbacillen des Menschen, der Säugetiere und der Vögel artverschieden oder nicht? Pester Medicinisch-chirurg. Presse, 1906.
34. Untersuchungen über Schweineseuche. Zeitschr. f. Tiermedizin, 1907.
35. Über das Wesen der Virulenz des Milzbrandbacillus. Pester Medicin.-chirurgische Presse, 1907.
36. Virulencia és therapia. Gyógyászat, 1907.
37. Über das Wesen der Abschwächung des Milzbrandbacillus. Centralblatt f. Bakteriöl. Orig. 44. k. 1907.
38. Über Varietäten des abgeschwächten Milzbrandvirus. Ibid. 47. k. 1908.
39. Kísérletes tanulmányok a lépfenebacillus virulentiájáról etc. Tudom.-egyetemi bakteriöl. intézet kiadása, 1908. Budapest.
40. Ugyanaz németül. Centralbl. f. Bakteriöl. Orig. 49. k. 1909.
41. Zur Frage der Schutzwirkung der Kapseln beim Milzbrandbacillus. Ibidem. 55. k. 1910.

42. Vizsgálatok a lépfenebacillus variálásáról és szelídülésének mibenlétéről. Magy. Orvosi Arch. 1911.
43. Ugyanaz németül. Centralbl. f. Bakteriolog. Orig. 58. k. 1911.
44. Néhány szó a kórnevező baktériumok változandóságáról. Orvosképzés, 1911.
45. Die Schutzwirkung der Kapsel für den Milzbrandbacillus. Centralbl. f. Bakt. Orig. 61. kötet. 1912.
46. Az ázsiai cholera Magyarországon 1910 és 1911-ben. Dr. Gózon és dr. Lénárd társzerzőségével. Orvosképzés 1912.
47. Untersuchungen über die Wirkungsweise des Antipneumokokkus-serums. Centralbl. f. Bakt. Orig. 77. k. 1915.
48. Vizsgálatok az antipneumococcus-serum hatása módjáról. Mathem. és Természettudom. Értesítő, 33. k. 1915. (Székfoglaló.)
49. Bakteriologia. Tankönyv számos eredeti ábrával. Budapest, 1899.

Rybár István I. t.

1. A lanthán és a kobalt spektrálvonalainak Zeeman-effektusáról. Matematikai és Fizikai Lapok, 20. p. 129—156, 198—248. 1911.
2. Über die Zerlegung der Spektrallinien von Lanthan und Kobalt im magnetischen Felde. Physikalische Zeitschrift, 12. p. 889—900. 1911.
3. A teljes fényvisszaverődés abszolút phasisváltozásainak kísérleti meghatározása. Math. és Természettud. Értesítő, 32. p. 1—30. 1914.
4. Über die experimentelle Bestimmung der absoluten Phasenänderungen des total reflektierten Lichtes. Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn, 30. p. 298—323. 1912; Annalen der Physik (4). 42. 1171—1195. 1913.
5. Vizsgálatok a fényvisszaverődés phasisváltozásairól. Mathem. és Természettud. Értesítő, 32. p. 531—564. 1914.
6. Untersuchungen über die Phasenänderungen des reflektierten Lichtes. Annalen der Physik (4). 46. p. 327—356. 1915.
7. A teljes fényvisszaverődés abszolút phasisváltozásai kettősen törő közegek belsejében. Mathem. és Természettud. Értesítő, 33. p. 114—138. 1915.
8. Über die Phasenänderungen der inneren Totalreflexion an den doppelbrechenden Kristallen. Annalen der Physik (4). 46. p. 305—326. 1915.
9. A Zeeman-féle jelenségekre vonatkozó újabb vizsgálatokról. Math. és Fizikai Lapok, 23. p. 27—32. 1914.
10. A Babinet—Soleil—Szivessy-féle kompenzátorról. Math. és Fizikai Lapok, 23. p. 43—46. 1914.

11. A fémek elektromos vezetőképességéről igen alacsony hőmérsékleten. *Mathem. és Physikai Lapok*, 24. p. 76—78. 1915.
12. Az Ampère-féle molekuláris áramok kísérleti kimutatásáról. *Math. és Physikai Lapok*, 25. p. 33—36. 1916.
13. Az elektronhypothesis a fényelméletben. *Mathem. és Physikai Lapok*, 25. p. 111—133. 1916.
14. A hangárnyék. *Természettud. Közl.* 50, 1828. p. 601.

Schaffer Károly l. t.

1. Újabb adatok a Tay—Sachs-féle betegség kórszövettanához. Bemutatás a M. Tud. Akad. 1918 április havi ülésén; megjelenik a *Mathem. és Természettud. Értesítőben*.
2. Neue Beiträge z. Mikromorphologie und anatomischen Charakterisierung der infantil-amaurotischen Idiotie. *Zeitschr. f. d. ges. Neurol. und Psychiatrie*. 1918. évf.
3. Über einige Bahnen des menschlichen Rhombencephalons. *U. o.*
4. Beiträge z. Morphologie des Rhombencephalons. *U. o.*

Schmidt József l. t.

1. Varuna és Jahve. Akad. felolv. Akad. Értesítő. XXIX. 298—309.
2. A hettita kérdés. *Nyelvtud. VI.* 241—262.
3. W. Streitberg: Die Erforschung der idg. Sprachen. *Nyelvtud. VI.* 329—331.

Schneller István l. t.

1. A katonai nevelésről. A kolozsvári egyetemi tanács által kiadott bölcsészeti kari jelentésének különlenyomata. 101 l.
2. Comenius és Apáczai. Megjelent a *Prot. Szemle*, XXX. évf. 27—39. l.
3. Dr. Kenessey Béla, reform. püspök emlékezete. Megjelent az *Evang. Egyházi Életben*. Különlenyomat 24 l.
4. A kolozsvári országos tanárképző-intézet gyakorló középiskolájának tanszervezete és tantervére vonatkozó javaslat. Kolozsvár, Stief Jenő, 1918. 153 l.
5. Lutherről, mint paedagogusról. Pozsonyban tartott jubileumi ünnepi előadás, mely szedés alatt van.

Sebestyén Gyula l. t.

1. Arany János és a hagyomány. Elnöki megnyitóbeszéd a M. Néprajzi Társaság 1917. évi XXIX. rendes közgyűlésén. *Ethnographia*, 1917. 1. és 184. l.
2. Gaillet Vitus a székelv rovásírásról. *U. o.* 144. l.
3. Tylor Magyarországon. *U. o.* 143. l.
4. Gyászbeszéd báró Szalay Imre ravatalánál. *U. o.* 313. l.

10. Báró Szalay Imre. Nekrolog. Budapesti Szemle, 1917 szept. füz. 464. l.
6. A népköltési gyűjtés országos szervezése. A Kisfaludy-Társaság Évtapjai. Új folyam, 1916—17. L. köt. 173. l.
7. Kritikai tévedések a rovásírás körében. Századok, 1917. 318. l.
8. A nagyszentmiklósi feliratokról. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1918. 78. l.
9. Rovásírási nyelvmélekek. „Emlék Szily Kálmánnak”. 1918. 60 l.
10. Magyar Skanzen és Nemzeti Múzeum. (Első rész.) Ethnographia, 1918. 1. l.
11. Elnöki megnyitóbeszéd a M. Néprajzi Társaság 1918. évi XXX. rendes közgyűlésén. U. o. 176. l.
12. A magyar rovásírás eredetéről. Nyelvtudományi Közlemények, 1918. 292. l.
13. Gyászbeszéd Váczy János l. tag ravatalánál a kecskeméti r. kath. temetőben 1918 aug. 3-án. Akadémiai Értesítő, 1918.
14. Nyílt levél a főszerkesztőhöz (gróf Teleki Pálhoz). Turán, 1918. 329. l.
15. Szerkeszti a M. Néprajzi Társaság folyóiratát, az Ethnographiát és a Kisfaludy-Társaság Magyar Népköltési Gyűjteményének új folyamát.

'Sigmund Elek l. t.

1. Az ipari zsiradékhiány természetes okai. Megjelent a Természettudományi Közlöny 1917. évf. 181. l.
2. Feleletek a Természettudományi Közlöny levélszekrény-kérdésekre :
A ribizliborok egérize. U. o. 250. l.
Édes borok szesztartalmának meghatározása. U. o. 722. l.
Mészben szegény vizes talajok megjavítása. U. o. 849. l.
3. A vámolajútést szabályzó rendelet hiányai és ezek orvoslási módja. Megjelent a Köztelek 1917. évf. 76. l.
4. A lenmagtermelés háborús jövedelmezősége és háború utáni jövője. U. o. 195. l.
5. Miféle magvak alkalmasak új mezőgazdasági olajgyárakban való feldolgozásra. U. o. 595. l.
6. A gazdasági vegytan jelentősége a háború utáni mezőgazdaságunkban. U. o. 2002. l.
7. A kukorica mint ipari növény U. o. 2150. l.
8. Hogyan lehet a répából házilag cukrot vagy cukorpótló anyagot készíteni. U. o. 1918. évf. 192. l.
9. Feleletek a Köztelek levélszekrény-kérdésekre :
Miként készíthetünk ecetet szeszből vagy gyümölcsből és Szappanfőzés házilag készült lúggal. U. o. 1917. évf. 2008. l.

- Miként növelhetjük a háziszappanfőzés termelési hányadát és
Hogyan lehetne háziszappanból jobb pipereszappant előállítani.
U. o. 234. l.
10. Az ösнемzésről. Megjelent a Magyar Kultura 1918. évf. II. és III. sz. füzet 49. és 103. l.
 11. Népszerű előadás: A háborús élelmiszerpótlékokról a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet egyetemes szakosztály 1918. évi április hó 4-iki ülésén.
 12. Szakelőadás a kir. magy. Természettudományi Társulat Chemiai-Ásványtani szakosztályának 1917. évi december hó 18-iki ülésén. A chemiai talajvizsgálati módszerek tanulmányozása (IV. közl.) A báziskicsérélődés szerepe a talajok keletkezésében. Megjelent a Magyar Chemiai folyóirat 1917. évf. 163. l.
 13. Szakvélemény a kereskedelmi minisztériumnak hadiszappan egy-
séges vegyvizsgálata tárgyában.
 14. Szakvélemény Rózsahegy r. tan. város tanácsának nátroncelluloz-
gyár engedélyezése ügyében.
 15. Szakvélemény a közélélmzési minisztériumnak a tengeriből ké-
szült hadikávé tárgyában.

Sörös Pongrácz l. t.

1. Frangepán Ferencz, kalocsai érsek, egri püspök. Századok, 1917. 429—471., 545—576. l.
2. Csúzy Zsigmond életéhez. Egyet. Philol. Közöny, 1917. 689—690. l.
3. Emlékkönyv Fejérpataky László életének hatvanadik . . . évfor-
dulója ünnepére. Írták tanítványai. Könyvism. Történeti Szemle,
1918. 123—127. l.

Steiner Lajos l. t.

1. Ismertetések. „Az Időjárás”, 1918. évf. 14—15., 29—31., 58—60.,
77—78., 89—90., 123—124. lapjain.
2. Apróbb közlem. Természettud. Közl. 1917. Pótf. 190., 191. l. 1918.
évf. 248—249. l.

Szentpétery Imre l. t.

1. Szent István király pécsváradi és pécsi alapítólevele. Székfoglaló.
Érték. a tört.-tud. köréből, XXIV. 10.
2. Czikkek és könyvismertetések a Századokban, a Turulban, a Tör-
tén. Szemlében és a Magyar Nyelvben.

Szily Kálmán r. t.

1. Ötven év! Előszó a Természettud. Közlöny 50-dik évfolyamához.
2. Czikkek a Magyar Nyelv-ben: Domb és halom. XIII. 216. — Számkukacz. XIII. 244. — Szent Irma. XIII. 264. — Roncsolni. XIII. 275. — Képviselőházi Napló: Budapesti Hirlap. XIII. 313. — Elzülleni. XIV. 5. — Pótlék a NySz. forrásjegyzékéhez. XIV. 26. — Szövegjavítás és szövegrontás. XIV. 32. — Egy állítólagos nyelvmélék. XIV. 54. — Viczek. XIV. 85. — Az két Samvel könyvei. XIV. 96., 151. és 207. — Folyó évi hadjárat. XIV. 103. — Kezdődik. XIV. 110. — Tanulság, tanuság. XIV. 142. — Előszertet. XIV. 161. — Összeharapta a fogait. XIV. 168. — Egy régi magyar nyelvész. XIV. 173. — Elokottság. XIV. 206.
3. Szerkesztette a Magyar Nyelv XIV. évfolyamát Melich Jánossal.

Szinnyei József r. t.

1. A -tat, -tet és a -gat, -get képző. Szily-Emlék.
2. A finnugor -k többesképző. Nyelvtudományi Közlemények.
3. Emdul. U. o.
4. Szerkesztés: Nyelvtudományi Közlemények.

Gróf Teleki Pál l. t.

A) Önálló dolgozatok és beszédek.

40. *) Rapport sur les Voyages et les Travaux Géographiques exécutés par les Explorateurs et les Savants Hongrois depuis l'année 1889. — X. Congresso Internazionale di Geografia. Roma. (Tipografia dell' Unione Editrice.) 1914. 3. l.
41. Főtitkári jelentés a M. Földrajzi Társaság 1914. évi közgyűlésén. A középiskolai reform és a földrajz. Földrajzi Közlemények, 1914. XLII. köt. 6. l.
42. A Földrajz a középiskolában. Magyar Figyelő, 1914. 13. l.
43. A Földrajz az életben és az iskolában. Budapesti Szemle, CLVIII. k. 373—386.
44. A homokasztal. Földrajzi Közlemények, 1914. 190—195.
45. Háború és földrajzi műveltség, Kereskedelmi Szakoktatás, 1915. 7. l.
46. Főtitkári jelentés a M. Földrajzi Társaság 1917. évi közgyűlésén. Földrajzi Közlemények, 1917. XLV. k. 265—271.
47. Táj és faj. Turán, 1917. 17—30. (Német kivonattal: Landschaft u. Rasse.)
48. A földrajzi gondolat története. Akadémiai székfoglaló. Akadémiai Értesítő, 1917 április.

*) 1918-ban 39-es f. számmal záródott a kimutatás.

49. A földrajzi gondolat története. Essay. Budapest, 1917. Szerző kiadása. Kis 8°. 231 oldal.
50. Képviselőházi beszéd a népesedéspolitikáról a háború esetére szóló kivételes hatalom igénybevételéről beadott VI. miniszterelnöki jelentés tárgyalásakor. Országgyűlési Értesítő, 1917. III. 4. l.
51. Szerkesztők beköszöntője. Turán, 1918. 1—7. (Magyarul és németül.)
52. A Túrán földrajzi fogalom. Turán, 1918. 44—91. (Német kivonattal.)
53. Főtitkári jelentés a M. Földrajzi Társaság 1918 évi közgyűlésén: Keleti törekvéseink. Földrajzi Közlemények, 1918. XLVI. 248—254.
54. Képviselőházi beszéd a katonai nyugdíjtörvény tárgyalásakor Válasz a vitának a hadigondozásra vonatkozó részére. Országgyűlési Értesítő, 1918. VIII. 9.
55. Die Sicherung der Lebenslage Kriegsbeschädigter. Nemzetvédelem, 1918. 24—33.
56. Socialpolitika és Hadigondozás. Gyakorlati tapasztalatok alapján. Kiadja az Orsz. Hadigondozó Hivatal. Budapest, 1918. 8°. 110 o.
57. Die geogr. Wurzeln des ung. Staates. Pester Lloyd, 1918. X. 2. száma.

B) Ismertetések és bírálatok s válaszok.

58. Braun G.: Deutschland. Földrajzi Közlemények, 1916. 468—471.
59. Nopcsa, Dr. Franz Baron: Zur Geschichte der Kartographie Nordalbanien. Földrajzi Közlemények, 1916. 474—475.
60. Les Divisions Régionales de la France. Par MM. Bloch, Vidal de la Blache, etc. . . . Földrajzi Közlemények, 1916. 525—527.
61. Megjegyzések dr. Fitos Vilmosnak könyvemről írt bírálatához. Földrajzi Közlemények, 1917. 453—457.
62. Engelbrecht: Landwirtschaftlicher Atlas d. Russischen Reiches. Turán, 1918. 174—176.
63. Engelbrecht: Landwirtschaftlicher Atlas d. Russ. Reiches. Földrajzi Közlemények, 1918. 140—142.
64. Unstead: A Synthetic Method of determining Geographical Regions. (Geogr. Journal, 1916.) Földrajzi Közlemények, 1918. 276—278.
65. Penck, Prof. Albr.: Die natürlichen Grenzen Russlands. Ein Beitrag zur politischen Geographie Russlands. (Meereskunde, 1917. II. 133.) Turán, 1918. 408—410.

C) Szerkesztés.

66. Turán, 1918. (1., 3., 6., 7. füzetek.) Ezekben számos folyóirat-szemle: 1. Deutsche Rundschau, 1917. 12. Földrajzi Közlemények, 1917. 17. Asien, 1916—17. 23 & 29. The Geographical Journal, 1914., 1915., 1916., 1917., 25. American Political Science Review, 1917., 30. Geogr. Teacher, 1916., 33. Koloniale Rundschau, 1917. Apróbb közlemények és ismertetések, stb.

Tolnai Vilmos l. t.

1. Arany nyelvművészetéről. Akadémiai Értesítő, XXVIII. 458.
2. Jelentés a Farkas-Raskó-pályázatról. U. o. XXIX. 96.
3. Jelentés a Szótári Bizottság 1917. évi munkásságáról. U. o. 187.
4. Gertrudis (Katona Bánkbánjában). Budapesti Szemle, 173. köt.
71. 1. és Nemzeti Névelés, 39: 23.
5. Hány szó van a magyar nyelvben? Magyar Nyelv, 14: 13.
6. Arany Hatvanijához: Abrakadabra. U. o. 13: 246.
7. Arany Jóka ördögéhez: Madárnyelv. U. o. 247.
8. Arany az „összefüggés” szóról. U. o. 248.
9. Sajtóhiba és szövegjavítás (Orczy Lőrincz: A szegény paraszt-néphez cz. verséhez). U. o. 277.
10. Rónay Tibor Hajós-szótáráról. U. o. 289.
11. Girgáczia. U. o. 303.
12. Hepp, hepp! U. o. 303. és 14: 150.
13. Kőjön, Várdán; nevek Katona Bánkbánjában. U. o. 304.
14. Szépen! U. o. 14: 33.
15. Némber, némbéri. U. o. 87.
16. Arany Keveháza cz. költeményéhez: Czezumór. U. o. 87.
17. Félvilág: demimonde. U. o. 87.
18. Sorok között olvas. U. o. 88.
19. Mázsaszekér, hintó; a koei legrégibb magyar ábrázolása 1605-ből. U. o. 123.
20. Aldrovandi magyar szavai. U. o. 143.
21. Arslán. U. o. 149.
22. Fénykép. U. o. 150.
23. Füredi nyereg. U. o. 150.
24. Tengelyt akaszt, összerúgja a patkót. U. o. 151.
25. Ál-latin jövevényszavaink. Szily-Emlékkönyv, 84. l.
26. Katona József és Fessler. (Forrástanulmány.) Irodalomtörténeti Közlemények, 28: 1.
27. Költőink elfelejtett versei (Vörösmarty, Garay, Vachot, Arany). U. o. 322.
28. Arany: Gondolatok a békecongressus felől cz. versének keletkezéséhez. Irodalomtörténet, 6: 504.
29. Arany Nagydai cigányaihoz: a lólopás. U. o. 505.
30. Arany: Néma bú cz. költeményéhez. U. o. 7: 48.
31. Arany: Szent Lászlójának forrásához és szövegéhez. U. o. 7: 170.
32. Arany: Eh! cz. verséhez. U. o. 7: 172.
33. A biblia hatása Madáchra. Ism. EPhK. 41: 679.
34. Füžérim. U. o. 42: 262.
35. Rubinyi: Mikszáth élete és művei. Ism. Nemz. Névelés, 39: 72.

Vári Rezső l. t.

1. A ciliciai Oppianus Halientikájának kézirati hagyománya. I. (bevezető) rész. Budapest, 1908. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XX. 9.) 8°. 56 l. — II. 1. I. o. 1912. 8°. 70 l.
2. A Ciris-monda. Egyet. Philol. Közl. XXXIII. (1909.) 649—661. l.
3. Parerga Oppianeae. I. U. o. 17—32. l. — II. U. o. 116—131. l. — III. U. o. XXXIV. 672—679. l.
4. A görög tudomány az ókorban. Hat előadás. A népszerű főiskolai tanfolyamon tartotta —. Budapest, 1911. (II. ker. egyet kir. kath. főgymn. értesítője.) Nagy 8°. 82 l.
5. Corpus Tacticorum Graecorum. Akad. Értesítő, 1915.
6. Történeti intézetek Rómában. Budapest, 1916. Akadémia. 8°. 85 l.
7. Ungrolimni és Ungra Beóciában. Egyet. Philol. Közl. XL. (1916.) évf. 613—617. l.
8. Leonis Imperatoris Tactica. Ad libr. mss. fidem edidit, recensione Constantiniana auxit, fontes adiecit, praefatus est —. Vol. I. (Sylloge Tacticorum Graecorum consilio R. U. et auxilio collegii historicorum Hungaricorum Romani publici iuris facta. Vol. III.) Budapestini, 1917. 4°. XXXIX + 324 l.
9. Bírálatok és ismertetések a Byzant. Zs. 1909. évf.-a 245. s köv., 276. s köv., 617. s 633., 1910. évf.-a 208., 243. s köv., 551—554., 566., 582., 644. s köv., 1911. évf.-a 286., 298., 331., 358. s köv., 594., 617. s köv., 1912. évf.-a 283. s köv., 292. s köv., 562., 572., 588., 627. s köv., 641. s 643., 1913. évf.-a 212., 225., 543., 596., 1914. évf.-a 268—270. II.-n.

Bárá Wlassics Gyula r. t.

1. Gegenseitigkeit und Einmischung. (Adalék a magyar területi integritás ausztriai büntetőjogi védelmének kérdéséhez.) Pester Lloyd, 1917 szeptember, 26. száma.
2. Az 1917 november 10-iki ausztriai képviselőházi cseh támadásokra vonatkozó nyilatkozat. Pester Lloyd 1917 november 11. száma.
3. A fegyverszünetről a nemzetközi jog alapján. A 8 órai Újság 1917 december 1. száma.
4. Wilsons Botschaft. Pester Lloyd 1917 december 7-iki száma.
5. Az udvartartás jogi természete. Jogállam, 1917 november-decemberi füzetében és a Budapesti Szemle, 1917 novemberi füzetében.
6. A magyar szent korona országainak leírása című könyvből Magyarország múzeumai és könyvtárai.
7. Les rapports de la Hongrie et de l'Autriche d'après de droit public. Revue Autriche, 1918 január 1. füzete.
8. Népoktatási politika. (A „Néptanítók Lapja“ ötvenéves évfordulója alkalmából kiadott ünnepi kettős szám január 1., 2.)

9. Spanyolország részvételének kérdése az általános békeconferentián.
A madridi Nacion című lapban (február) és kivonatilag a Neue Freie Presse február 14-iki esti lapjában.
10. A tartós béke feltételei. (Nemzetközi jogi tanulmány.) Budapesti Szemle, 1918 februári füzetében. Bő kivonat a „Nemzetközi Élet” 1918. 1—3. szám.
11. Die Bedingungen des dauernden Friedens und die Aufgaben des internationalen Rechts. Pester Lloyd március 22-iki esti lapja.
12. Les conditions d'une paix durable et l'avenir du droit des gens Revue de Hongrie, 1918. július 15. és augusztus 15-iki füzet.
13. A tízéves hatásköri bíróság. Jogállam, 1918 május—júniusi füzet. Bővebb részleteket közölt Jogtudományi Közlöny, 1918 május 5. Ügyvédek Lapja, 1918 május 4.
14. A magyar állam életrajza. Budapesti Szemle, 1918 júniusi füzet.
15. Ausztriának viszonya Magyarországhoz. Budapesti Szemle, 1918 júliusi füzet. Ugyanez megjelent a „Politika” folyóirat augusztusi számában.
16. Österreich und Ungarn. Eine zeitgemässe Betrachtung. Pester Lloyd 1918 augusztus 15-iki esti kiadása.
17. Österreich und Ungarn. Ihr Verhältnis zueinander. (A Westermanns Monatsheft 1918 áprilisi számában Sosnosky Tivadar cikke ellen írt közjogi tanulmány.) A Nord und Süd 1918 szeptemberi füzet.
18. Társadalmi demokrácia. Az „Egyenlőség” emlékfüzete a magyar zsidóság egyenjogusításának ötvenedik évfordulójára. 1867—1917.
19. A Lipcsében dr. Heindlszerkesztésében megjelent „Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik” 1918-iki első számában „Einige Worte über den Inhalt und Zweck dieser Zeitschrift”. (A büntetőjogi melléktudományok jelentőségéről.)

Önálló füzetben megjelentek :

20. Az udvartartás jogi természete. A Jogállam könyvtára, 5. szám.
21. A tízéves hatásköri bíróság. U. o. 11. szám.
22. A magyar szent korona országainak leírása című könyvből Magyarország múzeumai és könyvtárai.

Zimányi Károly I. t.

1. A Szepes-Gömöri Érczhegység néhány kristályodott pyritjéről. Mathemat. és Természettud. Értesítő, 1918. XXXVI. köt. 5. füz.
2. Termés réz és kristályodott haematit Gömör vármegyéből. U. o.

A M. Tud. Akadémia ülésora

1919.

Január.

- 7., *kedden*. I-ső (nyelv- és széptudományi) osztály.
13. II. (bölc., társad. és történettudományi) osztály.
20. III. (mathem. és természettudományi) osztály.
27. *Összes ülés*. — Jelentés a Vojnits-jutalomról.

Február.

3. I. osztály.
10. II. osztály.
17. III. osztály.
24. *Összes ülés*. — Jelentés a Farkas-Raskó-pályázatról.

Márczius.

3. I. osztály.
10. II. osztály.
17. III. osztály.
24. I. osztály.
31. *Összes ülés*. — Jelentés a gr. Teleki-pályázatról. — Az 1919. évi költségvetés tárgyalása.

Április.

7. II. osztály.
28. III. osztály. — *Összes ülés*. — A b. Wodianer-díjak átadása.

Május.

5. I. osztály.
- 6., 7., 8., *kedd, szerda, csütörtök. Nagyggyűlés*.
- 11., *vasárnap. Ünnepeélyes közülés*.
12. II. osztály.
19. III. osztály.
26. *Összes ülés*.

Június.

2. I. osztály.
- 10., *kedden*. III. osztály.
16. II. osztály. — *Összes ülés*.

S Z Ű N E T.

Október.

6. *Összes ülés és I. osztály*.
13. II. osztály.
20. III. osztály.
27. *Összes ülés*. — Jelentés a Péczely-regénypályázatról.

November.

3. I. osztály.
10. II. osztály.
17. III. osztály.
24. *Összes ülés*. — Jelentés a Kóczán-pályázatról.

Deczember.

1. II. osztály.
- 9., *kedden*. III. osztály.
15. I. osztály. — *Összes ülés*.

